

Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

*Załącznik do Uchwały Nr XVI/299/11
Sejmiku Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
z dnia 19 grudnia 2011r.*

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA
Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI
WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO
na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018**

Toruń, 2011 r.

Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania
Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

Urząd Marszałkowski
Województwa Kujawsko-Pomorskiego
w Toruniu
Departament Środowiska

Spis treści

1. Wstęp	7
1.1. Podstawa prawna i cel opracowania	7
1.2. Zakres i metoda opracowania.....	8
2. Ocena aktualnego stanu środowiska w województwie kujawsko-pomorskim	11
2.1. Budowa geologiczna, zasoby kopalin i ich eksploatacja	11
2.1.1. Budowa geologiczna	11
2.1.2. Złoża kopalin i ich eksploatacja	12
2.2. Odnawialne źródła energii	14
2.2.1. Energia wody	14
2.2.2. Energia wiatru	15
2.2.3. Energia słoneczna.....	18
2.2.4. Energia ziemi i wód podziemnych.....	19
2.2.5. Energia z biomasy.....	20
2.2.6. Energia z biogazu.....	21
2.2.7. Potencjalne konflikty środowiskowe.....	22
2.3. Powierzchnia ziemi i zasoby glebowe	23
2.3.1. Rzeźba terenu	23
2.3.2. Charakterystyka zasobów glebowych.....	24
2.3.3. Degradacja gleb	25
2.4. Zasoby wodne i gospodarka wodno-ściekowa	26
2.4.1. Wody powierzchniowe.....	26
2.4.2. Wody podziemne.....	30
2.4.3. Gospodarka wodno-ściekowa.....	33
2.4.4. Gospodarowanie i użytkowanie wód powierzchniowych	47
2.5. Świat roślin i zwierząt.....	50
2.5.1. Szata roślinna i jej osobliwości	50
2.5.2. Świat zwierząt	53
2.6. Prawna ochrona przyrody i krajobrazu	56
2.6.1. Obszary i obiekty chronione („krajowe”).....	56
2.6.2. Sieć ekologiczna – Natura 2000	60
2.7. Gospodarka leśna i łowiecka	62
2.7.1. Waloryzacja przyrodnicza lasów.....	62
2.7.2. Charakterystyka i ocena stanu zdrowotnego lasów.....	65
2.7.3. Gospodarka łowiecka	66
2.8. Warunki klimatyczne, jakość powietrza atmosferycznego.....	67
2.8.1. Warunki klimatyczne.....	67
2.8.2. Jakość powietrza atmosferycznego	68
2.9. Hałas	73
2.9.1. Hałas komunikacyjny.....	73
2.9.2. Hałas przemysłowy	75
2.10. Pola elektromagnetyczne	76
2.11. Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe, szkody w środowisku	77
2.12. Środowisko i zdrowie	81
2.13. Najważniejsze problemy ekologiczne województwa	83
2.13.1. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych.....	83
2.13.2. Znaczące braki w uporządkowaniu systemów gospodarki ściekowej.....	83
2.13.3. Zagrożenia środowiska związane z eksploatacją złóż kopalin.....	83
2.13.4. Zagrożenie deficytem wody w okresie wegetacyjnym	84
2.13.5. Żywiłowy rozwój energetyki wiatrowej.....	84
2.13.6. Jakość powietrza atmosferycznego	84
2.13.7. Ponadnormatywne poziomy dźwięku.....	84
2.13.8. Zagrożenie powodzią	84
2.13.9. Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe	85
2.13.10. Niedostateczna świadomość ekologiczna społeczeństwa	85
3. ANALIZA STANU GOSPODARKI ODPADAMI	87
3.1. Odpady komunalne, w tym odpady ulegające biodegradacji	94
3.1.1. Zapobieganie powstawaniu odpadów komunalnych, rodzaje, źródła powstawania, ilość i jakość wytworzonych odpadów komunalnych	94
3.1.2. Odpady ulegające biodegradacji.....	96
3.1.3. System gospodarowania odpadami i istniejące instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych.....	97
3.1.4. Identyfikacja problemów w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi, w tym ulegającymi biodegradacji.....	105
3.2. Odpady niebezpieczne	105
3.2.1. Odpady zawierające PCB.....	111
3.2.2. Oleje odpadowe	113
3.2.3. Odpady medyczne i weterynaryjne	114
3.2.4. Zużyte baterie i akumulatory.....	116
3.2.5. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny	118
3.2.6. Pojazdy wycofane z eksploatacji	119
3.2.7. Odpady zawierające azbest.....	125
3.2.8. Przetępione środki ochrony roślin - migolniki.....	126
3.2.9. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych	128

3.3. Odpady pozostałe	129
3.3.1. Zużyte opony	129
3.3.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej	129
3.3.3. Komunalne osady ściekowe	131
3.3.4. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne	133
3.3.5. Odpady opakowaniowe	134
3.3.6. Odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy	135
3.3.7. Odpady z wypadków i poważnych awarii	137
3.3.8. Istniejące instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów pozostałych	138
3.4. Metody odzysku i unieszkodliwiania odpadów	139
3.5. Działania zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie gospodarki odpadami	141
4. WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE W PROJEKTACH UNII EUROPEJSKIEJ	143
4.1. Projekt CERREC	143
4.2. Projekt Waste to Energy	145
5. Kierunki ochrony środowiska	149
5.1. Cel ekologiczny: Poprawa jakości środowiska	149
5.1.1. Poprawa jakości wód	149
5.1.2. Poprawa jakości powietrza atmosferycznego i ochrona klimatu	150
5.1.3. Poprawa klimatu akustycznego	151
5.1.4. Ochrona przed polami elektromagnetycznymi	151
5.1.5. Ochrona przed poważnymi awariami i poważnymi awariami przemysłowymi oraz zapobieganie szkodom w środowisku	152
5.1.6. Zarządzanie środowiskiem w aspekcie ochrony zdrowia	152
5.2. Cel ekologiczny: Zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii	153
5.2.1. Materiałochłonność, wodochłonność, energochłonność i odpadowość	154
5.2.2. Kształtowanie zasobów wodnych oraz ochrona przed powodzią i skutkami suszy	154
5.2.3. Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych	154
5.3. Cel ekologiczny: Ochrona i racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych	155
5.3.1. Ochrona przyrody i krajobrazu	155
5.3.2. Ochrona i zrównoważony rozwój lasów	156
5.3.3. Ochrona powierzchni ziemi i gleb	156
5.3.4. Ochrona zasobów kopalin	157
5.4. Cel ekologiczny: Działania systemowe w ochronie środowiska	158
5.4.1. Edukacja ekologiczna i udział społeczeństwa w ochronie środowiska	158
5.4.2. Rozwój badań i postęp techniczny	159
5.4.3. Planowanie przestrzenne w ochronie środowiska	159
5.4.4. Aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska	159
6. PROGNOZA ZMIAN W ZAKRESIE GOSPODARKI ODPADAMI	163
6.1. Prognoza demograficzna dla powiatów województwa na okres 2010-2018	163
6.2. Odpady komunalne, w tym ulegające biodegradacji	166
6.3. Odpady niebezpieczne	167
6.3.1. Odpady olejowe	167
6.3.2. Odpady medyczne i weterynaryjne	167
6.3.3. Zużyte baterie i akumulatory	167
6.3.4. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny	167
6.3.5. Pojazdy wycofane z eksploatacji	167
6.3.6. Odpady zawierające azbest	168
6.3.7. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych	168
6.4. Odpady pozostałe	168
6.4.1. Zużyte opony	168
6.4.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury technicznej	168
6.4.3. Komunalne osady ściekowe	168
6.4.4. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne	169
6.4.5. Odpady opakowaniowe	169
7. Przyjęte cele w gospodarce odpadami	171
7.1. Odpady komunalne, w tym odpady ulegające biodegradacji	171
7.2. Odpady niebezpieczne	172
7.2.1. Odpady zawierające PCB	172
7.2.2. Oleje odpadowe	172
7.2.3. Odpady medyczne i weterynaryjne	172
7.2.4. Zużyte baterie i akumulatory	172
7.2.5. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny	172
7.2.6. Pojazdy wycofane z eksploatacji	173
7.2.7. Odpady zawierające azbest	173
7.2.8. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych	173
7.3. Odpady pozostałe	173
7.3.1. Zużyte opony	173
7.3.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury technicznej	174
7.3.3. Komunalne osady ściekowe	174
7.3.4. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne	174
7.3.5. Odpady opakowaniowe	174
7.3.6. Odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy	175

8. Kierunki działań w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów oraz kształtowania systemu gospodarowania odpadami	177
8.1. Odpady komunalne, w tym odpady ulegające biodegradacji	177
8.1.1. Zbieranie i transport odpadów	177
8.1.2. Odzysk i unieszkodliwianie odpadów	178
8.1.3. Wdrażanie systemowych i kompleksowych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi.....	179
8.1.4. Zakończenie uporządkowania składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne.....	184
8.2. Odpady niebezpieczne	186
8.2.1. Odpady zawierające PCB.....	186
8.2.2. Oleje odpadowe	187
8.2.3. Odpady medyczne i weterynaryjne	187
8.2.4. Zużyte baterie i akumulatory.....	187
8.2.5. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny	188
8.2.6. Pojazdy wycofane z eksploatacji	188
8.2.7. Odpady zawierające azbest.....	189
8.2.8. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych	190
8.3. Odpady pozostałe	190
8.3.1. Zużyte opony.....	190
8.3.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej.....	190
8.3.3. Komunalne osady ściekowe	190
8.3.4. Odpady ulegające biodegradacji, inne niż komunalne	190
8.3.5. Odpady opakowaniowe	191
8.3.6. Odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy.....	191
9. HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ DO ROKU 2014 Z PERSPEKTYWĄ 2015-2018.....	193
10. ZARZĄDZANIE PROGRAMEM	199
10.1. Sposób monitoringu i oceny wdrażania programu ochrony środowiska	199
10.2. Sposób monitoringu i oceny wdrażania planu gospodarki odpadami	202
11. ANALIZA ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI	207
12. WNIOSKI Z PROGNOZY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO	211
13. STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM.....	213

1. WSTĘP

1.1. Podstawa prawna i cel opracowania

Zgodnie z przepisami artykułów 17 i 18 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo Ochrony Środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 ze zm.) organ wykonawczy województwa – zarząd województwa opracowuje wojewódzki program ochrony środowiska. Program ten uchwalony przez sejmik województwa jest realizacją polityki ekologicznej państwa na terytorium województwa. Program ochrony środowiska określa cele ekologiczne, priorytety, harmonogram działań proekologicznych oraz źródła finansowania niezbędne do osiągnięcia podstawowych celów.

Art. 14 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 185, poz. 1243 ze zm.) nakłada na zarząd województwa obowiązek sporządzenia wojewódzkiego planu gospodarki odpadami.

Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami jest podstawą działań Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego w zakresie polityki ekologicznej i tworzenia innych programów branżowych oraz stanowi podstawę do formułowania wytycznych do powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska.

Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego zgodnie z wymogami ustawowymi opracował Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2003-2006 z perspektywą na lata 2007-2010, który został uchwalony przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą Nr XV/180/2003 z dnia 17 listopada 2003 r.

Z uwagi na ustawowy obowiązek aktualizowania programów ochrony środowiska i planów gospodarki odpadami nie rzadziej niż co cztery lata Zarząd Województwa opracował a Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą Nr XXIV/468/08 z dnia 3 lipca 2008r przyjął „Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, który stanowi aktualizację dokumentu na lata 2007-2010 z perspektywą na lata 2011-2014.

W związku z potrzebą kolejnej aktualizacji w dniu 10 lutego 2011 r. Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego podjął Uchwałę Nr 10/120/11 w sprawie przystąpienia do kolejnej aktualizacji „Programu ochrony Środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego”. Założono, że zaktualizowany dokument obejmować będzie lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018.

Wykonanie projektu aktualizacji Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego powierzył Kujawsko-Pomorskiemu Biuru Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku, a nadzór nad przygotowaniem dokumentu – Departamentowi Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu.

Zgodnie z art. 17 ustawy – Prawo ochrony środowiska, program ochrony środowiska określa w szczególności:

- cele ekologiczne,
- priorytety ekologiczne,
- rodzaj i harmonogram przedsięwzięć ekologicznych,
- poziomy celów długoterminowych,
- środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z 2010 r. nr 185 poz. 1243 ze zm.), dla osiągnięcia celów założonych w polityce ekologicznej państwa oraz realizacji zasad, o których mowa w art. 5 w/w ustawy o odpadach, a także stworzenia w kraju zintegrowanej i wystarczającej sieci instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów, spełniających wymagania określone w przepisach o ochronie środowiska, opracowywane są plany gospodarki odpadami.

Zgodnie z art. 14 ust. 2 w/w ustawy o odpadach, plan gospodarki odpadami określa:

1. Opis aktualnego stanu gospodarki odpadami, zawierający informacje dotyczące:
  - rodzaju, ilości i źródła pochodzenia odpadów, które mają być poddane procesom odzysku lub unieszkodliwiania,
  - wyszczególnienia posiadaczy odpadów prowadzących działalność w zakresie zbierania, odzysku lub unieszkodliwiania odpadów,
  - rozmieszczenia istniejących instalacji do zbierania, odzysku lub unieszkodliwiania odpadów,
  - identyfikacji problemów w zakresie gospodarowania odpadami;
2. Cele w zakresie gospodarki odpadami z podaniem terminów ich osiągnięcia;
3. Prognozowane zmiany w zakresie wytwarzania i gospodarowania odpadami;
4. Zadania, których realizacja zapewni poprawę sytuacji w zakresie gospodarowania odpadami;
5. Rodzaj przedsięwzięć i harmonogram ich realizacji;
6. Instrumenty finansowe służące realizacji celów w zakresie gospodarki odpadami, zawierające następujące elementy:

- wskazanie źródeł finansowania planowanych działań,
- harmonogram rzeczowo-finansowy planowanych działań zmierzających do zapobiegania powstawaniu odpadów lub ograniczania ilości odpadów i ich negatywnego oddziaływania na środowisko oraz prawidłowego gospodarowania nimi, w tym ograniczenia ilości odpadów ulegających biodegradacji zawartych w odpadach komunalnych kierowanych na składowiska;

7. System gospodarowania odpadami;

8. System monitoringu i sposób oceny realizacji celów w zakresie gospodarki odpadami.

Zgodnie z art. 15 w/w ustawy o odpadach plany gospodarki odpadami powinny być opracowywane zgodnie z polityką ekologiczną państwa, a plan wojewódzki powinien być zgodny z krajowym planem gospodarki odpadami.

Opracowanie wojewódzkiego planu gospodarki odpadami, zgodnego z wytycznymi „Krajowego planu gospodarki odpadami 2014”, który został przyjęty uchwałą Nr 217 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2010 r. (Monitor Polski Nr 101 poz. 1183), ma na celu dojście do systemu gospodarki odpadami zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju, w którym w pełni realizowane są zasady gospodarki odpadami, a szczególnie zasada postępowania z odpadami zgodnie z hierarchią gospodarki odpadami.

Celami planu gospodarki odpadami są:

- stworzenie zintegrowanej sieci instalacji i urządzeń do odzysku oraz unieszkodliwiania odpadów, spełniających wymagania określone w przepisach o ochronie środowiska,
- realizacja obowiązku planowania, projektowania i prowadzenia wszelkich działań w taki sposób, aby zapobiegać powstawaniu odpadów lub ograniczać ich ilość, zapewniać odzysk odpadów oraz zapewnić unieszkodliwienie odpadów, których powstawaniu nie udało się zapobiec lub których nie udało się poddać odzyskowi.

1.2. Zakres i metoda opracowania

„Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego” jest realizacją polityki ekologicznej państwa, która w myśl art. 14 ust. 1 cytowanej powyżej ustawy – Prawo ochrony środowiska, określa w szczególności:

1. cele ekologiczne,
2. priorytety ekologiczne,
3. poziomy celów długoterminowych,
4. rodzaj i harmonogram działań proekologicznych,
5. środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe.

Pierwszy etap prac, na który składała się diagnoza stanu istniejącego, zakończono 30 kwietnia 2011 r. Opracowanie zawiera ocenę stanu środowiska w województwie kujawsko-pomorskim wg danych na koniec 2009 r., a tam gdzie było możliwe podano dane bardziej aktualne. Diagnoza składa się z części tekstowej wraz z zestawem rysunków, wykresów i tabel oraz graficznej wielkoformatowej, którą obrazuje zestaw 2 map w skali 1:200 000.

Źródłem informacji do opracowania diagnozy były wszelkie dostępne prace dokumentacyjne, analityczne i studialne oraz opracowania kartograficzne dotyczące problematyki środowiska przyrodniczego lub jego poszczególnych komponentów, w szczególności udostępnione przez Departament Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych w Toruniu, Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy i wiele innych.

Opracowana diagnoza stanu istniejącego oraz identyfikacja najważniejszych problemów ekologicznych województwa pozwoliły w dalszej części na określenie celów i priorytetów ekologicznych oraz rodzaju i harmonogramu działań proekologicznych do realizacji na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

Jednocześnie autorzy opracowania przeprowadzili analizę Polityki ekologicznej państwa, Krajowego planu gospodarki odpadami, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, Regionalnego Programu Operacyjnego Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego i projektu zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

W drugiej części Program formułuje cztery cele ekologiczne: „Poprawa jakości środowiska”, „Zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii”, „Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych” i „Działania systemowe w ochronie środowiska”. Każdy cel ekologiczny zawiera zestaw priorytetów ekologicznych, których realizacja przyczyni się do minimalizacji lub likwidacji określonych problemów ekologicznych, jak również naprawy zaistniałych szkód w środowisku polegających na doprowadzeniu do jego stanu początkowego.

W drugiej części Plan przedstawia prognozę demograficzną dla powiatów województwa na okres 2010-2018, prognozę zmian w zakresie gospodarki odpadami, formułuje cele i kierunki działań w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów oraz kształtowania systemu gospodarowania odpadami.

Dokument zawiera harmonogram realizacji przedsięwzięć priorytetowych, których realizację Samorząd Województwa będzie inicjował, wspierał, koordynował bądź opiniował. Realizacja tych zadań przyczyni się do osiągnięcia założonych celów i priorytetów ekologicznych.

Zarządzanie Dokumentem polegać będzie na: prowadzeniu monitoringu i oceny wdrażania Programu ochrony środowiska z wykorzystaniem wybranych wskaźników dla poszczególnych elementów środowiska oraz monitoringu i oceny wdrażania Planu gospodarki odpadami.

Program wskazuje źródła finansowania planowanych zadań ze środków krajowych (także w ramach budżetów jednostek samorządowych), jak i dofinansowania zewnętrzne (środki unijne).

2. OCENA AKTUALNEGO STANU ŚRODOWISKA W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM

Województwo kujawsko-pomorskie położone jest w północnej części środkowej Polski, nad dolną Wisłą, Brdą, Drwęcą i Notecią. Posiada tranzytowy charakter w relacjach Skandynawia - Europa Południowa oraz Kraje Bałtyckie i Rosja - Europa Zachodnia.

Województwo kujawsko-pomorskie znajduje się pograniczu pięciu makroregionów fizycznogeograficznych: Pojezierza Południowopomorskiego, Pojezierza Wielkopolskiego, Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego, Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej i Doliny Dolnej Wisły. Dzielą się one na liczne mniejsze mezoregiony, co świadczy o zróżnicowaniu krajobrazowym regionu (Rys. 1). Poza Wysoczyzną Kłódawską zajmującą skrajnie południowo-wschodni fragment regionu, cały obszar województwa znalazł się w zasięgu ostatniego zlodowacenia skandynawskiego i posiada rzeźbę terenu charakterystyczną dla obszarów młodoglacjalnych.

Region jest zróżnicowany kulturowo - leży na styku kilku historycznych obszarów etnicznych - Kujaw, Ziemi Chełmińskiej, Borów Tucholskich, Krajny, Ziemi Dobrzyńskiej, Pałuk, Kociewia i Wielkopolski.

Pod względem zajmowanej powierzchni (17972 km² – 5,7% powierzchni kraju) oraz liczby mieszkańców (2069,1 tys. – 5,4% ludności kraju – GUS 2010) województwo należy do średnich w skali kraju jednostek administracyjnych, zajmując 10 lokaty w obydwu cechach. Gęstość zaludnienia, wynosząca 115 osób/km², jest nieco niższa od średniej krajowej (122). Na uwagę zasługuje fakt, iż obszary wiejskie cechują się wyrównanym wskaźnikiem gęstości zaludnienia - różnica pomiędzy skrajnymi powiatami jest zaledwie około 2-krotna. Obszar województwa jest zwarty. Rozciągłość na kierunku wschód-zachód wynosi 167,5 km, a na kierunku północ-południe wynosi 161,7 km.

Pod względem administracyjnym, województwo dzieli się na 23 powiaty, w tym 19 ziemskich i 4 grodzkie oraz 144 gminy, w tym 17 miejskich, 35 miejsko-wiejskich i 92 wiejskich. Sieć osadniczą tworzą 52 miasta i około 3,5 tys. miejscowości wiejskich. System osadniczy można uznać za uwarunkowanie korzystne. Centralne położenie dwóch ośrodków stołecznych tworzących układ aglomeracyjny (Bydgoszcz - siedziba Wojewody, Toruń - siedziba Marszałka Województwa) oraz równomierne rozmieszczenie tzw. miast średnich: Włocławka, Grudziądz i Inowrocławia, jak również regularna sieć, w większości dobrze rozwiniętych, ośrodków powiatowych, stwarzają potencjalnie dobre warunki dostępu do różnego rzędu usług.

2.1. Budowa geologiczna, zasoby kopalin i ich eksploatacja

2.1.1. Budowa geologiczna

Budowa geologiczna województwa kujawsko - pomorskiego jest dość zróżnicowana. Obszar województwa znajduje się na granicy dwóch struktur - jednostek geologicznych wyróżniających się na obszarze Europy. Granica ta przebiega z północnego-zachodu na południowy - wschód w rejonie miejscowości: Sępólno Krajeńskie - Bydgoszcz - Toruń - Włocławek. Na północny-wschód od tej linii znajduje się platforma wschodnioeuropejska zbudowana z prekambryjskich skał magmowych i metamorficznych, a na południowy-zachód od niej - platforma paleozoiczna Europy Środkowej.

Równoległe od południowego-zachodu przylega tzw. wał kujawsko-pomorski, z którego budową związane jest występowanie głównych surowców mineralnych województwa: soli kamiennej, wapieni i margli. Cechą charakterystyczną struktury wału są liczne wysady solne (diapiry), ukształtowane głównie podczas alpejskich ruchów górotwórczych. W okresie tym utwory cechsztyńskie (perm górny) uległy plastycznym deformacjom i w postaci pni oraz słupów solnych zostały wydźwignięte z głębokości kilku kilometrów do wierzchnich warstw ziemi. W stropowej części wału występują też jurajskie wapienie i margle, które bądź to odsłaniają się na powierzchni ziemi (okolice Piechcina) bądź występują na głębokości od kilkudziesięciu metrów (Ciechocinek) do kilkuset metrów (np. Kcynia, Brześć Kujawski). Serię utworów kredowych tworzą wapienie, margle, piaski, iły, mułki.

Wg tabeli stratygraficznej wydanej przez Międzynarodową Komisję Stratygraficzną (ICS) w październiku 2006 r. przyjmuje się nowy podział ery kenozoicznej: paleogen (paleocen, eocen, oligocen) i neogen (miocen, pliocen, plejstocen, holocen). Paleogen najlepiej reprezentowany jest przez oligocen, który stanowią głównie utwory ilasto-mułowo-piaszczyste nazywane łąkami toruńskimi. Najstarsze utwory neogenu to lądowo-jeziorne utwory miocenu określane jako formacja brunatno-węglowa. Pokłady węgla brunatnego o miąższości nie przekraczającej kilka metrów występują na głębokości od kilkudziesięciu do ponad 100 m pod powierzchnią ziemi. W niektórych miejscach osady miocenne formacji brunatno-węglowej odsłaniają się na powierzchni terenu (np. zbocza doliny Wisły w Dobrzyniu n/Wisłą i Włocławku). Pliocen zaś reprezentują tzw. iły pstre, zwane poznańskimi, które występują ciągłym pokładem o miąższości od kilku do kilkudziesięciu metrów w środkowej i południowej części regionu (na południe od linii Brodnica – Piła). W kilku miejscach te często zaburzone glacitektonicznie osady odsłaniają się na zboczach dolinnych np. Wisły i Drwęcy. Powierzchniową warstwę ziemi stanowi pokrywa plejstocenu i holocenu ukształtowana podczas kolejnych zlodowaceń skandynawskich oraz w okresach interglacjalnych. Miąższość osadów jest

zróznicowana: od kilkunastu do ponad 200 m. Utwory te najczęściej są wykształcone jako polodowcowe gliny, gliny piaszczyste, piaski i piaski gliniaste. Występują także utwory akumulacji glacialimnicznej i glaciofluwialnej oraz utwory biogeniczne (kreda jeziorna, torfy i gytie).

2.1.2. Złoże kopaliny i ich eksploatacja

Na terenie województwa kujawsko – pomorskiego zbilansowano następujące złoża kopaliny: węgiel brunatny, sól kamienna, wody mineralne (lecniczne, solanki i termalne), wapienie i margle, torfy oraz piaski i żwiry, piaski kwarcowe, surowce ilaste, torf i kredę (Rys. 2).

Tabela 1. Zasoby i wydobycie kopaliny w województwie wg danych za rok 2005 i 2009

L.p.	Nazwa Złoża (jednostka miary)	Lata	Liczba złóż	Zasoby (ogółem)		Wydobycie lub pobór (ogółem)
				Geologiczne bilansowe	Przemysłowe lub eksploatacyjne	
1.	węgiel brunatny (tys. ton)	2005	5	104 945	-	-
		2009	5	104 945	-	-
		2009/2005		Bez zmian	-	-
2.	sól kamienna (tys. ton)	2005	5	29 084 680	4 210 093	2 756,3
		2009	5	33 393 259	552 198	2 410
		2009/2005		< o 12,9%	< o 86,9%	< o 12,6%
3.	wody lecznicze, mineralne i termalne (poz. 6-m ³ /h i poz. 7 - m ³ /rok)	2005	3	-	321,00	121 877,81
		2009	3	-	526,00	96 612,70
		2009/2005		-	< o 38,9%	> o 20,7%
4.	wapienie i margle (tys. ton)	2005	1	1 013 407	577 397	4 446
		2009	1	994 213	558 203	4 805
		2009/2005		< o 1,9%	< o 3,3%	> o 7,5%
5.	torfy (tys. m ³)	2005	14	1 120,80	161,00	1,70
		2009	23	1 441,31	133,61	15,07
		2009/2005		> o 22,2%	< o 17%	> o 88,7%
6.	piaski i żwiry (tys. ton)	2005	298	139 242	28 059	2 864
		2009	527	251 553	59 141	9 363
		2009/2005		> o 44,6%	> o 52,5%	> o 69,4%
7.	piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych (tys. m ³)	2005	4	14 617	-	-
		2009	4	14 617	-	-
		2009/2005		Bez zmian	-	-
8.	piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej (tys. m ³)	2005	7	22 784	2 754	53
		2009	7	22 545	2 545	40
		2009/2005		< o 1%	< o 7,6%	< o 24,5%
9.	surowce ilaste ceramiki budowlanej (tys. m ³)	2005	19	27 878	3 889	87
		2009	21	29 213	3 844	108
		2009/2005		> o 4,6%	< o 1,2%	> o 19,4%
10.	surowce ilaste do produkcji cementu (tys. ton)	2005	1	12 500,00	-	-
		2009	1	12 500,00	-	-
		2009/2005		Bez zmian	-	-
11.	kreda (tys. ton)	2005	12	4 984	671	-
		2009	12	4 984,5	224,3	-
		2009/2005		> o 0,01%	< o 66,5%	-

Oznaczenia: znak > oznacza wzrost zasobu, wydobycia; znak < oznacza zmniejszenie zasobu, wydobycia;

Źródło: „Bilans zasobów kopaliny i wód podziemnych w Polsce: wg stanu na 31.12.2005 r. PIG Warszawa 2006 r., wg stanu na 31.12.2009 r. PIG Warszawa 2010 r.

Ogólne zasoby węgla brunatnego za rok 2005 i 2009 wynosiły po około 105 mln t, co stanowiło 0,8% ogólnych zasobów kraju. Obecnie nie są one wykorzystywane gospodarczo. Występują głównie w południowej części województwa i zgromadzone są w 5 złożach: Brzezie, Chełmce, Kobielice, Lubraniec, Szubin. Ponadto złoża również położone w południowej części województwa (na granicy i w granicach województwa wielkopolskiego): Dęby Szlacheckie, Izbica Kujawska, Mąkoszyn-Grochowiska, Morzyczyn, Tomisławice bilansowane są w województwie wielkopolskim. Złoża te znajdują się w zainteresowaniu Kopalni Węgla Brunatnego w Koninie na potrzeby Zespołu Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin. W pierwszej kolejności zakłada się wydobycie ze złoża Tomisławice, Mąkoszyn – Grochowiska, Dęby Szlacheckie - Izbica Kujawska, a następnie Chełmce, Piotrków Kujawski, Kobielice.

Na terenie województwa występują bogate zasoby solii kamiennej, które zostały udokumentowane dla pięciu złóż (największe udokumentowane zasoby w kraju): Lubień Kujawski, Damasławek, Góra k. Inowrocławia, Mogilno I oraz Mogilno II. Łączne zasoby przemysłowe soli kamiennej w roku 2005 wynosiły ponad 4,2 mld t, natomiast w roku 2009 – 0,55 mld t. Należy zauważyć, że wydobycie soli w 2005 r. z 2,7 mln t zmniejszyło się do 2,4 mln t. i stanowiło 70,5% ogólnokrajowego wydobycia soli w 2005 r. a 75% w roku 2009. Eksploatacja soli kamiennej prowadzona jest metodą otworową.

Wody mineralne tj. wody podziemne o sumie rozpuszczonych składników stałych ponad $1\text{g}/\text{dm}^3$, na terenie województwa eksploatuje się z dwóch złóż: Ciechocinek (wody chlorkowo-sodowe, bromkowo-borowe, jodkowe, borowe), Wieniec Zdrój (wody siarczanowo-chlorkowo-wapniowo-sodowe z dużym udziałem siarczanów). Wody termalne tj. wody podziemne na temperaturze na wypływie powyżej 20°C eksploatuje się na terenie województwa w Ciechocinku (solanki termalne o temperaturze powyżej 25°C) oraz Maruszy (solanki termalne o temperaturze 40°C). Wymienione złoża wód podziemnych w Ciechocinku, Maruszy, Wienięcu Zdroju uznano za wody lecznicze.

Łącznie zasoby eksploatacyjne wód leczniczych (mineralnych i termalnych) określa się na około $500\text{ m}^3/\text{h}$, a pobór na około 97 tys. m^3/rok . W porównaniu z rokiem 2005 zasoby eksploatacyjne powiększyły się o około 39%, natomiast pobór zmalał o około 21%.

Bilans zasobów kopalin (wód mineralnych) za 2009 r. nie obejmuje wód leczniczych dla gminy uzdrowskiej w Inowrocławiu.

Ponadto wody mineralne przeznaczone na cele konsumpcyjne eksploatuje się w Janiszewie koło Lubrańca, Rzadkiej Woli k. Brześcia Kujawskiego, Ostromecku, Toruniu i Wienięcu Zdroju.

Wapień i margle jurajskie stwierdzono w rejonie Piechcina już w 1868 r. Złoże to uznane za złożo kopalin podstawowych nosi nazwę „Barcin-Piechcin-Pakość” i obecnie eksploatowane jest metodą odkrywkową w dwóch kopalniach (Wapienno i Bielawy) na głębokości do 150 m. Przy zasobach przemysłowych określonych w 2009 r. na ponad 558 mln. t, roczne wydobycie wynosi około 4,8 mln t. W porównaniu z rokiem 2005 zasoby zmalały o około 3%, a wydobycie o około 7,5%. Wykorzystywane jest dla potrzeb produkcji wapna, cementu, sody oraz w procesie oczyszczania cukru.

Zinwentaryzowane na terenie województwa torfowiska należą do torfowisk niskich a wydobywany z nich torf wykorzystuje się do produkcji substratów ogrodowych i rolniczych (nawóz i środek poprawiający strukturę gleby). Torf wykorzystuje się także do celów leczniczych w balneologii do kąpieli i okładów – borowiny (Wieniec Zdrój k/Włocławka). Łącznie rozpoznano 23 złoża (w 2005 r. – 14) o zasobach przemysłowych ponad 233 tys. m^3 . W porównaniu z rokiem 2005 zasoby te zmalały o około 17%, a wydobycie wzrosło o około 89%. Obecnie wydobycie odbywa się z pięciu złóż: Krąpiewo, Pawłówek I, Sokołowo Parcele, Wieniec ABC, Wojdał V. Dwa ostatnie złoża zakwalifikowane zostały do kopalin leczniczych, a złożo Wieniec uznano za kopaliny podstawowe. Pozostałe złoża to: Bożenkowo I, Chrośna I, Czarze I, Dąbrówka I, Iwiec I, Janowiec I, Kaniewo, Kaniewo II, Krąpiewo I, Lisi Ogon I, Nowe Dębnie VI i VII, Pawłówek II i III, Piastoszyn I, Rudaw, Sienno I, Słończ Górny I.

Piaski i żwiry dzielą się na dwie grupy: kruszywa grube tj. żwiry i pospółki oraz kruszywa drobne - piaszczyste. Większość złóż, jakie stwierdzono na terenie województwa kujawsko - pomorskiego to złoża piaszczyste. Ogółem udokumentowano 527 złóż (w 2005 r. 298) a łączne zasoby bilansowe tego surowca wynoszą ponad 252 mln ton. W skali kraju są to złoża małe i mało zasobne, a ich dostępność ograniczona. Główne skupiska udokumentowanych złóż piasków i żwirów występują w dolinie Drwęcy i w dolinie Wisły.

Do produkcji betonów komórkowych oraz wyrobu cegły wapienno - piaskowej, kształtek wapienno - piaskowych stosuje się odpowiednio czyste i drobnoziarniste piaski kwarcowe. Łącznie rozpoznano 11 złóż (7-piaski kwarcowe do produkcji cegły, 4-piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych, z czego obecnie eksploatuje się tylko 2: Barcin-Piechcin-Pakość, Zielonka-Trzciniec. Pozostałe złoża to: Grupa Dolna, Przyłubie Krajeńskie, Solec Kuj., Wymiary Dolne – Podwiesk, Barcin, Lubawy-Aleksandrów, Opatowice-Radziejów, Smolniki, Tuchola.

Do grupy surowców ilastych zaliczono surowce przeznaczone do produkcji ceramiki budowlanej oraz produkcji cementu. Na terenie naszego województwa jako surowiec wykorzystywane są głównie ility trzeciorzędowe oraz ility i mułki zastoiskowe a także w mniejszej skali gliny zwalowe. Łączne zasoby surowców ilastych do produkcji ceramiki budowlanej w 2009 r. określono na około 29 mln m^3 , a do produkcji cementu na 12,5 mln t. W porównaniu z rokiem 2005 zasoby te utrzymują się na zbliżonym poziomie. Wyrażna koncentracja występowania tych surowców występuje w dolinach rzek Wisły i Drwęcy. Obecnie eksploatacja odbywa się z 6 złóż: Fordon, Kcynia III, Przechowo, Rudak I, Stopka I, Stopka II. Pozostałe złoża to: Białe Błota, Chrusty, Chrzęstowo, Elgiszewo, Józefowo, Lubicz, Papowo, Pikutkowo-Smólsk, Rudak I - Poligon, Rumaki, Stopka II, Świerkocin, Toporzysko, Wapno k. Brodnicy, Michałowo.

Kreda jeziorna wykorzystywana jest głównie w rolnictwie jako wapno nawozowe. Łącznie na terenie województwa rozpoznano 12 złóż: Bobrowo A i B, Iłowo II, Jerzmanowo I, Kaniewo, Kaniewo

II, Piastoszyn I, Rudaw, Trepki, Trepki – Janówko, Węgorzyn, Wisławice) o zasobach przemysłowych w ilości ponad 224 tys. t. Obecnie eksploatacja odbywa się z jednego złoża: Piastoszyn I.

Na całym obszarze województwa występują złoża wód geotermalnych. Szczegółowo opisane zostały w rozdziale dotyczącym odnawialnych źródeł energii.

Ponadto należy wspomnieć, że północno - wschodnia część województwa znajduje się w potencjalnym obszarze występowania gazu z łupków. Wg szacunków można spodziewać się w Polsce zasoby na co najmniej 1,4 bln m³. Gaz niekonwencjonalny akumulowany jest w utworach ilasto-mułowych, w skałach porowatych (piaskowcach) oraz w skałach węglanowych.

Obecnie nie zostały jeszcze przedstawione dokumentacje geologiczne określające zasoby gazu z łupków i zagrożenia dla środowiska mogące wystąpić podczas jego eksploatacji. Oficjalnych wyników prac poszukiwania gazu w polskich łupkach można spodziewać się za 3 - 5 lat.

Rozmieszczenie udokumentowanych złóż kopalin przedstawiono na Rys. 2.

Powierzchniowa eksploatacja surowców mineralnych wywiera największy wpływ ma na hydrosferę (obniżenie poziomu wód gruntowych) oraz litosferę (zmiana ukształtowania powierzchni ziemi).

Tereny zdegradowane i zdewastowane w wyniku eksploatacji kopalin na terenie województwa wynoszą 758 ha i stanowią 19,7% wszystkich gruntów zdegradowanych i zdewastowanych.

2.2. Odnawialne źródła energii

2.2.1. Energia wody

Pod względem długości najdłuższą rzeką na obszarze województwa jest Wisła (205,3 km) następnie Noteć (127 km), Drwęca (116,8 km), Brda (111,0 km), Zgłowiączka (79 km) oraz Wda (62,0 km). Stany wód oraz przepływy rzek są charakterystyczne dla reżimu gruntowo-śnieżno-deszczowego. Wyraźnie zaznaczają się wezbrania wiosenne, związane z topnieniem śniegu. Natomiast wezbrania letnie i jesienne są nieregularne i wynikają z rozkładu czasowego i wielkości opadów deszczu w tym okresie.

Największym ciekim pod względem zasobów jest również Wisła, która na obszarze województwa kujawsko pomorskiego prowadzi od 921 (od granicy z województwem mazowieckim) do 1012 (do granicy z województwem pomorskim) m³ wody na sekundę. Oznacza to, że Wisła na tym odcinku zasilana jest przez dopływy i zwiększa swój przepływ o około 91 m³ wody na sekundę.

Poza dominującymi zasobami energetycznymi Wisły na uwagę zasługuje potencjał energetyczny następujących rzek: Brdy, Drwęcy, Wdy oraz Osy. Pozostałe cieką mają znaczenie dużo mniejsze lub marginalne.

Opierając się na danych hydrologicznych (średniorocznych przepływów), a także uwzględniając wielkości spadków cieków, dokonano szacunkowych obliczeń zasobów energetycznych na największych ciekach w województwie. Wielkość tych zasobów przedstawia się następująco:

<i>Dorzecze Wisły</i>	<i>Moc</i>	<i>Zasoby energetyczne</i>
Wisła	331,60 MW	2 904,82 GWh
Zgłowiączka	0,60 MW	5,26 GWh
Mień	0,55 MW	4,82 GWh
Tążyna	0,15 MW	1,31 GWh
Drwęca	9,50 MW	83,22 GWh
Brda	15,60 MW	136,66 GWh
Wda	5,90 MW	51,68 GWh
Osa	1,40 MW	12,26 GWh
<i>Dorzecze Odry</i>		
Noteć	2,60 MW	22,77 GWh
Razem	367,90 MW	3 222,80 GWh

Jak wynika z powyższego zestawienia zdecydowanie największe zasoby energetyczne posiada rzeka Wisła. Stanowią one ponad 90% zasobów całego województwa. Z innych cieków na uwagę zasługuje rzeka Brda, Drwęca oraz Osa. Pozostałe cieką mają znaczenie dużo mniejsze lub marginalne.

Przedstawione powyżej dane obejmują tzw. zasoby teoretyczne, a więc te, jakie zawiera w sobie energia kinetyczna płynących rzek. Energia ta nie wszędzie w pełni jest możliwa do przekształcenia w energię elektryczną. Wynika to przede wszystkim z uwarunkowań środowiska przyrodniczego, którego szczególne znaczenie mają takie elementy środowiska jak budowa geologiczna doliny rzecznej, jej morfologia i ukształtowanie, wielkość przepływu wody a także zasoby

środowiska biotycznego. Istotne są również uwarunkowania związane z użytkowaniem terenu. Dotyczą one zwłaszcza terenów zurbanizowanych i zabudowanych oraz intensywnie użytkowanych rolniczo. Uwarunkowania te stanowią poważne ograniczenia przestrzenne dla lokalizacji i budowy zbiornika retencyjnego, wysokości piętrzenia oraz charakteru pracy elektrowni.

Z ekologicznego punktu widzenia bardzo ważnym czynnikiem jest również potrzeba zabezpieczenia przepływów nienaruszalnych (tzw. przepływu biologicznego), warunkujących zachowanie życia biologicznego w ciekach.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonuje sześć dużych, zawodowych elektrowni wodnych oraz 44 małe elektrownie wodne. Moc zainstalowana w elektrowniach dużych wynosi 207,1 MW, w tym: Włocławek 162 MW, Koronowo 26 MW, Żur 8 MW, Smukała 4,2 MW, Tryszczyń 3,4 MW, Gródek 3,5 MW (Rys. 3). Urządzenia energetyczne zainstalowane w wymienionych elektrowniach dostosowane są do pracy szczytowej, co pozwala na produkcję energii elektrycznej w okresach jej największego zapotrzebowania. Podnosi to zarówno walory ekonomiczne tych obiektów jak i efektywność wykorzystania energii wodnej. Łączna moc zainstalowana w małych elektrowniach wynosi około 2,47 MW. Całkowita produkcja energii elektrycznej na ciekach województwa kujawsko pomorskiego osiąga 773,6 GWh.

Funkcjonujące obiekty hydroenergetyczne są w zdecydowanej większości niewielkie o mocy instalowanej rzędu kilkudziesięciu kilowatów.

2.2.2. Energia wiatru

Możliwość lokalizowania elektrowni wiatrowych zależy w głównej mierze od dwóch czynników, tj. od zasobu energii wiatru oraz od uwarunkowań przyrodniczo-przestrzennych. Energia wiatru zależy natomiast zarówno od siły wiatru jak i warunków terenowych, tj. ukształtowania terenu i jego pokrycia (tzw. klasy szorstkości terenu). Uwarunkowania przyrodniczo-przestrzenne pozwalają wskazać powierzchnię dostępną dla lokalizacji elektrowni wiatrowych, co w praktyce oznacza - z pewnymi ograniczeniami tereny użytków rolnych (z wyjątkiem tych będących gruntami zabudowanymi, gruntami pod stawami i rowami). Biorąc pod uwagę powyższe czynniki województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się dogodnymi warunkami dla rozwoju energetyki wiatrowej.

Po pierwsze - posiada bardzo dobre zasoby energii wiatru.

Wg mapy stref energetycznych wiatru opracowanej przez prof. H. Lorenc¹ - województwo kujawsko-pomorskie znajduje się w znacznej części w II strefie, tzn. o warunkach korzystnych, charakteryzujących się średnioroczną prędkością wiatru 4-6 m/s. Jedynie północno-zachodnia część województwa niewielkim fragmentem znajduje się w III strefie, tzn. o warunkach dość korzystnych, charakteryzujących się średnioroczną prędkością wiatru 3-4 m/s. Ogólnie przyjmuje się, że strefy I-III charakteryzują się korzystnymi warunkami dla rozwoju energetyki wiatrowej. Do uzyskania realnych wielkości energii użytecznej dla pojedynczych elektrowni wymagane jest występowanie wiatrów o stałym natężeniu i prędkościach powyżej 4 m/s. Ponadto przyjmuje się, że wielkość progowa opłacalności wykorzystania energii wiatru na wysokości 30 m nad powierzchnią gruntu powinna wynosić 1000 kWh/m²/rok (średnia suma energii wiatru na powierzchnię 1 m² w Polsce wynosi 1000-1500 kWh/rok). Znaczna część województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się w strefie charakteryzującej się energią wiatru w granicach 1000-1200 kWh/m²/rok. Najbardziej korzystnymi warunkami energetycznymi wiatru charakteryzują się fragmenty południowo-zachodnie i południowo-wschodnie województwa znajdujące się w strefie energii rzędu 1250-1500 kWh/m²/rok, a nawet 1500-2000 kWh/m²/rok (Rys. 4).

Po drugie - województwo charakteryzuje się znacznym odsetkiem terenów użytkowanych rolniczo (UR) - 66% powierzchni województwa, tj. 1 183 003 ha. Jednak nie wszystkie tereny UR można zagospodarować pod lokalizację elektrowni wiatrowych ponieważ istnieją tereny/obszary, które ze względu na ograniczenia środowiskowe, infrastrukturalne, przestrzenne nie mogą lub nie powinny być wykorzystane jako miejsce ich lokalizacji np. na terenach/obszarach objętych ochroną prawną przyrody jeśli spowodowałyby znaczące negatywne zmiany przedmiotów ochrony na danym terenie oraz na terenach zarejestrowanych obiektów zabytkowych eksponowanych w terenie (np. grodziska). Szacuje się (projekt SIWERM), iż około 42% UR należy wykluczyć z możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych ze względu na ich ochronę prawną (obszary/tereny chronione wraz z otuliną). Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się następującymi danymi (Rocznik Statystyczny woj. kujawsko-pomorskiego, GUS Bydgoszcz 2007):

- całkowity obszar: 1 797 169 ha,
- powierzchnia UR: 1 183 003 ha (66% powierzchni województwa),
- powierzchnia UR będąca gruntami rolnymi zabudowanymi, gruntami pod stawami i rowami: 34 554 ha,

¹ Dla obszaru woj. kujawsko-pomorskiego nie opracowano dotychczas mapy zasobów wiatru, dlatego też oszacowanie zasobów energetycznych wiatru można opisać jedynie na podstawie ogólnej mapy opracowanej dla całego terytorium kraju przez prof. H. Lorenc

- obszary objęte prawną ochroną przyrody (32,1% powierzchni województwa skorygowany przez wyżej wspomniane założenie 42% terenów/obszarów chronionych): 496 861 ha,
- współczynnik bezpieczeństwa 10%: 114 845 ha.

Przyjmując powyższe dane „powierzchnia dostępna” dla rozwoju energii wiatrowej w województwie kujawsko-pomorskim może wynosić 536 742 ha (29,9% całkowitej powierzchni województwa).

Analizy możliwości rozwoju energetyki wiatrowej w województwie kujawsko-pomorskim dokonano na podstawie danych dostarczonych przez operatorów sieci Enea S.A. i Energa S.A. w latach 2009-2010. Moc zainstalowana w elektrowniach wiatrowych w kwietniu 2009 r. wynosiła 78, 678 MW, a moc wydanych warunków na przyłączenie wynosiła 515, 857 MW (razem moc pracujących i planowanych 594,535 MW). W roku 2010 moc pracujących elektrowni wiatrowych wynosiła 185,468 MW, wzrosła więc o 106,79 MW. Obecnie na terenie województwa pracuje 321 elektrowni wiatrowych różnej mocy (od 0,01 MW do 2 MW). Inne źródło danych – Urząd Regulacji Energetyki podaje natomiast, iż na terenie województwa kujawsko-pomorskiego pracuje 155 farm lub pojedynczych wiatraków o mocy 166 MW.

Analiza przestrzenna rozmieszczenia elektrowni wiatrowych wg danych operatorów wykazała, że w stosunku do roku 2009 lokalizacje elektrowni wiatrowych pojawiły się dodatkowo w 12 gminach: Zbójno. Lubraniec. Rypin, Brzozie, Lisewo, Jabłonowo Pomorskie, Chełmża, Bartniczka, Płużnica, Dębowa Łąka, Radomin, Łasin (Rys. 5).

Obecnie (stan na grudzień 2010 r. - dane od operatorów sieci) najwięcej elektrowni wiatrowych funkcjonuje w gminie Dobrzyń nad Wisłą (27), Piotrków Kujawski (19), Aleksandrów Kujawski (15). Najwięcej mocy zainstalowano w gminie Dobrzyń nad Wisłą (35,425 MW).

Tabela 2. Porównanie mocy zainstalowanej w istniejących elektrowniach wiatrowych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wg danych operatorów sieci w latach 2009-2010*

Lp.	Nazwa Gminy	Moc zainstalowana w 2009 r. (MW)	Moc zainstalowana w 2010 r. (MW)
Powiat aleksandrowski		7,500	9,200
1.	Aleksandrów Kujawski	1,650	3,150
2.	M. Nieszawa	0,600	0,600
3.	Waganiec	0,850	1,150
4.	Bądkowo	0,600	0,450
5.	Koneck	0,900	0,900
6.	Raciążek	1,950	1,950
7.	Zakrzewo	0,950	1,0
Powiat brodnicki		2,400	10,975
8.	Brodnica	2,250	3,750
9.	Brzozie	-	0,800
10.	Jabłonowo Pom.	-	4,000
11.	Osiek	0,150	2,425
Powiat bydgoski		0,953	1,033
12.	Dąbrowa Chełmińska	0,379	b.d.
13.	Sicienko	0,324	b.d.
14.	Koronowo	0,250	b.d.
Powiat chełmiński		0,190	2,990
15.	Lisewo	-	2,800
16.	Unisław	0,190	0,190
Powiat golubsko-dobrzyński		0,800	7,195
17.	Ciechocin	0,190	0,285
18.	Golub Dobrzyń	0,610	2,210
19.	Radomin	-	3,6
20.	Zbójno	-	1,100
Powiat grudziądzki		0,800	2,000
21.	Łasin	0,190	2,000

Lp.	Nazwa Gminy	Moc zainstalowana w 2009 r. (MW)	Moc zainstalowana w 2010 r. (MW)
Powiat inowrocławski		32,885	41,050
22.	Dąbrowa Biskupia	2,525	b.d.
23.	Inowrocław	1,925	b.d.
24.	Pakość	6,635	b.d.
25.	Janikowo	1,200	b.d.
26.	Kruszwica	12,700	b.d.
27.	Gniewkowo	1,000	b.d.
28.	Rojewo	0,500	b.d.
29.	Złotniki Kujawskie	6,400	b.d.
Powiat lipnowski		1,250	38,375
30.	Dobrzyń n./Wisłą	0,300	35,425
31.	Lipno	0,450	1,775
32.	Kikół	0,500	2,175
Powiat mogileński		10,300	6,500
33.	Mogilno	3,800	b.d.
34.	Strzelno	6,500	b.d.
Powiat nakielski		1,350	5,450
35.	Szubin	0,550	b.d.
36.	Kcynia	0,400	b.d.
37.	m. i gm. Kcynia	0,400	b.d.
Powiat radziejowski		10,325	14,025
38.	Dobre	1,650	1,650
39.	Osięciny	1,575	1,575
40.	Piotrków Kujawski	2,900	6,300
41.	Radziejów	1,650	1,800
42.	Topólka	1,800	1,800
43.	M. Radziejów	b.d.	0,150
44.	Bytoń	0,750	0,750
Powiat rypiński			2,500
45.	Rypin	-	2,500
Powiat toruński		0,600	7,100
46.	Chełmża	-	6,000
47.	Czernikowo	0,600	1,100
Powiat tucholski		-	1,200
Powiat wąbrzeski		-	4,500
48.	Dębowa Łąka	-	0,800
49.	Płużnica	-	3,700
Powiat włocławski		8,450	14,150
50.	m. i gm. Chodecz	0,500	1,500
51.	m. i gm. Izbica Kujawska	1,100	0,330
52.	Lubanie	0,750	0,750
53.	Lubraniec	-	3,330
54.	m. i gm. Lubień Kujawski	2,300	3,100
55.	Fabianki	0,300	1,140

Lp.	Nazwa Gminy	Moc zainstalowana w 2009 r. (MW)	Moc zainstalowana w 2010 r. (MW)
56.	Brześć Kujawski	2,750	2,750
57.	Kowal	0,750	1,250
Powiat żniński		3,075	15,350
58.	Barcin	2,175	b.d.
59.	Żnin	0,900	b.d.
RAZEM		78,678	186,268

Źródło: Enea S.A., Energa S.A.* W 2010 roku na obszarze działalności operatora Enea S.A. brak danych dotyczących lokalizacji elektrowni wiatrowych wg gmin

Spośród powiatów województwa kujawsko-pomorskiego najwięcej mocy zainstalowano w powiecie inowrocławskim (41,05 MW), następnie lipnowskim (38,37 MW) i żnińskim (15,3 MW). Najwięcej elektrowni wiatrowych znajduje się natomiast w powiecie aleksandrowskim (48), włocławskim (46), lipnowskim (41).

W początkowej fazie rozwoju energetyki wiatrowej na terenie województwa (do roku 2009) można było zauważyć prawidłowość, iż pod względem lokalizacji elektrowni wiatrowych województwo dzieliło się wyraźnie na dwie części: część północną, gdzie niewiele gmin posiadało na swym terenie elektrownie wiatrowe i część południową (linię podziału stanowiły rzeki Noteć, Wisła, Drwęca) o znacznej liczbie elektrowni wiatrowych. Ta sytuacja obecnie uległa zmianie, ponieważ rozwój energetyki wiatrowej odbywa się intensywnie na całym obszarze województwa.

Energetyka wiatrowa w województwie kujawsko-pomorskim cieszy się ogromnym zainteresowaniem, co potwierdza ilość elektrowni wiatrowych znajdujących się w fazie projektu. Wg danych operatorów sieci na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wydano warunki przyłączenia dla 218 elektrowni wiatrowych o mocy zainstalowanej 360,968 MW, natomiast według danych URE na terenie województwa projektowanych jest 900 elektrowni wiatrowych.

2.2.3. Energia słoneczna

Słońce jest niewyczerpalnym źródłem energii, którego ilość docierająca do powierzchni Ziemi w ciągu roku jest wielokrotnie większa niż zbilansowane wszystkie zasoby energii odnawialnej i nieodnawialnej zgromadzonej na Ziemi. Do najbardziej powszechnych zastosowań energetyki słonecznej należą:

- konwersja fotowoltaiczna – tzw. baterie słoneczne,
- wytwarzanie ciepła niskotemperaturowego (temperatura do 1000C) – kolektory słoneczne.

Punktem wyjścia do oceny potencjału energii słonecznej w województwie kujawsko-pomorskim były wyniki corocznych badań przeprowadzanych przez Wspólne Centrum Badawcze (Joint Research Centre - JRC) działające pod patronatem Komisji Europejskiej, które publikuje mapy nasłonecznienia dla całej Europy, w tym Polski.

Województwo kujawsko-pomorskie w swoim solarnym potencjale energetycznym na tle kraju plasuje się lekko poniżej średniej. Roczne sumy promieniowania słonecznego pozwalają uzyskać energię rzędu 1100 – 1150 kWh/m².

Potencjał rynkowy energii solarnej w województwie ocenia się na poziomie 258 778 MW. Uzyskanie takiej mocy wymagałoby zainstalowania do 2020 roku 431 296 m² kolektorów słonecznych (przy przyjęciu wskaźnika wydajności instalacji na poziomie 60%), co daje liczbę około 140 000 osób, które w 2020 roku będą korzystały w województwie kujawsko-pomorskim z instalacji solarnych.

Na ogólną liczbę 144 jednostek administracji samorządowej województwa kujawsko-pomorskiego w 57 jednostkach zostały zamontowane kolektory słoneczne. Najwięcej kolektorów zainstalowano w czterech największych miastach: Bydgoszczy, Toruniu, Włocławku i Grudziądzu oraz gminach je otaczających (strefy podmiejskie). Z pozostałej części województwa wyróżniają się dodatkowo gminy powiatu tucholskiego. Zainstalowane kolektory słoneczne wykorzystywane są głównie do podgrzewania wody w budynkach zabudowy jednorodzinnej, wielorodzinnej, zabudowie agroturystycznej, w ośrodkach rekreacyjnych i wypoczynkowych, w obiektach lecznictwa uzdrowiskowego, szpitalnego. Zainstalowane na terenie województwa kolektory słoneczne dostarczają rocznie energię rzędu 974 700 kWh (3 509 GJ), z czego 57,68% do budynków budownictwa jednorodzinne (562 250 kWh) i 42,32% (412 450 kWh) do pozostałych.

Powyższe dane już na etapie zbierania odbiegały od rzeczywistych ilości i powierzchni zainstalowanych kolektorów słonecznych na terenie województwa, gdyż obiekty te nie podlegają żadnej procedurze rejestracyjnej i uzgodnieniowej, a więc ich ilość nie może być w rzeczywisty sposób monitorowana. Informacje te mogą jedynie wskazywać ogólne trendy rozwoju energetyki solarnej w województwie.

W niewielkim zakresie energia słoneczna wykorzystywana jest do zasilania sygnalizacji świetlnej, podświetlania znaków drogowych, parkometrów w strefach płatnego parkowania.

Można zdecydowanie stwierdzić, że energetyka solarna (zwłaszcza w przypadku kolektorów) ma bardzo dobre perspektywy rozwoju. Przyrost zainstalowanej powierzchni kolektorów w kraju wynosi co najmniej 20% rocznie z wyraźnym trendem wzrostowym, na wpływ którego ma stopniowy spadek cen nowych instalacji i rozwoju krajowego rynku producentów tych urządzeń. Rosnące ceny paliw konwencjonalnych oraz korzystne formy wsparcia finansowego dodatkowo przyspieszają rozwój energetyki solarnej.

2.2.4. Energia ziemi i wód podziemnych

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego występują wody geotermalne, których temperatura w wypływie z odwiertu wynosi co najmniej 20°C zgromadzone w sześciu zbiornikach: dolnokredowym, górnourajskim, środkowourajskim, dolnourajskim, górnourajskim, dolnotriasowym. Wody takie udokumentowano w Ciechocinku, Janiszewie k/Lubrańca, Rzadkiej Woli w rejonie Brześcia Kujawskiego oraz najcieplejsze w Maruszy k/Grudziądz, oraz pod Toruniem. Wody termalne do celów leczniczych i rekreacyjnych wykorzystuje się od 1932 r. w Ciechocinku i od 2001 r. w Maruszy. Wody geotermalne w Ciechocinku występują na głębokości około 1300 m p.p.t., osiągają temperaturę od 11 do 37°. W Maruszy (około 3,5 km od Grudziądza) solanka pobierana jest z głębokości około 1630 metrów, a jej temperatura waha się od 42° do 44°C. Złoża pochodzą z okresu dolnourajskiego. Oszacowano, iż zasoby są praktycznie niewyczerpalne; przy wydobyciu 20 tysięcy litrów na godzinę, tj. prawie pół miliona litrów na dobę, solanki wystarczy na co najmniej 1000 lat. Żadne z wyszczególnionych złóż w chwili obecnej nie jest wykorzystywane jako źródło energii odnawialnej (np. w systemach ciepłowniczych).

Najbardziej zaawansowane badania wód geotermalnych do wykorzystania w celach energetycznych prowadzone są w okolicach Torunia, gdzie znajduje się otwór wiertniczy Toruń-1, który to odwiercono w 1979 r. do głębokości 5904 m. Na głębokości 1500 m zmierzono temperaturę około 60°C, na 3500 m odpowiednio 100°C, zaś na 5500 m 140°C. Badania powtórzono w 2005 roku. Na głębokości 1000 – 2000 m stwierdzono temperatury o 10 – 15°C; niższe niż wskazywał pomiar w 1979 roku. Różnice wynikają prawdopodobnie z błędów pomiarowych temperatury, tj. nieustalanej równowagi termicznej w otworze. W najbliższym czasie planowany jest ponowny pomiar temperatury w otworze Toruń-1.

W 2008 r. prowadzono dalsze prace wiertnicze w Toruniu (otwór Toruń TG-1). Na głębokości 2351 m natrafiono na źródła o temperaturze ponad 60°C. Według prof. Ryszarda Kozłowskiego z Politechniki Krakowskiej na głębokości 3000 m mogą znajdować się źródła o temperaturze około 90°C. Ze źródeł o takiej temperaturze można już wytwarzać prąd. Wg Przybycina temperatura wód geotermalnych w okolicach Torunia może osiągać nawet 200°C.

Tabela 3. Zestawienie podstawowych parametrów hydrogeotermalnych dla największych miast województwa kujawsko-pomorskiego

Lp.	Zbiornik	Strop (m)	Miąszość wód (m)	Mineralizacja (g/dm ³)	Temperatura (°C)	Wydajność (m ³ /h)
1	2	3	4	5	6	7
Bydgoszcz						
1.	Kreda dolna	< 300	0 - 150	< 2	< 20	10 - 100
2.	Jura górna	100 - 500	100 - 300	10 - 30	20 - 30	15 - 35
3.	Jura środkowa	750 - 1250	140 - 170	45 - 70	35 - 45	60 - 100
4.	Jura dolna	1000 - 1250	300 - 500	40 - 70	30 - 45	90 - 120
5.	Trias górny	2000 - 2100	20 - 40	160 - 180	65	15 - 20
6.	Trias dolny	2500 - 2600	75 - 85	180 - 200	80	40 - 45
Toruń						
1.	Kreda dolna	200 - 800	100 - 200	< 10	< 30	75 - 150
2.	Jura górna	500 - 1000	300 - 400	15 - 30	25 - 45	35 - 45
3.	Jura środkowa	1200 - 1550	100 - 140	50 - 70	45 - 55	90 - 120
4.	Jura dolna	1600 - 2000	300 - 350	80 - 100	55 - 65	135 - 150
5.	Trias górny	2300 - 2450	60 - 100	150 - 180	75 - 85	50 - 70
6.	Trias dolny	2900 - 3000	90 - 110	180 - 200	100 - 110	50 - 60

Włocławek						
1.	Kreda dolna	10 – 150	5 – 80	< 2	< 20	10 -50
2.	Jura górna	150 – 400	450 – 525	10 -20	20 – 25	20 - 35
3.	Jura środkowa	1250 – 1600	140 – 160	45 – 55	45 – 50	80 - 110
4.	Jura dolna	1750 – 2000	375 – 400	80 – 100	60 – 65	140 - 150
5.	Trias górny	2800	30	240 – 260	90 – 95	15 - 25
6.	Trias dolny	3000 – 3100	100	270	90 – 100	45 - 50
Grudziądz						
1.	Kreda dolna	950 – 1000	70	5 – 7	35	75 - 100
2.	Jura górna	1050 – 1150	200	55	35 – 40	40
3.	Jura środkowa	1400 – 1500	35 – 40	65 -75	45 – 50	30 - 50
4.	Jura dolna	1500	80	70	45 – 50	100 - 125
5.	Trias górny	1700	50	240 – 260	55 – 60	20 - 25
6.	Trias dolny	1900	60	> 320	65	15 - 20

Zródło: Wody geotermalne województwa kujawsko- pomorskiego ze szczególnym uwzględnieniem dla potrzeb gospodarczych Miasta Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądza-. Towarzystwo Geosynoptyków GEOS – Kraków. Kujawsko- Pomorski Urząd Wojewódzki Wydział Środowiska i Rolnictwa w Bydgoszczy, GEOS Kraków 2004 r.

Dla czterech największych miast województwa wstępny potencjał ekonomiczny energii geotermalnej można oszacować na poziomie około 75 GWh.

Do energetyki geotermalnej zalicza się również energię uzyskiwaną z gruntu: tzw. pompy ciepła. Rozróżnia się dwa rodzaje pomp ciepła: wykorzystujące płytki odwiert (do 50 m) lub wężownicę rozciągniętą na niewielkiej powierzchni. Drugi rodzaj pomp wymaga przeznaczenia stosunkowo dużej powierzchni terenu do prawidłowego funkcjonowania.

Obliczony potencjał rynkowy dla całego województwa wynosi 2 838 MWh energii. Dla porównania; jest to 0,04% zapotrzebowania na energię elektryczną województwa kujawsko- pomorskiego w 2007 roku. Uzyskanie takiej mocy wymaga zainstalowania na terenie województwa do 2020 roku 3 421 pomp ciepła o średniej mocy 15 kW każda.

Brak jest dokładnych danych odnośnie ilości instalacji działających w województwie. Uzyskane dane ankietowe są nie do końca miarodajne, co wynika z porównania ich z informacjami uzyskanymi odnośnie finansowania inwestycji związanych z OZE. Wynika to absolutnej dowolności w instalowaniu pomp ciepła z punktu widzenia administracyjno- prawnego. Najwięcej planowanych i istniejących instalacji zlokalizowano w Toruniu, Bydgoszczy oraz w gminach je otaczających. Występują również większe instalacje w obiektach użyteczności publicznej, np: w Muzeum Archeologicznym w Biskupinie o mocy ponad 81 kW oraz w Gimnazjum w miejscowości Nowa Wieś gmina Ciechocin o mocy 120 kW.

2.2.5. Energia z biomasy

Oceny potencjału biomasy w województwie kujawsko- pomorskim na cele energetyczne dokonano w podziale na:

- biomasę pochodzącą z plantacji roślin energetycznych,
- biomasę pochodzącą z produkcji rolnej,
- biomasę pochodzenia drzewnego (z gospodarki leśnej i prac pielęgnacyjnych w terenach zieleni, sadów, itp.).

W przypadku plantacji roślin energetycznych szczególnie duże znaczenie ma potencjał ekonomiczny. Potencjał teoretyczny jest bowiem w praktyce warunkowany tylko występowaniem odpowiedniej jakości gleb z dobrymi stosunkami wodnymi tam gdzie nie ma ograniczeń prawnych dla tego typu upraw i teoretycznie możliwe jest wyznaczenie obszarów wykazujących możliwości rozwoju tego typu upraw. Warunek ten spełnia znaczna część województwa, zwłaszcza w jego południowej części. Potencjał ekonomiczny wiąże się z efektywnością produkcji. Niezbędne jest, by w okresie wieloletnim plantacje roślin energetycznych nie tylko były opłacalne, ale by przynosiły porównywalne lub większe dochody, niż uprawa w danych warunkach innych rodzajów płodów rolnych. Mniejsze, ale również istotne, jest znaczenie potencjału technicznego.

Energia pochodząca z biomasy w systemach indywidualnych (do ogrzewania pojedynczych zabudowań) jest wykorzystywana na terenie całego województwa i bazuje na spalaniu pelletów, brykietów i różnego pochodzenia zrębków (drewno, trociny, słoma, inne). Paliwo to jest ogólnodostępne w handlu, stąd funkcjonowanie systemów indywidualnych nie jest uzależnione od

dostępności biomasy na terenie regionu. W województwie funkcjonują nieliczne podmioty produkujące paliwo z biomasy (głównie brykiety z trocin i zrębków). Zbiornicze systemy grzewcze (o różnej skali, najczęściej – niewielkiej, pracujące na potrzeby własne zakładów lub niewielkich skupisk zabudowy mieszkaniowej, usługowej, użyteczności publicznej, itp.) wykorzystują w większości surowce pochodzenia lokalnego. Największą liczbę tego typu instalacji identyfikuje się na terenie powiatów: bydgoskiego, świeckiego, brodnickiego, rypińskiego oraz żnińskiego (Rys. 6). Należy podkreślić, że obecnie jest bardzo mało podmiotów wykorzystujących biomasę do celów grzewczych. W kilku przypadkach (instalacji istniejących lub planowanych) wskazuje się na możliwość wykorzystania biomasy do produkcji energii elektrycznej, choć zdecydowanie przeważa wykorzystanie jej do celów grzewczych. Sieć certyfikowanych podmiotów skupujących płody rolne przeznaczane na cele energetyczne jest dosyć liczna i raczej równomiernie rozlokowana, co stwarza potencjalnie dobre warunki obsługi producentów biomasy. Ze względu na charakter produkcji, obecnie znaczna ich część skupuje głównie rzepak.

Potencjał techniczny i ekonomiczny ma duże znaczenie w przypadku biomasy pochodzącej z prac pielęgnacyjnych prowadzonych w lasach, terenach zieleni miejskiej, sadach, itp. Podstawowym problemem – zarówno dla odbiorców zajmujących się bezpośrednim spalaniem tego typu biomasy, jak też jej obróbką (przygotowaniem do wykorzystania) - jest zapewnienie ciągłości dostaw surowca, gdyż tego typu prace wykonywane są okresowo, ze zbyt małą częstotliwością, by planować jego racjonalne funkcjonowanie. Bardzo często w odległości, która zapewniałaby racjonalne pod względem ekonomicznym możliwości pozyskania surowca, jego dostępność jest zbyt mała.

Biomasa może być wykorzystywana także do produkcji biogazu, choć na terenie województwa największe instalacje tego typu bazują nie na produktach pochodzenia rolnego, ale na odpadach komunalnych.

Niemożliwy do oceny jest realny potencjał rynkowy odnawialnych źródeł energii opartych na biomacie, choć teoretycznie w pewnych zastosowaniach (zwłaszcza małe systemy zbiornicze na terenach dużych wsi, lub małych miast, obsługujące np. instytucje publiczne lub małe osiedla mieszkaniowe) ten rodzaj zasilania stanowi bardzo atrakcyjną alternatywę. W tym przypadku duże znaczenie ma przede wszystkim opłacalność całego cyklu produkcji przy specyficznej złożoności technologicznej. W praktyce w systemach zbiorniczych istnieje możliwość wykorzystania tylko biomasy pochodzącej ze słomy lub roślin energetycznych, co znacznie zawęża predyspozycje przestrzenne dla wytwórców biomasy. W ostatnich latach obserwuje się szybki rozwój instalacji opartych o biomasę, co potwierdza duży potencjał rolnictwa dla budowy tego typu systemów w województwie kujawsko-pomorskim.

2.2.6. Energia z biogazu

Biogaz jest to gaz pozyskiwany z biomasy, w szczególności z instalacji przeróbki odpadów zwierzęcych lub roślinnych, oczyszczalni ścieków i składowisk odpadów. Biogazownie to instalacje, które służą do celowej produkcji biogazu z biomasy roślinnej, odchodów zwierzęcych lub odpadów organicznych. Można również traktować biogazownie jako miejsce utylizacji i bezpiecznego unieszkodliwiania odpadów. Spośród 90 składowisk przyjmujących odpady w 2009 r. na 50 składowiskach wykonana jest instalacja do odprowadzenia gazu składowiskowego.

W 2009 r. odzysk gazu składowiskowego wraz z jego wykorzystaniem prowadzony był na terenie:

- Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura w Bydgoszczy,
- składowisku w Zakurzewie,
- RZUOK w Machnacu,
- RZUOK Rypin w Puszczy Miejskiej,
- Miejskim Składowisku w Toruniu.

Teoretycznie składowiska na terenie województwa „produkują” rocznie około 67 mln m³ gazu składowiskowego (gazu zawierającego metan). Przyjmując realne do pozyskania zasoby na poziomie 30-45% wielkości teoretycznej, można by założyć pozyskanie 31-47 mln m³ gazu składowiskowego rocznie.

Metan jest gazem cieplarnianym jak również z powietrzem może tworzyć mieszaninę wybuchową, dlatego też ze względów ekologicznych oraz mogących powodować potencjalne zagrożenia wybuchem nie powinien być emitowany do atmosfery.

Wypuszczenie gazu składowiskowego bezpośrednio do atmosfery jest dziś w świetle obowiązujących umów międzynarodowych i przepisów obowiązujących w Unii Europejskiej - niedopuszczalne.

2.2.7. Potencjalne konflikty środowiskowe

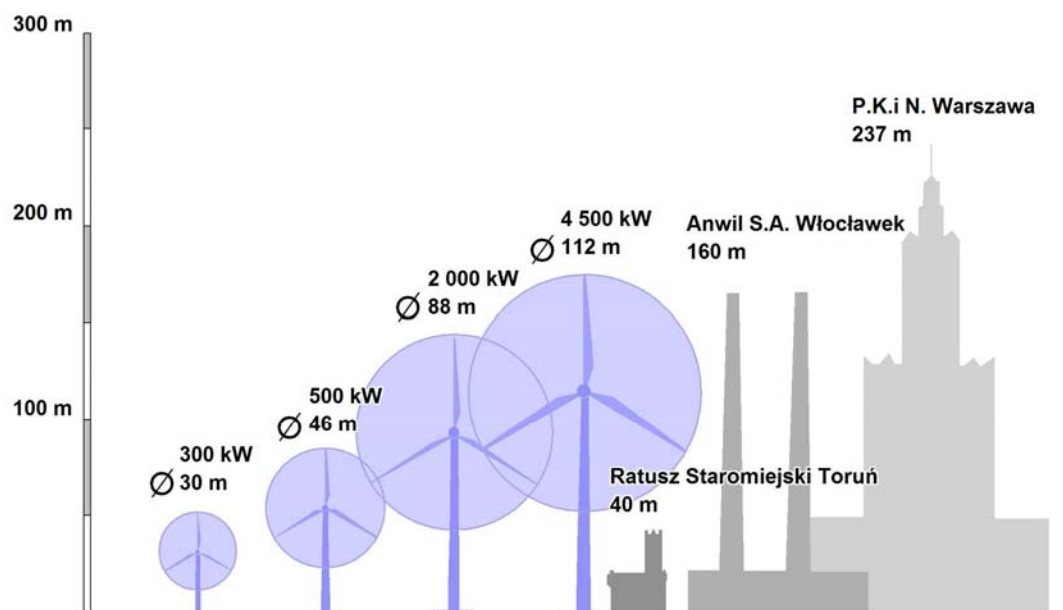
Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE) w swoich założeniach nie powinno powodować poważnych konfliktów czy problemów środowiskowych. Wynika to z proekologicznego charakteru produkcji OZE, która w dużej mierze jest korzystna dla poszczególnych aspektów środowiska zarówno w skali lokalnej, regionalnej jak i globalnej. Wspieranie energii odnawialnej jest wyrazem proekologicznej polityki UE. W grudniu 2008 r. państwa członkowskie, w tym również Polska przyjęły dyrektywę nr 2009/31/WE w sprawie promowania energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych. Zakłada ona dla Polski w roku 2020 15% - owy udział z odnawialnych źródeł energii w całkowitym zużyciu energii na poziomie kraju.

W 2007 roku województwo kujawsko-pomorskie produkowało 13,2% energii ze źródeł odnawialnych (Polska w 2008 roku 7,6%). W 2010 roku z racji spadku zużycia energii w województwie o ok. 30% oraz jednoczesnego wzrostu produkcji energii ze źródeł odnawialnych region pokrywał ponad 27% energii z OZE.

Wg danych URE moce instalacji energii odnawialnej zainstalowane w województwie kujawsko-pomorskim stanowią 18% wszystkich mocy zainstalowanych w kraju (stan na 31.03.2011 r.). Gwałtowny rozwój zawodowej energetyki wiatrowej (przyrost ok. 150% mocy rocznie), rozwój energetyki opartej na biogazie na bazie rozwiniętego rolnictwa oraz perspektywa budowy elektrowni wodnej na zaporze w okolicach Nieszawy pozwalają oszacować wzrost udziału energii odnawialnej w województwie na poziomie 2 – 4% rocznie w ciągu najbliższych pięciu lat.

Jednak niektóre rodzaje OZE, zwłaszcza te dające możliwości rozwoju w skali porównywalnej z konwencjonalnymi instalacjami zawodowymi, mogą stwarzać pewne problemy ekologiczne. Zaliczyć można do nich przede wszystkim energetykę wiatrową oraz energetykę opartą na biogazie.

Do kluczowych ograniczeń lokalizacji elektrowni wiatrowych należy zaliczyć ograniczenia przestrzenne. Podstawowe ograniczenia przestrzenne wynikają ze wspomnianej już ochrony przyrody, ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego a także z konkurencji w stosunku do innych form użytkowania przestrzeni. W województwie 32,1% obszarów jest objęte prawną ochroną przyrody. Obszary te należy wykluczyć z możliwości lokalizowania elektrowni wiatrowych. Równie ważnym ograniczeniem rozwoju energetyki wiatrowej są zagadnienia krajobrazowo-kulturowe. Elektrownie wiatrowe stanowią niewątpliwie dominantę w przestrzeni, niekoniecznie pozytywną. Są to obiekty, które mogą w sposób dysharmonijny zmienić kompozycję krajobrazową. Może wzrastać więc ryzyko wystąpienia lokalnych konfliktów społecznych. Dotyczy to nie tylko lokalizowania elektrowni wiatrowych w sąsiedztwie obszarów cennych przyrodniczo, ale również w sąsiedztwie obszarów o wysokich walorach kulturowych. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się szereg obszarów, które mają istotne znaczenie dla zachowania tożsamości miejsca. Niestety w wyniku niekontrolowanej lokalizacji elektrowni wiatrowych dochodzi do dewastacji niepowtarzalnego krajobrazu Pomorza i Kujaw, a to w konsekwencji może prowadzić do obniżenia walorów turystycznych regionu. Zysk, jaki przynoszą elektrownie wiatrowe dla właścicieli gruntów, czy władz lokalnych może na dłuższą metę być zniwelowany poprzez spadek atrakcyjności otaczających terenów. Mogą wystąpić problemy wynikające chociażby z obniżenia wartości działek budowlanych.

Elektrownie wiatrowe, jako dominantą przestrzenną

Źródło: Opracowanie własne

Kolejnym ważnym zagadnieniem jest oddziaływanie elektrowni wiatrowych na samopoczucie i zdrowie człowieka. Turbina wiatrowa jest źródłem dwóch rodzajów hałasu: tzw. hałasu mechanicznego, emitowanego przez przekładnię i generator oraz tzw. szumu aerodynamicznego, emitowanego przez obracające się łopaty wirnika, którego natężenie jest uzależnione od „prędkości końcówek” łopat (tzw. tip speed). O ile ten pierwszy rodzaj hałasu został w najnowszych modelach zminimalizowany do poziomu nieodczuwalnego dla człowieka, to drugiego rodzaju hałasu mimo licznych badań i unowocześnień nie udało się ograniczyć do nieodczuwalnego poziomu. Elektrownie wiatrowe są również źródłem hałasu infradźwiękowego². Badania dr inż. Ryszarda Ingielewicz i dr inż. Adama Zagubień z Politechniki Koszalińskiej, którzy wykonali pomiary i analizę zjawisk akustycznych z zakresu infradźwięków towarzyszących pracy elektrowni wiatrowych na farmie zlokalizowanej na Pomorzu wykazały, iż dopiero w odległości 500 m od wieży turbiny zmierzone poziomy infradźwięków zbliżone były do poziomów tła. Ponadto obracające się łopaty wirnika turbiny wiatrowej rzucają na otaczające je tereny cień, powodując tzw. efekt migotania, który może osiągnąć częstotliwość efektu stroboskopowego, kiedy przekroczy wartość 2,5 Hz i wówczas może być dla człowieka uciążliwy. O tym czy elektrownia wiatrowa wywołuje efekt stroboskopowy decyduje ilość obrotów wirnika na 1 minutę. Przyjmuje się, iż 50 obrotów wirnika na minutę powoduje w/w efekt. Z taką właśnie prędkością, a nawet powyżej 50 obrotów na minutę poruszają się turbiny starszymi modelami elektrowni wiatrowych, mniejszych mocy (poniżej 500 kW). Natomiast nowoczesne turbiny wiatrowe wykonują nie więcej niż 12-20 obrotów na minutę.

W świetle powyższego bardzo ważne jest zachowanie odpowiednich odległości farm wiatrowych od miejsc przeznaczonych na stały pobyt ludzi.

Dosyć istotnym problemem w rozwoju energetyki wiatrowej jest występowanie szlaków przelotów ptaków i potencjalna ich śmiertelność. Przez województwo kujawsko-pomorskie przebiegają jedno z najważniejszych w Europie korytarzy migracyjnych ptaków. Są to korytarze przebiegające wzdłuż głównych dolin rzecznych: szlak Doliny Noteci, szlak Doliny Drwęcy oraz szlak Doliny Wisły. Ponadto na terenie województwa znajduje się szereg jezior i mokradeł stanowiących miejsca żerowania ptactwa podczas wędrówek oraz miejsca lęgowe. Mimo, że farmy wiatrowe nie zwiększają radykalnie śmiertelności awifauny, ale w poważnym stopniu ograniczają obszary żerowania, co przekłada się na zdrowotność i wielkość danej populacji. Trudniejszy do oszacowania, ale równie ewidentny jest negatywny wpływ elektrowni wiatrowych na bytowanie nietoperzy.

Pewne problemy ekologiczne o charakterze lokalnym mogą powodować biogazownie. Wokół takich instalacji występują uciążliwości odorowe oraz zwiększone poziomy hałasu komunikacyjnego związane z transportem substratów i odpadów pofermentacyjnych. Ważnym zagadnieniem jest również prawidłowe zagospodarowanie pofermentów. Problemy te, obecnie o charakterze marginalnym, mogą się nasilić w przypadku masowego rozwoju instalacji do pozyskiwania biogazu na terenach wiejskich (np. realizacja hasła: „Biogazownia w każdej gminie”).

2.3. Powierzchnia ziemi i zasoby glebowe

2.3.1. Rzeźba terenu

Pod względem geomorfologicznym województwo kujawsko-pomorskie wchodzi w skład obszaru Polski północnej o rzeźbie młodoglacjalnej. W plejstocenie (2,59-0,01 mln lat temu) teren ten poddawany był procesom lodowcowym, którego efektem są utwory widoczne w obecnej rzeźbie terenu. Dominującymi formami rzeźby są faliste i płaskie wysoczyzny morenowe, zbudowane głównie z glin i piasków zwałowych, porozcinane głęboko dolinami rzeczными (Wisły, środkowej Noteci, Drwęcy). Urozmaiceniem rzeźby są rynny glacialne, częściowo zajęte przez jeziora oraz pagórki moreny czołowej, a także wzniesienia typu drumliny, kemy czy ozy. W dolinach rzecznych charakterystyczne są rozszerzenia zwane basenami oraz terasy rzeczne, na powierzchniach których uformowały się liczne wydmy (największe pola wydmy znajdują się w Kotlinie Toruńskiej), a w strefach zboczowych dolin równiny akumulacji torfowej oraz dobrze rozwinięte dolinki denudacyjne i erozyjne.

Pradolina Wisły wraz z doliną Drwęcy, Brdy, Wdy oraz środkowej Noteci stanowi naturalną oś regionu, dzielącą wyraźnie powierzchnię wysoczyzny morenowej na mniejsze, bardziej zróżnicowane jednostki.

Jedną z nich jest Wysoczyzna Dobrzyńska, położona we wschodniej części województwa, rozciągająca się na południe od doliny Drwęcy i północny-wschód od doliny Wisły. Charakterystycznym elementem rzeźby terenu są tutaj wzniesienia czołowo-morenowe sięgające

² to jest takiego w którego widmie występują składowe o częstotliwościach infradźwiękowych od 2 do 20 Hz i o niskich częstotliwościach słyszalnych. (coraz powszechniej używa się pojęcia hałas niskoczęstotliwościowy, które obejmuje zakres częstotliwości od około 10 Hz do 250 Hz). Progi słyszenia infradźwięków są tym wyższe, im niższa jest ich częstotliwość i wynoszą na przykład: dla częstotliwości 6 ÷ 8 Hz około 100 dB, a dla częstotliwości 12 ÷ 16 Hz około 90 dB. Poza specyficzną drogą słuchową infradźwięki są odbierane przez receptory czucia wibracji. Progi tej percepcji znajdują się o 20 ÷ 30 dB wyżej niż progi słyszenia.

170 m wysokości bezwzględnej oraz drumliny, najliczniej reprezentowane w okolicy Zbójna, a także jeziora, powstałe w zagłębieniach po wytopieniu się brył martwego lodu.

Północno-wschodnią część regionu (pomiędzy doliną Drwęcy a Wisły) zajmuje Wysoczyzna Chełmińska, której pojezierny charakter nadają liczne zagłębienia wytopiskowe, depresje końcowe oraz rynny subglacjalne zajęte przez jeziora. Jej środkową część stanowi wysoczyzna morenowa falista z wyraźnie zaznaczającymi się pagórami akumulacyjnymi moreny czołowej, a także kemami (okolice Owieczkowa, Piątkowa) oraz ozami.

Południową część regionu zajmują następujące jednostki geomorfologiczne: Wysoczyzna Kujawska z Równiną Inowrocławską oraz Wysoczyzna Gnieźnieńska. Północną i środkową część Wysoczyzny Kujawskiej stanowi tzw. Równina Inowrocławska zaliczana do płaskich równin morenowych, zbudowanych przeważnie ze słabo przepuszczalnych glin morenowych. Urozmaiceniem rzeźby są rozległe doliny marginalne. Natomiast w południowej części wysoczyzny dają się zauważyć liczne wzgórza o wysokościach bezwzględnych do 45 m, kemy (okolice Dobrego, Osięcin) oraz lokalne sandry. Wysoczyznę Gnieźnieńską w przeważającej części zajmuje morena falista. Charakterystycznymi formami są tutaj: moreny czołowe spiętrzone, wytopiska, rynny subglacjalne, równiny sandrowe oraz pojedyncze kemy.

Najbardziej urozmaiconą pod względem morfologii wysoczyzn morenowych jest część północno-zachodnia województwa kujawsko-pomorskiego (na północ od Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej i zachód od Doliny Dolnej Wisły). Na Pojezierzu Krajeńskim, obejmującym zachodnią część wyżej wymienionego obszaru, występują znaczne deniwelacje terenu. Wśród różnorodności form polodowcowych dominują wały moren czołowych, ozy i kemy. Na uwagę zasługują również głęboko wcięte rynny subglacjalne (m.in. Rynna Byszewska o długości około 30 km).

Pomiędzy Doliną Brdy i Doliną Dolnej Wisły usytuowana jest Wysoczyzna Świecka z wyraźnie zaznaczającymi się w rzeźbie dużymi zespołami kemów, wyróżniających się silnym zróżnicowaniem pod względem morfologicznym i geologicznym (okolice Serocka - Łowinka). Poza tym widoczne są też formy czołowomorenowe oraz równiny sandrowe i rynny subglacjalne.

Północno-zachodnią część województwa zajmuje rozległa piaszczysta równina sandrowa Borów Tucholskich, urozmaicona licznymi jeziorami, najczęściej rynnowymi.

Zróżnicowana rzeźba obszaru województwa kujawsko-pomorskiego, będąca rezultatem wielu procesów, jest zasadniczym determinantem walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu.

2.3.2. Charakterystyka zasobów glebowych

Charakter pokrywy glebowej ściśle wiąże się z rzeźbą i litologią danego regionu. Wysoczyzny morenowe, zbudowane z glin zwałowych, stanowią obszary występowania gleb brunatnoziemnych – głównie na Pojezierzu Chełmińskim, w północnej części Pojezierza Dobrzyńskiego, na Pojezierzu Krajeńskim. Natomiast na piaszczystych utworach sandrów i pradolin przeważają gleby bielicoziemne występujące przede wszystkim w obrębie Borów Tucholskich, Równiny Urszulewskiej, Kotliny Toruńskiej i Płockiej. Strefowym glebom brunatnoziemnym i bielicoziemnym towarzyszą w obniżeniach gleby śródstrefowe, których charakter uwarunkowany jest przede wszystkim bliskością występowania wód gruntowych. Są to czarne ziemie – głównie na Równinie Inowrocławskiej i Pojezierzu Kujawskim, gleby murszaste, glejobielicowe, torfowe, murszowe – głównie w dolinach rzek: Noteci, Zgłowiączki, Drwęcy oraz Rypienicy, mady – w dolinie Wisły, sołonczaki – w zachodniej części Równiny Inowrocławskiej i w okolicach Aleksandrowa Kujawskiego. Na niektórych południowych zboczach doliny Wisły (np. Kulin, Płutowo), występują gleby pozastrefowe, wykorzystywane przez roślinność kserotermiczną.

Dominującym typem gleb w województwie są gleby brunatnoziemne, tj. brunatne i płowe, zajmujące łącznie około 44% ogólnej powierzchni województwa oraz bielicoziemne pokrywające około 39% powierzchni województwa (Rys. 7).

Wartość rolniczą gleb odzwierciedlają ich klasy bonitacyjne. Podstawą zaliczania gleb do danej klasy bonitacyjnej są przede wszystkim właściwości gleb i warunki przyrodnicze terenu, decydujące o ich urodzajności. Klasy bonitacyjne ustalone zostały oddzielnie dla gleb ornych i użytków zielonych. Największy odsetek zajmują gleby IV klasy bonitacyjnej – ponad 40% w ogólnej powierzchni użytków rolnych. Około 30% gleb województwa stanowią gleby III klasy bonitacyjnej. Niewielki jest udział gleb I i II klasy (około 3%), które pod względem przydatności dla rolnictwa są najlepsze. Najsłabsze gleby – klas V, VI i VIz – stanowią około 25% ogólnej powierzchni użytków rolnych.

Za gleby bardzo dobre i dobre uznane zostały gleby klas od I do IIIb włącznie, podlegające na terenach pozamiejskich bezwzględnej ochronie przed zmianą sposobu użytkowania na podstawie przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Ponadto ochroną prawną objęte są gleby IV klas bonitacyjnych oraz gleby organiczne (torfowe i murszowe). Zgodnie z ww. ustawą przeznaczenie na cele nierolnicze i nieleśne gruntów rolnych poza miastami stanowiących użytki rolne klas I-III, jeżeli ich zwarty obszar projektowany do takiego przeznaczenia przekracza 0,5 ha, wymaga zgody ministra właściwego do spraw rolnictwa i rozwoju wsi.

Najwyższe udziały gleb klas I-IIIb w powierzchni użytków rolnych występują na terenie Równiny Inowrocławskiej oraz Pojezierzy: Gnieźnieńskiego, Kujawskiego, Chełmińskiego i Iławskiego. Natomiast gleby klas V i VI są najstarsze i mało przydatne w rolniczym wykorzystaniu. Największy ich odsetek znajduje się w gminach Pojezierza Dobrzyńskiego, Równiny Urszulewskiej, Kotliny Płockiej i Toruńskiej oraz Borów Tucholskich.

W ogólnej powierzchni województwa kujawsko-pomorskiego użytki rolne zajmują 57,1%, w tym na grunty orne przypada 50,7%, a na użytki zielone 6,4% powierzchni regionu. Największe obszary użytków zielonych występują w obrębie Kotliny Toruńskiej, Włocławskiej, Doliny Noteci, Kotliny Grudziądzkiej, Równiny Urszulewskiej oraz Borów Tucholskich. W 2009 r. wyłączono z produkcji rolniczej ogółem 60 ha gruntów. Dla porównania w 2007 r. wyłączono 49 ha użytków rolnych, a w 2008 r. – 71 ha.

2.3.3. Degradacja gleb

Pojęcie degradacji środowiska glebowego zwykle utożsamia się z obniżeniem zdolności gleby do wytwarzania płodów odpowiedniej ilości i jakości. Wyróżnia się procesy degradacji fizycznej (erozja, rozpyływanie gleby), chemicznej (wymywanie składników, zakwaszenie, zanieczyszczenie metalami ciężkimi) oraz biologicznej (spadek zawartości substancji organicznej). Najważniejszymi źródłami przekształcenia i degradacji powierzchni ziemi i jednocześnie zasobów glebowych są: rolnictwo, budownictwo, eksploatacja kopalni, transport samochodowy, gospodarka odpadami, erozja gleby oraz deficyt wody (susza).

W województwie kujawsko-pomorskim (wg danych US w Bydgoszczy) w roku 2009 było 4436 ha gruntów zdewastowanych i zdegradowanych, wymagających rekultywacji i zagospodarowania (w porównaniu z rokiem 2007 powierzchnia tych gruntów zmniejszyła się o 10 ha, a w porównaniu z 2000 r. zmniejszyła się o 60 ha). Za grunty zdewastowane uważa się takie, które utraciły całkowicie wartości użytkowe (w województwie stanowią one 99,7% gruntów wymagających rekultywacji), natomiast grunty zdegradowane to takie, których wartość użytkowa zmalała w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych lub wskutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także wadliwej działalności rolniczej.

W ciągu 2009 r. zreakultywowano tylko 4 ha gruntów, w tym 3 ha na cele rolnicze, a 1 ha na cele leśne.

Erozja gleb; wodna i wietrzna to procesy niszczące jej powierzchnię. Na terenach nizinnych erozja uwarunkowana jest m.in. poprzez nadmierną eksploatację terenów uprawowych, niewłaściwą gospodarkę rolną, wycinanie lasów, nadmierny wypas i niewłaściwą gospodarkę wodną.

Wśród erozji wodnej wyróżnia się kilka jej typów, z których najbardziej szkodliwa, szczególnie dla rolnictwa, jest: erozja gleb intensywna (bardzo szkodliwa, V stopnia), silna (szkodliwa, IV stopnia) oraz wzmócona (mało szkodliwa dla rolnictwa, III stopnia). Obszary najbardziej narażone na erozję wodną gleb (silną i intensywną) występują: w środkowo-zachodniej części Pojezierza Dobrzyńskiego, strefach krawędziowych dolin największych rzek – Wisły, Drwęcy, dolnej Osy, Brdy, północnych zboczy pradoliny Noteci – oraz na zboczach rynien polodowcowych (Rys. 7). Erozją IV i V stopnia zagrożonych jest około 8,8% powierzchni województwa, nie włączając obszarów wydumowych (2,7%). Natomiast erozją wzmóconą zagrożonych jest 9,2% ogólnej powierzchni województwa.

Erozja gleb eoliczna atakuje każdą odsłoniętą, przesuszoną powierzchnię gleby, zwłaszcza rozwiniętą na podłożu piaszczystym (około 35,2% powierzchni województwa zagrożona jest wystąpieniem erozji wietrznej). Rejonem wielkich potencjalnych zagrożeń rozwoju erozji wietrznej są wydumowe obszary Kotliny Toruńskiej i Włocławskiej. Mniejsze możliwości zagrożenia wystąpienia erozji eolicznej stwarzają obszary sandrowe z powodu grubszego materiału piaszczystego i płytszego zalegania wody gruntowej. Większość tych obszarów pokrywa obecnie szata roślinna, która skutecznie hamuje procesy erozji gleby.

Według danych US w Bydgoszczy z 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim 13 922,8 km² powierzchni gleb jest zagrożona erozją różnego typu i stopnia – zagrożenie potencjalne gleb użytkowanych rolniczo erozją wietrzną obejmuje 6 156 km², erozją wodną powierzchniową zagrożonych jest 5 141,9 km², a erozją wąwozową - 2 624,9 km² gruntów rolnych i leśnych.

Erozja gleb zmniejsza jej wartość użytkową i dlatego należy wykonywać odpowiednie zabiegi w kierunku ochrony obszarów rolnych przed jej ujemnymi skutkami. Jednym z zasadniczych i podstawowych zabiegów, poza zabiegami agrotechnicznymi, jest fitomelioracja, tj. racjonalne zalesianie i zadrzewianie obszaru. Zgodnie z ustawą o ochronie gruntów rolnych i leśnych właściciel gruntów stanowiących użytki rolne oraz gruntów zreakultywowanych na cele rolne obowiązany jest do przeciwdziałania degradacji gleb, w tym szczególnie erozji.

Poważnym zagrożeniem dla gleb jest ich zanieczyszczenie, które w konsekwencji prowadzi do pomniejszenia aktywności biologicznej środowiska. Głównymi źródłami zanieczyszczeń gleb są: przemysł, energetyka, komunikacja i rolnictwo. Zanieczyszczenie gleb w województwie występuje lokalnie, wokół lub wzdłuż źródeł emisji. Degradację gleb powoduje m.in. nadmierne występowanie siarki (zakwaszanie gleby). Zawartość siarki w glebach woj. kujawsko-pomorskiego znajduje się w średniej klasie, czyli są to nieszkodliwe ilości, niezbędne dla rozwoju roślin (średnia zawartość siarki

w glebach wynosi 2,36 mg/kg). Siarka siarczanowa o naturalnych zawartościach występuje równomiernie w województwie. Dopiero stopień IV odpowiada zawartości podwyższonej wskutek antropopresji – taka sytuacja występuje w 84 gminach. Największy procent powierzchni gminy zanieczyszczonej siarką pochodzenia antropogenicznego występuje w gminie Janikowo (38%), Stolno (35%) oraz Kowal, Pakość, Wielka Nieszawka (po 20%). Najlepsze warunki glebowe ze względu na niską zawartość siarki występują w gminie Dąbrowa Biskupia, gdzie 100% gleb zaklasyfikowano do I-go stopnia.

Problem stanowią również metale ciężkie, kumulujące się w glebie, a zwłaszcza kadm i ołów. Głównym źródłem tych zanieczyszczeń są spaliny pochodzące od pojazdów samochodowych. Dlatego przydatność gruntów przylegających do dróg jest ograniczona dla celów rolniczych, w szczególności wyklucza się niektóre uprawy, w tym warzywa i owoce do bezpośredniego spożycia.

Zmiany zachodzące w środowisku glebowym - szczególnie zanieczyszczenia gleb - są kontrolowane w oparciu o sieci monitoringu: krajowego, regionalnego i lokalnego gleb. W województwie kujawsko-pomorskim sieć monitoringu krajowego zanieczyszczeń gleb obejmuje 13 punktów, rozmieszczonych dla charakterystyki trzech rodzajów zanieczyszczeń gleb: zakładów przemysłowych, tras komunikacyjnych i rolnictwa. Sieć regionalną stanowi 2526 punktów rozmieszczonych w 144 gminach. W rejonach wybranych zakładów w zakresie monitoringu krajowego, regionalnego i lokalnego badania prowadzi Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Bydgoszczy.

Gleby województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzują się ogólnie niskim stopniem zanieczyszczenia od systemów transportowych, za wyjątkiem terenów położonych wzdłuż dróg krajowych, gdzie badania wykazały zanieczyszczenie gleb metalami ciężkimi. Pomimo jednostkowych i niewielkich powierzchniowo obszarów gleb zanieczyszczonych różnymi substancjami chemicznymi, stan ich czystości w województwie należy określić jako naturalny i niski, a więc zapewniający zdrową produkcję roślinną.

2.4. Zasoby wodne i gospodarka wodno-ściekowa

Bogate zasoby czystych wód zarówno powierzchniowych jak i podziemnych są warunkiem rozwoju gospodarczego regionu. Są czynnikiem niezbędnym do właściwego rozwoju zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego, warunkują rozwój gospodarki rolnej oraz umożliwiają poprawę jakości życia mieszkańców. Zasoby wodne w bardzo dużym stopniu decydują o konkurencyjności regionu, gwarantują ciągłość procesów przyrodniczych, decydują o walorach ekologicznych regionu i różnorodności biologicznej.

Efektywne gospodarowanie zasobami wodnymi, ich ochrona, poprawa jakości i retencjonowanie powinno służyć zachowaniu walorów przyrodniczych województwa, a tym samym stworzyć nowe warunki do użytkowania rekreacyjnego i rolniczego terenów do tego celu predysponowanych.

2.4.1 Wody powierzchniowe

Charakterystyka hydrograficzna

Rzeki i kanały

Obszar województwa kujawsko - pomorskiego znajduje się w prawie 75% w dorzeczu Wisły. Tylko zachodnia i południowo zachodnia część województwa leży w dorzeczu Odry. Wisła jest osią hydrograficzną województwa płynącą przez jego obszar na długości około 205,3 km, z czego około 21,7 km przypada na Zbiornik Włocławski. Ponieważ granice województwa częściowo pokrywają się z osią rzeki trudno jest jednoznacznie zakwalifikować czy dany odcinek leży jeszcze w kujawsko-pomorskim czy w którymś z województw sąsiednich. Przez województwo przebiega dział wodny pierwszego rzędu w osi południowy wschód – północny zachód. Z istotnych prawobrzeżnych dopływów Wisły należy wymienić: Chełmiczkę, Mień, Drwęcę, Dolny i Górny Kanał, Frybę, Kanał Główny i Osę, natomiast w lewobocznych: Zgłowiączkę, Tążyńkę, Kanał Zielona Struga, Brdę, Wdę, Mątawę. Dorzecze Odry reprezentowane jest przez dwa prawobrzeżne dopływy rzeki Warty: Noteć i Wełnę. Uzupełnieniem sieci hydrograficznej województwa jest szereg mniejszych dopływów Brdy (Zwierzynka-Bielska Struga, Ruda, Kotomierzycza, Kamionka, Sępólna/Sępółka, Krówka), Wdy (Prusina, Ryszka, Sobina), Noteci (Mała Noteć, Kanał Smyrnia, Struga Foluska, Gąsawka, Rokitka, Orla-Łobżonka), Drwęcy (Skarlanka, Brodniczka, Rypienica, Warzonka-Kujawka, Struga, Ruziec, Lubianka, Struga Rychnowska, Bacha-Struga Lubicka), Osy (Gardęga, Lutryna), Zgłowiączki (Chodeczka, Bachorze, Lubienka).

Sieć hydrograficzna województwa kujawsko-pomorskiego podlegała silnej antropopresji na przestrzeni dziejów. Efektem tych przemian są zarówno duże i gęste systemy odwadniające jak i kanały transportowe i melioracyjne. Tereny odwadniane przez gęstą sieć rowów melioracyjnych obserwujemy w pradolinie Toruńsko-Eberswaldzkiej: w dolnie Noteci i Kotlinie Toruńskiej oraz w Dolinie Dolnej Wisły: w Dolinie Fordońskiej i Kotlinie Grudziądzkiej. W regionie powstały także kanały

przecinające działły wodne, jak np. Kanał Bydgoski, Kanał Bachorze oraz kanały budowane do przerzutu wód powierzchniowych jak Wielki Kanał Brdy. Wiele rzek regionu posiada uregulowane koryta, aby wydajniej przetrzucały wodę lub usprawniały transport wodny. Takie zabiegi dotyczą szeregu niewielkich cieków o dogłębnie przebudowanym korycie jak np. Kanał Parchański, Kanał Zielona Struga, Kanał Górny i Dolny, Kanał Starogrodzki oraz dużych rzek o brzegach zaopatrzonych w budowlę hydrotechniczne (np. ostrogi). Przykładem może tu być odcinek Wiały od ujścia Tążyny w dół rzeki. Większość cieków o antropogenicznym charakterze znajduje się w tej części województwa, która kiedyś wchodziła w skład zaboru pruskiego. Według „Programu Ochrony Przeciwpowodziowej na terenie Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2015” opracowanego przez Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych rzeki i kanały regionu mierzą łącznie 3 281 km, z czego uregulowanych jest 1 957 km.

Zbiorniki wodne

Na obszarze województwa znajdują się 1002 jeziora pochodzenia naturalnego o powierzchni ponad 1 ha. Łącznie zajmują około 25051,9 ha, co stanowi 1,4% powierzchni województwa i jednocześnie około 9% powierzchni jezior w Polsce. Istotne jest podkreślenie faktu, że dane odnośnie powierzchni jezior w województwie są rozbieżne u różnych autorów. Powyższe dane dotyczące liczby i powierzchni jezior w województwie różnią się u różnych autorów. Przytoczone tu dane pochodzą z Raportu o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 1999 roku, przygotowanego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy. Rozmieszczenie jezior jest nierównomierne. Wynika to z faktu, że województwo kujawsko-pomorskie jest położone w granicach wielkich pojezierzy polskich w randze makroregionów: Południowopomorskiego (Pojezierze Krajeńskie, Bory Tucholskie), Chełmińsko-Dobrzyńskiego (Pojezierze Dobrzyńskie, Chełmińskie, Brodnickie), Iławskiego, Wielkopolskiego (Pojezierze Gnieźnieńskie, Kujawskie, Chodzieskie) i w małej części Starogardzkiego. Większość jezior zawdzięcza swoje powstanie działalności erozyjnej wód lodowcowych i erozyjno-akumulacyjnej działalności lądolodu. Są to jeziora polodowcowe głównie typu morenowego, rynnowego, sandrowego czy wytopiskowego. Obserwuje się również przypadki jezior o odmiennej genezie (np. starorzecza – Jezioro Starogrodzkie). Zdecydowana większość jezior regionu ma charakter przepływowy. Fakt ten był od wieków wykorzystywany przez człowieka. Efektem tego było zatracenie naturalnego charakteru szeregu jezior tego typu poprzez wstrzymanie procesu spływania jeziora (erozja wgłębna cieków) i ich podpiętrzenie w celu zwiększenia zasobu energetycznego spadku wody.

Zdecydowanie największym jeziorem o naturalnym charakterze na obszarze województwa jest jezioro Gopło o powierzchni 2154,5 ha i objętości około 78,5 mln m³. Znacznie ustępują mu jeziora: Głuszyńskie (608,5 ha) i Żnińskie Duże (431,6 ha). Powierzchnie większe niż 200 ha ma 11 jezior. Największe jeziora znajdują się na Pojezierzach: Kujawskim i Gnieźnieńskim, a więc w południowej części województwa. Kolejnych 40 jezior posiada powierzchnię większą od 100 ha. Jeziora o powierzchni powyżej 100 ha zajmują około 45% powierzchni wszystkich jezior w regionie. Najliczniejsze w regionie są najmniejsze jeziora o powierzchni do 10 ha. Stanowią one około 60% liczby wszystkich jezior w województwie. Istotnym podkreślenia jest fakt, że powierzchnia jezior nie jest stała. Często powierzchnia jezior może się znacznie zmieniać, więc cytowane tu dane należy traktować szacunkowo. Kilkuletnie sezony o niskich opadach atmosferycznych mogą się widocznie odbić na morfometrii jeziora. Takie zjawisko może być szczególnie wyraźnie widoczne w przypadku niewielkich powierzchniowo jezior. Odrębną sprawą jest zagadnienie antropopresji i wykorzystywania zasobów jeziornych w gospodarce. Przykładem może tu być Zbiornik Pakoski (różne w skali roku zapotrzebowanie na sezonowo retencjonowane zasoby zbiornika), którego wahania zwierciadła wody mogą dochodzić do 3,9 m, co może, według autorów Raportu o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2000 roku, powodować okresowe odsłanianie i zalewanie 28% powierzchni czaszy zbiornika czy jezioro Gopło (z uwagi na niejednoznaczne powiązanie z eksploatacją węgla brunatnego w kopalniach odkrywkowych zagłębia konińskiego).

W województwie kujawsko-pomorskim znajdują się sztuczne zbiorniki wodne powstałe bądź to poprzez przegrodzenie dolin rzecznych, bądź spiętrzenie wód naturalnych jezior przepływowych. W wyniku przegrodzenia zaporami rzek Wisły, Brdy i Wdy powstały największe sztuczne zbiorniki wodne. Największym z nich jest Zbiornik Włocławski o powierzchni około 70400 ha i objętości wody 369 mln m³. Na Brdzie są zlokalizowane trzy zbiorniki wodne. Największym jest Zalew Koronowski, którego powierzchnia wynosi 15600 ha, a pojemność 80,6 mln m³. Zbiorniki w Trzszczyńcu i Smukale są znacznie mniejsze. Na Wdzie znajdują się dwa zbiorniki: Żur o pojemności 16 mln m³ i Gródek o pojemności 5,5 mln m³. Istnieje szereg mniejszych zbiorników zaporowych na wielu mniejszych ciekach. Odmianą genezę od powyższych zbiorników wodnych ma Zbiornik Pakoski. Powstał on w wyniku prac hydrotechnicznych polegających na spiętrzeniu poziomu wody w jeziorze o około 4,5 m i połączeniu jezior: Janikowskiego, Trląg i Bronisław. Zbiornik ma maksymalną długość 21 km, powierzchnię 13020 ha, pojemność 86,46 mln m³ i głębokość 20,1 m.

W 2009 r. monitoringiem objęto trzy zbiorniki zaporowe – Włocławek, Koronowo i Żur. Wody badanych zbiorników nie spełniają wymogów Ramowej Dyrektywy Wodnej i są zagrożone nieosiągnięciem do końca 2015 r. dobrego potencjału ekologicznego.

Jakość wód powierzchniowych

Realizując postanowienia Ramowej Dyrektywy Wodnej wyznaczono:

- granice dorzeczy i regionów wodnych; Teren województwa kujawsko-pomorskiego obejmuje części trzech regionów: Region wodny Dolnej Wisły, Region wodny Środkowej Wisły i Region wodny Warty.
- wyznaczono 250 jednolitych części wód płynących, będących oddzielnymi i znaczącymi elementami wód powierzchniowych
- opracowano abiotyczną typologię rzek, w której spośród 26 typów rzek wyodrębnionych na terenie całego kraju, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zidentyfikowano 10 typów cieków.

Poniżej zamieszczona tabela przedstawia przynależność rzek do poszczególnych typów cieku.

Tabela 4. Monitorowane rzeki w zależności od typów wraz z liczbą punktów pomiarowych w latach 2007-2009

Nr typu cieku	Nazwa typu cieku	Nazwa rzeki	Liczba punktów pomiarowo-kontrolnych		
			2007	2008	2009
0	Typ nieokreślony	Górny Kanał Parchański,, Brda od Zbiornika Koronowo do Zbiornika Smukała, Kanał Bydgoski, Górny Kanał Notecki, Kanał Bachorze	4	6	8
17	Potok nizinny piaszczysty	Kanał Głuszyński, Górny Kanał Parchański, Mała Tażyna, Tażyna I, Bachorza, Chełmiczanka, Struga Kujawska, górna Rypienica, górna Struga Toruńska, Zgniłka, Kanał Dolny, Kicz, Sępólna, Kcyninka, Kotomierzycza, Flis, Struga Żaki, Marusza, Kanał Smyrnia	22	31	35
18	Potok nizinny żwirowy	Struga Wąbrzeska, Struga Kowalewska, Struga Rychnowska, Czeska Struga, Rokitka	4	6	1
19	Rzeka nizinna piaszczysto-gliniasta	Tażyna, Ruziec, dolna Struga Toruńska, Kanał Górny, Kanał Główny, Osa, Lutryna, Gardęga, Maława, Wda	10	17	14
20	Rzeka nizinna żwirowa	Dolna Zgłowiączka, Drwęca, dolna Rypienica, Brda, Noteć, dolna Orla,	19	17	15
21	Wielka rzeka nizinna	Wisła	7	7	7
23	Potoki i strumienie na obszarach torfotwórczych	Skrwa	1	1	0
24	Małe i średnie rzeki na obszarach torfotwórczych	Rakutówka, dolna Zuzanka, Wełna, Gąsawka, Noteć od jeziora Wolickiego do Kanału Bydgoskiego	2	6	6
25	Cieki łączące jeziora	Brodniczanka, Panna, Noteć Zachodnia, górna Orla, Kręgiel, Noteć z Małą Notecią	3	6	7
26	Cieki w dolinach wielkich rzek nizinnych	Górna Zuzanka	0	1	1
Razem:			72	98	94
Ogółem:			264		

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010

Przeprowadzone badania wykazują, że najbardziej podatne na zanieczyszczenia są wody cieków zakwalifikowanych do typu 17 – potok nizinny piaszczysty. Korzystniejszą klasyfikację wykazywały wody cieków zakwalifikowanych do typów 20 i 21 – rzeki nizinne, do których należą między innymi rzeki: Wisła, Brda, Drwęca.

Analiza wyników badań głównych rzek województwa w latach 2007-2009 wskazuje na utrzymywanie się w nich wysokiego poziomu zanieczyszczenia bakteriologicznego. 73% badanych stanowisk rzek wykazała, że liczba bakterii coli typu kałowego lub ogólna liczba bakterii coli kształtowała się na poziomie niezadawalającym lub złym. Prawdopodobną przyczyną takiego stanu może być jeszcze utrzymująca się bardzo duża liczba zanieczyszczeń punktowych, zwłaszcza w obszarach wiejskich jak również niewystarczające oczyszczanie ścieków w zakresie sanitarnym (Rys. 8).

Poniższa tabela przedstawia ocenę jakości badanych rzek w wyznaczonych punktach pomiarowych służących ocenie stanu ekologicznego poszczególnych cieków.

Tabela 5. Ocena jakości wód rzek w latach 2007-2009

Lp.	Ocena jakości rzek		2007	2008	2009	2007-2009
	Klasa jakości wód	Stan ekologiczny	Lppk*	Lppk*	Lppk*	Razem
1	Wody bardzo dobrej jakości – klasa I	Bardzo dobry	0	0	0	0
2	Wody dobrej jakości – klasa II	Dobry	6	20	16	42
3	Wody zadawalającej jakości – III klasa	Umiarkowany	19	31	14	64
4	Wody niezadawalającej jakości – klasa IV	Słaby	27	0	4	31
5	Wody złej jakości – klasa V	Zły	20	1	2	23
Razem			72	52	36	160

Lppk* - liczba punktów pomiarowo-kontrolnych służących ocenie stanu ekologicznego badanego cieku

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010

Na terenie dwóch Regionów Wodnych – Dolnej Wisły (RZGW Gdańsk) oraz Środkowej Wisły (RZGW Warszawa) w granicach województwa kujawsko-pomorskiego wytypowane zostały cztery obszary wrażliwe na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych, z których należy ograniczyć dopływ azotu do wyznaczonych wrażliwych wód. Za obszary zanieczyszczone związkami azotu RZGW (w Gdańsku i Warszawie) uznały zlewnie rzek: Zgłowiączki do jeziora Głuszyńskiego, Tążyny, Kotomierzycy i Strugi Żaki o łącznej powierzchni 745,6 km². Na wszystkich stanowiskach pomiarowych badanych obszarów stwierdzono przekroczenia granicznych wartości wskaźników, określających eutroficzność wód. Niekorzystnym zjawiskiem jest to, że wody powierzchniowe o nadmiernej koncentracji związków azotu to cieki w obszarach źródłkowych (Kotomierzycza, Struga Żaki, Kanał Głuszyński), o okresowym przepływie wód, w których niewielki ładunek zanieczyszczeń powoduje ich zanieczyszczenie powyżej poziomów dopuszczalnych.

Kontynuacja badań jakości wód rzek Brdy i Drwęcy w latach 2007-2009 pod kątem oceny przydatności wód do celów pitnych wykazała, że wody rzeki Brdy na ujęciu w Czyżkówku utrzymują kategorię A, wskazującą, że wody wymagają zastosowania typowej technologii jej uzdatniania. Wody rzeki Drwęcy na stanowisku w Młyńcu utrzymują kategorię A3 (czyli jakość nie ulega poprawie) w związku z czym wody wymagają zastosowania wysokosprawnej technologii uzdatniania.

W okresie 2007-2009 w województwie monitoringiem wód objęto 54 jeziora, którego celem była ocena stanu ekologicznego poszczególnego jeziora (Rys. 9). Klasyfikacja stanu ekologicznego jeziora jest miernikiem jego odchylenia (badanego ekosystemu) od stanu referencyjnego (czyli stanu odniesienia). Wyniki oceny przedstawia poniżej zamieszczona tabela.

Tabela 6. Klasyfikacja stanu ekologicznego jezior badanych w okresie 2007-2009

2007			2008			2009		
Lp	Nazwa jeziora	Stan ekologiczny	Lp	Nazwa jeziora	Stan ekologiczny	Lp	Nazwa jeziora	Stan ekologiczny
1	Błądzimskie	Umiarkowany	1	Ciche	Umiarkowany	1	Borówno	Bardzo dobry
2	Głowińskie	Umiarkowany	2	Sośno	Dobry	2	Chomiąskie	Umiarkowany
3	Orłowski	Umiarkowany	3	Orłowskie	Dobry	3	Zbiczno	Dobry
4	Wielgie	Umiarkowany	4	Wolskie	Dobry	4	Cekcyńskie	Umiarkowany
5	Chełmżyńskie*	Zły	5	Chełmżyńskie*	Słaby	5	Chełmżyńskie*	Słaby
6	Lubieńskie	Zły	6	Niskie Brodno	Dobry	6	Długie	Dobry
7	Mochel	Zły	7	Steklin	Słaby	7	Głuszyńskie	Umiarkowany
8	Rogowskie	Zły	8	Łąkie	Słaby	8	Nogat	Słaby
9	Zioło	Zły	9	Kromszewickie	Dobry	9	Ostrowickie	Słaby
10	Kamionkowskie	Dobry	10	Wolickie	Zły	10	Sepoleńskie	Słaby
11	Stelchno*	Bardzo dobry	11	Stelchno*	Bardzo dobry	11	Stelchno*	Bardzo dobry
12	Borzymowskie*	Umiarkowany	12	Borzymowskie*	Dobry	12	Borzymowskie*	Umiarkowany
13	Gopło	Słaby	13	Wiecanowskie	Umiarkowany	13	Zamkowe Wąbrzeskie	Umiarkowany
14	Jezuickie	Dobry	14	Wikaryjskie	Dobry	14	Słupowskie	Umiarkowany
15	Radodzierz	Dobry	15	Modzerowskie	Umiarkowany	15	Witosławskie	Umiarkowany
16	Rakutowskie	Bardzo dobry	16	Łasińskie	Słaby	16	Mełno	Umiarkowany
17	Saminskie	Zły	17	Żnińskie Duże	Słaby	17	Okragłe	Umiarkowany
18	Sumin	Umiarkowany	18	Mogileńskie	Zły	18	Rudnickie Wielkie	Słaby
19	Tuczno	Słaby	19	Płowęż	Zły	19	Runowskie Duże	Umiarkowany
20	Zaleskie	Zły				20	Skrwilno	Zły
						21	Strażym	Dobry

*Jeziora wskazane do badań w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 13 maja 2009 r. w sprawie form i sposobu prowadzenia monitoringu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych.

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010

Zgodnie ze stosownym Rozporządzeniem Ministra Środowiska w województwie kujawsko-pomorskim corocznym cyklem badań objęte są trzy jeziora: Chełmżyńskie, Stelchno, Borzymowskie.

Jak wynika z powyższej tabeli z ogólnej liczby 54 ocenianych jezior obecnie tylko 16 spełnia wymogi Ramowej Dyrektywy Wodnej, której głównym celem jest osiągnięcie do 2015 r. dobrego stanu wód. Są to następujące jeziora: Kamionkowskie, Stelchno, Jezuićkie, Radodzierz, Rakutowskie, Sośno, Orłowskie, Wolskie, Niskie Brodno, Kromszewickie, Borzymowskie, Wikaryjskie, Borówno, Zbiczo, Długie i Strażym. Trzy jeziora: Rakutowskie Wielkie, Borówno i Stelchno osiągnęły wody bardzo dobrej jakości.

Stan czystości wód uzależniony jest od zanieczyszczeń punktowych i obszarowych oraz sposobu gospodarowania w poszczególnych zlewniach. Zanieczyszczenia punktowe dotyczą zanieczyszczeń w dziedzinie gospodarki wodno-ściekowej bezpośrednich zrzutów ścieków do wód. Zanieczyszczenia obszarowe, powstają zwłaszcza w wyniku rolniczego wykorzystania terenu. Głównymi źródłami tego typu zanieczyszczeń są mineralne i organiczne nawozy stosowane do uprawy roślin. Związki biogenne w glebie pochodzą, poza nawożeniem, z opadów atmosferycznych oraz naturalnych procesów rozkładu materii organicznej i wietrzenia skał macierzystych gleb. Wprowadzane do wód ładunki ze zlewni rolniczych, przeważają niekiedy zanieczyszczenia trafiające wraz ze ściekami przemysłowymi lub bytowo-gospodarczymi. Istotne są także zanieczyszczenia zawarte w ściekach odprowadzanych z nieskanalizowanych terenów zabudowanych do najbliższych cieków.

Większość zanieczyszczeń emitowanych do środowiska pochodzi z terenów otwartych (spływu z pól uprawnych), a punktowe źródła zanieczyszczeń występują nielicznie. Zmieniła się także struktura ścieków. Dzięki wykonanym w ostatnich latach inwestycjom z zakresu gospodarki ściekowej zlikwidowano większość zanieczyszczeń punktowych, także obecnie większość ścieków stanowią spływy powierzchniowe z pól uprawnych.

Szczególnym reżimom ochronnym w zakresie gospodarki ściekowej podlegają zlewnie Brdy i Drwęcy, które stanowią źródła wody pitnej dla miast Bydgoszczy i Torunia. Zlewnie te zajmują północno-zachodnią i północno-wschodnią część województwa. Prowadzone w ostatnich latach działania inwestycyjne w zakresie gospodarki ściekowej pozwoliły na likwidację praktycznie wszystkich punktowych źródeł zanieczyszczeń. Funkcjonowanie ujęć wody na tych rzekach wymusiło wyznaczenie stref ochrony pośredniej i bezpośredniej wokół ujęć wody, w których obowiązują określone reżimy ochronne i zasady gospodarowania.

2.4.2. Wody podziemne

Charakterystyka hydrogeologiczna

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wody podziemne o zasobach użytkowych występują w czterech piętrach wodonośnych, tj. neogenie (dawniej czwartorzęd), paleogenie (dawniej trzeciorzęd oraz część czwartorzędu), kredzie i jurze. Największe znaczenie posiadają wody występujące w neogenie, które są podstawowym źródłem zaopatrzenia w wodę zarówno odbiorców indywidualnych, jak i zbiorowych. W około 80% stanowią one źródła ujęć komunalnych oraz wodociągów miejskich i wiejskich.

Konieczność implementacji tzw. Ramowej Dyrektywy Wodnej spowodowała delimitację części wód podziemnych o określonym założeniu gospodarowania ich zasobem. W taki sposób zostały wyznaczone Jednolite Części Wód Podziemnych (JCWPd), które są obszarami obejmującymi te wody podziemne, które występują w warstwach wodonośnych o porowatości i przepuszczalności, umożliwiających pobór znaczący w zaopatrzeniu ludności w wodę lub przepływ o natężeniu znaczącym dla kształtowania pożądanego stanu wód powierzchniowych i ekosystemów lądowych. Pobór znaczący w zaopatrzeniu w wodę przeznaczona do spożycia jest tu rozumiany jako pobór wody wynoszący średnio 10 m³/dobę lub zaopatrujący co najmniej 50 osób. W województwie kujawsko-pomorskim znajduje się 16 JCWPd, z czego 4 znajdują się całkowicie w jego granicach. Jednolite Części Wód Podziemnych są podstawą do przyjmowania jednolitego podejścia do gospodarki wodnej wód podziemnych. Jednostki te wykorzystuje się również do identyfikacji i ujednoczenia systemu ochrony wód podziemnych.

Tabela 7. Jednolite Części Wód Podziemnych na obszarze województwa

Numer JCWPd	Powierzchnia [w km ²]	Piętra wodonośne*				Głębokość zalegania wód słodkich
		izolowane	będące w łączności hydraulicznej	o zasięgu lokalnym	zasolone	
30	3942.8	Q ₁₋₃ , Pg, Cr	brak	Pg	brak	brak danych (miejscami do 200m)
32	1102.5	Q ₁₋₂	Pg-Cr	Pg, Cr	brak	do około 200m (lokalnie płycej)
36	5037	Q, M	brak	brak	brak	ok. 160m
37	2949.4	Q ₁₋₂ , Ng, Cr	brak	brak	brak	do ok. 200m (lokalnie płycej)
38	395.3	Q	Ng-Pg	brak	brak	brak danych
39	795.3	Q	brak	brak	Cr	brak danych
40	7539.5	Q ₁₋₃ , Cr	brak	Pg	brak	brak danych
42	4710	Q ₁₋₂ , M	brak	brak	brak	około 170m
43	4032	brak	Q-M	Q, Cr	brak	brak danych
44	305.7	Cr	Q-Ng	Ng	Cr	różne głębokości
45	1375.7	Q, J	brak	Ng	brak	różne głębokości
46	635.1	Q, Ng	brak	brak	brak	brak danych
47	2774,62	Q ₁₋₂	M ₁₋₂ -Ol-Cr-J	M ₁₋₂	Ol, Cr, J	20 – 250m
48	7730,41	Q ₁₋₃ ,	Ol-Cr	M	Cr	100-300m
64	1 850	brak	Q-M-Cr	M	brak	200m
80	5230,70	brak	Q ₁₋₃ -M-J ₃	M, J	brak	200-350m

*Oznaczenia pięter wodonośnych: Q – czwartorzędowe, Ng – neogeńskie, Pg – paleogeńskie, M – miocenijskie, Cr – kredowe, J – jurajskie; Cyfry w indeksie dolnym pokazują liczbę poziomów wodonośnych w piętrze, myślnik oznacza łączność hydrauliczną poziomów wodonośnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Polskiej Służby Hydrogeologicznej

Obszary występowania zasobów wód podziemnych o najwyższej wartości użytkowej powinny podlegać szczególnej ochronie, zwłaszcza na terenach pozbawionych osadów izolujących warstwę wodonośną od powierzchni terenu. Z tego względu wydzielono tzw. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych, o zasobach znaczących w skali kraju, wymagające ochrony prawnej. W województwie kujawsko-pomorskim wyznaczono dotychczas 20 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych. Są to zbiorniki głównie czwartorzędowe, ale obserwuje się również triasowe oraz kredowe i jurajski. GZWP na obszarze regionu są zlokalizowane nierównomiernie. Liczna grupa dużych powierzchniowo zbiorników znajduje się w południowej części województwa pomiędzy jego granicą, Pradolina Toruńsko-Eberswaldzką. Klika mniejszych zbiorników występuje w obszarze doliny dolnej Wisły i rynn byszewskiej. Pozostała część GZWP to niewielkie części zbiorników w większości znajdujących się poza granicami województwa. Wyjątkiem jest tu duża graniczna strefa subniecki warszawskiej w południowo-wschodniej części regionu.

Tabela 8. Główne Zbiorniki Wód Podziemnych na obszarze województwa

Nr	Nazwa	Powierzchnia [w km ²]	Wiek*	Szacowane zasoby dyspozycyjne [w tys. m ³ /dobę]	Stan udokumentowania	Średnia głębokość ujęć [w m]
127	Subzbiornik Złotów-Piła-Strzelce Krajeńskie	3876	Tr	186	nieudokumentowany	100
128	Zbiornik międzymorenowy Ogorzeliny	180	Q	33	udokumentowany	50
129	Dolina Rzeki Osa	112	Q	80	nieudokumentowany	50-60
130	Zbiornik rzeki dolna Wda	56	Q	25	nieudokumentowany	5
131	Zbiornik międzymorenowy Chełmno	76	Q	31	nieudokumentowany	10-60
132	Zbiornik międzymorenowy Byszewo	205	Q	53	udokumentowany	60
130	Pradolina Toruń-Eberswalde (Noteć)	956	Q	193	udokumentowany	20-60
139	Dolina kopalna Smogulec-Margonin	250	Q	30	nieudokumentowany	50
140	Subzbiornik Bydgoszcz	170	Tr	25	nieudokumentowany	65

141	Zbiornik rzeki dolna Wisła	354	Q	84	nieudokumentowany	40
142	Zbiornik międzymorenowy Inowrocław-Dąbrowa	252	Q	26	udokumentowany	35
143	Subzbiornik Inowrocław-Gniezno	2000	Tr	96	nieudokumentowany	120
144	Dolina kopalna Wielkopolska	4000	Q	480	nieudokumentowany	60
151	Zbiornik Turek-Konin-Koło	1760	Cr3	240	nieudokumentowany	90
210	Zbiornik Iławski	1159	Q	118	udokumentowany	5-30
214	Zbiornik Działdowo	2330	Q	300	nieudokumentowany	100
215	Subniecka warszawska	51000	Tr	250	nieudokumentowany	160
220	Pradolina rzeki środkowa Wisła (Włocławek-Płock)	800	Q	200	udokumentowany	60
225	Zbiornik międzymorenowy Chodcza-Łanięta	200	Q	60	nieudokumentowany	60
226	Zbiornik Krośniewice-Kutno	1200	J3	350	nieudokumentowany	200

*Q – czwartorzęd, Cr – kreda, J – jura, Tr – trias

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przeglądarki mapowej e-PSH

Jakość wód podziemnych

Realizując postanowienia Ramowej Dyrektywy Wodnej terenie województwa kujawsko-pomorskiego wyznaczono 16 jednolitych części wód podziemnych, z których całkowicie na terenie województwa znajdują się cztery części wód. W ramach krajowego monitoringu przedmiotem badań są jednolite części wód ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu oraz w ramach monitoringu lokalnego tereny wokół komunalnych ujęć wód jako sieć osłonowa ujęć. Z analizy wyników badań monitoringu krajowego wód podziemnych wynika, że na terenie województwa kujawsko-pomorskiego jakość wód jest zróżnicowana od I do V klasy (w 2009 tylko od II do V) z przewagą wód dobrej i zadawalającej jakości (Tabela 9). Jednocześnie odnotowano punkty, w których stężenia azotanów przekraczały wartość 50 mgNO₃/l (Tabela 10).

Tabela 9. Jakość wód podziemnych w badanych punktach sieci krajowej w latach 2007-2009

2007		2008		2009	
Jakość wód - klasa czystości	Liczba badanych otworów	Jakość wód - klasa czystości	Liczba badanych otworów	Jakość wód - klasa czystości	Liczba badanych otworów
Wody bardzo dobrej jakości klasa I	2	Wody bardzo dobrej jakości klasa I	4	Wody bardzo dobrej jakości klasa I	0
Wody dobrej jakości- klasa II	6	Wody dobrej jakości-klasa II	11	Wody dobrej jakości-klasa II	6
Wody zadawalającej jakości-klasa III	23	Wody zadawalającej jakości-klasa III	1	Wody zadawalającej jakości-klasa III	10
Wody niezadawalającej jakości –klasa IV	23	Wody niezadawalającej jakości –klasa IV	1	Wody niezadawalającej jakości –klasa IV	3
Wody złej jakości – klasa V	7	Wody złej jakości – klasa V	2	Wody złej jakości – klasa V	3
Razem	61	Razem	19	Razem	22

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010

Tabela 10. Badane punkty sieci krajowej, w których w latach 2007-2009 wystąpiły przekroczone stężenia azotanów powyżej 50 mgNO₃/l

Nazwa miejscowości badanego punktu	Gmina	2007	2008	2009
		Stężenia azotanów mgNO ₃ /l		
Kłobukowo - p	Tłuchowo	87,6	n.b.	n.b.
Kornatowo	Lisewo	136,0	111,8	n.b.
Sierosław	Drzycim	170,0	n.b.	pon.50
Rozwarzyn	Nakło	138,0	n.b.	n.b.
Robakowo 64	Stolno	139,0	146,4	210,0
Dochanowo	Żnin	91,2	pon.50	pon.50
Ogólna liczba przebadanych punktów		61	19	22
Liczba punktów, w których zanotowano przekroczenia stężenia azotanów		6	2	1

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010

W latach 2006-2009 w ramach lokalnego monitoringu wokół komunalnych ujęć wód w formie sieci osłonowej przebadano (każde w roku) następujące ujęcia: ujęcia wód podziemnych dla Torunia, Mała Nieszawka, Wrzosey II, Jedwabno, Czerniewice, Nowe Bielany, Studnie Publiczne (dla Torunia) oraz Zazamcze i Krzywe Błota we Włocławku. Jakość wód przebadanych komunalnych ujęć wód kształtuje się w większości studni w II klasie (wody dobrej jakości) oraz nielicznie w III (zadawalającej) i IV (niezadawalającej) klasie. Przyczyną zróżnicowanej jakości (jej obniżenia) są przekroczenia stężenia jonów żelaza i magnezu, które to łatwo dają się usunąć w procesie uzdatniania wody. Monitoring prowadzony wokół ujęć wód nie wykazał obecności niebezpiecznych substancji, mogących stanowić zagrożenie jakości wód w studniach komunalnych ujęć.

W latach 2006-2009 w ramach sieci lokalnych prowadzone były badania wokół składowisk odpadów komunalnych oraz zakładów przemysłowych, które zobowiązane są do prowadzenia monitoringu ze względu na posiadanie obiektów mogących pogorszyć jakość wód podziemnych. W 2009r. prowadzono badania w rejonach oddziaływania składowisk odpadów na terenie następujących zakładów: Zakłady Azotowe Anwil S.A. we Włocławku, Soda polska – Ciech „Janikosoda” S.A. w Janikowie, Soda Polska – Ciech „Soda Mątwy” S.A. w Inowrocławiu, Zachem – Ciech S.A. w Bydgoszczy, Mondi Świecie S.A. w Świeciu, PGE zespół Elektrociepłowni Bydgoszcz S.A. Jakość wód podziemnych ujęć wodnych przebadanych w 2009 r. kształtowała się w większości studni w II klasie (dobrej jakości) oraz nielicznie w II i IV klasie (zadawalającej i niezadawalającej jakości). Przyczyną obniżenia jakości były przekroczenia stężenia żelaza i manganu, dające się łatwo usunąć w procesie uzdatniania. W 2009 r. nie prowadzono badań monitoringowych w rejonie składowisk odpadów komunalnych.

2.4.3. Gospodarka wodno-ściekowa

Zaopatrzenie w wodę

Podstawę zaopatrzenia regionu w wodę do celów komunalnych i na potrzeby przemysłu stanowią ujęcia wód podziemnych i powierzchniowych. Eksploatowane są głównie wody podziemne z utworów neogenu oraz sporadycznie z utworów paleogenu, kredowych i jurajskich. W zdecydowanej większości ujęć, wody z młodszego neogenu muszą być uzdatniane z uwagi na zwiększoną zawartość związków żelaza i manganu.

Zapotrzebowanie na wodę do celów przemysłowych i dla rolnictwa pokrywana jest przede wszystkim z ujęć własnych przy zdecydowanej przewadze ujęć powierzchniowych. Pobór wody na potrzeby poszczególnych działów gospodarki narodowej w ciągu ostatnich lat wykazuje znaczny spadek. Ograniczenie obniżenia poziomu konsumpcji wody dotyczy przede wszystkim przemysłu. W zakładach o dobrej kondycji finansowej są podejmowane działania porządkujące gospodarkę wodno-ściekową mającą na celu ograniczenie wielkości jednostkowej konsumpcji wody. W ramach ochrony zasobów wodnych przed nadmierną eksploatacją wprowadza się zamknięte obiegi wody.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego na koniec 2009 r. funkcjonowało 21 556,7 km czynnej sieci wodociągowej.

Na koniec 2009 r. z wody z sieci wodociągowej korzystało ogółem w województwie 1 875 530 mieszkańców, z czego w miastach 1 207 627 mieszkańców. Z powyższego wynika, że około 90,6% ludności województwa korzysta z wody z sieci wodociągowej, w tym w miastach wskaźnik ten wynosi 96,1%, a na wsi 82,2%.

W 2009 r. użycie wody na jednego mieszkańca wyniosło 34,00 m³ w miastach województwa i 31,50 m³ na terenach wiejskich. Dla porównania wskaźnik ten dla Polski wynosił odpowiednio 34,63 m³ w miastach i 25,52 m³ na terenach wiejskich. Z porównania wynika, że wskaźnik zużycia wody w miastach województwa jest tylko nieznacznie niższy niż średni dla Polski, natomiast na terenach wiejskich jest wyższy o około 6%.

Zużycie wody w gospodarstwach domowych, w miastach sukcesywnie maleje. Jest to związane z oszczędzaniem wody i dużymi opłatami za wodę oraz praktycznie zakończonym procesem wodociągowania. Na terenach wiejskich wskaźnik nieznacznie rośnie, co jest związane z rozbudową sieci wodociągowej i podłączaniem coraz większej liczby odbiorców.

Czynne ujęcia komunalne posiadają ustalone zasoby eksploatacyjne oraz wyznaczone strefy ochrony bezpośredniej dla studni. Niestety bardzo mało ujęć posiada ustanowione strefy ochrony pośredniej. Większość ujęć wody i sieci wodociągowej ma charakter lokalny. Na obszarach wiejskich w zaopatrzeniu wsi w wodę znaczny udział mają małe wodociągi lokalne bazujące na rozdrobnionych ujęciach wód podziemnych. Wprowadzona w 2000 roku zmiana wskaźników jakości wody przeznaczonej do spożycia pod kątem dostosowania do wymogów Unii Europejskiej, spowodowała wzrost liczby wodociągów produkujących wodę nie odpowiadającą wymaganiom sanitarnym. Ze względu na stawiane wymogi co do jakości wody podawanej odbiorcom oraz rosnące koszty eksploatacji wielu ujęć, powinny być tworzone duże systemy wodociągów grupowych.

Wszystkie miasta i gminy województwa posiadają rozwiniętą sieć wodociągową. Około 90,6% ludności województwa zaopatruje się w wodę z wodociągów komunalnych, w tym w miastach wskaźnik ten wynosi 96,1%, a na wsi 82,2%.

Gospodarka ściekowa

Rozwój systemów zaopatrzenia w wodę stwarza konieczność rozwiązania odprowadzania i oczyszczania ścieków. Ścieki, to wprowadzane do wód lub do ziemi substancje i energie, które ze względu na swój skład lub stan mogą zanieczyszczać wody. Przez ścieki rozumie się także wody zanieczyszczone wprowadzane do urządzeń kanalizacyjnych. Źródłem powstawania ścieków są gospodarstwa domowe oraz działalność gospodarcza i rolnicza. Ścieki to także wody podgrzane, skażone promieniotwórczo, zasolone oraz zanieczyszczone wody opadowe.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego na koniec 2009 r. funkcjonowało 6 044,5 km czynnej sieci kanalizacyjnej.

Na koniec 2009 r. z sieci kanalizacyjnej korzystało ogółem w województwie 1 322 140 mieszkańców, z czego w miastach 1 104 846 mieszkańców. Z powyższego wynika, że około 63,9% ludności województwa korzysta z sieci kanalizacyjnej, w tym w miastach wskaźnik ten wynosi 87,9%, a na wsi 26,7%.

Najwyższy stopień skanalizowania w województwie na koniec 2009 r. występuje w miejscowości Janikowo i wynosi 98,4%. W największych miastach województwa procentowy wskaźnik skanalizowania wynosi odpowiednio: w Bydgoszczy – 90,9%, w Toruniu – 92,4%, we Włocławku – 91,6% i w Grudziądzu – 90,8%. Z pozostałych miast najwyższy wskaźnik skanalizowania występuje w Inowrocławiu i wynosi 91,2%, najniższy natomiast w mieście Nieszawa i wynosi zaledwie 55,6%.

Zdecydowanie gorsza sytuacja i największe dysproporcje występują w gminach wiejskich, gdzie najwyższy wskaźnik skanalizowania posiada gmina Janikowo (wraz z miejscowością gminną) - 71%, natomiast w 15 gminach województwa wskaźnik wynosi poniżej 10%. W gminach Chrostkowo, Topółka, Raciążek, Koneck i Izbica Kujawska (teren wiejski) stopień skanalizowania wynosi 0%.

W 2009 roku odprowadzono z komunalnych oczyszczalni ścieków do wód powierzchniowych lub do ziemi łącznie 87,327 hm³ ścieków. Bezpośrednio z zakładów przemysłowych odprowadzono bezpośrednio do wód lub do ziemi 48,857 hm³, co stanowi 17% mniej niż w 2005 r.

W 2009 r. eksploatowano w województwie 135 oczyszczalni ścieków komunalnych. Spośród 135 obecnie eksploatowanych obiektów komunalnych 82 posiada urządzenia do mechaniczno-biologicznego oczyszczania ścieków, 52 mechaniczno – biologiczno - chemicznego unieszkodliwiania, natomiast 1 do mechanicznego (Świecie n/Wisłą).

Zgodnie z zapisami zawartymi w niniejszym Traktacie Akcesyjnym do dnia 31 grudnia 2015 r. wszystkie aglomeracje powyżej 2000 RLM muszą zostać wyposażone w systemy kanalizacji zbiorczej i oczyszczalnie ścieków komunalnych zapewniające odpowiedni poziom oczyszczania ścieków. Biorąc pod uwagę położenie obszaru Polski w 99,7% w zlewni Morza Bałtyckiego, związani jesteśmy również zaleceniami „Konwencji o Ochronie Środowiska Morskiego Obszaru Morza Bałtyckiego”. Jednym z podstawowych celów tej konwencji jest ochrona wód Bałtyku przed eutrofizacją. Na tej podstawie cały obszar Polski został uznany za „wrażliwy” na eutrofizację, tj. wymagający ograniczenia zrzutów związków azotu i fosforu do wód. W efekcie powyższych działań do końca 2015 r. zobowiązani zostaliśmy do zapewnienia 75% redukcji związków azotu i fosforu ogólnego pochodzących ze źródeł komunalnych i odprowadzanych do wód.

Przepisy prawne Unii Europejskiej w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych określone zostały w szczególności w dyrektywie Rady 91/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych. Przedmiotowa dyrektywa nakłada obowiązek wyposażenia aglomeracji w systemy kanalizacyjne dla ścieków komunalnych i zapewnienie oczyszczenia biologicznego ścieków przed wprowadzeniem ich do wód, tak aby spełniały określone wymagania dotyczące ładunków substancji łatwo rozkładalnych biologicznie. Dotyczy przede wszystkim gromadzenia i zrzutu ścieków komunalnych oraz oczyszczania i zrzutu ścieków z niektórych sektorów przemysłowych, jej celem jest ochrona środowiska przed niekorzystnymi skutkami tych zrzutów. Według zobowiązań akcesyjnych aglomeracje powyżej 15000 RLM muszą odprowadzać ścieki z oczyszczalni w odpowiedniej jakości do dnia 31 grudnia 2010 r., natomiast dla aglomeracji od 2000 do 15000 RLM do dnia 31 grudnia 2015 r.

Instrumentem koordynującym działania w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych w celu wypełnienia zobowiązań przyjętych w Traktacie Akcesyjnym oraz postanowień dyrektywy 91/271/EWG dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych jest Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych. Druga Aktualizacja przedmiotowego programu została zatwierdzony przez Radę Ministrów w dniu 2 marca 2010 roku. Dokument wyznacza politykę Rządu RP w zakresie realizacji, systemów zbierania, oczyszczania i odprowadzania ścieków komunalnych. Nakreśla i koordynuje działania prowadzone przez gminy i przedsiębiorstwa wodociągowo-kanalizacyjne w tym zakresie. Zawiera wykaz zidentyfikowanych aglomeracji o RLM powyżej 2000 wraz z wykazem niezbędnych inwestycji jakie należy przeprowadzić w celu wyposażenia ich w

systemy kanalizacji zbiorczej i oczyszczalnie ścieków. W celu skierowania i skoncentrowania dostępnych środków finansowych na inwestycje kluczowe ze względu na wypełnienie zobowiązań przyjętych w Traktacie Akcesyjnym, Aktualizacja Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych (AKPOŚK 2009) została podzielona na 3 załączniki. Załącznik 1 zawiera aglomeracje priorytetowe dla osiągnięcia celów dyrektywy 91/271/EWG oraz postanowień Traktatu Akcesyjnego, do których został odniesiony efekt realizacji Programu.

Działania inwestycyjne, ujęte w KPOŚK, prowadzone są w pięciu kategoriach:

- budowa i modernizacja zbiorczych sieci kanalizacyjnych,
- budowa nowych oczyszczalni ścieków,
- modernizacja oczyszczalni ścieków,
- rozbudowa oczyszczalni ścieków,
- rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków.

Program został ponadto podzielony na 4 przedziały pod względem wielkości wartości RLM, tzn. aglomeracje:

- powyżej 100 000
- od 15 000 do 100 000
- od 10 000 do 15 000
- od 2 000 do 10 000

Zaktualizowany w roku 2009 Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych (AKPOŚK 2009) obejmuje na terenie województwa kujawsko-pomorskiego **85 aglomeracji**.

W przedmiotowym dokumencie aglomeracje umieszczone zostały w trzech załącznikach:

- załącznik 1 – to aglomeracje priorytetowe dla wypełnienia wymogów Traktatu Akcesyjnego i obejmuje on 77 aglomeracji,
- załącznik 2 – to aglomeracje nie stanowiące priorytetu dla wypełnienia wymogów Traktatu Akcesyjnego i obejmuje on 3 aglomeracje,
- załącznik 3 – obejmuje 5 aglomeracji, które nie spełniły wymogów formalnych, by znaleźć się w załączniku 1 lub 2. Aglomeracje te nie są wliczone do zakresu rzeczowego i finansowego AKOPŚK 2009.

Aglomeracje ujęte w AKPOŚK 2009 to: Toruń, Bydgoszcz, Grudziądz, Włocławek, Inowrocław, Brodnica, Świecie, Kruszwica, Chełmża, Nakło n/ Notecią, Tuchola, Rypin, Wąbrzeźno, Strzelno, Chełmno, Żnin, Aleksandrów Kujawski, Lipno, Ciechocinek, Pruszcz, Nowe, Sępólno Krajeńskie, Golub-Dobrzyń, Choceń, Koronowo, Janikowo, Mogilno, Łysomice, Mrocza, Rogowo, Gniewkowo, Jeżewo, Janowiec Wielkopolski, Łabiszyn, Szubin, Łasin, Złotniki Kujawskie, Barcin, Osie, Potulice, Kowalewo Pomorskie, Kcynia, Więcbork, Radziejów, Gostycyn, Dragacz, Pakość, Zławieś Wielka, Unisław, Fabianki, Kamień Krajeński, Świekatowo, Wielka Nieszawka, Brześć Kujawski, Piotrków Kujawski, Wąpielsk, Lubiewo, Chodecz, Śliwice, Skępe, Dobrzyń nad Wisłą, Dąbrowa, Radomin, Warlubie, Zakrzewo, Kowal, Przyjezierze, Sośno, Dobrze, Papowo Biskupie, Kijewo Królewskie, Lisewo, Świecie nad Osą, Waganiec, Wielgie, Gębice, Kikół, Lubanie, Lniano, Nowa Wieś Wielka, Sicienko-Wojnowo, Lubraniec, Dąbrowa Biskupia, Bądkowo, Zbójno.

W AKPOŚK 2009 uwzględnionych zostało także 13 aglomeracji, tj.: Kikół, Lisewo, Lniano, Sośno, Wąpielsk, Wielka Nieszawka, Waganiec, Warlubie, Zakrzewo, Kijewo Królewskie, Nowa Wieś Wielka, Przyjezierze, Pakość, które zostały uchylone przez Wojewodę Kujawsko-Pomorskiego w 2008 roku. Zaistniała sytuacja wynika z faktu, iż AKPOSK 2009 opracowana została na podstawie danych według stanu na 31 grudnia 2007 r.

W 85 aglomeracjach na terenie województwa kujawsko-pomorskiego mieszka około 1 970 083 mieszkańców, wśród których:

- około 1 628 318 osób korzysta z sieci kanalizacyjnej,
- około 298 138 osób jest obsługiwanych przez tabor asenizacyjny,
- około 21 359 korzysta z systemów indywidualnych (prydomowe oczyszczalnie ścieków)

Użytkowanie systemów kanalizacyjnych w aglomeracjach, w przedziale na poszczególne grupy RLM kształtuje się następująco:

Tabela 11. Systemy kanalizacyjne w aglomeracjach, w przedziale na poszczególne grupy RLM

Przedziały RLM	Liczba rzeczywistych mieszkańców na terenie aglomeracji	Liczba mieszkańców korzystających z systemu kanalizacyjnego	Liczba mieszkańców obsługiwanych przez tabor asenizacyjny	Liczba mieszkańców obsługiwanych przez systemy indywidualne
≥100 000	1 090 545	1 002 197	77 603	7 243
≥ 15 000 < 100 000	465 602	358 916	90 799	4 497
≥ 10 000 < 15 000	108 632	81 598	23 762	1 132
≥ 2000 < 10 000	305 304	185 607	105 974	8 487
Razem	1 970 083	1 628 318	298 138	21 359

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Realizację zbiorczych sieci kanalizacyjnych na terenie aglomeracji powyżej 2000 RLM przedstawia poniższa tabela.

Tabela 12. Zbiorcze sieci kanalizacyjne na terenie aglomeracji powyżej 2000 RLM – według stanu na dzień 31 grudnia 2010 roku

Liczba aglomeracji zgodnie z AKPOŚK 2009	Liczba rzeczywistych mieszkańców na terenie aglomeracji	RLM aglomeracji	Liczba mieszkańców korzystających z systemu kanalizacyjnego i obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków	Długość istniejącej sieci kanalizacyjnej na terenie aglomeracji (sanitarnej i ogólnospławnej) [km]	
				ogółem	w tym grawitacyjnej
85	1 970 083	2 300 373	1 628 318	5 916,3	3 391,1

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Oczyszczalnie ścieków komunalnych funkcjonujące na terenie aglomeracji powyżej 2000 RLM z podaniem poszczególnych ich rodzajów przedstawia poniższa tabela.

Tabela 13. Oczyszczalnie ścieków komunalnych na terenie aglomeracji powyżej 2000 RLM – według stanu na dzień 31 grudnia 2010 roku

Liczba aglomeracji zgodnie z AKPOŚK 2009	Liczba oczyszczalni ścieków komunalnych	Rodzaj istniejącej oczyszczalni					
		non B	B	non PUB1	PUB1	non PUB2	PUB2
85	89	5	66	2	4	2	10

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Objaśnienia:

- 1) non B – oczyszczalnia biologiczna nie spełniająca standardów odprowadzanych ścieków dla aglomeracji poniżej 15 000 RLM,
- 2) B – oczyszczalnia biologiczna spełniająca standardy odprowadzanych ścieków dla aglomeracji poniżej 15 000 RLM
- 3) nonPUB1 – oczyszczalnia jw. lecz nie spełniająca standardów odprowadzanych ścieków w zakresie usuwania N i P,
- 4) PUB1 – oczyszczalnia biologiczna z podwyższonym usuwaniem związków azotu (N), fosforu (P) spełniająca standardy odprowadzanych ścieków dla aglomeracji powyżej 100 000 RLM,
- 5) nonPUB2 – oczyszczalnia jw. lecz nie spełniająca standardów odprowadzanych ścieków w zakresie usuwania N i P,
- 6) PUB2 – oczyszczalnia biologiczna z podwyższonym usuwaniem związków azotu (N), fosforu (P) spełniająca standardy odprowadzanych ścieków dla aglomeracji od 15 000 RLM do 100 000 RLM.

Poszczególne gminy na obszarze wyznaczonych aglomeracji mają obowiązek ustalić kierunki rozwoju systemu kanalizacyjnego, natomiast świadczenie usług należy do przedsiębiorstw wodociągowo-kanalizacyjnych. Przedsiębiorstwa te zobowiązane są do budowy i rozbudowy urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych, ustalonych przez gminę w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, w zakresie uzgodnionych z władzami gminy w wieloletnim planie rozwoju i modernizacji.

Ostateczny termin wyposażenia aglomeracji w oczyszczalnie ścieków komunalnych spełniające wymagania polskich przepisów prawnych, a tym samym dyrektywy 91/271/EWG, przyjęto zgodnie z zapisami ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne :

- 31 grudnia 2010 r. dla aglomeracji o RLM wynoszącej powyżej 15 000,
- 31 grudnia 2015 r. dla aglomeracji o RLM wynoszącej od 2 000 do 15 000.

Zgodnie z zobowiązaniami wynikającymi z Traktatu Akcesyjnego i przyjętej przez Komisję Europejską interpretacją przepisów dyrektywy wszystkie aglomeracje o RLM powyżej 2 000 powinny zostać wyposażone do dnia 31 grudnia 2015 r. w oczyszczalnię o wydajności odpowiadającej

ładunkowi zanieczyszczeń generowanemu przez aglomeracje i w zbiorcze systemy kanalizacyjne zapewniające obsługę blisko 100% RLM aglomeracji.

Opóźnienia w realizacji inwestycji zaplanowanych do końca 2010 roku, zgodnie z zapisami Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych wykazało na terenie województwa kujawsko-pomorskiego 5 aglomeracji powyżej 15 000 RLM, tj.: Bydgoszcz, Choceń, Rypin, Wąbrzeźno i Pruszcz. Zaistniała sytuacja spowodowana jest:

- wydłużającymi się procedurami administracyjnymi przygotowywania inwestycji,
- długotrwałymi procedurami przetargowymi wynikającymi z przepisów o zamówieniach publicznych,
- przystosowywaniem się gmin do nowych zasad, wymagań i procedur w zakresie ocen oddziaływania na środowisko,
- wydłużającymi się procedurami przygotowania i podpisywania memorandów o dofinansowanie projektów z funduszy unijnych,
- brakiem środków finansowych na ich realizację oraz obecnym kryzysem gospodarczym.

Wykaz aglomeracji dla których wydłużony został termin zakończenia inwestycji ujętych w AKPOŚK 2009 zamieszczono w poniższej tabeli.

Tabela 14. Wykaz aglomeracji dla których wydłużono termin realizacji inwestycji

Lp.	Nazwa aglomeracji	RLM aglomeracji	Nazwa oczyszczalni	Termin osiągnięcia efektu ekologicznego w zakresie oczyszczania ścieków	Termin osiągnięcia efektu ekologicznego w aglomeracji	Termin osiągnięcia efektu ekologicznego w zakresie gospodarki osadowej
1.	Bydgoszcz	380 085	2* Kapuściska	2014	2015	2006
2.	Choceń	23 622	Czerniewice	2012	2012	2012
3.	Rypin	29 811	Rypin	2014	2014	2014
4.	Wąbrzeźno	27 914	Wąbrzeźno	2015	2015	2015
5.	Pruszcz	15 300	Pruszcz	2015	2015	2015

*- liczba oczyszczalni ścieków w aglomeracji

Źródło: Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie

Zmiany przedstawionych powyżej terminów dla poszczególnych aglomeracji zostały uwzględnione w Aktualizacji Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych zatwierdzonej w dniu 1 lutego 2011 r. przez Radę Ministrów.

W KPOŚK zapisane zostały potrzeby i możliwości samorządów terytorialnych w zakresie realizowania inwestycji, których celem jest uregulowanie gospodarki ściekowej na obszarze aglomeracji. Ujęcie danej aglomeracji w Programie stanowi kryterium ubiegania się przez gminy o dofinansowanie i jest podstawą do sformułowania wniosków do odpowiednich programów i funduszy ekologicznych o dofinansowanie programu wyposażenia aglomeracji w system kanalizacyjny i oczyszczalnię ścieków bądź modernizacji i rozwoju tego systemu.

Wdrażanie dyrektywy Rady 91/271/EWG dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych jest głównym elementem realizacji polityki wodnej Unii Europejskiej. Drugim programem będącym instrumentem porządkującym zobowiązania wynikające z art. 7 wskazanej powyżej dyrektywy, będącym uzupełnieniem KPOŚK, jest Program wyposażenia aglomeracji poniżej 2000 RLM w oczyszczalnię ścieków i systemy kanalizacji zbiorczej. Przedmiotowy Program zawiera wykaz aglomeracji o RLM mniejszej niż 2000, na terenie których w 2004 roku istniała sieć kanalizacji zbiorczej oraz które powinny być wyposażone w oczyszczalnię zapewniającą odpowiednie, pełne biologiczne lub równoważne oczyszczanie ścieków w terminie do końca 2015 roku.

Proces wyznaczania obszarów i granic aglomeracji trwa od 2005 r. Według stanu na dzień 31 grudnia 2010 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wyznaczonych jest **79 aglomeracji**, o równoważnej liczbie mieszkańców (RLM) równej 2 281 885, w tym:

- 71 rozporządzeniami Wojewody Kujawsko-Pomorskiego,
- 8 uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Ilość aglomeracji w poszczególnych przedziałach RLM kształtuje się następująco:

- powyżej 100 000 RLM – 4 aglomeracje o łącznym RLM 1 303 085,
- od 15 000 do 100 000 RLM – 16 aglomeracji o łącznym RLM 583 211,
- od 10 000 do 15 000 RLM – 12 aglomeracji o łącznym RLM 151 674,
- od 2 000 do 10 000 RLM – 47 aglomeracji o łącznym RLM 243 915.

Wykaz aglomeracji kanalizacyjnych w województwie kujawsko-pomorskim przedstawia poniższa tabela.

Tabela 15. Aglomeracje kanalizacyjne województwa kujawsko-pomorskiego – stan na dzień 31 grudnia 2010 r.

L.p.	Aglomeracja	Akt prawny wyznaczający aglomerację	Równoważna liczba mieszkańców (RLM)	Rejon obsługi
1.	Toruń	Rozporządzenie Nr 19/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Toruń.	555 000	3 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane są na terenie Miasta Toruń w dzielnicach: Bydgoskie Przedmieście, Rudak i Czerniewice. Aglomeracją objęte jest Miasto Toruń.
2.	Bydgoszcz	Rozporządzenie Nr 73/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Bydgoszcz.	380 085	4 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane są na terenie Miasta Bydgoszcz w dzielnicach: Fordon, Kapuściska, Osowa Góra i Piaski. Aglomeracją objęte są: Miasto Bydgoszcz oraz gminy: Sicienko wraz z częścią osiedla Osówek, Dobrcz oraz miejscowości położone w gminie Dobrcz: Augustowo, Borówno, Nekla, Kusowo, Dobrcz, Stronno, Wudzyn, Zalesie, Pyszczyn, Pauliny, Kotomierz, Karolewo, Sienno, Trzeciewiec, Osielsko oraz miejscowości położone w gminie Osielsko: Osielsko, Myślęcinek, Zamczysko, Niemcz, Maksymilianowo, Żołędowo, Dąbrowa Chełmińska oraz miejscowości położone w gminie Dąbrowa Chełmińska: Mozgowina, Nowy Dwór, Ostromecko, Strzyżawa; Solec Kujawski oraz wsie położone w gminie Solec Kujawski: Otorowo, Makowiska wraz z miastem Solec kujawski; Białe Błota oraz wsie położone w gminie Białe Błota: Trzciniec, Przyłęki, Brzoza, Zielonka, Prądky, Ciele, Kruszyn Krajeński, Murowaniec, Pilniki, Drzewce, Jasieniec, Białe Błota, Lisi Ogon, Prądy, Łochowice i Łochowo.
3.	Grudziądz	Rozporządzenie Nr 59/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Grudziądz	198 000	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Nowa Wieś. Aglomeracją objęte są: Miasto Grudziądz oraz wsie Nowa Wieś, Świerkocin, Wielkie Lniska, Gać, Węgrowo, Marusza, Skarszewy, Mokre, Leśniewo, Dusocin, Zakurzewo, Lisie Kąty, Piaski, Turznice, Stary Folwark, Wielki Welcz, Biały Bór, Wałdowo Szlacheckie, Ruda, Mały Rudnik, Sztynwag, Rozgarty, Gogolin, Brankówka, Sosnowka, Szynych, Pieńki Królewskie, Mały Welcz, Białochówko, Grabowiec, Małe Lniska, Linarczyk, Kobylanka z terenu gminy Grudziądz.
4.	Włocławek	Rozporządzenie Nr 92/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 01.08.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Włocławek. Rozporządzenie Nr 12/2007 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.11.2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Włocławek.	170 000	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Włocławek. Aglomeracją objęte są: Miasto Włocławek oraz wsie: Nowa Wieś, Kruszyn, Kruszynek, Dobra Wola, Świętosław z terenu gminy Włocławek.
5.	Inowrocław	Rozporządzenie Nr 28/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Inowrocław.	76 468	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Inowrocław. Aglomeracją objęte są: Miasto Inowrocław oraz wsie: Tupadły, Krusza, Duchowna, Krusza Zamkowa, Krusza Podlotowa, Piotrkowice, Żalinowo, Popowice, Batkowo, Stefanowo, Jaksice, Strzemkowo, Gnojno, Kłopot, Sójkowo, Kruśliwiec, Cieślin, Pławinek, Trzaski, Marulewy, Jacewo, Orłowo, Radłówek, Oporówek, Pławin, Łatkowo, Czyste, Sławęcinek, Balin, Olszewice, Słońsko, Komazyce, Marcinkowo, Dziennice, Balczewo, Turzany, Sławęcın, Miechowice, Góra, Karczyn, Dulsk, Sikorowo, Witowy, Jaronty i Łąkocin z terenu gminy Inowrocław.
6.	Brodnica	Rozporządzenie Nr 31/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Brodnica.	71 500	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Brodnica. Aglomeracją objęte są: Miasto Brodnica oraz wsie: Cieleta, Podgórz, Szczuka, Karbowo, Szymkowo, Gortatowo, Opalenica, Moczadła, Mszano, Szabda, Gorczenica, Kominy, Wybudowanie Michałowo z terenu gminy Brodnica.

				oraz wsie: Bobrowo, Brudzawy, Chojno, Czekanowo, Dąbrówka, Drużyny, Grzybno, Kruszyny, Buczek, Kawki, Tylice, Nieżywiec, Słoszewy, Wądryń, Wymokłe, Zgniłobłoty z terenu gminy Bobrowo oraz wieś Zbicžno z terenu gminy Zbicžno.
7.	Świecie - Bukowiec	Rozporządzenie Nr 95/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14.09.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Świecie- Bukowiec.	56 666	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Świecie n/Wisłą. Aglomeracją objęte są: Miasto Świecie n/Wisłą oraz wsie: Topolinek, Chrystkowo, Gruczno, Dworzysko, Wielki Konopat, Terespol Pomorski, Polski Konopat, Drozdowo, Kozłowo, Sulnówko, Sulnowo, Skarszewy, Dzik, Ernestowo, Morsk, Czaple, Czapelki, Wiąg, Sartowice, Kosowo, Sartowice Dolne, Niedźwiedź i Głogówko Królewskie z terenu gminy Świecie n/Wisłą oraz wsie: Franciszkowo, Krupocin, Branica Pierwsza, Branica Druga, Bukowiec, Polskie Łąki, Korytowo, Stanisławie, Tuszynki, Bramka, Kawęcin, Budyń, Jarzębieniec, Plewno, Przysiersk, Poledno, Gawroniec, Różanna z terenu gminy Bukowiec.
8.	Kruszwica	Rozporządzenie Nr 40/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 28.10.2005 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Kruszwica. Rozporządzenie Nr 19/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 06.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Kruszwica.	55 600	Oczyszczalnia zlokalizowana jest na terenie miejscowości Szarlej. Aglomeracją objęte są: Miasto Kruszwica oraz wsie: Łagiewniki, Rzepowo, Polanowice, Gizewo, Arturowo, Szarlej, Karczyn, Kobylniki, Racice, Słabęcin, Sukowy, Baranowo, Lachmirowice, Chrosno, Przedbojewice, Janowice, Żerniki, Rożniaty, Sławsk Wielki, Rzepiszyn, Kraszyce, Sokolniki, Janocin, Wola Wapnowska, Piaski, Piecki, Bródzki, Maszenice, Gocanówko, Głębokie, Gocanowo, Tarnowo, Tarnówko, Ostrowo, Popowo, Chełmiczki, Witowiczki, Witowice, Brześć, Bachorce i Karsk z terenu gminy Kruszwica.
9.	Chełmża	Rozporządzenie Nr 27/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.10.2005 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Chełmża. Rozporządzenie Nr 7/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 03.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Chełmża.	50 000	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Chełmża. Aglomeracją objęte jest Miasto Chełmża.
10.	Nakło n/Notecią	Rozporządzenie Nr 89/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12.07.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Nakło nad Notecią.	45 920	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Nakło n/Notecią. Aglomeracją objęte są: Miasto Nakło n/Notecią oraz wsie: Lubaszcz, Olszewka, Bielawy, Małocin, Chrzastowo, Józefkowo, Polichno, Rozwarzyn, Paterek, Karnowo, Karnówko, Suchary, Trzeciewnica, Gabrielin, Ślesin, Kazin, Minikowo i Wieszki z terenu gminy Nakło nad Notecią oraz wsie: Liszkówko, Radzicz, Dębionek, Kraczk, Mrozowo, Sadki, Jadwizyn, Bnin, Samostrzel, Łozdia, Anieliny, Broniewo, Śmielin i Dębowo z terenu gminy Sadki.
11.	Tuchola	Rozporządzenie Nr 98/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 03.10.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Tuchola.	31 032	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Tuchola. Aglomeracją objęte są: Miasto Tuchola oraz wsie: Bładowo, Mały Mędromierz, Białowieża, Lubierzyn, Tajwan, Wysoka, Wielka Komorza, Raciaż, Stobno, Kiełpin, Mała Komorza, Woziwoda, Kłoczek, Legbąd, Słupy z terenu gminy Tuchola; wsie: Piastoszyn, Nowe Żalno, Tuchółka, Siciny, Kęsowo, Jeleńcz, Brzuchowo, Wieszczyce, Pamiętowo, Drożdżenica, Krajenki, Krajenki PGR, Przymuszewo, Ludwichowo, Żalno, Grochowo, Obrowo z terenu gminy Kęsowo; wsie: Wielkie Budziska, Krzywogoniec, Ostrowo, Cekcyn, Wysoka, Iwicz, Małe Gacno, Zdroje, Zalesie, Trzebciny, Brzozie, Zielonka, Ludwichowo, Nowy Sumin z terenu gminy Cekcyn.
12.	Rypin	Rozporządzenie Nr 91/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 01.08.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Rypin.	29 811	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Rypin. Aglomeracją objęte są: Miasto Rypin oraz wsie: Ławy, Głowińsk, Balin, Kowalki, Sikory, Dylewo, Starorypin Prywatny, Rusinowo, Borzymin, Cetki położone w gminie Rypin; wsie Marianowo, Gulbiny, Trąbin – Wieś, Trąbin – Rumunki, Łączonek, Ostrowite, Dobre, Przyrowa, Brzuze, Mościska, Piskorczyń, Ugoszcz, Giżynek, Okonin, Radzynek, Kleszczyń, Żałe i Somsioły położone w gminie Brzuze; wsie: Bąkowitzna, Ruda, Nadróż, Sitnica, Charszewo, Pinino, Stary Kobrzyń, Lasoty,

				Pręczi, Świeżawy, Rogowo, Rogówko, Rojewo, Brzeszczki Duże, Korzeniowo, Borowo, Sosnowo, Kosioły, Górki, Czumsk Duży, Zamość i Karbowizna położone w gminie Rogowo.
13.	Wąbrzeźno	Rozporządzenie Nr 70/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Wąbrzeźno.	27 914	2 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane jest na terenie Miasta Wąbrzeźno oraz miejscowości Płużnica. Aglomeracją objęte są: Miasto Wąbrzeźno oraz wsie: Nielub, Wałycz, Wałyczyk, Małe Radowiska, Wronie, Plebanka, Katarzynki, Przydwór, Ryńsk, Pływaczewo, Zieleń, Czystochleb, Ludowice, Orzechowo, Orzechówko, Łabędź, Węgorzyn, Trzciano, Stanisławki i Jarantowice położone w gminie Wąbrzeźno oraz wsie: Książki i Łopatki położone w gminie Książki oraz wsie: Płużnica, Mgowo, Goryń, Wielządź, Nowa Wieś Królewska, Bartoszewice, Czapla, Orłowo, Ostrowo, Bielawy, Działowo, Działdowo i Kotnowo położone w gminie Płużnica.
14.	Strzelno	Rozporządzenie Nr 94/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14.09.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Strzelno.	23 387	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Strzelno Klasztorne. Aglomeracją objęte są: Miasto Strzelno oraz wsie: Bławatki, Bławaty, Bronisław, Busewo, Ciechrz, Dąbek, Górki, Jezioraki, Kijewice, Książ, Laskowo, Łąkie, Huby Rządkiwińskie, Markowice, Miradz, Mirosławice, Młynice, Niemojewko, Przedbórz, Rządkiwin, Sławsko Dolne, Stodoły, Stodółno, Strzelno Klasztorne, Tomaszewo, Witkowo, Wronowy, Wymysłowice, Ziemowity, Zofijówka, i Żegotki położone w gminie Strzelno.
15.	Chełmno	Rozporządzenie Nr 18/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Chełmno.	23 114	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Chełmno. Aglomeracją objęte są: Miasto Chełmno oraz wsie: Osnowo, Kałdus, Nowe Dobra i Klamry położone w gminie Chełmno i wsie Brzozowo i Watorowo położone w gminie Kijewo Królewskie.
16.	Żnin	Rozporządzenie Nr 97/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14.09.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Żnin.	22 483	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Jaroszewo. Aglomeracją objęte są: Miasto Żnin oraz wsie: Gorzyce, Dochanowo, Brzyskorzystew, Brzyskorzystewko, Sielec, Podobowice, Ustaszewo, Cerekwica, Bożejewice, Bożejewiczki, Słębowo, Sarbinowo, Słabomierz, Sulinowo, Sobiejuchy, Dobrylewo, Wilczkowo, Januskowo, Murczyn, Murczynek, Rydlewo, Podgórzyn, Białożewin, Jaroszewo, Kaczkówko, Kaczkowo, Wenecja, Bekańówka, Uścikowo, Żnin oraz wsie: Gogółkowo, Biskupin, Marcinkowo Dolne, Godawy, Łysin, Gąsawa, Komratowo, Oćwieka, Szelejewo, Pniewy, Chomiąza Szlachecka, Annowo, Rozalinowo, Łaski Małe, Łaski Wielkie, Obudno, Nowa Wieś Pałucka, Piastowo, Ostrówce, Ryszewko i Wiktorowo położone w gminie Gąsawa.
17.	Aleksandrów Kujawski	Rozporządzenie Nr 33/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Aleksandrów Kujawski.	20 117	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Aleksandrów Kujawski. Aglomeracją objęte są: Miasto Aleksandrów Kujawski oraz wsie: Rożno Parcele, Rudunki, Służewo, Stawki, Łazieniec, Nowa Wieś, Stara Wieś położone w gminie Aleksandrów Kujawski.
18.	Lipno	Rozporządzenie Nr 36/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Lipno.	17 899	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Lipno. Aglomeracją objęte jest Miasto Lipno.
19.	Ciechocinek – Raciążek	Rozporządzenie Nr 30/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Ciechocinek-Raciążek.	16 000	Oczyszczalnia zlokalizowana jest na terenie Miasta Ciechocinek. Aglomeracją objęte są: Miasto Ciechocinek oraz wsie: Podole, Raciążek położone w gminie Raciążek.
20.	Pruszcz	Rozporządzenie Nr 12/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Pruszcz.	15 300	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Pruszcz. Aglomeracją objęte są wsie: Bagniewko, Bagniewo, Brzeźno, Gołuszyce, Łaszewo, Łowin, Łowinek, Małocichowo, Mirowice, Nieciszewo, Niewieścín, Parlin, Pruszcz, Serock, Wałdowo i Zawada położone w gminie Pruszcz.
21.	Nowe	Rozporządzenie Nr 39/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 28.10.2005 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji	14 999	Oczyszczalnia zlokalizowana jest na terenie miejscowości Tryl. Aglomeracją objęte są: Miasto Nowe oraz wsie: Bochlín, Dolne Morgi, Górne Morgi, Kozielec, Kończyce, Mały Komórsk, Maławy, Morgi, Pastwiska, Piaski, Tryl i Zdrojewo położone na terenie

		Nowe. Rozporządzenie Nr 18/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 06.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Nowe.		gminy Nowe nad Wisłą.
22.	Sępólno Krajeńskie	Rozporządzenie Nr 50/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Sępólno Krajeńskie.	14 499	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w Sępólnie Krajeńskim. Aglomeracją objęte są: Miasto Sępólno Krajeńskie oraz wsie: Zalesie, Teklanowo, Wałdowo, Wałdówko, Wilkowo, Skarpa, Włoszibórz, Włoszibórek, Komierowo, Komierówko, Niechorz, Świdwie, Wysoka Krajeńska, Zboże, Świdwie Sępoleńskie, Sikórz, Piaseczno, Dziechowo, Wiśniewka, Wiśniewa, Kawle, Lutowo, Lutówko, Radońsk, Iłowo, Jazdrowo, Trzciany, Grochowiec, Wysoka Krajeńska położone w gminie Sępólno Krajeńskie.
23.	Golub-Dobrzyń	Rozporządzenie Nr 2/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.01.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Golub-Dobrzyń.	14 405	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Golub-Dobrzyń. Aglomeracją objęte jest Miasto Golub-Dobrzyń.
24.	Chocień	Rozporządzenie Nr 7/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30.04.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Chocień.	14 313	2 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane są w miejscowościach Czerniewice i Chocień. Aglomeracją objęte są wsie: Chocień, Borzymie, Czerniewice, Janowo, Jarantowice, Jerzewo, Wilkowiczki i Zakrzewek położone w gminie Chocień.
25.	Koronowo	Rozporządzenie Nr 62/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 01.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Koronowo.	13 950	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Koronowo. Aglomeracją objęte są: Miasto Koronowo oraz wsie: Tryszczyn, Wtelno, Gościeradz, Morzewiec, Stopka, Okole, Bytkowice, Stary Dwór, Więzowno, Bieskowo i Pieczyńska położone na terenie gminy Koronowo.
26.	Janikowo	Rozporządzenie Nr 76/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Janikowo.	13 750	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Janikowo. Aglomeracją objęte są: Miasto Janikowo oraz wsie: Trłąg, Głogówek, Kołuda Wielka, Kołuda Mała, Ludzisko, Balice, Odrzychowo, Skalmierowice, Sielec, Dobieszewice, Wierzejewice, Broniewice, Pałuczyna, Kołodziejewo, Dębowo, Sosnowiec, Dębina, Majdany, Sahara, Huba, Huby Pałuczynskie, Korytkowo, Dobieszewiczki, Mogilonka i Ustronie położone na terenie gminy Janikowo.
27.	Mogilno	Rozporządzenie Nr 56/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Mogilno.	12 046	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Mogilno. Aglomeracją objęte są: Miasto Mogilno oraz wsie: Padniewko i Dąbrówka położone na terenie gminy Mogilno.
28.	Łysomice	Uchwała Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr XXXII/730/09 z dnia 06.04.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Łysomice.	11 358	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Papowo Toruńskie. Aglomeracją objęte są miejscowości: Łysomice, Papowo Toruńskie, Koniczynka, Lipniczki, Zakrzewko, Gostkowo, Turzno, Kamionki Małe, Kamionki Duże, Tylice, Ostaszewo, Żęwirt, Wytřebowice, Kowróż, Kowróżek, Świerczyny, Świerczynki, Różankowo, Piwnice, Lulkowo położone na terenie gminy Łysomice.
29.	Mrocza	Rozporządzenie Nr 24/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 03.09.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Mrocza.	11 111	Oczyszczalnia ścieków położona jest na terenie Miasta Mrocza. Aglomeracją objęte są: Miasto Mrocza oraz wsie: Białowieża, Chwałka, Drażno, Drażonek, Drzewianowo, Izabela, Jadwigowo, Konstantowo, Kosowo, Kozia Góra Krajeńska, Krukówko, Matyldzin, Modrakowo, Orle, Orlinek, Ostrowo, Rajgród, Rościmin, Samsiecznynek, Słupówko, Wiele, Witosław i Wyrza położone na terenie gminy Mrocza.
30.	Rogowo	Rozporządzenie Nr 65/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 01.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Rogowo.	10 825	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Rogowo. Aglomeracją objęte są wsie: Rogowo, Złotniki, Grochowska Szlacheckie, Lubcz, Gostombka, Gołąbki, Ryszewo, Zalesie, Budziszław, Czewujewo, Grochowska, Księża, Wola, Izdebno, Niedźwiady, Mięcierzyn, Bożacin, Cotoń, Skórki, Szółki, Wiewiórczyn, Cegielnia, Gościeszyn, Gościeszynek, Gałęzowo, Recz i Rzym położone na terenie gminy Rogowo.

31.	Lubicz	Uchwała Nr XXXIX/965/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26.10.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Lubicz.	10 289	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Lubicz Górny. Aglomeracją objęte są miejscowości: Lubicz Dolny, Lubicz Górny, Nowa Wieś, Krobia, Złotonia położone na terenie gminy Lubicz.
32.	Gniewkowo	Rozporządzenie Nr 29/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Gniewkowo.	10 129	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Gniewkowo. Aglomeracją objęte są: Miasto Gniewkowo oraz wsie: Lipie, Markowo, Buczkowo, Perkowo, Suchatówka, Wierzchosławice, Wielowieś, Kaczkowo, Szadłowice, Skalmierowice, Wierzbiczany, Bąbolin, Ostrowo położone na terenie gminy Gniewkowo oraz wsie: Rojewo, Płonkówko, Jezucka Struga, Żelechlin, Liszkowo, Ściborze, Topola położone na terenie gminy Rojewo.
33.	Jeżewo	Rozporządzenie Nr 40/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Jeżewo. Rozporządzenie Nr 11/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Jeżewo.	9 900	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Jeżewo. Aglomeracją objęte są wsie: Jeżewo, Czersk Świecki, Skrzyńki, Buczek, Borce, Laskowice, Dąbrowa, Kraplewice Stare, Kraplewice Nowe, Lipienki, Taszewskie Pole, Taszewko, Taszewo, Ciemniki, Węglarki, Belno, Osłowo, Piskarki, Białe, Lipno, Dubielno położone na terenie gminy Jeżewo oraz wieś Jaszcz położona na terenie gminy Osie.
34.	Janowiec Wielkopolski	Rozporządzenie Nr 31/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.10.2005 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Janowiec Wielkopolski. Rozporządzenie Nr 11/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 03.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Janowiec Wielkopolski.	9 767	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Janowiec Wielkopolski. Aglomeracją objęte są: Miasto Janowiec Wielkopolski oraz wsie: Flantrowo, Juncewo, Obiecanowo, Świątkowo, Parcele Świątkowskie, Chrzanowo, Żerniki, Zrazim, Wełna, Tonowo, Postługówko, Posługowo, Kołdrab, Ośno, Laskowo, Kwasuty, Bielawy, Brudzeń, Wybranowo, Puzdrowiec, Gącz, Miniszewo, Sarbinowo i Włoszanowo z terenu gminy Janowiec Wielkopolski.
35.	Łabiszyn	Rozporządzenie Nr 13/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Łabiszyn.	9 400	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Łabiszyn. Aglomeracją objęte są: Miasto Łabiszyn oraz wsie: Antoniewo, Łubostroń, Nowe Dąbie, Smerzyn, Władysławowo, Za, Annowo, Wielki Sosnowiec i Obórznia z terenu gminy Łabiszyn.
36.	Szubin	Rozporządzenie Nr 88/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12.07.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Szubin.	9 306	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Szubin. Aglomeracją objęte są: Miasto Szubin oraz wsie: Stary Jaruzyn, Wymysłowo, Samokłęski Duże, Samokłęski Małe, Godzimierz, Szkocja, Stanisławka, Kołaczkowo, Szubin-Wieś, Rynarzewo, Małe Rudy, Wojstawiec, Szaradowo, Stonawy, Zalesie, Ameryczka, Pińsko, Wolwark, Królikowo, Chraplewo, Smarzykowo, Słupy, Dąbrówka Słupska, Cieżkowo, Retkowo, Kowalewo, Żędowo, Wąsosz, Jeziorowo, Mąkoszyn, Gąbin i Chomętowo z terenu gminy Szubin.
37.	Łasin	Rozporządzenie Nr 79/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Łasin.	9 100	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Wybudowanie Łasińskie. Aglomeracją objęte są Miasto Łasin oraz wsie: Jankowice, Nowe Jankowice i Wybudowanie Łasińskie z terenu gminy Łasin.
38.	Złotniki Kujawskie	Rozporządzenie Nr 49/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Złotniki Kujawskie.	9 060	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie w miejscowości Mierzwin. Aglomeracją objęte są wsie: Dąbrówka Kujawska, Palczyn, Krażkowo, Pęchowo, Karczówka, Będzitowo, Będzitówek, Lisewo Kościelne, Rucewo, Rucewko, Tarkowo Górne, Dobrogościce, Tupadły, Broniewo, Gniewkówiec, Złotniki Kujawskie, Niszczewice, Jordanowo, Krężyły, Mierzwin, Tuczno-Cukrownia, Tuczno Wieś, Tuczno, Helenowo, Podgaj, Leszcze, Dźwierzchno z terenu gminy Złotniki Kujawskie.
39.	Barcin	Rozporządzenie Nr 34/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Barcin.	8 686	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Sadłogoszcz. Aglomeracją objęte są Miasto Barcin oraz wsie: Sadłogoszcz, Piechcin, Wolice, Knieja, Barcin Wieś i Krotoszyn z terenu gminy Barcin oraz wsie Szczepanowo i Szczepankowo z terenu gminy Dąbrowa.

40.	Osie	Rozporządzenie Nr 14/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Osie.	8 472	Oczyszczalnia zlokalizowana jest na terenie miejscowości Osie. Aglomeracją objęte są wsie: Brzeziny, Łązek, Miedzno, Osie, Pruskie, Radańska, Stary Tartak, Tleń, Wałkowiska, Wierzchy oraz Wybudowanie pod Stargard i Zur z terenu gminy Osie.
41.	Kowalewo Pomorskie	Rozporządzenie Nr 23/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.10.2005 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Kowalewo Pomorskie.	8 300	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Kowalewo Pomorskie. Aglomeracją objęte są Miasto Kowalewo Pomorskie oraz część miejscowości Frydrychowo i Podborek z terenu gminy Kowalewo Pomorskie.
42.	Potulice	Uchwała Nr XXIII/790/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27.04.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Potulice.	7 340	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Potulice. Aglomeracją objęte są miejscowości: Brzózki, Tur, Olek, Żurczyn, Zamość z terenu gminy Szubin oraz miejscowości: Potulice, Występ, Gorzeń z terenu gminy Nakło nad Notecią.
43.	Kcynia	Rozporządzenie Nr 39/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Kcynia.	7 233	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Kcynia. Aglomeracją objęte są Miasto Kcynia oraz wsie: Dobieszewko, Dziewierzewo, Smogulecka Wieś, Sierniki, Stalówka, Tupadły, Żurawia, Miastowice, Chwaliszewo, Grocholin i Rozpętek z terenu gminy Kcynia.
44.	Więcbork	Rozporządzenie Nr 7/2007 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 07.09.2007 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Więcbork.	7 055	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Rozmowo Młyn. Aglomeracją objęte są Miasto Więcbork oraz wsie: Peperzyn, Sypniewo, Rumowo Młyn, Rumowo Krajeńskie, Nowy Dwór, Suchorączek, Adamowo, Borzyszkowo, Czarmuń, Zakrzewek, Zakrzewska Osada, Lubcza, Śmiłowo, Witunia i Zabartowo położone w gminie Więcbork.
45.	Radziejów	Rozporządzenie Nr 47/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Radziejów.	7 000	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie miejscowości Broniewek. Aglomeracją objęte są Miasto Radziejów oraz wieś Broniewek z terenu gminy Radziejów.
46.	Gostycyn	Rozporządzenie Nr 52/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Gostycyn.	6 920	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Gostycyn. Aglomeracją objęte są wsie: Gostycyn, Kamienica, Pruszcz, Mała Klonia, Wielka Klonia, Łyskowo, Przyrowa, Bagienica, Wielki Mądomierz z terenu gminy Gostycyn oraz wsie: Mąkowarsko, Lucim z terenu gminy Koronowo.
47.	Dragacz	Rozporządzenie Nr 20/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Dragacz.	6 501	Oczyszczalnie ścieków zlokalizowane jest w miejscowości Dolna Grupa. Aglomeracją objęte są miejscowości: Dolna Grupa, Grupa, Dolna Grupa, Górna Grupa, Stare Marzy, Nowe Marzy, Michale, Wielki Lubień, Mały Lubień, Fletnowo, Bratwin i Polskie Stworno z terenu gminy Dragacz.
48.	Zławieś Wielka	Rozporządzenie Nr 72/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Zławieś Wielka.	6 465	3 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane są w miejscowościach: Toporzysko, Rozgarty, Górsk. Aglomeracją objęte są wsie: Toporzysko, Czarnowo, Zławieś Wielka, Zławieś Mała, Gutowo, Rozgarty, Górsk, Przysiek, Stary Toruń, Czarne Błoto, Cegielnik z terenu gminy Zławieś Wielka
49.	Unisław	Rozporządzenie Nr 67/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Unisław.	6 070	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Unisław. Aglomeracją objęte są wsie: Unisław, Grzybno, Gołoty, Raciniewo, Głazewo, Chiny, Nowe Stablewice i Stablewice z terenu gminy Unisław.
50.	Fabianki	Rozporządzenie Nr 51/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Fabianki.	5 724	2 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane są w miejscowościach Fabianki i Szpetal Górny. Aglomeracją objęte są wsie: Bogucin, Cyprianka, Fabianki, Szpetal Górny, Kulin, Urszulewo, Zarzeczewo i Krępiny z terenu gminy Fabianki.
51.	Kamień Krajeński	Rozporządzenie Nr 23/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 03.09.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Kamień Krajeński.	5 678	Oczyszczalnia zlokalizowana jest w miejscowości Kamień Krajeński. Aglomeracją objęte są miejscowości Kamień Krajeński oraz wsie: Dąbrówka, Duża Cerkwica, Mała Cerkwica, Obkas, Orzełek, Płocicz i Radzim z terenu gminy Kamień Krajeński.
52.	Świekatowo	Rozporządzenie Nr 96/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14.09.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Świekatowo.	5 590	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Świekatowo. Aglomeracją objęte są wsie: Świekatowo, Szewno, Zalesie Królewskie, Tuszyny, Jania Góra, Stążki, Lipienica, Rudzinek, Świekatówko, Czajkowo, Świekatowo Wschodnie i Małe Łąki z terenu gminy Świekatowo.

53.	Brześć Kujawski	Rozporządzenie Nr 74/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Brześć Kujawski.	5 056	2 oczyszczalnie ścieków zlokalizowane są w miejscowościach Stary Brześć i Brzezie. Aglomeracją objęte są Miasto Brześć Kujawski oraz wsie: Stary Brześć, Wieniec, Wieniec Zalesie, Brzezie, Guźlin, Aleksandrowo, Klementynowo, Machnac, Kąty i Witoldowi położone na terenie gminy Brześć Kujawski.
54.	Piotrków Kujawski	Uchwała Nr XXXIV/867/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 25.05.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Piotrków Kujawski.	5010	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Piotrków Kujawski. Aglomeracją objęte są: miejscowość Piotrków Kujawski oraz częściowo wsie: Wąsewo, Anusin i Jerzyce z terenu gminy Piotrków Kujawski.
55.	Lubiewo	Rozporządzenie Nr 32/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Lubiewo.	4 650	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Bysław. Aglomeracją objęte są wsie: Bysław, Bysławek, Cierplewo, Klonowo, Sucha, Wielonek, Bruchniewo, Lubiewo, Minikowo, Zamrzenica, Płazowo, Szumiąca, Trutnowo z terenu gminy Lubiewo.
56.	Chodecz	Rozporządzenie Nr 21/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Chodecz.	4 600	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Mielno. Aglomeracją objęte są: Miasto Chodecz osiedle mieszkaniowe we wsi Chodaczek oraz wsie: Bogotomia i Mstowo oraz część miejscowości Mielno.
57.	Śliwice	Rozporządzenie Nr 84/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Śliwice.	4 555	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Śliwice. Aglomeracją objęte są wsie: Śliwice, Śliwiczki, Lińsk, Rosochatka i Okoniny Nadjeziorne z terenu gminy Śliwice.
58.	Czernikowo	Uchwała Nr XLIX/1335/10 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30.08.2010 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Czernikowo.	4505	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie wsi Czernikowo. Aglomeracją objęte są: wieś Czernikowo oraz częściowo wsie: Czernikówko, Wygoda z terenu gminy Czernikowo.
59.	Skępe	Rozporządzenie Nr 82/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Skępe.	4 500	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Skępe. Aglomeracją objęte są: miejscowość Skępe oraz wsie: Wioska, Józefkowo i Wymyślin z terenu gminy Skępe.
60.	Dobrzyń n/Wisłą	Rozporządzenie Nr 16/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Dobrzyń nad Wisłą.	4 250	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w na terenie Miasta Dobrzyń n/Wisłą. Aglomeracją objęte są: Miasto Dobrzyń n/Wisłą oraz część wsi Lenie Wielkie z terenu gminy Dobrzyń nad Wisłą.
61.	Dąbrowa	Rozporządzenie Nr 6/2007 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 02.08.2007 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Dąbrowa.	4035	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Dąbrowa. Aglomeracją objęte są wsie: Białe Błota, Dąbrowa, Dwie Tonie, Parlin, Parlinek, Mokre, Słaboszewko, Krzekotowo, Mierucin, Sędowo, Słaboszewo, Sucharzewo z terenu gminy Dąbrowa.
62.	Radomin	Rozporządzenie Nr 81/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Radomin.	3 961	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Radomin. Aglomeracją objęte są wsie: Radomin, Gaj, Piórkowo, Wilczewko, Wilczewo, Dulsk, Bocheniec, Kamionka, Szafarnia, Płonne, Rodzone, Rętwiny i Szczutowo z terenu gminy Radomin.
63.	Kowal	Rozporządzenie Nr 42/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Kowal.	3 536	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Kowal. Aglomeracją objęte jest Miasto Kowal.
64.	Stolno	Rozporządzenie Nr 83/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Stolno.	3 333	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Stolno. Aglomeracją objęte są wsie: Stolno, Grubno, Rybieniec i Cepno z terenu gminy Stolno.
65.	Dobre	Uchwała Nr XXXII/729/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 06.04.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Dobre.	3 248	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Dobre. Aglomeracją objęte są wsie: Dobre, Dęby, Krzywosądz, Przysiek, Smarglin oraz część miejscowości Morawy z terenu gminy Dobre.

66.	Brzoza	Rozporządzenie Nr 77/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Brzoza.	3 191	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Brzoza. Aglomeracją objęte są wsie: Stryszek, Brzoza, Brzoza Bydgoska i Wałownica położone w gminie Nowa Wieś Wielka.
67.	Papowo Biskupie	Rozporządzenie Nr 22/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Papowo Biskupie.	3 120	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Zegartowice. Aglomeracją objęte są wsie: Dubielno, Fałęcin, Firlus, Jeleniec, Niemczyk, Nowy Dwór Królewski, Papowo Biskupie, Storlus, Zegartowice, Wrocławki i Żygląd z terenu gminy Papowo Biskupie.
68.	Izbica Kujawska	Uchwała Nr XXXIX/963/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26.10.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Izbica Kujawska.	3044	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Izbica Kujawska. Aglomeracją objęte są: Miasto Izbica Kujawska oraz częściowo wsie: Augustynowo, Podtymień, Józefowo, Podhulanka z terenu gminy Izbica Kujawska.
69.	Świecie nad Osą	Rozporządzenie Nr 75/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Świecie nad Osą.	2 925	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Świecie n/Osą. Aglomeracją objęte są wsie: Świecie n/Osą, Linowo, Rychnowo, Mędrzyce, Widlice, Lisnowo, Lisnówko i Szarnoś z terenu gminy Świecie na Osą.
70.	Wielgie	Rozporządzenie Nr 64/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 01.06.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Wielgie.	2 712	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Wielgie. Aglomeracją objęte są wsie: Wielgie, Miodusy, Nowa Wieś i Teodorowo z terenu gminy Wielgie.
71.	Gębice	Rozporządzenie Nr 54/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Gębice.	2 700	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Gębice. Aglomeracją objęte są wsie: Gębice, Bielice, Marcinkowo, Goryszewo i Kwieciszewo z terenu gminy Mogilno.
72.	Topólka	Uchwała Nr XXXIX/964/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26.10.2009 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Topólka.	2 526	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Dębianki. Aglomeracją objęte są miejscowości: Topólka, Czamaninek, Dębianki, Czamanin Kolonia, Wola Jurkowa Kolonia, Świerczyn, Galonki, Galonki Kolonia, Borek, Rybiny, Rybiny Leśne, Miałkie, Opielanka, Głuszynek, Znaniewo, Miłachówek, Orle, Żabieniec oraz Zgniły Głuszynek z terenu gminy Topólka.
73.	Lubanie	Rozporządzenie Nr 48/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Lubanie.	2 442	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Kucierz Aglomeracją objęte są wsie: Lubanie, Kucierz, Mikorzyn, Probostwo Górne, Probostwo Dolne, Mikanowo, Bobowo, Zapomnianowo, Kolonia Janowska, Gąbinek z terenu gminy Lubanie.
74.	Sicienko - Wojnowo	Rozporządzenie Nr 93/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14.09.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Sicienko-Wojnowo.	2 200	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Wojnowo. Aglomeracją objęte są wsie: Wojnowo, Strzelewo, Teresin, Osówiec, Kamieniec, Dąbrówka Nowa, Dąbrówczyn, Sicienko, Mochole, Mochełek, Zielonczyn, Kruszyn, Pawłówek, Kruszyniec, Szczutki, Goncarzewy, Ugoda, Sitno, Trzemiętowo i Kasprowo z terenu gminy Sicienko.
75.	Lubraniec	Rozporządzenie Nr 41/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Lubraniec.	2 158	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest na terenie Miasta Lubraniec. Aglomeracją objęte są: Miasto Lubraniec oraz wsie: Kazanie i Redecz Kalny z terenu gminy Lubraniec.
76.	Dąbrowa Biskupia	Rozporządzenie Nr 55/2006 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 18.04.2006 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Dąbrowa Biskupia. Rozporządzenie Nr 36/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23.10.2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia aglomeracji Dąbrowa Biskupia.	2 053	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana w miejscowości Dąbrowa Biskupia obsługująca wsie: Dąbrowa Biskupia, Stanomin, Wola Stanomińska, Ośniszczewko, Przybysław, Bąkowo, Pieranie, Sobiesiernie, Modliborzyce, Parchanie Biskupie Brudnia i Wonorze z terenu gminy Dąbrowa Biskupia.

77.	Bądkowo	Rozporządzenie Nr 15/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Bądkowo.	2 023	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Kujawka. Aglomeracją objęte są wsie: Bądkowo, Bądkówek, Kujawka, Łowiczek, Słupy Małe, Słupy Duże, Toporzyszczewo, Wysocinek i Zabieniec z terenu gminy Bądkowo.
78.	Zbójno	Rozporządzenie Nr 5/2007 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 05.07.2007 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Zbójno.	2015	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Zbójno. Aglomeracją objęte są wsie: Działyń, Wielgie, Klonowo, Adamki, Zbójno i Rudusk położone w gminie Zbójno.
79.	Bobrowniki	Rozporządzenie Nr 17/2008 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.07.2008 r. w sprawie wyznaczenia aglomeracji Bobrowniki.	2 000	Oczyszczalnia ścieków zlokalizowana jest w miejscowości Bobrowniki. Aglomeracją objęte są wsie: Bobrowniki, Bobrownickie Pole, Stary Bógpomóż, Nowy Bógpomóż i Stare Rybitwy z terenu gminy Bobrowniki.

Źródło: Dzienniki Urzędowe Województwa Kujawsko-Pomorskiego, lata 2005-2010

Zgodnie z art. 7 dyrektywy Rady 91/271/EWG, ścieki komunalne z aglomeracji mniejszych od 2 000 RLM wyposażonych w sieci kanalizacyjne w dniu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (tj. w dniu 1 maja 2004 r.), odprowadzające ścieki do śródlądowych wód powierzchniowych i estuariów powinny być przed zrzutem do tych wód poddane odpowiedniemu oczyszczaniu. Polska w Traktacie Akcesyjnym zobowiązała się do realizacji tego zadania, to jest: wyposażenia do końca 2015 r. aglomeracji poniżej 2 000 RLM w oczyszczalnię ścieków zapewniające odpowiedni poziom oczyszczania. Przyjęte w w/w. art. 7 sformułowanie odpowiedniego oczyszczania ścieków przed zrzutem do wód oznacza, że stopień oczyszczania powinien:

- zapobiegać zanieczyszczeniu i degradacji wód odbiorników oraz wód podziemnych,
- chronić i poprawiać stan ekosystemów wodnych,
- umożliwić wodom odbiornika osiągnięcie celów jakościowych i zapewnić wypełnianie postanowień dyrektywy Rady 91/271/EWG i innych odpowiednich dyrektyw, a w szczególności Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zidentyfikowane zostały w 2010 roku 23 aglomeracje poniżej 2000 RLM, tj.:

- Przywitowo (RLM 144), powiat rypiński,
- Salno (RLM 394), powiat grudziądzki,
- Osiek (RLM 580), powiat brodnicki,
- Gołaszewo (RLM 586), powiat włocławski,
- Radzyń Chełmiński (RLM 598), powiat grudziądzki,
- Rakutowo (RLM 664), powiat włocławski,
- Czarnia Mała (RLM 700), powiat rypiński,
- Świętosław (RLM 749), powiat golubsko-dobrzyński,
- Wrocki (RLM 802), powiat golubsko-dobrzyński,
- Tłuchowo (RLM 861), powiat lipnowski,
- Nieszawa (RLM 881), powiat aleksandrowski,
- Sokołowo (RLM 1052), powiat golubsko-dobrzyński,
- Lubień Kujawski (RLM 1160), powiat włocławski,
- Boniewo (RLM 1019), powiat włocławski,
- Baruchowo (RLM 1200), powiat włocławski,
- Bytoń-Witowo (RLM 1440), powiat radziejowski,
- Górzno (RLM 1650), powiat brodnicki,
- Miesiączkowo (RLM 1700), powiat brodnicki,
- Gruta-Mełno (RLM 1710), powiat grudziądzki,
- Osiecin (RLM 1733), powiat radziejowski,
- Ostrowite (RLM 1750), powiat golubsko-dobrzyński,
- Drzycim (RLM 1850), powiat świecki,
- Elgiszewo (RLM 1926), powiat golubsko-dobrzyński,

W 23 aglomeracjach poniżej 2000 RLM mieszka około 41 239 mieszkańców, wśród których:

- około 21 239 osób korzysta z sieci kanalizacyjnej,
- około 12 016 osób jest obsługiwanych przez tabor asenizacyjny,
- około 4 476 osób korzysta z systemów indywidualnych (przydomowe oczyszczalnie ścieków).

Realizację zbiorczych sieci kanalizacyjnych na terenie aglomeracji poniżej 2000 RLM przedstawia poniższa tabela.

Tabela 11. Zbiornice sieci kanalizacyjne na terenie aglomeracji poniżej 2000 RLM – według stanu na dzień 31 grudnia 2009 r.

Liczba aglomeracji w Programie	Liczba rzeczywistych mieszkańców na terenie aglomeracji	RLM aglomeracji	Liczba mieszkańców korzystających z systemu kanalizacyjnego i obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków	Długość istniejącej sieci kanalizacji sanitarnej na terenie aglomeracji [km]
23	41 239	25 149	21 239	243,5

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Oczyszczalnie ścieków komunalnych funkcjonujące na terenie aglomeracji poniżej 2000 RLM z podaniem poszczególnych ich rodzajów przedstawia poniższa tabela.

Tabela 12. Oczyszczalnie ścieków komunalnych na terenie aglomeracji poniżej 2000 RLM – stan na dzień 31 grudnia 2009 r.

Liczba aglomeracji w Programie	Liczba oczyszczalni ścieków komunalnych	Ilość oczyszczonych ścieków ogółem w ciągu roku [tys. m ³ /d]	Ilość suchej masy osadów powstających na terenie oczyszczalni [Mg/rok]	Rodzaj istniejącej oczyszczalni	
				mechaniczno-biologiczna	B
23	21	32 781,18	127,2	12	9

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Objaśnienie:

B – oczyszczalnia biologiczna spełniająca standardy odprowadzanych ścieków

2.4.4. Gospodarowanie i użytkowanie wód powierzchniowych

Wykorzystanie energetyczne

Energetyczne wykorzystanie wód powierzchniowych zostało omówione w rozdziale 2.2 pn. „Odnawialne źródła energii”

Ochrona przeciwpowodziowa

W myśl definicji zawartej w Programie Ochrony Przeciwpowodziowej na terenie Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007 - 2015 ochrona przeciwpowodziowa to zespół środków zapobiegających powodziom lub ograniczających ich rozmiary. Ochrona przeciwpowodziowa czynna polega na budowaniu na ciekach zbiorników retencyjnych przyjmujących falę powodziową, zalesianiu dorzeczy i innych zabiegach zmniejszających spływ powierzchniowy. Ochrona przeciwpowodziowa bierna polega na zabezpieczeniu obszarów zagrożonych powodzią przed skutkami zatopienia poprzez wznoszenia wałów ochronnych, zwanych wałami przeciwpowodziowymi. Uznaje się, że ochrona przeciwpowodziowa czynna jest bardziej skuteczna i opłacalna.

Według stanu na rok 2007 na terenie województwa wyróżnia się następujące urządzenia ochrony przeciwpowodziowej:

- **wały przeciwpowodziowe** – podstawowe bierne urządzenie ochrony przeciwpowodziowej, zabezpieczają dno doliny przed rozlaniem się wód wezbraniowych. W regionie jest 179 km wałów przeciwpowodziowych z czego 109 km znajduje się w niezadowalającym stanie technicznym
- **stacje pomp** – regulują poziom w kanałach polderowych, a w okresie wezbrań lub zagrożenia przeciwpowodziowego dodatkowo służą odprowadzaniu nadmiaru wód. Sprawność tych urządzeń gwarantuje utrzymanie odpowiedniego poziomu wody co umożliwi właściwe bezpieczeństwo społeczności i mienia oraz funkcjonowanie gospodarki na odwadnianych terenach. W województwie jest zlokalizowanych 29 stacji pomp, pięć z nich wymaga modernizacji.
- **rzeki i kanały** – w systemie ochrony przeciwpowodziowej pełnią istotną rolę możliwie szybkiego odprowadzenia wód wezbraniowych z terenu zagrożenia powodziowego. Im krótszy jest czas występowania wezbrania na danym terenie tym mniejsze jest ryzyko uszkodzenia wałów przeciwpowodziowych lub ogólnie wystąpienia zagrożenia

powodziowego. Kilometraż tych urządzeń w regionie wynosi 3281 km, z czego 1957 km to odcinki uregulowane. 1197 km odcinków wymaga odbudowy.

- **budowle hydrotechniczne** – podstawowe znaczenie mają tu śluzy wałowe. Są to budowle umożliwiające sprawny odpływ nadmiaru wód w terenów chronionych wałami przeciwpowodziowymi. W województwie wyróżnia się 524 budowle hydrotechniczne, z czego 187 jest w złym stanie technicznym.

Tereny powodziowe w regionie obejmują obszar prawie 29,8 tys. ha. Dane te należy traktować jako informacje orientacyjne powstałe z połączenia terenów wykazywanych przez zarządy zlewni (RZGW Gdańsk, RZGW Poznań, RZGW Warszawa) jako obszary zagrożone powodzią o ryzyku jej wystąpienia rzędu 1%. Zły stan techniczny urządzeń przeciwpowodziowych jest spowodowany trudnymi warunkami hydrologicznymi i hydrograficznymi występującymi na obszarach dolin, ale przede wszystkim niewystarczającą ilością środków finansowych przeznaczanych na ich konserwację. Brak konserwacji tych urządzeń powodować będzie coraz częstsze podtapianie pól i siedlisk ludzkich, a w szczególności niekorzystnych hydrologicznie latach przyczyni się do lokalnych powodzi i podtopień. Stan zagrożenia powodziowego wynikający z tytułu powodzi opadowych i roztopowych, występuje praktycznie dla całości terenów województwa, w szczególności w lokalnych zaniżeniach oraz na terenach równinnych bez wyraźnego kierunku odpływu. Rozwój systemów sprawnego dysponowania wodami opadowymi (deszcze nawalne) i roztopowymi poprzez właściwie kształtowaną infrastrukturę komunalną, w tym sieć kanalizacji deszczowej, z uwzględnieniem retencji wód opadowych i roztopowych w przeznaczonych do tego zbiornikach retencyjnych oraz na wyznaczonych terenach zieleni.

Osobną formą powodzi jest wzmożony zrzut wody ze stopnia we Włocławku. Sytuacja taka ma miejsce przy okazji spławiania dużych jednostek w dół Wisły, kiedy to trzeba sztucznie zwiększyć głębokość tranzytową szlaku wodnego (jednostka porusza się na fali wezbraniowej) lub kiedy alarmowo opróżnia się Zbiornik Włocławski w celu zabezpieczenia miejsca koniecznego do przyjęcia wezbrania w górnej części dorzecza Wisły. Taka sytuacja powoduje, że zagrożenie powodziowe w dolinie Wisły w województwie kujawsko-pomorskim ma całkowicie sztuczny i kontrolowany przez człowieka charakter. Zbiornik Włocławski pełni w tej sytuacji ważną z punktu widzenia ochrony przeciwpowodziowej funkcję retencyjną z jednej strony oraz regulującą przepływ wody poniżej zapory z drugiej strony. Fakt występowania powodzi na Wiśle w regionie świadczy o konieczności dokonywania zrzutów ze Zbiornika Włocławskiego. W celu pełnego zabezpieczenia doliny Wisły przed zagrożeniem powodziowym spowodowanym kontrolowanym zrzutem wody ze Zbiornika Włocławskiego należałoby powrócić do koncepcji budowy zespołu zbiorników zaporowych na dolnej Wiśle, jednakże wiązałoby się to prawdopodobnie z równie dużymi nakładami finansowymi co stratami środowiskowymi. W tym kontekście zupełnie inną kwestią jest prognozowana utrata stabilności stopnia wodnego we Włocławku, w skutek jego niewłaściwej pracy – był zaprojektowany jako element kaskady wodnej, a elektrownia wodna miała mieć tym samym charakter przepływowy, a nie zrzutowy. W konsekwencji występuje rosnące zagrożenie zajściem katastrofy budowlanej na niespotykaną skalę w postaci gwałtownego spłynięcia ponad 360 mln m³ wody ze zbiornika. W skutek tego zniszczeniu uległyby tereny dużej części doliny Wisły oraz ujściowych odcinków jej dopływów. Bezpośrednio zagrożone byłyby miasta: Włocławek, Ciechocinek, Toruń, Solec Kujawski, Bydgoszcz, Chełmno, Świecie i Grudziądz. W związku z powyższym konieczne jest wybudowanie kolejnego (być może kolejnych) stopnia wodnego w dolinie Wisły w rejonie Ciechocinek – Nieszawa, którego cofka powstrzymałaby proces erozji wgłębnej w korycie Wisły i tym samym zagwarantowałaby względne bezpieczeństwo dla stopnia wodnego Włocławek. Obserwuje się również pewne zagrożenie powodziowe w dolinie Noteci, która wskutek wyjątkowo niskiego tempa odprowadzania wody z dość rozległej zlewni niewydolnie odwadnia jej obszar. Noteć często zalewa lub podtapia tereny w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Problem ten jest większym zagrożeniem kiedy temperatury powietrza spadają poniżej zera. Zagadnienie jest tym bardziej niebezpieczne, że zagrożenie powodziowe występuje tu poza terenami wskazywanymi przez zarządcę zlewni Noteci jako obszar zagrożenia powodzią, rozumiany jako powódź występująca nie częściej niż raz na 100 lat.

Wykorzystanie retencyjne

Województwo Kujawsko-Pomorskie posiada relatywnie małe zasoby wód powierzchniowych. Szczególnie ten problem widoczny jest w południowej i środkowej części regionu i dotyczy rozmieszczenia zasobów wodnych, zarówno ilościowego jak i jakościowego. Według autorów Aktualizacji Programu Retencjonowania Wód Powierzchniowych Województwa Kujawsko-Pomorskiego (Instytut Melioracji i Użytków Zielonych, 2005) region na tle innych województw posiada stosunkowo duże potrzeby rozwoju małej retencji i średnie możliwości jej rozwoju. Są to podstawowe przesłanki wskazujące na konieczność ochrony istniejących zasobów wodnych oraz nasilenia działań w celu wykorzystania potencjalnych możliwości retencjonowania wody w zlewni. Największe

znaczenie dla racjonalnego i pełnego gospodarowania wodami w zlewni mają niewielkie inwestycje na całej jej powierzchni. Działania inwestycyjne w regionie odbywają się w ramach zespołu programów specjalistycznych (analitycznych i inwestycyjnych) wchodzących w skład tzw. programu małej retencji. Do roku 2004 wykonano w regionie 171 obiektów małej retencji. Program na lata 2005 – 2015 zakłada powstanie szeregu urządzeń i obiektów na rzekach i jeziorach, w większości o charakterze niesterowalnym. Na ciekach zaplanowano budowę 82 obiektów, w tym 15 w zlewni Warty i 67 w zlewni Wisły. Inwestycje w obrębie zbiorników wodnych określono na 6 w zlewni Warty i 52 w zlewni Wisły. Do roku 2011 zaplanowano wykonanie około 75 obiektów, brak niestety informacji czy obiekty te zostały już zrealizowane. Do 2015 roku program retencji wodnej przewiduje wykonanie jeszcze 65 obiektów. Dzięki temu na zasoby wodne na ciekach regionu mają wzrosnąć o 3044,2 m³ w latach 2011 – 2015. Istotny jest fakt, że nie wszystkie inwestycje mają spowodować wzrost powierzchni zbiorników, zwiększenie objętości retencionowanej wody czy podpiętrzenie poziomu wód w ciekach. Szereg inwestycji ma charakter naprawczy i regulacyjny mający na celu zachowanie obecnych efektów małej retencji. Właściwa gospodarka wodna ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju potencjału rolnictwa w województwie kujawsko-pomorskim.

Wykorzystanie transportowe

O możliwościach rozwoju żeglugi śródlądowej i jej udziału w strukturze zarówno krajowego, jak i lokalnego rynku transportowego decyduje głównie stan dróg wodnych oraz ich układ przestrzenny. Dynamicznie rozwijający się transport drogowy sprawia, iż coraz częściej poszukuje się alternatywnych środków transportu. Żegluga śródlądowa ze względu na istniejący potencjał, aspekty *stricte* ekologiczne, a także minimalny udział kosztów zewnętrznych, jak i planowaną integrację z zachodnioeuropejskim systemem dróg śródlądowych powinna stać się z jednym z ważniejszych środków transportowych na terenie województwa kujawsko – pomorskiego.

Obecny układ dróg wodnych na obszarze województwa jest wynikiem nie tylko warunków naturalnych, ale także skutkiem oddziaływania antropogenicznego, związanego z budową kanałów (głównie w XVIII i XIX wieku) i portów rzecznych.

Podstawową sieć dróg wodnych w województwie tworzy:

- odcinek drogi wodnej Odra – Wisła, stanowiący tym samym fragment międzynarodowej drogi wodnej E – 70, łączącej Belgię i Litwę. Odcinek ten na terenie województwa biegnie rzeką Notecią (fragment rzeki od zachodnich granic województwa do Kanału Bydgoskiego), Kanałem Bydgoskim i Brdą, a następnie Wisłą
- odcinek międzynarodowego szlaku wodnego E – 40, łączącego Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym (rzeka Wisła na terenie województwa).
- odcinek tzw. Wielkiej Pętli Wielkopolskiej, biegnący poprzez J. Gopło, rzekę Noteć (Górna), Kanał Górnonotecki, Kanał Bydgoski i Noteć (Dolna)

Według danych Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej wojewódzka sieć śródlądowych dróg wodnych obejmuje 371,8 km długości rzek, w tym kanałów, z czego na Wisłę przypada 197,2 km, na Brdę 14,8 km, 24,1 km na Kanał Bydgoski oraz 135,7 km na Noteć (Górna, Dolna, Kanał Górnotecki, jeziorny odcinek – Jeziora Gopło).

Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów w sprawie klasyfikacji śródlądowych dróg wodnych, dostosowującym polską klasyfikację do standardów międzynarodowych, drogi wodne na terenie województwa w większości spełniają jedynie wymagania stawiane drogom o znaczeniu regionalnym (klasy Ia, Ib, II i III). Drogi tych klas stanowią 96% całkowitej długości dróg wodnych na terenie województwa. Odcinki dróg klas o znaczeniu międzynarodowym, pozwalające na eksploatację statków o tonażu powyżej 1000 t (klasy od IV do Vb) stanowią jedynie 4% dróg wodnych w województwie. W ujęciu przestrzennym odcinki dróg wyższych klas rozdzielone są fragmentami rzek o niższych parametrach, co wpływa niekorzystnie na optymalne wykorzystanie szlaków żeglownych.

Najlepsze parametry eksploatacyjne spośród wszystkich dróg wodnych na terenie województwa posiada Wisła, tj. na odcinku od południowo - wschodniej granicy województwa do stopnia wodnego Włocławek (klasa Va, długość 14,8 km). Nieco gorszymi parametrami charakteryzuje się odcinek Noteci (od jeziora Gopło do ujścia Kanału Bachorze, długość 27,5 km), który zaliczono do III klasy. Odcinek miejski Brdy (od połączenia z Kanałem Brdy do ujścia do Wisły, długość 14,8 km), Kanału Bydgoskiego (długość 24,1 km), a także Wisły (od ujścia rzeki Tażyny do północno-wschodniej granicy województwa, długość 139,4 km) zaliczono natomiast do II klasy. Odcinki te stanowią blisko 48% wszystkich sklasyfikowanych dróg wodnych na terenie województwa. Drogę wodną Wisły, od stopnia wodnego Włocławek do ujścia rzeki Tażyny zaliczono natomiast do dróg klasy Ib. Najgorsze parametry na tle całej sieci dróg wodnych osiąga Noteć - od połączenia z Kanałem Bachorze do połączenia z Kanałem Bydgoskim (klasa Ia, długość 87,1 km), co jest determinowane warunkami lokalnymi.

Integralnym elementem infrastruktury dróg wodnych na terenie województwa są porty i przeładownie śródlądowe, będące własnością armatorów śródlądowych oraz nadrzecznych gmin. Do najważniejszych portów śródlądowych województwa zalicza się Bydgoszcz, Toruń Chełmno, Grudziądz, Włocławek, Nakło oraz Solec Kujawski (przystań nadbrzeżna). Jednakże zły stan techniczny portów i przeładowni sprawia, iż ich zdolność przeładunkowa nie jest w pełni wykorzystywana.

W skali kraju i województwa największym armatorem jest Grupa Kapitałowa Odratrans S.A we Wrocławiu, w skład której od roku 2009 wchodzi lokalna spółka Żegluga Bydgoska S.A. Zgodnie z przyjętym w Grupie Kapitałowej podziałem działa ona na Wiśle i w portach Trójmiasta. Świadczy ona usługi transportowe w zakresie przewozu towarowego i pasażerskiego. Jednakże podstawowym źródłem dochodów spółki jest sprzedaż kruszywa (piasku i żwiru) pozyskiwanego z Wisły. W ujęciu przestrzennym dominują przewozy towarowe wewnątrzlokalne, tj. na terenie województwa. W 2009 roku wyniosły one 467 tys. ton i 1 311 tys. tonokilometrów. Poza tym odnotowano także przewozy ładunków pomiędzy województwem pomorskim, a kujawsko-pomorskim, które wyniosły 4 tys. ton i 974 tys. tonokilometrów.

Wieloletnie zaniedbania na terenie kraju i województwa w zakresie utrzymywania i poprawy jakości, stanu dróg doprowadziły do ich degradacji, a tym samym do marginalizacji transportu śródlądowego spośród wszystkich dostępnych środków transportu. Po przyjęciu w ostatnim czasie przez Ukrainę konwencji AGN (o śródlądowych drogach wodnych) Polska jako jedyny kraj w środkowej części Europy pozostaje poza tą umową. Pomimo, iż wstępnie na podstawie porozumienia AGN do międzynarodowych szlaków zakwalifikowano trzy szlaki żeglowne na terenie kraju tj.: wspomnianą już drogę E-70, E-40 oraz E-30, Polska nadal nie zgadza się na użeglowienie swoich rzek. Jak wynika z szacunków niektórych ekspertów w przypadku przyjęcia wspomnianej konwencji i rewitalizacji tych dróg wodnych Polska mogłaby przejąć 30% ładunków, które obecnie przewożone są drogami lądowymi. Należy również pamiętać, iż każdy szlak międzynarodowy to nie tylko droga naszych własnych kontaktów z sąsiadami, ale przede wszystkim tranzyt. Korzystne więc wydaje opracowanie programu rewitalizacji, który swym zasięgiem obejmie nie tylko województwo, ale i sąsiednie jednostki terytorialne. Poprawa jakości dróg wodnych doprowadziłaby do połączenia ogromnych rynków zbytu - Europy Zachodniej ze Wschodnią.

2.5. Świat roślin i zwierząt

Ochrona gatunkowa roślin i zwierząt jest realizowana głównie w oparciu o przepisy ustawy o ochronie przyrody. Polega ona w szczególności na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody, w tym: dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów, roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową, zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia, siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów. Celem ochrony gatunkowej jest zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony gatunków dziko występujących rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego występuje szereg gatunków roślin i zwierząt o znaczeniu europejskim, co wynika z dyrektyw i konwencji będących podstawą prawną sieci Natura 2000 tj.: z Dyrektywy Rady nr 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikich ptaków (tzw. Dyrektywy Ptasiej), Dyrektywy Rady nr 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywy Siedliskowej), a także z Konwencji Berneńskiej o ochronie europejskich gatunków dzikiej flory i fauny oraz ich naturalnych siedlisk.

Oprócz ochrony prawnej roślin i zwierząt coraz szerzej na terenie województwa stosuje się metody czynnej ochrony, której zasadniczym celem jest zahamowanie procesu sukcesji wtórnej oraz odtwarzanie zanikłych elementów przyrody.

2.5.1. Szata roślinna i jej osobliwości

Szata roślinna województwa kujawsko-pomorskiego jest stosunkowo młoda. Rozwinęła się po całkowitym wycofaniu się lodowca z tych terenów, kiedy to powstały dogodne warunki do rozwoju różnorodnej i bogatej szaty roślinnej. Na jej charakter wpływ miała zróżnicowana rzeźba terenu, stosunki wodne, a przede wszystkim specyficzne położenie. Obszar województwa leży bowiem na szlakach różnokierunkowych wędrowek roślin, jakie odbywały się tu od czasów późnoglacialnych, aż do chwili obecnej.

Ważnym czynnikiem był również klimat, od którego w dużym stopniu zależna jest flora, a który zmieniał się niejednokrotnie w ciągu długiego okresu historii polodowcowej.

Szata roślinna zmieniała się od bezdrzewnej tundry poprzez luźne lasy brzoźowo-sosnowe o cechach lasostepu, aż po lasy dębowe, a następnie mieszane lasy dębowo-grabowo-bukowe, panujące na przeważającej części obszaru już od około 5000 lat. W wyniku zaznaczonej się działalności człowieka w kierunku przekształcania środowiska przyrodniczego stopniowo powierzchnia lasów ulegała zmniejszaniu na korzyść powierzchni pól uprawnych, użytków zielonych, osiedli

ludzkich, a także zmieniał się skład gatunkowy drzewostanów. Gospodarcza działalność człowieka przyczyniła się do rozprzestrzeniania roślin związanych z nowo tworzonymi siedliskami, m.in. gatunków synantropijnych (np. chwastów). Obecny obraz szaty roślinnej omawianego obszaru jest więc wypadkową naturalnych uwarunkowań przyrodniczych oraz antropopresji.

O wysokich walorach szaty roślinnej województwa kujawsko-pomorskiego świadczy jego flora czyli ogół gatunków roślin. W wielu rejonach województwa jest rozpoznana obecnie w bardzo dobrym stopniu flora roślin naczyniowych (kwiatowych i paprotników). Według oceny L. Rutkowskiego w regionie kujawsko-pomorskim liczba gatunków roślin naczyniowych rodzimych i zadomowionych, notowanych w różnych okresach czasu, wynosi około 1500. Trudno natomiast dokonać całościowej oceny występowania w województwie roślin zarodnikowych i grzybów z uwagi na fakt, iż ich badania są jeszcze przyczynkowe i nie dają podstaw do dokonania pełnej oceny ich występowania w województwie. Stwierdzić należy jednak, że na tle innych flor niżu Polski, flora naczyniowa naszego województwa przedstawia wyjątkowe wartości. Jedną z największych grup gatunków rzadkich tworzą rośliny siedlisk ubogich (oligotroficznych i mezotroficznych), a więc te, którym najbardziej zagraża eutrofizacja nasilana przez działalność człowieka. W skład tej grupy wchodzi nie tylko niektóre rzadko spotykane gatunki borowe i wrzosowiskowe lecz przede wszystkim składniki chłodnych torfowisk i czystych jezior, położonych zwykle w kompleksach leśnych, z dala od zakładów przemysłowych i większych osiedli. W dużej mierze są to gatunki chronione i reliktowe. Koncentrują się one głównie w Borach Tucholskich oraz w mniejszym stopniu na Pojezierzach: Brodnickim i Dobrzyńskim oraz na Równinie Urszulewskiej (Rys. 11).

Na wartości przyrodnicze regionu wskazują osobliwości flory jakimi są **rośliny rzadkie i zagrożone**. Tylko w regionie Borów Tucholskich stwierdzono ponad 80 gatunków znajdujących się na „Czerwonej liście roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce”. Natomiast w całym regionie kujawsko-pomorskim roślin ginących i zagrożonych wykazano około 373.

Poza roślinami z „czerwonej listy” na uwagę zasługuje obecność na terenie województwa znacznej liczby roślin objętych w Polsce ochroną gatunkową. Te gatunki świadczą również o wysokich walorach omawianej flory. Niektóre rośliny chronione lokalnie występują często, np. wawrzynek wilczełyko w lasach grądowych okolic Górzna i w rezerwacie „Olszyny Rakutowskie”. Według „Raportu o stanie przyrody województwa kujawsko-pomorskiego” na terenie województwa występuje 99 gatunków roślin naczyniowych podlegających ochronie ścisłej (wzrost o 5 gatunków w stosunku do poprzedniego opracowania) oraz 25 gatunków objętych ochroną częściową (wzrost o 9 gatunków). Spotyka się też w regionie chronione gatunki mchów, porostów oraz grzybów jednak ich liczba jest jeszcze trudna do oceny.

Do najstarszych składników flory województwa należą między innymi gatunki dawnej tundry glacialnej i postglacialnej, które zachowały się najczęściej na torfowiskach, licznie występujących w Borach Tucholskich i na Pojezierzu Brodnickim. Najbardziej interesującym przedstawicielem tej grupy jest brzoza karłowata, występująca na torfowisku w Liniach koło Dąbrowy Chełmińskiej. Inny reliktowy gatunek - brzoza niską odnotowano w okolicach Skępego i Ślesina. Reliktowa żurawina drobnolistkowa występuje w kilku rezerwach torfowiskowych w Borach Tucholskich i na Pojezierzu Brodnickim.

Z lasami związany jest rzadki w regionie zimoziół północny. W okolicach Obrowa (pogranicze Krajny i Borów Tucholskich) spotykany jest na wilgotnych łąkach wielosił błękitny, a ozdobą dystroficznych zbiorników wodnych są grzybień północny. Wiele gatunków dawnej tundry rosnących na torfowiskach wyginęło pod wpływem melioracji i innych form antropopresji, inne zanikają. W okresie postglacialnym przywędrowały gatunki górskie. Spośród nich do najrzadziej spotykanych należy cis pospolity, który dawniej stanowił domieszki cienistych lasów liściastych. Zachował się on zaledwie na kilku naturalnych stanowiskach, zwykle chronionych w rezerwach przyrody. Największym skupiskiem starych okazów tego gatunku jest rezerwat „Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego” we Wierzchlesie, w Borach Tucholskich. W regionie występują także rzadkie gatunki górskie, jak np.: sasanka wiosenna, przewiercień długolistny, skrzyp pstry i inne.

Na szczególną uwagę zasługują rośliny kserotermiczne, a wśród nich gatunki stepowe. Województwo kujawsko-pomorskie należy do najbogatszych pod względem skupień roślinności stepowej w Polsce północnej i środkowej. Rośliny stepowe osiedliły się i utrzymują na stromych, silnie nasłonecznionych zboczach Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej i doliny Wisły lub jej dopływów. W większości są to relikty.

Kolejną grupę roślin stanowią gatunki leśno-stepowe, związane ze zbiorowiskami zaroślowymi i leśnymi. Należy do nich między innymi wiśnia karłowata, chroniona m.in. w rezerwach „Tarkowo” (gm. Nowa Wieś Wielka) oraz „Rejna” (gm. Dąbrowa Biskupia), gdzie tworzy ona niski podszyt w widnych drzewostanach sosnowych. Poza tym rośnie również na poligonie wojskowym koło Torunia oraz była notowana w rezerwacie „Kulin” koło Włocławka.

W omawianym regionie spotykamy również gatunki przyśródziemnomorskie. Przykładem takiej rośliny jest chociażby dyptam jesionolistny zwany gorejącym krzewem Mojżesza, który utrzymuje się na zboczach doliny Wisły, w rezerwacie „Kulin”.

Na teren województwa wkroczyły także rośliny atlantyckie i subatlantyckie. Większość z nich zasiedla skrajnie ubogie siedliska odlesionych i rozwiewanych piasków (np. wydmy), gdzie są roślinami pionierskimi.

Do roślin rzadkich naszego województwa należą specyficzne pod względem warunków siedliskowych rośliny słonolubne, tzw. halofity. Ich stanowiska znane są przede wszystkim z Kujaw, głównie z rejonu Ciechocinka i Inowrocławia oraz ze wsi Janiszewo i Zgłowiączka. Rośliny słonolubne związane są z naturalnymi lub sztucznymi wpływami wód zasolonych, rozwijają się też przy zakładach przemysłu sodowego. Ich obecność na Kujawach jest ważną cechą wyróżniającą ten region w skali całej Polski.

Teren województwa kujawsko-pomorskiego jest objęty zasięgiem większości rodzimych gatunków drzew, które występują w niżowej części Polski. Przez obszar województwa przebiegają granice zasięgów kilku gatunków drzew, m.in. buka zwyczajnego, którego stanowiska skupiają się w północnej części Pojezierza Chełmińskiego i na Pojezierzu Krajeńskim. Wschodnią granicę zasięgu osiąga na omawianym obszarze klon polny, cis pospolity i jarząb brekinia. Warto nadmienić, że w okolicach Golubia-Dobrzyńa znajdują się wyspowe stanowiska modrzewia polskiego.

Duża różnorodność biologiczna województwa kujawsko-pomorskiego przejawia się w przetrwaniu wielu naturalnych fitocenoz leśnych, wodnych, szuwarowych i torfowiskowych, a także obecnością dużej liczby zbiorowisk półnaturalnych i antropogenicznych.

Pomimo, że pod wpływem antropopresji z każdym rokiem znikają niektóre gatunki roślin, zwłaszcza leśne, torfowiskowe i wodne, to jednak ogólna liczba gatunków roślin nie ulega wyraźnym zmianom. Niepokój budzi jednak pojawianie się dość licznej grupy roślin synantropijnych, wśród których znaczny udział mają gatunki obce dla krajowej flory.

Prowadzony jednak monitoring zmian we florach lokalnych daje istotną informację o przekształcaniach całego środowiska przyrodniczego, na bazie których można podjąć właściwą działalność ochronną i naprawczą.

Na terenach zurbanizowanych miast i wsi poza funkcją historyczną, kulturową i estetyczną, ważną funkcję ekologiczną i społeczną pełnią tereny zieleni urządzonej. Zabytkowe układy zieleni stanowią znaczący składnik krajobrazu kulturowego województwa. Nie zawsze jednak doceniano ich wartość, przez co wiele znaczących obiektów uległo degradacji lub zniszczeniu. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego zewidencjonowano ponad tysiąc parków, ogrodów i założeń zieleni różnego rodzaju, z których 420 obiektów wpisanych zostało do rejestru zabytków. W wykazie tym dominujące miejsce zajmują parki pałacowe - parkowe i dworsko-parkowe, które stanowią około 95% ogólnej liczby obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Większość założeń zabytkowej zieleni powstawała na przestrzeni XIX i XX w. W tworzeniu ówczesnych parków wykorzystywano zarówno bogactwo i różnorodność gatunków rodzimych roślin jak również wprowadzano gatunki i odmiany aklimatyzowanych drzew i krzewów. Znajdują się tam zachowane w różnych zestawieniach okazowe egzemplarze buków pospolitych, dębów szypułkowych, miłorzębów dwuklapowych, lip drobnolistnych, grabów pospolitych, jesionów wyniosłych, kasztanowców białych, klonów jaworów, klonów pospolitych, wiązów szypułkowych, platanów klonolistnych, sosen czarnych, sosen wejmutek, modrzewi europejskich, świerków pospolitych, choin kanadyjskich czy skrzydłorzechów kaukaskich. Najwięcej zabytkowych parków dworskich zachowało się w powiatach: inowrocławskim, brodnickim, bydgoskim, chełmińskim, grudziądzkim, mogileńskim, nakielskim, świeckim, toruńskim i włocławskim. Obiekty te stanowią najczęściej enklawy zieleni wysokiej w rozległych bezleśnych terenach uprawowych. Największe parki zajmujące powierzchnię ponad 10 ha stanowią około 5% ogólnej liczby wszystkich zewidencjonowanych założeń. Największym zabytkowym parkiem znajdującym się na terenie województwa jest park pałacowy w Lubostroniu (gm. Łabiszyn) pochodzący z XIX w., o powierzchni 37 ha. O szczególnej wartości tego parku decyduje rozległa kompozycja przestrzenna, stanowiąca jedno z najwartościowszych założeń krajobrazowych okresu klasycyzmu. Do założeń parkowych znajdujących się na terenie województwa, które wyróżniają się znaczną powierzchnią należą obiekty we wsiach: Wielgie (gm. Wielgie) – park o powierzchni 29 ha; Samostrzel (gm. Sadki) – park o powierzchni 26 ha z ogrodem tarasowym, zaliczanym do najbogatszych tego typu kompozycji na ziemiach polskich, naśladującym włoskie ogrody renesansowe; Rusinowo (gm. Rybin) – park o powierzchni 24,8 ha; Ostromecko (gm. Dąbrowa Chełmińska) – park o powierzchni 21 ha z wielopoziomowy ogrodem założonym w XVIII w. rozciągający się w kierunku starorzecza Wisły; Sokołowo (gm. Brześć Kujawski) – park o powierzchni 20 ha; Witostaw (gm. Mrocza) – park o powierzchni 19,2 ha; Wioska (gm. Skępe) – park o powierzchni 19 ha; Turzno (gm. Łysomice) – park o powierzchni 18,2 ha. Stan zachowania parków dworskich i pałacowych jest bardzo różny. Są wśród nich obiekty zarówno będące w trakcie rewitalizacji, jak już zrewitalizowane. Większość jednak założeń parkowych wymaga znacznych nakładów finansowych i prac konserwatorskich. Do obiektów zieleni komponowanej poza parkami dworskimi na terenie województwa należą również parki miejskie. Część z nich została wpisana do rejestru zabytków. Są to parki: w Ciechocinku - Park Teżniowy, Park Zdrojowy, Park Sosnowy, w Lipnie - Park Miejski im. G. Narutowicza, w Toruniu - Park Miejski na Bydgoskim Przedmieściu oraz we Włocławku - Park Miejski im. H. Sienkiewicza. Znaczną liczbę stanowią parki wpisane do ewidencji

zabytków. Są to parki: w Brodnicy przy ul. H. Sienkiewicza, w Bydgoszczy - Park im. Kazimierza Wielkiego przy Pl. Wolności, Park im. Jana Kochanowskiego przy ul. Paderewskiego, planty nad Starym Kanałem ul. Nakielska, Wzgórze Wolności przy ul. Słowiańskiej, Wzgórze Dąbrowskiego przy ul. Filareckiej oraz dawny Ogród Botaniczny przy ul. Niemcewicza, w Chełmnie - Nowe Planty wzdłuż ul. Studziennej oraz Stare Planty, w Chełmży - Skwer Weldego obecnie Park Wilsona, w Górznie - park przy ul. Pocztowej, w Grudziądzu - przy ul. Gen. Hallera, w Inowrocławiu - Park Zdrojowy przy ul. Solankowej oraz w Łasinie - park przy ul. Dworcowej. Zieleń w miastach to nie tylko parki, ale również układy kompozycyjne towarzyszące obiektom użyteczności publicznej, obiektom sakralnym, zabudowie willowej i rezydencjonalnej oraz liczne skwery i zieleńce z wyróżniającymi się parterami Hellwiga w Ciechocinku, promenadami nad jeziorami w Chełmży i Wąbrzeźnie oraz nad rzeką Wisłą w Toruniu i we Włocławku czy ogrody botaniczne w Toruniu (obecnie Ogród Zoobotaniczny) i w Bydgoszczy (obecnie park). Osobną grupę stanowi zieleń przy obiektach fortecznych w Toruniu, Grudziądzu i Chełmnie, pełniąca niegdyś określone funkcje: konstrukcyjne, osłonowe, przeszkodowe, klimatyczne oraz użytkowe ściśle przypisane do poszczególnych obiektów, dziś niestety mocno zmodyfikowana. Obiekty zieleni komponowanej są zarówno świadectwem kultury minionych epok jak również obrazem tendencji i trendów we współczesnej sztuce ogrodowej. Poza zabytkowymi obiektami zieleni, znaczące miejsce w strukturze środowiska przyrodniczego województwa zajmuje zieleń zakładana współcześnie przy zabudowie mieszkaniowej jednorodzinnej, zabudowie osiedlowej, obiektach użyteczności publicznej, obiektach sportowych i rekreacyjnych, zabudowie przemysłowej, wzdłuż ciągów komunikacyjnych oraz coraz modniejsza zieleń wprowadzana na dachach. W związku z postępującą degradacją środowiska naturalnego oraz rosnącym rozwojem zainwestowania wzrasta znaczenie zieleni w naszym otoczeniu.

2.5.2. Świat zwierząt

Równie znacząca w regionie kujawsko-pomorskim jest różnorodność występujących gatunków zwierząt. W ostatnich latach sytuacja wielu z nich wyraźnie się zmieniła. Dotyczy to zarówno ich składu gatunkowego, arealu występowania jak i liczebności (Rys. 12). Obserwacja zmian ich liczebności pozwala zauważyć wyraźny trend wzrostowy populacji niektórych gatunków. Aby zapobiec wyginięciu zagrożonych gatunków zwierząt wprowadza się wszelkiego rodzaju ochronę prawną. Cenną inicjatywą w zakresie ochrony gatunków rzadkich i zagrożonych jest „Czerwona lista roślin i zwierząt ginących i zagrożonych w regionie kujawsko-pomorskim”. Odbiciem stopnia zagrożenia pewnych gatunków jest również umieszczenie ich na krajowej liście Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Ponadto w oparciu o Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie gatunków dziko żyjących zwierząt objętych ochroną z dnia 12 października 2011 r. ochroną strefową miejsc rozrodu objęto 11 gatunków ptaków drapieżnych i puchacza. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują: orlik grubodzioby (zagrożony w skali światowej) oraz bielik i orlik krzykliwy, których kondycja populacji ma istotne znaczenie dla ich przetrwania w skali kontynentu.

Do grupy zwierząt stosunkowo dobrze rozpoznanych na omawianym terenie należą **kręgowce**. Względem potencjalnej liczby gatunków jakie mogą występować na Niziu Polski, liczba rozradzających się na obszarze województwa gatunków kręgowców stanowi 70-100% ich ogółu. Pierwotne kręgowce reprezentuje minog rzeczny, którego miejscem rozrodu są północne dopływy Wisły, z Mienią włącznie. Ze względu na gwałtowny spadek liczebności został on umieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt na liście gatunków zagrożonych wyginięciem.

Spośród ryb, które dawniej zajmowały ważne miejsce w połowach na Wiśle był jesiotr zachodni, a którego ostatnie udokumentowane stwierdzenie w Wiśle miało miejsce w 1967 roku koło Sartowic (gmina Świecie). Podlega on obecnie ochronie gatunkowej, a w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt objęty został kategorią zwierząt, które w naszych wodach prawdopodobnie znikły. Innym gatunkiem, który jeszcze w latach pięćdziesiątych odbywał wędrówki Wisłą, Brdą i Wdą był łoś. Podobnie masowo występowały niegdyś w Wiśle troć i certa. Kres wędrówkom tych gatunków, (wykazującym już wcześniej spadek liczebności) położyła wybudowana zapora we Włocławku. Nadal naturalną ostoją ryb łososiowatych: troci wędrowniej, pstrąga potokowego i pstrąga tęczowego jest rezerwat ichtiologiczny „Rzeka Drwęca”, gdzie ich naturalne populacje zasilane są osobnikami ze sztucznego wylęgu.

W Wiśle i w większych jej dopływach nadal poławiane są inne charakterystyczne dla rzek gatunki takie jak: jaź, jelec, kleń, sum, boleń, świnka, rzadziej brzana. Do bardzo rzadkich ryb należą: głowacz-białopłetwy stwierdzony w górnym odcinku Brdy i Drwęcy i relikw polodowcowy - głowacz przegopłetwy notowany w górnym odcinku Drwęcy. Osobliwością wśród ryb Wisły oraz przyujściowego odcinka Drwęcy i Wdy jest sporadycznie notowana morska płastuga - stornia. Z zoogeograficznego punktu widzenia należy odnotować występowanie w Wiśle pod Nieszawą kiełbia białopłetwego jako jedno z trzech stanowisk w Polsce oraz czterech nowych dla fauny regionu gatunków: trawiankę, zwaną również gołowieszka, babkę byczą stwierdzoną w okolicy Świecia, babkę łysą i babkę szczupłą objętą ochroną gatunkową ścisłą- przybyszy ze wschodu, bytujących obecnie na całym odcinku Wisły, w granicach województwa.

Jezióra województwa zasiedlają pospolite krajowe ryby. Ich liczebność i skład gatunkowy zależy od wielkości i typu troficznego zbiornika oraz gospodarki rybackiej i wędkarskiej, których sposób prowadzenia wpływa w istotny sposób na bioróżnorodność rzek i jezior.

Na obszarze województwa występują także wszystkie charakterystyczne dla Niżu Polski gatunki **płazów** - łącznie 13 gatunków. Spośród płazów ogoniastych licznie występuje traszka zwyczajna. Z trzech krajowych gatunków ropuch nadal pospolicie i licznie występuje ropucha szara. Z krajobrazem rolniczym związana jest grzebiuszka ziemna. Mniejsze zbiorniki wody zasiedla kumak nizinny, który jest gatunkiem ginącym, a przyczyną jest wysychanie w sezonie letnim małych zbiorników. Żaby reprezentują dwie grupy: żaby brunatne i zielone. Pierwszą grupę stanowi pospolita na wilgotnych łąkach, pastwiskach, w olsach i łągach żaba trawna oraz zasiedlająca wilgotne łąki, lasy i bory mieszane żaba moczarowa. Drugą grupę tworzą żaby zielone, których biotop stanowią różne typy zbiorników wodnych. W ostatnim dwudziestolecu wyraźnie zaznaczył się spadek liczebności płazów. Jedną z przyczyn jest obniżanie się poziomu wód gruntowych, który prowadzi do zaniku koniecznych dla rozrodu płazów zbiorników wodnych. Zjawisko to szczególnie jaskrawo widoczne jest na terenach rolniczych, stanowiących do niedawna rezerwuar zasobów większości gatunków płazów.

Na obszarze województwa występują wszystkie charakterystyczne niżowe gatunki **gadów**. Znane jest stanowisko żółwia błotnego, z innych gadów pospolita jest jaszczurka zwinka, występująca najczęściej na nasłonecznionych stokach, polanach, czy trawiastych zrębach. Z kolei jaszczurka żyworodna bytuje w niskiej roślinności na terenach wilgotnych, skrajach lasów i występuje w rozproszeniu na obszarze całego województwa. Pospolitym mieszkańcem wilgotnych partii lasów i borów mieszanych jest beznoga jaszczurka - padalec. Nad źródłymi zbiornikami wodnymi, zwłaszcza na torfowiskach i podmokłych łąkach oraz na skrajach lasów bytuje zaskroniec zwyczajny. Najrzadziej występującym gatunkiem węża, znanym jedynie z kilku stanowisk jest gniewosz plamisty.

Licznie prezentowana jest grupa **ptaków**. Zgodnie z „Raportem o stanie przyrody województwa kujawsko-pomorskiego”, na terenie województwa stwierdzono 177 gatunków ptaków odbywających lęgi (o 12 gatunków więcej niż według stanu z 2001 roku). Do tej liczby należy dodać około 110 gatunków pojawiających się regularnie podczas wędrówek lub sporadycznie przylatujących, spośród których część pozostaje na zimę (o 50 gatunków więcej w stosunku do roku 2001).

Kilka obszarów województwa pełni funkcję ostoi ptaków. Są one objęte różnymi formami ochrony, w tym jako obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 lub zostały zarejestrowane jako „Ostoje ptaków w Polsce” przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP).

Range europejską ma pięć obszarów: Jezioro Gopło, Błota Rakutowskie, Bagienna Dolina Drwęcy, Stawy Ślesin oraz Stawy Ostrówek i Smogulec (Rys. 13). W rejonie jeziora Gopło stwierdzono 149 gatunków lęgowych, kilka z nich osiąga liczebności istotne dla utrzymania krajowych zasobów gatunku. Do nich należy: gęgawa, która lęgnie się w liczbie 130-150 par, co stanowi 11% zasobów krajowych i blisko 5% europejskich, a populacja lęgowa bąka stanowi około 2% zasobów krajowych. Na przelotach zatrzymuje się tu ponad 500 żurawi, stada gęsi zbożowej liczące ponad 800 osobników, 1000 osobników gęsi białoczelnej i inne.

W dolinie Noteci, na odcinku od jeziora Gopło do Nakła, zachowało się kilka obszarów zabagnionych, wyróżniających się cennymi gatunkami ptaków. Gnieźdzą się tam: gęgawy, cyranki, płaskonosy, błotniaki stawowe, a nad jeziorem Mieleno: rybitwy rzeczne, rybitwy białoczelne i sieweczki rzeczne. W pradolinie Gąsawki gniazduje bąk, kania czarna i kania ruda, kropiatka, zielonka, derkacz, żuraw, kulik wielki i podróżniczek.

Między Nakłem a Osiekiem nad Notecią (łącznie z kompleksem Stawów Ostrówek Smogulec) lęgnie się bąk, bocian czarny, gęgawa, kania czarna i kania ruda, błotniak stawowy, kulik wielki, rycyk, derkacz, żuraw i podróżniczek, zausznik, perkoz rdzawoszyi. Podczas wędrówki jesiennej szczególnie liczne są: łabędź niemy (do 120 osobników), łabędź krzykliwy (do 190 osobników), gęgawa (do 100 osobników), krzyżówka (do 10000 osobników), siewka złota (do 2500 osobników), brodziec śniady (do 100 osobników), wiosną łabędź czarnodzioby (do 190 osobników).

Nad Kanalem Bydgoskim położone są Stawy Ślesin, będące ostoją lęgową takich gatunków jak: bąk, głowienka, czernica, błotniak stawowy, zielonka, derkacz. Po sezonie lęgowym znajduje się tutaj pierzowisko łabędzi niemych dochodzące do 360 osobników, krzyżówek (do 600 osobników), łysek (do 4000 osobników). Na przelotach występuje około 90 gatunków, w tym: łabędź czarnodzioby (400 osobników), biegus zmienny (300 osobników), czajka (3500 osobników).

Na zabagnionym fragmencie doliny Drwęcy, Brynicy i Samionki gniazdują między innymi takie gatunki jak: perkoz rdzawoszyi, bąk, gęgawa, krakwa, cyranka, płaskonos, gągoł, kania ruda, błotniak stawowy, orlik krzykliwy, kszyc, krwawodziób, brodziec samotny i rybitwa czarna. Wiosną na przelotach w dolinie zatrzymują się liczące od kilkuset do kilku tysięcy osobników stada płaskonosów, głowienek, czernic, czajek, świstunów, krzyżówek, gęsi białoczelnych, zbożowych i łysek. Jest to znane pierzowisko gęgawy i zimowisko łabędzi niemych i krzykliwych.

Kolejną ostoją jest położona w Gostynińsko-Włocławskim Parku Krajobrazowym Niecka Kłócieńska, z ostoją ptaków Błota Rakutowskie. Bogactwo awifauny tworzy tu ponad 120 gatunków lęgowych i 90 pojawiających się na przelotach. Do najcenniejszych, spośród których kilka

umieszczonych zostało w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt należą: bielik, gniazdujący w otulinie rezerwatu bocian czarny, bąk, kulik wielki i żuraw. Na Jeziorze Rakutowskim znana jest od ponad dwudziestu lat rybitwa czarna.

Wyróżniającymi się pod względem różnorodności gatunków i ich zasobów ilościowych obszarami w krajobrazie województwa są korytarze ekologiczne o randze europejskiej i krajowej, a wśród nich szczególne miejsce pełni Dolina Wisły. Do dziś swoje kolonie lęgowe mają tu: rybitwy rzeczne, śmieszki, mewy pospolite i mewy srebrzyste. Na obszarze Zbiornika Włocławskiego wykształcił się zespół ptaków wodnych, typowy dla jezior z takimi gatunkami jak: perkoz dwuczuby, łyska, krzyżówka, czernica. Nowym elementem awifauny zbiornika jest powstała na początku lat siedemdziesiątych w Wistce Szlacheckiej kolonia czapli siwej. Odcinek Doliny Wisły, rozciągający się między zaporą a ujściem Tążyny, dodatkowo jest miejscem gniazdowania tracza nurogęsia, czapli siwej i innych. Bogaty jest również zespół ptaków zasiedlających szuwały, wikliny nadrzeczne, fragmenty łągów wierzbowo-topolowych i jesionowo-olszowych oraz murawy zalewowe i skarpy. Stwierdzono występowanie 54 gatunków lęgowych.

Wisła jest również ważnym środowiskiem zimowania ptaków wodnych, stanowiąc jedno z ważniejszych zimowisk w Polsce. Odgrywa również bardzo istotną rolę podczas wędrówek ptaków wodnych. Rejonem koncentracji podczas wędrówki wiosennej i jesiennej jest przede wszystkim Zbiornik Włocławski, a spotykane tutaj przelotne stada, niejednokrotnie należą do największych w kraju. Gatunkami ptaków wodnych, lęgnącymi się na wszystkich jeziorach w województwie są: łyska, perkoz dwuczuby, krzyżówka, a na większości jezior z rozwiniętym pasem roślinności wynurzanej występują: perkozek, łabędź niemy, czernica, głowienka i kokoszka.

Najbardziej różnorodną i liczną grupą ptaków są gatunki leśne. Przeważają zespoły awifauny charakterystyczne dla borów świeżych i mieszanych, których udział powierzchniowy w województwie jest największy. Typowy dla tych borów zespół ptaków tworzą takie dominujące gatunki, jak: zięba, trznadel, świergotek drzewny i pierwiosnek. Gatunkami uzupełniającymi są m.in.: rudzik, sójka, pokrzewki: ogrodowa i czarnołbista, świstunka leśna, drozd śpiewak, kos, muchołówka szara. Dziuplaste drzewa zajmują: dzięcioły, puszczyk, sikory, muchołówka żałobna i w niewielkiej liczbie par: pleszka, krętogłów oraz szpak. Dla niektórych wymienionych gatunków w lasach gospodarczych uzupełnieniem naturalnych miejsc gniazdowych są skrzynki lęgowe. W borach suchych, poza ziębą, świergotkiem drzewnym i trznadlem, charakterystycznym gatunkiem jest skowronek borowy. Partie starszych drzewostanów, zwłaszcza przylegające do pól uprawnych i łąk, są miejscem gniazdowania myszołowa zwyczajnego, kruka i trzmielojada. Listę lęgowych drapieżników uzupełniają jastrząb i pustułka oraz najmniej liczne w tej grupie: bielik, krogulec, kobuz, kania czarna i ruda oraz introdukowany sokół wędrowny. Obrzeża lasów i kępy drzew to biotop sowy uszatej, a zwarte partie drzewostanów, również większe parki - puszczyka.

Powszechnie znanymi ptakami synantropijnymi, związanymi z siedzibami ludzkimi w krajobrazie wiejskim są: bocian biały, jaskółki: dymówka i oknówka, szpak, wróbel, mazurek i kopciuszek. Ogrody warzywne, obrzeża sadów, zakrzewienia i zadrzewienia zasiedlają pokrzewki: cierniówka, piegża, zaganiacz, gąsiorek, dzwonec, szczygieł, makolągwa i kulczyk. W zabudowie miejskiej do typowych gatunków należą: dziki gołąb, sierpówka, jerzyk, kawka, pustułka.

Istotną grupę zwierząt na obszarze województwa stanowią **owady** jednak ich stopień rozpoznania jest słaby, za wyjątkiem motyli, których na obszarze województwa stwierdzono w 2004 r. 2000 gatunków, o 500 gatunków więcej niż w roku 2001.

Na obszarze województwa stwierdzono także występowanie 57 gatunków **ssaków** (o 5 gatunków więcej niż w 2001 roku). Bogato reprezentowany jest rząd owadożernych, których przedstawicielami są: jeż wschodni, kret, ryjówki: aksamitna i malutka oraz rzęsorek rzeczek. Bogatą w gatunki grupę stanowią nietoperze. Liczny jest rząd gryzoni liczący w 2004 roku 17 gatunków (o 3 gatunki więcej niż w 2001 roku). Szczególne miejsce wśród nich zajmuje bóbr europejski, podlegający ochronie, restytuowany na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego w latach siedemdziesiątych. Bobry bardzo szybko przystosowały się do nowych warunków i osiągnęły duży sukces rozrodczy. Według danych szacunkowych zawartych w opracowaniu statystycznym GUS „Ochrona środowiska 2010”, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego bytuje około 4600 sztuk bobrów (w roku 2006 naliczono 2513 szt.). Tak duży przyrost tego gatunku stwarza poważny problem z uwagi na duże szkody czynione przez te zwierzęta. Sukces rozrodczy osiągnęły również takie gatunki jak: wiewiórka, coraz rzadziej spotykany piżmak, szczur wędrowny, mysz domowa, nornica ruda i mysz leśna. Obrzeża lasów, parki, zarośla i pola to biotopy występowania myszy zaroślowej i polnej, badyłarki oraz darniówki zwyczajnej. Na wilgotnych łąkach, w dolinach rzek, szuwarach i olsach pospolicie występuje nornik północny. Na terenie Górznieńsko-Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego stwierdzono występowanie popielicy (jest to jedno z zaledwie kilku znanych na Pomorzu stanowisk tego gatunku) i smużki leśnej, a w 2001 roku koło Wąbrzeźna znaleziono stanowisko orzesznicy. Rząd drapieżnych liczył w 2004 roku 11 gatunków (a w 2001 roku 10 gatunków). Do rodziny psowatych należy pospolicie występujący lis, wnikający na obszar województwa jenot oraz wilk (w 2010 roku w granicach województwa naliczono 9 sztuk osobników tego gatunku). W lasach liściastych i mieszanych występuje borsuk, kuna leśna (tumak) i domowa

(kamionka). Do pozostałych zwierząt spotykanych w województwie należą: tchórz zwyczajny, łasica łaska, norka amerykańska, wydra i gronostaj występujący nielicznie i w dużym rozproszeniu. W 2010 roku w lasach na zachód od Włocławka stwierdzono występowanie jednego rysia.

Mając na uwadze dużą różnorodność gatunków zwierząt występujących na terenie województwa oraz ich rolę w funkcjonowaniu przyrody, ważne jest prowadzenie ciągłych obserwacji mających na celu określenie kierunku przemian fauny oraz wypracowanie skutecznych metod jej ochrony. Szczególnie ważne jest zachowanie siedlisk bytowania zwierząt.

2.6. Prawna ochrona przyrody i krajobrazu

Ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody. Celami ochrony przyrody są przede wszystkim: utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów; zachowanie różnorodności biologicznej; zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami; ochrona walorów krajobrazowych i zieleni.

Cele ochrony przyrody realizowane są m.in. poprzez obejmowanie zasobów przyrody i jej składników różnymi formami ochrony. Ustawa o ochronie przyrody przewiduje następujące formy ochrony: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz obszary Natura 2000. Tworzą one krajowy system obszarów chronionych.

2.6.1. Obszary i obiekty chronione („krajowe”)

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego nie utworzono dotychczas parku narodowego, chociaż pojawiały się inicjatywy utworzenia takiego obszaru w części doliny Brdy w okolicach Tucholi oraz w rejonie Górzna.

Znaczna część województwa kujawsko-pomorskiego objęta jest systemem obszarów chronionych (Rys. 14).

Na terenie regionu utworzono dotychczas 96 rezerwatów przyrody. Tą formą ochrony obejmuje się obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. Zajmują one powierzchnię 17555,8 ha, co stanowi około 1% powierzchni województwa. Wśród nich znajduje się 49 rezerwatów leśnych (ponad połowa wszystkich rezerwatów), 12 torfowiskowych, 12 florystycznych, 10 faunistycznych, 5 krajobrazowych,

3 stepowe, 2 wodne, 2 przyrody nieożywionej, 1 słonoroślwy. Rozmieszczenie rezerwatów przyrody na terenie regionu jest nierównomierne. Najwięcej rezerwatów znajduje się w dolinie Wisły, w Borach Tucholskich i na Pojezierzu Brodnickim. W tych rejonach występuje ekstensywna gospodarka rolna i leśna, co służy ochronie przyrody, a czasami nawet jej sprzyja (np. wykaszanie łąk, wypas owiec). Tylko część rezerwatów przyrody posiada aktualne plany ochrony, które szczegółowo określają dopuszczalne sposoby użytkowania obszaru.

Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego utworzono dotychczas 9 parków krajobrazowych zajmujących łącznie powierzchnię 232 762,94 ha, co stanowi około 13% ogólnej powierzchni regionu. Dwa parki krajobrazowe: Chełmiński i Nadwiślański tworzą organizacyjnie Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego.

Brodnicki Park Krajobrazowy utworzony został w 1985 roku. Jego powierzchnia wynosi 16685 ha, w tym na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wynosi 12349 ha, z czego ponad 40% zajęta jest przez lasy, a około 8,5% stanowią wody. Na terenie Parku znajduje się około 60 jezior, w większości występujących w rynnach subglacialnych, układających się w charakterystyczne dla tego terenu, równoległe ciągi.

Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy utworzony został w 1979 roku. Położony jest w obrębie Kotliny Płockiej, na terenie dwóch województw, kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego, obejmując część Pojezierza Gostynińskiego. Ogólna powierzchnia Parku wynosi 38950 ha, w tym w województwie kujawsko-pomorskim 22200 ha. Otulina otaczająca Park zajmuje powierzchnię 3900 ha. O atrakcyjności tego terenu decydują wyjątkowe walory krajobrazowe i wysokiej wartości walory przyrodnicze. Na terenie Parku występuje bogactwo form morfologicznych w tym rynny subglacialne, ozy, poziomy terasowe oraz jeden z największych w Polsce kompleks wydm śródlądowych.

Górznińsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy powstał w 1990 roku. Zajmuje powierzchnię 27764 ha, w tym w granicach kujawsko-pomorskiego 13901,5 ha. Jest to obszar o niewielkim przekształceniu i dobrym stanie walorów przyrodniczych. Osobliwością GLPK jest niezwykle

urozmaicona rzeźba terenu, zwłaszcza w dolinie Brynicy, w okolicach Górzna i Leźna oraz rozległe kompleksy leśne.

Krajeński Park Krajobrazowy powstał w 1998 roku. Zajmuje powierzchnię 73850 ha w centralnej części Pojezierza Krajeńskiego. Występują tu liczne, dobrze zachowane formy morfologiczne związane z glacialnym cyklem rzeźbotwórczym, takie jak: ozy, drumliny, kemy, wzgórza morenowe i rynny jeziorne. Rzeźba terenu jest bardzo zróżnicowana. Wzgórza morenowe osiągają tu znaczne wysokości.

Nadgoplański Park Tysiąclecia utworzono w 1992 roku. Zajmuje powierzchnię 9982,71 ha. Rozległe, rynnowe jezioro Gopło, położone na szlaku rzeki Noteci, jest wymarzonym środowiskiem dla wielu gatunków ptaków. Dotychczas zanotowano około 190 gatunków, w tym 48 to gatunki lęgowe. Nad jeziorem znajduje się jedno z najliczniejszych w Polsce stanowisko gęsi gęgawy. W otoczeniu jeziora mają swoje stanowiska bardzo ciekawe, rzadkie gatunki roślinności niżowej, a wśród nich halofity.

Chelmiński Park Krajobrazowy i Nadwiślański Park Krajobrazowy tworzą jedną jednostkę organizacyjną. Nadwiślański Park Krajobrazowy utworzono w 1993 roku, zajmuje powierzchnię 33306,5 ha. Przestrzenie z nim powiązany Chelmiński Park Krajobrazowy utworzono w 1998 roku na powierzchni 22336 ha. Parki obejmują środkowy fragment doliny dolnej Wisły od Fordonu po Kozieliec w gminie Nowe. Ochroną objęto niezwykle atrakcyjny, naturalny krajobraz doliny Wisły, jednej z niewielu, gdzie zostały zachowane naturalne ekosystemy z przylegającymi do brzegów rzeki łąkami, starorzeczami, lasami łęgowymi oraz stromymi, aktywnymi geologicznie zboczami, dolinkami erozyjnymi, wąwozami porośniętymi grądami zboczowymi, roślinnością kserotermiczną i zbiorowiskami zaroślowymi. Na wilgotnych i mokrych siedliskach licznie gniazduje plectwo wodno-błotne.

Tucholski Park Krajobrazowy został utworzony w 1985 roku. Położony on jest w rozległym kompleksie Borów Tucholskich. Wraz z pozostałymi parkami Borów Tucholskich i obszarami chronionego krajobrazu tworzą zwarty system ekologiczny, składający się na unikatowy, bardzo cenny obiekt przyrody, pretendujący do statusu rezerwatu biosfery. Powierzchnia Parku ogółem wynosi 36983 ha, w tym w województwie kujawsko-pomorskim 25660 ha, z czego lasy zajmują 72%, użytki rolne - 21%, wody - 3%, a pozostałe tereny - 4%. Główną oś systemu hydrograficznego Parku stanowi rzeka Brda wraz z jej dopływami: Czerską Strugą, Bielską Strugą, Rudą, Szumionką, Kiczą i Raciąską Strugą.

Wdecki Park Krajobrazowy utworzony został w 1993 roku. Ma powierzchnię 19177,24 ha. Lasy stanowią w Parku 58,7%. Duża lesistość spowodowała, że krajobraz w dużej mierze zachował tutaj swój naturalny charakter. Główną osią parku jest rzeka Wda wraz z jej dopływami: rzeką Prusią, Sobińską Strugą i Ryszką. To one i ich doliny stanowią o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych tego terenu. Najbardziej malowniczy jest środkowy bieg Wdy, gdzie rzeka przepływa, meandrując w głęboko wciętej dolinie przez kompleksy lasów liściastych.

Parki krajobrazowe na obszarze regionu są rozmieszczone nierównomiernie. W północnej części województwa znajduje się aż 7 parków, w tym dwa na obszarze Borów Tucholskich, dwa na obszarze Pojezierza Chelmińsko-Dobrzyńskiego, dwa w Dolinie Dolnej Wisły, a jeden na Pojezierzu Krajeńskim. W południowej części regionu znajdują się tylko dwa parki.

Mimo, iż na terenie parków krajobrazowych dopuszcza się działalność gospodarczą są obszarami prawnie chronionymi. Przepisy rozporządzeń o ich utworzeniu zawierają szereg zakazów, które w dużym stopniu skutecznie chronią walory i zasoby przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe tych obszarów. Na terenach parków krajobrazowych wprowadzono stosownymi rozporządzeniami Wojewody Kujawsko-Pomorskiego określone zakazy:

Najczęściej występującym problemem w parkach krajobrazowych jest lokalizacja nowej zabudowy, w tym zabudowy turystycznej i rekreacyjnej. Istotnym ograniczeniem jest zatem zakaz lokalizacji nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych. Zapewnia to ochronę ekosystemów wodnych najbardziej wrażliwych na degradację. Istotne jest to, że na terenie wszystkich parków krajobrazowych obowiązuje zakaz realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko. Wyeliminowano w ten sposób możliwość lokalizacji na tych terenach inwestycji szczególnie szkodliwych dla przyrody i krajobrazu. Powszechnie obserwowanym zjawiskiem jest na terenie parków postępująca antropopresja. Parki krajobrazowe jako tereny o wysokich walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych są bardzo atrakcyjnym miejscem dla wypoczynku, rekreacji i dla turystyki. W rejonach koncentracji zabudowy turystycznej występują nasilone zagrożenia praktycznie dla wszystkich komponentów jak i całości przyrody. Nieuporządkowana jest gospodarka ściekowa oraz gospodarka odpadami, notuje się poziomy ponadnormatywnego hałasu. Istotnym narzędziem w tym zakresie regulującym szczegółowo zasady użytkowania i zagospodarowania parków są tzw. plany ochrony. Niestety aktualnie tylko Nadgoplański Park Tysiąclecie posiada ważny plan ochrony.

Obszary chronionego krajobrazu są to tereny wyróżniające się krajobrazowo o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe w szczególności ze względu na możliwości zaspokajania potrzeb związanych z masową turystyką lub ze względu na istniejące albo odtwarzane

korytarze ekologiczne. Aktualnie, w granicach województwa wyznaczonych jest 30 obszarów chronionego krajobrazu, gdzie ochroną objęto 335116,0 ha, co stanowi 18,7% powierzchni województwa kujawsko-pomorskiego. Są to obszary: Doliny Drwęcy 56848,0 ha, Doliny Osy i Gardęgi 16355,0 ha, Doliny rzeki Kamionki 1000,0 ha, Doliny rzeki Sępolenki 650,0 ha, Drumliny Zbójeńskie 7085,0 ha, Jezioro Skępskie 10405,0 ha, Jezioro Głuszyńskie 5985,0 ha, Jezioro Modzerowskie 1508,0 ha, Jezior Rogowskich 1700,0 ha, Jezior Żędowskich 1000,0 ha, Jezior Żnińskich 9017,0 ha, Lasów Balczewskich 2400,0 ha, Lasów Miradzkich 6300,0 ha, Łąk Nadnoteckich 1201,0 ha, Nadnotecki 2500,0 ha, Nadwiślański 1795,0 ha, Niziny Ciechocińskiej 36814,0 ha, Ozów Wielowickich 815,0 ha, Północnego Pasa Rekreacyjnego Miasta Bydgoszczy 2640,0 ha, Rynny Jezior Byszewskich 1800,0 ha, Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej 11811,0 ha, Strefy Krawędziowej Doliny Wisły 11542,0 ha, Śliwicki 26487,0 ha, Świecki 2516,0 ha, Torfowiskowo-Jeziorno-Leśny „Zgniłka-Wieczno-Wronie” 11140,0 ha, Wschodni Borów Tucholskich 26140,0 ha, Wydm Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej - cz. wsch. i zach. 28100,0 ha, Wydmowy na południe od Torunia 15697,0 ha, Zalewu Koronowskiego 28687,0 ha, Źródła Skrwy 5178,0 ha.

Obszary chronionego krajobrazu, podobnie jak parki krajobrazowe, również są rozmieszczone nierównomiernie na obszarze regionu. Najwięcej tego typu form znajduje się w dolinach rzecznych: Wisły, Brdy, Drwęcy i Osy oraz na terenie Borów Tucholskich. Gospodarowanie na tych terenach podlega ograniczeniom. Chroni się tutaj zarówno przyrodnicze, jak i kulturowe elementy krajobrazu. Również na tych obszarach, ze szczególną uwagą podchodzi się do gospodarki wodno-ściekowej i problemu zagospodarowania odpadów. Na obszarach chronionego krajobrazu zgodnie z Uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr VI/106/11 z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu (Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr 99, poz. 793 z 22 kwietnia 2011 r.), która sankcjonuje stan przestrzenny i prawny tych obszarów, obowiązują określone zakazy, w tym realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej.

Warto zauważyć, że wprowadzone zakazy niewiele różnią się od zakazów dla parków krajobrazowych. Problemy na obszarach chronionego krajobrazu dotyczą podobnie jak w parkach krajobrazowych dotyczą: lokalizacji nowej zabudowy, w tym rekreacyjnej, lokalizacji nowych zakładów przemysłowych, przetwórczych itp., pozyskiwania kopalin oraz przekształceń rzeźby terenu.

Łącznie na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu zajmują ponad 568 tys. ha, co stanowi około 30,7% powierzchni województwa. W układzie administracyjnym największy odsetek powierzchni objętej ochroną prawną występuje w powiecie: sępoleńskim (66,0%), tucholskim (56,5%), brodnickim (52,5%) i świeckim (48,2%), natomiast najmniej powierzchni chronionej występuje w powiecie: nakielskim (6,1%), żnińskim (10,4%), inowrocławskim (10,5%) i radziejowskim (12,5%).

Zarówno tereny parków krajobrazowych jak i obszary chronionego krajobrazu to tereny o wyróżniających się w skali regionu walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Jednocześnie są to tereny słabo dotychczas zurbanizowane, jednak od kilku lat obserwuje się gwałtowny wzrost zainteresowania tymi terenami szczególnie rozwój funkcji osadniczej i rekreacyjnej. Należy podkreślić, że obszary chronione należą do terenów najslabiej wyposażonych w infrastrukturę techniczną. Dlatego należy stworzyć preferencje dla tych obszarów pod kątem wyposażanie je w infrastrukturę ochrony środowiska. Pozwoli to uchronić te tereny przed bezpowrotną utratą ich unikalnych walorów.

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiątkowej i krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, w szczególności sędziwe i okazałe rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe, jaskinie. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego znajdują się 1923 pomniki przyrody. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowią pojedyncze drzewa (1036). Dużą grupę wśród nich zajmują dęby. Bardzo liczną grupę stanowią też skupienia drzew (686). Znajduje się też 55 alei przydrożnych. Wśród pomników przyrody nie brakuje głazów narzutowych (87). W grupie „innych” pomników przyrody znajduje się 57 obiektów. Wśród nich źródła są jednymi z najcenniejszych obiektów chronionych. W województwie tą formą ochrony przyrody objęto około 10 obiektów, np. jaskinia „Bajka” w miejscowości Gądecz z piaskowcami czwartorzędowymi. Niezwykłym pomnikiem przyrody jest arboretum w Bydgoszczy, które stanowiło dawniej ogród botaniczny.

Rozmieszczenie pomników przyrody w województwie jest bardzo nierównomierne. Najwięcej z nich (40 i więcej) znajduje się w gminach: Bydgoszcz, Osie, Cekcyn, Tuchola, Kcynia, Brzuze, Koronowo i Sępólno Krajeńskie.

Ochroną jako użytki ekologiczne obejmuje się zastępujące na ochronę pozostałości ekosystemów, mających znaczenie dla zachowania unikatowych typów środowisk i ich zasobów genowych. Należą do nich: torfowiska, bagna, nieużytkowane łąki i sady, drobne zbiorniki śródpolne i

śródleśne, kępy drzew i krzewów, skarpy, jary i wąwozy, trzcinowiska itp. Do tej pory powierzchnie te traktowane były jako nieużytki rolnicze lub leśne. Na terenie regionu znajdują się 1832 użytki ekologiczne, zajmujące powierzchnię 4970,5 ha, co stanowi 0,28% powierzchni województwa. Są to głównie śródleśne bagna, torfowiska, łąki, wąwozy, skarpy trzcinowiska, kępy zadrzewień i oczka wodne. Największe powierzchnie użytki ekologiczne zajmują w gminach: Sępólno Krajeńskie (428,9 ha), Warlubie (322 ha), Cekcyn (317,9 ha), Koronowo (265,2 ha), Więcbork (231,4 ha) i Sośno (218,6 ha). Już pierwsze, wstępne badania tych obiektów wykazały olbrzymie bogactwo i niepodważalną wartość przyrodniczą oraz znaczenie dla terenów, na których są zlokalizowane. Są to głównie obiekty położone na terenach leśnych, pozostających w zarządzie Lasów Państwowych.

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy wyznacza się w celu ochrony wyjątkowo cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego, dla zachowania jego wartości estetycznych. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego utworzono dotychczas 12 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Są to: Dolina rzeki Ryszki - 358,41 ha, Dolina rzeki Sobińska Struga - 335,47 ha, Rzeka Prusina - 234,32 ha, Słupski Gródek n/Osą - 4,75 ha, Torfowisko Messy - 634,45 ha, Jar przy Strudze Lubickiej -3,78 ha, Jezioro Piaseczyńskie (Orłowskie) - 353,1 ha oraz strefa wzdłuż rzeki Wełny i obrzeża jezior: Kołdrąbskiego, Tonowskiego, Niedźwiedzkiego, Radeckiego i Grochowiskiego.

Administracyjnie, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe występują tylko na terenie gmin: Cekcyn, Gruta, Jeżewo, Lniano, Osie, Sępólno Krajeńskie, Warlubie, Więcbork, Wielgie i Rogowo (powiat zniński).

Stanowiskami dokumentacyjnymi przyrody nieożywionej są nie wyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do udostępnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych oraz fragmenty eksploatowanych i nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Tą formą ochrony przyrody objęto w województwie tylko jeden teren „Białochowo” o powierzchni 93,52 ha, położony na pograniczu gmin Grudziądz i Rogóźno (powiat grudziądzki). Celem uznania stanowiska dokumentacyjnego jest ochrona unikatowego fragmentu wysoczyzny morenowej ze strefą zboczową Basenu Grudziądzkiego, z licznymi niszami źródłkowymi, wąwozami i pomnikową wychodnią zlepieńca plejstoceńskiego.

Północno-wschodnia część województwa (33 gminy) znajduje się w granicach obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski” (ZPP) - obszaru, w którym jako naczelną przyjęto zasadę zrównoważonego rozwoju z uwagi na walory i potrzeby ochrony środowiska. W 2006 roku obszar ten liczący dotychczas 9 gmin z powiatu brodnickiego został powiększony o kolejne 24 gminy. Obecnie obszar ZPP na terenie województwa kujawsko-pomorskiego obejmuje: wszystkie gminy z powiatów: brodnickiego, golubsko-dobrzyńskiego, rypińskiego, gminę Świecie nad Osą z powiatu grudziądzkiego, gminy Dębowa Łąka, Książki i Wąbrzeźno oraz miasto Wąbrzeźno z powiatu wąbrzeskiego, miasto Toruń oraz gminy: Czernikowo, Lubicz i Obrowo z powiatu toruńskiego oraz gminy: Chrostkowo i Kikół z powiatu lipnowskiego. Łącznie stanowi to powierzchnię 344090 ha, co stanowi 19,1% powierzchni regionu. Na obszarze terytorium Zielonych Płuc Polski w regionie kujawsko-pomorskim znajdują się dwa parki krajobrazowe, liczne obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, pomniki przyrody, użytki ekologiczne oraz dwa obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000: „Bagienna Dolina Drwęcy” oraz „Dolina Dolnej Wisły”. Planowane jest utworzenie tu specjalnych obszarów ochrony siedlisk: „Ostoja Lidzbarska”, „Dolina Drwęcy”, „Forty w Toruniu” i „Nieszawska Dolina Wisły”.

W północno-zachodniej części województwa decyzją obradującej w Paryżu w dniach 31 maja - 4 czerwca 2010 r. Międzynarodowej Rady Koordynacyjnej programu Człowiek i Biosfera został utworzony Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”. Jest położony na terenie województw: kujawsko-pomorskiego i pomorskiego. Łączna powierzchnia jego trzech stref wynosi 3195 km².

Strefę rdzenną tworzy: Park Narodowy „Bory Tucholskie” położony w całości w województwie pomorskim oraz 25 rezerwatów przyrody (w tym 13 z terenu województwa kujawsko-pomorskiego) , które stanowią najcenniejsze obiekty przyrodnicze całego regionu Borów Tucholskich.

Strefę buforową tworzą cztery parki krajobrazowe, w tym na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego: Tucholski PK i Wdecki PK.

Strefę tranzytową tworzą w całości lub części obszary 22 gmin, w tym 13 gmin województwa kujawsko -pomorskiego (Bukowiec, Cekcyn, Drzycim, Gostycyn, Jeżewo, Kęsowo, Lniano, Lubiewo, Osie, Śliwice, Świekatowo, Tuchola i Warlubie) i jednego miasta (Tuchola). Powierzchnia strefy tranzytywnej wynosi 206 864,57 ha. Pod względem ekonomicznym jest to obszar jednolity, zorientowany na gospodarkę leśną, przetwórstwo drewna i ubocznych produktów leśnych oraz na rekreację i wypoczynek. Te dziedziny gospodarki realizowane są z uwzględnieniem zasad ochrony przyrody.

Rezerwat biosfery to obszar chroniony zawierający cenne zasoby przyrodnicze. Ma na celu ochronę różnorodności biologicznej i umożliwienie lepszej obserwacji zmian ekologicznych w skali całej planety. Pełni trzy zasadnicze funkcje:

- ochronną, polegającą na przyczynianiu się do ochrony krajobrazów, ekosystemów, zróżnicowania gatunkowego i genetycznego,

- rozwojową poprzez sprzyjanie formom rozwoju gospodarczego i ludzkiego, które można za społeczno-kulturowo i ekologicznie zrównoważone,
- funkcję wspierania logistycznego poprzez edukację ekologiczną, a także szkolenia, badania i monitoring w odniesieniu do lokalnych, regionalnych, narodowych i globalnych zagadnień związanych z ochroną i zrównoważonym rozwojem.

2.6.2. Sieć ekologiczna – Natura 2000

Obecnie, po akcesji Polski do Unii Europejskiej, trwają prace nad kształtowaniem europejskiej sieci ekologicznej **Natura 2000**. Jest ona najbardziej kompleksową i spójną oraz najlepiej legislacyjnie przygotowaną europejską siecią ekologiczną, mającą na celu zapewnienie trwałej egzystencji ekosystemom. Do jej utworzenia zobligowane są wszystkie kraje Wspólnoty oraz wszystkie kraje akcesyjne w okresie przygotowawczym, przed przystąpieniem do Unii Europejskiej. Koncepcja sieci opiera się na tradycyjnych metodach ochrony przyrody gatunkowej i obszarowej, a celem jej jest zwiększenie skuteczności działań ochronnych poprzez utworzenie kompletnej i spójnej metodycznie i funkcjonalnie sieci obszarów wraz z procedurą weryfikacji wyboru poszczególnych elementów sieci. W funkcjonowaniu sieci wprowadzona będzie zasada integracji ochrony przyrody z różnymi sektorami działalności ludzkiej.

Obszary te obejmują zarówno Specjalne Obszary Ochrony wytypowane dla ochrony siedlisk i gatunków na podstawie Dyrektywy Siedliskowej oraz Obszary Specjalnej Ochrony wytypowane jako istotne miejsca lęgowe dla gatunków ptaków z mocy Dyrektywy Ptasiej i jako ważne miejsca przystankowe na szlakach wędrówek ptaków migrujących.

Celem wyznaczenia obszarów specjalnej ochrony ptaków jest ochrona populacji dziko występujących ptaków oraz utrzymanie ich siedlisk w nie pogorszonym stanie. Przedmiotem ochrony są gatunki ptaków wymienione w załączniku nr 2 do poniżej wymienionego Rozporządzenia.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wyznaczono dotychczas siedem obszarów Natura 2000 w oparciu o kryteria zawarte w tzw. Dyrektywie Ptasiej. Jako obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. (Dz. U. Nr 25, poz. 133) uznano na terenie województwa kujawsko-pomorskiego obszary:

- Błota Rakutowskie (kod obszaru PLB040001), obejmujące obszar 4.437,9 ha położony w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gmin: Baruchowo (2.573,0 ha) i Kowal - gmina wiejska (1.864,9 ha);
- Bagienna Dolina Drwęcy (kod obszaru PLB040002), obejmująca obszar 3.366,0 ha położony w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gmin: Brodnica - gmina wiejska (799,0 ha), Brodnica - gmina miejska (135,4 ha), Brzozie (968,5 ha) i Bartniczka (1.463,1 ha);
- Dolina Dolnej Wisły (kod obszaru PLB040003), obejmująca obszar 32.559,0 ha, w tym: 22.720,0 ha położonych w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gmin: Ciechocinek (407,7 ha), Nieszawa (265,5 ha), Aleksandrów Kujawski - gmina wiejska (583,0 ha), Raciążek (256,9 ha), Waganiec (193,4 ha), Dąbrowa Chełmińska (2.036,2 ha), Dobrcz (673,7 ha), Osielsko (44,2 ha), Solec Kujawski (1.291,3 ha), Chełmno - gmina wiejska (1.468,7 ha), Unisław (548,1 ha), Miasto Grudziądz - gmina miejska (1.017,4 ha), Bobrowniki (1.060,7 ha), Dragacz (1.694,5 ha), Nowe (823,3 ha), Pruszcz (319,0 ha), Świecie (1.228,7 ha), Czernikowo (1.031,7 ha), Lubicz (474,4 ha), Obrowo (631,4 ha), Wielka Nieszawka (1.010,8 ha), Zławieś Wielka (1.634,2 ha), Fabianki (223,2 ha), Lubanie (344,1 ha), Miasto Bydgoszcz (974,0 ha), Miasto Toruń (1.490,2 ha) i Miasto Włocławek (846,5 ha);
- Ostoja Nadgoplańska (kod obszaru PLB040004), obejmująca obszar 9.815,8 ha, w tym: 6.624,1 ha położone w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gmin: Kruszwica (4.645,4 ha), Jeziora Wielkie (1.412,3 ha) i Piotrków Kujawski (566,4 ha);
- Żwirownia Skoki (kod obszaru PLB040005), obejmujący obszar 166,3 ha położony w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gminy Włocławek - gmina wiejska (166,3 ha);
- Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego (kod obszaru PLB300001), obejmująca obszar 32.672,1 ha, w tym: 11.491,6 ha położone w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gmin: Białe Błota (493,3 ha), Sicienko (1.111,7 ha), Kcynia (2.406,3 ha), Nakło nad Notecią (4.106,5 ha), Sadki (3.305,4 ha), Szubin (15,6 ha) i Miasto Bydgoszcz (52,8 ha),
- Bory Tucholskie (kod obszaru PLB220009), obejmujące obszar 322 535,8 ha, w tym: 108 985,4 ha położone w województwie kujawsko-pomorskim na terenie gmin: Cekcyn (24 926,9 ha), Drzycim (5 050,6 ha), Gostycyn (1 715,1 ha), Jezewo (6 396,8 ha), Kęsowo (83,5 ha), Lubiewo (3 081,2 ha), Lniano (3 749,6 ha), Nowe (337,9 ha), Śliwice (17 448,8 ha), Tuchola (15 308,9 ha), Warlubie (10 010,1 ha) i Osie (20 876,0 ha).

Łączna powierzchnia obszarów specjalnej ochrony ptaków na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zajmuje 157 816,86 ha, co stanowi 8,8% jego powierzchni.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ustanowiono decyzjami Komisji Europejskiej z 13.11.2007 r. i 12.12.2008 r. 19 następujących specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000. Są to obszary:

- PLH040019 Ciechocinek 13.23 ha;
- PLH040013 Cyprianka 109.28 ha;
- PLH040014 Cytadela Grudziądz 222.81 ha;
- PLH280001 Dolina Drwęcy 6930.66 ha*;
- PLH300004 Dolina Noteci 50531.99 ha*;
- PLH040023 Doliny Brdy i Stążki w Borach Tucholskich 3948.35 ha;
- PLH220033 Dolna Wisła 9872.071 ha*;
- PLH040011 Dybowska Dolina Wisły 1392.023 ha;
- PLH040001 Forty w Toruniu 12.91 ha;
- PLH040007 Jezioro Gopło 13459.42 ha;
- PLH040022 Krzewiny 498.98 ha;
- PLH040012 Nieszawska Dolina Wisły 3891.72 ha;
- PLH280012 Ostoja Lidzbarska 7397.77 ha*;
- PLH300026 Pojezierze Gnieźnieńskie 14462.81 ha*;
- PLH040017 Sandr Wdy 6320.75 ha;
- PLH040003 Solecka Dolina Wisły 7030.08 ha;
- PLH040020 Torfowisko Linie 5.27 ha;
- PLH040018 Torfowisko Mieleńskie 146.06 ha;
- PLH040025 Zamek Świecie 15.78 ha.

* powierzchnia całego obszaru, także poza granicami województwa kujawsko-pomorskiego

Na terenie kujawsko-pomorskiego zajmują one powierzchnię 51 659,56 ha, co stanowi 2,9% jego powierzchni.

W roku 2011 Decyzją Komisji Europejskiej z dnia 10 stycznia 2011 r. w sprawie przyjęcia na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG czwartego zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (*notyfikowana jako dokument nr C(2010) 9669*) zaakceptowanych zostało kolejnych kolejnych 15 specjalnych obszarów ochrony siedlisk:

• PLH 040031 Błota Kłócieńskie	3 899,28
• PLH 300040 Dolina Łobzonki	3 142,61
• PLH 040033 Dolina Osy	2 183,69
• PLH 040034 Kościół w Śliwicach	0,11
• PLH 040026 Lisi Kąt	1 165,08
• PLH 040027 Łąki Trzęślicowe w Foluszu	2 130,84
• PLH 040035 Mszar Płociczno	181,75
• PLH 040028 Ostoja Barcińsko-Gąsawska	3 595,95
• PLH 040036 Ostoja Brodnicka	3 152,30
• PLH 040029 Równina Szubińsko-Łabiszyńska	3 003,62
• PLH 040037 Słone Łąki w Dolinie Zgłowiączki	151,91
• PLH 040030 Solniska Szubińskie	367,48
• PLH 040038 Stary Zagaj	307,47
• PLH 040039 Włocławska Dolina Wisły	4 763,76
• PLH 040040 Zbocza Płutowskie	1 019,41

Zajmują one powierzchnię 29 065,27 ha, co stanowi 1,6% powierzchni województwa.

Obecnie więc na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajdują się 34 obszary Natura 2000 (specjalne obszary ochrony siedlisk) mające znaczenie dla Wspólnoty, które łącznie zajmują powierzchnię 80 724,83 ha, co stanowi 4,5% powierzchni regionu.

Ponadto zaproponowano utworzenie kolejnego specjalnego obszaru ochrony siedlisk - Wydmy Kotliny Toruńskiej o powierzchni 5686,93 ha.

Istniejące i projektowane obszary sieci Natura 2000 rozmieszczone są nieregularnie na obszarze całego regionu. Największe powierzchnie zajmują obszary w dolinie Wisły. Obszary Natura 2000 stanowią tereny o przeważającym rolniczym sposobie użytkowania. Przeważają trwałe użytki zielone. Znaczny areal powierzchni stanowią wody (np. „Ostoja Nadgoplańska”, „Dolina Dolnej Wisły”) i nieużytki rolnicze (np. „Błota Rakutowskie”, „Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego”) i lasy (np. „Bagienna Dolina Drwęcy”). Są to obszary słabo zurbanizowane, zabudowa jest nieliczna, a infrastruktura techniczna i społeczna słabo wykształcona. Obszarem, który przebiega przez tereny już zainwestowane m.in. na terenie Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądza jest „Dolina Dolnej Wisły”. Na niektórych obszarach rozwinęła się mocno funkcja rekreacyjna (np. „Sandr Wdy”, „Ostoja Brodnicka”, „Ostoja Lidzbarska”) a tereny szczególnie w okresie letnim są intensywnie użytkowane turystycznie. Część terenów (np. „Torfowisko Mieleńskie”, „Ciechocinek”, „Dolina Brdy i Stążki w Borach Tucholskich”) obejmują istniejące rezerваты przyrody. Większość obszarów Natura 2000 znajduje się na terenach już chronionych jako parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu.

Warto zaznaczyć, że dla obszarów Natura 2000 istnieje obowiązek opracowania tzw. planów zadań ochronnych oraz planów ochrony. Obecnie żaden obszar Natura 2000 nie posiada zatwierdzonego planu zadań ochronnych ani planu ochrony. Realizowane są prace nad projektami planów zadań ochronnych w ramach dwóch projektów wykorzystujących środki unijne z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Obejmują one łącznie 34 obszary Natura 2000, zarówno specjalne obszary ochrony ptaków, jak i obszary mające znaczenie dla Wspólnoty.

2.7. Gospodarka leśna i łowiecka

Tereny leśne na obszarze województwa kujawsko – pomorskiego wg stanu na koniec 2009 r. zajmowały powierzchnię 428586 ha, w tym grunty zalesione 418731 ha. Dla porównania na koniec 2005 r. tereny leśne zajmowały powierzchnię 425 659 ha, w tym grunty zalesione 415 725 ha, a w 2001 r. powierzchnia terenów leśnych wynosiła 416 512 ha, a gruntów zalesionych 400 435 ha. Od 2001 do 2009 r. nastąpił więc wzrost powierzchni lasów o ponad 18 tys. ha.

Dominującą rolę w gospodarce leśnej województwa mają lasy sektora publicznego zajmujące aż 88,9% powierzchni lasów w regionie. Lasy prywatne zajmują 11,1%.

Na terenie województwa kujawsko – pomorskiego obserwuje się duży stopień rozprzestrzenienia lasów i zróżnicowania lesistości (Rys. 17 i 18). Średnia lesistość województwa wynosiła w 2009 r. 23,3% (w 2005 r. - 23,1% , a w 2001 r. - 22,6%). Powiaty województwa charakteryzują się zróżnicowaną lesistością. Największą lesistością odznaczają się powiaty: tucholski – 48,5% (w 2005 r. – 48,2%), bydgoski – 40,8 (w 2005 r. – 40,6%), świecki – 35,5% (w 2005 r. – 35,3%) i toruński – 34,0% (w 2005 r. – 33,9%). Do powiatów o najniższym wskaźniku lesistości w województwie należą: radziejowski – 4,7% (w 2005 r. – 4,6%), chełmiński – 6,8% (w 2005 r. – 6,7%), aleksandrowski – 7,2% (w 2005 r. – 7,4%) i wąbrzeski – 8,2% (w 2005 r. – 7,8%).

2.7.1. Waloryzacja przyrodnicza lasów

Kontrastowe różnice w lesistości powiatów są związane z układem przestrzennym kompleksów leśnych. Obserwowany powolny lecz trwały wzrost lesistości nie odbywa się równomiernie na obszarze całego województwa. Powiaty, w których jest możliwe osiągnięcie największego przyrostu wskaźnika lesistości, należą do grupy najbardziej lesistych w województwie (tucholski, bydgoski). Dużo nowych zalesień w ostatnich latach wykonano także w powiatach: lipnowskim, wąbrzeskim, sępoleńskim i inowrocławskim. Powierzchnia leśna zmniejszyła się w powiecie aleksandrowskim, głównie ze względu na wyłączenie z użytkowania leśnego gruntów pod budowę autostrady A-1.

Według regionalizacji przyrodniczo-leśnej na podstawach ekologiczno-fizjograficznych cały teren województwa kujawsko-pomorskiego położony jest w Krainie Wielkopolsko-Pomorskiej (III) i w południowej części I Krainy Bałtyckiej.

W strukturze powierzchniowej siedlisk na terenie województwa zdecydowanie największy udział zajmuje bór świeży (45,7%). Jest to wartość znacznie przewyższająca średnią dla kraju (26,8%). Duży udział w strukturze siedlisk mają także: bór mieszany świeży (25,9%), las mieszany świeży (14,6%) oraz las świeży (6,8%). Są to wartości zbliżone do średnich krajowych. Spośród pozostałych typów siedlisk udział przekraczający 1% mają: ols (1,5%) i las mieszany wilgotny (1,2%).

Lasy województwa kujawsko-pomorskiego, na tle kraju, charakteryzują się stosunkowo niewielkim zróżnicowaniem gatunkowym, spowodowanym nie tylko niską żyznością i wilgotnością siedlisk, ale także działalnością hodowlaną w poprzednich okresach gospodarczych, która nie przynosiła efektów w zakresie wzbogacenia składu gatunkowego drzewostanów. Wśród drzewostanów jednogatunkowych, które w skali województwa zajmują aż około 60% powierzchni lasów, przewagę powierzchniową stanowią monokultury sosnowe. Obecnie wzrost bogactwa gatunkowego lasów obserwuje się w młodszej grupie wiekowej drzewostanów - poniżej 40 lat, będący wynikiem wprowadzonych zmian jakościowych w gospodarce leśnej, polegających m.in. na

dostosowaniu składu gatunkowego nowych nasadzeń do warunków siedliskowych. Gatunki obce, ani jako panujące, ani będące w składzie drzewostanów nie mają w województwie gospodarczego znaczenia i nie stanowią problemu w ochronie przyrody poza plantacjami topolowymi, które są w przebudowie.

Zalesione są przede wszystkim tereny o niskiej bonitacji gleb. Na niektórych obszarach (we wschodniej części województwa w rejonie Rypina, Lipna i Kowala oraz w północnej w rejonie Tucholi i Śliwic) występuje duży odsetek użytków rolnych V i VI klasy bonitacyjnej, które są predysponowane do zalesienia. Ponadto w południowej części województwa (powiat włocławski, radziejowski, inowrocławski, mogileński i żniński) występują bardzo nieliczne kompleksy leśne i nieliczne zadrzewienia śródpolne. Na obszarach wysoczyzn morenowych lasy występują bardzo rzadko, dlatego w tych terenach przede wszystkim użytkowanych rolniczo występują nasilone procesy degradacji powierzchni ziemi na skutek erozji wodnej i wietrznej.

Niepokojącym zjawiskiem jest ubytek lasów na niektórych obszarach. Są to najczęściej tereny słabo zalesione, o przewadze użytków rolnych, położone na wysoczyznach morenowych, w tym na Kujawach i Ziemi Chełmińskiej. Powoduje to nasilenie procesów degradacji gleb, zmniejszenie różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Poza zróżnicowaniem przestrzennym lasy cechują się różnymi walorami ekologicznymi. Lasy na siedliskach lasowych występują na wysoczyznach morenowych w rejonie Sępólna Krajeńskiego, Więcborka, Strzelna, Chełmna, Grudziądzka, Wąbrzeźna i Brodnicy. Lasy na siedliskach borowych występują głównie w dolinie Wisły, Drwęcy i Brdy oraz na obszarach sandrowych (Bory Tucholskie, Równina Urszulewska). Te ostatnie, ze względu na przeważającą monokulturę sosnową odznaczają się zwiększonym zagrożeniem pożarowym i wysoką podatnością na gradację szkodników leśnych.

Lasy na terenie województwa zajmują duże powierzchnie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Na łączną liczbę 96 rezerwatów przyrody, ponad połowa (49) to rezerваты leśne. Niektóre z nich objęte są ścisłą ochroną polegającą m.in. na rezygnacji z prowadzenia gospodarki leśnej. Do niektórych obowiązuje zakaz wstępu. W rezerwach częściowych prowadzi się cięcia sanitarne i pielęgnacyjne. Najwięcej leśnych rezerwatów przyrody znajduje się na terenie Doliny Wisły, Borów Tucholskich, Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego i Lasów Gostyńsko-Włocławskich.

Do największych zagrożeń lasów należą: niedostatek opadów atmosferycznych, nieprawidłowo funkcjonujące systemy melioracyjne obniżające poziom wód gruntowych. Powoduje to osłabienie drzewostanów, ich większa podatność na zagrożenie pożarowe i mniejszą odporność na inwazje szkodników leśnych.

Zagrożenie pożarowe dotyczy głównie lasów wokół największych miast województwa: Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądzka ze względu na wzmożoną penetrację lasów przez mieszkańców miast, przeważającą monokulturę sosnową młodego i średniego wieku. Ponadto lasy w rejonie Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Grudziądzka znajdują się w zasięgu oddziaływania tych ośrodków miejskich, przez co potencjalnie narażone są na degradację (wypoczynek świąteczny, rozwój przestrzenny miast i procesy urbanistyczne, rozwój komunikacji).

Istotnym źródłem stałego zagrożenia lasów są emisje przemysłowe do powietrza atmosferycznego w postaci zanieczyszczeń pyłowych i gazowych. Substancje te wpływają na obniżenie produktywności i przyrostu drzewostanów, zwiększając podatność drzew na choroby grzybowe i szkody ze strony owadów. Zagrożenie, którego źródłem są zakłady przemysłowe, dotyczy przede wszystkim lasów w rejonie Bydgoszczy, Torunia, Włocławka, Świecia i Mogilna.

Zagrożeniem dla lasów jest także masowa penetracja turystyczna. Na tego typu szkody narażone są głównie lasy wokół cieków i zbiorników wodnych, w pobliżu dużych miejscowości i w rejonach wypoczynku świątecznego oraz pobytowego. Do najbardziej szkodliwych dla lasu należą: niszczenie szaty roślinnej, odstąpienie korzeni drzew, uruchamianie wydm śródlądowych, zaśmiecanie lasów, odprowadzanie ścieków i powstawanie pożarów.

Za ochronne uznaje się lasy pełniące określone funkcje ochronne zgodnie z określonymi zarządzeniami Ministra Środowiska w sprawie uznania za ochronne lasów stanowiących własność Skarbu Państwa będących w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe poszczególnych nadleśnictw.

Lasy glebochronne chronią gleby przed erozją na stromych zboczach dolin rzecznych, strumieni i wzgórzach morenowych. Na obszarze województwa zajmują powierzchnię 32 531 ha, co stanowi 9,1% powierzchni leśnej regionu. Zadania gospodarcze są w nich sprawowane nie naruszają one ich podstawowych funkcji ochrony gleb. Ograniczenie polega głównie na konieczności prowadzenia cięć porządkujących stan sanitarny lasu, w wyjątkowych wypadkach stosowania rębni złożonych, z długim okresem odnowienia w zależności od warunków lokalnych predysponujących naturalne odnowienia. Wchodzą w tych przypadkach jedynie formy rębni kształtujące środowisko dla młodego pokolenia, pod osłoną górną zanikającą stopniowo.

Lasy wodochronne chronią zasoby wód pod względem ilości i jakości wzdłuż rzek i cieków, wokół jezior oraz na wszystkich siedliskach wilgotnych i bagiennych. Zajmują powierzchnię 48 584 ha, co stanowi 13,7% powierzchni leśnej. Funkcje gospodarcze sprawują one w ograniczonym zakresie. Przeważnie stosuje się w drzewostanach już przeszlorębnych rębnie złożone z długim okresem

odnowienia, a w drzewostanach przedrębnych cięcia sanitarne. Na siedliskach bagiennych działalność gospodarcza jest ograniczona głównie do cięć sanitarnych i to w okresie zagrożenia zdrowotnego lasów. Lasy te nad rzekami pokrywają się z lasami glebochronnymi o bardziej zaostrzonych rygorach gospodarczych.

Lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody obejmują przeważnie projektowane rezerваты przyrody, w bliższej lub dalszej perspektywie. Zajmują powierzchnię 1404 ha, co stanowi 0,4% powierzchni leśnej. Działalność gospodarcza sprowadza się w nich wyłącznie do ochrony lasu w oczekiwaniu na zatwierdzenie jako rezerwat i plan jego ochrony. Dopuszcza się w nich, w określonym zakresie, zabiegi techniczno – gospodarcze, których zadaniem jest ukierunkowanie procesów rozwojowych przyrody, tak aby chroniony element lub całe zespoły miały najlepsze warunki, nie tylko przetrwania, ale wzrostu i rozwoju. Pozyskiwanie drewna w tych lasach nie jest celem, a odbywa się ono niejako na marginesie właściwych celów ochronnych przyrody.

Lasy stanowiące drzewostany nasienne tworzą fragmenty lasu pochodzenia naturalnego, gdzie gatunek jest zdrowy, odporny, dobrze produkujący i o wyborowej jakości. Zajmują powierzchnię 353 ha, co stanowi 0,1% powierzchni leśnej. Lasy te stwarzają naturalną bazę nasienną złożoną z wartościowych ekotypów lokalnych. Pozwolą one na uzyskanie materiału do nowych nasadzeń oraz przetrzymanie tych drzewostanów nasiennych do wieku dojrzałości biologicznej.

Wśród lasów chroniących środowisko przyrodnicze wyróżniono także lasy stanowiące ostoje zwierząt podlegających ochronie gatunkowej. Zajmują powierzchnię 2368 ha, co stanowi 0,7% powierzchni leśnej. Wszystkie działania w tych lasach zmierzają do ochrony i rozwoju naturalnych biotopów, a ograniczone czynności gospodarcze związane z pielęgnowaniem siedlisk i drzew są wykonywane w okresach po godowych i poza lęgowych. W celu zabezpieczenia miejsc rozrodu rzadkich gatunków ptaków zostały utworzone strefy ochronne wokół gniazd, w tym bielika i bociana czarnego. Wymienione gatunki są rzadko spotykane i w dodatku nie tolerujące w otoczeniu swoich gniazd obecności człowieka. Niepokojenie ich w okresie rozrodu grozi porzuceniem wysiadywanych jaj i w związku z tym – utratą lęgów. Zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem o ochronie gatunkowej zwierząt zabronione jest dokonywanie wszelkich zmian w otoczeniu, przebywanie poza miejscami wyznaczonymi i prowadzenie jakichkolwiek prac mogących mieć wpływ na chronione zwierzęta. Promień wyznaczający otoczenie ochronne wokół miejsce lęgowych uzależniony jest od gatunku chronionego ptaka.

Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego wydzielono dwa tzw. Leśne Kompleksy Promocyjne:

- LKP „Bory Tucholskie” położony w północno-zachodniej części województwa o powierzchni całkowitej 81 346 ha, w skład którego wchodzi Nadleśnictwa Tuchola, Trzebciny, Osie, Dąbrowa i Woziwoda,
- LKP „Lasy Gostynińsko-Włocławskie” położony w południowo-wschodniej części województwa o powierzchni całkowitej 52 178 ha w tym w granicach województwa kujawsko-pomorskiego 24 835 ha w skład którego wchodzi Nadleśnictwo Włocławek oraz 27 343 ha na terenie województwa mazowieckiego - Nadleśnictwa Gostynin i Łąck.

Na tych obszarach wzorcowo prowadzona jest gospodarka leśna w oparciu o podstawy ekologiczne. Leśne Kompleksy Promocyjne są obszarami funkcjonalnymi o znaczeniu ekologicznym, edukacyjnym i społecznym, dla których działalność określa jednolity program gospodarczo-ochronny. Lasy leśnych kompleksów promocyjnych poza funkcją produkcyjną i ochronną pełnią szeroką funkcję społeczną – kreują rozwój turystyki, rekreacji oraz szeroko pojętej edukacji ekologicznej. Tereny te są „poligonem” prowadzenia badań naukowych oraz edukacji przyrodniczo-leśnej.

Poza funkcją gospodarczą, ekologiczną i rekreacyjną lasy izolują zabudowę przed zanieczyszczeniami powietrza atmosferycznego i hałasem oraz stanowią strefy izolacyjne przed rozprzestrzenianiem się zanieczyszczeń z terenów komunikacyjnych.

Dążyć należy do zwiększania lesistości, w szczególności do scalania niewielkich kompleksów leśnych i tworzenia dużych przestrzennie całości.

Opracowany na lata 1995-2020 Krajowy Program Zwiększenia Lesistości zakładał zalesienie w tym czasie około 600 tys. ha gruntów, co pozwoliłoby zwiększyć lesistość kraju do 30%. Dynamiczne zmiany gospodarcze, administracyjne i społeczne spowodowały, że Program już obecnie wymaga modyfikacji, w tym skorygowania przestrzennego rozmieszczenia zalesień. Z obszaru województwa kujawsko-pomorskiego w Programie szczególnie preferowane do zwiększania lesistości są gminy Pojezierza Gnieźnieńskiego, Równiny Inowrocławskiej i Pojezierza Chełmińskiego-Dobrzyńskiego. Łączne planowane zwiększenie powierzchni leśnej o około 14 tys. ha pozwoliłoby na zwiększenie lesistości województwa z 22,4% do 23,4% (tj. około 1%). Ustalenia programu są niewystarczające w stosunku do Strategii województwa kujawsko-pomorskiego, zakładającej zwiększenie lesistości województwa, do co najmniej 25%. Niezbędna będzie również korekta kategoryzacji gmin pod względem potrzeb i możliwości zalesieniowych z uwagi na gospodarcze, administracyjne i społeczne zmiany w kraju.

2.7.2. Charakterystyka i ocena stanu zdrowotnego lasów

W inwentaryzacji wielkoobszarowej stan zdrowotny lasu określa się na podstawie stopnia defoliacji żywych drzew drzewostanu panującego. Defoliacją nazywamy utratę liści przez roślinę. Im niższa przeciętna klasa defoliacji tym zdrowszy las. Stan zdrowotny drzewostanów liściastych w skali kraju jak i województwa kujawsko-pomorskiego jest korzystniejszy w stosunku do drzewostanów iglastych. Porównanie wyników inwentaryzacji wielkoobszarowej wskazuje na poprawę stanu zdrowotnego lasów województwa. Wielkoobszarowe, zwarte kompleksy sosnowych borów są szczególnie narażone na częste niekorzystne wpływy różnokierunkowych czynników wewnętrznych i zewnętrznych oraz na występowanie rozległych zjawisk szkodliwych, również działalność człowieka niesie ze sobą zagrożenia dla środowiska naturalnego, w tym także dla lasów.

Zjawiska z zakresu patologii zbiorowisk leśnych wyróżniają się kompleksowym charakterem i trudnością wskazania jednego, głównego czynnika sprawczego. Szkody w środowisku leśnym układają się zazwyczaj w formie chorób łańcuchowych charakteryzujących się powiązaniem kolejno po sobie występujących czynników chorobotwórczych w układy przyczynowo-skutkowe.

Czynniki powodujące szkody w lesie w zależności od źródeł ich pochodzenia dzieli się na:

- biotyczne – gradacje owadów, choroby powodowane przez grzyby, wirusy, bakterie i nicienie, nadmierne zagęszczenie ssaków roślinożernych,
- abiotyczne – silne wiatry, nadmierne opady i podtopienia, przymrozki, susze,
- antropogeniczne – zanieczyszczenia przemysłowe, pożary, masowa penetracja, zaśmiecanie.

Gradacje żerujących na drzewach owadów były i będą stałym zagrożeniem dla kujawsko-pomorskich lasów. Pod koniec lat sześćdziesiątych odnotowano wzrost ujemnego oddziaływania na drzewostany gazów i pyłów przemysłowych i w ślad za tym, liczniejsze występowanie owadów atakujących osłabione drzewa tzw. szkodników wtórnych. Pomimo przeprowadzania coraz skuteczniejszych zabiegów ratowniczych, corocznie na znacznych powierzchniach obserwowane jest obniżanie kondycji zdrowotnej drzewostanów. W osłabionych przez owady liściożerne i inne szkodliwe czynniki lasach dogodne warunki rozwoju znajdują owady żerujące pod korą i w drewnie, a mianowicie korniki, kózki, smoliki i bogatki. Owady te są bardzo często ostatnim ogniwem „choroby łańcuchowej” drzewa.

Chociaż zwierzęta leśne tj. łoś, jelen, daniel i sarna są stałym i niekwestionowanym elementem biocenozy leśnej, to jednak w przypadkach ich dużego zagęszczenia, trwałość lasu jest zagrożona i niemożliwe staje się wyhodowanie lasu o prawidłowej strukturze i składzie gatunkowym adekwatnym do żyzności siedliska. Duża presja jeleniowatych, wyrażana corocznie kilkunastoma tysiącami hektarów zgryzionych, „spałowanych” bądź wydeptanych upraw i młodników, wymusza stosowanie coraz bardziej kosztownych zabezpieczeń oraz podejmowania niepopularnych działań regulujących stany ilościowe zwierzyny.

Źródłem zagrożenia dla stanu kujawsko-pomorskich lasów są także wcześniej wspomniane czynniki abiotyczne, a mianowicie susze, nadmierne opady i wynikające z nich podtopienia, silne wiatry, przymrozki. Utrzymywanie się na znacznych powierzchniach wysokiego poziomu wód opadowych, zakłóca stosunki wodne w obniżeniach terenu, co z kolei powoduje zamieranie drzewostanów. Natomiast od przymrozków i długotrwałych susz najbardziej cierpią hodowane w szkółkach sadzonki i nowo posadzone uprawy. Wzrastające w ostatnich latach szkody z tytułu oddziaływania czynników abiotycznych, mogą świadczyć o początkach zmian klimatycznych w naszym regionie.

Powodem degradacji środowiska leśnego i zakłóceń równowagi biologicznej jest również stale rozwijający się przemysł, urbanizacja, komunikacja oraz masowa penetracja obszarów leśnych związana z rekreacją i ruchem turystycznym w lasach. Z wyżej wymienionych czynników najpoważniejszy wpływ na stan lasu mają emitowane przez przemysł zanieczyszczenia w postaci pyłów i gazów. Emisje szkodliwych dla środowiska substancji, z uwagi na ich skalę oddziaływania, nie są już problemem lokalnym czy regionalnym. W lasach najdotkliwsze szkody powodują powszechne, wytwarzane w procesach spalania tlenki siarki, a w dalszej kolejności związki azotu, fluoru i chloru. Dane o malejącej emisji szkodliwych pyłów i gazów potwierdza prowadzony w lasach monitoring powietrza. Na wzrost czystości powietrza niewątpliwie ma również wpływ poprawa jakości paliw i powszechne zastosowanie w samochodach katalizatorów. Pomimo tych korzystnych zjawisk, skutki obecności szkodliwych substancji w środowisku leśnym stwierdzono obecnie na około $\frac{3}{4}$ powierzchni kujawsko-pomorskich lasów. Trzecia, najgroźniejsza strefa zagrożenia przemysłowego występuje jeszcze wokół zakładów azotowych we Włocławku i w sąsiedztwie cementowni w Bielawach k. Barcina.

O znacznym zagrożeniu pożarowym w kujawsko-pomorskich lasach świadczy kilkaset corocznie wybuchających w nich pożarów. Czynnikiem potęgującym niebezpieczeństwo pożaru są występujące na dużych obszarach zwarte sośniny, gdzie w warunkach suszy, wystarczy iskra, aby spłonęło kilka, a nawet kilka tysięcy hektarów. Niewątpliwie, tak duża liczba pożarów jest skutkiem powszechnego udostępnienia naszych lasów i praktycznie dowolnego się w nich poruszania. Brak

możliwości pełnego kontrolowania przebywających w lasach ludzi stwarza również inne niebezpieczne dla środowiska zjawiska, takie jak niszczenie szaty roślinnej, odsłanianie korzeni, uruchamianie wydm, wypłaszanie zwierzyny z leśnych ostoi oraz ostatnio nasilające się powszechne zaśmiecanie i składowanie odpadów na obszarów leśnych.

2.7.3. Gospodarka łowiecka

Łowiectwo, jako element ochrony środowiska przyrodniczego, oznacza ochronę zwierząt łownych i gospodarowanie ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii oraz zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej.

Ustawowo określonymi celami obecnego łowiectwa w Polsce jest: ochrona, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych, ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na rzecz poprawy warunków bytowania zwierzyny, uzyskiwanie możliwie wysokiej kondycji osobniczej i jakościowej trofeów oraz właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego oraz spełnienie potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa, kultywowania tradycji oraz krzewienia etyki i kultury łowieckiej.

Gospodarka łowiecka prowadzona jest na podstawie wieloletnich planów hodowlanych (10 lat) sporządzanych dla rejonów hodowlanych, które obejmują sąsiadujące ze sobą obwody łowieckie o zbliżonych warunkach przyrodniczych.

Na terenie każdego obwodu łowieckiego dokonywana jest inwentaryzacja zwierzyny i na jej podstawie, po określeniu przewidywanego przyrostu każdego gatunku, sporządza się skorelowany z planem wieloletnim roczny plan łowiecki. Koło łowieckie nie może przekroczyć przewidzianej w planie ilości zwierzyny do odstrzału oraz jej rodzaju, a jednocześnie niezrealizowanie zaplanowanego odstrzału w odniesieniu do niektórych gatunków zwierzyny naraża koło łowieckie na poważne sankcje finansowe.

W Polsce poluje się obecnie na ponad 30 gatunków zwierząt. Listę zwierząt łownych i okresy polowań na te zwierzęta określa minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym ds. rolnictwa oraz po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody oraz Polskiego Związku Łowieckiego. Obecny kształt łowiectwa w Polsce uznawany jest w Europie za wzorcowy.

Obszar województwa kujawsko-pomorskiego podzielony jest na 271 obwodów łowieckich, które zajmują powierzchnię 1 673 269 ha, w tym 416 335 ha lasów.

Planowa gospodarka łowiecka prowadzona jest na obszarze 12 rejonów hodowlanych, z których 12 leży w granicach Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu, a 2 rejonów wchodzi w skład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Łodzi (Rys. 18). Granice tych rejonów nawiązują do granic przyrodniczych: jak np. rzeźby terenu, ciągłości jednorodnego kompleksu leśnego, ciągów ekologicznych czy występowania dominującego dla danego terenu gatunku zwierzyny. Dlatego obszar 12 rejonów hodowlanych, na których Polski Związek Łowiecki: Zarządy Okręgu w Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku prowadzą gospodarkę łowiecką nie zawsze jest zgodny z przebiegiem granicy województw.

Obszar województwa kujawsko-pomorskiego, przyrodniczo bardzo zróżnicowany, zasiedlony jest przez praktycznie większość gatunków zwierząt łownych. Do najważniejszych gatunków zwierzyny, stanowiących podstawę gospodarki łowieckiej na terenie województwa zaliczyć należy:

- zwierzynę grubą, bytującą przede wszystkim na terenach leśnych lub na pograniczu lasu i pól: jeleń, sarna leśna i sarna polna oraz dzik,
- zwierzynę drobną, bytującą przede wszystkim na terenach polnych: zając, bażant i kuropatwa.

Ponadto, w mniejszych ilościach występują również: piżmak, dzikie kaczki, dzikie gęsi, gołąb grzywacz, słonka, kuna domowa i kuna leśna, tchórz i jenot oraz bardzo licznie lisy.

Aktualnie obowiązujące kompleksowe opracowanie gospodarki łowieckiej w rejonach hodowlanych zostało wykonane w 2007 roku i obowiązuje od 1 kwietnia 2007 roku do 31 marca 2017 r.

Inwentaryzacja z marca 2007 r. wykazała, że populacja zwierzyny grubej (jeleń, daniel, sarna, dzik) utrzymuje się przeważnie na właściwym stałym poziomie, założonym w wieloletnim planie hodowlanym z 1997 r. Natomiast liczebność zwierzyny drobnej (zając, kuropatwy, bażanta) znacznie obniżyła się, osiągając w niektórych rejonach wskaźniki alarmujące. Zanotowano spadek populacji zająca o 24%, bażanta o 33%, kuropatwy o 49%.

Zagęszczenia głównych gatunków grubej zwierzyny łownej wg stanu na 2007 r. jest zróżnicowane w poszczególnych rejonach hodowlanych na obszarze województwa:

- jeleń – od 5 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Łódzkim” i 8 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Dobrzyńskim” aż do 34 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Krajeńskim”,

- sarna leśna – od 20 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Łódzkim” i 25 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Nadwiślańskim” do 164 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Brodnickim”,
- sarna polna – od 10 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Dobrzyńskim” do 31 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Krajeńskim”,
- dzik – od 10 szt./1000 ha w rejonach hodowlanych: „Bory Tucholskie Północne” i „Nadwiślańskim” do 52 szt./1000 ha w rejonie hodowlanym „Brodnickim”.
- W ostatnich latach zanotowano znaczny spadek liczebności zajęcy związany zarówno ze zmniejszeniem się liczby odchowywanych młodych, jak i ze wzrostem śmiertelności osobników dorosłych. Dodatkowo przyczyniły się do tego: choroby wirusowe, utrata części siedlisk oraz wzrost populacji lisa. Zwiększa się populacja drapieżników: borsuka, jenota i lisa.

Gatunki zwierzyny drobnej obce, jak norka amerykańska i jenot, nie są na razie liczne, jednak powodują powolne i systematyczne wypieranie rodzimych gatunków.

Nasilające się zmiany środowiskowe spowodowane działalnością człowieka doprowadziły do znacznego rozregulowania skomplikowanych zależności pomiędzy poszczególnymi elementami przyrody. Działalność ludzka polegająca na wyłącznym eksploatowaniu dóbr przyrody jest obecnie zupełnie niedopuszczalna, a działania zmierzające do zachowania bogatej różnorodności przyrody nie mogą polegać jedynie na jej biernej ochronie. Konieczne stało się sterowanie ożywioną częścią przyrody, w tym również populacjami zwierząt łownych. Część z nich zaliczana do zwierzyny drobnej (tj. zajęc, kuropatwa, bażant, dziki królik) zmniejsza swoją liczebność i zasięg występowania, a więc wymaga zabiegów zmierzających do ich zachowania, a nawet ratowania. Są jednak i gatunki (tj. zwierzyna gruba: łoś, jeleń, daniel, sarna, dzik), które dzięki odpowiednim zdolnościom przystosowawczym zwiększają swą liczebność i rozprzestrzeniają się na nowe tereny.

Wbrew obiegowym opiniom, spadek pogłowia zwierzyny drobnej nie jest spowodowany użytkowaniem łowieckim. Głównymi przyczynami tego spadku są przede wszystkim: redukcja naturalna tych gatunków przez drapieżniki zarówno znajdujące się na liście zwierząt łownych (lis, jenot, borsuk, kuny, tchórz, norka amerykańska oraz szop prac), jak i na liście zwierząt chronionych (jastrząb gołębiarz, myszołów zwyczajny i m. włochaty, kruk, sroka, wrona siwa), a także przez zwiększającą się liczbę dziczyńskich psów i kotów. Pozostałe przyczyny to rozwijająca się chemizacja i mechanizacja szczególnie w rolnictwie, niesprzyjające sposoby koszenia traw i zbóż, choroby, zmiana warunków klimatycznych, a także głębokie zmiany powodowane przez człowieka w środowisku bytowania poszczególnych gatunków (zmiana struktury upraw rolnych, niszczenie zakrzaczeń i zadrzewień śródpolnych, oczek wodnych itp.). Stąd też dokładnie poznana, przede wszystkim biologia poszczególnych gatunków oraz panujące trendy w populacjach, w miarę dokładnie zdiagnozowane przyczyny spadku liczebności, a także umiejętne eliminowanie w dotychczasowej praktyce stwierdzonych czynników redukcyjnych, pozwolą na zachowanie tych gatunków w naszej faunie, a co za tym idzie utrzymanie różnorodności gatunkowej środowiska naturalnego. Niestety, dotychczasowe działania w tym zakresie należy uznać za niewystarczające. Nieodzownym staje się podjęcie bardzo pilnych działań, mających na celu zagęszczenie populacji poszczególnych gatunków, poprzez odpowiednie wsiedlanie osobników pochodzących z hodowli zamkniętych. Biorąc jednak pod uwagę dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie, należy stwierdzić, że środki pochodzące z gospodarki łowieckiej nie są w stanie pokryć nakładów na bardzo kosztowne działania restytucyjne w odniesieniu do poszczególnych gatunków zwierzyny drobnej. Należy także brać pod uwagę fakt, że konieczność podejmowania działań w tym zakresie nie była i nie jest spowodowana przez dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich.

2.8 Warunki klimatyczne, jakość powietrza atmosferycznego

2.8.1. Warunki klimatyczne

Województwo kujawsko-pomorskie leży w strefie klimatu umiarkowanego ciepłego, przejściowego od klimatu oceanicznego Europy Zachodniej do kontynentalnego Europy Wschodniej i Azji. Znajduje się w zasięgu mas atmosferycznych o różnorodnej genezie powstania i charakterze: morskich i kontynentalnych, polarnych, podzwrotnikowych i arktycznych, czemu sprzyja m.in. ukształtowanie powierzchni. Stąd wynika duża dynamika zmienności typów pogody, zarówno w cyklu rocznym, jak i wieloletnim.

Usłonecznienie definiowane jako czas bezpośredniego dopływu promieniowania słonecznego do powierzchni Ziemi (liczba godzin ze Słońcem) zależy głównie od długości dnia i wielkości zachmurzenia. W skali roku najmniejsze średnie dobowe usłonecznienie występuje w miesiącach zimowych (grudzień), a największe w miesiącach letnich (czerwiec, lipiec). W latach 1951 – 1990 minimum dla Torunia przypadało na grudzień (1,0 h), maksimum w czerwcu (7,6 h).

Przebieg średniego ciśnienia atmosferycznego jest zróżnicowany. Maksymalną średnią miesięczną wartość ciśnienia atmosferycznego zanotowano w miesiącach jesiennych: wrzesień

(1011 hPa), październik (1015 hPa), minimum przypadało na grudzień (1004,7 hPa) i sierpień (1004,8 hPa).

Zróżnicowane są stosunki termiczne. Najcieplejszym rejonem województwa kujawsko-pomorskiego jest dolina Wisły (szczególnie okolice Włocławka), gdzie średnie roczne temperatury powietrza przekraczają 8°C. W najchłodniejszych rejonach województwa (część północno-zachodnia i wschodnia) średnia roczna temperatura spada poniżej 7°C. Miesiącem najchłodniejszym jest luty, a najcieplejszym - lipiec.

Znaczne zróżnicowanie przestrzenne wykazują opady atmosferyczne. Najniższe opady notowane są w środkowo-zachodniej i południowej części województwa (poniżej 500 mm rocznie), a najwyższe - w części północno-zachodniej (powyżej 575 mm) i wschodniej (ponad 600 mm). Południowa część województwa leży w strefie najniższych opadów w Polsce i związanego z nimi zjawiska „stepowienia” obszaru. Powoduje to między innymi zachwianie bilansu wodnego i odczuwalny niedobór wody, zwłaszcza w rolnictwie (deficyt wody). Zauważalny jest też ogólny trend obniżania się rocznych sum opadów. W przebiegu rocznym minimum opadów występuje w lutym, a maksimum - w lipcu i sierpniu.

Na obszarze województwa przeważają wiatry z kierunków: zachodniego i południowo-zachodniego (ponad 40% częstości). Znaczny jest udział (ponad 10%) wiatrów wschodnich, przypadających głównie na miesiące zimowe. Najrzadziej występują wiatry z kierunków: południowego, północnego i północno-wschodniego (Rys. 19). Największe prędkości występują w okresie zimowym, najmniejsze w sierpniu i wrześniu, przy czym maksymalne prędkości przypadają na ogół na przeważające kierunki zachodnie i południowo-zachodnie.

Z wiatrami z sektora zachodniego wiąże się napływ mas powietrza pochodzenia atlantyckiego, zawsze wilgotnego, w zimie ciepłego i powodującego odwilże, a w lecie chłodnego. Tym masom powietrza towarzyszy pochmurna pogoda, opady deszczu lub mżawki oraz często mgły. Wiatrom z sektora wschodniego towarzyszy napływ suchego powietrza kontynentalnego, w zimie mroźnego, a latem i wczesną wiosną - bardzo ciepłego. Wiatry północne przynoszą suche powietrze arktyczne, w cieplej części roku chłodne, a zimą mroźne. Specyficzne warunki topograficzne i klimatyczne dużych dolin, a zwłaszcza położonych w ich obrębie kotlin, powodują utrudnione warunki przewietrzania i tendencje do koncentracji zanieczyszczeń powietrza. Z tym zjawiskiem można spotkać się we Włocławku, Ciechocinku, Toruniu, Bydgoszczy i Grudziądzu.

Według regionalizacji klimatycznej Romera (1949) obszar województwa kujawsko-pomorskiego leży w obrębie klimatu Wielkich Dolin, a według Gumińskiego (1948) - głównie w dzielnicach: VII (środkowej) i VI (bydgoskiej). Dzielnicę środkową obejmuje południową część województwa i charakteryzuje się najniższymi w Polsce opadami rocznymi (poniżej 500 mm), liczbą dni z przymrozkami 100-110, czasem zalegania pokrywy śnieżnej 50-80 dni i długością okresu wegetacyjnego 210-220 dni. Dzielnicę bydgoską charakteryzują wyższe opady (średnio 550 mm), ponad 100 dni z przymrozkami, krótszy czas zalegania pokrywy śnieżnej (40-60 dni) i krótszy okres wegetacji (210-215 dni). Północno-zachodnie fragmenty obszaru województwa położone są w obrębie dzielnicy pomorskiej - o wyższych opadach, dłuższym czasie trwania pokrywy śnieżnej i krótszym sezonie wegetacyjnym. Najzimniejsza jest północno-wschodnia część województwa, leżąca w granicach dzielnicy mazurskiej, gdzie pokrywa śnieżna zalega średnio od 90 do 110 dni, a z przymrozkami jest ponad 130 dni, natomiast długość sezonu wegetacyjnego trwa 180-190 dni, a opady wynoszą od 500 do ponad 600 mm rocznie.

Na obszarze województwa występują również zagrożenia naturalne - katastrofalne sytuacje związane z ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi. Z ilością opadów wiąże się np. zagrożenie powodzią jak i dotkliwą suszą, czy uruchomienie procesów geodynamicznych. Silne wiatry niszczą m. in. drzewostan, zrywają dachy i napowietrzne sieci infrastruktury technicznej.

Główną przyczyną globalnego ocieplenia klimatu jest dynamiczny rozwój przemysłu i transportu powodujący nagromadzenie gazów cieplarnianych. Naukowcy oceniają, że przyczyny naturalne związane ze zwiększoną aktywnością słońca mają znaczenie kilkakrotnie mniejsze niż skutki wzrostu stężenia CO₂ i metanu w atmosferze.

2.8.2. Jakość powietrza atmosferycznego

Oceny stanu zanieczyszczenia powietrza w województwie kujawsko-pomorskim dokonano na podstawie wyników pomiarów prowadzonych w latach 2005-2009 w sieci stałych i mobilnych stacji pomiarowych oraz na podstawie innych danych, w tym wykorzystując m.in. wyniki pomiarów zanieczyszczenia dwutlenkiem siarki i dwutlenkiem węgla metodą pasywną zwartych w Raporcie o stanie środowiska województwa Kujawsko-Pomorskiego w 2009 roku.

Kujawsko-Pomorskie należy do obszarów o średnim poziomie zanieczyszczenia powietrza. W rankingu województw o największej emisji gazów i pyłów do powietrza w skali kraju, w 2000 roku znajdowało się na 8 miejscu, natomiast w 2008 roku - na miejscu 7.

Wg danych GUS w latach 2000-2008, w województwie kujawsko-pomorskim, zaobserwowano spadek całkowitej emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych do powietrza o 25,1 tys. ton.

W 2009 roku bilans emisji objął 542 zakłady emitujące zanieczyszczenia pyłowe i 545 emitujących zanieczyszczenia gazowe. w odniesieniu do roku 2008 emisja całkowita podstawowych zanieczyszczeń zmalała o 7,9%. Wyemitowano o 6,0% mniej dwutlenku siarki, o 1,6% dwutlenku azotu oraz o 15,5% tlenku węgla. Nastąpił również spadek emisji pyłu o 8,2%. Emisja substancji charakterystycznych była na podobnym poziomie co w roku ubiegłym i stanowiły one 10,0% całkowitej emisji zanieczyszczeń. Do atmosfery wprowadzono 6227,7 tys. ton dwutlenku węgla. Główne zanieczyszczenia wprowadzone były do powietrza w kolejności wielkości strumieni: dwutlenek siarki ogółem – 41,5%, tlenek węgla (emisja energetyczna) – 26,7%, dwutlenek azotu ogółem – 22,0%, pył ogółem – 9,8%.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego można zaobserwować nierównomierny rozkład przestrzenny emisji zanieczyszczeń. Największe ilości pyłów wprowadzono do powietrza w powiatach: włocławskim grodzkim, inowrocławskim i bydgoskim grodzkim. Największy udział w emisji zanieczyszczeń gazowych miały powiaty: inowrocławski, bydgoski grodzki i włocławski grodzki. Łączna emisja z 4 powiatów grodzkich wyniosła 19,0 tys. ton zanieczyszczeń i stanowiła 33,4% ogólnej emisji z terenu województwa (w tym Bydgoszcz – 17,9%, Włocławek – 9,3%). Bilansowaną emisję stanowiło 184 stacjonarnych źródeł. Na pozostałym obszarze województwa znalazło się 358 zakładów emitujących zanieczyszczenia pyłowe i 361 gazowe które wyemitowały 37,9 tys. ton, tj. 66,6% emisji całkowitej.

Podstawowe znaczenie dla stanu czystości powietrza ma baza energetyczna. W 2009 roku udział zanieczyszczeń energetycznych w całkowitej emisji z województwa wyniósł 91,3%. W rozbiciu na zanieczyszczenia pyłowe emisja energetyczna stanowiła 67,0%, natomiast zanieczyszczenia gazowe – 94,0%.

W 2009 roku odnotowano spadek łącznej emisji zanieczyszczeń wprowadzanych do atmosfery o 11,6% w stosunku do roku ubiegłego.

Podstawowe znaczenie dla stanu czystości powietrza ma emisja przemysłowa (w tym emisje z energetycznego spalania paliw). W 2009 roku udział zanieczyszczeń energetycznych w całkowitej emisji z województwa wyniósł 91,3%. W rozbiciu na zanieczyszczenia pyłowe emisja energetyczna stanowiła 67,0%, natomiast zanieczyszczenia gazowe – 94,0%:

- emisja komunikacyjna (komunikacja samochodowa),
- emisja niska z lokalnych kotłowni węglowych i indywidualnych palenisk domowych,
- emisja z pozostałych obszarów non-ETS takich jak: rolnictwo, mieszkalnictwo i inne.

Poprawę stanu czystości powietrza można osiągnąć poprzez wdrożenie dyrektyw PE i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (tzw. Dyrektywa IED) oraz wdrożenie Pakietu energetyczno – klimatycznego. Pakiet energetyczno – klimatyczny jest to zbiór dokumentów, zatwierdzony przez wszystkie kraje UE w grudniu 2008 roku, który potwierdził podstawowe cele polityki energetycznej UE, tzn.:

- redukcję emisji gazów cieplarnianych do roku 2020 o 20%, w stosunku do roku 1990;
- zwiększenie do 2020 r. udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w zużyciu energii do 20%;
- poprawę do 2020 r. efektywności energetycznej o 20%;
- zwiększenie do 2020 r. udziału biopaliw w zużyciu paliw w transporcie do 10%.

Pakiet modyfikuje i doprecyzowuje instrumenty do osiągnięcia tych celów, tj.: system handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych (dyrektywa EU ETS – 2009/29/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. wiążące cele odnośnie udziału OZE w zużyciu energii ogółem (nowa dyrektywa – 2009/31/WE w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE wsparcie rozwoju technologii składowania CO₂ w strukturach geologicznych (dyrektywa 2009/28/WE).

Na terenie województwa kujawsko – pomorskiego zlokalizowanych jest 47 posiadających zezwolenie na uczestnictwo we wspólnym systemie handlu uprawnieniami do emisji dwutlenku węgla

Tabela 18. Wykaz zakładów zlokalizowanych na terenie Województwa Kujawsko – Pomorskiego – posiadających zezwolenie na uczestnictwo we wspólnym systemie handlu uprawnieniami do emisji dwutlenku węgla

Lp	KPRU	Operator	Nazwa instalacji	Emisja	
				Liczba uprawnień wykorzystanych W 2009 roku w MG CO ₂ /rok	Udział w %
1	PL-0045-05	SODA POLSKA CIECH Sp.z o.o.	ELEKTROCIEPŁOWNIA-ZAKŁAD INOWROCŁAW	643128	11,19
2	PL-0046-05	SODA POLSKA CIECH Sp.z o.o.	JANIKOWO	784086	13,65
3	PL-0052-05	TORUNSKA ENERGETYKA „CERGIA” S.A.	ELEKTROCIEPŁOWNIA TORUŃ EC 1	212117	3,69
4	PL-0053-05	TORUNSKA ENERGETYKA „CERGIA” S.A.	ELEKTROCIEPŁOWNIA TORUŃ EC 3	2740	0,04

Lp	KPRU	Operator	Nazwa instalacji	Emisja	
				Liczba uprawnień wykorzystanych W 2009 roku w MG CO ² /rok	Udział w %
5	PL-0070-05	OPEC Grudziądz Sp.z o.o.	ELEKTROCIEPŁOWNIA GRUDZIĄDZ	156901	2,73
6	PL-0099-05	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A.	Elektrociepłownia Bydgoszcz III	1	0,0000174
7-	PL-0100-05	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A.	Elektrociepłownia Bydgoszcz I	61326	1,06
8	PL-0101-05	PGE Górnictwo i energetyka Konwencjonalna S.A.	Elektrociepłownia Bydgoszcz II	1009125	17,56
9	PL-0157-05	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA NAKŁO N. NOTECIĄ	12341	0,21
10	b.d.	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA KORONOWO	13174	0,22
11	PL-0159-05	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA OSOWA GÓRA-BYDGOSZCZ	15131	0,26
12	PI-0160-05	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA BŁONIE-BYDGOSZCZ	280	0,004
13	PL-0161-05	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA SOLEC KUJAWSKI	15605	0,27
14	PL-0162-05	Komunalne Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA BIAŁE BŁOTA	43389	0,75
15	PL-0210-05	Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	CIEPŁOWNIA RYPIN	22714	0,39
16	PL-0215-05	MPEC Sp.z o.o. Włocławek	WŁOCLAWEK	130850	2,27
17	PL-0269-05	PEC Sp.z o.o. w Golub Dobrzyń	CIEPŁOWNIA GOLUB-DOBRZYŃ	10781	0,18
18	PL-0346-05	ZEC SP. Z O.O. W INOWROCLAWIU	CIEPŁOWNIA C-1 INOWROCLAW	88460	1,54
19	PL-0347-05	ZEC SP. Z O.O. W INOWROCLAWIU	CIEPŁOWNIA C-2 INOWROCLAW	3595	0,06
20	PL-0352-05	Dalia Północ Sp.z o. o.	CIEPŁOWNIA MARIANKI-SWIECIE	21374	0,37
21	PL-0367-05	Zakład Energetyki Ciepłej „ZEC” Sp z o.o.	CIEPŁOWNIA ŻNIN	17167	0,29
22	PL-0421-05	FIRMA „W. LEWANDOWSKI” PHU	INSTALACJA PRODUKCJI PAPIERU-WŁOCLAWEK	2966	0,05
23	PL-0449-05	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	ELEKTROCIEPŁOWNIA-CUKROWNIA JANIKOWO	3408	0,05
24	PI-0450-05	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	ELEKTROCIEPŁOWNIA-CUKROWNIA KRUSZWICA	69791	1,21
25	PL-0455-05	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	ELEKTROCIEPŁOWNIA-CUKROWNIA NAKŁO N. NOTECIĄ	41905	0,72
26	_PL-0469-05	Anwil SA	ELEKTROCIEPŁOWNIA PRZEMYSŁOWA-WŁOCLAWEK	184789	3,21
27	PL-0471-05	Elana-Energetyka Sp.z o.o.	ELEKTROCIEPŁOWNIE PRZEMYSŁOWE EC1 i EC2-TORUŃ	46228	0,80
28	PL-0499-05	Bydgoskie Zakłady Elektromechaniczne „BELMA” S.A	KOYŁOWNIA BELMA	3233	0,05
29	PL-0509-05	Zakłady Tłuszczowe Kruszwica s.a.	KRUSZWICA	59185	1,03
30	PL-0551-05	PEPEBE WŁOCLAWEK	CIEPŁOWNIA PEPEBE	8850	0,15
31	PL-0582-05	Spółdzielnia Mieszkaniowa „Zazamcze” we Włocławku	CIEPŁOWNIA SM ZAZAMCZE	45402	0,79
32	PL-0591-05	Towimor-SA	KOTŁOWNIA ZAKŁADOWA TOWIMOR	7360	0,12
33	PL-0619-05	Zakłady Tłuszczowe Kruszwica S.A.	KOTŁOWNIA ZT KRUSZWICA	24338	0,42
34	PL-0627-05	Proszkownia Mleka w Piotrkowie Kujawskim Sp.z o.o.	CIEPŁOWNIA PROSZKOWNIA MLEKA PIOTRKÓW KUJAWSKI	27206	0,47
35	PL-0677-	LAFARGE CEMENT S.A.	BIELAWY	892852	15,54

Lp	KPRU	Operator	Nazwa instalacji	Emisja	
				Liczba uprawnień wykorzystanych W 2009 roku w MG CO ² /rok	Udział w %
	05				
36	PL-0696-05	Nordzucker Polska S.A.	CHEŁMŹA	3144	0,05
37	PL-0710-05	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	JANIKOWO		
38	PL-0711-05	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	KRUSZWICA	5501	0,09
39	PL-0716-05	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	PIEC WAPIENNY CUKROWNI NAKŁO	2194	0,03
40	PL-0737-05	HUTA SZKŁA GOSPODARCZEGO IRENA	HUTA SZKŁA W INOWROCŁAWIU	14495	0,25
41	PL-0783-05	Wienergerger Osiek Sp.z o.o.	MATERIAŁY CERAMICZNE-WIENERBERGER OSIEK KUPNO	23698	0,41
42	PL-0784-05	Wienergerger Osiek Sp.z o.o.	MATERIAŁY CERAMICZNE-WIENERBERGER OSIEK N NOTECIA	b.d.	b.d.
43	PL-0846-05	WIENERBERGER CERAMIKA BUDOWLANA Sp.z o.o.	MATERIAŁY CERAMICZNE-WIENERBERGER TORUŃ	6999	0,12
44	PL-0863-05	MONDI ŚWIECIE S.A.	INSTALACJA DO PRODUKCJI PAPIERU W ŚWIECIU	369814	6,43
45	PL-0902-08	TORUNSKA ENERGETYKA „CERGIA” S.A.	ELEKTROCIEPŁOWNIA EC-2 CERGIA	76738	1,33
46	PL-0945-08	Krajowa Spółka Cukrowa S.A.	SUSZARNIE CUKROWNI TUCZNO		-
47	PL-0909-08	SGT EuRoPol GAZ S.A.	Tłocznia gazu Włocławek, Gąbinem, 87-732 Gąbinek	559293	9,73
Razem				5743674	100

W 2009 roku, podobnie jak w latach ubiegłych zewidencjonowano wielkość emisji metali ciężkich oraz benzo(a)pirenu,. Łącznie z terenu całego województwa do atmosfery wprowadzono 1345,20 kg tych zanieczyszczeń, tj. o 70,92 kg więcej niż w roku ubiegłym. Udziały procentowe poszczególnych substancji, w emisji sumarycznej były następujące: benzo(a)piren – 57,4%, rtęć – 1,7% – nikiel – 40,1% – kadm – 0,7% arsen – 0,10%.

Od wielu lat obserwuje się zmniejszenie zbilansowanej emisji zanieczyszczeń do powietrza, pochodzącej głównie z przemysłu. Spowodowało to wypuklenie problemu emisji z innych źródeł. Wysokie stężenia zanieczyszczeń powiązane są z dużymi ładunkami zanieczyszczeń do atmosfery z emisji niezorganizowanej – liniowej i powierzchniowej.

Wśród jedenastu normowanych zanieczyszczeń należy zwrócić szczególną uwagę na siedem: pył zawieszony PM10, dwutlenek azotu, benzo(a)piren, benzen, arsen, nikiel i ozon, które przekroczyły w 2009 roku poziomy dopuszczalne, docelowe albo poziomy celu długoterminowego.

W przypadku benzo(a)pirenu poziom docelowy został przekroczony na wszystkich 11 stałych stacjach pomiarowych w województwie oraz na 3 stanowiskach stacji mobilnych, a uzyskane stężenia średnie roczne z 2009 roku osiągnęły od 170 do 820% poziomu docelowego.

W roku 2009 wśród stacji stałych maksymalne stężenie odnotowano na stacji przy ul. P. Skargi w Nakle (6,2 ng/m³). W porównaniu z rokiem 2008, stężenie benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 wzrosło na 5 spośród 11 stacji.

Od wielu lat obserwuje się w województwie bardzo niekorzystny stan zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym PM10. Na wielkość emisji zanieczyszczeń energetycznych mają wpływ temperatury w miesiącach zimowych. Przekroczenia poziomu dopuszczalnego pyłu PM10 wystąpiły w Bydgoszczy, w Toruniu, we Włocławku, w Nakle n. Notecią, Świeciu oraz Żninie. Średni poziom pyłu zawieszonego PM10 ze wszystkich stacji wzrósł w roku 2009 w stosunku do roku 2008 o 11,0%, pyłu BS o 4,4%, a pyłu zawieszonego TSP o 8,2%.

Stężenie średnie roczne ze wszystkich stałych stacji pomiarowych dwutlenku azotu osiągnęło poziom 19,3 µg/m³ (w roku 2008–16,9 µg/m³). Stężenie średnie roczne NO₂ ze wszystkich stałych stacji wzrosło w 2009 roku w porównaniu z rokiem 2008 o 13,7%.

W 2009 roku został przekroczony poziom dopuszczalny NO₂ średni roczny na dwóch stacjach „komunikacyjnych”: przy ul. Okrzei we Włocławku (150% poziomu dopuszczalnego określonego dla roku) oraz przy Placu Poznańskim w Bydgoszczy (127%).

We Włocławku (ul. Okrzei) wystąpiło ponadto przekroczenie norm określonych dla stężeń 1-godzinnych NO₂.

W rejonie głównych tras komunikacyjnych, a w szczególności dróg krajowych biegnących przez gęsto zabudowane tereny miast, zanieczyszczenie powietrza dwutlenkiem azotu jest znacznie wyższe niż w rejonach oddalonych od dróg.

Utrzymuje się korzystna jakość powietrza pod względem zanieczyszczenia dwutlenkiem siarki. W roku 2009 w żadnym punkcie pomiarowym na terenie województwa nie zanotowano przekroczeń poziomów dopuszczalnych.

Pomiary pasywne wykazały, że podwyższone stężenia SO₂ notowane są w tych rejonach województwa, które są gęsto zabudowane. W sezonie grzewczym poziom stężeń jest tam znacznie wyższy.

Badania pyłu zawieszonego PM_{2,5} prowadzone w Bydgoszczy i w Toruniu wykazały, że poziom tego zanieczyszczenia jest wysoki. Stężenia średnie roczne z 2009 roku wyniosły 81% poziomu docelowego w Bydgoszczy i 98% w Toruniu. W sezonie zimowym, stężenia pyłu wzrastają. Na emisję niską nakłada się dodatkowo emisja komunikacyjna.

W 2009 roku stężenie benzenu wzrosło średnio aż o 115% w porównaniu z rokiem 2008. Na 6 stacjach pomiarowych w województwie wystąpiło przekroczenie poziomu dopuszczalnego w Bydgoszczy (ul. Wojska Polskiego i Plac Poznański), w Grudziądzu (ul. Kosynierów Gdyńskich), we Włocławku (ul. Kilińskiego), w Mogilnie oraz Nakle.

W przebiegu rocznym stężeń zarysowało się, podobnie jak w latach poprzednich, wyraźne maksimum w miesiącach zimowych.

Pomiary metali w pyłe zawieszonym PM₁₀ wykazały, że najkorzystniej wypadł ołów, natomiast najmniej korzystnie arsen i nikiel. Stężenie arsenu zostało przekroczone w Bydgoszczy, przy ul. Ikara w Grudziądzu, na terenie uzdrowiska w Inowrocławiu. Przekroczenie poziomu docelowego niklu wystąpiło przy ul. Łady we Włocławku.

W 2009 r. zanotowano poziom przekroczenia celu długoterminowego ozonu określonego ze względu na ochronę zdrowia ludzi. Wartość ta była przekraczana w 2009 roku na 3 stacjach stałych: przy ul. Warszawskiej w Bydgoszczy (w ciągu 5 dni), w Zielonce (6 dni) oraz w Ciechocinku (4 dni). Nie zanotowano przekroczeń poziomu docelowego, określonego ze względu na zdrowie ludzi. Dla terenów pozamiejskich obowiązuje ponadto poziom docelowy i poziom celu długoterminowego wskaźnika AOT₄₀ dla ozonu, obliczony dla okresu wegetacyjnego (1.V.-31.VII.) z pięciu lat. Na jedynej stacji - Zielonka - mierzącej stężenie ozonu i spełniającej kryterium lokalizacji ze względu na ochronę roślin średni wskaźnik AOT₄₀ z 5 lat (2005-2009) stanowi 61% wartości poziomu docelowego i 183% celu długoterminowego.

Pomiary wskaźnikowe (okresowe) wykonywane przy użyciu stacji mobilnych wykazały niekorzystne stężenie dwutlenku azotu w rejonie Wzgórza Wolności w Bydgoszczy, wysokie stężenia pyłu zawieszonego PM₁₀ w Białych Błotach, Radziejowie i Sępólnie Krajeńskim oraz bardzo wysokie wartości stężeń benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym we wszystkich punktach pomiarowych, w których wykonywano pomiary tego zanieczyszczenia.

W 2009 roku prowadzono badania mikrobiologiczne powietrza w rejonie dwóch oczyszczalni ścieków w Bydgoszczy, oczyszczalni w Toruniu, Brodnicy i Chełmży oraz w rejonie Regionalnego Zakładu Utylizacji Odpadów Komunalnych w Machnacu. W otoczeniu oczyszczalni „Kapuściska” w Bydgoszczy rejestrowano przekroczenia dla większości badanych wskaźników, a powietrze było najbardziej zanieczyszczone w pobliżu punktu pomiarowego przy ul. Wypaleniska. W rejonie oczyszczalni „Fordon” w większości przypadków badane powietrze uznano za średnio zanieczyszczone, ale zdarzały się pojedyncze wyniki klasyfikujące powietrze jako silnie zanieczyszczone. W Toruniu, Machnacu, Chełmży oraz Brodnicy powietrze pod względem mikrobiologicznym oceniono jako średnio zanieczyszczone.

Na podstawie rocznej oceny jakości powietrza atmosferycznego w województwie kujawsko – pomorskim za rok 2009, 7 stref znalazło się w niekorzystnej klasie C, w tym 2 strefy ze względu na 3 zanieczyszczenia: aglomeracja bydgoska (benzo(a)piren, pył zawieszony PM₁₀, benzen), miasto Włocławek (pył zawieszony PM₁₀, benzen, nikiel), 2 strefy ze względu na 2 zanieczyszczenia: miasto Toruń (pył zawieszony PM₁₀, benzo(a)piren), strefa mogileńsko-żnińska (pył zawieszony PM₁₀, benzen), a 3 strefy ze względu na 1 zanieczyszczenie: powiat nakielski (pył zawieszony PM₁₀), strefa chełmińsko-świecka (pył zawieszony PM₁₀) i strefa kujawsko – pomorska (ozon). Dla stref z klasy C konieczne jest sporządzenie programu ochrony powietrza.

Z przyznania danej strefie właściwej klasy w ocenie pięcioletniej wynikają wymagania dotyczące ocen rocznych w kolejnych latach. Ocena pięcioletnia jakości powietrza za lata 2005- 2009 wykonana w czerwcu 2010 roku w nowym układzie stref (tylko 4 strefy w województwie: aglomeracja bydgoska, miasto Toruń, miasto Włocławek i strefa kujawsko – pomorska) wykazała, że dla dwóch zanieczyszczeń (pył zawieszony PM₁₀ oraz benzo(a)piren) we wszystkich strefach należy wykonywać pomiary wysokiej jakości w stałych punktach. Pomiary takiej samej jakości powinny być wykonywane w odniesieniu do: benzenu w aglomeracji bydgoskiej, tlenku węgla w Toruniu, dwutlenku azotu i kadmu we Włocławku, a w strefie kujawsko-pomorskiej benzenu, ozonu i kadmu. Natomiast pomiary mniej intensywne muszą być kontynuowane dla: SO₂, NO₂, CO, As w aglomeracji bydgoskiej, C₆H₆ i CO we Włocławku. W przypadku pozostałych zanieczyszczeń, wystarczającymi metodami ocen

rocznych mogą być: modelowanie matematyczne, pomiary wskaźnikowe i obiektywne metody szacowania.

2.9. Hałas

Ochrona przed hałasem polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu akustycznego środowiska poprzez utrzymywanie poziomu hałasu poniżej dopuszczalnego lub co najmniej na tym poziomie, zmniejszaniu poziomu hałasu co najmniej do poziomu dopuszczalnego, gdy nie jest on dotrzymany.

W środowisku źródłami hałasu są: pojazdy poruszające się drogami, liniami kolejowymi lub tramwajowymi, linie elektroenergetyczne, starty, lądowania i przeloty statków powietrznych, instalacje przemysłowe, zakłady wytwórcze, rzemieślnicze, obiekty handlowe, sportowe oraz lokale gastronomiczne i rozrywkowe.

Ustawa o wprowadzeniu ustawy Prawo ochrony środowiska oraz ustawa Prawo ochrony środowiska nakłada obowiązek wykonywania oceny stanu akustycznego:

- aglomeracji o liczbie większej niż 250 tys. mieszkańców - do 30.06.2007 r. w województwie kujawsko-pomorskim dotyczy miasta Bydgoszcz,
- aglomeracji o liczbie większej niż 100 tys. mieszkańców - do 30.06.2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim dotyczy miasta Toruń, Włocławek,
- terenów poza aglomeracjami położonych w zasięgu oddziaływania akustycznego dróg, linii kolejowych oraz lotnisk, których eksploatacja może spowodować negatywne oddziaływanie na znacznych obszarach,
- innych terenów wskazanych w powiatowych planach ochrony środowiska.

Inspekcja Ochrony Środowiska prowadziła do 2010 r. monitoring hałasu dwóch grup miast: powyżej 100 tys. mieszkańców i miast poniżej 100 tys. mieszkańców. Obecnie prowadzi monitoring na pozostałych terenach nie wymienionych w ust. 2 art. 117 Prawa ochrony środowiska.

Zgodnie z art. 119 ustawy Prawo ochrony Środowiska dla terenów, na których w wyniku przeprowadzonej oceny poziom hałasu przekracza poziom dopuszczalny organy wg właściwości opracowują programy ochrony środowiska przed hałasem, jako narzędzie naprawcze, których celem jest dostosowanie poziomu hałasu do poziomu dopuszczalnego.

Miasto Bydgoszcz posiada opracowaną mapę akustyczną, która była podstawą do opracowania programu ochrony środowiska przed hałasem. Program wyznaczył kierunki działań, które powinny doprowadzić do poprawy klimatu akustycznego, a tym samym dostosować emitowany hałas do poziomów dopuszczalnych. Priorytetem realizacji zakładanych działań jest wskaźnik wiążący liczbę ludności z zagrożonej hałasem z wielkością przekroczeń dopuszczalnych poziomów dźwięków występujących na danym terenie, wyznaczający kolejność realizacji planowanych zadań.

Planowane zadania wiążą się przede wszystkim z remontem nawierzchni ulic, budową ekranów akustycznych jak również z wymianą torowisk tramwajowych. Prowadzony monitoring hałasu dotyczy terenów na których występuje przekroczenie dopuszczalnych poziomów hałasu. Wyniki prowadzonych badań w większości przypadków wykazują przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu.

Miasto Toruń i Włocławek nie wykonały jeszcze map akustycznych i prowadzony monitoring obejmuje tereny zabudowy mieszkaniowej, w punktach gdzie w wyniku prowadzonych pomiarów stwierdzono szczególne uciążliwości hałasu komunikacyjnego. Wyniki prowadzonych badań w większości przypadków wykazują przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu.

Monitoring hałasu miast poniżej 100 tys. mieszkańców prowadzony jest w punktach, gdzie wcześniej przeprowadzone pomiary stwierdziły szczególne uciążliwości hałasu komunikacyjnego. Punkty dotyczyły miejsc gdzie zwarta zabudowa mieszkaniowa zlokalizowana jest w niewielkiej odległości od jezdni dróg różnych kategorii, od dróg krajowych do dróg gminnych jak również w miejscach gdzie drogi przebiegają przez centralne części miast.

Wyniki prowadzonych badań w większości przypadków wykazują przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu.

2.9.1. Hałas komunikacyjny

Hałas komunikacyjny, to hałas wytwarzany przez ruch drogowy, tramwajowy, kolejowy, lotniczy. Największe zagrożenie hałasem występuje na obszarach aglomeracji miejskich i bezpośrednio wynika z natężenia ruchu, struktury strumienia pojazdów, stanu technicznego nawierzchni drogi, pojazdów itp.

Hałas drogowy

Podstawowy układ sieci drogowej województwa kujawsko-pomorskiego tworzą drogi publiczne: krajowe o długości 920,83 km, wojewódzkie o długości 1 728,985 km, powiatowe oraz gminne o łącznej długości około 13 996 km.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2006 r. w sprawie dróg, linii kolejowych i lotnisk, których eksploatacja może powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach, dla których jest wymagane sporządzanie map akustycznych, oraz sposobów określania granic terenów objętych tymi mapami, zalicza się drogi po których przejeżdża ponad 3.000.000 pojazdów rocznie, czyli ponad **8219 poj./dobę**.

Przeprowadzony w 2010 r. generalny pomiar ruchu wykazał, że średni dobowy ruch (SDR) pojazdów na sieci dróg krajowych w Polsce w stosunku do średniego dobowego ruchu z 2005 r. wzrósł o 22% i wynosi 9958 poj./dobę.

Średni wskaźnik SDR w 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim na drogach krajowych wynosi 9782 poj./dobę, w stosunku do roku 2005 wzrósł o 22% i jest zbliżony do SDR w kraju.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2010 r. generalny pomiar ruchu został wykonany na 945 km jezdni dróg krajowych. Z przeprowadzonej analizy pomiaru ruchu na drogach krajowych przebiegających przez województwo kujawsko-pomorskie wynika że 530,1 km jezdni dróg krajowych zostanie zaliczona do obiektów mogących powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach, co będzie skutkowało koniecznością opracowania map akustycznych, wg których zostanie określona rzeczywista uciążliwość akustyczna i konieczność zastosowania przedsięwzięć mających na celu eliminację uciążliwości.

Na odcinkach dróg krajowych średni dobowy ruch (SDR) pojazdów przekraczał wartość wskazaną w wyżej cytowanym Rozporządzeniu

- około 200% i powyżej - na 114,3 km długości jezdni
- od 46% do 80% - na 109,4 km długości jezdni
- od 21% do 45% - na 161,1 km długości jezdni
- od 11% do 20% - na 70,8 km długości jezdni
- 0% do 10% - na 47,5 km długości jezdni

Do obiektów mogących powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach nie zaliczono 414,9 km długości jezdni dróg krajowych (44% długości jezdni przebadanych).

Drogi o najwyższym średnim dobowym ruchu pojazdów (powyżej 16 000 poj./dobę) w województwie to: drogi krajowe nr 1, 5, 10, 15, 25, 80, natomiast drogi o średnim dobowym ruchu pojazdów poniżej wskaźnika wskazanego w cyt. Rozporządzeniu to: drogi krajowe nr 25, 55, 56, 62, 67, 91.

Na drogach wojewódzkich SDR w 2005 r. wynosił 2797 poj./dobę i ze względu na brak kompletnego opracowania wyników obecnie nie można jeszcze dokonać porównania ze wskaźnikiem z roku 2010.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2010 r. generalny pomiar ruchu został wykonany na 1617,1 km jezdni dróg wojewódzkich. Z przeprowadzonej analizy pomiaru ruchu na drogach wojewódzkich wynika że 54,7 km jezdni dróg wojewódzkich zostanie zaliczona do obiektów mogących powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach, co będzie skutkowało koniecznością opracowania map akustycznych, wg których zostanie określona rzeczywista uciążliwość akustyczna i konieczność zastosowania przedsięwzięć mających na celu eliminację uciążliwości.

Z przebadanych odcinków jezdni dróg wojewódzkich jedynie na 7,7 km dróg dobowy ruch (SDR) pojazdów przekraczał wartość wskazaną w wyżej cytowanym Rozporządzeniu o około 200% i powyżej. Do obiektów mogących powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach nie zostało zaliczone 1562,4 km długości jezdni dróg wojewódzkich (96,6% długości jezdni przebadanych)

Istotny wpływ na emisję hałasu drogowego mają pojazdy ciężkie. Z badań ruchu drogowego wynika, że ich udział w ogólnej licznie pojazdów na drogach krajowych w województwie kujawsko-pomorskim jest wysoki (około 30%) i ma tendencje wzrostową chociaż zaczyna zaznaczać się korzystna, aczkolwiek bardzo powolna tendencja do odciążania obszarów zurbanizowanych (miast) z uciążliwego ruchu tranzytowego pojazdów ciężkich. Oddziaływanie to ściśle uzależnione jest od tempa budowy tras obwodowych.

Obserwuje się niebezpieczne, z punktu widzenia jakości klimatu akustycznego terenów położonych przy głównych drogach komunikacji zjawisko wzrostu natężenia ruchu drogowego i udziału transportu ciężkiego w godzinach nocnych. Powoduje to w konsekwencji wzrost zagrożenia hałasem terenów w godzinach nocnych.

Obserwuje się również systematyczne narastanie zjawiska „przestrzennego zagęszczania się” uciążliwości akustycznych powodowanych przez ruch samochodowy w miastach. Wiąże się to ze stałym wzrostem natężenia ruchu pojazdów i ich częstotliwością, co powoduje wydłużanie się tzw. godzin szczytu komunikacyjnego.

Hałas kolejowy

Uciążliwości hałasu kolejowego na terenie województwa są zdecydowanie mniejsze niż hałasu komunikacyjnego i przemysłowego. Dotyczy on jedynie obszarów bezpośrednio sąsiadujących z terenami kolejowymi, w większości przebiegającymi poza terenami zurbanizowanymi.

Na terenie województwa trzymuje się tendencja zmniejszania zasięgu negatywnego oddziaływania hałasu kolejowego, co związane jest ze zmniejszaniem rangi i roli transportu kolejowego, a w szczególności z likwidacją linii i zmniejszaniem liczby połączeń kolejowych, zmniejszaniem częstotliwości kursowania i długości składów pociągów.

Składową hałasu komunikacyjnego również są:

Hałas tramwajowy, który powstaje w czasie ruszania, jazdy i zatrzymywania się tego typu pojazdów. Przestrzenne zasięg jego oddziaływania w województwie nie jest zbyt duży i dotyczy miast Bydgoszczy, Toruń i Grudziądz. Przebieg linii tramwajowych w pobliżu osiedli mieszkaniowych i przez centra miast powoduje narażenie znacznej liczby mieszkańców tych miast na dyskomfort akustyczny.

Hałas lotniczy, który powstaje w trakcie startów, przelotu i lądowań statków powietrznych. Prowadzony monitoring hałasu lotniczego prowadzony do czerwca do listopada przy natężeniu lotów pasażerskich ok. 769 operacji (startów i lądowań) nie wykazał przekroczeń dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku. Na dzień dzisiejszy nie jest prowadzony monitoring hałasu lotniczego.

2.9.2. Hałas przemysłowy

Hałas przemysłowy jest również znaczącym źródłem hałasu w środowisku. Jest on bardziej zróżnicowany niż hałas komunikacyjny, ze względu na różnorodność pochodzenia jego źródeł (głównie podmioty gospodarcze) i odróżnieniu od hałasu komunikacyjnego jego obszar oddziaływania ma zasięg lokalny. Zagrożenie hałasem przemysłowym dotyczy głównie terenów zabudowy mieszkaniowej i funkcji chronionych zlokalizowanych w sąsiedztwie w/w obiektów. Poniżej zamieszczona tabela charakteryzuje rozkład hałasu przemysłowego emitowanego w latach 2006-2009.

Tabela 19. Rozkład przekroczeń dopuszczalnego poziomu hałasu przemysłowego w latach 2006-2009

Zakres przekroczeń	Pora doby	2006	2007	2008	2009
1 do 5 dB	dzień	7	9	5	6
	noc	4	4	8	7
5 do 10 dB	dzień	7	5	4	2
	noc	7	7	9	6
10 do 15 dB	dzień	2	1	2	0
	noc	6	3	2	1
15 do 20 dB	dzień	0	0	0	0
	noc	1	0	1	0
20 do 25 dB	dzień	0	0	0	0
	noc	0	1	1	0

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010 r

Jak wynika z powyższej tabeli najczęściej rejestrowane przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu w latach 2006-2009 dotyczą pory dziennej i nocnej w przedziale 1-5 dB i 5-10 dB.

Prowadzone systematycznie kontrole w zakresie ochrony przed hałasem przemysłowym przyczyniają się do likwidacji większości przekroczeń dopuszczalnych poziomów dźwięku w środowisku, a tym samym w znacznym stopniu wpływają na likwidację uciążliwości i poprawę klimatu akustycznego na terenach chronionych. Poniżej zamieszczona tabela przedstawia wykaz kontroli przeprowadzonych w obszarach uciążliwości akustycznej zakładów stanowiących źródło emisji hałasu do środowiska.

Tabela 13. Kontrole zakładów stanowiących źródło hałasu w latach 2006-2009

Rodzaj działalności kontrolnej	2006	2007	2008	2009	Razem
Kontrole planowane	100	102	91	113	406
Kontrole interwencyjne	62	54	51	30	197
Kontrole ogółem	162	156	142	143	603
Zakłady skontrolowane	156	150	139	130	575
Zakłady powodujące przekroczenia	29	37	52	21	139
Zakłady które zlikwidowały przekroczenia	16	16	31	21	84
Zakłady realizujące inwestycje ograniczające emisje hałasu	8	12	7	6	33

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010

W analizowanym okresie lat 2006 – 2009 Inspekcja Ochrony Środowiska przeprowadziła łącznie 603 kontrole i w 139 przypadkach stwierdziła emisję ponadnormatywnego hałasu do środowiska. W analizowanym okresie 84 zakłady zlikwidowały uciążliwość, 33 zakłady są w trakcie realizacji inwestycji ograniczających emisję hałasu, a 22 zakłady nie zlikwidowały uciążliwości.

Jedynie w roku 2009 wszystkie zakłady, w których stwierdzono przekroczenia dopuszczalnego poziomu hałasu zlikwidowały uciążliwości.

Jak wynika z powyższej tabeli problem zagrożenia hałasem przemysłowym istnieje i wymaga poświęcania dalszej szczególnej uwagi.

Składową hałasu przemysłowego jest również hałas emitowany przez urządzenia elektroenergetyczne i elektrownie wiatrowe. Poziom emitowanego hałasu ściśle powiązany jest z warunkami klimatycznymi, zwłaszcza siłą i kierunkiem wiejących wiatrów, wilgotnością i temperaturą powietrza i ma charakter liniowy.

Zagadnienie to nabiera szczególnej wagi przy wyznaczaniu terenów zabudowy mieszkaniowej w sąsiedztwie przebiegu linii i urządzeń elektroenergetycznych, przy projektowaniu przebiegu nowych linii elektroenergetycznych oraz w sąsiedztwie lokalizacji elektrowni wiatrowych. Hałas emitowany przez stacje elektroenergetyczne i elektrownie wiatrowe ma charakter lokalny i może powodować uciążliwości w najbliższym sąsiedztwie.

2.10. Pola elektromagnetyczne

Ochrona przed polami elektromagnetycznymi polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu środowiska poprzez: utrzymywanie poziomów pól elektromagnetycznych poniżej dopuszczalnych lub co najmniej na tych poziomach, zmniejszanie poziomów pól elektromagnetycznych co najmniej do dopuszczalnych, gdy nie są one dotrzymane.

Pole elektromagnetyczne w przeciwieństwie do innych czynników negatywnie oddziałujących na środowisko jak np. hałas, nie jest rejestrowane przez zmysły człowieka co powoduje niemożność intuicyjnego dostosowania sposobu postępowania człowieka do stopnia występującego zagrożenia. Wpływ pola elektromagnetycznego na organizm człowieka uzależniony jest od wielkości natężenia (lub gęstości mocy) oraz częstotliwości występujących drgań.

W latach 2006-2010 Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska w ramach monitoringu środowiska prowadził badania poziomów pól elektromagnetycznych środowisku. Punkty pomiarowe wyznaczono na terenach ogólnodostępnych dla ludności, w rejonie oddziaływania źródeł emisji promieniowania elektromagnetycznego (stacje bazowe telefonii komórkowej, stacje radiowe i telewizyjne).

Lata 2006-2007 przedstawiają punkty pomiarowe w miastach, w rejonie lokalizacji źródeł promieniowania, natomiast od 2008 r. zgodnie z nowym Rozporządzeniem Ministra Środowiska w sprawie zakresu i sposobu prowadzenia badań poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku punkty pomiarowe wyznacza się następująco:

„Na obszarze każdego województwa, dla każdego roku kalendarzowego z trzyletniego cyklu pomiarowego wyznacza się po 15 punktów pomiarowych w dostępnych miejscach dla ludności dla każdego wyznaczonego obszaru:

- w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców - 15 punktów pomiarowych
- w miastach poniżej 50 tys. mieszkańców - 15 punktów pomiarowych
- w terenach wiejskich - 15 punktów pomiarowych

Łącznie na terenie województwa wyznacza się 135 punktów pomiarowych dla trzyletniego cyklu pomiarowego, po 45 punktów pomiarowych dla każdego roku, równomiernie rozmieszczonych na terenie województwa.

Zestawienie punktów pomiarowych w poszczególnych latach przedstawia poniższa tabela:

Tabela 21. Zestawienie punktów pomiarowych w latach 2006-2010

2006		2007		2008		2009		2010	
Miasto	Lpm*	Miasto	Lpm*	Miasta powyżej 50 tys. mieszkańców					
				Miasto	Lpm*	Miasto	Lpm*	Miasto	Lpm*
Bydgoszcz	27	Bydgoszcz	19	Bydgoszcz	10	Bydgoszcz	10	Bydgoszcz	10
Toruń	5	Toruń	3	Toruń	2	Toruń	2	Toruń	2
Włocławek	4	Włocławek	2	Włocławek	1	Włocławek	1	Włocławek	2
Grudziądz	4	Grudziądz	1	Grudziądz	1	Grudziądz	1	Grudziądz	1
Inowrocław	4	Brodnica	1	Inowrocław	1	Inowrocław	1	-----	--
Nakło	1	Nieszawa	1	Razem	15	Razem	15	Razem	15
Żnin	1	Lipno	1	Miasta poniżej 50 tys. mieszkańców					
Kruszwica	1	Rypin	1	Nakło, Solec Kujawski, Mogilno, Żnin, Ciechocinek, Wąbrzeźno, Sępólno Krajeńskie, Świecie, Tuchola, Rypin, Golub Dobrzyń, Chełmno, Radziejów, Brześć kujawski, Lubraniec	Koronowo, Janikowo, Kruszwica, Strzelno, Kcynia, Więcbork, Nowe, Aleksandrów Kujawski, Brodnica, Kowalewo Pomorskie, Łasin, Lipno, Piotrków Kujawski, Chełmża, Barcin,	Dobrzyń n/Wisłą, Gniewkowo, Górzno, Izbica Kujawska, Jabłonowo Pomorskie, Kamień Krajeński, Janowiec Wielkopolski, Kowal, Lubień Kujawski, Łabiszyn, Mrocza, Pakość, Radzyń Chełmiński, Skępe, Szubin			
Mogilno	1								
Świecie	1								
Rypin	1								
Golub Dobrzyń	1								
Razem	51	Razem	29				Razem: 15	Razem: 15	Razem: 15
				Tereny wiejskie					
				Lubraniec, Ryńsk, Unisław, Radomin, Mąkowsko, Kołaczkowo, Piła, Potulice, Dąbrowa, Kruszynek, Dobrcz, Przyłęki, Ostrowite, Osięciny, Raciążek	Białe Błota, Sielsko, Żłotniki Kujawskie, Jeziora Wielkie, Sadki, Sośno, Jeżewo, Pruszcz, Cekcyn, Rogowo, Waganiec, Bobrowo, Lisewo, Zbójno., Gruta,	Baruchowo, Bobrowniki, Brzozie, Choceń, Gąsawa, Gostycyn, Kęsowo, Kikół, Łysomice, Osie, Rogowo, Skrwilno, Świecie Nad Osą, Wapielsk, Zbiczno.			
				Razem: 16	Razem: 15	Razem: 15			

Lpm* - liczba punktów pomiarowych.

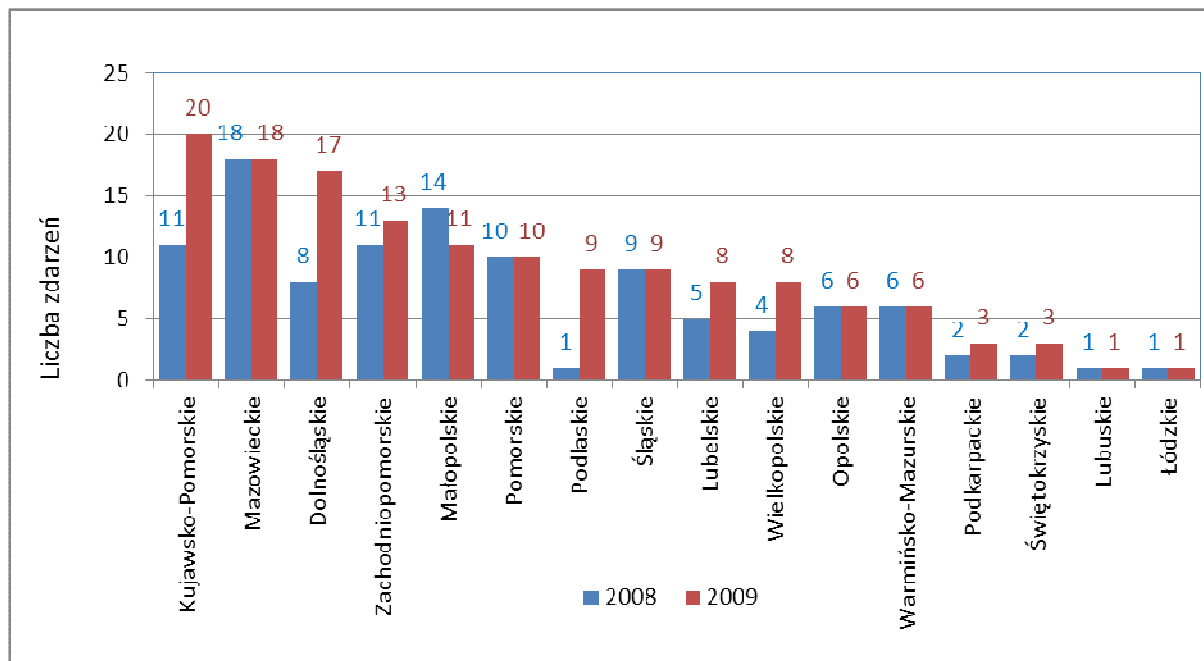
Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010 r.

2.11. Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe, szkody w środowisku

Przez poważną awarię rozumie się wszelkie zdarzenia, w szczególności emisję, pożar lub eksplozję, powstałe w trakcie przebiegu procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu (w których występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji), prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia: życia lub zdrowia ludzi, środowiska bądź powstania takiego zagrożenia z opóźnieniem. Rozszerzeniem definicji poważnej awarii jest poważna awaria przemysłowa rozumiana jako awaria w zakładzie.

Ochrona środowiska przed poważną awarią powinna polegać na zapobieganiu powstawania zdarzeń mogących powodować awarię oraz ograniczanie jej skutków dla ludzi i środowiska. Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy prowadzi rejestr potencjalnych sprawców poważnych awarii, w tym zakładów o zwiększonym ryzyku (ZZR) i dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii (ZDR). O zakwalifikowaniu zakładu do kategorii o „zwiększonym ryzyku” lub o „dużym ryzyku” decyduje rodzaj i ilość substancji niebezpiecznych znajdujących się na

terenie zakładu. Substancja niebezpieczna to jedna lub więcej substancji, albo mieszaniny substancji, które ze względu na swoje właściwości chemiczne, biologiczne lub promieniotwórcze mogą, w razie nieprawidłowego obchodzenia się z nimi, spowodować zagrożenie życia lub zdrowia ludzi lub środowiska. Substancją niebezpieczną może być surowiec, produkt, półprodukt, odpad, a także substancja powstała w wyniku awarii. Podstawę do zakwalifikowania zakładu do tych dwu kategorii zakładów stanowi właściwe rozporządzenie Ministra Gospodarki. Poniżej zamieszczony wykres przedstawia liczbę zdarzeń zaistniałych w Polsce z wyszczególnieniem zdarzeń zaistniałych w poszczególnych województwach.

Liczba zdarzeń w latach 2008-2009 w poszczególnych województwach

Źródło: Raport GIOŚ o zdarzeniach o znamionach poważnych awarii w 2009 r. – maj 2010

Jak wynika z powyższego rysunku najczęściej zdarzeń w 2009 r. miało miejsce na terenie województwa kujawsko-pomorskiego i w stosunku do roku 2008 wystąpił duży ich wzrost. Poniżej zamieszczona tabela przedstawia wykaz obiektów będących w wykazie Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Tabela 22. Liczba zakładów o dużym ryzyku i liczba zakładów o zwiększonym ryzyku w latach 2006-2009

Rok	Wykaz obiektów									
	Liczba ZZR*		Liczba ZDR*		Razem		Liczba PSPA*		Obiekty razem	
	Polska	woj. kuj-pom.	Polska	woj. kuj-pom.	Polska	woj. kuj-pom.	Polska	woj. kuj-pom.	Polska	woj. kuj-pom.
2006	199	10	157	14	356	24	743	67	1099	91
2007	208	10	158	14	366	24	791	70	1157	94
2008	195	9	161	13	356	22	817	73	1173	95
2009	193	6	167	13	360	19	827	72	1187	91

ZDR* Zakłady dużego ryzyka. ZZR* Zakłady zwiększonego ryzyka. PSPA* Potencjalni sprawcy poważnych awarii

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010 r. oraz Raport GIOŚ o zdarzeniach o znamionach poważnych awarii w 2009 r. –maj 2010

Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli latach 2006-2009 liczba zakładów zakwalifikowanych do poszczególnych grup obiektów ulegała zmianom, polegającym na ich skreśleniu bądź wprowadzeniu na listy obiektów nowych i tak:

W roku 2006 na liście zakładów o zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii (ZZR) było wpisane 10 obiektów natomiast w 2009 r. pozostało tylko 6. następujących zakładów:

1. „RUN-Chłodnia” Sp. z o.o. we Włocławku;
2. Linde Gaz Polska Sp. z o.o. Zakład Produkcyjny w Bydgoszczy;
3. Natural Chemical Products Sp. Z o.o. w Bydgoszczy;
4. Przedsiębiorstwo Usługowo Handlowo Transportowe „PEGAZ” Sp. J. Rozlewnia Gazu Płynnego w Zdziarsku;
5. Zakłady Tłuszczowe „Kruszwica” S.A. w Kruszwicy
6. Suszarnia i Magazyn Zboża w Szarleju

W roku 2006 na liście zakładów o dużym ryzyku wystąpienia awarii (ZDR) było wpisane 14 obiektów natomiast do 2009 r. ubył jeden obiekt i pozostało 13 następujących zakładów: .

1. Zakłady Chemiczne „ZACHEM” S.A. w Bydgoszczy
2. „Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o. Baza Paliw nr 2 w Nowej Wsi Wielkiej
3. „Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o. Baza Paliw nr 11 w Zamku Bierzgowskim
4. „BARTER” S.A. Rozlewnia Gazu Płynnego w Bydgoszczy
5. „BAŁTYK GAZ” Sp. z o.o. Centrum Regionalne Północ. Magazyn Bydgoszcz
6. Przedsiębiorstwo „GASPOL” Sp. Z o.o. Rypin
7. Zakłady Azotowe „ANWIL” S.A. we Włocławku
8. „ORLEN GAZ” Sp. z o.o. Rozlewnia Gazu Płynnego w Inowrocławiu
9. Tłocznia Gazu ‘Włocławek w Gąbinku
10. Zakłady Chemiczne „NITRO-CHEM” S.A w Bydgoszczy
11. Mondi Świecie S.A. w Świeciu
12. Inowrocławskie Kopalnie Soli ‘SOLINO” S.A. w Inowrocławiu-Kopalnia Soli i PMRP „GÓRA” w Górze
13. „INVESTGAS” S.A. – Kawernowy Podziemny Magazyn Gazu Mogilno w Pałędziu Dolnym

Źródłami zdarzeń o znamionach poważnych awarii w analizowanych latach były:

- procesy przemysłowe i magazynowanie substancji niebezpiecznych zakładach zakwalifikowanych do ZZR lub do ZDR;
- procesy przemysłowe i magazynowanie substancji niebezpiecznych zakładach nie należących do w/w grup;
- wypadki w transporcie materiałów niebezpiecznych: kolejowym, drogowym, rurociągowym, wodnym.

Poniżej zamieszczona tabela przedstawia zaistniałe zdarzenia w rozbiciu na lata 2006-2009 z wyróżnieniem miejsca i rodzaju zdarzenia.

Tabela 23. Liczba zdarzeń w latach 2006-2009 ze względu na miejsce wystąpienia

Lp	2006 r.		2007 r.		2008 r.		2009 r.		2006-2009 Razem
	Miejsce zdarzeń	Liczba zdarzeń	Miejsce zdarzeń	Liczba zdarzeń	Miejsce zdarzeń	Liczba zdarzeń	Miejsce zdarzeń	Liczba zdarzeń	
1	Zakłady og.	10	Zakłady og.	14	Zakłady og.	8	Zakłady og.	12	44
	w tym: ZDR	6	w tym: ZDR	11	w tym: ZDR	5	w tym: ZDR	9	31
	ZZR	2	ZZR	0	ZZR	0	ZZR	0	2
	Potencjalni sprawcy	2	Potencjalni sprawcy	3	Potencjalni sprawcy	3	Potencjalni sprawcy	3	11
2	Transport w tym: drogowy	1	Transport w tym: drogowy	2	Transport w tym: drogowy	2	Transport w tym: drogowy	1	6
	kolejowy	0	kolejowy	0	kolejowy	1	kolejowy	0	2
	wodny	0	wodny	0	wodny	0	wodny	0	0
	rurociągowy	0	rurociągowy	1	rurociągowy	0	rurociągowy	1	2
	Inne	12	Inne	0	Inne	1	Inne	7	20
	Razem: 23		Razem 16		Razem 11		Razem 20		70

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010 r.

Tabela 24. Liczba zdarzeń w latach 2006-2009

Lp	Rok	Liczba zdarzeń	Liczba zdarzeń zgłoszona do GIOŚ
1	2006	23	2
2	2007	16	1
3	2008	11	0
4	2009	20	2
Razem		70	5

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010 r. oraz Raport GIOŚ o zdarzeniach o znamionach poważnych awarii w 2009 r. –maj 2010.

W latach 2006-2009 na terenie województwa Kujawsko-Pomorskiego wystąpiło łącznie 70 zdarzeń o znamionach poważnych awarii. Jak wynika z powyżej przedstawionej tabeli pięć z zaistniałych zdarzeń w latach 2006-2009 kwalifikowało się do zgłoszenia, zgodnie z wytycznymi wynikającymi z rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 30 grudnia 2002 r. w sprawie poważnych awarii objętych obowiązkiem zgłaszania do Głównego Inspektora Ochrony Środowiska.

Zestawienie zaistniałych zdarzeń w stosunku do rodzaju niebezpiecznej substancji przedstawia poniższa tabela:

Tabela 25. Liczba zdarzeń w latach 2006-2009 według klas materiałów niebezpiecznych

Lp	Klasa materiału	Rodzaj materiału	Liczba zdarzeń				Razem 2006-2009
			2006	2007	2008	2009	
1	Klasa 1	Materiały i przedmioty wybuchowe	1	1	0	1	3
2	Klasa 2	Gazy	4	8	4	8	24
3	Klasa 3	Materiały ciekłe zapalne	3	1	1	8	13
4	Klasa 4.1	Materiały stałe zapalne	0	1	0	0	1
5	Klasa 4.2	Materiały samozapalne	0	0	0	0	0
6	Klasa 4.3	Mat. wytwarzające z wodą gazy palne	0	0	0	0	0
7	Klasa 5.1	Materiały utleniające	0	1	1	0	2
8	Klasa 5.2	Nadtlenki organiczne	0	0	0	0	0
9	Klasa 6.1	Materiały trujące	0	1	0	0	1
10	Klasa 6.2	Materiały zakaźne	0	0	0	0	0
11	Klasa 8	Materiały żrące	1	2	2	1	6
12	Klasa 9	Różne materiały i przedmioty niebezpieczne	14	1	3	2	20
Razem			23	16	11	20	70

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego 2007-2010 r.

Jak wynika z powyższej tabeli dominującym rodzajem zdarzeń o znamionach poważnych awarii, które wystąpiły na terenie województwa w latach 2006-2009 są zdarzenia z udziałem materiałów:

- klasy 2 (gazy) - 24 zdarzenia co stanowi 34,28% ogółu zaistniałych zdarzeń
- klasy 9 (różne materiały i przedmioty niebezpieczne) - 20 zdarzeń co stanowi 28,57% ogółu zaistniałych zdarzeń
- klasy 3 (materiały ciekłe zapalne) - 13 zdarzeń co stanowi 18,57% ogółu zaistniałych zdarzeń
- klasy 8 (materiały żrące) - 6 zdarzeń co stanowi 8,57% ogółu zaistniałych zdarzeń

Pozostałe 7 zdarzeń 10,1% miało miejsce z udziałem materiałów trujących(1), utleniających (2), stałych zapalnych (1) i materiałów i przedmiotów wybuchowych (3).

W latach 2006-2009 Inspekcja Ochrony Środowiska przeprowadziła łącznie 492 kontrole podmiotów mogących spowodować poważne awarie z czego:

- 77 kontroli dotyczyły zakładów o dużym ryzyku,
- 29 kontroli dotyczyło zakładów o zwiększonym ryzyku.
- 386 kontroli dotyczyło zakładów zaliczanych do potencjalnych sprawców poważnych awarii.

Osobnego omówienia wymaga sprawa wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku (prawdopodobieństwa wystąpienia szkody w środowisku w dającej się przewidzieć przyszłości) lub szkodą w środowisku spowodowaną:

- przez działalność podmiotu korzystającego ze środowiska stwarzającego ryzyko szkody w środowisku,
- przez inne działalności podmiotów, jeżeli dotyczą gatunków chronionych lub chronionych siedlisk przyrodniczych,

- wywołanych emisją rozproszoną, pochodzącą z wielu źródeł, gdy możliwe jest ustalenie związku przyczynowego,
- oraz konieczności prowadzenia działań zapobiegawczych, naprawczych oraz naprawę elementów przyrodniczych tym również naturalną regenerację.
- Pod pojęciem szkody w środowisku rozumie się negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio poprzez prowadzenie działalności przez podmiot korzystający ze środowiska. Organem właściwym w sprawach odpowiedzialności za zapobieganie szkodom i naprawę szkód w środowisku jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska, który w przypadku wystąpienia szkód w środowisku egzekwuje od podmiotów korzystających środowiska obowiązku podjęcia działań naprawczych, działań zapobiegawczych oraz naprawy elementów przyrodniczych do przywrócenia stanu początkowego oraz usunięcie zagrożenia dla zdrowia ludzi.

2.12 Środowisko i zdrowie

Szybka urbanizacja, rozwój cywilizacji i postęp technologiczny symbolizuje jakość życia człowieka. Ma to niestety negatywny wpływ na zanieczyszczenie środowiska, powodując nieodwracalne zmiany w środowisku naturalnym, których konsekwencją jest zły stan zdrowia ludzi, co może mieć znaczenie w przeciętnym trwaniu życia, przyroście naturalnym czy zachorowalności.

Z danych Komisji Europejskiej wynika, że prawie 3 miliony ludzi umiera na skutek zanieczyszczeń, w Europie na astmę choruje co siódme dziecko, większość chorób układu oddechowego jest główną przyczyną leczenia szpitalnego, około 10 milionów Europejczyków jest narażonych na hałas, który może spowodować utratę słuchu, u niepalących zauważono wzrost zachorowań na nowotwory płuc wywołanych przez działanie dymu tytoniowego. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO – World Health Organization) twierdzi, że 30% wszystkich chorób na świecie jest spowodowanych przez zanieczyszczenia środowiska. W Polsce z badań wynika, że 30% Polaków nie jest w stanie określić występujących zagrożeń w jego najbliższym otoczeniu, a 60% twierdzi, że takich w ogóle nie ma.

W Polsce nie opracowuje się oddziaływania na środowisko na skalę krajową. Są jednak dane, które określają wielkość zagrożenia. Około 15% powierzchni kraju to obszary gęsto zaludnione, przejawiające się dużym zanieczyszczeniem środowiska i właśnie na tych obszarach obserwowana jest większa umieralność i zachorowalność.

Tabela 26. Przyczyny zgonów

Obszar	Choroby układu krążenia ogółem	Nowotwory ogółem	Choroby układu oddechowego	Choroby układu trawiennego	Zewnętrzne przyczyny zachorowania i zgony	Inne przyczyny	Umieralność (województwo =100%)
	udział w %						
województwo	50,6	31,1	6,6	4,6	6,5	0,6	100
powiaty:							
bydgoski	50,1	30,8	8,1	4,5	6,3	0,2	4,0
toruński	45,9	31,1	8,7	4,4	9,7	0,2	3,8
m. Bydgoszcz	49,3	34,7	6,7	4,7	4,4	0,2	17,9
m. Toruń	45,1	35,0	7,8	5,5	6,0	0,5	8,7
brodnicki	52,8	30,1	7,1	3,4	6,5	0,1	3,5
chełmiński	48,7	33,0	6,6	4,4	6,7	0,6	2,3
golubsko-dobrzyński	49,5	30,9	8,2	4,2	6,6	0,6	2,0
grudziądzki	48,9	30,8	5,6	4,0	10,1	0,6	1,7
sępoleński	54,3	29,8	5,6	3,5	6,7	0,1	1,9
świecki	53,1	29,6	5,6	3,9	7,3	0,5	4,6
tucholski	50,8	30,7	8,4	3,6	6,3	0,2	2,0
wąbrzeski	51,4	33,4	6,5	3,3	4,6	0,8	1,6
m. Grudziądz	49,2	32,5	5,9	5,0	6,5	0,9	5,1
aleksandrowski	54,5	28,0	5,1	4,4	7,0	1,0	3,1
inowrocławski	51,5	29,5	7,2	5,5	5,8	0,5	8,5
lipnowski	53,0	26,5	7,4	3,6	9,1	0,4	3,3
mogileński	53,0	29,7	5,0	4,6	7,3	0,4	2,2

nakielski	57,0	27,7	4,6	3,9	6,7	0,1	4,0
radziejowski	53,6	27,7	8,6	3,3	6,5	0,3	2,3
rypiński	53,6	28,8	5,6	4,2	7,1	0,7	2,4
włocławski	55,1	25,5	5,9	4,1	8,0	1,4	4,9
żniński	51,8	30,9	6,0	3,8	7,2	0,3	3,1
m. Włocławek	47,3	30,9	5,2	6,2	8,1	2,3	6,1

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS-średnia z roku 2007, 2008 i 2009

W tabeli przedstawiono uśrednione przyczyny zgonów w województwie kujawsko-pomorskim za lata 2007-09. Różnice pomiędzy powiatami są stosunkowo niewielkie i w porównaniu z latami ubiegłymi nadal rośnie. Podstawowymi przyczynami zgonów, na które składają się również czynniki środowiskowe są obecnie:

- choroby układu krążenia – na które umiera w większości powiatów od 45 do 57% mieszkańców,
- choroby nowotworowe – skupiające od 25 do 35% zgonów; zgodnie z powszechnie panującym przekonaniem, silniej narażeni na śmierć z tego powodu są mieszkańcy największych miast,
- zewnętrzne przyczyny (głównie wypadki) oraz choroby układu oddechowego – każda z powyższych przyczyn odpowiada za ok. 4 do 10%,
- choroby układu trawiennego – od 3 do 6%.

Najważniejszymi problemami związanymi z oddziaływaniem zanieczyszczeń środowiska na stan zdrowia ludzi w województwie kujawsko-pomorskim są: zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego (zanieczyszczenia z sektora przemysłowego i komunikacji), jakość wód powierzchniowych, hałas oraz warunki w środowisku pracy.

Wśród czynników zanieczyszczeń powietrza największy wpływ na zdrowie mają dwutlenek siarki i pyły. W ostatnich kilkunastu latach notuje się stałą poprawę jakości powietrza atmosferycznego na obszarze województwa (głównie z przemysłu). Największe ilości pyłów i gazów wprowadzono do powietrza w powiatach: włocławskim grodzkim, inowrocławskim i bydgoskim grodzkim. Jednak cały czas obserwuje się niekorzystny stan zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym PM10. Na podstawie rocznej oceny jakości powietrza atmosferycznego w województwie kujawsko – pomorskim za rok 2009, 7 stref znalazło się w niekorzystnej klasie C: aglomeracja bydgoska, m. Włocławek, m. Toruń, strefa mogileńsko-żnińska, powiat nakielski, strefa chełmińsko-świecka i strefa kujawsko-pomorska.

Jakość wód powierzchniowych w województwie, pomimo braku jednoznacznych zmian w kategoriach, nadal nie jest w pełni zadowalająca i wskazuje na utrzymanie się wysokiego poziomu zanieczyszczenia bakteriologicznego.

Następnym czynnikiem wpływającym na zdrowie to hałas. W głównych miastach województwa nadal obserwuje się wysoki poziom dźwięku od komunikacji drogowej. Wynika to z faktu, że przez centra miast prowadzone są drogi i ulice wykorzystywane dla ruchu tranzytowego, co wpływa na pogorszenie jakości życia mieszkańców.

Ostatnim problem są warunki w środowisku pracy. W Polsce rocznie powstaje 10 tysięcy chorób zawodowych. Liczba ta od 20 lat utrzymuje się na tym samym poziomie co wynika z braku poprawy warunków pracy oraz braku poprawy skuteczności działalności profilaktycznej w zakładach pracy. Złe warunki w środowisku pracy są przyczyną również chorób praco zależnych takich, które występują w populacji nienarażonej zawodowo, ale są częstsze u pracowników narażonych na szkodliwe czynniki środowiska pracy. W Polsce liczba tych chorób nie jest znana.

Zapobieganie skutkom zdrowotnym zanieczyszczenia środowiska jest zwykle działaniem długotrwałym. Ponieważ wyeliminowanie czynników szkodliwych ze środowiska jest niemożliwe należy dążyć do ograniczenia ich występowania poprzez wdrażanie odpowiednich programów.

W Polsce podstawowym programem jest **Narodowy Program Zdrowia**, którego przedmiotem uwagi jest zdrowie publiczne w tym zdrowie środowiskowe. Narodowy Program Zdrowia został ustanowiony decyzją Rządu RP w 2007 r. na lata 2007-2015. Zgodnie z wytycznymi zapobieganie chorobom środowiskowym powinno uwzględniać zarówno działania zmierzające do zmniejszania zanieczyszczenia środowiska, jak również działania z zakresu zdrowia publicznego mające na celu zmniejszenie narażenia ludności na szkodliwe czynniki środowiskowe i ograniczenie ich skutków zdrowotnych.

W województwie najważniejsza jest **Strategia polityki zdrowotnej dla województwa kujawsko-pomorskiego**, wieloletni program przedstawiający szereg działań na rzecz zdrowia ludzi (w tym także środowiska), które będą podejmowane przez rozmaite podmioty, zgodna z Narodowym Programem Zdrowia.

Program wieloletni „Bezpieczeństwo i ochrona zdrowia człowieka w środowisku pracy”

- realizowany od 1995 r.

Program wieloletni „Środowisko a Zdrowie” ustanowiony przez Radę Ministrów w dniu 5 czerwca 2001 r. na lata 2000-2003 (Uchwała RM nr 64/2001). Wnioskodawcą programu jest Minister Zdrowia we współpracy z Ministrem Środowiska. Realizację niektórych zadań wdrożeniowych programu rozpoczęto w 2000 roku w oparciu o decyzję Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów. Program ma na celu stworzenie skutecznego systemu przeciwdziałania środowiskowym zagrożeniom zdrowia poprzez zintegrowanie działań zmierzających do ograniczenia zanieczyszczenia środowiska i eliminacji negatywnych skutków zdrowotnych u mieszkańców Polski. Program jest wypełnieniem zobowiązań międzynarodowych w dziedzinie zdrowia środowiskowego w naszym kraju. Program „Środowisko a Zdrowie” realizowany jest z pomocą techniczną i finansową Projektu WHO/DEPA. **„Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016”.**

Polityka ekologiczna to dokument strategiczny, który przez określenie celów i priorytetów ekologicznych wskazuje kierunek działań koniecznych dla zapewnienia właściwej ochrony środowisku naturalnemu.

Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest stosowanych na terytorium Polski przyjęty przez radę Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 14 maja 2002 r.

Monitoring Środowiskowych Zagrożeń Zdrowia i ich Skutków, system pomiarów, ocen i prognoz skutków zdrowotnych narażenia na szkodliwe czynniki związane z stylem życia i zanieczyszczeniami powietrza, gleby, wody, żywności.

Ochrona środowiska jest bardzo ważna, gdyż jest silnie związana ze zdrowiem człowieka. W województwie kujawsko-pomorskim można zauważyć, że najczęściej zanieczyszczeń występuje w parze z największą liczbą zgonów. Są to powiaty: inowrocławski, m. Bydgoszcz, m. Toruń, m. Włocławek, nakielski, żniński, mogileński, grudziądzki, świecki i chełmiński. Stan środowiska ulega poprawie powoli ale systematycznie, dzięki wdrażanym programom. Dlatego nadal konieczna jest Konieczna jest współpraca resortów środowiska i zdrowia oraz innych sektorów pośrednio wpływających na stan środowiska naturalnego i stan zdrowia ludzi, np. jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych.

2.13 Najważniejsze problemy ekologiczne województwa

Analiza zasobów i walorów poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego, ocena stanu i zagrożeń ich jakości oraz analiza stopnia wpływu człowieka na poszczególne składniki przyrody przy analizie ich wzajemnych powiązań pozwalają sformułować najbardziej istotne problemy ekologiczne województwa kujawsko-pomorskiego. Wymienione problemy nie są usystematyzowane w kolejności ważności. Uznano, że wszystkie są istotne z punktu widzenia zagrożeń środowiska.

2.13.1. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych

Z przeprowadzonej w 2009 roku na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, oceny jakości wód rzek i jezior nie jest w pełni zadowalający i wymaga dalej prowadzenia działań naprawczych celem spełnienia wymogów Ramowej Dyrektywy Wodnej. W głównych rzekach województwa utrzymuje się wysoki poziom zanieczyszczenia bakteriologicznego typu coli. Celu środowiskowego Ramowej Dyrektywy Wodnej nie spełnia aż 35 z badanych 54 jezior i żaden z 3 zbiorników zaporowych. Na obszarze województwa wyznaczono 20 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych. Ich zasoby dyspozycyjne są skromne i wymagają szczególnej troski w aspekcie ich eksploatacji i ochrony przed degradacją. GZWP stanowiące obecne i perspektywiczne zasoby czystej wody pitnej dla potrzeb przyszłych pokoleń, dotychczas nie zostały objęte ochroną prawną.

2.13.2. Znaczne braki w uporządkowaniu systemów gospodarki ściekowej

Niski stopień realizacji sieci kanalizacyjnych występuje na znacznej części obszarów wiejskich województwa. Aż w 15 gminach wskaźnik skanalizowania wynosi poniżej 10%. W gminach Chrostkowo, Topólka, Raciążek, Koneck i Izbica Kujawska (teren wiejski) brak sieci kanalizacyjnych. Stwarza to zagrożenia przenikania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych i podziemnych oraz zagrożenia sanitarne.

2.13.3. Zagrożenia środowiska związane z eksploatacją złóż kopalin

Eksploatacja złóż kopalin na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (piasków i żwirów, wapieni, surowców ilastych i torfów) odbywa się metodą odkrywkową, natomiast eksploatacja soli kamiennej odbywa się metodą otworową. Pozyskiwanie związane z funkcjonowaniem odkrywek (kopalni), których eksploatacja powoduje ingerencję w powierzchnię ziemi, zmiany krajobrazu, zmiany stosunków wodnych i emisję hałasu. Zagrożenia są czasowe i ustają po zaprzestaniu eksploatacji oraz właściwej rekultywacji terenów poeksploatacyjnych. Na terenach bezpośrednio sąsiadujących z województwem kujawsko-pomorskim rozpoczęto powierzchniową eksploatację złóż węgla brunatnego. Plany pozyskiwania kolejnych złóż dotyczą południowej części województwa np. gminy Piotrków Kujawski. Stwarzać to może zagrożenia dla środowiska m.in.: zagrożenia dla siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt chronionych na obszarach Natura 2000, degradację

powierzchni ziemi i malowniczego krajobrazu, ubytki znacznego areálu gleb o wysokiej przydatności rolniczej, zmiany stosunków wodnych, w tym zagrożenia ciągłości przepływu w rzece Noteci oraz obniżenie poziomu lustra wody w jeziorach. Podjęcie eksploatacji złóż węgla brunatnego musi być poprzedzone wszechstronną analizą korzyści społecznych, ekonomicznych i ekologicznych.

2.13.4. Zagrożenie deficytem wody w okresie wegetacyjnym

Najniższe w Polsce opady atmosferyczne oraz niedostateczne działania w zakresie retencji wód sprawiają, że w szczególności południowa część województwa kujawsko-pomorskiego to obszar zagrożony deficytem wody. Objawia się to przede wszystkim znacznym okresowym obniżaniem poziomu wód gruntowych, nasilaniem procesów erozji wietrznej, postępującymi procesami stepowania. Niedobór wody dla roślin w okresie wegetacyjnym powoduje niskie plony i straty w uprawach, jest problemem ekologicznym, ekonomicznym i społecznym.

2.13.5. Żywiolowy rozwój energetyki wiatrowej

W ostatnich kilku latach na całym obszarze województwa odbywa się intensywny rozwój energetyki wiatrowej. Obecnie na terenie województwa pracuje 321 elektrowni wiatrowych różnej mocy (od 0,01 MW do 2 MW). Elektrownie wiatrowe powstają zarówno na terenach użytkowanych rolniczo o niskiej intensywności zabudowy, jak również na terenach o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych oraz w sąsiedztwie terenów zurbanizowanych. Najwięcej elektrowni wiatrowych znajduje się w powiatach: aleksandrowskim (48), włocławskim (46), lipnowskim (41). Oprócz niekwestionowanej produkcji odnawialnej energii elektrycznej budowa elektrowni wiatrowych powoduje liczne zagrożenia np. uciążliwe emisje hałasu, w tym infradźwięków, emisje drgań i wibracje, zagrożenia dla ptaków, nietoperzy i fauny glebowej, możliwość katastrofy budowlanej, możliwość rozrzutu odłamków lodu z łopat. Z tego względu rozwój energetyki wiatrowej jest postrzegany jako niepożądany na obszarach o dużych walorach krajobrazowych, w sąsiedztwie obszarów prawnie chronionych, w korytarzach przelotów ptaków i w bliskim sąsiedztwie zabudowy przeznaczonej na stały pobyt ludzi.

2.13.6. Jakość powietrza atmosferycznego

W dalszym ciągu na znacznym obszarze województwa kujawsko-pomorskiego panują niekorzystne warunki aerosanitarne. Wyniki rocznej oceny jakości powietrza atmosferycznego za rok 2009 wskazują, iż aż 7 stref znalazło się w niekorzystnej klasie C, w tym 2 strefy ze względu na 3 zanieczyszczenia: aglomeracja bydgoska (benzo(a)piren, pył zawieszony PM10, benzen), miasto Włocławek (pył zawieszony PM10, benzen, nikiel), 2 strefy ze względu na dwa zanieczyszczenia: miasto Toruń (pył zawieszony PM10, benzo(a)piren), strefa mogileńsko-żnińska (pył zawieszony PM10, benzen), a 3 strefy ze względu na jedno zanieczyszczenie: powiat nakielski (pył zawieszony PM10), strefa chełmińsko-świecka (pył zawieszony PM10) i strefa kujawsko-pomorska (ozon). Dla tych stref konieczne jest sporządzenie programu ochrony powietrza.

2.13.7. Ponadnormatywne poziomy dźwięku

Głównym źródłem hałasu w województwie kujawsko-pomorskim są drogi krajowe. Realizacja autostrady i dróg szybkiego ruchu potęguje zwiększenie hałasu powodowanego wycinką zieleni a głównie drzew, stanowiących naturalny ekran akustyczny. Odnotowuje się wzrost uciążliwości hałasu komunikacyjnego, szczególnie w większości miast oraz na głównych drogach. Przeprowadzony w 2010 r. generalny pomiar ruchu wykazał, że średni dobowy ruch (SDR) stosunku do 2005 r. wzrósł średnio o 22% i wynosi 9958 poj./dobę. Z przeprowadzonej analizy pomiaru ruchu na drogach krajowych przebiegających przez województwo kujawsko-pomorskie wynika że 530,1 km dróg (na łącznie 945 km) zostało zaliczone do obiektów mogących powodować negatywne oddziaływanie akustyczne na znacznych obszarach, co wymaga opracowania map akustycznych, wg których zostanie określona rzeczywista uciążliwość akustyczna i konieczność zastosowania przedsięwzięć mających na celu eliminację uciążliwości. Z przeprowadzonej analizy pomiaru ruchu na drogach wojewódzkich wynika, że 54,7 km tych dróg (na łącznie 1617,1 km) wymaga opracowania map akustycznych. Niepokojącym zjawiskiem jest zmniejszanie się liczby ulic w miastach małych o poziomie hałasu poniżej 50 dB (uznawany za komfort akustyczny) jak również brak zachowania standardów akustycznych w rejonach przebiegu głównych dróg przez miasta w porze nocnej.

2.13.8. Zagrożenie powodzią

Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi występują głównie w dolinie Drwęcy oraz Noteci. Związane są głównie z wiosennymi roztopami, zatorami lub letnimi opadami ulewnymi. Niebezpieczeństwo wystąpienia powodzi zwiększa niedostatek działań w zakresie ochrony przed powodzią, w tym zbyt wolne tempo budowy i odbudowy wałów przeciwpowodziowych oraz brak kompleksowych rozwiązań dotyczących zabezpieczenia stopnia wodnego we Włocławku. Rzeki i kanały funkcjonalnie związane z urządzeniami przeciwpowodziowymi są często w niezadowolającym stanie technicznym. Najrozleglejsze obszary zagrożone powodzią stanowią terasy zalewowe w dolinie Wisły i obejmują obszar zamieszkały przez około 30 tys. ludzi. Wystąpienie powodzi powoduje często

zagrożenia ekologiczne poprzez zalewanie wezbranymi wodami: cmentarzy, oczyszczalni ścieków, składowisk odpadów, itp.

2.13.9. Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe

W latach 2006-2009 na terenie województwa Kujawsko-Pomorskiego wystąpiło 70 zdarzeń o znamionach poważnych awarii, z których 4 zdarzenia kwalifikowały się do zgłoszenia do Głównego Inspektora Ochrony Środowiska. Liczba zdarzeń wzrosła np. w 2009 r. nastąpiło aż 20 tego typu zdarzeń i należy do najwyższych w kraju. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonuje 6 obiektów z grupy zakładów o zwiększonym ryzyku i 13 o dużym ryzyku wystąpienia poważnych awarii przemysłowych.

2.13.10. Niedostateczna świadomość ekologiczna społeczeństwa

Stan środowiska jest zdeterminowany efektami działalności człowieka. W wyniku rozwoju gospodarczego i urbanizacji obniża się jakość zasobów przyrody i wzrasta zagrożenie ekologiczne. Wyrazem tych procesów są w szczególności: odprowadzanie nieoczyszczonych ścieków do wód, nielegalnie składowanie odpadów, niszczenie powierzchni ziemi, wypalanie roślinności (w tym traw), płoszenie i zabijanie zwierząt (w tym kłusownictwo), niszczenie roślinności, spalanie odpadów toksycznych, zasypywanie rowów melioracyjnych, wylwanie na pola uprawne świeżej gnojowicy, itp. Działania te często są prowadzone często w sposób nieświadomy, a ich sprawcy nie zdają sobie sprawy z negatywnych skutków dla środowiska prowadzonych działań. Pozytywnie należy ocenić stan świadomości ekologicznej młodego pokolenia dzięki licznym programom edukacyjnym już od lat przedszkolnych. Część społeczeństwa nie ma wyrobionego poczucia odpowiedzialności za środowisko, w którym żyjemy.

3. ANALIZA STANU GOSPODARKI ODPADAMI

Odpady oznaczają każdą substancję lub przedmiot, których posiadacz pozbywa się, zamierza pozbyć się lub do ich pozbycia się jest zobowiązany. Diagnozę stanu gospodarki odpadami opracowano według danych na koniec 2009 r.

W roku 2009 na terenie województwa kujawsko – pomorskiego:

- wytworzono 6 041 491,2952 Mg odpadów (łącznie z odpadami komunalnymi), 6 034 886,2327 Mg odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych, których wytwarzanie nie podlega ewidencjonowaniu),
- poddano odzyskowi w instalacjach i poza instalacjami 3 586 724,4181 Mg odpadów,
- poddano unieszkodliwianiu w instalacjach i poza instalacjami 689 471,7975 Mg odpadów.

Z powyższego wynika, że w 2009r poddano odzyskowi i unieszkodliwianiu w instalacjach i poza instalacjami częściowo odpady wytworzone w 2009r jak i odpady wytworzone w latach poprzednich.

Tabela 27. Rodzaje i ilości odpadów wytworzonych, odzyskanych i unieszkodliwionych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 roku

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
Odpady powstające przy poszukiwaniu, wydobywaniu, fizycznej i chemicznej przeróbce rud oraz innych kopalin					
010102	0,0000	0,0000	41 052,9416	0,0000	0,0000
010408	120 874,8800	79 343,3600	36 737,1000	0,0000	0,0000
010409	0,0000	30,8000	0,0000	0,0000	0,0000
010410	150,0000	0,0000	150,0000	0,0000	0,0000
010413	102,5000	2,5000	0,0000	0,0000	0,0000
010508	7 099,7000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	128 227,0800	79 376,6600	77 940,0416	0,0000	0,0000
Odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności					
020102	213,9360	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020103	8 318,4470	205,4000	5 452,3000	0,0000	835,4800
020104	5,6580	0,0000	5,0430	0,0000	0,0000
020106	6 911,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020107	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	17,4800
020108*	348,9520	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020110	7,5100	0,0000	1 000,0000	0,0000	0,0000
020181	552,1540	0,0000	0,0000	0,0000	9 854,7200
020182	1 807,1320	0,0000	0,0000	0,0000	8 585,2200
020199	0,6770	0,0000	0,2600	0,0000	36,7800
020201	27,8060	0,0000	0,0000	0,0000	21,9000
020202	22 274,8020	0,0000	1 617,9900	0,0000	10 918,9400
020203	567,5910	0,0000	0,0000	0,0000	4 794,3000
020204	1 189,5100	67,8300	3 055,0600	0,0000	1 076,8300
020281	3 036,8800	0,0000	0,0000	0,0000	11 749,8000
020282	0,2500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020299	230,6670	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020301	1 815,3400	0,0000	90,0000	0,0000	0,0000
020304	6 011,2290	134,8000	4 874,6200	0,0000	116,8300
020305	804,8200	0,0000	0,0000	0,0000	377,5000
020380	25 713,9800	12,5000	2 456,4000	0,0000	162,2000
020381	218,5260	2,5000	28,3210	0,0000	24,1300
020382	0,0000	0,0000	1,5200	0,0000	0,0000
020399	50,5600	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020401	88 106,9300	22 471,0800	0,0000	0,0000	0,0000
020402	42 797,1400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020480	407 975,8500	0,0000	4 274,9000	0,0000	0,0000
020499	1 879,6800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020501	151,7160	0,0000	2,1000	0,0000	0,0000
020502	7 746,5400	0,0000	555,6650	0,0000	0,0000
020580	36 040,9500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020601	365,1460	1,0000	162,1005	0,0000	92,0000
020603	680,0000	0,0000	0,0000	0,0000	686,1000
020680	5,4030	0,0000	0,0090	0,0000	0,0000
020699	2,5000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020701	633,2800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020780	61 652,5400	30 254,8000	20 101,8000	0,0000	0,0000
ogółem	728 145,1020	53 149,9100	43 678,0885	0,0000	49 350,2100

Odpady z przetwórstwa drewna oraz z produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury					
030101	171 035,1080	0,0000	177 278,3050	0,0000	0,0000
030104*	3 225,7510	0,0000	0,0000	0,0000	5,9940
030105	114 808,0270	2 325,1000	557 562,1825	0,0000	69,0600
030180*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,3090
030199	247,0160	0,0000	138,6950	0,0000	14,7600
030205*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,5440
030301	1,0300	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
030302	5 201,5700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
030307	60 408,5140	0,0000	19 443,1010	0,0000	43 936,7500
030308	36 616,9510	525,1500	113 375,2700	0,0000	0,0000
030310	6 002,6800	0,0000	6 003,1900	0,0000	0,0000
030399	8 308,5140	32,6200	1 003,2140	0,0000	0,0000
ogółem	405 855,1610	2 882,8700	874 803,9575	0,0000	44 031,4170
Odpady z przemysłu skórzanego, futrzarskiego i tekstylnego					
040106	31,3000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
040108	366,1330	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
040199	139,8960	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
040209	1 736,1850	0,0000	0,0660	0,0000	370,9000
040215	26,1800	0,0000	0,3670	0,0000	27,7800
040221	17,2920	0,0000	0,0000	0,0000	0,0300
040222	435,4820	0,0000	58,5000	0,0000	433,8700
040299	4,6590	0,0000	0,1210	0,0000	32,9900
ogółem	2 757,1270	0,0000	59,0540	0,0000	865,5700
Odpady z przeróbki ropy naftowej, oczyszczania gazu ziemnego oraz pizolitycznej przeróbki węgla					
050105*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	20,0000
050699	0,0000	0,0000	3,4100	0,0000	0,0000
ogółem	0,0000	0,0000	3,4100	0,0000	20,0000
Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej					
060101*	0,0350	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060106*	0,1400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060201*	150,1800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060204*	4,4190	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060299	682,9000	0,0000	683,0000	0,0000	0,0000
060314	7,0000	0,0000	0,5290	0,0000	0,0000
060316	0,8000	0,0000	1,2030	0,0000	0,0000
060399	27 291,7200	24 720,1000	0,0000	0,0000	2 569,6000
060404*	0,0628	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060499	11,0800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060503	8 021,5050	0,0000	0,0000	0,0000	8 020,0000
060603	0,0400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060701*	13,5500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060799	2 884,5800	0,0000	0,0000	0,0000	2 658,3000
060899	230,0000	0,0000	135,0000	0,0000	0,0000
061302*	20,8000	0,0000	0,0000	0,0000	20,0000
061399	621,2300	0,0000	190,8640	0,0000	438,2000
ogółem	39 940,0418	24 720,1000	1 010,5960	0,0000	13 706,1000
Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii organicznej					
070103*	3,4200	0,0000	0,0000	0,0000	2,5000
070104*	46,7700	0,0000	67,4450	0,0000	28,0930
070107*	13 817,0000	0,0000	13 817,0000	0,0000	0,0000
070108*	6 079,3730	0,0000	2 655,0430	0,0000	3 031,8790
070110*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	4,1000
070111*	552,6400	0,0000	0,0000	0,0000	7,0000
070112	48 424,9700	0,0000	11 186,2200	0,0000	37 239,5000
070180	618,0000	0,0000	20,0000	0,0000	0,0000
070199	26 100,1010	0,0000	26 099,4300	0,0000	14,3460
070204*	11,4860	0,0000	0,0000	0,0000	12,6040
070207*	69,6750	0,0000	28,1940	0,0000	0,0000
070208*	133,5740	0,0000	0,0000	0,0000	0,8900
070212	69,4400	0,0000	69,4400	0,0000	0,0000
070213	5 185,3895	2,0700	8 180,2034	0,0000	569,2000
070214*	11,1980	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070215	6,0400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070217	0,8010	0,0000	1,2630	0,0000	0,0000
070280	826,3582	4,9300	280,0000	0,0000	4,7000
070299	1 861,5530	0,0000	2 002,3340	0,0000	2 645,6800
070304*	1,7340	0,1340	0,0000	0,0000	0,1600
070308*	1,1490	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070310*	8,1300	0,0000	0,0000	0,0000	8,1000
070404*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,8500
070413*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0400
070504*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	14,5520
070510*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,9200
070513*	0,0250	0,0000	0,0000	0,0000	48,3870
070580*	0,1210	0,0000	0,0000	0,0000	14,6580

070599	5,2000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070603*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070604*	2,7090	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,3600
070680	50,1800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070681	0,1280	0,0000	5,0456	0,0000	0,0000	4,9780
070699	33 872,4900	0,0000	33 505,9937	0,0000	0,0000	0,0000
070704*	6,3410	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070799	0,0000	0,0000	1,4175	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	137 766,2157	7,1340	97 919,0292	0,0000	0,0000	43 656,4970
Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (farb, lakierów, emalii ceramicznych), kitu, klejów, szczeliw i farb drukarskich						
080111*	308,8195	0,0000	2,2500	0,0000	0,0000	95,3190
080112	269,0940	0,0000	108,2080	0,0000	0,0000	89,6800
080113*	31,0280	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,4770
080114	0,0000	0,0000	40,0549	0,0000	0,0000	0,0000
080115*	118,1120	0,0000	0,0200	0,0000	0,0000	6,5990
080116	64,1690	0,0000	9,4720	0,0000	0,0000	0,0000
080117*	412,1480	0,0000	21,3200	0,0000	0,0000	3,1370
080118	37,2330	0,0000	18,2460	0,0000	0,0000	0,0000
080119*	11,9330	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0110
080120	347,9070	0,0000	2,2900	0,0000	0,0000	219,0210
080121*	0,0300	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	1,2000
080199	66,2025	0,0000	18,4223	0,0000	0,0000	0,0000
080201	9,0130	0,0000	10,9540	0,0000	0,0000	29,6000
080299	0,0000	0,0000	0,6000	0,0000	0,0000	0,0000
080308	25,0450	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0350
080312*	97,5770	0,0000	50,0540	0,0000	0,0000	0,6140
080313	42,1170	0,0000	38,8950	0,0000	0,0000	0,0000
080314*	82,8910	0,0000	10,4390	0,0000	0,0000	65,8400
080315	16,5720	0,0000	21,2144	0,0000	0,0000	0,0000
080317*	0,2750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,6350
080318	7,0079	0,2655	2,9891	0,0000	0,0000	10,1220
080319*	0,1130	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
080399	868,1280	0,0000	4,9967	0,0000	0,0000	0,0000
080409*	14,7160	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	26,4150
080410	143,4720	0,0000	58,5690	0,0000	0,0000	20,9050
080411*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0470
080412	4,9270	0,0000	8,5440	0,0000	0,0000	0,0000
080413*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0630
080414	297,0560	0,0000	36,2570	0,0000	0,0000	0,0000
080415*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	10,4230
080416	72,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
080499	0,4440	0,0000	4,9190	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	3 348,0299	0,2655	468,7144	0,0000	0,0000	585,1430
Odpady z przemysłu fotograficznego i usług fotograficznych						
090101*	16,3262	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090102*	50,5840	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090103*	11,4690	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090104*	35,9972	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090105*	0,0500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090107	3,8730	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090108	0,4910	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090180*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0470
090199	16,0960	0,0000	0,0700	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	134,8864	0,0000	0,0700	0,0000	0,0000	0,0470
Odpady z procesów termicznych						
100101	92 802,7470	38 045,6800	1 699,3600	0,0000	0,0000	463,0600
100102	181 081,5400	112 728,5700	314 833,6400	0,0000	0,0000	19,5400
100103	119,0990	0,0000	0,0280	0,0000	0,0000	0,0000
100105	0,0000	0,0000	74 841,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100107	0,0850	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100115	0,0000	2,6000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100117	0,0000	0,0000	5 329,4000	0,0000	0,0000	0,0000
100122*	4,9800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	4,9800
100125	90,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100180	209 634,7120	14 669,2400	175 029,5000	0,0000	0,0000	20 331,7000
100182	24 071,6200	37 173,2600	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100199	4,9500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100207*	3,8800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100210	0,0000	2,6000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100214	0,0000	0,0000	39 967,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100215	0,0000	13,5000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100280	2,5600	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100402*	8,2400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100405*	50,2620	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100504	0,0000	0,0000	2,2200	0,0000	0,0000	0,0000

100511	62,5110	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100899	1,7000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100903	972,0400	200,0000	0,0000	0,0000	346,5000
100906	28,0000	28,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100908	4 640,6600	2 546,7800	0,0000	0,0000	194,7000
100910	1 077,2400	130,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100912	0,1500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100980	24,2000	0,0000	1 542,5200	0,0000	0,0000
101003	20,3780	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101008	20,1700	11,3000	0,0000	0,0000	0,0000
101012	60,9000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101103	0,1600	0,0000	0,8700	0,0000	0,0000
101112	8 494,3320	0,0000	7 299,7950	0,0000	0,0000
101113*	8,8000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101114	655,3000	200,0000	427,0000	0,0000	0,0000
101115*	32,6000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101199	0,0330	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101206	2 887,9100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101208	5 572,0000	878,9000	1 846,0000	0,0000	0,0000
101210	2,9600	0,0000	2,9600	0,0000	0,0000
101213	3 673,8500	0,0000	0,0000	0,0000	34,0000
101299	0,0000	0,0000	4 673,0000	0,0000	0,0000
101304	48 416,4100	46 046,3900	0,0000	0,0000	0,0000
101306	148,0600	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101314	735,8500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101382	2 414,6330	500,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101399	100,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	587 925,5220	253 176,8200	627 494,2930	0,0000	21 394,4800
Odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów i z procesów hydrometalurgii metali ciężkich					
110105*	945,2900	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110106*	5,2000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110107*	55,5200	0,0000	0,0000	0,0000	7,2000
110108*	52,3590	0,0000	0,0000	0,0000	0,9400
110109*	608,4630	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110110	0,0000	0,0000	1,1840	0,0000	0,0000
110111*	225,3400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110112	0,0000	0,0000	17,2000	0,0000	0,0000
110113*	4,0560	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110114	0,4680	0,0000	0,6840	0,0000	0,0000
110198*	28,1190	0,0000	0,0000	0,0000	7,5000
110199	1,8350	0,0000	0,2810	0,0000	0,0000
110501	219,0430	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110502	273,5920	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110599	3,2620	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	2 422,5470	0,0000	19,3490	0,0000	15,6400
Odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych					
120101	8 462,2580	0,0000	3 056,0000	0,0000	15,7800
120102	5 460,8050	0,0000	531,9040	0,0000	0,0000
120103	5 455,5838	0,0000	127,0380	0,0000	0,0000
120104	1 949,5000	0,0000	6,6230	0,0000	0,0000
120105	769,3490	0,0000	383,3767	0,0000	74,1600
120106*	5,5820	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120107*	0,1500	0,0000	0,5410	0,0000	0,0000
120108*	31,5200	0,0000	0,0000	0,0000	31,5200
120109*	258,3935	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120110*	21,4360	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120112*	29,0560	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120113	31,0960	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120114*	75,9990	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120115	0,7506	0,0000	3,5980	0,0000	0,0000
120116*	5,5870	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120117	259,9950	0,0000	41,5557	0,0000	242,0000
120118*	19,7000	0,0000	4,7835	0,0000	0,0000
120119*	0,0800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120120*	2,6200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120121	1 812,6235	0,0000	16,7746	0,0000	46,6000
120199	1 265,5270	0,0000	270,4344	0,0000	117,0510
120301*	3,5000	0,0000	9,0800	0,0000	0,0000
120302*	5,4000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	25 926,5114	0,0000	4 451,7089	0,0000	527,1110
Oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw (z wyłączeniem olejów jadalnych oraz grup 05, 12 i 19)					
130105*	36,1520	0,0000	50,5890	0,0000	0,0000
130110*	50,8520	1,0150	0,0000	0,0000	0,0000
130111*	2,8570	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130112*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

130113*	8,5190	0,0000	0,1760	0,0000	0,0000
130204*	3,4650	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130205*	443,3387	3,2780	0,0000	0,0000	0,0000
130206*	124,7382	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130207*	0,9100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130208*	1 234,9402	1,3100	0,6590	0,0000	3,9800
130301*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,5400
130307*	36,9700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0250
130308*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130310*	7,4180	0,0000	0,0000	0,0000	5,4350
130401*	0,0000	0,0000	2,5600	0,0000	0,0000
130403*	0,0000	0,0000	50,0000	0,0000	0,0000
130501*	57,1100	0,0000	2,7980	0,0000	0,0000
130502*	170,4320	0,0000	124,3325	0,0000	0,0000
130503*	8,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130506*	9,1730	0,0000	3,8000	0,0000	1,2700
130507*	757,3580	0,0000	336,8314	0,0000	0,0000
130508*	2 009,4460	0,0000	5,7370	0,0000	6,6640
130701*	0,6201	0,0000	0,2951	0,0000	0,2620
130702*	1,9340	0,0000	1,3450	0,0000	0,0000
130703*	42,6400	0,0000	0,0000	0,0000	0,1500
130899*	128,9230	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	5 136,2362	5,6030	579,1230	0,0000	21,3260
Odpady z rozpuszczalników organicznych, chłodziw i propelentów (z wyłączeniem grup 07 i 08)					
140601*	0,3040	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
140602*	10,8150	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
140603*	20,2910	0,0500	0,0000	0,0000	15,6160
140604*	5,9400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
140605*	5,0990	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	42,4490	0,0500	0,0000	0,0000	15,6160
Odpady opakowaniowe; sorbenty, tkaniny do wycierania, materiały filtracyjne i ubrania ochronne nieujęte w innych grupach					
150101	35 688,8340	104,6400	518 490,3990	2,6000	67,7700
150102	11 104,5588	211,7650	35 197,1063	18,8000	193,0220
150103	5 387,9340	9 481,2800	26 994,7012	0,0000	4,6640
150104	1 879,3640	0,8200	4 939,2490	0,0000	0,0000
150105	721,5940	39,8000	1 195,7186	0,0000	7,3800
150106	1 206,5810	22,2400	1 807,8686	0,0000	964,7900
150107	3 488,5490	1 776,4300	1 400,7500	34,0000	23,3000
150109	0,3900	0,0000	0,7693	0,0000	0,0800
150110*	282,3009	0,0000	386,9519	0,0000	1 240,5840
150111*	2,0431	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
150202*	391,2849	0,0000	573,4115	0,0000	330,8200
150203	711,4514	0,0000	521,7320	0,0000	158,0510
ogółem	60 864,8851	11 636,9750	591 508,6574	55,4000	2 990,4610
Odpady nieujęte w innych grupach					
160103	1 195,9460	23,4000	6 184,7042	0,0000	0,0000
160104*	68,2800	0,0000	8 570,6930	0,0000	0,0000
160106	45,2540	0,0000	555,7750	0,0000	0,0000
160107*	147,2172	0,0000	241,2933	0,0000	15,6480
160110*	0,0780	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160111*	0,3460	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160112	9,0110	0,0000	10,9031	0,0000	0,0000
160113*	2,5310	0,0000	0,0000	0,0000	2,8980
160114*	36,4575	0,0000	0,0000	0,0000	2,0900
160115	4,7800	0,0000	0,1390	0,0000	1,1620
160116	3,5790	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160117	15 759,0536	428,6770	5 119,0580	0,0000	0,0000
160118	274,5175	62,5000	50,7890	0,0000	0,0000
160119	310,0743	1,5000	407,0573	0,0000	0,0000
160120	548,2570	3,8300	14,4262	0,0000	0,0000
160121*	0,9390	0,0000	1,5288	0,0000	0,0000
160122	79,6780	50,9000	34,6627	0,0000	0,0000
160199	2 313,7700	42,9000	100,1974	0,0000	64,0000
160209*	18,9750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160211*	76,4460	888,3960	38,5160	0,0000	0,0000
160212*	3,8470	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160213*	757,4000	0,0000	543,7990	0,0000	0,1600
160214	1 040,2820	418,3440	120,4110	0,0000	0,0000
160215*	35,8472	0,0000	0,0000	0,0000	0,0500
160216	708,3067	0,0096	1 054,4250	0,0000	172,2120
160303*	3,5840	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160304	4 556,8980	0,0000	100,0000	0,0000	3 765,4200
160305*	3,5820	0,0000	0,0000	0,0000	14,1350
160306	242,8560	0,0000	80,2723	0,0000	6,2320
160380	1 934,8147	0,0000	135,8849	0,0000	151,4000

160504*	0,0040	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160505	2,1000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160506*	11,2707	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160507*	27,0013	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160508*	8,6020	0,0000	0,0000	0,0000	0,0200
160509	6,6099	0,0000	3,7417	0,0000	0,0000
160601*	1 078,8595	8,9000	0,0000	0,0000	0,0000
160602*	6,7113	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160603*	0,0100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160604	1,3386	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160605	3,8501	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160708*	141,3460	0,0000	0,0000	0,0000	38,7460
160709*	5,0950	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160799	1,9700	0,0000	4,4520	0,0000	0,0000
160801	1,0090	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160802*	11,7000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160807*	75,6250	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
161001*	13,5960	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
161002	721,0000	0,0000	100,0000	0,0000	0,0000
161004	360,0000	0,0000	3,5120	0,0000	0,0000
161104	4,2000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
161106	99,3110	0,0000	87,6600	0,0000	0,0000
168001	27,4804	0,0000	48,1680	0,0000	0,0000
168101*	0,5900	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
168102	0,0000	0,0000	90,4000	0,0000	1,2600
168202	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0400
ogółem	32 791,8875	1 929,3566	23 702,4689	0,0000	4 235,4730
Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej (włączając glebę i ziemię z terenów zanieczyszczonych)					
170101	95 525,4040	21 929,5150	79 230,2600	0,0000	2 978,8200
170102	18 988,9400	4 734,9300	14 550,2200	0,0000	23,8000
170103	285,7300	316,1800	153,1600	0,0000	8,1000
170106*	275,1000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170107	35 982,2930	5 823,8700	35 101,4820	0,0000	1 344,0100
170180	11,0500	0,8000	0,4000	0,0000	255,4800
170181	29 920,9200	3 127,2000	13 677,8000	0,0000	11,3800
170182	159,9159	3,1000	407,0000	0,0000	778,4100
170201	3 533,7540	88,0200	82,2310	0,0000	0,3000
170202	89,3530	22,6000	41,7070	0,0000	35,9200
170203	426,6248	13,6200	272,2121	0,0000	37,0500
170204*	467,2340	0,0000	0,0000	0,0000	892,8940
170301*	514,6000	0,0000	514,6000	0,0000	0,0000
170302	2 595,7000	208,9000	1 300,0000	0,0000	0,0000
170303*	0,3700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170380	529,1090	0,0000	73,7029	0,0000	2 017,0700
170401	169,7647	2,7214	7,1500	0,0000	0,0000
170402	761,9647	14,6995	2 688,0290	0,0000	0,0000
170403	338,8920	0,1000	0,3470	0,0000	0,0000
170404	5,5000	1,5000	0,0000	0,0000	0,0000
170405	26 685,8299	242,4490	66 152,8130	0,0000	0,0000
170406	2,2250	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170407	445,8386	0,0000	211,6000	0,0000	0,0000
170409*	0,1010	0,0000	0,1010	0,0000	0,0000
170410*	5,9750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170411	87,4520	0,0000	160,1510	0,0000	0,0000
170503*	23 602,7686	0,0000	13,5298	0,0000	4,5920
170504	2 910 033,5130	11 505,6180	2 160,3200	0,0000	1 346,6800
170506	851,4600	54 578,1400	1 900,0000	0,0000	46,4000
170507*	86,3000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170508	64,0000	0,0000	504,0000	0,0000	0,0000
170601*	309,0820	0,0000	0,0000	0,0000	1 020,2530
170603*	3,9800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170604	684,5720	0,1000	32,3570	0,0000	2 702,9600
170605*	9 595,2460	0,0000	0,0000	0,0000	8 684,5070
170802	0,1400	69,4000	1,1830	0,0000	2,5000
170904	935,8110	4 218,4500	331,3280	0,0000	11 452,7500
ogółem	3 163 976,5132	106 901,9129	219 567,6838	0,0000	33 643,8760
Odpady medyczne i weterynaryjne					
180101	2,6259	0,0000	0,0000	0,0000	0,0160
180102*	51,7388	0,0000	0,0000	0,0000	29,5570
180103*	1 971,0682	0,0000	0,0000	0,0000	1 941,3030
180104	46,7600	0,0000	0,0000	0,0000	43,0560
180106*	13,6391	0,0000	0,0000	0,0000	1,9000
180107	0,8490	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180108*	3,7195	0,0000	0,0000	0,0000	0,7730
180109	16,6687	0,0000	0,0000	0,0000	3,1095

180110*	0,0079	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180181	0,0000	69,6000	0,0000	0,0000	0,0000
180182*	3,5910	0,0000	0,0000	1,0700	0,0000
180201	21,9880	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180202*	12,2063	0,0000	0,0000	0,0000	15,8160
180203	0,2600	0,0000	0,0000	0,0000	0,8510
180205*	0,2190	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180206	0,0800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180208	0,0280	0,0000	0,0000	0,0000	0,0060
ogółem	2 145,4494	69,6000	0,0000	1,0700	2 036,3875
Odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczalnia ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych					
190102	70,1100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190106*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	4,9900
190107*	9,7200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190111*	46,3000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190112	1 520,1600	17,5000	0,0000	0,0000	0,0000
190113*	0,1800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190114	0,0000	0,0000	28,9000	0,0000	0,0000
190115*	23,9000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190117*	6,9700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190205*	75,7230	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190206	118,4870	0,0000	0,4390	0,0000	0,0000
190208*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	1,0720
190210	14 190,0000	0,0000	308,4200	0,0000	18 411,4300
190211*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,3060
190299	11 564,7340	20 044,1800	0,0000	0,0000	0,0000
190502	0,6000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190599	266,5000	0,0000	0,0000	0,0000	266,5000
190605	29 078,1000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190801	2 394,6590	4,4600	186,1100	0,1000	2 244,2000
190802	4 725,6520	1 471,7100	35,4485	0,0000	2 260,4700
190805	111 818,2000	27 648,2800	4 320,0940	0,0000	9 654,6500
190808*	3,5000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190809	1 155,3010	0,0000	293,2255	0,0000	177,2400
190810*	48,5400	0,0000	6,5560	0,0000	0,0000
190812	1 333,7750	0,0000	18,3000	0,0000	1 326,7600
190813*	329,0290	0,0000	0,0000	0,0000	48,0000
190814	1 343,7300	631,5000	11,9597	0,0000	61,8000
190899	39,4000	0,0000	41,8000	0,0000	0,0000
190901	31,7500	0,0000	0,0000	0,0000	14,9000
190902	173 375,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190903	9 885,4100	0,0000	692,7400	0,0000	0,0000
190904	0,1150	0,0000	2,1161	0,0000	0,7000
190905	33,6040	0,0000	0,0000	0,0000	32,6400
190999	202,3300	0,0000	0,0000	0,0000	5,2000
191001	41 685,7950	0,0000	13,3900	0,0000	0,0000
191002	0,0000	0,0000	12,0500	0,0000	0,0000
191004	0,0000	0,9800	0,0000	0,0000	0,0000
191006	8 007,5000	2 391,1000	0,0000	0,0000	0,0000
191201	6 173,9650	0,0000	33 376,0337	0,0000	4,7080
191202	20 120,8520	0,0000	41,7000	0,0000	0,0000
191203	142,9760	0,0000	42,5330	0,0000	0,0000
191204	4 653,6361	0,0000	351,3600	0,0000	331,4400
191205	1 095,5010	0,0000	100,7520	0,0000	1,6400
191207	414,9500	43,8500	0,7040	0,0000	0,0000
191208	97,6150	0,0000	3,9388	0,0000	17,9500
191209	68 765,8400	64 157,3600	3 974,9000	0,0000	29 494,1900
191210	4 527,5150	0,0000	34 431,5900	0,0000	0,0000
191211*	6,5810	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
191212	187 087,0850	0,0000	39 504,0824	0,0000	158 973,2200
191302	0,0000	278,3000	0,0000	0,0000	0,0000
191303*	2,7060	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
198001	1 006,5920	0,0000	0,0000	0,0000	0,4940
ogółem	707 480,5881	116 689,2200	117 799,1427	0,1000	223 334,5000
Odpady komunalne łącznie z frakcjami gromadzonymi selektywnie					
200101	bd.	17,7900	8 708,9396	0,0000	60,3200
200102	bd.	120,5600	18,4800	0,0000	22,0800
200108	bd.	389,8000	3 335,5600	0,0000	563,6150
200110	bd.	0,0000	1,2758	0,0000	98,1600
200111	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	7,8100
200121*	bd.	0,0000	5,5210	0,0000	0,0000
200123*	bd.	199,4120	160,0830	0,0000	0,0000
200125	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,5000
200132	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,6200
200133*	bd.	0,1860	0,0000	0,0000	0,0000

200135*	bd.	1,1420	53,5400	0,0000	0,0000
200136	bd.	1 165,8480	109,6340	0,0000	0,0000
200138	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
200139	bd.	56,9200	186,5368	0,0000	46,1500
200140	bd.	1,0500	0,0000	0,0000	0,0000
200199	bd.	0,0000	299,1100	0,0000	13,7000
200201	bd.	1 214,3000	7 578,0500	0,0000	741,3400
200202	bd.	5 132,3200	2 363,4000	0,0000	0,0000
200203	bd.	710,0600	312,7800	0,0000	7 322,2000
200301	Bd.	2 759,4750	210 248,5700	0,0000	232 377,7880
200302	bd.	0,0000	788,5300	0,0000	1 365,5400
200303	bd.	4 783,5000	1 772,0800	17,3000	4 456,2300
200304	bd.	0,0000	82,7400	0,0000	22,6000
200306	bd.	0,0000	150,6600	0,0000	433,2600
200307	bd.	55,2600	2 389,4400	0,0000	352,3700
200399	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	1 083,7900
ogółem	6 605,0625	16 607,6230	238 564,9302	17,3000	248 968,0730
Ogółem bez komunalnych	6 034 886,2327	650 546,4770	2 681 005,3879	56,5700	429,8545
Ogółem wszystkie odpady	6 041 491,2952	667 154,1000	2 919 570,3181	73,8700	689 397,9275

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

bd. – brak danych z uwagi na brak obowiązku ewidencji wytwarzanych odpadów komunalnych (w myśl. art. 36 ust. 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach, Dz. U. z 2010 r. Nr 185, poz. 1243 ze zm.)

3.1. Odpady komunalne, w tym odpady ulegające biodegradacji

3.1.1. Zapobieganie powstawaniu odpadów komunalnych, rodzaje, źródła powstawania, ilość i jakość wytworzonych odpadów komunalnych

Definicja odpadów komunalnych została zawarta w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 roku o odpadach (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 185, poz. 1243 z późn. zm.).

Odpady komunalne są to „odpady powstające w gospodarstwach domowych, z wyłączeniem pojazdów wycofanych z eksploatacji, a także odpady niezawierające odpadów niebezpiecznych pochodzące od innych wytwórców odpadów, które ze względu na swój charakter lub skład są podobne do odpadów powstających w gospodarstwach domowych”.

Źródłami wytwarzania odpadów komunalnych są:

- gospodarstwa domowe,
- obiekty infrastruktury takie jak: handel, usługi, zakłady rzemieślnicze, szkolnictwo, targowiska, zakłady produkcyjne w części socjalnej i inne.

W roku 2009 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego:

- poddano odzyskowi 255 172,5532 Mg odpadów komunalnych,
- poddano unieszkodliwieniu 248 985,3730 Mg odpadów komunalnych.

Tabela 28. Rodzaje i ilości odpadów komunalnych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY KOMUNALNE ŁĄCZNIE Z FRAKCJAMI GROMADZONYMI SELEKTYWNI					
200101	bd.	17,7900	8 708,9396	0,0000	60,3200
200102	bd.	120,5600	18,4800	0,0000	22,0800
200108	bd.	389,8000	3 335,5600	0,0000	563,6150
200110	bd.	0,0000	1,2758	0,0000	98,1600
200111	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	7,8100
200121*	bd.	0,0000	5,5210	0,0000	0,0000
200123*	bd.	199,4120	160,0830	0,0000	0,0000
200125	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,5000
200132	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,6200
200133*	bd.	0,1860	0,0000	0,0000	0,0000
200135*	bd.	1,1420	53,5400	0,0000	0,0000
200136	bd.	1 165,8480	109,6340	0,0000	0,0000
200138	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
200139	bd.	56,9200	186,5368	0,0000	46,1500
200140	bd.	1,0500	0,0000	0,0000	0,0000
200199	bd.	0,0000	299,1100	0,0000	13,7000
200201	bd.	1 214,3000	7 578,0500	0,0000	741,3400

200202	bd.	5 132,3200	2 363,4000	0,0000	0,0000
200203	bd.	710,0600	312,7800	0,0000	7 322,2000
200301	Bd.	2 759,4750	210 248,5700	0,0000	232 377,7880
200302	bd.	0,0000	788,5300	0,0000	1 365,5400
200303	bd.	4 783,5000	1 772,0800	17,3000	4 456,2300
200304	bd.	0,0000	82,7400	0,0000	22,6000
200306	bd.	0,0000	150,6600	0,0000	433,2600
200307	bd.	55,2600	2 389,4400	0,0000	352,3700
200399	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	1 083,7900
ogółem		6 605,0625	16 607,6230	17,3000	248 968,0730

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii)

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

- 200101 – papier i tektura
- 200102 – szkło
- 200108 – odpady kuchenne ulegające biodegradacji
- 200110 – odzież
- 200111 – tekstylia
- 200121 – lampy fluorescencyjne
- 200123 – urządzenia zawierające freony
- 200125 – oleje i tłuszcze jadalne
- 200132 – leki inne niż wymienione w 200129
- 200133 – baterie i akumulatory łącznie z bateriami i akumulatorami wymienionymi 1 160601, 160602 lub 160603 oraz niesortowane baterie i akumulatory zawierające te baterie
- 200135 – zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne inne niż wymienione w 200121 i 200123 zawierające niebezpieczne składniki
- 200136 – zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne inne niż wymienione w 200121, 200123 i 200135
- 200138 – drewno inne niż wymienione w 200137
- 200139 – tworzywa sztuczne
- 200140 – metale
- 200199 – inne niż wymienione frakcje zbierane w sposób selektywny
- 200201 – odpady ulegające biodegradacji
- 200202 – gleba, ziemia, w tym kamienie
- 200203 – inne odpady nieulegające biodegradacji
- 200301 – niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne
- 200302 – odpady z targowisk
- 200303 – odpady z czyszczenia ulic i placów
- 200306 – odpady ze studzienek kanalizacyjnych
- 200307 – odpady wielkogabarytowe
- 200399 – odpady komunalne niewymienione w innych podgrupach

Biorąc pod uwagę źródła wytwarzania odpadów komunalnych oraz analizując ich skład z punktu widzenia możliwości technologicznych związanych z odzyskiem i unieszkodliwianiem odpadów - dla potrzeb wojewódzkiego planu gospodarki odpadami wyodrębniono niżej wymienione strumienie odpadów: papier i tektura, szkło, metale, tworzywa sztuczne, odpady wielomateriałowe, odpady kuchenne i materiałowe, odpady mineralne, frakcja mniejsza niż 10 mm, tekstylia, drewno, odpady niebezpieczne, odpady wielkogabarytowe, odpady z terenów zielonych oraz inne kategorie.

Ponadto w strumieniu odpadów komunalnych występują również: zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny oraz odpady remontowo-budowlane, omówione w dalszych rozdziałach.

Dla wyżej wymienionych strumieni odpadów ustalono wskaźniki charakterystyki jakościowej z podziałem na odpady powstające w dużych miastach powyżej 50 tys. mieszkańców, małych miastach poniżej 50 tys. mieszkańców oraz na terenach wiejskich w 2008 r., zgodnie z Krajowym planem gospodarki odpadami 2014.

Szacuje się, że ilość odpadów komunalnych wytworzonych w obiektach produkcyjnych, handlowych, usługowych itp. wynosi około 36 tys. Mg (przyjęto wg GUS ilość zatrudnionych w województwie w 2009 r. około 547 tys. osób oraz średni wskaźnik wytwarzania odpadów na poziomie 65 kg/pracownik/rok).

Tabela 29. Skład odpadów komunalnych wytworzonych w dużych i małych miastach oraz na obszarach wiejskich w 2008r .

Lp.	Rodzaj odpadów	wytworzone odpady w %			
		razem	rodzaj obszaru		
			duże miasta powyżej 50 tys.	małe miasta poniżej 50 tys.	tereny wiejskie
1	Papier i tektura	100	68,7	19,9	11,4
2	Szkło	100	44,9	26,6	28,5
3	Metale	100	52,3	17,4	30,3
4	Tworzywa sztuczne	100	42,2	22,6	23,3
5	Odpady wielomateriałowe	100	33,6	31,9	35,4
6	Odpady kuchenne i materiałowe	100	40,7	29,7	29,6
7	Odpady mineralne	100	37,0	19,0	44,0
8	Frakcja <10 mm	100	22,3	20,9	56,8
9	Tekstyliia	100	38,3	38,9	22,8
10	Drewno	100	28,6	30,8	50,7
11	Odpady niebezpieczne	100	46,0	22,4	31,5
12	Inne kategorie	100	35,6	29,3	35,1
13	Odpady wielkogabarytowe	100	52,8	30,6	16,6
14	Odpady z terenów zielonych	100	53,2	30,4	16,5

Źródło: Krajowy plan gospodarki odpadami 2014

Skład morfologiczny odpadów komunalnych pochodzących z trzech wyżej wyszczególnionych typów terenów znacznie się różni. W dużych miastach dominują takie odpady jak: papier i tektura, odpady z terenów zielonych, odpady wielkogabarytowe i metale (powyżej 50%), zdecydowanie najmniej jest drobnej frakcji poniżej 10 mm i drewna. W małych miastach najwyższy udział stanowią tekstyilia i odpady wielomateriałowe, najmniejszy metale, odpady mineralne oraz papier i tektura. W odpadach z terenów wiejskich występują zwiększone ilości drobnej frakcji poniżej 10 mm (powyżej 50%), głównie popiół z domowych pieców węglowych oraz składniki mineralne (żużel, kamień), zdecydowanie najmniej jest papieru i tektury.

3.1.2. Odpady ulegające biodegradacji

Odpady ulegające biodegradacji są to odpady, które ulegają rozkładowi tlenowemu lub beztlenowemu przy udziale mikroorganizmów. Do odpadów komunalnych ulegających biodegradacji zalicza się:

- papier i tekturę,
- dzieź i tekstyilia z materiałów naturalnych (50%),
- odpady z terenów zielonych,
- odpady kuchenne i ogrodowe,
- drewno (50%),
- odpady wielomateriałowe (40%),
- frakcję drobną < 10 mm (30%).

Tabela 30. Rodzaje i ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY KOMUNALNE ULEGAJĄCE BIODEGRADACJI					
200101	bd.	17,7900	8 708,9396	0,0000	60,3200
200108	bd.	389,8000	3 335,5600	0,0000	563,6150
200110	bd.	0,0000	1,2758	0,0000	98,1600
200111	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	7,8100
200125	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,5000
200138	bd.	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
200201	bd.	1 214,3000	7 578,0500	0,0000	741,3400
200301	Bd.	2 759,4750	210 248,5700	0,0000	232 377,7880
200302	bd.	0,0000	788,5300	0,0000	1 365,5400
ogółem	bd.	4 381,3650	230 660,9254	0,0000	235 215,0730

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206).

200101 – papier i tektura
200108 – odpady kuchenne ulegające biodegradacji
200110 – odzież
200111 – tekstylia
200125 – oleje i tłuszcze jadalne
200138 – drewno i inne wymienione w 200137
200201 – odpady ulegające biodegradacji
200301 – niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne
200302 – odpady z targowisk

3.1.3. System gospodarowania odpadami i istniejące instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych

Zgodnie z obowiązującym prawem każdy właściciel nieruchomości powinien mieć podpisaną umowę zapewniającą mu odbieranie odpadów komunalnych. Stroną umowy może być każdy przedsiębiorca posiadający zezwolenia na prowadzenie działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych (wydane przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta).

Zbiórka odpadów, w szczególności selektywna zbiórka odpadów komunalnych nie odbiega zasadniczo pod względem technicznym od standardów unijnych. W małych miejscowościach stosowane są jeszcze duże kontenery do zbierania odpadów w stanie luźnym co powoduje niewykorzystanie ich.

Większość gmin regionu to gminy typowo rolnicze, gdzie segregowane odpady biodegradowane, tzw. odpady zielone wykorzystywane były bezpośrednio w gospodarstwach domowych, w których zostały wytworzone.

Pozytywne tendencje obserwuje się w przypadku zagospodarowania odpadów komunalnych i selektywnej zbiórki surowców wtórnych.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, zgodnie z „Programem ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, wyznaczonych zostało jedenaście Międzygminnych Kompleksów Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych (w Kpgo 2010 zwanych zakładami zagospodarowania odpadów) o przepustowości wystarczającej do przyjmowania i przetwarzania odpadów z wyznaczonych zasięgiem obszarów, wyposażonych we wszelkie niezbędne urządzenia i instalacje, powstałych na bazie już istniejących na terenie województwa składowisk odpadów, spełniających w zakresie technicznym kryteria najlepszej dostępnej techniki. Wprowadzając taki podział wzięto pod uwagę możliwości techniczne instalacji unieszkodliwiania odpadów, w tym składowisk odpadów na terenie województwa oraz możliwości spełniania kryteriów kompleksów unieszkodliwiania odpadów.

Dla RGOK wyznaczono co najmniej następujący zakres usług:

- mechaniczno – biologiczne lub termiczne przekształcanie zmieszanych odpadów komunalnych i pozostałości z sortowni,
- składowanie przetworzonych zmieszanych odpadów komunalnych,
- kompostowanie odpadów zielonych,
- sortownie poszczególnych frakcji odpadów komunalnych zbieranych selektywnie (opcjonalnie),
- zakład demontażu odpadów wielkogabarytowych (opcjonalnie),
- zakład przetwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (opcjonalny).

W ramach RGOK wyznaczono czternaście międzygminnych składowisk odpadów, na których winny być składowane odpady komunalne.

Do końca 2009 roku nie udało się zamknąć wszystkich składowisk odpadów, które nie zostały dostosowane do wymogów rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 24 marca 2003 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących lokalizacji, budowy, eksploatacji i zamknięcia, jakim powinny odpowiadać poszczególne typy składowisk odpadów (Dz. U. Nr 61, poz. 549). Aby osiągnąć zamierzony cel pozostałe w eksploatacji składowiska nie spełniające podstawowych wymogów technicznych powinny być jak najszybciej zamknięte.

3.1.3.1. Odzysk odpadów komunalnych

Odzysk odpadów komunalnych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego odbywa się głównie w sortowniach odpadów oraz poprzez kompostowanie w kompostowniach odpadów.

Tabela 31. Sortownie odpadów funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (wg stanu na 27.01.2011 r.)

Lp.	Miejsce lokalizacji sortowni	Gmina	Wydajność [Mg/rok]	
			Odpady segregowane	Odpady zmieszane
1.	Kompleks Utylizacji Odpadów ProNatura Sp. z o.o. w Bydgoszczy, ul. Prądocińska	m. Bydgoszcz		brak danych
2.	Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania sp. z o.o. w Toruniu	m. Toruń	57 000	
3.	Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Zakurzewo	Grudziądz		35 000
4.	Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów Lipno	Lipno	1 180	
5.	Regionalny Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych Rypin	Rypin		
6.	Zakład Utylizacji Odpadów w Machnaczu	Brześć Kujawski	7 000	48 500
7.	Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Inowrocławiu	Inowrocław	950	
8.	Remondis Bydgoszcz Sp. z o.o.	Bydgoszcz		65 000
9.	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych „Corimp” Sp. z o.o.	Bydgoszcz		40 000
10.	Bydgoskie Przedsiębiorstwo Robót Drogowych Sp.z o.o.	Bydgoszcz		18 000
11.	Przedsiębiorstwo Usług Miejskich Sp. z o.o.	Nowe	50	
12.	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych „Taro” Sp. z o.o. – Lisi Ogon	Łochowo		40 000
13.	Eko Serwis Sp. z o.o.	Bydgoszcz	10 000	
14.	Wielobranżowa Firma Handlowa Aneta Kasprzyk Waldemar Kasprzyk	Bydgoszcz	25 000	
15.	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe „Ryza” Sp. J. Ryszard Jankowski, Wiesław Matusiak, Wojciech Witczak	Toruń	6 000	
16.	Przedsiębiorstwo prywatne Flora-Impex	Kowalewo Pomorskie		brak danych

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Tabela 32. Kompostownie odpadów organicznych, funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (wg stanu na 27.01.2011 r.)

Lp.	Miejsce lokalizacji kompostowni odpadów organicznych	Gmina	Wydajność [Mg/rok]	
			pryzmy	komory
1.	Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów Lipno	Lipno		2 350
2.	Zakład utylizacji Odpadów w Machnaczu	Brześć Kujawski	brak danych	2 000
3.	Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych w Inowrocławiu	Inowrocław	brak danych	2 000
4.	Składowisko odpadów komunalnych w Niedźwiedziu	Dębowa Łąka		brak danych
5.	Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania sp. z o.o. w Toruniu	m. Toruń	3 000	5 000
6.	Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Zakurzewo	Grudziądz		brak danych
7.	Regionalny Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych Rypin sp. z o.o. w Puszczy Miejskiej	Rypin		18 000
8.	Unifreeze Sp. z o.o. Miesiączkowo	Górzno	8 000	
9.	Miejski Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Gołubiu-Dobrzyniu	Golub-Dobrzyń	brak danych	
10.	Elana-Pet Sp. z o.o. w Toruniu	Toruń	2 000	

11.	Przedsiębiorstwo Unieszkodliwiania Odpadów „Eko-Wiśła” Sp. z o.o.	Świecie		brak danych
12.	Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego Unisław Sp. z o.o.	Unisław		200
13.	Przedsiębiorstwo Usług Gminnych Sp. z o.o. w Pakości, składowisko w Giebni	Pakość		500

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

3.1.3.2. Unieszkodliwianie odpadów komunalnych

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, odpady komunalne unieszkodliwiane są poprzez składowanie na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne.

Charakterystykę składowisk odpadów wraz z ich oceną pod kątem spełniania wymogów ochrony środowiska zawarto w poniższym zestawieniu. Ocenę składowisk oparto o wyniki przeglądów ekologicznych, do wykonania, których zostali zobowiązani zarządzający składowiskami na podstawie art. 33 ust. 1. Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu Ustawy – Prawo ochrony środowiska, Ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 100, poz. 1085 z późn. zm.). Zastosowano dwie kategorie oceny składowisk:

- spełnia podstawowe wymogi techniczne - oznacza, że składowisko funkcjonuje prawidłowo, jest wyposażone w niezbędne urządzenia techniczne wymienione w tabeli 32, nie zagraża jakości środowiska – składowisko odpadów dostosowane
- nie spełnia podstawowych wymogów technicznych - oznacza, że składowisko nie jest wyposażone w podstawowe urządzenia techniczne, zawarte w tabeli 32, lub jest zapełnione, co uniemożliwia jego dalsze funkcjonowanie – składowisko odpadów niedostosowane.

Tabela 33. Ocena składowisk odpadów komunalnych na koniec 2009 roku

Lp.	Lokalizacja składowiska	Funkcja składowiska gminne, międzygminne	Powierzchnia robocza w ha	% wypełnienia	Uszczelnienie	Drenaż	Instalacja gazu składowiskowego	Waga	Brodzik	Monitoring zgodnie z decyzją	Składowisko odpadów: dostosowane, niedostosowane, zamknięte, do zamknięcia
1	Bydgoszcz - składowisko odpadów balastowych	międzygminne	5,0	59	jest	jest	n.d.	jest	jest	jest	dostosowane
2	Toruń, ul. Kociewska (Katarzynka) stare	gminne	-	100	jest	jest	jest	jest	jest	jest	zamknięte
3	Toruń, ul. Kociewska (Katarzynka) nowe	międzygminne	14,5	bd	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
4	Służewo	międzygminne	1,2	89	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
5	Brodnica	gminne	4,3	81	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
6	Miesiączkowo	gminne	2,4	bd	brak	brak	brak	brak	brak	jest	zamknięte
7	Łapinóż	gminne	1,7	42	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
8	Bolumin	gminne	2,4	42	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
9	Żołędowo	gminne	1,2	100	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
10	Trzemiętówko	gminne	2,6	100	jest	brak	brak	jest	jest	jest	niedostosowane
11	Osnowo	międzygminne	7,4	65	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
12	Rudaw	gminne	1,0	86	jest	jest	brak	brak	jest	brak	niedostosowane
13	Białkowo	gminne	1,3	71	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
14	Rembiocha	gminne	1,5	23	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
15	Zakurzewo	międzygminne	12,3	93	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
16	Boguszewo	gminne	1,5	98	jest	jest	jest	brak	jest	jest	zamknięte
17	Szczepanki	gminne	2,4	bd	jest	jest	jest	brak	jest	jest	zamknięte
18	Świecie n/ Osą	gminne	2,7	61	jest	jest	brak	brak	brak	jest	niedostosowane
19	Stanomin	gminne	2,4	77	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
20	Kaczkowo	gminne	0,6	100	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
21	Inowrocław Mątwy	międzygminne	17,0	30	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
22	Karczyn Wieś	gminne	2,9	87	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
23	Skotniki	gminne	0,6	bd	jest	jest	jest	brak	jest	jest	zamknięte
24	Giebni	międzygminne	11,6	49	jest	jest	jest	jest	jest	jest	niedostosowane
25	Jaszczółkowo w Rojewie	gminne	2,0	33	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
26	Polichnowo	gminne	1,1	97	jest	jest	brak	brak	brak	jest	zamknięte
27	Płomiany	gminne	0,7	100	jest	brak	jest	brak	jest	jest	zamknięte
28	Grodzeń	gminne	0,4	bd	jest	jest	brak	brak	brak	jest	zamknięte
29	Lipno (stare składowisko)	gminne	1,8	bd	brak	brak	jest	brak	brak	brak	zamknięte

30	Lipno (nowe składowisko)	międzygminne	2,7	6	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
31	Skępe	gminne	0,8	bd	jest	jest	brak	brak	brak	jest	zamknięte
32	Teodorowo	gminne	1,2	bd	brak	brak	brak	brak	brak	jest	zamknięte
33	Sucharzewo*	gminne	1,8	37	jest	jest	jest	brak	jest	jest	niedostosowane
34	Jezióra Wielkie	gminne	0,8	28	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
35	Siedlimowo	gminne	2,0	34	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
36	Szerzawy	gminne	5,0	100	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
37	Bławaty	gminne	1,9	bd	jest	brak	jest	brak	brak	jest	działalność wstrzymana
38	Ostrowo	gminne	3,0	78	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
39	Rozwarzyn	międzygminne	3,5	100	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
40	Ostrówiec	gminne	1,0	97	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
41	Wandynowo	gminne	0,4	50	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
42	Byczyna	gminne	0,5	54	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
43	Borucin	gminne	1,7	74	jest	jest	brak	brak	jest	jest	zamknięte
44	Jerzyce	gminne	1,3	98	jest	jest	brak	brak	brak	jest	zamknięte
45	Broniewo	gminne	1,8	95	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
46	Huta Chojno	gminne	1,3	bd	jest	jest	brak	brak	brak	jest	zamknięte
47	Puszcza Miejska	międzygminne	0,8	69	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
48	Szczawno	gminne	0,6	70	brak	brak	brak	brak	brak	jest	zamknięte
49	Radziki Duże	gminne	0,9	100	jest	brak	brak	brak	brak	jest	zamknięte
50	Kamień Krajeński	gminne	3,8	31	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
51	Włościborek	gminne	1,5	69	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
52	Skoraczewo	gminne	0,6	68	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
53	Dalkowo	gminne	1,9	74	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
54	Tuszynki	gminne	2,4	38	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
55	Sierosławek	gminne	3,5	98	jest	jest	jest	brak	brak	jest	niedostosowane
56	Białe Błota	gminne	3,0	29	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
57	Lnianek – Mszano	gminne	2,1	100	jest	brak	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
58	Górna Grupa	gminne	2,0	42	jest	jest	jest	jest	jest	jest	niedostosowane
59	Twarda Góra - Milewo	gminne	4,7	51	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
60	Wierzchy	gminne	0,5	100	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
61	Osie Jaszcz	gminne	2,2	bd	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
62	Luszkowo Małociechowo	gminne	1,7	40	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
63	Sulnówko	międzygminne	7,5	79	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
64	Zalesie Królewskie	gminne	1,2	28	jest	jest	brak	brak	brak	jest	niedostosowane
65	Wielki Komórk	gminne	1,7	82	jest	jest	brak	brak	brak	jest	niedostosowane
66	Jackowo	gminne	1,8	62	jest	jest	brak	jest	jest	jest	niedostosowane
67	Bierzgłowo	gminne	3,5	100	jest	brak	brak	jest	brak	jest	niedostosowane
68	Łążyn	gminne	1,2	99	jest	jest	brak	jest	jest	jest	niedostosowane
69	Gostycyn	gminne	3,5	60	jest	jest	jest	brak	jest	jest	zamknięte
70	Byśławek	gminne	2,5	100	jest	jest	jest	brak	jest	jest	niedostosowane
71	Rosochatka	gminne	4,2	49	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
72	Bładowo	międzygminne	11,6	19	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane

73	Niedźwiedź	międzygminne	17,9	62	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
74	Kurowo Kolonia	gminne	0,8	50	jest	jest	brak	jest	jest	jest	niedostosowane
75	Machnacz	międzygminne	4,9	40	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
76	Stary Brześć	gminne	3,0	44	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
77	Niemojewo	gminne	0,7	46	jest	jest	jest	brak	jest	jest	niedostosowane
78	Mielno Lubieniec	gminne	1,6	70	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
79	Wilczeniec Fabiański	gminne	1,7	63	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane
80	Naczachowo	gminne	1,1	89	jest	brak	brak	brak	brak	jest	zamknięte
81	Przydatki Gołaszewskie	gminne	1,5	84	jest	jest	brak	jest	jest	jest	zamknięte
82	Kucierz	gminne	0,9	48	jest	jest	brak	brak	jest	jest	niedostosowane
83	Narty	gminne	1,3	90	jest	brak	jest	brak	brak	jest	zamknięte
84	Agnieszkowo	gminne	0,9	100	jest	jest	brak	brak	jest	jest	zamknięte
85	Barcin	gminne	1,4	bd	jest	jest	jest	jest	jest	jest	zamknięte
86	Łysin	gminne	1,6	69	brak	brak	brak	jest	jest	jest	do zamknięcia
87	Zrazim	gminne	3,0	100	jest	brak	brak	brak	brak	jest	do zamknięcia
88	Załachowo	gminne	2,7	100	brak	brak	brak	brak	brak	jest	do zamknięcia
99	Rogowo	gminne	1,2	100	jest	jest	brak	brak	brak	jest	zamknięte
90	Wawrzynki	gminne	6,5	75	jest	jest	jest	jest	jest	jest	dostosowane

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Z powyższej tabeli wynika, że 21 składowisk zostało zamkniętych do końca 2009 r., 4 składowiska przeznaczone były do zamknięcia, 36 składowisk było dostosowanych tzn. spełniało podstawowe wymogi techniczne, natomiast 28 składowisk nie spełniało podstawowych wymogów technicznych co uniemożliwia ich dalsze funkcjonowanie. Na jednym składowisku działalność została wstrzymana przez WIOŚ.

Na podstawie raportów wojewódzkich dotyczących zbiorczych zestawień danych o odpadach przedstawiono ilości deponowanych odpadów, na poszczególnych składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne w latach 2007-2009.

Tabela 34. Składowiska odpadów, na których składowane były odpady komunalne, funkcjonujące w województwie kujawsko-pomorskim (według stanu na 31.12.2009 r.)

Lp.	Lokalizacja składowiska	Gmina	Powiat	Ilość odpadów składowanych (Mg)			Ilość odpadów zdeponowanych wg stanu na 31.12.2009 r. (Mg)
				w 2007 r.	w 2008 r.	w 2009 r.	
1.	Składowisko odpadów balastowych	Bydgoszcz	Bydgoszcz	68 095,5	78 835,12	63 678,46	346 389,88
2.	Składowisko bio kopiec BIO-EN-ER	Bydgoszcz	Bydgoszcz	43 988,2	81 710,05	bd	Od 2009 r. nie jest składowiskiem odpadów
3.	Toruń, ul. Kociewska	Toruń	Toruń	94 504,6	94 171,8	90 365,59	2 858 869,3 (Zamknięte 31.12.2009 r.)
4.	Służewo	Aleksandrów Kujawski	aleksandrowski	18 784,12	15 815,39	13 218,40	195 154,54
5.	Brodnica	Brodnica (m)	brodnicki	13 455,6	11 535,64	9 655,36	138 597,75
6.	Misiażkowo	Górzno	brodnicki	230,1	201,34	99,00 I półr. 2009	bd.
7.	Łapinóż	Osiek	brodnicki	220,5	282,0	293,90	bd.
8.	Bolumin	Dąbrowa Chełmińska	bydgoski	347,1	114,1	Nie jest eksploatowane	8 942,1
9.	Żołędowo	Osielsko	bydgoski	2 630,0	2 200,0	2 552,00	24 258,0
10.	Trzemietówko	Sicienko	bydgoski	1 429,0	1 125,24	1 198,10	7 567,0
11.	Osnowo	Chełmno	chełmiński	7 626,1	9 292,12	10 098,05	121 496,01
12.	Rudaw	Gmina Ciechocin	golubsko-dobrzyński	247,6	234,97	108,44	4 939,03
13.	Białkowo	Golub-Dobrzyń	golubsko-dobrzyński	5 837,9	3 739,8	2 182,53	77 371,53
14.	Rembiocha	Gmina Zbójno	golubsko-dobrzyński	144,3	110,6	113,10	1 684,0
15.	Zakurzewo	Grudziądz	grudziądzki	34 078,9	21 992,69	18 387,27	bd.
16.	Boguszewo	Gruta	grudziądzki	708,7	168,0	120,40	7 379,61
17.	Szczepanki	Łasin	grudziądzki	1 087,5	1 044,2	863,00	26 530,0
18.	Świecie n/ Osą	Świecie n/ Osą	grudziądzki	471,5	406,14	414,79	bd.
19.	Stanomin	Dąbrowa Biskupia	inowrocławski	726,0	566,78	626,87	7 061,61
20.	Kaczkowo	Gniewkowo	inowrocławski	4 893,0	4 774,57	5 100,26	45 501,06
21.	Mątwy	Inowrocław (m)	inowrocławski	22 551,5	23 985,81	25 168,26	357 879,49
22.	Karczyn	Inowrocław	inowrocławski	1 523,4	1 343,7	1 457,82	21 383,74
23.	Giebnia	Pakość	inowrocławski	25 480,9	18 126,94	15 746,73	122 747,60
24.	Jaszczołtowo	Rojewo	inowrocławski	468,5	394,0	261,00	bd.
25.	Polichnowo	Bobrowniki	lipnowski	301,8	215,6	213,30	17 833,30
26.	Płomiany	Dobrzyń n/Wisłą	lipnowski	307,9	334,23	318,06	4 181,06
27.	Grodzeń	Kikół	lipnowski	257,8	120,5	bd	bd.
28.	Lipno	Lipno	lipnowski		4 561,2	2 408,26	10 761,08
29.	Skępe	Skępe	lipnowski	406,0	bd	bd	bd.
30.	Teodorowo	Wielgie	lipnowski	317,3	bd	bd	bd.
31.	Sucharzewo	Dąbrowa Mogileńska	mogileński	203,2	205,37	318,71	5 870,21
32.	Jezióra Wielkie	Jezióra Wielkie	mogileński	69,4	122,7	248,13	4 625,37
33.	Siedlimowo	Jezióra Wielkie	mogileński	80,3	261,7	273,15	4 789,39
34.	Szerzawy	Mogilno	mogileński	3 655,7	4 762,46	6 348,98	87 224,11
35.	Bławaty	Strzelno	mogileński	2 294,0	971,0	bd	30 041,0
36.	Ostrowo	Mrocza	nakielski	1 213,7	945,72	893,64	16 661,04
37.	Rozwarzyn	Nakło n. Notecią	nakielski	11 000,41	13 209,77	10 691,21	bd.
38.	Ostrówiec	Sadki	nakielski	726,0	1 467,86	1 582,72	9 904,43
39.	Wandynowo	Bytoń	radziejowski	479,4	456,1	528,54	4 834,42
40.	Byczyna	Dobre	radziejowski	439,7	454,5	408,34	8 456,34

41.	Borucin	Osięciny	radziejowski	230,2	349,66	45,90	6 818,56
42.	Jerzyce	Piotrków Kujawski	radziejowski	745,0	624,0	1 407,20	10 917,20
43.	Broniewo	Radziejów	radziejowski	1 404,5	963,24	178,20	23 601,48
44.	Huta Chojno	Rogowo	rypiński	105,0	120,0	bd	6 792,0
45.	Puszcza Miejska	Rypin	rypiński	1 367,8	3 100,02	3 116,50	67 468,75
46.	Szczawno	Skrwilno	rypiński	29,7	27,5	37,10	bd.
47.	Radziki Duże	Wapielsk	rypiński	1 074,0	25,18	20,74	bd.
48.	Kamień Krajeński	Kamień Krajeński	sępoleński	1 231,1	771,83	866,30	24 619,01
49.	Włociborek	Sępólno Krajeńskie	sępoleński	2 539,9	2 157,65	2 116,32	40 598,49
50.	Skoraczewo	Sośno	sępoleński	190,0	45,6	207,90	2 385,5
51.	Dalkowo	Więcbork	sępoleński	1 437,3	1 664,0	1 718,65	12 867,65
52.	Tuszynki	Bukowiec	świecki	322,0	399,0	498,00	7 558,0
53.	Górna Grupa	Dragacz	świecki	0,0	58 007,72	bd	66 009,3
54.	Sierostawek	Drzycim	świecki	316,2	137,91	58,63	9 352,99
55.	Białe Błota	Jeżewo	świecki	490,2	149,74	118,90	2 655,39
56.	Lnianek – Mszano	Lniano	świecki	225,8	98,67	229,58	5 690,90
57.	Twarda Góra - Milewo	Nowe n. Wisłą	świecki	3 580,18	3 851,83	3 680,36	50 575,72
58.	Wierzchy	Osie	świecki	11,0	0,0	0,0	bd.
59.	Osie	Osie	świecki	1 013,8	411,5	106,50	5 707,40
60.	Małociechowo	Pruszcz	świecki	633,0	827,4	909,90	5 726,10
61.	Sulnówko	Świecie	świecki	15 855,0	27 030,73	58 419,59	523 810,12
62.	Zalesie Królewskie	Świekatowo	świecki	117,1	53,5	27,00	bd
63.	Wielki Komórk	Warlubie	świecki	561,6	643,12	1 021,90	8 471,70
64.	Jackowo	Czernikowo	toruński	806,0	789,0	888,50	7 875,97
65.	Bierzgłowo	Łubianka	toruński	0,0	701,0	716,20	bd.
66.	Łążyn	Zawiesz Wielka	toruński	2 309,2	2 489,8	2 648,49	bd.
67.	Gostycyn	Gostycyn	tucholski	315,2	323,25	267,21	6 669,67
68.	Bystawek	Lubiewo	tucholski	458,0	544,8	633,20	4 899,0
69.	Rosochatka	Śliwice	tucholski	514,6	525,81	440,99	5 146,37
70.	Bładowo	Tuchola	tucholski	10 966,9	10 045,69	10 408,36	100 736,44
71.	Niedźwiedz	Dębowa Łąka	wąbrzeski	68 892,1	63 199,48	28 736,50	bd.
72.	Kurowo Kolonia	Baruchowo	włocławski	55,0	59,0	35,00	1 450,0
73.	Machnacz	Brześć Kujawski	włocławski	8 340,7	8 564,658	12 789,60	154 107,21
74.	Stary Brześć	Brześć Kujawski	włocławski	1 183,4	1 070,38	969,53	54 763,53
75.	Niemojowo	Choceń	włocławski	232,0	256,5	545,85	bd.
76.	Lubieniec	Chodecz	włocławski	1 180,8	988,1	1 006,80	bd.
77.	Wilczeniec Fabiański	Fabianki	włocławski	413,6	397,6	412,00	12 815,60
78.	Naczachowo	Izbica Kujawska	włocławski	865,1	974,0	789,00	12 545,43
79.	Przydatki Gołaszewskie	Kowal	włocławski	1 206,7	825,19	94,70	16 685,66
80.	Kucierz	Lubanie	włocławski	183,0	373,0	492,00	2 463,40
81.	Narty	Lubień Kujawski	włocławski	189,5	178,7	110,20	7 952,20
82.	Agnieszkowo	Lubraniec	włocławski	526,5	398,0	1 966,17	7 509,67
83.	Łysin	Gąsawa	żniński	767,0	783,0	551,32	16 424,32
84.	Zrazim	Janowiec Wielkopolski	żniński	1 272,2	920,8	1 864,30	16 666,30
85.	Załachowo	Łabiszyn	żniński	1 973,0	1 975,0	2 386,00	24 219,51
86.	Rogowo	Rogowo	żniński	1 512,2	1 114,55	1 186,33	17 293,95
87.	Wawrzynki	Żnin	żniński	7 792,9	5 597,5	5 697,96	150 453,76
Ogółem				521 218,21	604 814,32	436 363,75	6 391 137,61

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Nagromadzenie odpadów na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne na koniec 2009 r. osiągnęło ponad 6 mln. Mg. Poza odpadami komunalnymi na składowiskach tych składowano również odpady z grup 01-19 katalogu odpadów, określonego rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206).

3.1.4. Identyfikacja problemów w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi, w tym ulegającymi biodegradacji

Problemy zidentyfikowane dla województwa kujawsko – pomorskiego, w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi:

- zbyt niski postęp w selektywnym zbieraniu odpadów komunalnych, w tym odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych,
- niedostateczny system zbierania odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych,
- brak wystarczającej liczby instalacji do odzysku i unieszkodliwiania odpadów (poza składowaniem), w tym w szczególności dla odpadów ulegających biodegradacji i w konsekwencji zbyt niskie ilości odpadów poddawanych procesom biologicznego i termicznego przekształcenia,
- niska aktywność części gmin w działaniach związanych z tworzeniem ponadgminnych jednostek organizacyjnych, które realizowałyby kompleksową gospodarkę odpadami komunalnymi,
- niezgodny z wymaganiami prawnymi stan techniczny części składowisk odpadów na których są składowane odpady komunalne,
- niski stan świadomości ekologicznej społeczeństwa.

3.2. Odpady niebezpieczne

Zgodnie z definicją zawartą w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 roku o odpadach (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 185, poz. 1243 z późn. zm.), odpady niebezpieczne to odpady: „należące do kategorii lub rodzaju odpadów określonych na liście A załącznika nr 2 do ustawy oraz posiadające co najmniej jedną z właściwości wymienionych w załączniku nr 4 do ustawy lub należące do kategorii lub rodzaju odpadów określonych na liście B załącznika nr 2 do ustawy i zawierające którykolwiek ze składników wymienionych w załączniku nr 3 do ustawy oraz posiadające co najmniej jedną z właściwości wymienionych w załączniku nr 4 do ustawy”.

Tabela 35. Rodzaje i ilości odpadów niebezpiecznych wytworzonych, odzyskanych i unieszkodliwionych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 roku

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
Odpady powstające przy poszukiwaniu, wydobywaniu, fizycznej i chemicznej przeróbce rud oraz innych kopalin					
-	-	-	-	-	-
Odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności					
020108*	348,9520	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	348,9520	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
Odpady z przetwórstwa drewna oraz z produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury					
030104*	3 225,7510	0,0000	0,0000	0,0000	5,9940
030180*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,3090
030205*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	2,5440
ogółem	3 225,7510	0,0000	0,0000	0,0000	10,8470
Odpady z przemysłu skórzanego, futrzarskiego i tekstylnego					
-	-	-	-	-	-
Odpady z przeróbki ropy naftowej, oczyszczania gazu ziemnego oraz pizolitycznej przeróbki węgla					
050105*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	20,0000
ogółem	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	20,0000
Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej					
060101*	0,0350	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060106*	0,1400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060201*	150,1800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060204*	4,4190	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060404*	0,0628	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
060701*	13,5500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
061302*	20,8000	0,0000	0,0000	0,0000	20,0000
ogółem	189,1868	0,0000	0,0000	0,0000	20,0000

Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii organicznej					
070103*	3,4200	0,0000	0,0000	0,0000	2,5000
070104*	46,7700	0,0000	67,4450	0,0000	28,0930
070107*	13 817,0000	0,0000	13 817,0000	0,0000	0,0000
070108*	6 079,3730	0,0000	2 655,0430	0,0000	3 031,8790
070110*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	4,1000
070111*	552,6400	0,0000	0,0000	0,0000	7,0000
070204*	11,4860	0,0000	0,0000	0,0000	12,6040
070207*	69,6750	0,0000	28,1940	0,0000	0,0000
070208*	133,5740	0,0000	0,0000	0,0000	0,8900
070214*	11,1980	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070304*	1,7340	0,1340	0,0000	0,0000	0,1600
070308*	1,1490	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070310*	8,1300	0,0000	0,0000	0,0000	8,1000
070404*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,8500
070413*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0400
070504*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	14,5520
070510*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,9200
070513*	0,0250	0,0000	0,0000	0,0000	48,3870
070580*	0,1210	0,0000	0,0000	0,0000	14,6580
070603*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
070604*	2,7090	0,0000	0,0000	0,0000	0,3600
070704*	6,3410	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	20 745,5650	0,1340	16 567,6820	0,0000	3 178,0930
Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (farb, lakierów, emalii ceramicznych), kitu, klejów, szczeliw i farb drukarskich					
080111*	308,8195	0,0000	2,2500	0,0000	95,3190
080113*	31,0280	0,0000	0,0000	0,0000	3,4770
080115*	118,1120	0,0000	0,0200	0,0000	6,5990
080117*	412,1480	0,0000	21,3200	0,0000	3,1370
080119*	11,9330	0,0000	0,0000	0,0000	0,0110
080121*	0,0300	0,0000	0,0000	0,0000	1,2000
080312*	97,5770	0,0000	50,0540	0,0000	0,6140
080314*	82,8910	0,0000	10,4390	0,0000	65,8400
080317*	0,2750	0,0000	0,0000	0,0000	2,6350
080319*	0,1130	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
080409*	14,7160	0,0000	0,0000	0,0000	26,4150
080411*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0470
080413*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0630
080415*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	10,4230
ogółem	1 077,6425	0,0000	84,0830	0,0000	215,7800
Odpady z przemysłu fotograficznego i usług fotograficznych					
090101*	16,3262	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090102*	50,5840	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090103*	11,4690	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090104*	35,9972	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090105*	0,0500	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
090180*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0470
ogółem	114,4264	0,0000	0,0000	0,0000	0,0470
Odpady z procesów termicznych					
100122*	4,9800	0,0000	0,0000	0,0000	4,9800
100207*	3,8800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

100402*	8,2400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
100405*	50,2620	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101113*	8,8000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
101115*	32,6000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	108,7620	0,0000	0,0000	0,0000	4,9800
Odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów i z procesów hydrometalurgii metali ciężkich					
110105*	945,2900	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110106*	5,2000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110107*	55,5200	0,0000	0,0000	0,0000	7,2000
110108*	52,3590	0,0000	0,0000	0,0000	0,9400
110109*	608,4630	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110111*	225,3400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110113*	4,0560	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
110198*	28,1190	0,0000	0,0000	0,0000	7,5000
ogółem	1 924,3470	0,0000	0,0000	0,0000	15,6400
Odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych					
120106*	5,5820	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120107*	0,1500	0,0000	0,5410	0,0000	0,0000
120108*	31,5200	0,0000	0,0000	0,0000	31,5200
120109*	258,3935	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120110*	21,4360	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120112*	29,0560	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120114*	75,9990	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120115	0,7506	0,0000	3,5980	0,0000	0,0000
120116*	5,5870	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120118*	19,7000	0,0000	4,7835	0,0000	0,0000
120119*	0,0800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120120*	2,6200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
120301*	3,5000	0,0000	9,0800	0,0000	0,0000
120302*	5,4000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	459,7741	0,0000	18,0025	0,0000	31,5200
Oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw (z wyłączeniem olejów jadalnych oraz grup 05, 12 i 19)					
130105*	36,1520	0,0000	50,5890	0,0000	0,0000
130110*	50,8520	1,0150	0,0000	0,0000	0,0000
130111*	2,8570	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130112*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130113*	8,5190	0,0000	0,1760	0,0000	0,0000
130204*	3,4650	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130205*	443,3387	3,2780	0,0000	0,0000	0,0000
130206*	124,7382	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130207*	0,9100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130208*	1 234,9402	1,3100	0,6590	0,0000	3,9800
130301*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,5400
130307*	36,9700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0250
130308*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130310*	7,4180	0,0000	0,0000	0,0000	5,4350
130401*	0,0000	0,0000	2,5600	0,0000	0,0000
130403*	0,0000	0,0000	50,0000	0,0000	0,0000
130501*	57,1100	0,0000	2,7980	0,0000	0,0000
130502*	170,4320	0,0000	124,3325	0,0000	0,0000
130503*	8,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

130506*	9,1730	0,0000	3,8000	0,0000	1,2700
130507*	757,3580	0,0000	336,8314	0,0000	0,0000
130508*	2 009,4460	0,0000	5,7370	0,0000	6,6640
130701*	0,6201	0,0000	0,2951	0,0000	0,2620
130702*	1,9340	0,0000	1,3450	0,0000	0,0000
130703*	42,6400	0,0000	0,0000	0,0000	0,1500
130899*	128,9230	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	5 136,2362	5,6030	579,1230	0,0000	21,3260
Odpady z rozpuszczalników organicznych, chłodziw i propelentów (z wyłączeniem grup 07 i 08)					
140601*	0,3040	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
140602*	10,8150	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
140603*	20,2910	0,0500	0,0000	0,0000	15,6160
140604*	5,9400	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
140605*	5,0990	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	42,4490	0,0500	0,0000	0,0000	15,6160
Odpady opakowaniowe; sorbenty, tkaniny do wycierania, materiały filtracyjne i ubrania ochronne nieujęte w innych grupach					
150110*	282,3009	0,0000	386,9519	0,0000	1 240,5840
150111*	2,0431	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
150202*	391,2849	0,0000	573,4115	0,0000	330,8200
ogółem	675,6289	0,0000	960,3634	0,0000	1 571,4040
Odpady nieujęte w innych grupach					
160104*	68,2800	0,0000	8 570,6930	0,0000	0,0000
160107*	147,2172	0,0000	241,2933	0,0000	15,6480
160110*	0,0780	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160111*	0,3460	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160113*	2,5310	0,0000	0,0000	0,0000	2,8980
160114*	36,4575	0,0000	0,0000	0,0000	2,0900
160121*	0,9390	0,0000	1,5288	0,0000	0,0000
160209*	18,9750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160211*	76,4460	888,3960	38,5160	0,0000	0,0000
160212*	3,8470	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160213*	757,4000	0,0000	543,7990	0,0000	0,1600
160215*	35,8472	0,0000	0,0000	0,0000	0,0500
160303*	3,5840	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160305*	3,5820	0,0000	0,0000	0,0000	14,1350
160504*	0,0040	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160506*	11,2707	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160507*	27,0013	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160508*	8,6020	0,0000	0,0000	0,0000	0,0200
160601*	1 078,8595	8,9000	0,0000	0,0000	0,0000
160602*	6,7113	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160603*	0,0100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160708*	141,3460	0,0000	0,0000	0,0000	38,7460
160709*	5,0950	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160802*	11,7000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160807*	75,6250	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
161001*	13,5960	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
168101*	0,5900	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	2 535,9407	897,2960	9 395,8301	0,0000	73,7470
Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej (włączając glebę i ziemie z terenów zanieczyszczonych)					
170106*	275,1000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

170204*	467,2340	0,0000	0,0000	0,0000	892,8940
170301*	514,6000	0,0000	514,6000	0,0000	0,0000
170303*	0,3700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170409*	0,1010	0,0000	0,1010	0,0000	0,0000
170410*	5,9750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170503*	23 602,7686	0,0000	13,5298	0,0000	4,5920
170507*	86,3000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170601*	309,0820	0,0000	0,0000	0,0000	1 020,2530
170603*	3,9800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170605*	9 595,2460	0,0000	0,0000	0,0000	8 684,5070
ogółem	34 860,7566	0,0000	528,2308	0,0000	10 602,2460
Odpady medyczne i weterynaryjne					
180102*	51,7388	0,0000	0,0000	0,0000	29,5570
180103*	1 971,0682	0,0000	0,0000	0,0000	1 941,3030
180106*	13,6391	0,0000	0,0000	0,0000	1,9000
180108*	3,7195	0,0000	0,0000	0,0000	0,7730
180110*	0,0079	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180182*	3,5910	0,0000	0,0000	1,0700	0,0000
180202*	12,2063	0,0000	0,0000	0,0000	15,8160
180205*	0,2190	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	2 056,1898	0,0000	0,0000	1,0700	1 989,3490
Odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczalnia ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych					
190106*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	4,9900
190107*	9,7200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190111*	46,3000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190113*	0,1800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190115*	23,9000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190117*	6,9700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190205*	75,7230	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190208*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	1,0720
190211*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,3060
190808*	3,5000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
190810*	48,5400	0,0000	6,5560	0,0000	0,0000
190813*	329,0290	0,0000	0,0000	0,0000	48,0000
191211*	6,5810	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
191303*	2,7060	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	553,1490	0,0000	6,5560	0,0000	54,3680
Odpady komunalne łącznie z frakcjami gromadzonymi selektywnie					
200121*	1,0370	0,0000	5,5210	0,0000	0,0000
200123*	9,0220	199,4120	160,0830	0,0000	0,0000
200133*	1,1020	0,1860	0,0000	0,0000	0,0000
200135*	8,6890	1,1420	53,5400	0,0000	0,0000
ogółem	19,8500	200,7400	219,1440	0,0000	0,0000
razem	74 074,6070	1 103,8230	28 359,0148	1,0700	17 824,9630

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Główne źródła powstawania odpadów niebezpiecznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego stanowią:

- przemysł chemiczny, produkujący nawozy i tworzywa sztuczne,
- zakłady zajmujące się zagospodarowaniem odpadów,
- produkcja konstrukcji stalowych i ich części.

Dominującą grupę odpadów niebezpiecznych stanowiły odpady medyczne i weterynaryjne, odpady przemysłu chemicznego zajmującego się produkcją, przygotowaniem, obrotem i stosowaniem związków chemii organicznej. Ważnym źródłem powstawania odpadów niebezpiecznych były także procesy przygotowania powierzchni i powlekania metali oraz procesy hydrometalurgii metali nieżelaznych oraz odpadowe oleje silnikowe, przekładniowe i smarowe.

Odpady niebezpieczne powstają również w gospodarstwach domowych, szkolnictwie oraz w resorcie obronności.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r. wytworzono 74 074,6070 Mg odpadów niebezpiecznych, o 30% mniej niż w 2005 r. (105 608,004 Mg).

Na terenie województwa w 2009 r. funkcjonowały 3 składowiska odpadów, na których składowano odpady niebezpieczne. Odpady składowane były również na składowiskach innych niż niebezpieczne i obojętne.

Tabela 36. Wykaz składowisk na których składowane były odpady niebezpieczne funkcjonujących na terenie województwa w 2009 r.

Lp.	Rodzaj składowiska	Lokalizacja	Gmina/miasto	Ilość odpadów nagromadzonych na koniec 2009 r. w Mg
1	Zakładowe Składowisko Odpadów Niebezpiecznych Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o. Płock ul. Otolińska 21 Baza Paliw nr 2 Nowa Wieś Wielka	ul. Przemysłowa 1, 86-060 Nowa Wieś Wielka	gm. Nowa Wieś Wielka	80,48
2	Składowisko odpadów niebezpiecznych w Żółwinie Wypaleniskach	ul. Prądocińska, 85-893 Bydgoszcz	gm. Bydgoszcz	Nie przyjmowali odpadów
3	Składowisko odpadów niebezpiecznych	Małociechowo	gm. Pruszcz	9 704,76

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Ważną grupę stanowią również odpady niebezpieczne pochodzące z działalności służb medycznych i weterynaryjnych, których zbieranie i składowanie podlega specjalnym przepisom ze względu na zapobieganie infekcji. Do tej grupy zalicza się odpady ze szpitali, zakładów opiekuńczych, zakładów leczniczo-wychowawczych, szpitali uzdrowiskowych, hospicjów, przychodni, ośrodków zdrowia i praktyk lekarskich (indywidualnych, indywidualnych specjalistycznych i grupowych) a także przeterminowane i wycofane ze stosowania leki i chemikalia. Systematycznie realizowany jest system selektywnego zbierania odpadów medycznych i weterynaryjnych (w tym segregacji odpadów u źródła powstawania).

Informacje na temat rodzajów i ilości wytworzonych odpadów niebezpiecznych w latach 2004, 2005 i 2009 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 37. Rodzaje i ilości wytworzonych odpadów niebezpiecznych w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2004, 2005 i 2009

Grupa	Nazwa odpadów	Wytworzone odpady Mg		
		2004	2005	2009
01	Odpady powstające przy poszukiwaniu, wydobywaniu, fizycznej i chemicznej przeróbce rud oraz innych kopalin	0,000	0,000	0,000
02	Odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności	40,348	533,317	348,9520
03	Odpady z przetwórstwa drewna oraz z produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury	27,372	33,763	3 225,7510
04	Odpady z przemysłu skórzanego, futrzarskiego i tekstylnego	0,000	0,000	0,000
05	Odpady z przeróbki ropy naftowej, oczyszczania gazu ziemnego oraz pizolitycznej przeróbki węgla	0,000	0,000	0,000

06	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej	22 431,014	166,468	189,1868
07	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii organicznej	18 005,503	15 963,576	20 745,5650
08	Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (farb, lakierów, emalii ceramicznych), kitu, klejów, szczeliw i farb drukarskich	513,482	464,03	1077,6425
09	Odpady z przemysłu fotograficznego i usług fotograficznych	114,032	109,521	114,4264
10	Odpady z procesów termicznych	471,870	182,440	108,7620
11	Odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów i z procesów hydrometalurgii metali ciężkich	11 864,637	75 574,870	1924,3470
12	Odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych	525,153	527,131	459,7741
13	Oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw (z wyłączeniem olejów jadalnych oraz grup 05, 12 i 19)	16 385,522	6 938,206	5 136,2362
14	Odpady z rozpuszczalników organicznych, chłodziw i propelentów (z wyłączeniem grup 07 i 08)	58,170	88,032	42,4490
15	Odpady opakowaniowe; sorbenty, tkaniny do wycierania, materiały filtracyjne i ubrania ochronne nieujęte w innych grupach	294,159	402,944	657,6289
16	Odpady nieujęte w innych grupach	769,716	1 534,248	2 535,9407
17	Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej (włączając glebę i ziemię z terenów zanieczyszczonych)	1 264,837	781,368	34 860,7566
18	Odpady medyczne i weterynaryjne	844,016	919,958	2 056,1898
19	Odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczalni ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych	1 096,295	1 394,408	553,1490
20	Odpady komunalne łącznie z frakcjami gromadzonymi selektywnie	198,122	3,724	19,8500
RAZEM		74 904,248	105 618,004	74 074,6070

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

3.2.1. Odpady zawierające PCB

Zgodnie z ustawą o odpadach, PCB rozumie się jako: polichlorowane difenyle, polichlorowane trifenyle, monometylotetrachlorodifenylometan, monometylodichlorodifenylometan, monometylodibromodifenylometan oraz mieszaniny zawierające jakąkolwiek z tych substancji w ilości powyżej 0,005% wagowo łącznie. Odpady te zaliczane są do substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla ludzi i środowiska. Są one mieszaniną kongenerów powstałą w wyniku bezpośredniej reakcji bifenyli z chlorem. Skład chemiczny polichlorowanych bifenyli jest zależny od proporcji substratów oraz od warunków przeprowadzanej syntezy. W praktyce oznacza to, że PCB mogą występować w formie 209 kongenerów. Największa światowa produkcja tych związków przypada na lata 1950-1960. W latach tych PCB jako cieczy niepalne o bardzo dobrych stabilnych właściwościach dielektrycznych, odporne chemicznie były szeroko stosowane jako podstawowe komponenty do napełniania transformatorów i kondensatorów, jako płyny hydrauliczne, dodatki do farb i lakierów, plastyfikatory do tworzyw sztucznych oraz środki impregnujące i konserwujące. W Polsce, kondensatory i transformatory zawierające oleje z zawartością PCB, produkowano do 1981 roku.

Wprowadzanie PCB do obrotu lub poddawanie ich procesom odzysku jest zabronione. W roku 2002 zinventaryzowano urządzenia z PCB będące w eksploatacji. Obowiązek ich inwentaryzacji do 31.12.2002 r. został wprowadzony na mocy Rozporządzenia ministra Gospodarki z dnia 24 czerwca 2002 r. (Dz. U. Nr 96 poz. 860). Wg stanu na rok 2002 ilość urządzeń zawierających PCB wynosiła 1151, ilość instalacji zawierających PCB – 266.

W/w odpady sklasyfikowane są w grupie 13, 15, 16 i 17.

Tabela 38. Rodzaje i ilości odpadów zawierających PCB wytwarzanych, odzyskiwanych, unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
130301*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,5400
150202*	391,2849	0,0000	573,4115	0,0000	330,8200
160209*	18,9750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170503*	23 602,7686	0,0000	13,5298	0,0000	4,5920
ogółem	24 013,0285	0,0000	586,9413	0,0000	338,952

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

130301 – oleje i ciecze stosowane jako elektroizolatory i nośniki ciepła zawierające PCB

150202 – sorbenty, materiały filtracyjne (w tym filtry olejowe nieujęte w innych grupach), tkaniny do wycierania (np. szmaty, ścierki) i ubrania ochronne zanieczyszczone substancjami niebezpiecznymi (np. PCB)

160209 – transformatory i kondensatory zawierające PCB

170503 – gleba i ziemia, w tym kamienie zawierające substancje niebezpieczne (np. PCB)

W 2009 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono 24 013,0285 Mg odpadów zawierających PCB, w tym najwięcej na terenie miasta Bydgoszczy (około 88,2%). Województwo nie posiada informacji na temat ilości urządzeń zawierających PCB, pozostałych do unieszkodliwienia.

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów zawierających PCB

Wykorzystanie PCB dopuszczone było w użytkowanych urządzeniach lub instalacjach, nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2010 r. Posiadacze odpadów zawierających PCB obowiązani byli do usunięcia z nich oraz unieszkodliwienia PCB albo, jeśli usunięcie PCB było niemożliwe, do unieszkodliwienia tych odpadów, w terminie nie później niż do dnia 31 grudnia 2010 r.

Zgodnie z bazą prowadzoną przez Departament Inspekcji i Orzecznictwa GIOŚ na terenie kraju jest pięć zakładów prowadzących proces dekontaminacji urządzeń zawierających PCB: Anwil S.A. we Włocławku, EKOREN DKE, MOBRUK, .Eltal Networks, SARPI.

Instalacja termicznego unieszkodliwiania cieczy zawierających PCB znajdująca się w Zakładach Azotowych „Anwil” S.A. we Włocławku posiada wydajność około 4 tys. MG/rok. Instalacje te zapewnią przewidywane moce przerobowe w zakresie unieszkodliwiania cieczy zawierających PCB.

Instalacje termicznego unieszkodliwiania cieczy zawierających PCB to Sarpi Sp. z o.o. w Dąbrowie Górniczej i PCC Rokita S.A. w Brzegu Dolnym. Możliwości przerobowe istniejących w kraju instalacji do unieszkodliwiania olejów i cieczy zanieczyszczonych PCB są wystarczające w stosunku do potrzeb.

Brak jest w Polsce instalacji przystosowanych do niszczenia kondensatorów zawierających PCB, w związku z powyższym, unieszkodliwiane są one poza granicami kraju, np. w Niemczech i we Francji. Usługa w zakresie zbierania i transportu tych odpadów do specjalistycznych instalacji zajmują się wyspecjalizowane firmy. Zgodnie z Kpgo 2014, ze względu na zmniejszającą się sukcesywnie liczbę kondensatorów zawierających związki PCB, nie ma konieczności budowy instalacji do ich unieszkodliwiania w Polsce.

W województwie prowadzona jest sukcesywna organizacja systemu gromadzenia i unieszkodliwiania urządzeń zawierających PCB.

Unieszkodliwianie odpadów PCB powinno odbywać się poprzez spalanie w spalarniach odpadów. Jako metody unieszkodliwiania PCB dopuszcza się również procesy D8, D9, D12 i D15 wymienione w załączniku 6 do Ustawy o odpadach (Dz. U. z 2010 r. nr 185 poz. 1243 z późn. zm.).

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania odpadów zawierających PCB

Problemem w zakresie gospodarowania odpadami PCB jest brak wiarygodnej informacji na temat: ilości i miejsc występowania wykorzystywanych PCB, instalacji i urządzeń, w których znajdują się lub znajdowały PCB, czasu i sposobu usunięcia PCB oraz czasu i sposobu zastąpienia PCB inną substancją. Nie wszystkie urządzenia zawierające PCB zostały usunięte w wymaganym terminie, tzn. do dnia 30 czerwca 2010 r.

3.2.2. Oleje odpadowe

W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim wprowadzono na rynek 20 122,454 Mg olei odpadowych. Oleje odpadowe zbierane są w miejscach powstawania i przekazywane są do rafinerii celem odzysku.

Zgodnie z ustawą o odpadach, przez oleje odpadowe rozumie się wszelkie oleje smarowe lub przemysłowe, które nie nadają się już do zastosowania, do którego były pierwotnie przeznaczone, a w szczególności zużyte oleje z silników spalinowych i oleje przekładniowe, a także oleje smarowe, oleje do turbin i oleje hydrauliczne. Głównym źródłem powstawania olejów odpadowych są stacje obsługi pojazdów, bazy transportowe i remontowe, urządzenia pracujące w przemyśle oraz osoby fizyczne samodzielnie wykonujące wymianę oleju w pojazdach.

Według obowiązującej klasyfikacji odpadów zawartej w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206) oleje odpadowe znalazły się na liście odpadów niebezpiecznych i klasyfikowane są w grupie 13.

Zgodnie z ustawą o odpadach, zagospodarowanie tych rodzajów odpadów oraz olejów zęzowych (1304), spoczywa na wytwórcach.

Tabela 39. Rodzaje i ilości olejów odpadowych wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
Oleje odpadowe i odpady ciekłych paliw (z wyłączeniem olejów jadalnych oraz grup 05, 12 i 19)					
130105*	36,1520	0,0000	50,5890	0,0000	0,0000
130110*	50,8520	1,0150	0,0000	0,0000	0,0000
130111*	2,8570	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130112*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130113*	8,5190	0,0000	0,1760	0,0000	0,0000
130204*	3,4650	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130205*	443,3387	3,2780	0,0000	0,0000	0,0000
130206*	124,7382	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130207*	0,9100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130208*	1 234,9402	1,3100	0,6590	0,0000	3,9800
130301*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	3,5400
130307*	36,9700	0,0000	0,0000	0,0000	0,0250
130308*	0,2200	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130310*	7,4180	0,0000	0,0000	0,0000	5,4350
130401*	0,0000	0,0000	2,5600	0,0000	0,0000
130403*	0,0000	0,0000	50,0000	0,0000	0,0000
130501*	57,1100	0,0000	2,7980	0,0000	0,0000
130502*	170,4320	0,0000	124,3325	0,0000	0,0000
130503*	8,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
130506*	9,1730	0,0000	3,8000	0,0000	1,2700
130507*	757,3580	0,0000	336,8314	0,0000	0,0000
130508*	2 009,4460	0,0000	5,7370	0,0000	6,6640
130701*	0,6201	0,0000	0,2951	0,0000	0,2620
130702*	1,9340	0,0000	1,3450	0,0000	0,0000
130703*	42,6400	0,0000	0,0000	0,0000	0,1500
130899*	128,9230	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	5 136,2362	5,6030	579,1230	0,0000	21,3260

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

1301 – odpadowe oleje hydrauliczne,

1302 – odpadowe oleje silnikowe, przekładniowe i smarowe,

1303 – odpadowe oleje i ciecz stosowane jako elektroizolatory oraz nośniki ciepła.

Wymienione podgrupy stanowią odpad poużytkowy po eksploatacji olejów smarowych. Zgodnie z ustawą o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i depozytowej (Dz. U. z 2001 r. Nr 63 poz. 639), zbiórkę i zagospodarowanie tych odpadów mają obowiązek finansować przedsiębiorcy.

W grupie 13 znajdują się również odpady zanieczyszczone olejami, są to:

1305 – odpady odwadniania olejów w separatorach,

1307 – odpady paliw ciekłych,

1308 – odpady olejowe nie ujęte w podgrupach.

Instalacje do unieszkodliwiania olejów odpadowych

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego prowadzi działalność kilku przedsiębiorców zajmujących się zbieraniem olejów odpadowych wytwarzanych przez większe podmioty gospodarcze, brak natomiast efektywnego systemu odbioru i unieszkodliwiania tego rodzaju odpadów od drobnych przedsiębiorców oraz z gospodarstw domowych. Główny Inspektor Ochrony Środowiska, zgodnie z obowiązkiem wynikającym z art. 39 ust. 1a ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach, prowadzi powszechnie dostępny wykaz prowadzących instalacje do unieszkodliwiania olejów odpadowych, spełniających wymagania określone dla tych instalacji. Wykaz zawiera sześć firm z terenu kraju, nie ma wśród nich firmy z terenu województwa kujawsko-pomorskiego. Najbliższa instalacja to Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego „Petrol” w Płocku

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania olejami odpadowymi

Stwierdza się potrzebę zwiększenia stopnia pozyskiwania olejów odpadowych, szczególnie ze źródeł rozproszonych tj. małych i średnich przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych. Niska jakość olejów odpadowych (m. in. udział składników pochodzenia roślinnego) powoduje możliwość przetwarzania olejów odpadowych w procesach odzysku. Problemem jest również niska świadomość ekologiczna wytwórców odpadów.

3.2.3. Odpady medyczne i weterynaryjne

Zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. u. z 2010 r. Nr 185 poz. 1243 z późn. zm.), odpady medyczne są to:

„odpady powstające w związku z udzieleniem świadczeń zdrowotnych oraz prowadzeniem badań i doświadczeń w zakresie medycyny”, natomiast odpady weterynaryjne są to: „odpady powstające w związku z badaniem, leczeniem zwierząt lub świadczeniem usług weterynaryjnych, a także w związku z prowadzeniem badań naukowych i doświadczeń na zwierzętach”.

Odpady medyczne i weterynaryjne klasyfikowane są zgodnie z obowiązującym katalogiem odpadów (Dz. U. z 2001 r. nr 112 poz. 1206) w grupie 18, w tym w podgrupie 18 01 – odpady z diagnozowania, leczenia i profilaktyki medycznej, a w podgrupie 18 02 – odpady z diagnozowania, leczenia i profilaktyki weterynaryjnej.

Odpady medyczne powstają w procesach diagnozowania, leczenia i profilaktyki medycznej i weterynaryjnej. Głównym źródłem powstawania odpadów medycznych między innymi są: szpitale, zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze, sanatoria, hospicja, przychodnie, ośrodki zdrowia, prywatne praktyki lekarskie oraz gospodarstwa domowe w zakresie przeterminowanych lekarstw i środków medycznych. Odpady weterynaryjne powstają głównie w gabinetach weterynaryjnych oraz w wyniku prowadzenia doświadczeń i badań naukowych na zwierzętach. Ze względów sanitarno-epidemiologicznych niezbędne jest stosowanie jednorazowego wyposażenia tam, gdzie istnieje możliwość zetknięcia się z tkanką. W tym przypadku możliwości zapobiegania powstawaniu odpadów są bardzo ograniczone.

Tabela 40. Rodzaje i ilości odpadów medycznych i weterynaryjnych wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY MEDYCZNE I WETERYNARYJNE					
180101	2,6259	0,0000	0,0000	0,0000	0,0160
180102*	51,7388	0,0000	0,0000	0,0000	29,5570
180103*	1 971,0682	0,0000	0,0000	0,0000	1 941,3030
180104	46,7600	0,0000	0,0000	0,0000	43,0560
180106*	13,6391	0,0000	0,0000	0,0000	1,9000

180107	0,8490	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180108*	3,7195	0,0000	0,0000	0,0000	0,7730
180109	16,6687	0,0000	0,0000	0,0000	3,1095
180110*	0,0079	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180181	0,0000	69,6000	0,0000	0,0000	0,0000
180182*	3,5910	0,0000	0,0000	1,0700	0,0000
180201	21,9880	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180202*	12,2063	0,0000	0,0000	0,0000	15,8160
180203	0,2600	0,0000	0,0000	0,0000	0,8510
180205*	0,2190	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180206	0,0800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
180208	0,0280	0,0000	0,0000	0,0000	0,0060
ogółem	2 145,4494	69,6000	0,0000	1,0700	2 036,3875

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

- 180101 – narzędzia chirurgiczne i zabiegowe oraz ich resztki (z wyłączeniem 180103)
- 180102 – części ciała i organy oraz pojemniki na krew i konserwaty służące do jej przechowywania (z wyłączeniem 180103)
- 180103 – inne odpady, które zawierają żywe drobnoustroje chorobotwórcze lub ich toksyny oraz inne formy zdolne do przeniesienia materiału genetycznego, o których wiadomo lub co do których istnieją wiarygodne podstawy do sądenia, że wywołują choroby u ludzi i zwierząt (np. zainfekowane pieluchojmajtki, podpaski, podkłady) z wyłączeniem 180180 i 180182
- 180104 – inne odpady niż wymienione w 180103
- 180106 – chemikalia, w tym odczynniki chemiczne zawierające substancje niebezpieczne
- 180107 – chemikalia, w tym odczynniki chemiczne inne niż wymienione w 180106
- 180108 – leki cytotoksyczne i cytostatyczne
- 180109 – leki inne niż wymienione w 180108
- 180110 – odpady amalgamatu dentystycznego
- 180201 – narzędzia chirurgiczne i zabiegowe oraz ich resztki (z wyłączeniem 180202)
- 180202 – inne odpady, które zawierają żywe drobnoustroje chorobotwórcze lub ich toksyny oraz inne formy zdolne do przeniesienia materiału genetycznego, o których wiadomo lub co do których istnieją wiarygodne podstawy do sądenia, że wywołują choroby u ludzi i zwierząt
- 180203 – inne odpady niż wymienione w 180202
- 180205 – chemikalia, w tym odczynniki chemiczne zawierające substancje niebezpieczne
- 180206 – chemikalia, w tym odczynniki chemiczne inne niż wymienione w 180205
- 180208 – leki inne niż wymienione w 180207

W 2009 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono 2 145,4494 Mg odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych

Zgodnie z obowiązującym w roku 2009 Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 23 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z odpadami medycznymi (Dz. U. Nr 162 poz. 1153), odpady medyczne i weterynaryjne mogą być unieszkodliwiane poprzez: termiczne przekształcenie odpadów, autoklarowanie, dezynfekcję termiczną, działanie mikrofalami, obróbkę fizyczno-chemiczną. Zakazuje się odzysku zakaźnych odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Odpady medyczne i weterynaryjne są zbierane w miejscu ich powstawania i gromadzone w specjalistycznych pojemnikach zgodnie z wewnętrznym regulaminem, a następnie przekazywane do unieszkodliwiania do specjalistycznych instalacji lub unieszkodliwiane w instalacjach własnych.

Odpady medyczne i weterynaryjne unieszkodliwiane są w spalarniach i współspalarniach.

Na terenie województwa na koniec 2009 r. istniało 7 instalacji do termicznego unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych.

Na podstawie danych z Wojewódzkiego Systemu Odpadowego moce przerobowe spalarni odpadów medycznych i weterynaryjnych wynoszą:

- Spalarnia odpadów medycznych, Zakład Utylizacji Odpadów Medycznych przy Centrum Onkologii im. Prof. F. Łukaszczyka w Bydgoszczy, ul. Dr Izabeli Romanowskiej 2, 85-796 Bydgoszcz – 1 600 Mg/rok = 1,6 tyś. Mg/rok;
- Spalarnia odpadów weterynaryjnych: Instalacja do termicznego unieszkodliwiania odpadów organicznych pochodzenia zwierzęcego, Struga S.A. w Jeżuickiej Strudze, 88-111 Rojewo – 21 080 Mg/rok = 21,08 tys. Mg/rok.

Tabela 41. Spalarnie i współspalarnie odpadów funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (wg stanu na 31.12.20089 r.)

Lp.	Nazwa Zakładu	Adres Zakładu
1.	PPH "Hetman", A. i J. Lucińscy, Zakład Utylizacyjny w Olszówce	Olszówka 87-400 Golub-Dobrzyń
2.	Zakład Utylizacyjny „STRUGA” S.A.	Jezuicka Struga 3 88-111 Rojewo
3.	Przedsiębiorstwo Produkcyjne „POLUTIL”	Ostrowite 12, 86-141 Lniano
4.	Centrum Onkologii im. prof. Franciszka Łukaszczyka	ul. dr I Romanowskiej 2 85-796 Bydgoszcz
5.	Lafarge Cement S.A. Cementownia Kujawy	Bielawy 88-192 Piechcin
6.	Biuro Konstrukcyjne „MD-Projekt” Sp. z o.o.	ul. Wojska Polskiego 65 85-825 Bydgoszcz
7.	Anwil S.A.	ul. Toruńska 222 87-805 Włocławek

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania odpadami medycznymi i weterynaryjnymi

Problemem jest niska wiarygodność danych dotyczących poszczególnych rodzajów odpadów wytworzonych na terenie placówek zdrowia i weterynaryjnych. Nie prowadzi się monitoringu ilości wytwarzanych odpadów medycznych w indywidualnych praktykach lekarskich oraz ilości wytworzonych odpadów weterynaryjnych w gabinetach prywatnych.

3.2.4. Zużyte baterie i akumulatory

Baterie i akumulatory występują powszechnie jako przenośne źródła energii elektrycznej, zarówno w postaci wielko- jak i małogabarytowej. Produkty te po zużyciu stają się odpadami niebezpiecznymi dla środowiska i zdrowia ludzi. Zapobieganie powstawaniu zużytych baterii i akumulatorów polega głównie na stosowaniu baterii i akumulatorów o przedłużonej żywotności.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2009 r. o bateriach i akumulatorach (Dz. U Nr 79 poz. 666 z późn. zm.), baterie i akumulatory podzielono na: samochodowe, przemysłowe i przenośne.

Na przedsiębiorcę wprowadzającego do obrotu baterie i akumulatory nałożono rozszerzoną odpowiedzialność za wprowadzone produkty, od momentu wprowadzenia wyrobu na rynek do ostatecznego jego zagospodarowania, kiedy wyrób stanie się odpadem. Wprowadzający na rynek baterie lub akumulatory jest zobowiązany do zorganizowania i sfinansowania zbierania, przetwarzania, recyklingu i unieszkodliwiania zużytych baterii i akumulatorów oraz właściwego gospodarowania tymi odpadami.

W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim wprowadzono na rynek 7 689 024 sztuki baterii i akumulatorów. Wg danych krajowych w 2009 roku zebrano tylko około 10% baterii z wprowadzonych na rynek. Zbiórka baterii na obecnym etapie polega na umieszczeniu pojemników na baterie w pobliżu miejsc ich sprzedaży, w obiektach użyteczności publicznej. Konieczne jest wprowadzenie systemu zbiórki tego typu odpadów obejmującego wszystkich mieszkańców.

Tabela 42. Rodzaje i ilości zużytych baterii i akumulatorów wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
Zużyte baterie i akumulatory					
160601*	1 078,8595	8,9000	0,0000	0,0000	0,0000
160602*	6,7113	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160603*	0,0100	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160604	1,3386	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160605	3,8501	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
ogółem	1 090,7695	8,9000	0,0000	0,0000	0,0000

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

- 160601 – baterie i akumulatory ołowiowe
- 160602 – baterie i akumulatory niklowo-kadmowe
- 160603 – baterie zawierające rtęć
- 160604 – baterie alkaliczne (z wyłączeniem 1606030)
- 160605 – inne baterie i akumulatory

Tabela 43. Wytworzone odpady w postaci baterii i akumulatorów w latach 2004, 2005 i 2009

Kod i rodzaj odpadu	Wytworzone odpady Mg		
	2004 r.	2005 r.	2009 r.
16 06 01* Baterie i akumulatory ołowiowe	315,160	267,118	1078,8395
16 06 02* Baterie i akumulatory niklowo-kadmowe	6,427	3,155	6,7113
16 06 03* Baterie zawierające rtęć	0,000	0,000	0,0100
16 06 04 Baterie alkaliczne (z wyłączeniem 16 06 03)	2,500	2,200	1,3386
16 06 05 Inne baterie i akumulatory	1,900	2,000	3,8501
16 06 06* Selektywnie gromadzony elektrolit z baterii i akumulatorów	2,624	1,074	0,0000
RAZEM	328,611	275,547	1090,7695

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

W 2009 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono 1090,7695 Mg odpadów w postaci baterii i akumulatorów co stanowi około 395% podobnych odpadów wytworzonych w 2005 r.

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów w postaci zużytych baterii i akumulatorów

Obecnie na terenie kraju funkcjonują dwie firmy zajmujące się odzyskiem akumulatorów kwasowo-ołowiowych. Są to: Z.G.H. „Orzeł Biały” S.A. w Bytoniu oraz „Baterpol” Sp. z o.o. w Świętochłowicach.

Na terenie województwa zbiórką odpadów zajmują się podmioty gospodarcze prowadzące działalność w kierunku skupu metali, w tym złomu akumulatorów. Zbiórka baterii i akumulatorów małogabarytowych funkcjonuje bardzo słabo, ponieważ odpady te powstają w dużym rozproszeniu.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania zużytych baterii i akumulatorów

W celu uregulowania gospodarki zużytymi bateriami i akumulatorami małogabarytowymi niezbędne jest ich wysegregowanie ze strumienia odpadów komunalnych i zorganizowanie systemu ich zbiórki (zbieranie przez sieć handlową, objazdowe punkty odbioru odpadów niebezpiecznych w dostarczonych mieszkańcom pojemnikach). Zgodnie z ustawą o odpadach, odpady te powinny być w pierwszej kolejności poddawane procesom odzysku, a jeżeli nie udało się ich odzyskać należy je unieszkodliwić, dla części tych odpadów zostały wdrożone technologie recyklingu.

Zgodnie z Kpgo 2014, brak jest na terenie kraju instalacji do zagospodarowania zużytych baterii alkalicznych, zapewniających osiągnięcie wskaźnika wydajności recyklingu – minimum 50% masy. Istniejące w kraju instalacje do prowadzenia odzysku baterii i akumulatorów ołowiowych mają znacznie niewykorzystane moce przerobowe.

3.2.5. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny

Do urządzeń tego typu zalicza się zgodnie z załącznikiem nr 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Dz. U. Nr 180 poz. 1495) czyli „wielkogabarytowe urządzenia gospodarstwa domowego, małowgabarytowe urządzenia gospodarstwa domowego, sprzęt teleinformatyczny i telekomunikacyjny, sprzęt audiowizualny, sprzęt oświetleniowy, narzędzia elektryczne i elektroniczne z wyjątkiem wielkogabarytowych, stacjonarnych narzędzi przemysłowych, zabawki, sprzęt rekreacyjny i sportowy, przyrządy medyczne z wyjątkiem wszystkich wszczepianych i skażonych produktów, przyrządy do nadzoru i kontroli, automaty do wydawania”.

Przedsiębiorca wprowadzający sprzęt zobowiązany jest do zawarcia umowy z organizacją odzysku sprzętu elektrycznego i elektronicznego lub wniesienia zabezpieczenia finansowego na dany rok kalendarzowy przeznaczonego na sfinansowanie zbierania, przetwarzania, odzysku, w tym recyklingu, i unieszkodliwiania zużytego sprzętu pochodzącego z gospodarstw domowych, powstałego z tego samego rodzaju sprzętu, który został przez niego wprowadzony.

Produkcja sprzętu elektrycznego i elektronicznego jest obecnie jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi przemysłu. Rozwój nowych technologii i nowych materiałów do produkcji tych urządzeń powoduje szybsze „starzenie się” sprzętu, który po zużyciu staje się odpadem. Zużyte wyroby zawierające elektroniczne podzespoły tworzą istotną grupę odpadów. Wyeksploatowane urządzenia elektryczne i elektroniczne zawierają między innymi takie niebezpieczne składniki jak: PCB, baterie, rtęć, tworzywa sztuczne, azbest, co powoduje, że są one odpadami uciążliwymi dla środowiska.

Tabela 44. Rodzaje i ilości wytworzonych odpadów zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego w latach 2004, 2005 i 2009

Kod i rodzaj odpadu	Wytworzone odpady Mg		
	2004 r.	2005 r.	2009 r.
16 02 09* Transformatory i kondensatory zawierające PCB	96,200	26,430	18,9750
16 02 10* Zużyte urządzenia zawierające PCB albo nimi zanieczyszczone inne niż wymienione w 16 02 09	0,314	0,000	0,0000
16 02 11* Zużyte urządzenia zawierające freony, HCFC, HFC	0,000	0,000	76,4460
16 02 12* Zużyte urządzenia zawierające wolny azbest	15,542	0,100	3,8470
16 02 13* Zużyte urządzenia zawierające niebezpieczne elementy inne niż wymienione w 16 02 09 do 16 02 12	53,095	772,655	757,4000
16 02 14 Zużyte urządzenia zawierające inne niż wymienione w 16 02 09 do 16 02 13	240,400	315,000	1 040,2820
16 02 15* Niebezpieczne elementy lub części składowe usunięte z zużytych urządzeń	16,019	94,638	35,8472
16 02 16 Elementy usunięte z zużytych urządzeń inne niż wymienione w 16 02 15	40,500	299,000	708,3032
RAZEM	462,070	1507,823	2641,1039

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Tabela 45. Rodzaje i ilości odpadów sprzętu elektrycznego i elektronicznego wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY SPRZĘTU ELEKTRYCZNEGO I ELEKTRONICZNEGO					
160209*	18,9750	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160210*	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160211*	76,4460	888,3960	38,5160	0,0000	0,0000
160212*	3,8470	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160213*	757,4000	0,0000	543,7990	0,0000	0,1600
160214	1 040,2820	418,3440	120,4110	0,0000	0,0000
160215*	35,8472	0,0000	0,0000	0,0000	0,0500
160216	708,3067	0,0096	1 054,4250	0,0000	172,2120
ogółem	2 641,1039	1 306,7496	1 757,1510	0,0000	172,4220

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

W 2009 r. wytworzono 2 641,1039 Mg odpadów sprzętu elektrycznego i elektronicznego co stanowi około 159% takich odpadów wytworzonych w 2005 r. Największy procent stanowiły zużyte urządzenia zawierające niebezpieczne elementy inne niż wymienione w 16 02 09 do 16 02 12 (około 32%), zużyte urządzenia zawierające inne niż wymienione w 16 02 09 do 16 02 13 (około 33%), elementy usunięte z zużytych urządzeń inne niż wymienione w 16 02 15 (około 30%).

Zgodnie z rejestrem prowadzonym przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska na terenie województwa kujawsko – pomorskiego na dzień 26 października 2011 r. zarejestrowanych jest 486 przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie zbierania sprzętu elektrycznego i elektronicznego.

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów sprzętu elektrycznego i elektronicznego

W/w ustawa z dnia 29 lipca 2005r o użytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Dz. U. Nr 180, poz. 1495 oraz przepisy wykonawcze do ustawy), wprowadza regulację prawną opartą na koncepcji rozszerzonej odpowiedzialności producenta, wdraża postanowienia dyrektywy 2002/96/WE z dnia 27 stycznia 2003 r. w sprawie zużytego sprzętu elektrotechnicznego i elektronicznego (WEEE). Istotą ustawy jest stworzenie warunków dla zapewnienia odpowiedniego poziomu zbierania, odzysku i recyklingu tych odpadów.

Użytkownicy sprzętu również są zobowiązani do selektywnego zbierania jego odpadów i przekazywania do punktów zajmujących się zbieraniem odpadów.

Na terenie województwa wszystkie jednostki gminne oraz przedsiębiorcy posiadający zezwolenie na prowadzenie działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych są zgodnie z ustawą zbierającymi sprzęt elektryczny i elektroniczny. Oznacza to konieczność wyznaczenia miejsca czasowego magazynowania sprzętu do czasu jego przekazania uprawnionym podmiotom.

Przedsiębiorcy wprowadzający sprzęt, zbierający zużyty sprzęt, prowadzący zakłady przetwarzania, prowadzący działalność w zakresie recyklingu lub w zakresie innych niż recykling procesów odzysku oraz organizacje odzysku sprzętu elektrycznego i elektronicznego miały obowiązek zarejestrowania się do 30 września 2006 r.

Przedsiębiorcy są zobowiązani do składania półrocznych sprawozdań, przy czym dodatkowo przedsiębiorcy wprowadzający sprzęt również sprawozdań rocznych.

Zgodnie z rejestrem prowadzonym przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska na terenie województwa kujawsko – pomorskiego na dzień 26 października 2011 r. zarejestrowanych było dziesięciu przedsiębiorców prowadzących zakłady przetwarzania, dziesięciu prowadzących działalność w zakresie recyklingu oraz jeden przedsiębiorca prowadzący działalność w zakresie odzysku innego niż recykling.

Przedmiotem działania organizacji odzysku sprzętu elektrycznego i elektronicznego jest wyłącznie działalność związana z organizowaniem, zarządzaniem lub prowadzeniem przedsięwzięć związanych ze zbieraniem, przetwarzaniem, recyklingiem i innymi niż recykling procesami odzysku oraz unieszkodliwianiem zużytego sprzętu, w tym edukacja ekologiczna

Zgodnie z rejestrem prowadzonym przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska na terenie Polski zarejestrowano osiem organizacji odzysku sprzętu elektrycznego i elektronicznego - wszystkie poza terenem województwa kujawsko-pomorskiego.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania sprzętu elektrycznego i elektronicznego

Rosnąca w ostatnich latach ilość wycofywanych z użytkowania urządzeń elektrycznych i elektronicznych jest związana z rozwojem technicznym i technologicznym oraz postępowaniem cywilizacyjnym. Wzrost ilości tego typu odpadów cechuje się i będzie odznaczać się nadal znaczną dynamiką lecz jakość odpadów będzie ulegać poprawie, głównie na skutek stosowania coraz bardziej nowoczesnych technologii produkcji.

Problemem jest brak wtórnego obiegu przestarzałego sprzętu oraz mała świadomość ekologiczna społeczeństwa dotycząca gospodarki użytym sprzętem elektrycznym i elektronicznym. Zgodnie z Kpgo 2014 nie został zrealizowany cel uzyskania od 1 stycznia 2008 r. poziomu selektywnego zbierania zużytego sprzętu pochodzącego z gospodarstw domowych w ilości 4 kg na mieszkańca w skali roku. Część zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego szczególnie odpady, takie jak pralki, lodówki czy zamrażalki trafiają do punktów skupu złomu i nie są odpowiednio zagospodarowane, a także nie podlegają rejestracji i zgłoszeniu.

3.2.6. Pojazdy wycofane z eksploatacji

Pojazdy mechaniczne wycofane z eksploatacji ze względu na zawartość substancji niebezpiecznych (np. oleje, odpady paliw ciekłych, filtry olejowe, płyny hydrauliczne i hamulcowe) są odpadami poużytkowymi klasyfikowanymi jako odpady niebezpieczne i stanowią istotne zagrożenie dla środowiska.

Na mocy ustawy z dnia 20 stycznia 2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji, która weszła w życie 14 marca 2005 r. stworzono system zbierania i demontażu pojazdów oraz odzysku, w tym recyklingu odpadów powstających z pojazdów wycofanych z eksploatacji. Przepisy ustawy dotyczą pojazdów samochodowych zaliczonych do kategorii M1 lub N1 określonych w przepisach o ruchu drogowym oraz trójkołowych pojazdów silnikowych, z wyłączeniem motocykli trójkołowych.

Pojazdy wycofane z eksploatacji stanowią zagrożenie dla środowiska ze względu na zawartość wielu substancji niebezpiecznych dlatego też powinny być demontowane jedynie w profesjonalnych stacjach demontażu. Bezpośrednim zadaniem stacji demontażu jest przetworzenie pojazdów wycofanych z eksploatacji poprzez usunięcie elementów i substancji niebezpiecznych, wymontowanie przedmiotów wyposażenia i części przeznaczonych do ponownego użycia, jak również wymontowanie elementów nadających się do odzysku i recyklingu.

W 2009 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono około 20 800 Mg odpadów w postaci zużytych lub nienadających się do użytkowania pojazdów.

Tabela 14. Rodzaje i ilości zużytych lub nienadające się do użytkowania pojazdów (wyłączając maszyny pozadrogowe), odpadów z demontażu, przeglądu i konserwacji pojazdów wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ZUŻYTE LUB NIENADAJĄCE SIĘ DO UŻYTKOWANIA POJAZDY (WYŁĄCZAJĄC MASZYNY POZADROGOWE), ODPADY Z DEMONTAŻU, PRZEGLĄDU I KONSERWACJI POJAZDÓW					
160103	1 195,9460	23,4000	6 184,7042	0,0000	0,0000
160104*	68,2800	0,0000	8 570,6930	0,0000	0,0000
160106	45,2540	0,0000	555,7750	0,0000	0,0000
160107*	147,2172	0,0000	241,2933	0,0000	15,6480
160111*	0,3460	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160112	9,0110	0,0000	10,9031	0,0000	0,0000
160113*	2,5310	0,0000	0,0000	0,0000	2,8980
160114*	36,4575	0,0000	0,0000	0,0000	2,0900
160115	4,7800	0,0000	0,1390	0,0000	1,1620
160116	3,5790	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
160117	15 759,0536	428,6770	5 119,0580	0,0000	0,0000
160118	274,5175	62,5000	50,7890	0,0000	0,0000
160119	310,0743	1,5000	407,0573	0,0000	0,0000
160120	548,2570	3,8300	14,4262	0,0000	0,0000
160121*	0,9390	0,0000	1,5288	0,0000	0,0000
160122	79,6780	50,9000	34,6627	0,0000	0,0000
160199	2 313,7700	42,9000	100,1974	0,0000	64,0000
ogółem	20 799,6911	613,7070	21 291,2270	0,0000	85,7980

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

W powyższej tabeli przedstawiono zestawienie zbiorcze wg poniżej wyszczególnionych rodzajów odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

160103 – zużyte opony

160104 – zużyte lub nienadające się do użytkowania pojazdy

160106 – zużyte lub nienadające się do użytkowania pojazdy niezawierające cieczy i innych niebezpiecznych elementów

160107 – filtry olejowe

160111 – okładziny hamulcowe zawierające azbest

160112 – okładziny hamulcowe inne niż wymienione w 160111

160113 – płyny hamulcowe

160114 – płyny zapobiegające zamarzaniu zawierające niebezpieczne substancje

160115 – płyny zapobiegające zamarzaniu inne niż wymienione w 160114

160116 – zbiorniki na gaz skroplony

160117 – metale żelazne

160118 – metale nieżelazne

160119 – tworzywa sztuczne

160120 - szkło

160121 – niebezpieczne elementy inne niż wymienione w 160107 do 160111, 160113 i 160114

160122 – inne niewymienione elementy

160199 – inne niewymienione odpady

Instalacje do odzysku i unieszkodliwiania pojazdów wycofanych z eksploatacji

Obowiązki związane z tworzeniem systemu zbierania pojazdów wycofanych z eksploatacji zostały nałożone na podmioty wprowadzające samochody na rynek.

Stacje demontażu i punkty zbierania pojazdów wycofanych z eksploatacji od dnia 1 lipca 2005 r. obowiązane są posiadać decyzje dotyczące gospodarowania odpadami na mocy przepisów ustawy wymienionej na wstępie. Zgodnie z przepisami przedmiotowej ustawy wprowadzający pojazd jest obowiązany zapewnić sieć zbierania pojazdów, obejmującą terytorium kraju, w taki sposób, aby zapewnić właścicielowi możliwość oddania pojazdu wycofanego z eksploatacji do punktu zbierania pojazdów lub stacji demontażu, położonego w odległości nie większej niż 50 km w linii prostej od miejsca zamieszkania albo siedziby właściciela pojazdu.

Tabela 47. Wykaz przedsiębiorców prowadzących punkty zbierania pojazdów wycofanych z eksploatacji w województwie kujawsko-pomorskim w roku 2009

Lp.	Nazwa lub nazwisko	Adres siedziby przedsiębiorcy	Adres punktu zbierania Pojazdów	Wydane decyzje	Zawarta umowa ze stacją demontażu Decyzja ważna
1	2	3	4	5	6
1	Przedsiębiorstwo Usługowo Handlowo Produkcyjne "TOMEXSTAL" Szczeban Sutor, Sławsko 33, 88 – 320 Strzelno	Sławsko Dolne 33 88-320 Strzelno tel.052 318 19 19	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Starosta Mogileński znak 7623 – 40/05 z dnia 25.08.2005 Decyzja ważna - 31.07.2015 r.	POL – ZŁOM" H.Leszczyński Sp. Jawna Nowa Wieś 86, 88- 324 Jezióra Wielkie
2	Firma "KULA-ZŁOM" z siedzibą w m. Kunowo10, 88-321 Kweciszewo Krystyna Kula	Kunowo 10 88-321 Kweciszewo tel.052 315 88 07	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Starosta Mogileński znak 7623-41.05 z dnia 29.08.2005 zm. OS. 7623 – 50/05 z dnia 26.08.2005 rok ważna do 31.07 2015 rok	„POL – ZŁOM” H.Leszczyński Sp. Jawna Nowa Wieś 86, 88- 324 Jezióra Wielkie Decyzja ważna – 31. 07.2015
3	"ZŁOMOSTAL" Halina Królikowska Brylewo 88- 231 Bytoń	Brylewo 1 A 88-231 Bytoń tel. 054 285 14 45	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Starostwo w Radziejowie Znak O.T.I. 7655 – 9/05 z dnia 25 . 08.2005	POL – ZŁOM" H.Leszczyński Sp. Jawna Nowa Wieś 86, 88- 324 Jezióra Wielkie
4	Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe Jarosław Kubiak Jakość, ul. Płucka 4	ul. Pałucka 4 88-170 Pakość tel. 052 351 86 91	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Starosta Inowrocławski OSR.7624 –III- 39 - 3/04 z dnia 14 .07 2004 zm. Znak OSR. 7624 –IV- 1 -3/ 05 z dnia 2 .12. 2005 r.	POL – ZŁOM" H.Leszczyński Sp. Jawna Nowa Wieś 86, 88- 324 Jezióra Wielkie Ważna – do 2014
5	PPUH oraz OSSWiZ "GOMB-ZŁOM" Lidia Gombińska Krusza Zamkowa, 4. gm Inowrocław	Krusza Zamkowa 4 88-100 Inowrocław tel. 052 353 79 84	ul. Poznańska 383 88-100 Inowrocław	Starosta Inowrocławski Znak OSR. 7624 II- 39/05 - 06 z dnia 13 lutego 2006 Ważna 13 lutego 2016 r.	POL – ZŁOM" H.Leszczyński Sp. Jawna Nowa Wieś 86, 88- 324 Jezióra Wielkie Ważna – do 2014

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Wykaz prowadzony jest na podstawie art. 42 ustawy z dnia 20 stycznia 2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz. U. Nr 25, poz.202)

Od dnia **1.08.2009** roku na podstawie Ustawy z dnia 18 czerwca 2009 roku zmieniającej ustawę o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie (Dz. U. z 2009 r. Nr 99, poz. 826) marszałek województwa prowadzi wykaz: punktów zbierania pojazdów i przedsiębiorców prowadzących stacje demontażu.

Tabela 15. Wykaz przedsiębiorców prowadzących stacje demontażu pojazdów w województwie kujawsko-pomorskim – w roku 2009

Lp.	Nazwa	Adres siedziby przedsiębiorcy	Adres stacji demontażu	Uwagi	Numer ewidencyjny
1	2	3	4	5	6
1	Przedsiębiorstwo Wielobranżowe "POL-ZŁOM" Spółka Jawna H. G. Leszczyński	Nowa Wieś 86 88-324 Jeziora Wielkie tel. 052/3187351	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.07.2005 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-21/05	C – 01
2	Spółdzielnia Transportu Wiejskiego w Bydgoszczy	Lipniki 86-005 Białe Błota tel. 052/3814141	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.07.2005 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-21/05	C - 02
3	Firma Handlowo-Uługowa „DIADA” Spółka Jawna Mariola i Edward Sikora	86-200 Chełmno ul. Przemysłowa 9 tel. 056/6864855	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 05.09.2005r znak: WŚiR-II-SE/6620-40/05	C - 03
4	Firma Wielobranżowa Krystyna Pietrzak	Cieślin 10 88-100 Inowrocław tel. 052/3572731	W miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12.09.2005 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-32/05	C - 04
5	„Jankowski” AUTO-HANDEL Mariusz Jankowski	ul. Lipowa 4 87-860 Chodecz tel.054/284 92 61 tel.054/284 83 60	ul. Al. Zwycięstwa 31 87-860 Chodecz	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12.09.2005 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-31/05	C - 05
6	Zakład Usługowo-Handlowy Łucja Szymielewicz	ul. Świerkowa 5 87-300 Brodnica tel.056/493 38 96	W miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 19.09.2005 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-22/05	C - 06
7	Firma Usługowo-Handlowa Grand - Andrzej Twarowski	Olsztyńska 137 87-100 Toruń tel. 056/659-96-54	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 05.10.2005 r. znak: WŚiR.II./6620-24/05	C - 07
8	Moto –Centrum Stanisław Zieliński	ul. LWP 11 89-200 Szubin tel. 052/384-36-77	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 28.09.2005 r. znak: WŚiR-II-SE//6620-21/05	C - 08
9	Przedsiębiorstwo Wielobranżowe "Uni-Tech" Józef Sarnecki	ul. Równa 4 85-846 Bydgoszcz tel. 052/345-34-67	ul. Przemysłowa 34 85-758 Bydgoszcz	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 13.10.2005 r. znak: WŚiR.II./6620-46/05	C - 09
10	Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Auto-Complex Andrzej Lewandowski	Wielowieś 89 88-140 Gniewkowo tel. 052/358-92-38	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 16.11.2005 r. znak: WŚiR –II-SE/6620-43/05	C - 10
11	Firma "Złomowiec" Stanisław Kowalski	Szczutowo 65 87-320 Górzno 056/498-90-61	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 16.11.2005 r. znak: WŚiR-II-/6620-42/05	C - 11
12	Przedsiębiorstwo NOE JUNIOR Dawid Łukaszewski Koncesjonowana Kasacja Pojazdów	ul. Wapienna 10 87-100 Toruń tel.056 639 00 55	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 22.12.2005 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-33/05	C - 12
13	P.W. ULMET BIS Sławomir Sikorski	Marulewy 21 88-100 Inowrocław tel.052 327 11 20 tel.052 355 34 75	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 02.01.2006 r. znak: WŚiR-II-SE/6620-66/05/06	C-13
14	„AUTO-HANDEL” Jacek Turbiak	ul. Waryńskiego 28 87-860 Chodecz	Gagowy Nowe 87-840 Lubień Kuj. tel.054 2844242	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 10.01.2006 r. znak: WŚiR/DW-I-EB/6620-2/2/05/06	C-14

15	Edward Chmara	ul. Szkolna 9 89-511 Cekcyn tel.052 334 72 13 052 334 70 30 kom.508 305 334	ul. Ogrodowa 21 89-511 Cekcyn	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 20.04.2006 r.znak: WsiR-II-SE/6620-23/06	C-15
16	Przeds. Usługowo Handlowe „Marcin” Auto-Handel Marcin Molewski	ul. Kaliska 11 87-860 Chodecz tel. 0602 798 643	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Pozwolenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 14.06.2006 r. znak: WSiR/DW-I-EB/6620- 2/2/06	C-16
17	Przedsiębiorstwo Wielobranżowe „KiS” Bogdan Kmiecik	ul. Polna 25 87-710 Służewo tel.054 282 04 80	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Pozwolenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23.10.2006 r. znak WsiR/DW-I-EB/6620/- 2/4/06	C-17
18	Mechanika Pojazdowa Blacharstwo- Ślusarstwo Grzegorz Kowalski	Grzybno 26 87-327 Bobrowo tel.509812086	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 17.10.2006 r. znak WsiR.II.AD/6620-46/06	C-18
19	AUTO-KASACJA Jan Jankowski	ul. Spółdzielcza 1 87-620 Kikół tel/054 289 40 25 600648331	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Pozwolenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Z dnia 14.11.2006 r. znak WsiR/DW/-I-EB/6620- 2/3/06	C-19
20	Wojciech Szulc	Gorczenica 91 a 87-300 Brodnica tel.513 025 229	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 29.01.2007 r. znak WSRiRW-II-SE-6620- 39/06/07	C-20
21	Scholz Recycling Polska Sp. z o.o.	ul. Waryńskiego 76 86-300 Grudziądz tel.056/644 07 50	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 29.10.2007 r. znak: WSRiRW-II-SE/6620- 55/07	C-21
22	F.P.H.U. AUTOZŁOM Joanna Górna	Rogówko 5 87-162 Lubicz	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z Dnia 23.02.2007 r. znak: WSRiRW-II-SE/6620- 15/07	C-22
23	Edward Biernacki	ul. Kolska 14/4 87-865 Izbica Kujawska tel.054/28 65 453 k.512 301 441	ul. Stubickiego 17 87-865 Izbica Kujawska	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z Dnia 10.04.2007 r. znak: WSRiRW/DW-IEB/ 6620-1/1/07	C-23
24	Z-d Ochrony Środowiska „EKOSERWIS” Edward Jaroszewski	ul. Fabryczna 13A 85-502 Bydgoszcz tel.052/361 82 16 k. 602 351 055	ul. Ludwikowo 1 85-502 Bydgoszcz	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z Dnia 18.04.2007 r. znak WSiR-II-SE/6620/- 18/07	C-24
25	Stacja Demontażu Pojazdów „AUTO-GRACIK” Elwira Konieczka	Rogówko 6 88-420 Rogowo tel.052/303 95 86	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z Dnia 24.04.2007 r. znak: WŚRiRW-II-SE/6620- 12/07	C-25
26	POLO Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe Jerzy Kłós	ul. Gen. Bema 2 87-720 Ciechocinek tel.054/283 45 04	POLO PHU Przybranowo 87-710 Służewo	Pozwolenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z Dnia 17.10.2007 r. znak WSRiW/DW-I-EB/6620- 1/3/07	C-26
27	Przedsiębiorstwo Produkcyjno Handlowo-Usługowe „Węglózłom” Adam Królikowski	Bytoń 22a 88-231 Bytoń 054/285 12 09 k.508352028	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Pozwolenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z Dnia 11.12.2007 r. znak WŚRiRW/DW/-I EB/6620-1/5/07	C-27
28	„MAMAUTO” Sp.Jawna	Starorypin Rządowy 28A 87-500 Rypin tel.054/280 29 90	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Pozwolenie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12.12.2007 r. znak WSRiRW/DW/-IEB/ 6620-1/4/07	C-28

29	Janusz Bińczycki Skup Złomu i Metali Kolorowych	Grzęby 25 87-335 Świedziebnia tel.783 295 619	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24.12.2007 r.znak WSRiRW-II-SE/6620- 61/07	C-29
30	Serwis Opon „U Jacka”, Jacek Borkowski	ul. M. Danilewicz -Zielińskiej 26, Łazieniec, 87- 700 Aleksandrów Kuj. K.602 823 543	ul. M. Danilewicz -Zielińskiej 6, Stawki,87-700 Aleksandrów Kuj.	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Z dnia 31.01.2008 r.znak WSRiRW.II.AD/6620- 2/08	C-30
31	F.H.U.„MASZUDZIŃ SKI” Artur Maszudziński	Fietnowo 38 86-134 Dragacz tel.052/332 50 66	Dolna Grupa 67 86-134 Dragacz	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Z dnia 15.02.2008 r. znak: WSRiRW.II.Ad/6620- 74/07/08.	C-31
32	MARVEL GRUPA ML S.C. Mieczysław Lech, Mateusz Lech	Zęgwirt 13 87-148 Łysomice tel.056 674 02 72	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 25.04.2008 r. znak: WŚRiRW.III.AD/6620- 16/08	C-32
33	T.K.J. Matuszewski Spółka Jawna	ul. Por. Krzycha 5 86-300 Grudziądz tel. 056 465 48 88	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 04.06.2008 r. znak: WŚRRW.III.DJ/6620- 10/08	C-33
34	Przedsiębiorstwo Wielobranżowe „Majka” Zdzisław Majewski	ul. Szajnochy 3 85-738 Bydgoszcz tel.052 346 60 52 k.602 23 67 55	86-061 Brzoza ul. Bydgoska 51	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Z dnia 30.07.2008 r. znak: WŚRRW.II.JD/6621- 127/08	C-34
35	Auto-recykling” spółka cywilna. Anna Konefal, Grzegorz Przybył	ul. Wybudowanie 5 86-022 Dobrcz kom.661 080 776	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pmorskiego z dnia 06.04.2009 r.znak: WŚRRW-IIBK/ 6620/2/09	C-35
36	P.P.H.U. ATRAX II Dariusz Bernat	Ul. Budowlana 19a 88-100 Inowrocław tel. 508 30 60 50	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Z dnia 27.04.2009 r. znak: WŚRRW-IIBK/ 6620/3/09	C-36
37	P.P.H.U. Sylwia Tarkowska „TARSTAL”	ul. Włocławska 89 88-230 Piotrków Kujawski tel./fax 054 2654621 k.512 004 167	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 01.06.2009 r. znak: WŚRRW-IIBK/ 6620/4/09	C-37
38	AUTO –ZŁOM Sokorupski Jerzy	Dubiello 69A 86 – 221 Papowo Biskupie	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom. z dn.24.08.2009r.,. znak: ŚG.I.es. 7636 – 86/09	C-38
39	P.H.U. „ROMAR” Roman Deskiewicz	Czerniewice Ul. Chocieńska 3 87 – 850 Chocień tel/fax 054/ 284- 70-18 kom. 607605481	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom. z dn.17.09.2009r.,. znak: ŚG.I.es. 7636 – 91/09	C-39
40	„ZŁOMSTAL” Halina Królikowska Brylewo 1 A 88 – 231 Bytoń	Brylewo 1 A 88 – 231 Bytoń Tel. 054/ 285 – 14 – 45, tel. 600 61 57	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom. z dn. 23.12.2009r.,. znak: ŚG.I.es. 7636 – 108/09	C -40
41	Mechanika i kasacja pojazdów	Sławomir Chmurzyski Ul. 22 lipca 14, 86 – 122 Bukowiec tel.52/ 33-23-148	Plewno 4A 86 – 122 Bukowiec tel.fax 52/ 33-06 -015	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom.. znak: ŚG.I.es. 7636 – 49/10	C-41

42	EURO –MOTO- POL	Marcin Wyka Wytrębownice 43 87 – 148 Łysomice	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom. z dn. 17.11.2010r ., znak: ŚG.I.es. 7636– 184/10	C-42
43	Przedsiębiorstwo Usługowo Handlowe „Kapral – Car”	Marcin Kasprzak Mamlicz 145 88 – 190 Barcin 501 – 380 – 227	w miejscu siedziby przedsiębiorcy	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom. z dn.27.12.2010r ., znak: ŚG.I.es. 7636– 202/10	C-43
44	AUTO – HANDEL Tomasz Lewandowski	Tomasz Lewandowski Ul. Waryńskiego 29 87- 860 Chodecz	Lubieniec, 87–860 Chodecz tel. 604 430 359	Decyzja Marszałka Województwa Kuj- Pom. z dn.27.12.2010r ., znak: ŚG.I.es. 7636– 201/10	C-44
45	Firma Handlowo – Usługowa	Krzysztof Śliwowski Ul. Wojska Polskiego 1a, 87 – 330 Jabłonowo Pomorskie	W miejscu siedziby przedsiębiorcy Tel.56/498- 02-32	Decyzja Marszałka Woj. Kuj.-Pom. znak: ŚG.I.es. 7636 – 241/10	C-45

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Sieć stacji demontażu pojazdów w województwie kujawsko-pomorskim jest wystarczająca. Zgodnie z w/w tabelą na koniec 2009 r. funkcjonowało na terenie województwa 45 przedsiębiorstw. Dla porównania w 2005 r. zarejestrowanych było 12 przedsiębiorstw.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania pojazdów wycofanych z eksploatacji

W związku z tym, że pojazdy wycofane z eksploatacji stanowią zagrożenie dla środowiska, niezbędne jest aby wszystkie pojazdy wycofane z eksploatacji przekazywane były do stacji demontażu, gdzie następuje ich przetwarzanie poprzez wymontowanie przedmiotów wyposażenia i części przeznaczonych do ponownego użycia jak również wymontowanie elementów nadających się do odzysku i recyklingu.

Zgodnie z Kpgo 2014 brak jest wiarygodnych i kompletnych danych w zakresie liczby samochodów zarejestrowanych i wyrejestrowanych oraz poddanych demontażowi – niezwyfikowane dane Centralnej Ewidencji Pojazdów (CEP).

Ważnym problemem związanym z postępowaniem z pojazdami wycofanymi z eksploatacji należy uznać tzw. „szarą strefę” i stacje demontażu działające nielegalnie, do których trafia znaczna część wyeksploatowanych samochodów.

3.2.7. Odpady zawierające azbest

Odpady zawierające azbest powstają w wyniku prac demontażowych i rozbiórkowych. Wyroby zawierające azbest występują najczęściej na terenach wiejskich. Są to głównie płyty faliste azbestowo–cementowe dla budownictwa. Stanowią one pokrycia dachowe generalnie na budynkach gospodarczych, chlewniach, garażach, oborach, stodołach, wiatach, rzadziej na budynkach mieszkalnych. Zdarzają się również przypadki pokryć dachowych na przedszkolach i szkołach. W znacznie mniejszym stopniu występują płyty płaskie azbestowo– cementowe stosowane w budownictwie najczęściej jako płyty okładzinowe. Istnieją również rury i złącza azbestowo–cementowe, a także niewielkie ilości szczeliwa azbestowego i uszczelek.

Tabela 49. Rodzaje i ilości odpadów zawierających azbest wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY ZAWIERAJĄCE AZBEST					
170601*	309,0820	0,0000	0,0000	0,0000	1 020,2530
170603*	3,9800	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
170604	684,5720	0,1000	32,3570	0,0000	2 702,9600
170605*	9 595,2460	0,0000	0,0000	0,0000	8 684,5070
ogółem	10 592,8800	0,1000	32,3570	0,0000	12 407,7200

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

- 170601 – materiały izolacyjne zawierające azbest
- 170603 – inne materiały izolacyjne zawierające substancje niebezpieczne
- 170604 – materiały izolacyjne inne niż wymienione w 170601 i 170603
- 170605 – materiały konstrukcyjne zawierające azbest

W Polsce są zakazane: produkcja, stosowanie oraz obrót azbestem i wyrobami zawierającymi azbest. Prace polegające na usuwaniu lub naprawie wyrobów zawierających azbest mogą być prowadzone wyłącznie przez wykonawców posiadających odpowiednie wyposażenie techniczne do prowadzenia takich prac oraz zatrudniających pracowników przeszkolonych w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy przy usuwaniu i wymianie materiałów zawierających azbest.

Instalacje do unieszkodliwiania wyrobów zawierających azbest

Zgodnie z obowiązującym prawem, metodą unieszkodliwiania odpadów zawierających azbest jest ich składowanie. Odpady zawierające azbest, wytwarzane na terenie województwa kujawsko-pomorskiego unieszkodliwiano między innymi poprzez składowanie na składowisku odpadów niebezpiecznych w Małociechowie (gmina. Pruszcz) w województwie kujawsko - pomorskim.

W roku 2009 na składowisku odpadów w Małociechowie unieszkodliwiono 209 Mg z terenu województwa kujawsko-pomorskiego. Pojemność całkowita składowiska odpadów w Małociechowie wynosi 25000m³.

Rada Ministrów, Uchwałą z dnia 14 lipca 2009 r. przyjęła "Program Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032", którego głównym celem jest usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest z terenu Polski do końca 2032 r.

Na podstawie danych z Wojewódzkiego Systemu Odpadowego za 2010 r., według stanu na listopad 2011r., na terenie województwa kujawsko – pomorskiego pozostały do unieszkodliwienia następujące ilości odpadów azbestowych:

- osoby prawne – 13 497 Mg,
- osoby fizyczne – 185 995 Mg.

Podstawowym celem w zakresie gospodarowania odpadami zawierającymi azbest na terenie województwa kujawsko-pomorskiego jest bezpieczne dla ludzi i środowiska unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest poprzez składowanie w sposób wykluczający ich szkodliwe oddziaływanie.

W województwie kujawsko-pomorskim gminy i powiaty posiadają uchwalone plany gospodarki odpadami, w których zawarte są również wytyczne w zakresie usuwania wyrobów zawierających azbest, znajdujących się na terenach poszczególnych gmin.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania wyrobów zawierających azbest

W zakresie zagospodarowania wyrobów zawierających azbest brak jest pełnej i rzetelnej inwentaryzacji dotyczącej ilości, lokalizacji i stanu tych wyrobów, brak mechanizmów dofinansowania usuwania azbestu dla indywidualnych gospodarstw domowych oraz zbyt mała jeszcze świadomość mieszkańców w zakresie bezpiecznego użytkowania i usuwania wyrobów azbestowych. Brak jest również informacji o ilości usuniętych wyrobów zawierających azbest. W przypadku przyspieszonego procesu usuwania tego typu odpadów problemem będzie niedostateczna pojemność istniejących składowisk przyjmujących odpady zawierające azbest.

3.2.8. Przeteterminowane środki ochrony roślin - mogilniki

Zbudowane w latach 60-tych i 70-tych mogilniki przeznaczone były do gromadzenia wycofanych z obrotu i użytkowania środków ochrony roślin i innych odpadów niebezpiecznych. W mogilnikach gromadzono środki ochrony roślin razem z innymi chemikaliami. Zagrożenie środowiska przez substancje zdeponowane w mogilnikach wynika głównie z nieprawidłowej ich lokalizacji. Przy lokalizacji mogilników nie brano pod uwagę jakichkolwiek uwarunkowań środowiskowych. Ponieważ obowiązujące wówczas prawo nie wymagało przeprowadzenia rozpoznania hydrogeologicznego terenu w miejscu budowanego obiektu, lokowano je chętnie na nieużytkach, czyli gruntach piaszczystych lub w starych wyrobiskach.

Zgodnie z wytycznymi Krajowego planu gospodarki odpadami 2010 oraz „Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, w okresie do 2010 r. winny zostać zlikwidowane wszystkie mogilniki zawierające przeteterminowane środki ochrony roślin.

Tabela 50. Mogilniki przeznaczone do likwidacji na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (zgodnie z „Programem ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”)

Lp.	Mogilnik / Miejscowość	Gmina	Powiat
1.	Bożacin	Rogowo	żniński
2.	Płocicz	Kamień Krajeński	sępoleński
3.	Dąbrówka (Duża Cerkwica)	Kamień Krajeński	sępoleński
4.	Sokołowo	Golub-Dobrzyń	golubsko-dobrzyński
5.	Jankowo	Lipno	lipnowski
6.	Otłoczyn	Aleksandrów	aleksandrowski
7.	Stanomin	Dąbrowa Biskupia	inowrocławski
8.	Lubania-Lipiny	Świekatowo	świecki
9.	Góry Witowskie	Bytoń	radziejowski
10.	Małocin	Nakło	nakielski
11.	Puszcza Miejska	Rypin	rypiński
12.	Piątkowo	Kowalewo Pomorskie	golubsko-dobrzyński
13.	Grębocin	Lubicz	toruński
14.	Rogowo	Lubicz	toruński
15.	Małe Pułkowo	Dębowa Łąka	wąbrzeski
16.	Lisie Kąty	Grudziądz	grudziądzki

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Mogilniki zlikwidowane w latach: 2009 - 2011 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

Województwo Kujawsko-Pomorskie w roku 2009 przystąpiło do realizacji zadania pod nazwą: „Likwidacja przeterminowanych środków ochrony roślin oraz innych odpadów niebezpiecznych, zgromadzonych w mogilnikach na terenie województwa kujawsko-pomorskiego”.

W roku 2009 zlikwidowano mogilnik w Bożacinie, Dąbrówce (Dużej Cerkwicy) oraz w Płociczu. W roku 2010 zlikwidowano pozostałe mogilniki na terenie województwa kujawsko-pomorskiego: Sokołowo, Jankowo, Otłoczyn, Stanomin, Lubania-Lipiny, Góry Witowskie, Małocin, Puszcza Miejska,

Piątkowo, Grębocin, Rogowo, Małe Pułkowo, Lisie Kąty. W maju 2011 r. zlikwidowano dwie dodatkowe studnie mogilnika w Płociczu, które wcześniej nie zostały zidentyfikowane.

Wszystkie mogilniki wskazane do likwidacji w „Programie ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010” zostały zlikwidowane a tereny po likwidacji mogilników zostały zrekultywowane.

Ilości i rodzaje odpadów unieszkodliwionych w wyniku likwidacji mogilników oraz wielkość terenu zrekultywowanego w wyniku likwidacji mogilników, przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 51. Ilości i rodzaje odpadów unieszkodliwionych w wyniku likwidacji mogilników

Lp.	Lokalizacja mogilnika	Rok likwidacji mogilnika	Masa usuniętych przeterminowanych środków ochrony roślin wraz opakowaniami [Mg]	Masa usuniętego gruzu z rozbiórki mogilnika [Mg]	Masa usuniętej skażonej gleby, [Mg]	Powierzchnia zrekultywowanego terenu [ha]
1.	Bożacin	2009	118,,26	0,46	429,78	0,054
2.	Płocicz	2009 i 2011	21,92	44,38	154,88	0,01
3.	Dąbrówka (Duża Cerwica)	2009	111,28	113,46	187,54	0,0069
4.	Sokołowo	2010	1,40	5,42	9,62	0,0075
5.	Jankowo	2010	96,92	116,80	242,21	0,02
6.	Ołoczyn	2010	29,42	4,16	0,00	0,00
7.	Stanomin	2010	134,28	209,80	647,98	0,042
8.	Lubania-Lipiny	2010	120,47	0,00	557,00	0,47
9.	Góry Witowskie	2010	121,35	314,90	382,30	0,12
10.	Małocin	2010	86,62	93,44	822,70	0,25
11.	Puszcza Miejska	2010	315,62	434,72	1000,60	0,50
12.	Piątkowo	2010	16,96	41,60	143,80	0,04
13.	Grębocin	2010	6,15	6,40	25,80	0,0016
14.	Rogowo	2010	3,96	11,00	56,76	0,0016
15.	Małe Pułkowo	2010	92,56	100,48	667,35	0,40
16.	Lisie Kąty	2010	356,56	1,00	1118,20	0,42
RAZEM			1 906,65	2 230,00	3 581,00	2,0524

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Instalacje do unieszkodliwiania przeterminowanych środków ochrony roślin

Odpady przeterminowanych środków ochrony roślin wraz z opakowaniami zostały unieszkodliwione w spalarni odpadów niebezpiecznych poza granicami województwa. Odpady zanieczyszczonego gruntu i gruzu z likwidacji mogilników zostały unieszkodliwione poprzez składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych poza granicami województwa.

3.2.9. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych

Odpady materiałów wybuchowych powstają w wyniku działalności resortu Obrony Narodowej, w tym na terenach związanych działalnością szkoleniową sił zbrojnych (poligony, place ćwiczeń), jak również w komórkach MSWiA oraz w przedsiębiorstwach produkujących bądź stosujących materiały wybuchowe.

Zgodnie z Kpgo 2014 resort obrony narodowej na bieżąco prowadzi ścisłą ewidencję środków bojowych. Powyższe środki są przechowywane w magazynach jednostek wojskowych oraz w magazynach centralnych. Z uwagi na ochronę tajemnicy, dane dotyczące miejsc przechowywania i ilości środków bojowych są niejawne.

Odpady materiałów wybuchowych klasyfikowane są zgodnie z obowiązującym katalogiem odpadów (Dz. U. z 2001 r. nr 112 poz. 1206) w grupie 16, w tym w podgrupie 160401 –odpadowa amunicja, 160402 – odpadowe wyroby pirotechniczne (np. ognie sztuczne), 160403 – inne materiały wybuchowe.

Magazynowane środki bojowe podlegają ciągłej rotacji, określonej przepisami wewnętrznymi Ministerstwa Obrony Narodowej. Uwzględniając przepisy ustawy z dnia 30 maja 1996 r. o gospodarowaniu niektórymi składnikami mienia Skarbu państwa oraz Agencji mienia Wojskowego (Dz. U. z 2004 r. Nr 163 poz. 1711 z późn. zm), zbędne środki bojowe są przekazywane do dalszego zagospodarowania przez w/w Agencję. Zaliczone są do koncesjonowanych rzeczy ruchomych, które nie są odpadami i zagospodarowane są poprzez sprzedaż.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania zbędnych środków bojowych i odpadów materiałów wybuchowych

Zgodnie z Kpgo 2014 głównym problemem jest nierozróżnianie pojęć: „zbędne środki bojowe” i „odpady”. Zamiar ewentualnej automatycznej kwalifikacji zbędnych środków bojowych jako odpadów utrudni (a w przypadku kontrahentów zagranicznych uniemożliwi) ich komercyjne zagospodarowanie (sprzedaż) przez Agencję Mienia Wojskowego.

3.3. Odpady pozostałe

3.3.1. Zużyte opony

Zużyte opony powstają w wyniku eksploatacji i wymiany starych opon na nowe. Ich źródłem powstawania są również pojazdy wycofane z eksploatacji.

Zużyte opony zbierane są w punktach serwisowych ogumienia (podstawowe źródło zużytych opon), firmach eksploatujących pojazdy, zakładach demontażu pojazdów oraz przez gminy i osoby fizyczne. Ilość zbieranych zużytych opon zależy od pory roku, najwięcej opon pozyskuje się w okresie wymian jesienno-zimowej i wiosennej.

W związku z rozwiązaniem ustawowym z 11 maja 2001 roku, w którym opony zostały objęte opłatą produktową, producenci i importerzy opon utworzyli Centrum Utylizacji Opon Organizację Odzysku S.A. Zajmuje się ono tworzeniem kompleksowego systemu zbiórki, odzysku i unieszkodliwiania zużytych opon, prowadząc współpracę z operatorami logistycznymi oraz firmami zajmującymi się odzyskiem lub unieszkodliwianiem opon.

Zapobieganie powstawaniu odpadów jest ograniczone wymogami bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Zużyte opony oznaczone są kodem – 160103. W 2009 r. wytworzono w województwie 1 195,9460 Mg zużytych opon.

Tabela 52. Ilości odpadów w postaci zużytych opon wytwarzanych i odzyskiwanych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY W POSTACI ZUŻYTYCH OPON					
160103	1 195,9460	23,4000	6 184,7042	0,0000	0,0000
ogółem	1 195,9460	23,4000	6 184,7042	0,0000	0,0000

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Instalacje do unieszkodliwiania zużytych opon

Od lipca 2006 roku obowiązuje zakaz składowania opon i ich części. W 2009 r. procesom odzysku w instalacjach poddano 6 184,7042 Mg zużytych opon, a poza instalacjami 23,4000 Mg .

Zużyte opony są poddawane odzyskowi w instalacjach do regeneracji zużytych opon (bieżnikowanie) oraz w instalacjach wytwarzających granulaty gumowy. Zużyte opony są również wykorzystywane jako paliwo alternatywne w procesie współspalania w cementowniach, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w cementowni Lafarge w Barcinie.

Część opon jest nielegalnie spalana w instalacjach nieprzystosowanych do tego celu, odpady te są również mieszane z odpadami komunalnymi i deponowane na składowiskach.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania zużytych opon

Gospodarka zużytymi oponami jest obecnie zadowolająca. Trwa rozwój systemu selektywnego zbierania zużytych opon, istnieją możliwości techniczne zapewniające odzysk lub unieszkodliwienie (poza składowaniem) całego strumienia wytworzonych odpadów. Problemem jest nielegalne spalanie części zużytych opon oraz mieszanie tych odpadów z innymi odpadami poprzez deponowanie na składowiskach.

Zgodnie z Kpgo 2014 problemem są trudności w zagospodarowaniu opon o dużej średnicy, brak jest sprawnej organizacji sieci zbierania zużytych opon ponadgabarytowych.

3.3.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej

Odpady budowlane i remontowe wytwarzane są m.in. w gospodarstwach domowych, jako odpady z remontów mieszkań, prowadzonych na małą skalę i wówczas są ujęte w zmieszanych odpadach komunalnych, oznaczonych kodem 20 03 01. Katalog nie wyodrębnia tego odpadu w grupie odpadów komunalnych, podgrupie odpadów gromadzonych selektywnie, ani wśród innych odpadów komunalnych.

Grupa 17 katalogu odpadów – odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej - jest podstawową grupą, w której występują odpady budowlane niewchodzące w skład strumienia odpadów komunalnych. Odpady te wytwarzane są najczęściej przez wyspecjalizowane firmy budowlane, na których ciąży obowiązek ich odzysku i unieszkodliwiania, (jeśli umowa o świadczenie usług nie stanowi inaczej). Odpady te występują w zmiennych ilościach, wynikających z prowadzonych robót budowlanych, remontowych i rozbiórkowych na danym terenie. Większe ilości tych odpadów pojawiają się w okresach przebudowy miast, budowy dróg, wyburzeń dla potrzeb nowych tras komunikacyjnych, po klęskach żywiołowych. Wytwarzający te odpady, w ilościach powyżej 5 Mg oraz poniżej 5 tys. Mg rocznie, mają obowiązek przedłożenia informacji o wytwarzanych odpadach oraz o sposobach gospodarowania nimi staroście właściwemu ze względu na miejsce wytworzenia odpadu.

Charakterystyka jakościowa odpadów z budowy, remontów i demontażu jest bardzo zróżnicowana w zależności od źródła powstawania. Odpady powstające w trakcie prac budowlanych, remontowych i demontażowych w budownictwie przemysłowym mogą być zanieczyszczone m.in.: metalami ciężkimi, substancjami ropopochodnymi, PCB, substancjami impregnującymi. Odpady powstające w kolejnictwie zanieczyszczone mogą być głównie środkami impregnującymi (podkłady kolejowe), olejami i smarami lub innymi substancjami niebezpiecznymi oraz metalami ciężkimi (tłuczeń torowy) i PCB (gleba i ziemia, w tym kamienie oraz kondensatory).

Szczegółowe zestawienie odpadów z grupy 17 w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego, z podziałem na: odzyskane, unieszkodliwione i wytworzone, przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 53. Ilości odpadów z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej wytwarzanych, odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY Z BUDOWY, REMONTÓW I DEMONTAŻU OBIEKTÓW BUDOWLANYCH ORAZ INFRASTRUKTURY DROGOWEJ					
170101	95 525,4040	21 929,5150	79 230,2600	0,0000	2 978,8200
170102	18 988,9400	4 734,9300	14 550,2200	0,0000	23,8000
170103	285,7300	316,1800	153,1600	0,0000	8,1000
170107	35 982,2930	5 823,8700	35 101,4820	0,0000	1 344,0100
170181	29 920,9200	3 127,2000	13 677,8000	0,0000	11,3800
170182	159,9159	3,1000	407,0000	0,0000	778,4100
170904	935,8110	4 218,4500	331,3280	0,0000	11 452,7500
ogółem	181 799,0139	40 153,2450	143 451,2500	0,0000	16 597,2700

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

170101 – odpady z betonu oraz gruz betonowy z rozbiórki i remontów

170102 – gruz ceglany

170103 – odpady innych materiałów ceramicznych i elementów wyposażenia

170107 – zmieszane odpady z betonu, gruzu ceglano-ceramicznego, odpadów ceramicznych i elementów wyposażenia inne niż wymienione w 170106

170181 – odpady z remontów i przebudowy dróg

170182 – inne niewymienione odpady

170904 – zmieszane odpady z budowy, remontów i demontażu inne niż wymienione w 170901, 170902 i 170903

W 2009 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono 181 799,0139. Mg odpadów z budowy.

Zbieraniem i transportem odpadów z budowy, remontów i demontażu zajmują się przede wszystkim wytwórcy tych odpadów tj. osoby prywatne, firmy remontowo-budowlane i demontażowe oraz specjalistyczne podmioty działające w zakresie zbierania i transportu odpadów.

Zgodnie z art. 17 ust. 1a ustawy o odpadach Wytwórca odpadów, który prowadzi działalność polegającą na świadczeniu usług w zakresie budowy, rozbiórki, remontu obiektów, czyszczenia zbiorników lub urządzeń oraz sprzątnięcia, konserwacji i napraw, a także przetwarzania odpadów zawierających azbest w urządzeniach przewoźnych jest obowiązany do uzyskania decyzji zatwierdzającej program gospodarki odpadami.

Większość z tych odpadów wykorzystywana jest przy budowie nowej infrastruktury drogowej i kolejowej. Często wykorzystywane są również do rekultywacji wyrobisk i niwelacji terenu.

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej

Kruszarki stosowane są w celu przygotowania odpadów remontowo-budowlanych do odzysku. Głównym sposobem unieszkodliwiania odpadów z budowy, remontów i demontażu jest ich składowanie na składowiskach odpadów. Niektóre z tych odpadów unieszkodliwiane są termicznie.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania odpadów z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej

System zbierania odpadów nie obejmuje wszystkich wytwórców, brak systemów zbierania odpadów z gospodarstw domowych. Usuwanie części odpadów na „dzikie wysypiska” lub w inne miejsca nieprzeznaczone do tego celu. Realizacja dużych inwestycji drogowych na terenie województwa powoduje znaczny wzrost ilości wytworzonych odpadów z grupy 17, co daje jednocześnie możliwość ich wykorzystania.

3.3.3. Komunalne osady ściekowe

Komunalne osady ściekowe, stanowiące uboczny produkt procesu oczyszczania ścieków komunalnych, tworzą swoistą mieszaninę mikroorganizmów żywych i martwych oraz składników organicznych, mineralnych, w tym metali ciężkich (niekiedy w znacznej ilości). Taki skład osadów stwarza konieczność ich szczególnego przygotowania oraz higienizacji umożliwiającej ich gospodarcze wykorzystanie.

W/w odpady klasyfikowane są w grupie 19 i określone kodem 19 08 05 jako ustabilizowane osady ściekowe.

W miarę rozbudowy systemu sieci kanalizacyjnych, masa osadów ściekowych rokrocznie wzrasta. Odpady te charakteryzują się niekorzystnymi parametrami fizycznymi, chemicznymi i biologicznymi.

Głównymi czynnikami wpływającymi na ilość i jakość powstających w procesie oczyszczania ścieków, osadów są: wielkość ładunku zanieczyszczeń jakimi obciążone są dopływające na oczyszczalnię ścieki i ich rodzaj (komunalne, przemysłowe, opadowe) oraz rodzaj zastosowanego procesu oczyszczania (mechaniczne, biologiczne, chemiczne) i sposób końcowej przeróbki osadów (proces stabilizacji, zagęszczania i odwadniania).

Tabela 54. Wytworzone ustabilizowane komunalne osady ściekowe w latach 2007-2009

Wytworzone ustabilizowane komunalne osady ściekowe (Mg)			
2007	2008	2009	razem w latach 2007-2009
104 991,17	99 019,11	111 818,20	315 828,48

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Tabela 55. Ilości ustabilizowanych osadów ściekowych wytwarzanych odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
USTABILIZOWANE OSADY ŚCIEKOWE					
180805	111 818,2000	27 648,2800	4 320,0940	0,0000	9 654,6500
ogółem	111 818,2000	27 648,2800	4 320,0940	0,0000	9 654,6500

Źródło : Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego na koniec 2009 r. funkcjonowało 135 komunalnych oczyszczalni ścieków tj.: Bydgoszcz – Fordon, Bydgoszcz – Kapuściska, Bydgoszcz – Osowa Góra, Bydgoszcz – Piaski, Grudziądz, Toruń, Toruń – Czerniewice, Włocławek GOŚ, Aleksandrów Kujawski, Bądkowo, Ciechocinek, Nieszawa, Waganiec, Zakrzewo, Bartniczka, Brodnica, Brzozie – ocz. w Jajkowie, Górzno, Jabłonowo Pomorskie, Osiek, Świedziebnia, Brzoza, Dąbrowa Chełmińska, Koronowo, Kusowo, Nowa Wieś Wielka - Dziemonna, Wojnowo, Chełmno, Kijewo Królewskie – Napole, Lisewo, Papowo Biskupie – Wrocławki, Stolno, Unisław, Ciechocin, Ciechocin – Świętosław, Golub Dobrzyń, Golub Dobrzyń – Ostrowite, Golub Dobrzyń – Wrocki, Golub Dobrzyń – Sokołowo, Kowalewo Pomorskie, Kowalewo Pomorskie – Piątkowo, Kowalewo Pomorskie – Wlk. Łąka, Radomin, Zbójno, Zbójno – Wielgie, Gruta – Mełno, Łasin, Radzyń Chełmiński, Rogóźno, Świecie n/Osą, Dąbrowa Biskupia, Gniewkowo, Inowrocław, Kościelec-Pakość, Kruszwica, Złotniki

Kujawskie, Bobrowniki, Dobrzyń n/Wisłą, Kikół, Lipno, Skępe, Tłuchowo, Wielgie, Dąbrowa Mogileńska, Mogilno, Przyjezierze, Siemionki, Strzelno, Kcynia, Mroczka, Nakło n/Notecią, Potulice, Szubin, Dobrze, Morzyce, Osiecin, Piotrków Kujawski, Radziejów – Broniewek, Rypin, Skrwilno, Wąpielsk, Kamień Krajeński, Sępólno Krajeńskie, Sośno – Wąwelno, Więcbork, Dragacz, Drzycim, Jeżewo, Świecie n/Wisłą, Lniano – Lnianko, Luskowo, Nowe – Tryl, Osie, Pruszcz Pomorski, Świekatowo, Warlubie, Chełmża – Browina, Chełmża – Zelgno, Chełmża – Cukrownia – miasto, Czernikowo, Lubicz, Łubianka, Obrowo – Dobrzejowice, Obrowo – Osiek, Wielka Nieszawka, Zławieś Wielka – Górsk, Zławieś Wielka – Toporzysko, Gostycyn, Lubiewo – Bysław, Śliwice, Tuchola, Płużnica, Wąbrzeźno, Baruchowo, Boniewo, Brześć Kujawski, Brzezie, Choceń, Chodecz, Fabianki, Gołaszewo, Izbica Kujawska, Kowal, Lubanie, Lubień Kujawski, Lubraniec, Rakutowo, Szpetal Górny, Żydowo, Barcin – Szydłogoszcz, Janowiec Wlkp., Łabiszyn, Rogowo, Żnin.

Były one źródłem powstawania osadów ściekowych wymagających zagospodarowania. Ilość wytwarzanych komunalnych osadów ściekowych jest uzależniona od zawartości zanieczyszczeń w ściekach, przyjętej i realizowanej technologii oczyszczania oraz stopnia rozkładu substancji organicznych w procesie tzw. stabilizacji. W latach 2007-2009 roku na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono około 323 tys. Mg komunalnych osadów ściekowych (masy osadów uwodnionych). W ostatnich latach nastąpił wzrost ilości wytworzonych komunalnych osadów ściekowych, co jest wynikiem rozwoju systemu oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej.

Instalacje do unieszkodliwiania osadów ściekowych

Główne, tzw. „przyrodnicze” kierunki zagospodarowania (formy odzysku) komunalnych osadów ściekowych stanowią:

- wykorzystanie w rolnictwie, rozumianym jako uprawa wszystkich płodów rolnych wprowadzanych do obrotu handlowego, włączając w to uprawy przeznaczane do produkcji pasz,
- wykorzystanie do rekultywacji terenów, w tym gruntów na cele rolne,
- wykorzystanie do celów rekultywacyjnych terenów zdegradowanych lub leśnych,
- wykorzystanie do dostosowania gruntów do określonych potrzeb wynikających z planów gospodarki odpadami, planów zagospodarowania przestrzennego lub decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
- zastosowanie do uprawy roślin przeznaczonych do produkcji kompostu,
- zastosowanie do uprawy roślin nieprzeznaczonych do spożycia i do produkcji pasz.

Pozostałe formy zagospodarowania komunalnych (unieszkodliwiania) osadów ściekowych stanowią:

- spalanie,
- składowanie na składowiskach odpadów,
- czasowe magazynowanie.

Według stanu na 30 czerwca 2010 r. w Polsce istniały trzy spalarnie komunalnych osadów ściekowych o łącznej wydajności 37 300 Mg/rok.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, w roku 2009 Miejskie Wodociągi i Kanalizacja w Bydgoszczy Sp. z o.o. uzyskała pozwolenie na budowę instalacji do spalania komunalnych osadów ściekowych.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania

Problemem w tym zakresie jest niedostateczna analiza możliwości zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych już na etapie projektowania oczyszczalni ścieków, tzn. analizy te nie uwzględniają kwestii późniejszego ich zagospodarowania. Zakłady komunalne zarządzające gospodarką wodno-ściekową nie są predysponowane do samodzielnego tworzenia skomplikowanych i drogich instalacji gospodarki komunalnej osadami ściekowymi.

Duża część osadów ściekowych jest unieszkodliwiana poprzez składowanie, najczęściej na terenie oczyszczalni. Ten sposób zagospodarowania osadów spowodowany był czynnikiem ekonomicznym (najniższe koszty) jak również brak możliwości innego sposobu unieszkodliwiania (kompostowanie lub termiczne przekształcenie). Przekroczenie dopuszczalnych parametrów jakościowych osadu wykluczały lub ograniczały możliwość wykorzystania rolniczego lub przyrodniczego.

3.3.4. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne

Do odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne zalicza się 65 rodzajów odpadów zakwalifikowanych ze względu na źródło pochodzenia m.in. do następujących grup:

- grupy 02 – odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności (30 odpadów z podgrup: 02 01, 02 03, 02 04, 02 05, 02 06 i 02 07),
- grupy 03 – odpady z przetwórstwa drewna oraz produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury (10 rodzajów odpadów z podgrup: 03 01 i 03 03),
- grupy 19 – odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczalni ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych (13 rodzajów odpadów z podgrup: 19 06, 19 08, 19 09 i 19 12).

Odpady ulegające biodegradacji z sektora przemysłowego charakteryzują się zróżnicowanymi właściwościami fizycznymi i składem chemicznym. Różnice wynikają z miejsca powstawania odpadów, rodzajów użytych surowców oraz warunków technologicznych prowadzonych procesów produkcji.

Tabela 56. Rodzaje i ilości odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne wytwarzanych, odzyskiwanych i unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r..

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY ULEGAJĄCE BIODEGRADACJI INNE NIŻ KOMUNALNE					
020102	213,9360	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
020103	8 318,4470	205,4000	5 452,3000	0,0000	835,4800
020107	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	17,4800
020181	552,1540	0,0000	0,0000	0,0000	9 854,7200
020182	1 807,1320	0,0000	0,0000	0,0000	8 585,2200
020199	0,6770	0,0000	0,2600	0,0000	36,7800
030101	171 035,1080	0,0000	177 278,3050	0,0000	0,0000
030307	60 408,5140	0,0000	19 443,1010	0,0000	43 936,7500
030308	36 616,9510	525,1500	113 375,2700	0,0000	0,0000
190801	2 394,6590	4,4600	186,1100	0,1000	2 244,2000
190802	4 725,6520	1 471,7100	35,4485	0,0000	2 260,4700
190805	111 818,2000	27 648,2800	4 320,0940	0,0000	9 654,6500
190809	1 155,3010	0,0000	293,2255	0,0000	177,2400
190810*	48,5400	0,0000	6,5560	0,0000	0,0000
190812	1 333,7750	0,0000	18,3000	0,0000	1 326,7600
190813*	329,0290	0,0000	0,0000	0,0000	48,0000
190814	1 343,7300	631,5000	11,9597	0,0000	61,8000
190903	9 885,4100	0,0000	692,7400	0,0000	0,0000
190904	0,1150	0,0000	2,1161	0,0000	0,7000
190905	33,6040	0,0000	0,0000	0,0000	32,6400
190999	202,3300	0,0000	0,0000	0,0000	5,2000
191201	6 173,9650	0,0000	33 376,0337	0,0000	4,7080
191204	4 653,6361	0,0000	351,3600	0,0000	331,4400
191207	414,9500	43,8500	0,7040	0,0000	0,0000
191208	97,6150	0,0000	3,9388	0,0000	17,9500
191209	68 765,8400	64 157,3600	3 974,9000	0,0000	29 494,1900
191212	187 087,0850	0,0000	39 504,0824	0,0000	158 973,2200
ogółem	679 416,3551	94 687,7100	398 326,8047	0,1000	267 899,5980

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

020102 – odpadowa tkanka zwierzęca

020103 – odpadowa masa roślinna

020107 – odpady z gospodarki leśnej

020181 – zwierzęta padłe i odpadowa tkanka zwierzęca stanowiące materiał szczególnego i wysokiego ryzyka inne niż wymienione w 02 01 80

030180 – odpady z chemicznej przeróbki drewna zawierające substancje niebezpieczne

030199 – inne niewymienione odpady

030301 – odpady z kory i drewna

030307 – mechaniczne wydzielone odrzuty z przeróbki makulatury tektury

030308 – odpady z sortowni papieru i tektury przeznaczone do recyklingu

190801 – skratki

190802 – zawartość piaskowników

190805 – ustabilizowane komunalne osady ściekowe

190809 – tłuszcze i mieszaniny olejów z separacji olej/woda zawierające wyłącznie oleje jadalne i tłuszcze

190810 – tłuszcze i mieszaniny olejów z separacji olej/woda inne niż wymienione w 190809

190812 – szlamy z biologicznego oczyszczania ścieków przemysłowych inne niż wymienione w 190811

- 190813 – szlamy zawierające substancje niebezpieczne z innego niż biologiczne oczyszczania ścieków przemysłowych
- 190814 – szlamy z innego niż biologiczne oczyszczania ścieków przemysłowych innych niż wymienione w 190813
- 190903 – osady z dekarbonizacji wody
- 190904 – zużyty węgiel aktywny
- 190905 – nasycone lub zużyte żywice jonowymiennie
- 190999 – inne nie wymienione odpady
- 191201 – papier i tektura
- 191204 – tworzywa sztuczne i guma
- 191207 – drewno inne niż wymienione w 191206
- 191208 – tekstylia
- 191209 – minerały (np. piasek, kamienie)
- 191212 – inne odpady (w tym zmieszane substancje i przedmioty) z mechanicznej obróbki odpadów inne niż wymienione w 191211

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne

System zagospodarowania omawianych odpadów opiera się na odpowiedzialności wytwórców odpadów za ich właściwe zagospodarowanie. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne były przede wszystkim poddawane odzyskowi, ale również unieszkodliwiane termicznie, poprzez kompostowanie i składowanie na składowiskach przemysłowych i innych. Część odpadów była magazynowana.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne

Do najważniejszych problemów w gospodarce odpadami ulegającymi biodegradacji innych niż komunalne należą:

- odpady z grupy 02 – rozproszenie źródeł powstawania odpadów, sezonowość wytwarzania dużej ilości odpadów (tryb kampanii), brak ekonomicznego uzasadnienia dla stosowania procesów odzysku dla części rodzajów odpadów z tej grupy oraz trudności z transportem na większe odległości,
- odpady z grupy 03 – duże uwodnienie niektórych rodzajów odpadów (np. osadów ściekowych) utrudniających ich unieszkodliwienie i odzysk,
- odpady z grupy 19 – różnorodność i zmienność właściwości wytwarzanych odpadów, masowość wytwarzania, duży procent składowanych odpadów.

3.3.5. Odpady opakowaniowe

System gospodarowania odpadami opakowaniowymi opiera się on na dwóch zasadniczych filarach:

- odpowiedzialności przedsiębiorców wprowadzających na rynek produkty w opakowaniach za osiągnięcie wymaganych poziomów recyklingu,
- obowiązku gmin do organizowania selektywnej zbiórki odpadów w celu ich odzysku, w tym recyklingu.

W gminach województwa kujawsko-pomorskiego selektywna zbiórka opakowań ze szkła, tworzyw sztucznych, papieru oraz aluminium oparta była o systemy pojemników do segregacji odpadów, systemy workowe przy zbieraniu odpadów opakowaniowych „u źródła” oraz stacje segregacji odpadów. Odpady opakowaniowe klasyfikowane są w grupie 15.

Tabela 57. Rodzaje i ilości odpadów opakowaniowych wytwarzanych, odzyskiwanych, unieszkodliwianych w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Rodzaj odpadu	Wytwarzanie (Mg)	Odzysk poza instalacjami (Mg)	Odzysk w instalacjach (Mg)	Unieszkodliwienie poza instalacjami (Mg)	Unieszkodliwienie w instalacjach (Mg)
ODPADY OPAKOWANIOWE					
150101	35 688,8340	104,6400	518 490,3990	2,6000	67,7700
150102	11 104,5588	211,7650	35 197,1063	18,8000	193,0220
150103	5 387,9340	9 481,2800	26 994,7012	0,0000	4,6640
150104	1 879,3640	0,8200	4 939,2490	0,0000	0,0000
150105	721,5940	39,8000	1 195,7186	0,0000	7,3800
150106	1 206,5810	22,2400	1 807,8686	0,0000	964,7900
150107	3 488,5490	1 776,4300	1 400,7500	34,0000	23,3000
150109	0,3900	0,0000	0,7693	0,0000	0,0800
150110*	282,3009	0,0000	386,9519	0,0000	1 240,5840
150111*	2,0431	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
150202*	391,2849	0,0000	573,4115	0,0000	330,8200
150203	711,4514	0,0000	521,7320	0,0000	158,0510
ogółem	60 864,8851	11 636,9750	591 508,6574	55,4000	2 990,4610

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Rodzaje odpadów w myśl rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206)

- 150101 - opakowania z papieru i tektury
- 150102 - opakowania z tworzyw sztucznych
- 150103 - opakowania z drewna
- 150104 - opakowania z metali
- 150105 - opakowania wielomateriałowe
- 150106 - zmieszane odpady opakowaniowe
- 150107 - opakowania ze szkła
- 150109 - opakowania tekstyliów
- 150110 - opakowania zawierające pozostałości substancji niebezpiecznych lub nimi zanieczyszczone np. środkami ochrony roślin I i II klasy toksyczności – bardzo toksyczne i toksyczne
- 150111- opakowania z metali zawierające niebezpieczne porowate elementy wzmocnienia konstrukcyjnego (np. azbest), włącznie z pustymi pojemnikami ciśnieniowymi
- 150202 – sorbenty, materiały filtracyjne (w tym filtry olejowe nieujęte w innych grupach), tkaniny do wycierania (np. szmaty, ścierki i ubrania ochronne zanieczyszczone substancjami niebezpiecznymi (np. PCB)
- 150203 – sorbenty, materiały filtracyjne, tkaniny do wycierania (np. szmaty, ścierki) i ubrania ochronne inne niż wymienione w 150202

W 2009 r. na terenie województwa wytworzono 60 864,8851 Mg odpadów opakowaniowych, z czego 11 636,9750 odzyskano poza instalacjami i 591 508,6574 w instalacjach oraz 55,40 Mg unieszkodliwiono poza instalacjami i 2 990,4610 w instalacjach.

Instalacje do unieszkodliwiania odpadów opakowaniowych

Odpady opakowaniowe ze szkła, metali, tworzyw sztucznych, papieru i tektury są poddawane recyklingowi odpowiednio w hutach szkła, hutach metali żelaznych i nieżelaznych, instalacjach do recyklingu tworzyw sztucznych oraz papieru.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania odpadów opakowaniowych

W gminach województwa kujawsko-pomorskiego zauważa się niedostateczny rozwój i brak efektywności systemów selektywnej zbiórki odpadów opakowaniowych, tzn. zbyt mała masa odpadów opakowaniowych jest zbieranych selektywnie oraz niewielki postęp w zakresie zmniejszania odpadów opakowaniowych ze strumienia odpadów komunalnych kierowanych do składowania.

3.3.6. Odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy

Do odpadów sektora gospodarczego zalicza się odpady z grup od 1 do 19, określonych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001 r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206).

Najbardziej znaczącą grupą w strukturze odpadów przemysłowych w województwie kujawsko-pomorskim są odpady pochodzące z przemysłu rolno-spożywczego. Drugą grupą pod tym względem są odpady powstałe w procesach termicznych, a których szczególnym rodzajem są zużle i popioły paleniskowe. Kolejną ważną grupą są odpady pochodzące z przemysłu drzewno-papierniczego. Na dalszych miejscach są: odpady pochodzące z oczyszczania ścieków i gospodarki wodnej oraz odpady pochodzące z przemysłu wydobywczego.

Odpady inne niż komunalne i niebezpieczne zaliczone zostały do następujących grup:

- Odpady powstające przy poszukiwaniu, wydobywaniu, fizycznej i chemicznej przeróbce rud oraz innych kopalin (grupa 01)

Źródłem wytwarzania odpadów z grupy 01 są zakłady górnicze, oraz - w ograniczonym zakresie przedsiębiorstwa poszukiwawcze i samodzielne zakłady przeróbcze, nie prowadzące eksploatacji. W 2009 roku wytworzono 128 227,0800 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady powstające z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa, przetwórstwa żywności (grupa 02)

Odpady z grupy 02 powstają głównie w: ubojniach, zakładach przetwórstwa mięsnego, mleczarniach, chłodniach, gospodarstwach rolnych, ogrodnictwie i hodowlanych, cukrowniach, browarach, gorzelniach oraz innych zakładach zajmujących się produkcją i przetwórstwem żywności. Niewielkie ilości odpadów z tej grupy powstają również w instytutach i laboratoriach naukowych

prowadzących eksperymenty na zwierzętach doświadczalnych. Wiele gałęzi przemysłu spożywczego działa w trybie kampanii, tzn. w bardzo krótkim okresie powstaje duża ilość odpadów. W 2009 roku wytworzono 723 002,1690 tys. Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z przetwórstwa drewna oraz z produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury (grupa 03)

Odpady z grupy 03 powstają na wszystkich etapach obróbki drewna, produkcji mebli i płyt, a także podczas produkcji papieru i celulozy. Odpady te powstają głównie w tartakach, zakładach przetwórstwa drzewnego, zakładach stolarskich, wytwórniach płyt pilśniowo - wiórowych, fabrykach papierniczo - celulozowych. W 2009 roku wytworzono 403 229,4100 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z przemysłu skórzanego, futrzarskiego i tekstylnego (grupa 04)

Odpady z przemysłu skórzanego powstają w procesie garbowania skór. Do przemysłu włókienniczego należy działalność produkcyjna obejmująca przygotowanie i przedzenie włókien (naturalnych, sztucznych i syntetycznych), tkanie i wykańczanie materiałów włókienniczych oraz produkcję wyrobów nietkanych. W 2009 roku wytworzono 2 757,1270 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z przeróbki ropy naftowej, oczyszczania gazu ziemnego oraz pirolitycznej przeróbki węgla (grupa 05)

Odpady z grupy 05 powstają w zakładach przetwórstwa ropy naftowej (rafinerie, petrochemie), hutach, zakładach metalurgicznych, kombinatach koksochemicznych, fabrykach chemicznych, zakładach przeróbki gazu ziemnego, zakładach zajmujących się regeneracją olejów, zakładach produkujących grafit syntetyczny i elektrody węglowe, itp. Odpady tej grupy powstają również w zakładach zajmujących się przetwarzaniem odpadowych tworzyw (np. poliolefinowych), wytwarzających półprodukty do produkcji paliw. W 2009 roku nie wytworzono odpadów innych niż niebezpieczne z grupy 05.

- Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii nieorganicznej (grupa 06)

Wytwórcami odpadów z grupy 06 są zakłady produkujące nawozy mineralne, zakłady chemiczne, huty stali, zakłady produkujące sodę, pigmenty, leki oraz celulozę. W 2009 roku wytworzono 39 750,8550 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania produktów przemysłu chemii organicznej (grupa 07)

Podstawowymi gałęziami przemysłu wytwarzającymi odpady z grupy 07 są firmy produkujące barwniki i pigmenty, podstawowe chemikalia nieorganiczne, farby, lakiery i inne substancje powłokowe, farby drukarskie i masy uszczelniające, pestycydy i środki agrochemiczne, farmaceutyki, produkty tłuszczowe, mydła, kosmetyki i detergenty, preparaty myjące i czyszczące, produkty przemysłu gumowego i tworzyw sztucznych. W 2009 roku wytworzono 117 020,6507 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z produkcji, przygotowania, obrotu i stosowania powłok ochronnych (grupa 08)

Do grupy 08 zaliczono odpady powstające w wyniku produkcji, nakładania i usuwania powłok lakierniczych, czyszczenia narzędzi, opakowań po produktach, pozostałości lub opakowań farb drukarskich oraz stosowania i produkcji klejów, kitów, mas szpachlowych. W 2009 roku nie wytworzono odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy. W 2009 roku wytworzono 2 270,3874 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z procesów termicznych (grupa 10)

Odpady z grupy 10 powstają w energetyce, głównie w procesie spalania surowców energetycznych (węgiel kamienny), w wyniku stosowania metod oczyszczania gazów odlotowych oraz w hutnictwie żelaza i stali oraz metali nieżelaznych. Znaczne ilości odpadów powstają w zakładach zajmujących się przetwórstwem surowców, posiadających odlewnie. W 2009 roku wytworzono 587 819,7560 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z chemicznej obróbki i powlekania powierzchni metali oraz innych materiałów i z procesów hydrometalurgii metali nieżelaznych (grupa 11)

Odpady z grupy 11 wytwarzane są głównie w przemyśle przetwórstwa i obróbki powierzchniowej stali i metali nieżelaznych, w przemyśle wyrobów metalowych, w przemyśle elektrycznym, elektronicznym i samochodowym. W 2009 roku wytworzono 497,7320 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych (grupa 12)

Odpady z grupy 12 powstają w produkcji elementów metalowych i z tworzyw sztucznych, ich obróbce końcowej oraz w procesach remontowych. W 2009 roku wytworzono 25 467,4900 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady nie ujęte w innych grupach (grupa 16)

Do grupy 16 zaliczane wszystkie odpady, które nie zostały zakwalifikowane do innych grup, w tym pojazdy wycofane z eksploatacji oraz zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, omówione w części dotyczącej odpadów niebezpiecznych. W 2009 roku wytworzono 25 699,0514 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

- Odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczalni ścieków oraz uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych (grupa 19)

Do grupy 19 zaliczane są odpady ze spalania i termicznego rozkładu odpadów komunalnych, fizykochemicznej przeróbki odpadów przemysłowych, odpady z tlenowej i beztlenowej fermentacji odpadów stałych oraz odpady z oczyszczalni ścieków i stacji uzdatniania wody. W 2009 roku wytworzono 706 927,4390 Mg odpadów innych niż niebezpieczne z tej grupy.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania

Najważniejsze problemy w gospodarce odpadami innymi niż komunalne i niebezpieczne to między innymi:

- niska świadomość ekologiczną wytwórców odpadów, szczególnie w małych i średnich podmiotach gospodarczych,
- nieprzestrzeganie narzuconych w aktach prawnych obowiązków dla wytwórców i posiadaczy odpadów,
- niesprawnie działający system ewidencji odpadów, przez co brak jest jednolitego systemu informacji o odpadach. Dane o ilościach wytwarzanych odpadów oraz o sposobach gospodarowania nimi są niekompletne i nie zweryfikowane,
- brak skutecznej realizacji istniejących instrumentów i sankcji dla dyscyplinowania podmiotów wytwarzających odpady oraz prowadzących gospodarkę odpadami,
- trudna sytuacja ekonomiczna wielu podmiotów gospodarczych i bariera kapitałowa przy wprowadzaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych mogących przyczynić się do minimalizacji ilości wytwarzanych odpadów oraz zwiększenia stopnia ich odzysku,
- niski poziom pozyskiwania środków unijnych oraz z innych dostępnych źródeł finansowania przez podmioty gospodarcze.

3.3.7. Odpady z wypadków i poważnych awarii

Źródłem powstania odpadów z wypadków i poważnych awarii są losowe działania prowadzące do powstania zdarzeń o charakterze wypadków i poważnych awarii. Mogą one mieć charakter przemysłowy, transportowy bądź inny.

Według danych WIOŚ w Bydgoszczy (według stanu na koniec 2009 r.) na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się 13 zakładów zaliczonych do grupy dużego ryzyka wystąpienia poważnej awarii oraz 6 zakładów zaliczonych do grupy zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii. Do 31 grudnia 2009 r. wszystkie spośród 19 zakładów dużego i zwiększonego ryzyka posiadały wymaganą prawem tzw. „dokumentację Seveso II”.

Działalność tych zakładów związana jest z substancjami niebezpiecznymi. Powoduje to konieczność zwiększonej gotowości na wypadek wystąpienia poważnych awarii oraz innych wypadków stwarzających zagrożenie dla środowiska. Z uwagi na coraz częściej występujące zjawiska pogodowe i hydrologiczne o charakterze gwałtownym i niszczącym, należy również wspomnieć o odpadach powstałych w wyniku klęsk żywiołowych, powodzi, wichur, itp. Według obowiązującego katalogu odpadów, odpady z wypadków należą do podgrupy 16 81, natomiast odpady powstałe w wyniku klęsk żywiołowych – do podgrupy 16 82).

W 2009 r. na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wystąpiło 20 zdarzeń spełniających definicję „poważnej awarii” określonej w Prawie ochrony środowiska jako emisja, pożar lub eksplozja powstałe w trakcie procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w którym występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia życia lub zdrowia ludzi lub środowiska lub powstania zagrożenia z opóźnieniem.

System gospodarowania odpadami z wypadków regulują dwie ustawy, które wzajemnie się uzupełniają. Są to przepisy ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz. U. nr 75, poz.493), która określa zasady odpowiedzialności za zapobieganie szkodom w środowisku i naprawę szkód w środowisku, oraz przepisy ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach. Obecnie nie ma systemu zagospodarowania odpadów powstałych w wyniku klęsk żywiołowych, powodzi, wichur, itp. Krajowe doświadczenia wskazują odpady powstające podczas zdarzeń tego typu mogą sprawiać dużo kłopotów, czego przykładem może być np. konieczność zagospodarowania wielkiej ilości płyt azbestowych zerwanych przez trąbę powietrzną.

Identyfikacja problemów w zakresie zagospodarowania odpadów

Najważniejsze problemy związane z odpadami z poważnych awarii i wypadków to:

- potencjalne problemy ze wskazaniem organu odpowiedzialnego za zagospodarowanie odpadów powstałych podczas wypadków,
- brak rezerwy środków finansowych przeznaczonej na ewentualność zagospodarowania odpadów z wypadków,
- brak rzeczywistego systemu zagospodarowania odpadów powstających w wyniku zdarzeń o charakterze klęsk żywiołowych.

3.3.8. Istniejące instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów pozostałych

Poza wcześniej opisanymi składowiskami odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, i składowiskami odpadów niebezpiecznych, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonowały składowiska odpadów, na których składowano wyłącznie odpady z sektora przemysłowego.

Tabela 58. Wykaz eksploatowanych składowisk w 2009 r. deponujących odpady przemysłowe

Lp.	Rodzaj składowiska	Lokalizacja	Gmina/ miasto	Powiat	Ilość odpadów nagromadzonych na koniec 2009 r. w Mg
1.	izolowane składowisko osadów (przy ul. Elektrycznej)	Na terenie Zakładów Chemicznych „Zachem” S.A. w Bydgoszczy	Bydgoszcz	Bydgoszcz	37 239,50 (s.m. 15 640,59)
2.	ogólnozakładowe składowisko odpadów przy ul. Zielonej				Istnieje ale nie deponowali odpadów
3.	kompleks utylizacyjny odpadów dla miasta Bydgoszczy składowisko odpadów przemysłowych Mogilnik Wypaleniska *	Żółwin-Wypaleniska	Bydgoszcz	Bydgoszcz	Nie przyjmowali odpadów
4.	składowisko odpadów nietechnologicznych	Soda Polska CIECH Sp. z o.o., ul. Fabryczna 4, 88-101 Inowrocław	Janikowo	inowrocławski	2 077,00
5.	składowisko odpadów z czyszczenia obiektów technologicznych produkcji wapna nawozowego oraz Oddziału Produkcji Soli				10 229,00
6.	składowisko popiołu i żużła	Mondi Świecie S.A.	gm. Świecie	świecki	Nie przyjmowali odpadów
7.	składowisko odrzutu pokaustyzacyjnego				Nie przyjmowali odpadów
8.	mokre składowisko odpadów paleniskowych Elektrowni Cergia S.A.	Toruń ul. Kociewska	Toruń	Toruń	20 331,70
9.	składowisko odpadów obojętnych	Zakład Usługowo Produkcyjny „Eko-Dróg” Sp. z o.o., ul. Toruńska 222, Włocławek	Włocławek	Włocławek	2 391,54
10.	składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne z wydzieloną kwaterą na odpady niebezpieczne	„Anwil” S.A.	Włocławek	Włocławek	4 208,80
11.	składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne z wydzieloną kwaterą na odpady niebezpieczne	Stary Brześć	gm. Brześć Kujawski	włocławski	Nie deponowali odpadów

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departament Środowiska i Geologii

Z powyższej tabeli wynika, iż największymi składowiskami odpadów przemysłowych w województwie są:

- składowisko odpadów z czyszczenia obiektów technologicznych produkcji wapna nawozowego oraz Oddziału Produkcji Soli, należące do Janikowskich Zakładów Sodowych „Janikosoda” S.A. w Janikowie,
- mokre składowisko odpadów paleniskowych Toruńska Energetyka Cergia S.A. w Toruniu.

Wymienione w tabeli składowiska deponujące odpady przemysłowe przedstawione zostały graficznie na Rys. 25.

3.4. Metody odzysku i unieszkodliwiania odpadów

Odzysk odpadów to wszelkie działania, nie stwarzające zagrożenia dla życia, zdrowia ludzi lub dla środowiska, polegające na wykorzystaniu odpadów w całości lub w części, lub prowadzące do odzyskania z odpadów substancji, materiałów lub energii i ich wykorzystania.

Recykling odpadów to taki odzysk, który polega na powtórny przetwarzaniu substancji lub materiałów zawartych w odpadach w procesie produkcyjnym w celu uzyskania substancji lub materiału o przeznaczeniu pierwotnym lub o innym przeznaczeniu.

Do procesów odzysku, w myśl załącznika nr 5 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z 2010 r. nr 185, poz. 1243 z późn. zm.) zalicza się:

- R1 Wykorzystanie jako paliwa lub innego środka wytwarzania energii
- R2 Regeneracja lub odzyskiwanie rozpuszczalników
- R3 Recykling lub regeneracja substancji organicznych, które nie są stosowane jako rozpuszczalniki (włączając kompostowanie i inne biologiczne procesy przekształcania)
- R4 Recykling lub regeneracja metali i związków metali
- R5 Recykling lub regeneracja innych materiałów nieorganicznych
- R6 Regeneracja kwasów lub zasad
- R7 Odzyskiwanie składników stosowanych do usuwania zanieczyszczeń
- R8 Odzyskiwanie składników z katalizatorów
- R9 Powtórna rafinacja oleju lub inne sposoby ponownego wykorzystania oleju
- R10 Rozprowadzanie na powierzchni ziemi w celu nawożenia lub ulepszenia gleby
- R11 Wykorzystanie odpadów pochodzących z któregośkolwiek z działań wymienionych w punktach od R1 do R10
- R12 Wymiana odpadów w celu poddania któremukolwiek z działań wymienionych w punktach od R1 do R11
- R13 Magazynowanie odpadów, które mają być poddane któremukolwiek z działań wymienionych w punktach od R1 do R12 (z wyjątkiem tymczasowego magazynowania w czasie zbiórki w miejscu, gdzie odpady są wytwarzane)
- R14 Inne działania polegające na wykorzystaniu odpadów w całości lub części
- R15 Przetwarzanie odpadów, w celu ich przygotowania do odzysku, w tym do recyklingu.

W latach 2007-2009 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego procesom odzysku poddano około 12 956 713,9641 Mg odpadów, w tym w 2009 r. 5 337 005,6451 Mg. Największą grupę stanowiły odpady poddane odzyskowi w procesie R14 - Inne działania polegające na wykorzystaniu odpadów w całości lub części (8 066 908,3062 mln Mg) oraz odpady poddane odzyskowi w procesie R1 - Wykorzystanie jako paliwa lub innego środka wytwarzania energii (1 756 231,4561 mln Mg). W 2009 r. na terenie województwa nie poddawano odpadów odzyskowi w procesie R6 - Regeneracja kwasów lub zasad oraz w procesie R7 - Odzyskiwanie składników stosowanych do usuwania zanieczyszczeń.

Tabela 59. Procesy odzysku odpadów stosowane na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2007-2009

Proces odzysku odpadów	Ilość odpadów poddana odzyskowi			
	Ogółem [Mg]	2007 [Mg]	2008 [Mg]	2009 [Mg]
Razem R1	1 756 231,4561	543 526,7700	524 938,4190	687 766,2671
Razem R2	142 302,7480	142,9590	99,0630	91,0150
Razem R3	1 669 789,3500	426 112,6700	508 863,6820	734 812,9980

Razem R4	187 737,8330	73 667,4670	78 916,2760	35 154,0900
Razem R5	92 923,3518	40 786,4940	27 571,5400	24 565,3178
Razem R6	5 011,8800	5 011,8800	0,0000	0,0000
Razem R7	142,1600	92,2000	49,9600	0,0000
Razem R9	7,0420	1,4470	1,6020	3,9930
Razem R10	233 027,8700	77 638,4000	19 130,7000	136 258,7700
Razem R11	3,2000	0,0000	1,6000	1,6000
Razem R13	2 777,0790	2 018,6200	578,5290	179,9300
Razem R14	8 066 908,3062	2 249 973,7467	2 502 015,9363	3 341 918,6232
Razem R15	914 821,3990	166 927,0110	371 641,3470	376 253,0410
Ogółem	12 956 713,9641	3 585 899,6647	4 033 808,6543	5 337 005,6451

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

Unieszkodliwianie odpadów to poddanie odpadów procesom przekształceń biologicznych, fizycznych lub chemicznych w celu doprowadzenia ich do stanu, który nie stwarza zagrożenia dla życia, zdrowia ludzi lub dla środowiska.

Do procesów unieszkodliwiania, w myśl załącznika nr 6 ustawy o odpadach zalicza się;

- D1 Składowanie na składowiskach odpadów obojętnych
- D2 Obróbka w glebie i ziemi (np. biodegradacja odpadów płynnych lub szlamów w glebie i ziemi)
- D3 Składowanie przez głębokie zatłaczanie (np. zatłaczanie odpadów, które można pompować)
- D4 Retencja powierzchniowa (np. umieszczanie odpadów na poletkach osadowych lub lagunach)
- D5 Składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych lub na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne
- D6 Odprowadzanie do wód z wyjątkiem mórz
- D7 Lokowanie (zatapianie) na dnie mórz
- D8 Obróbka biologiczna nie wymieniona w innym punkcie niniejszego załącznika, w wyniku której powstają odpady, unieszkodliwiane za pomocą któregośkolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D12 (np. fermentacja)
- D9 Obróbka fizyczno-chemiczna nie wymieniona w innym punkcie niniejszego załącznika, w wyniku której powstają odpady, unieszkodliwiane za pomocą któregośkolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D12 (np. parowanie, suszenie, strącanie)
- D10 Termiczne przekształcanie odpadów w instalacjach lub urządzeniach zlokalizowanych na lądzie
- D11 Termiczne przekształcanie odpadów w instalacjach lub urządzeniach zlokalizowanych na morzu
- D12 Składowanie odpadów w pojemnikach w ziemi (np. w kopalni)
- D13 Sporządzanie mieszanki lub mieszanie przed poddaniem któremukolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D12
- D14 Przepakowywanie przed poddaniem któremukolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D13
- D15 Magazynowanie w czasie któregośkolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D14 (z wyjątkiem tymczasowego magazynowania w czasie zbiórki w miejscu, gdzie odpady są wytwarzane)
- D16 Przetwarzanie odpadów, w wyniku którego są wytwarzane odpady przeznaczone do unieszkodliwiania

W latach 2007-2009 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego procesom unieszkodliwiania odpadów poddano 2 442 493,7945 Mg odpadów, w tym w 2009 r. 689 471,7975 Mg. Największą grupę stanowiły odpady poddane unieszkodliwieniu w procesie D5 - Składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych lub na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne (1 510 151,7460 Mg) oraz odpady poddane unieszkodliwieniu w procesie D10 - Termiczne przekształcanie odpadów w instalacjach lub urządzeniach zlokalizowanych na lądzie (520 390,5205 Mg). W 2009 r. na terenie województwa nie poddawano odpadów unieszkodliwianiu w procesie D14 - Przepakowywanie przed poddaniem któremukolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D13

Tabela 60. Procesy unieszkodliwiania odpadów stosowane na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2007-2009

Proces unieszkodliwiania odpadów	Ilość odpadów poddana unieszkodliwieniu			
	Ogółem [Mg]	2007 [Mg]	2008 [Mg]	2009 [Mg]
Razem D1	8 322,7600	3 307,9000	2 623,3200	2 391,5400
Razem D5	1 510 151,7460	504 412,0690	481 674,8990	524 064,7780
Razem D8	210 222,7800	73 435,0000	82 533,7500	54 254,0300
Razem D9	170 397,1870	90 451,4450	32 859,4070	47 086,3350
Razem D10	520 390,5205	394 218,8160	70 890,3660	55 281,3385
Razem D13	2 953,8000	698,0000	1 615,7000	640,1000
Razem D14	31,6000	31,6000	0,0000	0,0000
Razem D15	1 089,6000	640,4000	395,3000	53,9000
Razem D16	18 933,8010	3 262,0530	9 971,9720	5 699,7760
ogółem	2 442 493,7945	1 070 457,2830	682 564,7140	689 471,7975

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

Wykaz podmiotów prowadzących działalność na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w zakresie zbierania i transportu odpadów przedstawiono w załączniku Nr 5 oraz w zakresie odzysku i unieszkodliwiania odpadów przedstawiono w załączniku Nr 4 do dokumentu.

3.5. Działania zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie gospodarki odpadami

Zgodnie z art. 5 ustawy o odpadach, kto podejmuje działania powodujące lub mogące powodować powstawanie odpadów, powinien takie działania planować, projektować i prowadzić, tak aby:

- zapobiegać powstawaniu odpadów lub ograniczać ilość odpadów i ich negatywne oddziaływanie na środowisko przy wytwarzaniu produktów, podczas i po zakończeniu ich użytkowania,
- zapewniać zgodny z zasadami ochrony środowiska odzysk, jeżeli nie udało się zapobiec powstawaniu odpadów,
- zapewniać zgodne z zasadami ochrony środowiska unieszkodliwianie odpadów, których powstaniu nie udało się zapobiec lub których nie udało się poddać odzyskowi

Organizacja Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi z założenia zawiera działania zmierzające do poprawy sytuacji w gospodarce odpadami zgodne z ustawowymi zasadami postępowania z odpadami tzn. zapobiegania, odzyskiwania, unieszkodliwiania, bliskości, najlepszych dostępnych technik, zanieczyszczający płaci.

Dla zapobiegania powstawaniu odpadów na terenie województwa kujawsko-pomorskiego planuje się podjęcie następujących działań:

- wdrażanie efektywnych ekologicznie i ekonomicznie technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów, w tym technologii pozwalających na odzyskiwanie energii zawartej w odpadach w procesach termicznego i biochemicznego ich przekształcenia,
- prowadzenie wzmocnionej kontroli podmiotów prowadzących działalność w zakresie zbierania, transportu, odzysku i unieszkodliwiania odpadów,
- monitorowanie rzeczywistych wskaźników wytwarzania i morfologii odpadów,
- promowanie opakowań ulegających biodegradacji, przydatnych do kompostowania,
- intensyfikację edukacji ekologicznej promującej właściwe postępowanie z odpadami oraz prowadzenie skutecznej kampanii informacyjnej w tym zakresie.

4. WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE W PROJEKTACH UNII EUROPEJSKIEJ

4.1. Projekt CERREC

W grudniu 2010 r. Komitet Monitorujący Programu dla Europy Środkowej warunkowo zatwierdził do realizacji projekt CERREC (Central Europe Repair & ReUse Center and Networks), z udziałem 9 partnerów międzynarodowych, a tym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

W imieniu naszego regionu oraz pozostałych instytucji publicznych i prywatnych z Austrii, Włoch, Niemiec, Węgier, Republiki Czeskiej i Słowacji projekt złożyło austriackie Regionalne Przedsiębiorstwo Zarządzania Odpadami Komunalnymi ze Środkowego Tyrolu, w ramach 3. naboru Programu Europa Środkowa. W latach 2011-2014 (42 miesiące) partnerzy przedsięwzięcia wspólnie opracują m.in. koncepcje budowy sieci centrów napraw i ponownego wykorzystania odpadów, modele zarządzania jakością oraz procesy akredytacji, zbudują internetową platformę wymiany dobrych praktyk oraz wdrożą projekty pilotażowe w wybranych regionach w celu przetestowania funkcjonowania centrów. Istotnym elementem projektu jest maksymalne zaangażowanie, na każdym etapie przedsięwzięcia, osób i instytucji specjalizujących się w obszarze gospodarki odpadami, w tym władz regionalnych i lokalnych.

Założenia i cele projektu CERREC wprost wynikają z Dyrektywy Ramowej o Odpadach z 2008 r. (2008/98/EC), której przepisy wchodzi w życie z końcem grudnia 2010 r. Zapisano w niej obowiązek sporządzania przez państwa członkowskie programów zapobiegania powstawaniu odpadów, które mogą być elementem planów gospodarki odpadami. Zapobieganie zostało zdefiniowane jako środki, które są podejmowane, zanim substancja, materiał lub produkt staną się odpadem, aby zredukować: ilość odpadów, włączając w to ponowne użycie produktów lub wydłużenie czasu użycia produktów, ograniczając przy tym negatywne oddziaływanie wytworzonych odpadów na środowisko lub zdrowie ludzi albo zawartość substancji niebezpiecznych w materiałach i produktach.

W ramach realizacji projektu CERREC Województwo Kujawsko-Pomorskie planuje przeprowadzić m.in. następujące działania:

1. analiza stanu prawnego dot. gospodarowania odpadami z uwzględnieniem założeń realizacji projektu CERREC,
2. analiza stanu gospodarki odpadami, ocena ilości odpadów, prognozowanie zmian w tym zakresie,
3. przygotowanie metodologii oraz koncepcji zagospodarowania i ponownego wykorzystania produktów oraz odpadów,
4. przygotowanie i ujęcie w aktualizowanym Programie ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego założeń i zapisów Dyrektywy Ramowej o Odpadach z 2008., w szczególności informacji o aspektach ponownego wykorzystania czy przetworzenia odpadów,
5. określenie i wdrożenie działań zmierzających do przygotowania odpadów do ponownego użycia,
6. zaangażowanie partnerów zewnętrznych w realizację założeń Dyrektywy Ramowej o Odpadach z 2008 r.,
7. stworzenie programu pilotażowego mającego na celu uświadomienie społeczności regionu w zakresie selektywnej zbiórki odpadów umożliwiającej osiągnięcia najwyższych możliwych poziomów ponownego użycia odpadów,
8. przygotowanie założeń budowy, utrzymania i eksploatacji centrów napraw i ponownego wykorzystania produktów z określeniem efektów w postaci stworzenia dodatkowych miejsc pracy oraz ograniczenia ilości składowanych odpadów,
9. opracowanie systemu monitoringu i oceny realizacji zamierzonych celów projektu.

Budżet Województwa w ramach projektu wynosi 176 358 tys. euro, w tym 85% (tj. 149 904,30 euro) pochodzi z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Start projektu nastąpił w kwietniu 2011 roku.

Partnerzy projektu CERREC:

1. Abfallwirtschaft Tirol Mitte GmbH

(Regionalne Przedsiębiorstwo Zarządzania Odpadami Komunalnymi ze Środkowego Tyrolu, Austria).

Abfallwirtschaft Tirol Mitte GmbH to regionalne przedsiębiorstwo zarządzające odpadami w obszarze 151 gmin środkowej części Tyrolu. ATM odpowiedzialne jest za gospodarkę odpadami w tym regionie tj. selektywną zbiórkę odpadów, odzysk, kompostowanie, zarządza komunalnymi centrami zbiórki odpadów, ponadto prowadzi edukację w zakresie gospodarki odpadami i związanymi z nią problemami. Jest wysoko wykwalifikowaną i doświadczoną organizacją zajmującą się gospodarką odpadami w Austrii, oraz pionierem w zakresie innowacyjnych projektów związanych z selektywną zbiórką odpadów i zapobieganiem powstawania odpadów. Bierze udział w procesie wdrażania krajowego prawodawstwa będąc członkiem kilku grup ekspertów w zakresie gospodarki odpadami.

2. CZ Biom – Českě sdužení pro biomasu

(CZ Biom – Czeskie Stowarzyszenie na rzecz biomasy, Czechy)

CZ Biom (Českě sdužení pro biomasu) jest członkiem stowarzyszenia na rzecz biomasy, posiada duży udział w zakresie biomasy w Czeskiej Republice tj. w produkcji energii z biomasy i odzysku biomasy. Współpracuje z czeskim Ministerstwem Rolnictwa i Miastem Praga. CZ Biom posiada doświadczenie w zakresie projektów dotyczących odzysku odpadów brał udział między innymi w projekcie „Creating capacities supporting the fulfilment of waste management of communities and villages with public participation in the Pilsen and South Bohemian Region.

3. Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közalapítvány

(Fundacja imienia Bay Zoltán na rzecz prac badawczych, Węgry)

Fundacja Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közalapítvány zaangażowana była w kilka krajowych projektów dotyczących gospodarki odpadami. W związku z realizacją projektów stworzono warunki do niezbędnej współpracy między fundacją a firmami zajmującymi się wytwarzaniem i recyklingiem włączając publiczne służby zarządzające odpadami. W związku z posiadaną wiedzą i umiejętnościami fundacja uczestniczy w transpozycji europejskich dyrektyw do prawa węgierskiego oraz uczestniczy w procesie legislacyjnym.

4. ARGE Abfallvermeidung, Ressourcenschonung und nachhaltige Entwicklung GmbH

(ARGE zapobieganie powstawaniu odpadów, bezpieczny dla środowiska rozwój itd., Austria)

ARGE jest organizacją prowadzącą między innymi szkolenia, konferencje, seminaria z zakresu bezpiecznego dla środowiska rozwoju oraz gospodarki odpadami komunalnymi, skierowane do publicznych organizacji, instytucji, oraz społecznych i prywatnych przedsiębiorców. Dysponuje ponad czterystoma trenerami przeprowadzającymi szkolenia w całej Austrii.

5. Bundesarbeitsgemeinschaft Arbeit e.V.

(bag arbeit e.V. Państwowa organizacja nadzorująca i integrująca przedsiębiorców, Niemcy)

bag arbeit e.V. zrzesza około 400 członków wywodzących się z ponad 60 przedsiębiorstw specjalizujących się w odzysku i recyklingu tekstyliów, mebli i wyposażenia pomieszczeń mieszkalnych. W przyszłości, po pomyślnym uczestnictwie w projektach organizacja planuje uruchomić pracownie na rzecz rozwoju i podniesienia umiejętności lokalnych przedsiębiorców.

6. Langhe Menferrato Roero S C a r.l.

(LAMORO Agencja Rozwoju, Włochy)

LAMORO wprowadzało w życie kilka projektów o tematyce środowiskowej (Interreg III C GRDP i Interreg IVC RSC). Głównym celem działalności agencji jest promocja stosowania odnawialnych źródeł energii i rozwoju innowacyjnych rozwiązań w gospodarce odpadami.

7. Slovenská technika universita v Bratislave

(Słowacki Uniwersytet Technologiczny w Bratysławie, Słowacja)

Uniwersytet Technologiczny w Bratysławie uczestniczył w 15 projektach o tematyce związanej z przetwarzaniem odpadów. Projekty dotyczyły przemysłu drzewnego, stacji demontażu pojazdów i odpadów budowlanych. Ponadto posiada doświadczenie w zakresie organizacji warsztatów i konferencji o tematyce środowiskowej.

8. Prowincja di Rimini (Prowincja Rimini, Włochy)

W skład Prowincji Rimini wchodzi 27 miast. Posiada doświadczenie w kilku europejskich projektach tj. Interreg III B Cadses, Central Europe, LLL – Leonardo da Vinci i Interreg Adriatic. Priorytetem polityki środowiskowej Prowincja Rimini jest zachęcanie do odzysku i recyklingu.

4.2. Projekt Waste to Energy

Każdego roku Unia Europejska (UE) złożona z 27 państw członkowskich produkuje około 3 miliardów ton odpadów, która to ilość wciąż rośnie. Odpady oznaczają wszelkie materiały, wobec których podmiot, który je wytworzył nie znajduje dalszego zastosowania dla własnych celów produkcyjnych, przetwórczych lub konsumpcyjnych. Spośród 3 miliardów ton odpadów, około 90 ton uważa się za odpady niebezpieczne.

W celu zmniejszenia ilości odpadów oraz osiągnięcia zrównoważonej gospodarki odpadami, regiony sześciu krajów UE przystąpiły do wspólnego projektu. Projekt ten nosi nazwę Waste to Energy (W2E). Państwa członkowskie reprezentowane są przez wybrane regiony i ich samorządy lokalne.

Główne cele projektu W2E dążą do tego, by przy wzajemnej współpracy,

- zwiększyć wiedzę i zakres dobrej praktyki dotyczącej polityki regionalnej w związku ze zrównoważoną gospodarką odpadami,
- w sposób zrównoważony usprawnić gospodarkę odpadami przy zachowaniu hierarchii postępowania z odpadami,
- rozwinąć regionalne plany działania w celu usprawnienia zrównoważonej gospodarki odpadami (przy zastosowaniu Narzędzia Polityki).

Narzędzie polityki stworzono w oparciu o Dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów, tj. ramową dyrektywę o odpadach. Dyrektywa 2008/98/WE w sprawie odpadów określa hierarchię postępowania z odpadami. Hierarchia ta wyznacza porządek priorytetów w przeciwdziałaniu powstawaniu odpadów oraz w ustawodawstwie i polityce gospodarki odpadami:

- zapobieganie,
- przygotowanie do ponownego użycia,
- recykling,
- inne metody odzysku, np. odzysk energii,
- unieszkodliwianie.

Narzędzie Polityki skupia się na odpadach niebezpiecznych i komunalnych, jednak również pokrótce uwzględnia inne główne źródła odpadów.

W roku 2008 opublikowana została Dyrektywa 2008/08/WE w sprawie obchodzenia się z odpadami. Dyrektywa ta określa główne zasady dotyczące obchodzenia się z opadami w sposób nie mający negatywnego wpływu na środowisko lub zdrowie ludzkie. Zachęca ona również do stosowania hierarchii postępowania z odpadami, a także zasady „zanieczyszczający płaci”, tj. zasady mówiącej o tym, że koszty gospodarowania odpadami powinny być ponoszone przez obecnego lub poprzednich posiadaczy odpadów, lub też przez producenta wyrobu, z którego odpady powstają.

Dyrektywa ta weszła w życie w grudniu 2010.

Projekt Waste to Energy (W2E) jest projektem realizowanym we współpracy pomiędzy sześcioma krajami UE, reprezentowanymi przez wybrane regiony i samorządy lokalne.

Regiony biorące udział w projekcie to:

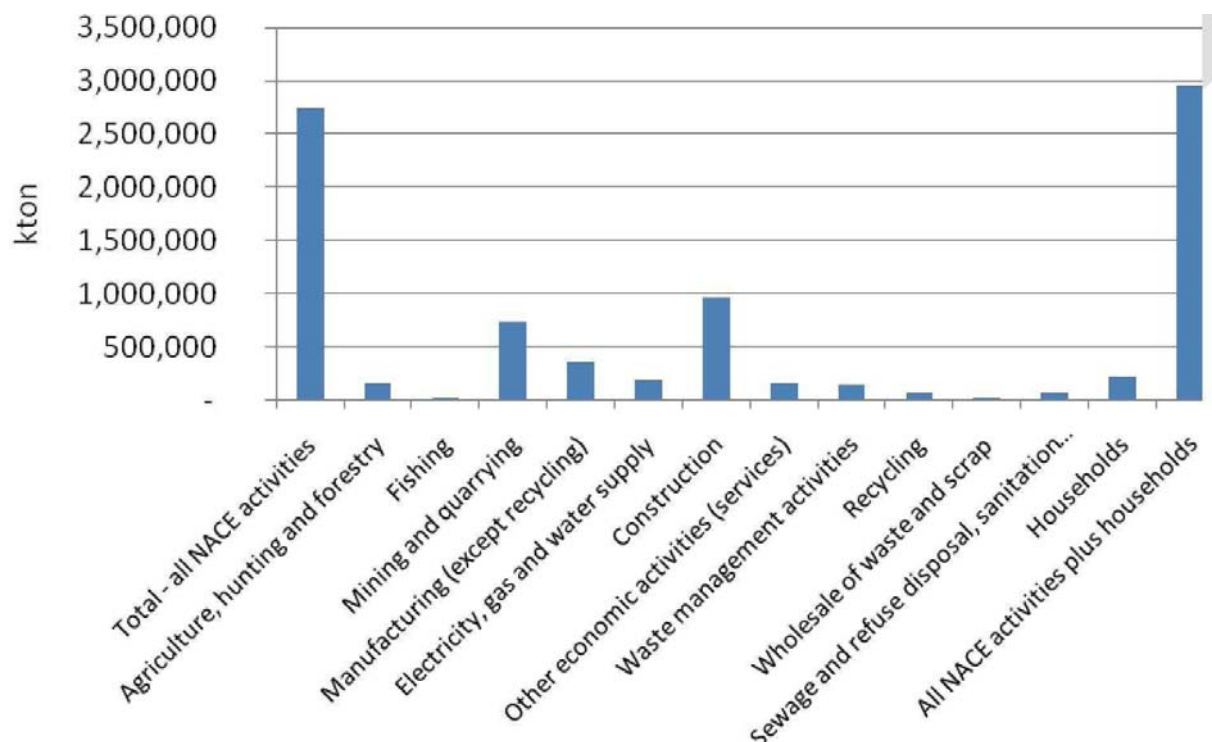
- Östergötland w Szwecji, reprezentowany przez Zarząd Administracyjny Hrabstwa Östergötland,
- Cumbria w Wielkiej Brytanii, reprezentowana przez Radę Hrabstwa Cumbria,
- Region Abruzzo we Włoszech, reprezentowany przez Regionalną Agencję Energetyczną Abruzzo,
- Węgry, reprezentowane przez Południową Wielkonizinną Agencję Rozwoju Regionalnego,
- Polska, reprezentowana przez województwo kujawsko-pomorskie,
- Słowacja, reprezentowana przez Słowacką Agencję Innowacji i Energetyki oraz Regionalną Agencję Energetyczną.

W roku 2008 ilość odpadów wytwarzanych w gospodarstwach domowych oraz tych wynikających z działalności gospodarczej wyniosła ponad pięć ton na jednego mieszkańca. Co dwa lata, na podstawie rozporządzenia w sprawie statystyk odpadów, gromadzone są informacje dotyczące produkcji i utylizacji odpadów w Unii Europejskiej. Informacje z roku 2008 są w dalszym

ciągu zestawiane, w związku z czym nie wszystkie dane są w tej chwili dostępne. W przypadku braku dostępu do danych za rok 2008 wykorzystuje się dane z roku 2006.

Odpady oznaczają wszelkie materiały, wobec których podmiot, który je wytworzył nie znajduje dalszego zastosowania dla własnych celów produkcyjnych, przetwórczych lub konsumpcyjnych. Spośród 3 miliardów ton odpadów, około 90 ton uważa się za odpady niebezpieczne.

Analizując całkowitą ilość odpadów, widzimy że największe ilości pochodzą z działalności gospodarczej, głównie z prac budowlanych i wydobywczych.

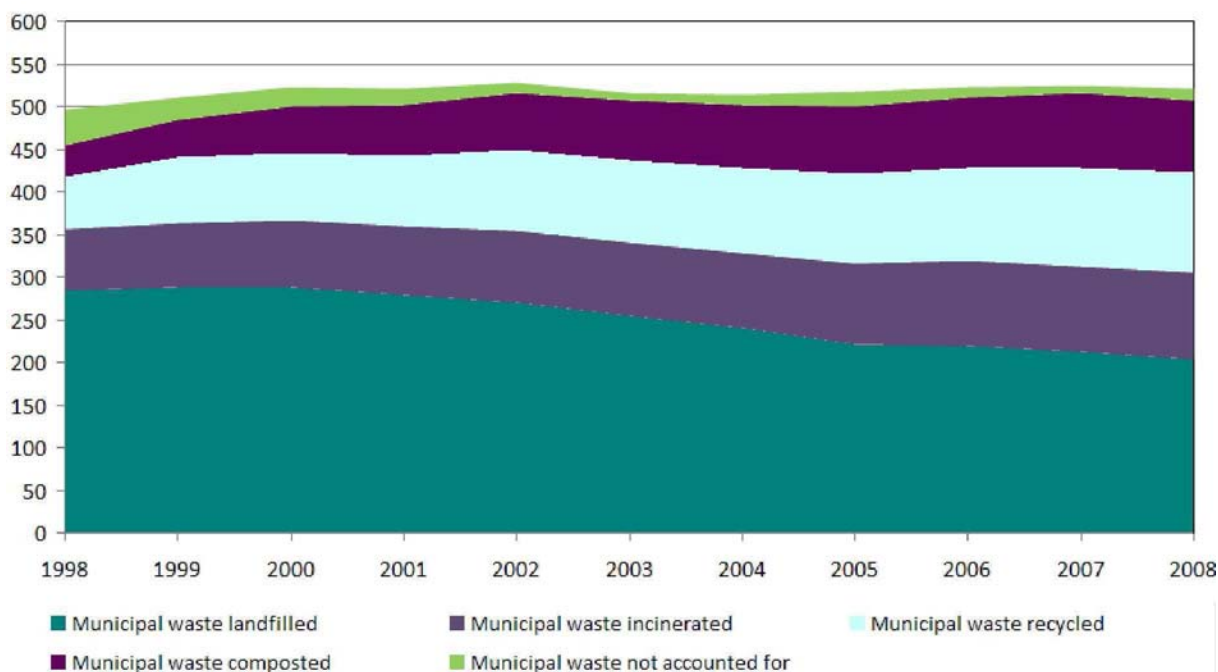

Ilość odpadów wytworzonych w roku 2006, gdzie działalność budowlana i wydobywcza przyczyniły się do największej produkcji odpadów (w tysiącach ton)

1. Razem – wszelka działalność NACE, 2. Rolnictwo, myślistwo i leśnictwo, 3. Rybołówstwo, 4. Kopalnie i kamieniołomy, 5. Działalność produkcyjna (z wyjątkiem recyklingu), 6. Dostawa energii, gazu i wody, 7. Działalność budowlana, 8. Inne formy działalności gospodarczej (usługi), 9. Gospodarka odpadami, 10. Recykling, 11. Sprzedaż hurtowa odpadów i złomu, 12. Utylizacja ścieków i odpadów, służba sanitarna, 13. Gospodarstwa domowe, 13. Wszelka działalność NACE wraz z gospodarstwami domowymi

Działalność budowlana przyczyniła się w 2006 r. do wytworzenia ok. 33% wszystkich odpadów, zaś na działalność kopalnianą i kamieniołomową przypadło 25% odpadów. Działalność produkcyjna wygenerowała ok. 12% odpadów. Odpady pochodzące z gospodarstw domowych stanowiły zaś dość niewielką część odpadów – ok. 7% całkowita ilość odpadów przypadająca na jednego mieszkańca wynikająca z produkcji bytowej oraz działalności gospodarczej wyniosła w 2006 r. 6 ton.

Obecnie, większość odpadów komunalnych poddawana jest recyklingowi, spalaniu lub jest składowana na wysypiskach śmieci. W związku z tym, że składowanie odpadów na wysypiskach ma ogromny wpływ na środowisko, w UE przykładą się wielką wagę do działań zapobiegających produkcji odpadów i odpowiedniej gospodarki odpadami. W ciągu ostatnich 15 lat nastąpiły znaczące zmiany w sposobach utylizacji odpadów. W okresie pomiędzy 1996 r. a 2008 r. ilość odpadów komunalnych poddawanych recyklingowi lub kompostowaniu znacznie wzrosła. W 2008 r. ok. 215 kg odpadów komunalnych przypadających na jednego mieszkańca poddawane było recyklingowi lub kompostowaniu, w porównaniu z 130 kg w roku 1996.

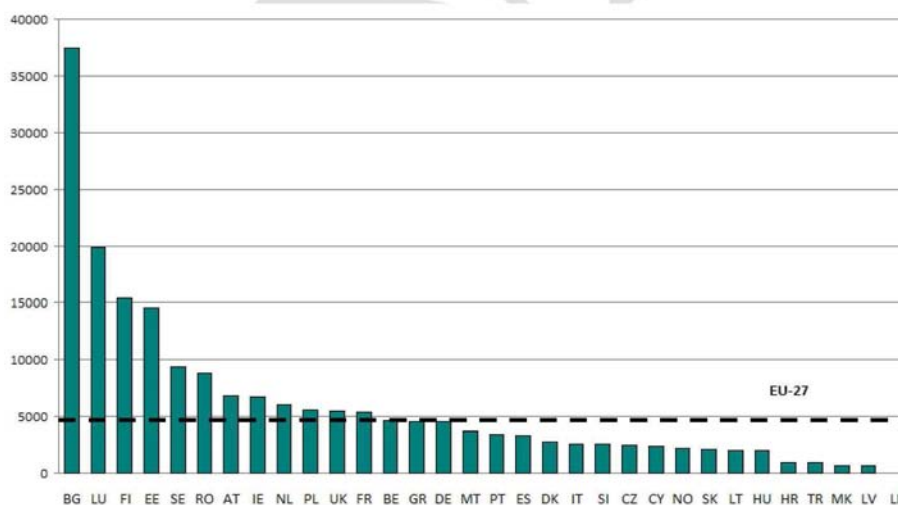
Ilość odpadów komunalnych poddawanych recyklingowi lub kompostowaniu, a także odpady spalane i składowane na wysypiskach w UE 27 w latach 1998-2008. Wszystkie liczby odnoszą się do kg przypadających na jednego mieszkańca

(od strony lewej do prawej) 1. Odpady komunalne składowane na wysypiskach, 2. Odpady kom. spalane, 3. Odpady kom. poddawane recyklingowi, 4. Odpady kom. kompostowane, 5. Niezarejestrowane odpady kom.

Przez długi czas składowanie odpadów na wysypiskach było najczęściej wybieraną opcją w krajach europejskich, jednakże wykorzystanie wysypisk zmniejszyło się z 60% w roku 1996 do 40% w roku 2008. W tym samym czasie, ilości spalanych odpadów wzrosły z 14% do 19%, a ilości odpadów poddawanych recyklingowi i kompostowanych wzrosły z 27% do 41%.

Obecna sytuacja odpadów w krajach biorących udział w projekcie Waste to Energy

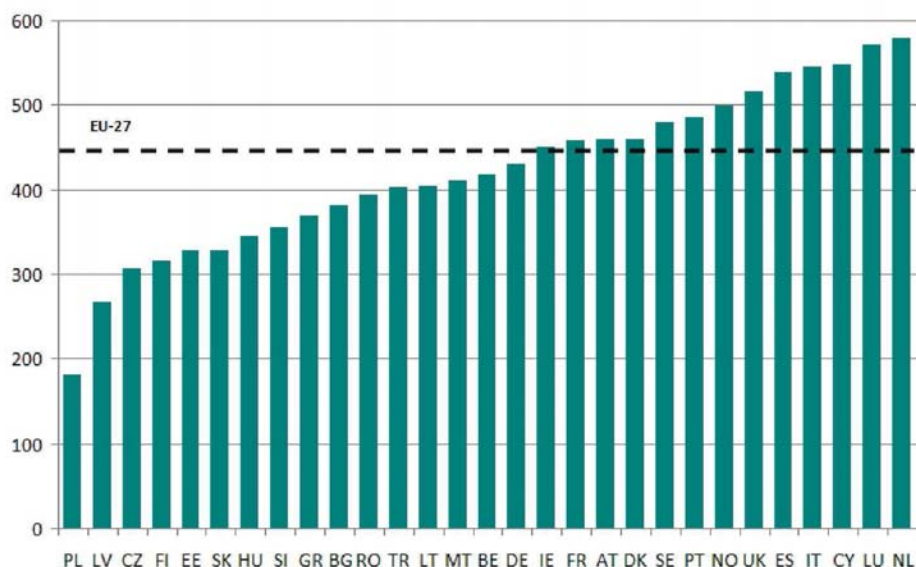
Spośród krajów uczestniczących w projekcie W2E, krajem wytwarzającym największą ilość odpadów jest Szwecja, ok. 9 500 kg na jednego mieszkańca (dane z 2008 r.). Większość produkowanych przez ten kraj odpadów (87%) pochodzi z działalności przemysłowej, głównie z przemysłu wydobywczego i kamieniołomowego. Polska i Wielka Brytania wygenerowały ok. 5 500 kg odpadów na jednego mieszkańca (dane z tego samego roku). Ilość odpadów wyprodukowanych przez Włochy i Słowację wyniosły ok. 2 500 kg na jednego mieszkańca, zaś przez Węgry – ok. 2000 kg. Średnia produkcja odpadów w krajach UE 27 w 2008 r. wyniosła więc ok. 5000 kg na jednego mieszkańca.

Source: Eurostat (enw_wasgen)

Całkowita ilość odpadów wyprodukowanych w krajach UE, w kg na jednego mieszkańca, Eurostat 2008

W przypadku odpadów z gospodarstw domowych, krajem produkującym największe ilości tych odpadów były Włochy – ok. 550 kg na jednego mieszkańca (2008 r.). Produkcja odpadów bytowych w Wielkiej Brytanii wyniosła ok. 520 kg na mieszkańca, zaś w Szwecji – ok. 480 kg. Na Węgrzech wygenerowano ok. 340 kg tych odpadów, zaś na Słowacji ok. 330 kg na jednego mieszkańca. Polska wygenerowała najmniejszą ilość odpadów pochodzących z gospodarstw domowych spośród krajów UE, tj. ok. 180 kg na jednego mieszkańca (dane z 2008 r.). Średnia produkcja odpadów z gospodarstw domowych w krajach UE w 2008 r. wyniosła więc ok. 445 kg na jednego mieszkańca.

Source: Eurostat (env_wasgen)

Odpady pochodzące z gospodarstw domowych (w kg na jednego mieszkańca, 2008 r.)

Podane całkowite ilości odpadów generowanych przez kraje biorące udział w projekcie to odpady pochodzące z różnych źródeł, a zatem możliwości gospodarowania nimi również różnią się w zależności od kraju, z którego pochodzą.

Projekt Waste to Energy to projekt, którego głównym celem jest opracowanie strategii działania pozwalających na zmniejszenie ilości składowanych odpadów, a jednocześnie znalezienie optymalnego sposobu ich ponownego wykorzystania w postaci energii. Regiony uczestniczące w tym przedsięwzięciu nie są jednakowo zaawansowane w zakresie metod i strategii zarządzania wytwarzanymi odpadami. W każdym z regionów istnieją indywidualne uwarunkowania społeczne, ekonomiczne, gospodarcze i inne w zakresie gospodarki odpadami oraz występują inne problemy. Mimo to jest wiele wspólnych kwestii, które mogą być rozwiązane w sposób systemowy dla wszystkich.

Waste to Energy (W2E) jest odpowiedzią na konkretne problemy wcielania w życie idei zrównoważonego rozwoju, z którymi borykają się lub borykały się regiony partnerskie. Ma on wspomóc wdrażanie gospodarki niskowęglowej (Low Carbon Economy) w regionach partnerskich oraz zidentyfikować najlepsze praktyki w polityce regionów partnerskich, które mogą mieć wpływ na gospodarkę odpadami i odzyskiwanie energii z tych odpadów. W trakcie realizacji projektu zostanie wypracowane uniwersalne narzędzie polityki regionalnej, wspierające regionalne plany działań dotyczące racjonalnej gospodarki odpadami.

5. KIERUNKI OCHRONY ŚRODOWISKA

Jako podstawowy cel ekologiczny na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego przyjmuje się zachowanie wysokich walorów środowiska przyrodniczego regionu w celu poprawy jakości życia jego mieszkańców oraz zwiększenia atrakcyjności i konkurencyjności województwa.

Jako naczelną zasadę ochrony środowiska województwa kujawsko-pomorskiego, podobnie jak polityki ekologicznej państwa, przyjmuje się sformułowaną w Konstytucji RP zasadę zrównoważonego rozwoju. Definicję zrównoważonego rozwoju należy rozumieć (za ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska) jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia jak i przyszłych pokoleń.

Osiągnięcie podstawowego celu ekologicznego będzie realizowane za pomocą sformułowanych czterech celów ekologicznych, które są zbieżne z celami Polityki ekologicznej państwa:

- poprawa jakości środowiska,
- zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii,
- ochrona i racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych,
- działania systemowe w ochronie środowiska.

Cele ekologiczne wyznaczają określone priorytety ochrony środowiska i przyczyniają się do minimalizacji lub likwidacji zidentyfikowanych problemów ekologicznych. Ilustruje to zamieszczony poniżej (na końcu rozdziału 5) schemat.

5.1. Cel ekologiczny: Poprawa jakości środowiska

Przeprowadzona szeroka analiza stanu jakości środowiska pozwoliła na zidentyfikowanie najważniejszych problemów ekologicznych województwa, które stały się podstawą do konieczności wytypowania kierunkowych działań naprawczych.

Minimalizacja lub likwidacja zidentyfikowanych problemów przebiegać będzie poprzez realizację następujących priorytetów:

- Poprawa jakości wód;
- Poprawa jakości powietrza atmosferycznego i ochrona klimatu;
- Poprawa klimatu akustycznego;
- Ochrona przed polami elektromagnetycznymi;
- Ochrona przed poważnymi awariami i poważnymi awariami przemysłowymi.
- Zarządzanie środowiskiem w aspekcie ochrony zdrowia

5.1.1. Poprawa jakości wód

Głównym kierunkiem działań w obszarze omawianego priorytetu jest zagwarantowanie dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych zgodnie z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej. Osiągnięcie minimum dobrego stanu wód ściśle związane jest z realizacją inwestycji infrastruktury technicznej zapewniającej odprowadzanie wytworzonych ścieków do systemów ich oczyszczania. Działanie to w zdecydowany sposób będzie wpływało na poprawę stanu sanitarnego wód rzek, w których stwierdza się wysoki poziom zanieczyszczenia bakteriologicznego typu coli jak również na ograniczenie negatywnego wpływu gospodarki rolnej na stan wód na obszarach wrażliwych na oddziaływanie azotu ze źródeł rolniczych. Dlatego zasadnicze wpływ na poprawę jakości wód ma realizacja celów Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych.

Kierunki działań do 2014 :

- inwentaryzacja istniejących ujęć wody z wydzieleniem eksploatowanych i nieczynnych; na ujęciach czynnych uwzględnienie ich stratygrafii i litologii rzutujących na przenikanie zanieczyszczeń z powierzchni ziemi, a tym samym ochronę warstwy wodonośnej;
- systematyczna likwidacja nieczynnych ujęć, aby poprzez nieeksploatowane studnie nie dochodziło do skażenia użytkowej warstwy wodonośnej;
- realizacja inwestycji, zapisanych w Krajowym programie oczyszczania ścieków komunalnych, w zakresie budowy, rozbudowy i/lub modernizacji oczyszczalni ścieków oraz sieci kanalizacji zbiorczej w aglomeracjach o równoważnej liczbie mieszkańców (RLM) powyżej 2000 mieszkańców,

- realizacja zadań inwestycyjnych w zakresie budowy, rozbudowy i/lub modernizacji oczyszczalni ścieków oraz sieci kanalizacji zbiorczej w aglomeracjach poniżej 2000 RLM uwzględnionych w Programie wyposażenia aglomeracji poniżej 2000 RLM w oczyszczalnie ścieków i systemy kanalizacji zbiorczej, w celu wypełnienia wymagań Dyrektywy 91/271/EWG,
- wspieranie realizacji projektów w zakresie zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych w tym w kierunku ich termicznego przekształcania,
- wspieranie budowy indywidualnych systemów oczyszczania ścieków lub innych odpowiednich rozwiązań zapewniających ten sam poziom ochrony środowiska w miejscach gdzie nie jest możliwa technicznie lub jest nieuzasadniona ekonomicznie budowa sieci kanalizacyjnej;
- budowa i rozbudowa systemów odbioru wód opadowych i roztopowych oraz ich oczyszczanie szczególnie w dużych miastach;
- wspieranie działań kontrolnych w zakresie likwidacji punktowych i obszarowych źródeł emisji nieoczyszczonych ścieków do środowiska wodnego i do ziemi;
- analiza wyników monitoringu jakości wód powierzchniowych i podziemnych, wytyczanie kierunków naprawczych dla poprawy złej jakości wód;
- identyfikacja potencjalnych źródeł zanieczyszczeń i opracowanie indywidualnych programów z uwzględnieniem specyfiki terenu;
- edukacja ekologiczna społeczeństwa zakresie potrzeb i możliwości dążenia do ochrony stanu jakości wód powierzchniowych i podziemnych;
- realizacja założeń Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej w gospodarce rolnej;
- wspieranie działań inwestycyjnych, których wynikiem będzie eliminacja emisji zanieczyszczeń przemysłowych do środowiska wodnego i do ziemi, w tym substancji szczególnie szkodliwych oraz powodujących zasolenie;
- inicjowanie i wspieranie działań inwestycyjnych, których wynikiem będzie poprawa jakości wód przeznaczonych do spożycia;
- inicjowanie, wspieranie opracowania i wdrażania programów naprawczych dla jednolitych części wód powierzchniowych sklasyfikowanych poniżej stanu dobrego ze szczególnym uwzględnieniem tych, posiadających zły stan ekologiczny (zlewnia rzeki Noteć i inne zlewnie, które w wyniku prowadzonych ocen w kolejnych latach „działania” Programu posiadały będą zły stan ekologiczny);
- realizacja zadań inwestycyjnych zapisanych w dokumentach planistycznych wynikających z wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej,
- inicjowanie, wspieranie opracowania i wdrażania programów naprawczych dla zbiorników zaporowych posiadających zły potencjał ekologiczny (w szczególności: Zbiornik Włocławski, Koronowski, Żur);

5.1.2. Poprawa jakości powietrza atmosferycznego i ochrona klimatu

Głównym kierunkiem działań w obszarze omawianego priorytetu jest zachowanie jakości powietrza wraz ze standardami emisyjnymi poprzez: utrzymywanie emisji substancji do powietrza atmosferycznego poniżej poziomów dopuszczalnych, poziomów docelowych, zachowanie emisji co najmniej na poziomach dopuszczalnych, poziomów docelowych, zmniejszanie emisji co najmniej do poziomów dopuszczalnych i poziomów docelowych na terenach, gdzie one nie są dotrzymywane, dążenie do zachowania poziomu celu długoterminowego, oraz przeciwdziałanie zmianom klimatu.

Kierunki działań do 2014 r.

- analiza wyników monitoringu jakości powietrza atmosferycznego według ocen rocznych, określanie kierunków działań naprawczych dla stref należących do klasy C;
- analiza skuteczności wdrażanych programów naprawczych w poszczególnych strefach, szczególnie z uwzględnieniem stref utrzymujących w latach 2006-2009 niekorzystną klasę C;
- sporządzanie i wdrażanie programów naprawczych dla stref zaklasyfikowanych do klasy C;
- podejmowanie działań w celu zapewnienia skutecznej ochrony zdrowia ludzkiego i środowiska poprzez utrzymywanie poziomu substancji w powietrzu poniżej lub co najwyżej na poziomie celu długoterminowego;
- obniżenie emisji pyłu i substancji gazowych w zakładach posiadających pozwolenia zintegrowane;
- wyznaczanie stref ograniczonej dostępności komunikacji w miastach, a zwłaszcza w miastach dużych, centrach zabytkowych, strefach uzdrowiskowych i szpitalnych w połączeniu z właściwie prowadzoną polityką parkingową;
- budowa obwodnic ze szczególnym uwzględnieniem miejscowości, przez które przebiegają główne drogi (np. drogi ekspresowej S 10)

- ograniczenie – docelowo eliminacja niskiej emisji ze źródeł komunalnych w miastach i terenach zwartej zabudowy mieszkaniowej poprzez: sukcesywną budowę sieci gazowej, zastępowanie paliw wysokoemisyjnych paliwami ekologicznymi (paliwami niskoemisyjnymi) energią ze źródeł zbiorczych lub energią ze źródeł odnawialnych oraz promocję budownictwa energooszczędnego;
- analiza stopnia dostosowania się podmiotów gospodarczych do zapisów Dyrektywy Rady 96/61/WE (zwaną Dyrektywą IPPC) w sprawie zintegrowanego zapobiegania i ograniczania zanieczyszczeń oraz wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT);
- wspieranie w uzyskaniu oraz promocja jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych uzyskujących certyfikat ISO;
- wycofywanie z obrotu i stosowania substancji niszczących warstwę ozonową;
- osiągnięcie poziomu celu długoterminowego stężenia ozonu w powietrzu atmosferycznym na poziomie 6000 µg/m³·h w roku 2020,
- edukacja ekologiczna w zakresie potrzeb i możliwości dążenia do ochrony powietrza atmosferycznego i klimatu m.in. poprzez oszczędność energii elektrycznej, promowanie stosowania niskoemisyjnych lub odnawialnych źródeł energii, biopaliw itp.

5.1.3. Poprawa klimatu akustycznego

Głównym kierunkiem działań w obszarze omawianego priorytetu jest zachowanie wymaganych przepisami prawa standardów klimatu akustycznego, w odniesieniu do rodzajów terenów, których sposób zagospodarowania powoduje pełnienie określonych funkcji podlegających ochronie akustycznej. Są nimi tereny zabudowy mieszkaniowej, turystycznej, rekreacyjnej oraz tzw. około zdrowotnej, najczęściej narażone na uciążliwości emisji hałasu komunikacyjnego.

Kierunki działań do 2014 r.

- coroczne monitorowanie klimatu akustycznego w miastach i analiza wyników rocznego monitoringu hałasu, określanie kierunków działań naprawczych;
- opracowanie map akustycznych dla aglomeracji o liczbie mieszkańców powyżej 100 tysięcy – miasto Toruń i Włocławek oraz terenów poza aglomeracjami znajdującymi się w zasięgu oddziaływania dróg, po których przejeżdża ponad 3 000 000 pojazdów rocznie (czyli 8219 pojazdów/dobę);
- opracowanie i wdrażanie programów naprawczych - programów ochrony środowiska przed hałasem;
- analiza skuteczności realizacji działań zawartych w programach ochrony środowiska przed hałasem;
- wspieranie działań prowadzących do eliminacji bądź ograniczenia do poziomów dopuszczalnych emisji hałasu przemysłowego;
- zachowanie właściwych odległości od elektrowni wiatrowych w stosunku do istniejącej i planowanej zabudowy przeznaczanej na stały pobyt ludzi gwarantujących zachowanie dopuszczalnych poziomów natężenia hałasu,
- wspieranie działań prowadzących do ograniczenia emisji hałasu komunikacyjnego w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców – Bydgoszcz, Toruń, Włocławek oraz miast poniżej 100 tys. mieszkańców – Aleksandrów Kujawski, Brodnica, Chełmno, Ciechocinek, Grudziądz, Golub Dobrzyń, Inowrocław, Jabłonowo Pomorskie, Lipno, Łasin, Mogilno, Nakło n/Notecią, Radziejów, Radzyń Chełmiński, Rypin, Strzelno, Tuchola, Wąbrzeźno, Żnin, na terenie których badania prowadzone w porze dnia i dnia i nocy wykazywały przekroczenia dopuszczalnych poziomów dźwięku;
- wspieranie realizacji inwestycji wpływających na zmniejszenie uciążliwości hałasu komunikacyjnego – budowę obwodnic, budowę i przebudowę dróg, realizacja elementów technicznych zieleni izolacyjnej itp.;
- prowadzenie działań prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania negatywnemu oddziałyaniu akustycznego elektrowni wiatrowych w stosunku do istniejących i planowanych terenów przeznaczonych na stały pobyt ludzi,
- kontynuacja działań monitorujących używanie spalinowego sprzętu motorowodnego na wodach powierzchniowych;
- monitorowanie przestrzegania zasad strefowania terenów w planowaniu przestrzennym w odniesieniu do nowo zagospodarowywanych terenów

5.1.4. Ochrona przed polami elektromagnetycznymi

Głównym kierunkiem działań w obszarze omawianego priorytetu jest zachowanie wymaganych przepisami prawa standardów poziomów pól elektromagnetycznych na terenach zabudowy mieszkaniowej oraz w terenach dostępnych dla ludności tj. utrzymywanie poziomów poniżej dopuszczalnych lub co najmniej na zachowaniu poziomów dopuszczalnych, oraz zmniejszanie do co najmniej poziomów dopuszczalnych na terenach gdzie nie są one dotrzymanywane.

Kierunki działań do 2014 r.

- analiza wyników monitoringu pól elektromagnetycznych pod kątem ochrony ludności przed wzrostem poziomów sztucznie wytworzonych pól elektromagnetycznych w środowisku ;
- prowadzenie monitoringu poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku wraz z rejestrem informacji o terenach, na których występują przekroczenia dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych;
- monitorowanie przestrzegania zasad ochrony ludzi przed oddziaływaniem pól elektromagnetycznych w planowaniu przestrzennym w odniesieniu do terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową i miejsc dostępnych dla ludności.

5.1.5. Ochrona przed poważnymi awariami i poważnymi awariami przemysłowymi oraz zapobieganie szkodom w środowisku

Głównym kierunkiem działań w obszarze omawianego priorytetu jest zapobieganie powstawaniu zdarzeń mogących powodować poważną awarię oraz ograniczanie jej skutków dla ludzi i środowiska.

Kierunki działań do 2014 r.

- edukacja ekologiczna w celu wykreowania właściwych zachowań społeczeństwa w sytuacjach wystąpienia zagrożeń środowiska powodowanych wystąpieniem zdarzeń o znamionach poważnych awarii;
- wyznaczanie bezpiecznych miejsc parkingowych dla pojazdów przewożących substancje niebezpieczne;
- zbudowanie sprawnego systemu monitoringu transportu substancji niebezpiecznych na terenie województwa;
- analiza porównawcza (bieżąca i z lat poprzednich) liczby, miejsc oraz rodzaju materiałów niebezpiecznych będących sprawcami wystąpienia zdarzeń o znamionach poważnych awarii, w celu wytypowania miejsc i obiektów wymagających objęciem działaniami kontrolnymi;
- wspieranie Jednostek Ratowniczo-Gaśniczych w doposażaniu w specjalistyczny sprzęt ratownictwa technicznego;
- zapobieganie bezpośrednim zagrożeniom wystąpienia szkody w środowisku i szkodom w środowisku;
- w przypadku wystąpienia szkody w środowisku - egzekwowanie od podmiotów korzystających z środowiska obowiązku podjęcia działań naprawczych, działań zapobiegawczych oraz naprawy elementów przyrodniczych do przywrócenia stanu początkowego oraz usunięcia zagrożenia dla zdrowia ludzi.

5.1.6. Zarządzanie środowiskiem w aspekcie ochrony zdrowia

Głównym kierunkiem działań w zakresie relacji środowisko-zdrowie jest kontynuowanie procesu włączenia problematyki do procedur zarządzania jakością środowiska, zmniejszenie narażenia na czynniki szkodliwe w środowisku życia i pracy, kontynuowanie realizacji strategicznych programów rządowych zgodnie z wytycznymi Europejskiego Biura Światowej Organizacji Zdrowia.

Kierunki działań do 2014 r.

- wdrażanie strategicznego programu rządowego „Środowisko a zdrowie”, zgodnego z wytycznymi Europejskiego Biura Światowej Organizacji Zdrowia,
- stwarzanie i doskonalenie dostępnych systemów informacyjnych dla celów monitoringu „Środowiskowych zagrożeń zdrowia i ich skutków”,
- wprowadzenie ekologicznych systemów grzewczych w miastach, w których notuje się przekroczenia dopuszczalnych poziomów substancji, w celu zmniejszenia zapadalności na choroby układu oddechowego;
- ochrona Głównych Zbiorników Wód Podziemnych jako jedynej rezerwuarów czystych wód podziemnych;
- przyspieszenie budowy systemów oczyszczania i odprowadzania ścieków na terenach wiejskich;
- łagodzenie istniejących nieprawidłowości lokalizacyjnych przez budowę ekranów akustycznych i innych zabezpieczeń;
- wdrożenie programów profilaktyki medycznej skutków zdrowotnych narażenia na szkodliwe czynniki środowiska;
- wspieranie sukcesywnej eliminacji z rynku benzyn wysokooktanowych oraz samochodów bez katalizatorów, promowanie stosowania paliw ekologicznych;

- restrukturyzacja produkcji rolniczej na obszarach o glebach nadmiernie zanieczyszczonych substancjami chemicznymi;
- stosowanie skutecznych technologii uzdatniania wody w systemach powierzchniowych ujęć wód, zapobiegających powstawaniu wtórnych mikro zanieczyszczeń wody;
- opracowanie i wdrażanie zintegrowanych programów edukacji ekologicznej, zdrowotnej i konsumenckiej;
- doskonalenie systemu wczesnego wykrywania zagrożeń ludzi i środowiska ze strony promieniowania jonizującego i niejonizującego;

Perspektywiczne kierunki działań do 2018 r.

W okresie perspektywicznym „działania” Programu należy założyć kontynuację wszystkich działań prowadzących do poprawy jakości środowiska w tym:

- stała analiza monitoringu jakości środowiska (jakości powietrza, jakości wód, ochrony ludzi przed hałasem i promieniowaniem elektromagnetycznym, potencjalnych sprawców wystąpienia zdarzeń o znamionach poważnych awarii);
- analiza skuteczności opracowanych i wdrażanych programów naprawczych;
- wspieranie działań kontrolnych prowadzących do poprawy jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego i zdrowotności ludzi;
- osiągnięcie stopnia – 75% redukcji całkowitej ładunku azotu i fosforu w ściekach komunalnych oraz zakończenie programu budowy, rozbudowy i modernizacji systemów kanalizacji i oczyszczalni ścieków w aglomeracjach o RLM od 2000 do 5000;
- osiągnięcie minimum dobrego stanu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych oraz dobrego potencjału ekologicznego sztucznych i silnie zmienionych jednolitych części wód;
- dalsza poprawa jakości powietrza atmosferycznego w wyznaczonych strefach;
- redukcja emisji gazów cieplarnianych zgodnie z ustaleniami zewnętrznymi i zapobiegania niszczenia warstwy ozonowej;
- wspieranie doskonalenia systemu wczesnego wykrywania zagrożeń ludzi i środowiska;
- edukacja ekologiczna społeczeństwa zakresie potrzeb i możliwości dążenia do poprawy jakości środowiska, bezpieczeństwa ekologicznego, zdrowotności i bezpieczeństwa ludzi.

Osiągnięcie zakładanego celu ekologicznego Poprawa jakości środowiska poprzez realizację zakładanych kierunków działań do 2014 r. i perspektywicznych kierunków działań do 2018 r. będzie prowadziła do minimalizacji lub całkowitej eliminacji zidentyfikowanych następujących problemów ekologicznych województwa:

- 2.13.1. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych,
- 2.13.2. Znaczące braki w uporządkowaniu systemów gospodarki ściekowej,
- 2.13.6. Jakość powietrza atmosferycznego,
- 2.13.7. Ponadnormatywne poziomy dźwięku,
- 2.13.9. Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe.

5.2. Cel ekologiczny: Zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii

Surowce, materiały, woda i energia tworzą środowisko życia człowieka a także stanowią istotną część składową procesów produkcyjnych. Należy więc traktować je jako dobro, które powinno wykorzystywać się w sposób racjonalny, ponieważ tylko wtedy przyczyni się do rozwoju gospodarczego państwa/regionu nie zagrażając jednocześnie jego bezpieczeństwu ekologicznemu. Szczególnie zasoby nieodnawialne powinny być użytkowane w taki sposób, aby nie uległ zmniejszeniu kapitał przyrodniczy obszaru występowania. W czasach silnego rozwoju społeczno-gospodarczego dużego znaczenia nabiera aspekt efektywności użytkowania energii, zmniejszenia odpadowości produkcji, wykorzystywania w codziennym życiu odnawialnych źródeł energii, zmniejszenia odpadowości produkcji, wykorzystywania odnawialnych źródeł energii, a także umiejętnego kształtowania zasobów wodnych. Aby doprowadzić do zrównoważonego i optymalnego wykorzystania surowców, materiałów, wody i energii na terenie województwa wyodrębniono szereg działań ujętych w trzech priorytetach ekologicznych:

- Materiałochłonność, wodochłonność, energochłonność i odpadowość;
- Kształtowanie zasobów wodnych oraz ochrona przed powodzią i skutkami suszy;
- Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych.

5.2.1. Materiałochłonność, wodochłonność, energochłonność i odpadowość

Silny rozwój społeczno-gospodarczy powoduje coraz większe zachwianie równowagi pomiędzy potrzebami codziennego życia człowieka, potrzebami przemysłu i energetyki a dostępnością surowców i wody. Konieczne jest podjęcie działań w kierunku zmniejszenia materiałochłonności, wodochłonności, energochłonności i odpadowości życia człowieka oraz działalności gospodarczej.

Kierunki działań do roku 2014:

- modernizacja procesów przemysłowych w kierunku osiągnięcia normatywów najlepszej dostępnej techniki,
- wspieranie i intensyfikacja stosowania zamkniętych obiegów wody w przedsiębiorstwach,
- wspieranie działań zmierzających do zmniejszenia zużycia wody i podniesienia efektywności wykorzystania energii w gospodarce komunalnej,
- wspieranie działań mających na celu minimalizację i ograniczanie ilości powstawania odpadów,
- wspieranie projektowania i realizacji energooszczędnego budownictwa,
- zwiększenie sprawności wytwarzania energii i zmniejszenia strat energii w przesyśle.

5.2.2. Kształtowanie zasobów wodnych oraz ochrona przed powodzią i skutkami suszy

Prowadzone przez ostatnie dziesięciolecia działania polegające m.in. na intensywnej melioracji gruntów doprowadziły do zaburzenia zdolności naturalnego retencjonowania wody, a w konsekwencji do zmniejszenia możliwości zapobiegania lub ograniczania skutków niekorzystnych zjawisk pogodowych, takich jak powódzie czy susze. Województwo kujawsko-pomorskie znajduje się w specyficznej sytuacji - z jednej strony część jego terenów narażonych jest na niebezpieczeństwo powodzi, z drugiej zaś strony część terenów odznacza się najniższymi sumami opadów w kraju.

Kierunki działań do roku 2014:

- realizacja działań zmierzających do obniżenia zagrożenia powodziowego wynikających z wdrażania Dyrektywy 2007/60/WE w sprawie oceny i zarządzania ryzykiem powodziowym,
- tworzenie warunków do szerokiego korzystania z wód (rekreacja, energetyka, żegluga-modernizacja i rozwój śródlądowych dróg wodnych,) przy niepogarszaniu ich jakości,
- realizacja programu małej retencji województwa kujawsko - pomorskiego,
- realizacja programu ochrony przeciwpowodziowej w województwie kujawsko-pomorskim,
- przebudowa, rozbudowa, budowa i modernizacja wałów przeciwpowodziowych,
- monitoring właściwego utrzymania wód i urządzeń wodnych,
- utrzymanie koryt rzecznych,
- modernizacja urządzeń wodnych melioracji podstawowych poprzez udrażnianie rzek i kanałów dla ryb dwuśrodowiskowych,
- poprawa warunków do korzystania z wód (tworzenie rezerw wodnych) oraz ochrona obszarów wodno-błotnych,
- wyznaczenie obszarów zalewowych i polderów,
- budowa, przebudowa i modernizacja melioracji szczegółowych (w tym tworzenie zasobów wodnych poprzez nawadnianie).

5.2.3. Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych

Jednym z priorytetów polityki energetycznej państwa jest rozwój energetyki opartej na wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii. Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się korzystnymi warunkami do rozwoju OZE na bazie większości źródeł tj. dla energetycznego wykorzystania wiatru, biomasy, biogazu, wody, słońca oraz ciepła geotermalnego, jak również produkcji biokomponentów do biopaliw. Należy dążyć do jak największego wykorzystania OZE w codziennym życiu przy jednoczesnym poszanowaniu elementów środowiska geograficznego.

Kierunki działań do roku 2014:

- sporządzenie analizy dotyczącej wyznaczenia terenów dla lokalizacji elektrowni wiatrowych, w tym szczególnie parków wiatrowych oraz innych instalacji OZE,
- intensyfikacja wykorzystania mechanizmów wsparcia rozwoju OZE z prowadzeniem działań edukacyjnych oraz popularyzacyjnych,
- lokalizowanie elektrowni wiatrowych na terenach nie kolidujących z obszarami chronionymi, obszarami o walorach kulturowych i przyrodniczych, w tym szlakami wędrówek ptaków, budynkami mieszkalnymi, budynkami mieszkalnymi w zabudowie zagrodowej z zachowaniem i poszanowaniem ładu przestrzennego województwa,

- wspieranie i aktywizacja samorządów gminnych w kierunku wykorzystania lokalnych zasobów dla zwiększenia ilości energii uzyskiwanej ze źródeł odnawialnych,
- wspieranie wykorzystania wód termalnych jako ekologicznego źródła ciepła,
- realizacja przedsięwzięć z zakresu małej retencji (hydroelektrownie) z zachowaniem drożności korytarzy ekologicznych.

Perspektywiczne kierunki działań do roku 2018:

W dalszej perspektywie czasowej działania polegać będą na:

- ciągłym monitoringu zużycia wody, energii i produkcji odpadów, a także wspieraniu współpracy uczelni i przedsiębiorców w zakresie rozwoju technologii służących ochronie środowiska oraz przedsiębiorców w procesie wdrażania ekoinnowacji w zakładach produkcyjnych,
- prowadzeniu szeroko pojętych prac zmierzających do racjonalizacji gospodarki wodnej, w tym ciągłym monitoringu zagospodarowania przestrzennego na terenach narażonych na niebezpieczeństwo powodzi,
- ciągłym monitoringu lokalizacji urządzeń OZE, w tym elektrowni wiatrowych, a także na wspieraniu wdrażania kogeneracyjnych systemów energetycznych (jednoczesne wytwarzanie ciepła i energii elektrycznej) z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii.

Realizacja celu ekologicznego Zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii poprzez realizację zakładanych kierunków działań do 2014 r. i perspektywicznych kierunków działań do 2018 r. będzie prowadziła do sukcesywnego rozwiązywania następujących problemów ekologicznych:

- 2.13.1. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych
- 2.13.4. Zagrożenie deficytem wody w okresie wegetacyjnym
- 2.13.5. Żywiłowy rozwój energetyki wiatrowej
- 2.13.8. Zagrożenie powodzią

5.3. Cel ekologiczny: Ochrona i racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych

Rozwój społeczno-gospodarczy zawsze lecz w różnym stopniu odbywa się kosztem zasobów środowiska przyrodniczego. Ochrona zasobów przyrodniczych przed nieracjonalnym wykorzystaniem i zgodne z zasadą zrównoważonego ich czerpanie dla potrzeb społeczno gospodarczych powinny uwzględniać potrzeby zachowania zasobów przyrodniczych i walorów krajobrazowych dla zwiększenia atrakcyjności regionu oraz zapewnienia odpowiedniego poziomu jakości życia mieszkańców. Ochrona powinna dotyczyć zarówno poszczególnych elementów środowiska, jak i całości ekosystemów.

Zapewnienie ochrony i racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych na terenie województwa wymaga zastosowania następujących priorytetów ekologicznych:

- Prawna ochrona przyrody i krajobrazu
- Ochrona i zrównoważony rozwój lasów
- Ochrona powierzchni ziemi i gleb
- Ochrona zasobów kopalin

5.3.1. Ochrona przyrody i krajobrazu

Głównym celem w zakresie ochrony zasobów przyrodniczych i zachowania walorów krajobrazowych jest ochrona różnorodności biologicznej regionu na poziomie wewnątrzgatunkowym (genetycznym), gatunkowym i ponadgatunkowym (ekosystemowym i krajobrazowym). Niezbędna jest ochrona chronionych i rzadko występujących gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz zapewnienie ciągłości istnienia dzikiej fauny i flory oraz zapewnienie równowagi ekologicznej ekosystemów o wartości przyrodniczej.

Kierunki działań do roku 2014:

- udział samorządu województwa w racjonalnym kształtowaniu europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 na terenach najcenniejszych przyrodniczo z zachowaniem możliwości rozwoju gospodarczego województwa,
- opiniowanie planów ochrony i planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 pod kątem osiągnięcia kompromisu między ochroną przyrody a racjonalnym rozwojem społeczno-gospodarczym,
- opiniowanie planów ochrony dla rezerwatów przyrody,
- powiększenie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego na tereny północnej części Kotliny Toruńskiej i jej strefy krawędziowej,

- sporządzanie i aktualizacja planów ochrony dla parków krajobrazowych,
- dostosowanie reżimów ochronnych na obszarach chronionych do potrzeb ochrony przyrody i krajobrazu oraz do zamierzeń rozwoju społeczno-gospodarczego,
- realizacja powszechnej inwentaryzacji przyrodniczej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów chronionych i korytarzy ekologicznych,
- wdrażanie zasad ochronnych na obszarze rezerwatu biosfery „Bory Tucholskie”,
- dalsze wdrażanie strategii rozwoju obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”,
- utrzymanie różnorodności siedlisk przyrodniczych oraz gatunków i ich siedlisk,
- utrzymywanie na właściwym poziomie populacji bobra, zgodnie z pojemnością danego ekosystemu,
- zwiększenie do stanu właściwego liczebności populacji dzikiego królika, zająca, bażanta i kuropatwy,
- ochrona krajobrazu otwartego przed inwestycjami dysharmonijnymi,
- wprowadzenie programu udroźnienia rzek w celu umożliwienia migracji organizmów wodnych,
- intensyfikacja wdrażania i promocji programów rolnośrodowiskowych,
- poprawa stanu zniszczonych cennych przyrodniczo ekosystemów, zwłaszcza dolin rzecznych oraz siedlisk, w tym wodno-błotnych i leśnych,
- wspieranie kompleksowych badań florystycznych, faunistycznych i krajobrazowych oraz rozwój systemu wymiany informacji przyrodniczej,
- sukcesywna rewaloryzacja parków podworskich i miejskich,
- przeciwdziałanie wprowadzaniu gatunków obcej flory i fauny.

5.3.2. Ochrona i zrównoważony rozwój lasów

Głównym celem w zakresie ochrony lasów i racjonalnej gospodarki leśnej jest dążenie do dalszego powiększania powierzchni leśnej województwa przez zalesianie gruntów o niskiej przydatności rolniczej. Jako ważne uznaje się kształtowanie wielofunkcyjnego leśnictwa („na podstawach ekologicznych”), w którym obok funkcji gospodarczych wyraźnie eksponowane są funkcje: ekologiczna i społeczna.

Kierunki działań do roku 2014:

- zwiększanie lesistości województwa w wyniku dalszego zalesienia gruntów porolnych na poziomie co najmniej 300 ha rocznie,
- uwzględnianie uwarunkowań przyrodniczo-krajobrazowych w planowaniu nowych zalesień,
- kształtowanie „zielonych pierścieni” wokół Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Metropolitalnego oraz wokół Włocławka i Grudziądza,
- działania na rzecz dostosowania składu gatunkowego drzewostanów do siedlisk poprzez ograniczenia nasadzeń sosny na rzecz gatunków liściastych,
- zwiększenie stabilności ekosystemów leśnych poprzez zróżnicowanie struktury pionowej drzewostanów, urozmaicenie formy zmieszania,
- racjonalne rekreacyjne udostępnianie lasów,
- tworzenie spójnych kompleksów leśnych szczególnie w obszarze korytarzy ekologicznych i wododziałów,
- kontynuowanie przebudowy drzewostanów zniekształconych lub uszkodzonych w wyniku działalności człowieka,
- kontynuowanie i rozwijanie monitoringu środowiska leśnego w celu rozpoznania stanu lasu, przeciwdziałania pożarom, rozwojowi szkodników i chorób.

5.3.3. Ochrona powierzchni ziemi i gleb

Rozwój społeczno-gospodarczy odbywa się w przestrzeni bardzo dużym kosztem tzw. rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Z użytkowania rolniczego wyłączane są tereny o bardzo dużej przydatności rolniczej. Niewłaściwe gospodarowanie gruntami powoduje nasilanie procesów erozji gleb, skoncentrowany odpływ wód opadowych oraz zagrożenie procesami osuwiskowymi. Wyłączanie znacznych areałów wysokoprodukcyjnych gleb powinno być zawsze poprzedzone kompleksową analizą skutków ekologicznych, ekonomicznych i społecznych.

Kierunki działań do roku 2014:

- prowadzenie działań prewencyjnych w zakresie przeciwdziałania wyłączenia z użytkowania rolniczego gleb o wysokich walorach użytkowych,
- przestrzeganie zasad dobrej praktyki rolniczej w zakresie ochrony gleb użytkowanych rolniczo,
- ograniczanie procesów erozji wodnej i wietrznej,

- prowadzenie okresowych badań jakości gleby i ziemi,
- rekultywacja gleb zdegradowanych metodami biologicznymi i technicznymi,
- wdrażanie programów rolnośrodowiskowych uwzględniających działania prewencyjne,
- prowadzenie bieżącej rekultywacji i zagospodarowania gruntów zdegradowanych, w tym terenów powojсковych i przemysłowych,
- przestrzeganie i egzekwowanie wymogu rekultywacji terenów poeksploatacyjnych,
- preferowanie rekultywacji terenów poeksploatacyjnych w kierunku leśnym i wodnym.

5.3.4. Ochrona zasobów kopalin

Zasoby kopalin należą do ważniejszych bogactw naturalnych województwa. Poznanie wszystkich ich zasobów oraz racjonalne wykorzystanie decydować będzie o możliwościach rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Z uwagi, iż kopaliny nie odnawiają się należy racjonalnie planować ich pozyskanie (także w przestrzeni). Eksploatacja kopalin często niesie zagrożenia dla środowiska, w tym w szczególności dla powierzchni ziemi i wód, dlatego musi odbywać się w sposób maksymalnie ograniczający te zagrożenia i z zapewnieniem rekultywacji terenów powyrobowiskowych.

Kierunki działań do roku 2014:

- dalsze rozpoznawanie bazy surowcowej oraz stworzenie i systematyczne aktualizowanie bilansu kopalin województwa kujawsko-pomorskiego,
- ochrona zasobów perspektywicznych kopalin w tym wód leczniczych i termalnych przed ich ilościową i jakościową degradacją na skutek nadmiernej eksploatacji oraz przenikania do warstw wodonośnych zanieczyszczeń z powierzchni ziemi,
- unikanie lokalizacji inwestycji strategicznych na terenach złóż kopalin,
- niepodejmowanie eksploatacji złóż węgla brunatnego na terenie województwa do czasu kompleksowej oceny korzyści i szkód ekologicznych, ekonomicznych i społecznych tego typu działań,
- zmniejszanie strat zasobów i surowców w toku ich pozyskiwania przez właściwą i oszczędną gospodarkę złożem, pełne wykorzystanie kopaliny głównej oraz kopalin towarzyszących, jak również odzysk surowców z kopalin odpadowych, wykorzystanie surowców zawartych w hałdach, zwałach oraz osadnikach,
- ograniczanie tendencji polegającej na eksploatacji kopalin (w szczególności piasków i żwirów) z małych złóż o powierzchni do 2 ha oraz uwzględnianie
- poszukiwanie złóż gazu z łupków i ewentualna ich eksploatacja z zachowaniem wymogów ochrony środowiska, w tym nie dopuszczeniem do zanieczyszczenia wód i jak najmniejszych przekształceń powierzchni ziemi,
- zastępowanie kopalin surowcami z innych źródeł, w szczególności surowcami odtwarzalnymi i odzyskiwanymi z odpadów,
- wielokierunkowe wykorzystanie wód leczniczych i termalnych,
- zagospodarowanie perspektywicznych wyrobisk pokopalnianych (np. po wydobyciu soli kamiennej) dla potrzeb magazynowania paliw (np. gaz ziemny, ropa naftowa, produkty naftowe),
- przeciwdziałanie nielegalnej eksploatacji kopalin.

Perspektywiczne kierunki działań do 2018 r.:

- zachowanie dla przyszłych pokoleń terenów o wyróżniających się w skali regionu i kraju walorach przyrodniczych i krajobrazowych,
- kształtowanie zasięgu przestrzennego obszarów prawnie chronionych w celu poprawy ich ciągłości przestrzennej z uwzględnieniem realizowanych i planowanych zamierzeń gospodarczych i infrastrukturalnych,
- dążenie do utrzymania równowagi ekologicznej ekosystemów i siedlisk przyrodniczych,
- uporządkowanie zasad gospodarowania i reżimów ochronnych na obszarach prawnej ochrony przyrody i krajobrazu,
- kształtowanie właściwej struktury przestrzennej, gatunkowej i wiekowej drzewostanów,
- zapewnienie wykorzystania gospodarczego zasobów leśnych z zapewnieniem zachowania trwałości lasów oraz ich potencjału biologicznego, produkcyjnego i regeneracyjnego,
- zachowanie zasobów glebowych o wysokiej przydatności rolnej dla racjonalnego wykorzystania ich potencjału produkcyjnego,
- przeznaczanie gruntów dotychczas niezabudowanych na cele inwestycyjne przy zapewnieniu jak najmniejszych przekształceń powierzchni ziemi,

- wykonanie kompleksowej analizy skutków społecznych, ekonomicznych i ekologicznych ewentualnej eksploatacji złóż węgla brunatnego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego,
- ochrona złóż kopalin przed rabunkową i nieracjonalną eksploatacją,
- minimalizowanie skutków ekologicznych eksploatacji kopalin.

Realizacja celu ekologicznego Ochrona i racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych poprzez realizację zakładanych kierunków działań do 2014 r. i perspektywicznych kierunków działań do 2018 r. będzie prowadziła do sukcesywnego rozwiązywania następujących problemów ekologicznych:

- 2.13.1. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych
- 2.13.3. Zagrożenia środowiska związane z eksploatacją węgla brunatnego
- 2.13.5. Zagrożenie deficytem wody w okresie wegetacyjnym
- 2.13.5. Żywiłowy rozwój energetyki wiatrowej
- 2.13.8. Zagrożenie powodzią
- 2.13.10. Niedostateczna świadomość ekologiczna społeczeństwa

5.4. Cel ekologiczny: Działania systemowe w ochronie środowiska

Skuteczna ochrona środowiska wymaga nie tylko konkretnych działań służących biernej poprawie fizycznych czy chemicznych parametrów środowiska, ale również istotne są czynne działania o charakterze prewencyjnym, edukacyjnym, prawnym i organizacyjnym rozumiane jako aspekty systemowe w ochronie środowiska. Polityka Ekologiczna Państwa określa siedem kierunków w temacie działań systemowych w ochronie środowiska. Cztery priorytety realizujące niniejszy cel ekologiczny uwzględniają takie działania kierunkowe nakreślone w polityce ekologicznej poziomu krajowego, których realizacja może być wspierana przez samorząd województwa i jednocześnie nie wynika z oczywistej konieczności przestrzegania prawa.

Realizacja Działań systemowych w ochronie środowiska przyrodniczych na terenie województwa wymaga zastosowania następujących priorytetów ekologicznych:

- Edukacja ekologiczna i udział społeczeństwa w ochronie środowiska
- Rozwój badań i postęp techniczny
- Planowanie przestrzenne w ochronie środowiska
- Aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska

5.4.1. Edukacja ekologiczna i udział społeczeństwa w ochronie środowiska

Skuteczna edukacja ekologiczna leży u podstaw funkcjonowania świadomego i aktywnego społeczeństwa. Prowadzenie efektywnej edukacji ekologicznej przekłada się na zmniejszenie możliwości występowania negatywnych zachowań społecznych i wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa. Skutkuje to również pełniejszym udziałem społeczeństwa w kształtowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego, również dzięki propagowaniu świadomości wagi i konieczności uspołecznienia procesów inwestycyjnych i programowych. Istotne jest, aby edukację ekologiczną postrzegać nie tylko jako niezbędny element procesu edukacyjnego dzieci i młodzieży, ale również jako permanentny proces edukacyjny obejmujący ogół społeczeństwa mający w konsekwencji doprowadzić do poprawy stanu środowiska, w tym zachowaniu jego walorów oraz zapewnienie wysokiej jakości życia.

Kierunki działań do 2014 r. :

- Opracowanie i wdrażanie programów szkolnych z zakresu ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego,
- Szkolenie kadry nauczycielskiej oraz organizatorów turystyki i wypoczynku w zakresie treści i metodyki przekazywania wiedzy ekologicznej,
- Podnoszenie świadomości ekologicznej decydentów,
- Przygotowywanie i publikowanie rzetelnej łatwodostępnej informacji o stanie i zagrożeniach środowiska,
- Prowadzenie skutecznej edukacji ekologicznej, realizacja szeregu działań promujących tematykę ekologiczną – organizacja wydarzeń i imprez (konkursy, przeglądy, wystawy, happeningi), prowadzenie działalności wydawniczej i promocyjnej, w tym w oparciu o produkty markowe regionu,
- Tworzenie i rozwijanie bazy dydaktycznej edukacji ekologicznej,
- Opracowywanie i realizacja programu regionalnego z zakresu edukacji ekologicznej oraz tożsamyh programów dla szczebla powiatowego i gminnego,

- Rozwijanie współpracy w organizacjami pozarządowymi wraz z zapewnieniem im udziału w działaniach edukacyjnych oraz podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska.

5.4.2. Rozwój badań i postęp techniczny

Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz wzrost wiedzy o stanie i relacjach zachodzących w środowisku, skutkuje poszukiwaniem nowych rozwiązań i technologii, które w mniejszym stopniu zubożają zasoby środowiska przy korzystniejszym rachunku ekonomicznym. Rozwój sektora B+R, którego funkcjonowanie odpowiada za rozwój nowych technologii, wymaga zasadniczo dwóch składowych: kapitału ludzkiego oraz środków finansowych.

Kierunki działań do 2014 r. :

- Zwiększenie środków finansowych kierowanych na potrzeby rozwoju szkolnictwa wyższego i instytucji naukowo-badawczych regionu zajmujących się problematyką ochrony środowiska połączona z racjonalizacją ich wydatkowania,
- Zwiększenie wagi opinii i doradztwa naukowych środowisk z zakresu nauk przyrodniczych i ochrony środowiska w procesie podejmowania decyzji administracyjnych,
- Wsparcie dla przedsiębiorstw wdrażających i stosujących rozwiązania technologiczne o innowacyjnym charakterze.

5.4.3. Planowanie przestrzenne w ochronie środowiska

Obserwuje się coraz mniejszy wpływ planowania przestrzennego na przestrzeń i rozwój społeczno-gospodarczy w Polsce. Jest to spowodowane powszechnością stosowania przepisów tzw. specustaw i możliwością lokalizacji nowego zainwestowania za pośrednictwem indywidualnych decyzji odwiązanych od szerokiego procesu planowania. W takiej sytuacji nie sposób określić dalekosiężnych i skumulowanych oddziaływań na środowisko, a nawet wykazać jakie relacje będą zachodzić pomiędzy istniejącymi i planowanymi zjawiskami w przestrzeni. Jest to *de facto* stan antyplanowania, w którym niemożliwa jest właściwa ochrona środowiska.

Kierunki działań do 2014 r. :

- Wsparcie dla procesów legislacyjnych służących reformie obecnego systemu planowania przestrzennego
- Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego wymagań ochrony środowiska,
- Przestrzeganie zasad ładu przestrzennego i ochrony krajobrazu,
- Przestrzeganie zasad strefowania poszczególnych funkcji terenu (np. mieszkaniowa, usługowa, produkcyjna),
- Ograniczenie rozpraszania budownictwa i jego koncentracja, intensyfikacja wykorzystania terenów w ramach istniejącego zainwestowania, w szczególności budownictwa mieszkaniowego,
- Przestrzeganie w planach miejscowych optymalizacji ustaleń dotyczących ochrony środowiska w tym odprowadzenie ścieków do kanalizacji, podłączenie zabudowy do sieci ciepłowniczej, gazowej, bądź stosowanie źródeł energii odnawialnej,
- Zalecanie w planach miejscowych określania poziomów docelowych substancji w powietrzu celem ograniczenia „niskiej emisji”,
- Uwzględnianie w polityce przestrzennej progów poziomu „chłonności” środowiskowa i „pojemności” przestrzennej,
- Wyznaczenie korytarzy ekologicznych rangi ponadlokalnej dla potrzeb opracowań ekofizjograficznych i prognoz oddziaływania na środowisko oraz ich zagospodarowanie zgodnie ze specyfiką,
- Prowadzenie efektywnego monitoringu obecnych i planowanych zmian zachodzących w środowisku,
- Planowanie obiektów energetyki wiatrowej w maksymalnym odizolowaniu od obiektów przeznaczonych na stały pobyt ludzi,
- Prowadzenie analiz scenariuszowych i budowanie modeli zmian funkcji przestrzeni w relacji do istniejących i potencjalnych zagrożeń środowiskowych,
- Ograniczanie zagospodarowania na terenach zagrożonych powodzią.

5.4.4. Aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska

Organy publiczne, prócz zmian o charakterze prawnym w ramach posiadanych kompetencji, posiadają zwykle niewiele narzędzi do aktywizacji działalności rynkowych w celu obniżenia negatywnego wpływu na środowisko procesów rynkowych. W sytuacji braku możliwości zastosowania narzędzi przymusu prawnego, można stosować mechanizmy zachęty i promocji zachowań i działań prośrodowiskowych w przedsiębiorstwach. W ten sposób można próbować pośrednio wpływać na podmioty gospodarcze w celu zmiany ich podejścia do ochrony zasobów środowiska.

Kierunki działań do 2014 r. :

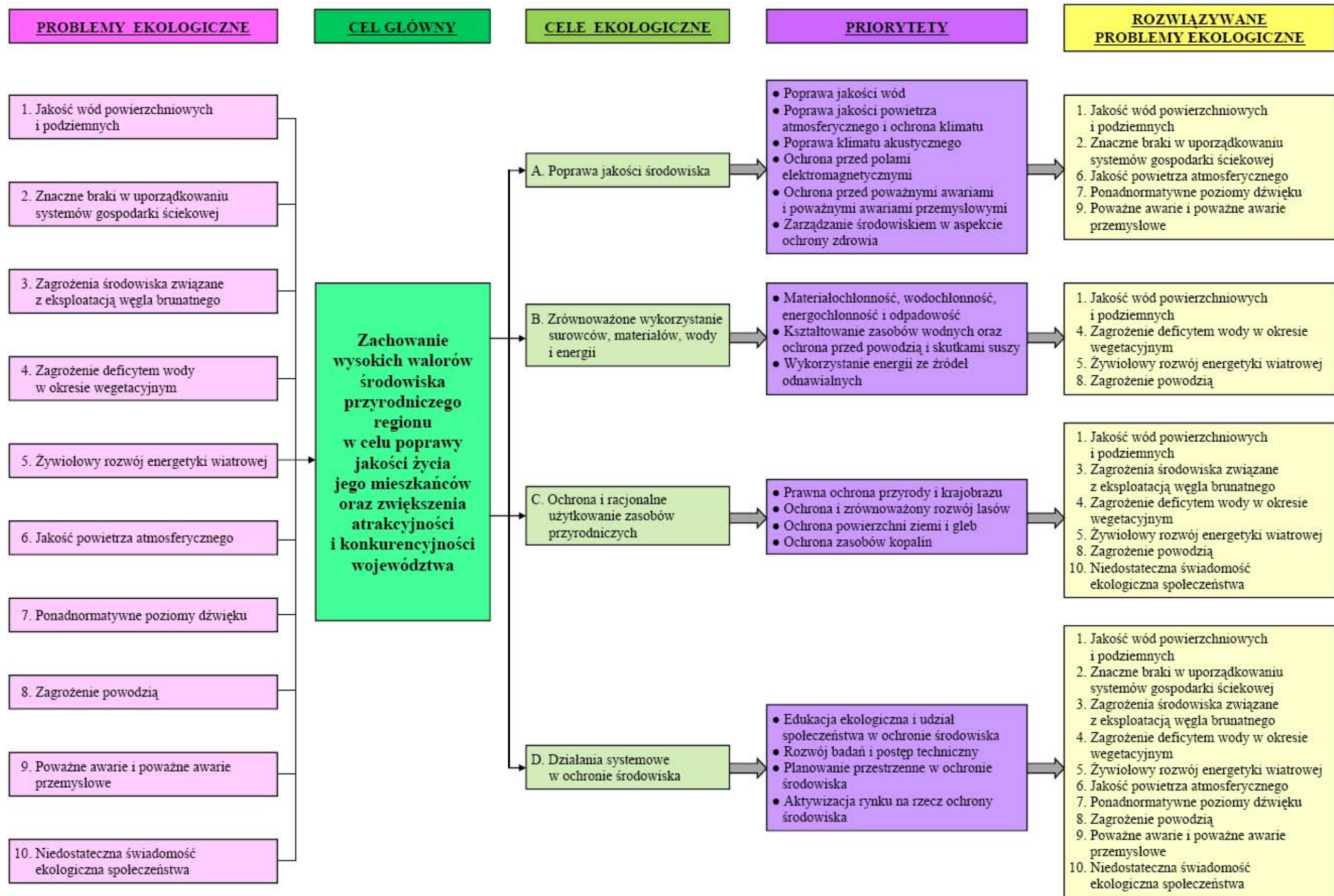
- Stosowanie w systemie zamówień publicznych oraz publicznych dotacji i dofinansowań preferencji dla przedsiębiorstw o proekologicznym podejściu w ramach prowadzonych działalności (stosowanie systemów zarządzania środowiskowego, certyfikacja działalności),
- Promocja i wsparcie dla zastosowania w przedsięwzięciach i procesach koncepcji najlepszych dostępnych technik (BAT),
- Wsparcie dla jednostek publicznych i podmiotów gospodarczych uzyskujących certyfikaty norm ISO (w szczególności normy ISO 14001)
- Upowszechnianie zastosowania w przedsiębiorstwach, zwłaszcza z gałęzi o znacznym negatywnym wpływie na środowisko, systemów zarządzania środowiskowego i systemu EMAS,
- Stosowanie innowacyjnych prośrodowiskowych rozwiązań w inwestycjach finansowanych ze środków publicznych
- Rekompensowanie samorządom lokalnym strat w środowisku na skutek realizowanych inwestycji.

Perspektywiczne kierunki działań do roku 2018 r.:

- Stałe podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa
- Zapewnienie społeczeństwu dostępu do właściwej i możliwie dokładnej informacji o środowisku
- Zwiększenie roli wiedzy i innowacyjności w procesie zrównoważonego rozwoju społeczeństwa i gospodarki województwa
- Dbłość, aby wdrażane i upowszechniane nowe technologie i procesy miały charakter prośrodowiskowy
- Zwiększenie roli ochrony środowiska w procesie planowania przestrzennego
- Zachowanie równowagi przyrodniczej w procesie organizacji przestrzeni regionu
- Uruchomienie mechanizmów prawnych, organizacyjnych, ekonomicznych i edukacyjnych prowadzących do rozwoju proekologicznych postaw w procesach produkcji, świadczonych usług i charakteru postaw konsumenckich.

Działania systemowe są zabiegami, które z racji swojej specyfiki, traktują środowisko przyrodnicze jak organizacyjną całość. Nie można w tym miejscu wykazać w jakim stopniu realizacja tego celu ekologicznego wpłynie na bezpośrednią minimalizację czy neutralizację zidentyfikowanych na etapie diagnozy stanu środowiska województwa najważniejszych problemów ekologicznych regionu. Nie można również wykazać, że przy braku realizacji kierunków działań zawartych w celu ekologicznym Działania systemowe w ochronie środowiska jest szansa, aby zdiagnozowane najważniejsze problemy województwa uległyby choćby częściowemu rozwiązaniu. W tym kontekście należy założyć, że realizacja działań określonych w omawianym celu ekologicznym prowadzi do pośredniego rozwiązania wszystkich zdiagnozowanych najważniejszych problemów ekologicznych województwa.

6. PROGNOZA ZMIAN W ZAKRESIE GOSPODARKI ODPADAMI

6.1. Prognoza demograficzna dla powiatów województwa na okres 2010-2018

Prognoza demograficzna Głównego Urzędu Statystycznego dla województwa kujawsko-pomorskiego wykazuje w najbliższych dwóch dekadach (do roku 2035) następujące tendencje zmian liczby i struktur ludności:

- ogólna liczba mieszkańców województwa będzie się zmniejszać, przy czym w drugiej dekadzie spadek będzie stosunkowo niewielki, natomiast w trzeciej dekadzie będzie już znacznie silniejszy (np. w roku 2018 w stosunku do roku 2010 spadek wyniesie ok. 2%, ale w 2035 – będzie to 8-9%);
- w przestrzeni województwa zajdą istotne zmiany w rozmieszczeniu ludności – przede wszystkim spodziewane są:
  - znaczny spadek liczby mieszkańców największych miast (cztery największe miasta stracą do roku 2035 ok. 140 tys. mieszkańców, czyli około 18% stanu z roku 2010, przy czym w okresie do roku 2018 spadek ten wyniesie tylko ok. 5%),
  - istotny spadek liczby mieszkańców kilku powiatów ziemskich (np. inowrocławski, radziejowski, rypiński stracą 14-18%, a kilka innych powiatów – ponad 10%, ale do roku 2018 maksymalne spadki nie przekroczą 5%),
  - bardzo duży wzrost liczby ludności obszarów podmiejskich Bydgoszczy i Torunia (powiaty ziemskie bydgoski i toruński w roku 2035 będą liczyć o ponad 40% więcej mieszkańców, niż w 2010, przy czym już do roku 2018 wzrost ten wyniesie ok. 18% w toruńskim i ok. 20% w bydgoskim).
- nastąpi sukcesywny wzrost liczby (i udziału w ogólnej liczbie mieszkańców) ludności starszej i sukcesywny spadek liczby (i udziału) ludności najmłodszej. Prognozuje się, że grupa w wieku 60 i więcej lat do roku 2035 zwiększy swoją liczebność o 46% (przy czym do roku 2018 – o 25%), a grupa 0-17 lat zmniejszy swoją liczebność o 23% (do roku 2018 – o 4%; w okresie 2010-2035 bezwzględna liczba ludności w tej grupie zmniejszy się o 84 tys. ale do roku 2018 spadek ten będzie wynosił tylko 16 tysięcy). Zarówno wzrost liczby ludności starszej, jak i spadek liczby dzieci i młodzieży w największym natężeniu dotkną duże miasta, gdzie procesy te będą zachodziły szybciej, niż w powiatach ziemskich.

Z powyższego wynika, że bardzo istotne w skutkach i bardzo dynamiczne w przebiegu zmiany liczby, rozmieszczenia, a przede wszystkim struktur ludności województwa wystąpią w okresie 2020-2035. Na ich tle zmiany, które są prognozowane do roku 2018 cechują się niewielkim natężeniem i w większości obszarów – brakiem istotnych skutków dla funkcjonowania ich systemów społeczno-gospodarczych.

W prognozie wykonanej dla okresu, który obejmuje niniejszy Program gospodarki odpadami, przyjęto założenie, że wielkość i struktura wytwarzanych odpadów komunalnych będzie zależna od:

- ogólnej liczby ludności danego obszaru,
- miejsca zamieszkiwania ludności w ujęciu miasto-wieś,
- struktury wieku ludności – w szczególności wyodrębniono grupy dzieci i młodzieży, (przedział wiekowy 0-17 lat) oraz ludności starszej (umownie przyjęto przedział wiekowy 60 lat i więcej).

Poniżej przedstawiono wyniki prognozy dla poszczególnych powiatów, dostosowane do powyższych założeń.

Tabela 61. Liczba ludności w powiatach w roku 2010

powiat	ludność ogółem	grupa wiekowa 0-17 lat	grupa wiekowa 60 i więcej lat	ludność miast	ludność obszarów wiejskich
aleksandrowski	55 326	10 711	11 176	25106	30220
brodnicki	75 831	16 684	12 821	32774	43057
bydgoski	104 624	22 904	16 097	26357	78267
chełmiński	51 503	10 871	8 765	20104	31399
golubsko-dobrzyński	45 316	9 836	7 865	17050	28266
grudziądzki	38 807	8 702	6 254	5157	33650
inowrocławski	163 787	30 406	31 036	107042	56745
lipnowski	66 068	14 888	11 110	20547	45521
mogileński	46 883	9 537	8 467	18189	28694
nakielski	85 537	18 470	14 026	37551	47986
radziejowski	41 598	8 205	8 244	10087	31511
rypiński	43 843	9 428	8 113	16528	27315
sępoleński	41 016	8 849	7 215	17259	23757
świecki	97 835	20 294	16 783	31760	66075
toruński	96 646	21 882	14 097	15102	81544
tucholski	47 687	10 513	8 021	13886	33801
wąbrzeski	34 743	7 246	6 292	13877	20866
włocławski	85 254	17 159	16 120	17134	68120
żniński	70 079	14 220	12 570	30243	39836
m. Bydgoszcz	356 177	57 675	80 426	356177	0
m. Grudziądz	98 757	17 742	20 093	98757	0
m. Toruń	205 312	33 987	41 214	205312	0
m. Włocławek	116 914	20 221	24 417	116914	0

Tabela 62. Prognoza zmian liczby ludności w powiatach dla okresu 2010-2014 (zmiana w % w stosunku do stanu z roku 2010)

powiat	ludność ogółem	grupa wiekowa 0-17 lat	grupa wiekowa 60 i więcej lat	ludność miast	ludność obszarów wiejskich
aleksandrowski	0,6	-3,4	11,8	-1,5	2,3
brodnicki	-0,1	-2,7	12,2	0,2	-0,4
bydgoski	11,4	9,6	20,4	2,8	14,3
chełmiński	-1,4	-7,6	14,0	-1,5	-1,3
golubsko-dobrzyński	-1,6	-8,2	10,2	-4,7	0,3
grudziądzki	1,3	0,3	14,0	0,5	1,4
inowrocławski	-1,7	-6,1	13,4	-2,3	-0,4
lipnowski	0,1	-4,9	13,3	2,1	-0,8
mogileński	-1,6	-8,7	11,4	-3,0	-0,8
nakielski	1,4	-1,9	16,4	-0,6	2,9
radziejowski	-2,3	-8,8	8,8	1,0	-3,4
rypiński	-1,5	-3,4	10,4	1,7	-3,5
sępoleński	-0,1	-0,6	11,0	1,0	-0,9
świecki	-1,6	-6,8	15,4	-1,4	-1,7
toruński	10,0	6,6	22,0	1,9	11,5
tucholski	0,0	-4,4	13,6	-1,0	0,4
wąbrzeski	-1,8	-6,2	10,8	-1,6	-1,9
włocławski	-0,7	-6,3	8,5	1,0	-1,1
żniński	-1,5	-7,0	14,9	-4,7	0,9
m. Bydgoszcz	-3,7	-6,2	8,7	-3,7	
m. Grudziądz	-1,9	-1,8	14,4	-1,9	
m. Toruń	-3,1	-2,9	11,1	-3,1	
m. Włocławek	-3,4	-8,6	14,8	-3,4	

**Tabela 63. Prognoza zmian liczby ludności w powiatach dla okresu 2010-2018
(zmiana w % w stosunku do stanu z roku 2010)**

powiat	ludność ogółem	grupa wiekowa 0-17 lat	grupa wiekowa 60 i więcej lat	ludność miast	ludność obszarów wiejskich
aleksandrowski	0,5	-4,8	25,4	-2,3	2,8
brodnicki	0,1	-1,4	25,0	0,9	-0,6
bydgoski	19,8	18,5	43,3	5,1	24,8
chełmiński	-2,5	-10,4	29,3	-3,2	-2,0
golubsko-dobrzyński	-2,4	-11,4	22,9	-6,9	0,3
grudziądzki	1,6	-0,5	29,1	0,6	1,7
inowrocławski	-3,1	-7,8	27,7	-4,1	-1,2
lipnowski	-0,2	-6,7	27,5	3,1	-1,7
mogileński	-2,8	-12,3	25,1	-5,1	-1,4
nakielski	2,1	-1,2	33,7	-1,0	4,5
radziejowski	-4,4	-11,6	19,5	0,6	-6,0
rypiński	-3,1	-3,8	22,5	2,6	-6,6
sępoleński	-0,5	-1,0	25,4	1,2	-1,7
świecki	-2,6	-9,0	31,8	-2,4	-2,7
toruński	17,6	13,5	45,9	2,3	20,4
tucholski	0,1	-5,3	31,7	-1,2	0,7
wąbrzeski	-2,9	-7,8	23,9	-2,2	-3,5
włocławski	-1,5	-9,3	19,8	1,6	-2,2
żniński	-2,5	-10,3	29,8	-7,5	1,4
m. Bydgoszcz	-6,4	-7,3	16,5	-6,4	
m. Grudziądz	-3,0	-1,2	28,3	-3,0	
m. Toruń	-5,2	-3,3	22,5	-5,2	
m. Włocławek	-6,1	-12,1	27,3	-6,1	

Z analiz zestawienia tabelarycznego wynikają następujące – istotne dla prognozy wielkości i struktury generowanych odpadów komunalnych – wnioski:

- do roku 2014 w zdecydowanej większości powiatów wystąpią tylko nieznaczne zmiany liczby mieszkańców; wyjątek stanowią tu powiaty podmiejskie bydgoski i toruński, gdzie już w tak krótkim okresie prognozuje się wzrosty na poziomie ok. 10%,
- do roku 2014 w największych miastach prognozuje się spadek liczby mieszkańców wynoszący od niespełna 2% w Grudziądzu, do prawie 4% w Bydgoszczy – pod względem wartości bezwzględnych są to zauważalne zmiany (łącznie 25 tys. osób),
- już w okresie do roku 2014 prognozuje się zauważalne zmiany struktur wieku ludności – grupa ludności starszej zwiększy swoją liczebność w powiatach ziemskich oraz grodzkich najczęściej o 10-14% (dużo wyższy wzrost w powiatach podmiejskich), w większości powiatów notuje się także kilkuprocentowy spadek liczebności dzieci i młodzieży (aczkolwiek tu sytuacja jest zróżnicowana – w części spadki nie są duże, a w podmiejskich notuje się zauważalne wzrosty),
- w okresie 2014-2018 procesy demograficzne nabiorą dynamiki i struktury ludności będą już w każdym z powiatów, zauważalnie odmienne od stanu obecnego. Przede wszystkim prognozuje się zdecydowany wzrost liczby ludności starszej (w większości powiatów 20-30% w stosunku do roku 2010), w wielu powiatach także istotne zmiany liczby dzieci i młodzieży (w powiatach bydgoskim i toruńskim ich liczba znacznie wzrośnie, ale w większości zmniejszy się o co najmniej 5%). Zmiany liczby ludności ogółem będą zauważalne tylko w kilku powiatach ziemskich: bydgoskim, toruńskim, radziejowskim oraz w grodzkich: Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku.

Odnosząc wyniki prognozy do zasięgu funkcjonowania Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi, należy zauważyć, że:

- zasadnicze zmiany zajdą tylko w Rejonie nr I, gdzie łączna liczba ludności do roku 2018 utrzyma się na zbliżonym poziomie, ale o około 35-40 tys, zmniejszy się liczba mieszkańców

Bydgoszczy i Torunia, a jednocześnie zwiększy liczba ludności obszarów podmiejskich – zmienia się więc zasadniczo relacje rozmieszczenia ludności; liczba dzieci i młodzieży utrzyma się na zbliżonym poziomie, ale liczba ludności starszej znacząco (o ponad 23%) wzrośnie,

- w pozostałych Rejonach przebieg procesów i zmiany struktur będą odzwierciedlały trendy typowe dla pozostałych (poza podmiejskimi) powiatów ziemskich – czyli powolny spadek liczby ludności, zauważalny spadek liczby dzieci i młodzieży i dość duży wzrost liczby ludności starszej; zazwyczaj (ale nie jest to generalną zasadą) nieco łagodniej niekorzystne procesy będą przebiegać na obszarach wiejskich, a silniejsze spadki będą dotyczyć miast - podkreślić jednak należy, że poza Rejonem nr I prognozowane natężenie i charakter zmian demograficznych w okresie do 2018 roku będą relatywnie niewielkie.

6.2. Odpady komunalne, w tym ulegające biodegradacji

Prognozowane ilości wytworzonych odpadów komunalnych w województwie, komunalnych odpadów ulegających biodegradacji oraz ilości komunalnych odpadów ulegających biodegradacji dopuszczone do składowania w latach 2011 – 2022 przyjęto zgodnie z krajowym planem gospodarki odpadami 2014 (Kpgo 2014).

Tabela 64. Prognozowane ilości wytwarzanych odpadów komunalnych, w tym odpadów komunalnych ulegających biodegradacji w latach 2011-2022 [tys. Mg]

Lp	wyszczególnienie	2011	2013	2014	2016	2020	2022
1	Prognoza wytwarzania odpadów komunalnych	679,0176	695,6570	706,4970	729,3152	772,5668	797,3904
2	Prognoza ilości wytwarzanych komunalnych odpadów ulegających biodegradacji	329,9696	375,7686	380,2130	394,9554	410,5108	420,6462
3	Ilości komunalnych odpadów ulegających biodegradacji dopuszczonych do składowania	195,1200	146,3400	146,3400	146,3400	108,4000	108,4000

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

Zgodnie z planem krajowym oczekuje się wzrostu ilości wytwarzanych odpadów w przeliczeniu na jednego mieszkańca do poziomu 329 kg/M w 2013 r. i 377 kg/M w 2020 r. i ilości wytwarzanych odpadów z tempem od 1,2% do 1,6% rocznie. Dane w tabeli dla lat: 2011, 2014, 2016, 2022 przyjęto zgodnie z Kpgo 2014, przyjmując średnie prognozowane zmiany na jednego mieszkańca.

Tabela 16. Prognoza wytwarzania papieru i tektury, szkła, metali oraz tworzyw sztucznych pochodzących z odpadów komunalnych w województwie

Lp	Wyszczególnienie	Masa wytwarzanych odpadów komunalnych (w tys. Mg), w latach:					
		2011	2013	2014	2017	2020	2022
1	Papier i tektura	86,3298	89,6197	91,2078	97,3269	102,4055	105,6466
2	Szkło	67,7392	69,6741	70,7039	73,6524	76,5683	78,8339
3	Metale	15,4470	15,5933	15,6530	15,7559	15,6367	15,5282
4	Tworzywa sztuczne	87,0831	89,5384	91,6251	95,7172	102,2049	106,9529
	Razem	256,5991	264,4255	269,1898	282,4634	296,8154	306,9616

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

Prognozowane zmiany w zakresie rozwiązań organizacyjnych i technologicznych związane są przede wszystkim ustawą o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw. Ustawa zawiera zmianę systemu gospodarki odpadami komunalnymi, m. in. poprzez:

- przejęcie przez gminy obowiązków właścicieli nieruchomości w zakresie odbierania odpadów komunalnych,
- wybór przedsiębiorcy odbierającego odpady komunalne w drodze przetargu,
- określenie sposobu realizacji obowiązku gminy zapewnienia budowy, utrzymania i eksploatacji regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych.

W związku z koniecznością zapewnienia poziomu przygotowania do ponownego użycia i recyklingu w wysokości 50% w stosunku do co najmniej papieru i tektury, szkła, tworzyw sztucznych i metali z gospodarstw domowych w 2020 r. powinien nastąpić bardzo intensywny rozwój selektywnego zbierania i sortowania zebranych odpadów komunalnych.

Przewiduje się również przyspieszenie działań w zakresie tworzenia ponad gminnych i gminnych systemów odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych ze szczególnym uwzględnieniem odpadów ulegających biodegradacji.

Prognozuje się dalsze zmniejszenie liczby składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których składowane są odpady komunalne. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 24 marca 2003 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących lokalizacji, budowy, eksploatacji i zamknięcia, jakim powinny odpowiadać poszczególne typy składowisk odpadów (Dz. U. Nr 61, poz. 549), składowiska odpadów nie dostosowane do powyższych wymogów do dnia 31 grudnia 2009 r. powinny zostać zamknięte.

6.3. Odpady niebezpieczne

6.3.1. Odpady olejowe

Tabela 66. Tabela Ilość olejów odpadowych, możliwych do pozyskania

Rok	2011	2014	2015	2016	2018	2019	2022
Ilość olejów odpadowych możliwych do pozyskania (tys. Mg)	5,0569	4,8997	4,8505	4,8021	4,7045	4,6558	4,5094

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.3.2. Odpady medyczne i weterynaryjne

Przyjmuje się, że systematycznie wzrastać będą ilości odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Zgodnie z Kpgo 2014 przewiduje się wytwarzanie odpadów medycznych na poziomie 28,0 - 29,50 tys. Mg rocznie w kraju. Dla województwa kujawsko-pomorskiego przewiduje się wytwarzanie tych odpadów na poziomie 1 456 Mg – 1 534 Mg. Kpgo 2014 przewiduje również wytwarzanie rocznie około 2,8 - 3,0 tys. Mg odpadów weterynaryjnych, co dla województwa kujawsko-pomorskiego wyniesie odpowiednio 145,6 Mg - 156 Mg.

6.3.3. Zużyte baterie i akumulatory

Zgodnie z Kpgo 2014, szacuje się, że w następnych latach, pomimo oczekiwanego wzrostu liczby wprowadzanych baterii i akumulatorów, zauważalna będzie tylko nieznaczna tendencja wzrostowa w zakresie wytwarzania zużytych baterii i akumulatorów m.in. ze względu na znaczną poprawę jakości akumulatorów i przedłużenie czasu ich eksploatacji.

6.3.4. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny

Tabela 67. Tabela Prognoza wytwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego

Rok	2014	2018	2019	2022
Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny wytworzony ogółem (tys. Mg)	28,4008	31,9780	32,9536	35,9888
Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny wytworzony z gospodarstw domowych (tys. Mg)	9,7560	9,8644	9,9186	10,0812

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.3.5. Pojazdy wycofane z eksploatacji

Tabela 68. Prognoza wytwarzania pojazdów wycofanych z eksploatacji

Rok	2011	2014	2015	2016	2018	2019	2022
Masa pojazdów wycofanych z eksploatacji (tys. Mg)	56,1512	61,5170	63,4682	64,6606	69,5386	71,7066	78,5900

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.3.6. Odpady zawierające azbest

Na podstawie opracowanego w 2008 r. Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032 szacuje się, że:

- do końca 2012 r. usuniętych będzie na składowiska ok. 28% odpadów,
- w latach 2013-2022 usuniętych będzie na składowiska ok. 35% odpadów,
- w latach 2023-2032. usuniętych będzie na składowiska ok. 37% odpadów.

Wytwarzane odpady azbestowe będą pochodziły ze stosowanych od wielu lat wyrobów zawierających azbest.

Do dnia 31 grudnia 2008 r. dopuszczone zostały do produkcji lub do wprowadzenia na terytorium RP wyroby zawierające włókna azbestowe (chryzotyl), stosowane w diafragmach w instalacjach elektrolitycznych oraz jako elementy wałów w instalacjach do ciągnięcia szkła. W związku z powyższym niewielkie ilości odpadów będą pochodziły również z tych wyrobów, ponieważ mogą one być stosowane do czasu ich zużycia lub do czasu wprowadzenia zastępczych wyrobów bezazbestowych.

6.3.7. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych

Powstawanie odpadów materiałów wybuchowych uzależnione będzie od zaklasyfikowania środków bojowych do V kategorii określonej jako: środki bojowe niebezpieczne lub zabronione na podstawie wyników badań, przeznaczone do unieszkodliwiania.

6.4. Odpady pozostałe

Ilość odpadów innych niż niebezpieczne i komunalne oraz sposobów gospodarowania tymi odpadami będzie zależała od ogólnego rozwoju gospodarczego kraju i województwa, koniunktury w poszczególnych sektorach i wielu innych czynników, w tym ekonomicznych i społecznych.

6.4.1. Zużyte opony

Tabela 69. Prognoza wytwarzania zużytych opon

Rok	2011	2014	2015	2016	2018	2019	2022
Masa zużytych opon (tys. Mg)	10,5527	10,6340	10,7370	10,8075	11,0622	11,1760	11,5120

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.4.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury technicznej

Tabela 70. Prognoza wytwarzania odpadów z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych

Rok	2011	2014	2015	2016	2018	2019	2022
Masa wytworzonych odpadów z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych (tys. Mg)	199,4560	230,8920	238,4800	244,9840	265,0380	274,2520	303,5200

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.4.3. Komunalne osady ściekowe

Tabela 71. Prognoza wytwarzania komunalnych osadów ściekowych

Rok	2011	2014	2015	2016	2018	2019	2022
Masa wytworzonych komunalnych osadów ściekowych (tys. Mg)	33,6582	35,2842	35,8804	36,9644	39,3492	39,6202	40,4332
Masa wytworzonych komunalnych osadów ściekowych o uwodnieniu ok. 80% (tys. Mg)	168,2910	176,4210	179,4020	184,8220	196,7460	198,1010	202,1660

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.4.4. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne

Tabela 72. Prognoza wytwarzania odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne z grupy 02

Nazwa odpadów	Masa wytworzonych odpadów w latach (tys. Mg)				
	2011	2014	2017	2020	2022
Odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa oraz przetwórstwa żywności, ulegające biodegradacji	328,0021	344,8475	357,8338	368,0939	373,9529

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

Tabela 73. Prognoza wytwarzania odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne z grupy 03

Nazwa odpadów	Masa wytworzonych odpadów w latach (tys. Mg)				
	2011	2014	2017	2020	2022
Odpady z przetwórstwa drewna oraz produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury, ulegające biodegradacji	164,1122	172,4752	178,8708	183,8464	186,6702

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

Tabela 74. Prognoza wytwarzania odpadów ulegających biodegradacji innych niż komunalne z grupy 19 (bez 19 08 05)

Nazwa odpadów	Masa wytworzonych odpadów w latach (tys. Mg)				
	2011	2014	2017	2020	2022
Odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczalni ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i do celów przemysłowych, ulegające biodegradacji (bez 19 08 05 – komunalne osady ściekowe)	287,3142	315,6608	325,3084	333,8720	350,0778

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

6.4.5. Odpady opakowaniowe

Tabela 75. Prognoza wytwarzania odpadów opakowaniowych (tys. Mg)

Nazwa odpadów	Rok					
	2011	2014	2015	2018	2019	2022
Papier i tektura	108,9420	120,7576	124,9310	138,5894	143,4674	158,9686
Szkło	75,5006	83,7932	86,7200	96,1508	99,5112	110,2970
Tworzywa sztuczne	41,5714	46,0700	47,6960	52,8992	54,7420	60,7040
Wielomateriałowe	12,1408	13,4416	13,9294	15,3928	15,9348	17,6692
Blacha stalowa	9,5392	10,5690	10,9484	12,1408	12,5744	13,9294
Aluminium	2,7642	3,0352	3,1436	3,5230	3,6314	4,0108
Drewno naturalne	30,9482	34,3086	35,5552	39,4034	40,7584	45,2028
Razem	281,4064	312,0292	322,9236	358,0454	370,6196	410,8368

Źródło: Opracowano na podstawie Kpgo 2014

7. PRZYJĘTE CELE W GOSPODARCE ODPADAMI

Wojewódzki plan gospodarki odpadami opracowany jest zgodnie z wytycznymi Krajowego planu gospodarki odpadami 2014 (Kpgo 2014), określa dojście do systemu gospodarki odpadami zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju, w którym w pełni realizowane są zasady gospodarki odpadami, a szczególnie zasada postępowania z odpadami zgodnie z hierarchią gospodarki odpadami.

Celem nadrzędnym jest dojście do systemu gospodarki odpadami, zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju, w którym w pełni realizowane są zasady gospodarki odpadami, który przyczyni się do osiągnięcia wysokiej jakości życia w czystym i bezpiecznym środowisku, poprzez:

- zapobieganie i minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów oraz ograniczenia ich właściwości niebezpiecznych,
- odzyskiwanie surowców i ponowne wykorzystywanie odpadów, wykorzystanie właściwości materiałowych i energetycznych odpadów,
- unieszkodliwianie poprzez składowanie tylko w przypadku gdy odpadów nie można poddać procesom odzysku.

Uwzględniając politykę ekologiczną państwa i Kpgo 2014 przyjęto następujące cele główne:

- zwiększenie udziału odzysku, w szczególności recyklingu w odniesieniu do szkła, metali, tworzyw sztucznych oraz papieru i tektury, jak również odzysku energii z odpadów zgodnego z wymogami ochrony środowiska,
- zmniejszenie ilości odpadów kierowanych na składowiska odpadów,
- wyeliminowanie praktyki nielegalnego składowania odpadów.

Celem nadrzędnym polityki ekologicznej w zakresie gospodarowania odpadami na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego jest zapobieganie powstawaniu odpadów, przy rozwiązywaniu problemu odpadów „u źródła”, odzyskiwanie surowców i ponowne wykorzystanie odpadów oraz bezpieczne dla środowiska końcowe unieszkodliwianie odpadów nie wykorzystanych w inny sposób.

Warunkiem realizacji tego celu jest zmniejszenie materiało- i energochłonności produkcji (stosowanie czystych technologii), wykorzystywanie alternatywnych odnawialnych źródeł energii, stosowanie pełnego „cyklu życia” produktu (produkcji, transportu, opakowania, użytkowania, ewentualnego ponownego wykorzystania i unieszkodliwiania).

W świetle powyższego celem wojewódzkiego planu gospodarki odpadami jest określenie zakresu zadań koniecznych do zapewnienia zintegrowanej gospodarki odpadami na obszarze regionu, w sposób zapewniający ochronę wszystkich elementów środowiska, z uwzględnieniem obecnych i przyszłych możliwości technicznych, organizacyjnych oraz uwarunkowań ekonomicznych, jak również z uwzględnieniem poziomu technicznego istniejącej infrastruktury.

7.1. Odpady komunalne, w tym odpady ulegające biodegradacji

Podstawowym celem w zakresie gospodarowania odpadami powstającymi w sektorze komunalnym jest objęcie 100% mieszkańców województwa zorganizowaną zbiórką odpadów i wyeliminowaniem niekontrolowanego wprowadzania odpadów do środowiska. Ponadto niezbędne jest rozszerzenie selektywnej zbiórki odpadów ze szczególnym uwzględnieniem selektywnej zbiórki odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, rozwój selektywnej zbiórki odpadów niebezpiecznych wytwarzanych w grupie odpadów komunalnych oraz zintensyfikowanie działań zmierzających do likwidacji, rekultywacji bądź modernizacji nieefektywnych lokalnych składowisk odpadów a także utworzenie Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi.

Celami średniookresowymi w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi są:

- objęcie zorganizowanym systemem odbierania odpadów komunalnych 100% mieszkańców,
- zmniejszenie ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska odpadów, aby nie było składowanych w 2013 r. nie więcej niż 50%, a w 2020 r. więcej niż 35% masy tych odpadów wytworzonych w 1995 r.,
- zmniejszenie masy składowanych odpadów komunalnych do maksymalnie 60% ~~85%~~ wytworzonych odpadów do końca 2014 r.,
- przygotowanie do ponownego wykorzystania i recyklingu materiałów odpadowych, przynajmniej takich jak papier, metal, tworzywa sztuczne i szkło z gospodarstw domowych i w miarę możliwości odpadów innego pochodzenia podobnych do odpadów z gospodarstw domowych na poziomie minimum 50% ich masy,
- tworzenie Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi i prowadzenie przez gminy wspólnych systemowych i kompleksowych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi,
- zredukowanie liczby składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których są składowane odpady komunalne,
- wyeliminowanie praktyki nielegalnego składowania odpadów i „dzikich wysypisk”,

- zwiększenie udziału odzysku, w tym w szczególności odzysku energii z odpadów, zgodnego z wymaganiami ochrony środowiska,
- rozbudowa systemu odzysku i unieszkodliwiania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego oraz zużytych baterii i akumulatorów ukierunkowanego na całkowite wyeliminowanie ich składowania,
- zapewnienie pełnej skuteczności działania systemu zbierania i demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji oraz odzysku, w tym recyklingu odpadów powstających z pojazdów wycofanych z eksploatacji.

7.2. Odpady niebezpieczne

Główne cele w gospodarce odpadami niebezpiecznymi:

- minimalizacja ilości wytworzonych odpadów niebezpiecznych poddanych procesowi unieszkodliwiania poprzez składowanie,
- sukcesywne zwiększanie ilości odpadów poddanych procesom odzysku,
- rozwój i organizacja nowych systemów zbierania odpadów niebezpiecznych.

7.2.1. Odpady zawierające PCB

W okresie od 2011 r. należy sukcesywnie dokonywać likwidacji odpadów zawierających PCB o stężeniu poniżej 50 ppm.

7.2.2. Oleje odpadowe

Dążenie do utrzymania, poziomu odzysku na poziomie co najmniej 50%, a recyklingu (regeneracja) na poziomie co najmniej 35% (instalacje do regeneracji wykorzystywane są w 50% konieczne jest dążenie do pełnego wykorzystania ich mocy przerobowych). Selektywne zbieranie i odzysk olejów odpadowych.

7.2.3. Odpady medyczne i weterynaryjne

Dążenie do podniesienia efektywności selektywnego zbierania odpadów medycznych i weterynaryjnych (w tym segregacji odpadów u źródła powstawania) co spowoduje zmniejszenie ilości odpadów innych niż niebezpieczne w strumieniu odpadów niebezpiecznych. Należy zapewnić funkcjonowanie na terenie województwa kujawsko-pomorskiego odpowiedniej ilości instalacji do termicznego unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych.

7.2.4. Zużyte baterie i akumulatory

Rozbudowa systemu zbierania, odzysku i unieszkodliwiania zużytych baterii i akumulatorów prądenośnych, który pozwoli na osiągnięcie następujących poziomów zbierania:

- do dnia 26 września 2012 r. – poziom zbierania zużytych baterii prądenośnych i zużytych akumulatorów prądenośnych w wysokości co najmniej – 25%,
- do dnia 26 września 2016 r. i w latach następnym – poziom zbierania zużytych baterii prądenośnych i zużytych akumulatorów prądenośnych, w wysokości co najmniej 45% masy wprowadzonych baterii i akumulatorów prądenośnych.

Osiągnięcie do 26 września 2011 r. poziomów wydajności recyklingu:

- zużytych baterii niklowo-kadmowych i zużytych akumulatorów niklowo-kadmowych – co najmniej 75% ich masy,
- zużytych baterii kwasowo-ołowiowych i zużytych akumulatorów kwasowo-ołowiowych – co najmniej 65% ich masy,
- pozostałych zużytych baterii i zużytych akumulatorów – co najmniej 50% ich masy.

Należy osiągnąć co najmniej poziomy odzysku i recyklingu, zdefiniowane w ustawie z dnia 11 maja 2001 r. o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i opłacie depozytowej (Dz. U. z 2007 r. Nr 90 poz. 607)

7.2.5. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny

W okresie od 2011 r. wyznacza się następujące cele;

Utrzymanie poziomów odzysku i recyklingu zużytego sprzętu w wysokości:

- dla zużytego sprzętu powstałego z wielkogabarytowych urządzeń gospodarstwa domowego i automatów do wydawania:
  - poziomu odzysku w wysokości 80% masy zużytego sprzętu,
  - poziomu recyklingu części składowych, materiałów i substancji pochodzących ze zużytego sprzętu w wysokości 75% masy zużytego sprzętu,
- dla zużytego sprzętu powstałego ze sprzętu teleinformatycznego, telekomunikacyjnego i audiowizualnego:
  - poziomu odzysku w wysokości 75% masy zużytego sprzętu,

- poziomu recyklingu części składowych, materiałów i substancji pochodzących ze zużytego sprzętu w wysokości 65% masy zużytego sprzętu,
- dla zużytego sprzętu powstałego z małogabarytowych urządzeń gospodarstwa domowego, sprzętu oświetleniowego, narzędzi elektrycznych i elektronicznych z wyjątkiem wielkogabarytowych, stacjonarnych narzędzi przemysłowych, zabawek, sprzętu rekreacyjnego i sportowego oraz przyrządów do nadzoru i kontroli:
  - poziomu odzysku w wysokości 70% masy zużytego sprzętu,
  - poziomu recyklingu części składowych, materiałów i substancji pochodzących ze zużytego sprzętu w wysokości 50% masy zużytego sprzętu,
- dla zużytych gazowych lamp wyładowczych – poziomu recyklingu części składowych, materiałów i substancji pochodzących ze zużytych lamp w wysokości 80% masy tych zużytych lamp.

Osiągnięcie poziomu selektywnego zbierania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego pochodzącego z gospodarstw domowych w wysokości 4 kg/mieszkańca/rok.

Przyjmuje się, że dynamika wzrostu ilości zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego będzie się wahała w granicach 3-5% w skali rocznej (przy 5% tempie wzrostu masy wprowadzanego sprzętu na rynek). Zakładając czas eksploatacji sprzętu elektrycznego i elektronicznego na poziomie 8-12 lat można prognozować, że ilość zużytego sprzętu (ogółem) w województwie będzie wynosić w 2014 r. – około 28,40 tys. Mg

Natomiast dla zużytego sprzętu pochodzącego z gospodarstw domowych będzie wynosić w 2014 r. – około 9,80 tys. Mg.

7.2.6. Pojazdy wycofane z eksploatacji

Zapewnienie pełnej skuteczności działania systemu zbierania i demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji oraz odzysku, w tym recyklingu, odpadów powstających z pojazdów wycofanych z eksploatacji zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 stycznia 2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji.

Minimalne poziomy odzysku i recyklingu odniesione do masy pojazdów przyjętych do stacji demontażu w skali roku winny wynosić:

- 85% i 80% do końca 2014 r.,
- 95% i 85% od dnia 1 stycznia 2015 r.

7.2.7. Odpady zawierające azbest

W okresie od 2011 r. zakłada się sukcesywne osiąganie celów określonych w przyjętym 15 marca 2010 r. przez Radę Ministrów, „Programie oczyszczania kraju z azbestu na lata 2009-2032”, zapewnienia bezpiecznego dla zdrowia ludzi usunięcia wyrobów zawierających azbest i zdeponowania ich na wyznaczonych składowiskach w sposób eliminujący ich negatywne oddziaływanie. Dla odpadów zawierających azbest należy zapewnić wystarczającą pojemność składowisk.

7.2.8. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych

W okresie od 2011 r. zakłada się sukcesywne zagospodarowanie odpadów materiałów wybuchowych poprzez kontynuację dotychczasowego sposobu zagospodarowania zbędnych środków bojowych.

7.3. Odpady pozostałe

Podstawowym celem w zakresie gospodarowania odpadami pozostałymi jest zwiększenie udziału odzyskiwanych i ponownie stosowanych w procesach produkcyjnych odpadów przemysłowych, wdrożenie systemów pełnej i wiarygodnej ewidencji odpadów i metod ich zagospodarowania, identyfikacja zagrożeń i rozszerzenie zakresu prac na rzecz likwidacji „starych” składowisk odpadów, modernizacji składowisk eksploatowanych i rekultywacji terenów zdegradowanych, zorganizowanie systemu odzysku wszystkich surowców wtórnych z wykorzystaniem najlepszych dostępnych technik oraz ograniczanie ilości odpadów deponowanych na składowiskach.

7.3.1. Zużyte opony

Od 1 lipca 2003 r. obowiązuje zakaz składowania całych opon, a od 1 lipca 2006 opon pociętych. Na producentów i importerów nałożony został obowiązek odzysku zużytych opon.

W perspektywie podstawowym celem jest utrzymanie dotychczasowego poziomu odzysku na poziomie co najmniej 75%, a recyklingu na poziomie co najmniej 15%.

W związku z postępującą motoryzacją spodziewane jest zwiększenie ilości wytwarzanego odpadu i aby osiągnąć powyższe poziomy niezbędna jest rozbudowa systemu zagospodarowania tego odpadu.

7.3.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury technicznej

Ta grupa odpadów powstaje głównie w wyniku prac w budownictwie mieszkaniowym, przemysłowym oraz w drogownictwie i kolejnictwie. W nadchodzących latach przewidywany jest wzrost ilości wytwarzanych odpadów z tej grupy.

Według Kpgo 2014 poziom przygotowania do ponownego użycia, recyklingu oraz innych form odzysku materiałów budowlanych i rozbiórkowych powinien wynosić minimum 70% wagowo.

7.3.3. Komunalne osady ściekowe

Ilość powstających komunalnych osadów ściekowych jest uzależniona od zawartości zanieczyszczeń w ściekach, przyjętej i realizowanej technologii oczyszczania oraz stopnia rozkładu substancji organicznych w procesie tzw. stabilizacji. W ostatnich latach nastąpił wzrost ilości wytwarzanych odpadów, co jest wynikiem rozwoju systemu oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej. W nadchodzących latach przewiduje się dalszy wzrost ilości wytworzonych komunalnych osadów ściekowych. W województwie w roku 2009 wytworzono 119 tys. Mg komunalnych osadów ściekowych, zaś w 2014 roku ilość osadów ma wynieść około 292 tys. Mg, a więc 2,5 krotny wzrost.

Gospodarka komunalnymi osadami ściekowymi napotyka szereg problemów. Często osady są zanieczyszczone w takim stopniu, że nadają się tylko do składowania. Zagospodarowanie osadów poprzez składowanie nie jest preferowanym kierunkiem, jednakże będzie pod względem ilościowym dominującym. Preferowane natomiast kierunki to: kompostowanie i termiczne przekształcanie.

Jako podstawowe cele w gospodarce komunalnymi osadami ściekowymi do 2022 r. wskazuje się:

- ograniczenie składowania osadów,
- zwiększenie ilości komunalnych osadów ściekowych przetwarzanych przed wprowadzeniem do środowiska oraz osadów przekształconych metodami termicznymi,
- maksymalizację stopnia wykorzystania substancji biogenych zawartych w osadach przy jednoczesnym spełnieniu wszystkich wymogów dotyczących bezpieczeństwa sanitarnego, chemicznego czy środowiskowego,
- maksymalizację termicznego przekształcania osadów z wykorzystaniem zawartej w nich energii cieplnej.

7.3.4. Odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne

W zakresie gospodarki odpadami ulegającymi biodegradacji innymi niż komunalnego, zgodnie z Kpgo 2014, zakłada się zmniejszenie masy składowanych odpadów do poziomu nie więcej niż 40% masy wytworzonych odpadów.

7.3.5. Odpady opakowaniowe

Jako cel nadrzędny w gospodarce odpadami opakowaniowymi na rok 2014 przyjęto rozbudowę systemu mającego za zadanie osiągnięcie wymaganych rocznych poziomów odzysku i recyklingu odpadów opakowaniowych przedstawionych w tabeli poniżej.

Tabela 76. Cele w gospodarce odpadami opakowaniowymi od 2014 roku

Lp.	Rodzaj opakowania	Minimalny poziom	
		%	
		odzysku	recyklingu
1.	Opakowania ogółem	60 ¹⁾	55 ¹⁾
2.	Opakowania z tworzyw sztucznych	-	22,5 ¹⁾²⁾
3.	Opakowania z aluminium	-	50 ¹⁾
4.	Opakowania ze stali, w tym z blachy stalowej	-	50 ¹⁾
5.	Opakowania z papieru i tektury	-	60 ¹⁾
6.	Opakowania ze szkła Gospodarczego, poza ampułkami	-	60 ¹⁾
7.	Opakowania z drewna	-	15 ¹⁾

Źródło: krajowy plan gospodarki odpadami 2014

¹⁾ Nie dotyczy opakowań mających bezpośredni kontakt z produktami leczniczymi określonymi w przepisach Prawa farmaceutycznego

²⁾ Do poziomu recyklingu zalicza się wyłącznie recykling, w wyniku którego otrzymuje się produkt wykonany z tworzywa sztucznego

Zakłada się rozwój działań mających na celu zapewnienie odpowiedniej infrastruktury do zbierania, transportu oraz odzysku i recyklingu dla poszczególnych rodzajów odpadów opakowaniowych. Prowadzone będą działania mające na celu modernizację istniejących i realizację nowych instalacji zapewniających recykling i odzysk odpadów opakowaniowych w ramach Regionów Zagospodarowania Odpadów komunalnych.

7.3.6. Odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy

W zakresie gospodarki odpadami z wybranych gałęzi gospodarki przyjmuje się zgodnie z Kpgo 2014 następujące cele:

- zwiększenie udziału odpadów poddanych procesom odzysku,
- zwiększenie udziału odpadów unieszkodliwianych poza składowaniem.

8. KIERUNKI DZIAŁAŃ W ZAKRESIE ZAPOBIEGANIA POWSTAWANIU ODPADÓW ORAZ KSZTAŁTOWANIA SYSTEMU GOSPODAROWANIA ODPADAMI

Zgodnie z Krajowym planem gospodarki odpadami 2014 zapobieganie i minimalizacja wytwarzania odpadów są priorytetem w ustanowionej w prawie wspólnotowym hierarchii postępowania z odpadami, stanowiące jednocześnie cel, dla osiągnięcia którego kraje członkowskie Unii Europejskiej mają obowiązek podejmować odpowiednie działania.

Osiągnięcie założonego celu nie dotyczy tylko bezpośredniego gospodarowania odpadami lecz uzależnione jest od wielu innych czynników. Powiązane jest ze wzrostem gospodarczym, stopniem wdrażania przez przedsiębiorców najlepszych dostępnych technik (BAT) jak również zamożnością społeczeństwa.

Decyzje o zapobieganiu odpadów powinny powstawać już na etapie fazy projektowej wyrobu, jego wytwarzania i użytkowania, a nie dopiero na końcu ostatecznego zagospodarowania odpadów powstających z tych wyrobów po zakończeniu cyklu jego eksploatacji.

Zgodnie z Kpgo 2014, na szczeblu krajowym będą podejmowane przede wszystkim następujące działania:

- kontynuacja badań nad nowymi technologiami, przyczyniającymi się do zapobiegania i minimalizacji powstawania odpadów oraz zmniejszenia ich negatywnego oddziaływania na środowisko,
- wspieranie prowadzenia niskoodpadowych technologii produkcji oraz zapewniających wykorzystanie możliwie wszystkich składników stosowanych surowców,
- promowanie wdrażania systemu zarządzania środowiskowego,
- intensyfikacja edukacji ekologicznej promującej minimalizację powstawania odpadów oraz prowadzenie skutecznej kampanii informacyjno – edukacyjnej w tym zakresie,
- realizacja krajowego planu działań w zakresie zielonych zamówień publicznych.

8.1. Odpady komunalne, w tym odpady ulegające biodegradacji

Podstawowymi działaniami w zakresie gospodarowania odpadami, w kontekście ochrony środowiska województwa kujawsko-pomorskiego, są: zapobieganie powstawaniu odpadów, redukcja ich ilości, w szczególności unieszkodliwianych przez składowanie oraz zmiany odpadów szkodliwych dla środowiska na bardziej bezpieczne. Należy zaznaczyć, że zagospodarowanie odpadów powinno stanowić znaczącą i dochodową gałąź przemysłu, obejmującą wykorzystanie najnowszych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów.

Głównymi działaniami niezbędnymi do realizacji gospodarki odpadami komunalnymi na terenie województwa kujawsko-pomorskiego do 2014 r. są:

- objęcie 100% mieszkańców województwa zorganizowaną zbiórką odpadów i wyeliminowaniem niekontrolowanego wprowadzania odpadów do środowiska,
- dalszy rozwój selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, w szczególności:
  - odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, w tym odpadów zielonych i odpadów organicznych z gospodarstw domowych,
  - odpadów opakowaniowych,
  - odpadów wielkogabarytowych,
  - odpadów budowlanych,
  - odpadów niebezpiecznych.
- zredukowanie liczby składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których są składowane odpady komunalne,
- tworzenie Gospodarki Odpadami Komunalnymi i prowadzenie przez gminy wspólnych systemowych i kompleksowych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi,
- wdrażanie nowoczesnych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów, w tym metod termicznego przekształcania odpadów,
- kontynuacja i intensyfikacja działań edukacyjnych, mających na celu podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Dla opracowania strategii działań w województwie kujawsko-pomorskim – zmierzających do sukcesywnej redukcji odpadów komunalnych kierowanych na składowiska przeanalizowano poniżej kolejne fazy związane z wytwarzaniem, zbieraniem, odzyskiem i unieszkodliwianiem tych odpadów, a także rynkiem zbytu końcowych produktów.

8.1.1. Zbieranie i transport odpadów

Zgodnie z Krajowym planem gospodarki odpadami 2014 osiągnięcie celów w zakresie zbierania odpadów komunalnych wymaga realizacji szeregu działań:

- kontrolowania przez gminy stanu zawieranych umów przez właścicieli nieruchomości z podmiotami prowadzącymi działalność w zakresie odbierania odpadów komunalnych, co

skutkować powinno objęciem stosownymi umowami lub decyzjami 100% mieszkańców województwa,

- kontrolowanie przez gminy sposobów i zakresu wypełniania przez podmioty posiadające zezwolenia na prowadzenie działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości – ustaleń zawartych w w/w zezwoleniach dotyczących metod oraz miejsc prowadzenia odzysku i unieszkodliwiania odpadów,
- doskonalenie systemów ewidencji wytwarzanych, poddawanych odzyskowi oraz unieszkodliwianiu odpadów komunalnych.

Zgodnie z wytyczonymi celami w zakresie odzysku i recyklingu odpadów wymagane jest prowadzenie selektywnego zbierania i odbierania następujących frakcji odpadów komunalnych:

- odpady zielone z ogrodów i parków,
- papier i tektura (w tym opakowania, gazety, czasopisma itp.),
- odpady opakowaniowe ze szkła (bezbabarwe i kolorowe),
- tworzywa sztuczne i metalowe,
- zużyte baterie i akumulatory,
- przeterminowane leki,
- chemikalia (farby, rozpuszczalniki, oleje odpadowe itp.),
- meble i inne odpady wielkogabarytowe,
- odpady budowlano – remontowe.

Zgodnie z wytycznymi Kogo 2014, w aglomeracjach lub regionach, określonych w wojewódzkich planach gospodarki odpadami, jako obszary oddziaływania instalacji do termicznego przekształcania odpadów, przeterminowane leki, chemikalia, zanieczyszczony papier i tektura, mogą być zbierane jako zmieszane odpady komunalne.

Na terenach wiejskich odpady zielone mogą być zagospodarowywane we własnym zakresie, między innymi w kompostowniach przydomowych lub w biogazowniach rolniczych, a na terenach z zabudowa jednorodziną – w kompostowniach przydomowych.

W zakresie zbiórki i transportu odpadów niezbędne jest przyjęcie określonego programu zbiórki selektywnej jako integralnej części gminnego/międzygminnego planu gospodarki odpadami dotyczącego sposobu prowadzenia selektywnego zbierania odpadów, rodzaju i wielkości pojemników, częstotliwości zbierania itd.

Odpady zebrane selektywnie powinny być transportowane w sposób zapobiegający ich zmieszaniu.

8.1.2. Odzysk i unieszkodliwianie odpadów

Dostosowanie polskiej gospodarki odpadami do standardów UE wymaga intensyfikacji działań związanych z odzyskiem i unieszkodliwianiem odpadów komunalnych ulegających biodegradacji. Zakłada się znaczną redukcję odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania. Oznacza to konieczność rozwoju metod odzysku, w tym recyklingu organicznego, a także odzysku energii poprzez wprowadzanie termicznego przekształcania odpadów. Niezbędny będzie rozwój lokalnych kompostowni wykorzystujących selektywnie zbierane odpady kuchenne ulegające biodegradacji i odpady zielone. Wspierać należy (poprzez odpowiednie akcje władz lokalnych) kompostowanie odpadów we własnym zakresie przez mieszkańców peryferyjnych rejonów miast oraz mieszkańców wsi. Następować powinien rozwój metod fermentacji beztlenowej odpadów. W przypadku średniej wielkości regionalnych zakładów przerobu odpadów - zastosowanie mechaniczno-biologicznych metod przerobu odpadów może stanowić efektywną opcję przekształcania odpadów celem redukcji objętości i bezpiecznego składowania. Potrzeba wprowadzania termicznych metod przekształcania odpadów dotyczy w głównej mierze dużych miast i aglomeracji miejskich.

Akceptacja społeczna dla procesów budowy nowych systemów gospodarki odpadami komunalnymi jest niezbędnym warunkiem osiągnięcia oczekiwanych rezultatów. W związku z tym występuje potrzeba prowadzenia szerokich akcji podnoszenia świadomości społecznej z wykorzystaniem wszystkich dostępnych metod i środków.

W zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi plan działań obejmuje formułowanie rozwiązań przede wszystkim przy uwzględnieniu:

- aktualnych uwarunkowań związanych z gospodarką odpadami,
- potrzeb wynikających z konieczności zapewnienia przyszłościowego, wieloletniego, kompleksowego systemu gospodarki odpadami na rozpatrywanym obszarze,
- strategii w gospodarce odpadami przyjętej w krajach Unii Europejskiej oraz w Polsce.

Maksymalizacja odzysku wymaga:

- zapewnienia, że odpowiednia przepustowość instalacji będzie dostępna, aby przetworzyć wszystkie selektywnie zebrane odpady, poprzez odpowiednie monitorowanie zrealizowanych i planowanych inwestycji,
- stymulowanie rozwoju rynku surowców wtórnych i produktów zawierających surowce wtórne poprzez wspieranie współpracy organizacji odzysku, przemysłu i samorządu terytorialnego oraz konsekwentne egzekwowanie obowiązków w zakresie odzysku i recyklingu,
- promowanie produktów wytworzonych z materiałów odpadowych poprzez odpowiednie działania promocyjne i edukacyjne jak również zamówienia publiczne,
- wydawanie pozwoleń tylko na budowę instalacji realizujących założenia planów gospodarki odpadami odpowiedniego szczebla i których celowość została potwierdzona analizą ekonomiczną,
- zachęcania inwestorów publicznych i prywatnych do udziału w realizacji inwestycji strategicznych zgodnie z planami gospodarki odpadami,
- wspieranie i promocja badań nad technologiami odzysku i unieszkodliwiania odpadów.

Jednym z zasadniczych kierunków działań w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi jest intensywny wzrost zastosowania zarówno biologicznych jak i termicznych metod przekształcania zmieszanych odpadów komunalnych. Ograniczenie składowania odpadów ulegających biodegradacji związane jest z koniecznością budowy linii technologicznych do ich przetwarzania:

- kompostowni odpadów organicznych,
- linii mechaniczno – biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych,
- instalacji fermentacji odpadów (organicznych i zmieszanych),
- zakładów termicznego przekształcania zmieszanych odpadów komunalnych.

8.1.3. Wdrażanie systemowych i kompleksowych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi

Podstawowym założeniem funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi w Polsce jest system rozwiązań regionalnych, w których są uwzględnione wszystkie niezbędne elementy tej gospodarki w danych warunkach lokalnych. Istotnym jest, by planowane instalacje spełniały kryteria BAT, a stosowane technologie były sprawdzone poprzez wieloletnie i liczne doświadczenia.

Zgodnie z Kpgo 2014, podstawą gospodarki odpadami komunalnymi powinny stać się zakłady zagospodarowania odpadów (zzo) obejmujące regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych, o przepustowości wystarczającej do przyjmowania i przetwarzania odpadów z obszaru zamieszkałego minimum przez 150 tys. Mieszkańców, spełniające w zakresie technicznym kryteria najlepszej dostępnej techniki, obsługujące poszczególne regiony gospodarki odpadami.

Zakłady zagospodarowania odpadów winny zapewnić co najmniej następujący zakres usług:

- mechaniczno – biologiczne lub termiczne przekształcanie zmieszanych odpadów komunalnych i pozostałości z sortowni,
- składowanie przetworzonych zmieszanych odpadów komunalnych,
- kompostowanie odpadów zielonych,
- sortownie poszczególnych frakcji odpadów komunalnych zbieranych selektywnie (opcjonalnie),
- zakład demontażu odpadów wielkogabarytowych (opcjonalnie),
- zakład przetwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (opcjonalny).

Dla prowadzenia racjonalnych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi mogą być budowane stacje przeładunkowe, których lokalizacja wynikać będzie z potrzeb logistycznych i organizacyjnych. Stacje te obok urządzeń do przeładunku odpadów mogą być również wyposażone w inne elementy gospodarowania odpadami, takie jak np. urządzenia do doczyszczania zebranych selektywnie odpadów, magazyny na surowce, odpady niebezpieczne itp.

W przypadku aglomeracji lub regionów obejmujących powyżej 300 tys. mieszkańców preferowana metodą zagospodarowania zmieszanych odpadów komunalnych jest ich termiczne przekształcanie. Do spalarni odpadów komunalnych przyjmowane będą zakaźne odpady medyczne i weterynaryjne po ich wstępnej dezaktywacji.

Zgodnie z Kpgo 2014, w wojewódzkich planach gospodarki odpadami wyznacza się regiony gospodarki odpadami komunalnymi. Gminy wchodzące w skład regionów zobowiązane są do prowadzenia wspólnej gospodarki odpadami komunalnymi oraz do zapewnienia wybudowania i utrzymania infrastruktury gospodarki odpadami, w szczególności zakładów zagospodarowania odpadów.

Uwzględniając wytyczne Kpgo 2014 oraz analizując możliwości techniczne instalacji unieszkodliwiania odpadów, w tym składowisk odpadów na terenie województwa kujawsko-

pomorskiego, możliwości spełniania kryteriów zakładów zagospodarowania odpadów, wytycznych dotyczących systemowych i kompleksowych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi województwa kujawsko-pomorskiego, zawartych w „Programie ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, uznano, iż podstawą gospodarki odpadami komunalnymi w województwie winno być pięć Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi (RGOK), w ramach których funkcjonować winny wszelkie niezbędne urządzenia i instalacje, w tym wskazane, już istniejące na terenie województwa składowiska odpadów, spełniające w zakresie technicznym kryteria najlepszej dostępnej techniki i posiadające przepustowość wystarczającą do przyjmowania i przetwarzania odpadów z wyznaczonych zasięgiem obszarów.

Tabela 77. Regiony Gospodarki Odpadami Komunalnymi

Lp.	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi (RGOK)	Gminy wchodzące w skład RGOK	Liczba mieszkańców w obszarze RGOK wg stanu na 31.12.2009 r.
1	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi I	<p>miasto Bydgoszcz miasto Toruń</p> <p>powiat bydgoski: m i gm. Solec Kujawski, gm. Białe Błota, gm. Dąbrowa Chełmińska, gm. Dobrcz, gm. Nowa Wieś Wielka, gm. Osielesko, gm. Sicienko</p> <p>powiat nakielski: m i gm. Mrocza</p> <p>powiat toruński: gm. Lubicz, gm. Łubianka, gm. Łysomice, gm. Wielka Nieszawka, gm. Zławieś Wielka, gm. Czernikowo, gm. Obrowo</p>	722 518
2	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi II	<p>miasto Włocławek</p> <p>powiat aleksandrowski: m. Aleksandrów Kujawski, m. Ciechocinek, m. Nieszawa, gm. Aleksandrów Kujawski, gm. Bądkowo, gm. Koneck, gm. Raciążek, gm. Waganiec, gm. Zakrzewo,</p> <p>powiat radziejowski: m. Radziejów, m. i gm. Piotrków Kujawski, gm. Bytoń, gm. Dobrze, gm. Osiecin, gm. Radziejów, gm. Topólka,</p> <p>powiat włocławski: m. Kowal, m. i gm. Brześć Kujawski, m. i gm. Chodecz, m. i gm. Izbica Kujawska, m. i gm. Lubraniec, gm. Baruchowo, gm. Boniewo, gm. Choceń, m. Kowal, gm. Lubanie, gm. Włocławek, m. i gm. Lubień Kujawski, gm. Fabianki</p> <p>powiat lipnowski: m. Lipno, m. i gm. Dobrzyń n/Wisłą, m. i gm. Skępe, gm. Bobrowniki, gm. Chrostkowo, gm. Kikół, gm. Lipno, gm. Tłuchowo, gm. Wielgie</p> <p>powiat golubsko-dobrzyński: gm. Zbójno</p>	371 150

3	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi III	<p>powiat inowrocławski: m. Inowrocław, m. i gm. Gniewkowo, m. i gm. Janikowo, m. i gm. Kruszwica, m. i gm. Pakość, gm. Dąbrowa Biskupia, gm. Inowrocław, gm. Rojewo, gm. Złotniki Kujawskie</p> <p>powiat mogileński: m. i gm. Mogilno, m. i gm. Strzelno, gm. Jeziora Wielkie, gm. Dąbrowa</p> <p>powiat nakielski: m. i gm. Kcynia, m. i gm. Szubin, m. i gm. Nakło n/Notecią, gm. Sadki</p> <p>powiat żniński: m. i gm. Barcin, m. i gm. Janowiec Wielkopolski, m. i gm. Łabiszyn, m. i gm. Gąsawa, gm. Rogowo, m. i gm. Żnin,</p>	357 072
4	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi IV	<p>powiat chełmiński: m. Chełmno, gm. Chełmno, gm. Kijewo Królewskie, gm. Lisewo, gm. Papowo Biskupie, gm. Stolno, gm. Unisław</p> <p>powiat świecki: m. i gm. Świecie, gm. Bukowiec, gm. Drzycim, gm. Jezewo, gm. Lniano, gm. Osie, gm. Pruszcz, gm. Świekatowo,</p> <p>powiat sępoleński: m. i gm. Kamień Krajeński, m. i gm. Sępólno Krajeńskie, m. i gm. Więcbork, gm. Sośno</p> <p>powiat tucholski: m. i gm. Tuchola, gm. Cekcyn, gm. Gostycyn, gm. Kęsowo, gm. Lubiewo, gm. Śliwice</p> <p>powiat bydgoski: m. i gm. Koronowo</p> <p>powiat toruński: m. Chełmża, gm. Chełmża</p>	289 332
5	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi V	<p>miasto Grudziądz</p> <p>powiat brodnicki: m. Brodnica, m. i gm. Jabłonowo Pomorskie, gm. Bobrowo, gm. Brodnica, gm. Zbiczno, gm. Górzno, gm. Brzozie, gm. Bartniczka, gm. Osiek, gm. Świedziebnia</p> <p>powiat wąbrzeski: m. Wąbrzeźno, gm. Dębowa Łąka, gm. Książki, gm. Płużnica, gm. Wąbrzeźno</p> <p>powiat golubsko-dobrzyński: m. Golub-Dobrzyń, gm. Golub-Dobrzyń, m. i gm. Kowalewo Pomorskie, gm. Ciechocin, gm. Radomin</p> <p>powiat grudziądzki: m i gm Radzyń Chełmiński, m. i gm. Łasin, m.i gm. Grudziądz, gm. Gruta, gm. Rogóźno, gm. Świecie n/Osą</p> <p>powiat rypiński: m. Rypin, gm. Brzuze, gm. Rogowo, gm. Rypin, gm. Skrwilno, gm. Wąpielsk</p> <p>powiat świecki: m. i gm. Nowe, gm. Dragacz, gm. Warlubie</p>	356 993

Źródło: Opracowano na podstawie analizy RGOK

W przypadku regionów obejmujących powyżej 300 tys. mieszkańców, zgodnie z Krajowym planem gospodarki odpadami 2014, preferowaną metodą zagospodarowania zmieszanych odpadów komunalnych jest ich termiczne przekształcenie. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, na mocy porozumienia zawartego przez Miasto Bydgoszcz i Miasto Toruń, planuje się budowę w Bydgoszczy Zakładu Termicznego Przekształcania Odpadów do obsługi Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Metropolitalnego.

Dla potrzeb Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi proponuje się eksploatację docelowo czternastu składowisk odpadów obojętnych i innych niż niebezpieczne, na których składowane będą odpady komunalne.

Tabela 78. Docelowe składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne w obszarach Regionów Gospodarki Odpadów Komunalnych

Lp.	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi (RGOK)	Lokalizacja docelowego składowiska odpadów w obszarze RGOK
1	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi I	Bydgoszcz, ul. Prądocińska Toruń, ul. Kociewska
2	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi II	Lipno Machnacz Służewo
3	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi III	Giebnia Inowrocław Wawrzynki
4	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi IV	Bładowo Osnowo Sulnówko
5	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi V	Niedźwiedź Puszcza Miejska Zakurzewo

W obszarach poszczególnych Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi (RGOK) zgłoszono do realizacji następujące instalacje i urządzenia dla odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych:

Tabela 79. Zgłoszone instalacje i urządzenia dla odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych

Lp.	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi (RGOK)	Zgłoszone do realizacji instalacje i urządzenia w obszarach RGOK	Realizujący
1	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi I	- budowa instalacji termicznego przekształcania odpadów komunalnych o wydajności 180 000 Mg/rok (dwie linie termicznego przekształcania odpadów) z odzyskiem energii oraz instalacja do waloryzacji zużła – wydajność 45 000 Mg/rok i instalacja stabilizacji i zestalania pozostałości z oczyszczania spalin – 7000 Mg/rok, - budowa kompostowni odpadów ulegających biodegradacji przy ul. Prądocińskiej w Bydgoszczy o wydajności 4 000 Mg/rok, - budowa stacji przeładunkowej odpadów komunalnych przy ul. Kociewskiej w Toruniu o wydajności 60 000 Mg/rok wraz z zakupem pojazdów i kontenerów do transportu odpadów w ramach budowy w/w instalacji termicznego przekształcania odpadów komunalnych	Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o.o. 85-079 Bydgoszcz ul. Kościuszki 53 oraz Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania Sp. z o.o. 87-100 Toruń ul. Grudziądzka 159
		- budowa kwatery balastu nr 2 w Bydgoszczy, ul. Prądocińska	Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o.o. 85-079 Bydgoszcz ul. Kościuszki 53
		- budowa linii technologicznej do produkcji paliwa alternatywnego z odpadów o wydajności 100 000 Mg/rok - budowa kompostowni tunelowo-pryzmowej o wydajności 35 000 Mg/rok	REMONDIS Bydgoszcz Sp. z o.o. ul. Inwalidów 45 85-749 Bydgoszcz
2	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi II	- budowa instalacji do czynnego odprowadzania i oczyszczania gazu składowiskowego – kontenerowa stacja odzysku biogazu	Przedsiębiorstwo Usług komunalnych w Lipnie Sp. z o.o. 87-600 Lipno Ul. Wyszyńskiego 47
		- rozbudowa linii sortowniczej, - zakup mobilnej linii sortowniczej do segregacji odpadów pochodzących z selektywnej zbiórki, ze szczególnym uwzględnieniem tworzyw sztucznych (PET, folia, chemia gospodarcza), - budowa zbiornika rezerwowego do gromadzenia nadmiaru odcieków pochodzących ze składowiska, - rozbudowa budynku socjalnego, - rozbudowa instalacji odgazowania - kwatera nr II, - zakup ładowarki kołowej do obsługi linii mobilnej linii sortowniczej, - zakup śmieciarki bezpylnej do zbiórki odpadów z selektywnej zbiórki,	Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej „Saniko” Sp. z o.o. 87-800 Włocławek ul. Komunalna 4

		<ul style="list-style-type: none"> - dokończenie budowy hali nad linia sortowniczą, - zorganizowanie stanowiska demontażu odpadów (po wybudowaniu hali), - budowa wiaty nad stanowiskiem mechanicznego przesiewania zmieszanych odpadów komunalnych dopełniająca kompleks sortowni (po wybudowaniu hali), - budowa kompostowni odpadów zmieszanych i zielonych (uzależniona od wyników rozmów w ramach RGOK), - rekultywacja kwatery nr 1 	Przedsiębiorstwo Użyteczności Publicznej „EKOSKŁAD” Sp. z o.o 87-710 Służewo ul. Polna 87 (Służewo)
3	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi III	<ul style="list-style-type: none"> - budowa zakładu demontażu odpadów wielkogabarytowych, - budowa zakładu przetwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego 	Przedsiębiorstwo Usług Gminnych Spółka z o.o., 88-170 Pakość, ul. Inowrocławska 14
		<ul style="list-style-type: none"> - budowa instalacji do zagospodarowania tzw. balastu, a szczególnie frakcji palnej (optymalnym w tym zakresie byłoby wykorzystanie tego odpadu do celów gospodarczych, np. poprzez termiczne przekształcenie i odzysk energii), 	Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o. w Inowrocławiu ul. ks. P. Wawrzyniaka
		<ul style="list-style-type: none"> - budowa zakładu mechaniczno-biologicznego przekształcenia zmieszanych odpadów komunalnych, - budowa kompostowni odpadów ulegających biodegradacji, - budowa sortowni odpadów frakcji palnej z wykorzystaniem na paliwa alternatywne 	Składowisko Odpadów Komunalnych w Wawrzynkach
4	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi IV	<ul style="list-style-type: none"> - budowa linii do segregacji odpadów – docelowo 22 000 Mg/rok, - budowa kwatery do składowania odpadów inertych z uwzględnieniem budowy systemu odgazowania wraz z odprowadzeniem odcieków do istniejącej instalacji, - obiekty i wyposażenie pozostałe: <ul style="list-style-type: none"> ▶ adaptacja istniejącego budynku magazynowego na warsztat oraz magazyn (wielkogabarytowe), ▶ budowa nowej wagi elektronicznej, ▶ zakup sprzętu do obsługi składowiska (kontenery, ładowarki teleskopowe, kompaktom itp.) ▶ budowa wiaty na sprzęt i surowce wtórne, ▶ budowa dróg technologicznych, sieci energetycznej i teleinformatycznej (monitoring), ▶ budowa automatycznej stacji meteorologicznej, ▶ budowa płyty do kompostowania (odpady biodegradowalne), wyposażenie hal i obiektów. 	Przedsiębiorstwo Komunalne w Tucholi Sp. z o.o. 89-500 Tuchola ul. Świecka 68
		<ul style="list-style-type: none"> - budowa sortowni odpadów 	Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o. przy ul. Przemysłowej 8 w Chełmnie
		<ul style="list-style-type: none"> - budowa linii segregacji odpadów komunalnych zmieszanych, - budowa linii doczyszczania odpadów opakowaniowych pochodzących z selektywnej zbiórki, - budowa kompostowni – dwustopniowa stabilizacja tlenowa odpadów biodegradowalnych wydzielonych w procesie mechanicznego sortowania odpadów komunalnych zmieszanych, - budowa kompostowni – dwustopniowa stabilizacja tlenowa odpadów zielonych z przeznaczeniem na kompost, budowa linii przerobu odpadów wielkogabarytowych, z wyłączeniem sprzętu elektrycznego i elektronicznego, - budowa linii przerobu odpadów budowlanych, - budowa magazynu odpadów niebezpiecznych. 	Przedsiębiorstwo Unieszkodliwiania Odpadów „Eko-Wisła” Sp. z o.o. Sulnówko 74C, 86-100 Świecie
5	Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi V	<ul style="list-style-type: none"> - budowa instalacji produkcji energii elektrycznej z gazu składowiskowego - budowa linii sortowniczej poszczególnych frakcji odpadów komunalnych zbieranych selektywnie oraz produkcji paliw alternatywnych 	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych spółka z o.o. 87-200 Wąbrzeźno Ul. Matejki 13
		<ul style="list-style-type: none"> - modernizacja istniejącej sortowni odpadów zmierzająca do osiągnięcia maksymalnych ilości odzyskiwanych surowców wtórnych wraz z instalacją do produkcji paliwa alternatywnego – planowana przepustowość ok. 40 000 Mg/rok, - budowa instalacji biologicznego przetwarzania odpadów wraz kompostownią – przepustowość ok. 20 000 Mg/rok - budowa kwatery składowania odpadów 	Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia sp. z o.o. w Grudziądzu

	<ul style="list-style-type: none"> - budowa wiaty magazynowej z przeznaczeniem na magazyn odpadów wysegregowanych, - montaż przesiewacza bębnowego, - rozbudowa węzła prasującego odpady, - dostawa i montaż separatora powietrza w celu wyeliminowania z frakcji odpadów 191212 obecnie kierowanych na składowisko odpadów 	Regionalny Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych RYPIN sp. z o.o. 87-500 Rypin Puszcza Miejska 24
	<ul style="list-style-type: none"> - budowa stacji odzysku materiałów opakowaniowych i innych oraz stacji przeładunkowej z infrastrukturą towarzyszącą w Grudziądzu, - budowa kompostowni odpadów przy rekultywowanym składowisku odpadów w Boguszewie, gm. Gruta 	Przedsiębiorstwo Usług Miejskich „PUM” ul. Cegielniana 4 86-300 Grudziądz

Źródło: Wnioski nadesłane do Urzędu Marszałkowskiego

8.1.4. Zakończenie uporządkowania składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne

Zgodnie z Kpgo 2014 przyjęty jest priorytet w odniesieniu do składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których składowane są odpady komunalne, aby w poszczególnych województwach następowała stopniowa redukcja liczby małych, nieefektywnych składowisk lokalnych i zapewnienie funkcjonowania składowisk ponadgminnych w liczbie 5 do 15 obiektów w skali województwa.

Dla spełnienia celu jakim jest bezpieczne składowanie odpadów, niezbędne były działania zmierzające do doprowadzenia do końca 2009 roku do stanu, w którym wszystkie składowiska odpadów będą spełniały wymagania prawa. Zgodnie z wymogami prawa składowiska nie spełniające podstawowych wymogów technicznych powinny zostać zamknięte do końca 2009 r. (zakończenie przyjmowania odpadów do składowania nie później niż 31 grudnia 2009 r.). W 2010 r. na terenie województwa funkcjonowało 68 składowisk przyjmujących odpady komunalne.

Obecnie funkcjonujące na terenie województwa składowiska odpadów (tabela 79) poddano ocenie w zakresie możliwości funkcjonowania w horyzoncie czasowym niniejszego Planu.

Dla potrzeb Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi proponuje się eksploatowanie, w tym rozbudowę i modernizację docelowo czternastu składowisk odpadów obojętnych i innych niż niebezpieczne, na których składowane będą odpady komunalne.

Pozostałe funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego składowiska odpadów, które spełniają wymogi, o których mowa w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 24 marca 2003 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących lokalizacji, budowy, eksploatacji i zamknięcia, jakim powinny odpowiadać poszczególne typy składowisk odpadów (Dz. U. Nr 61, poz. 549), proponuje się wykorzystywać zgodnie z założoną techniką i technologią do czasu wypełnienia, a następnie poddać rekultywacji. Składowiska nie spełniające podstawowych wymogów technicznych winny zostać zamknięte i poddane rekultywacji.

Proces tworzenia i funkcjonowanie Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi, w tym wykorzystywanie wskazanych w ramach regionów składowisk odpadów będzie monitorowane. W przypadku stwierdzenia uzasadnionej potrzeby, rozważana będzie możliwość określenia dodatkowych składowisk odpadów w obszarach i dla potrzeb poszczególnych Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi.

Tabela 80. Horyzont czasowy funkcjonowania istniejących składowisk przyjmujących odpady komunalne

Lp.	Lokalizacja składowiska/zakładu utylizacji	Gmina	Ocena składowiska/zakładu utylizacji
Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi I			
1	Bydgoszcz, ul. Prądocińska (składowisko odpadów balastowych)	Bydgoszcz	składowisko docelowe w obszarze RGOK I
2	Toruń, ul. Kocińska (nowe)	Toruń	składowisko docelowe w obszarze RGOK I
3	Bolumin	Dąbrowa Chełmińska	do zamknięcia
4	Żółdowo	Osielsko	do zamknięcia
5	Ostrowo	Mrocza	eksploatacja do czasu wypełnienia
6	Jackowo	Czernikowo	do zamknięcia
7	Bierzgłowo	Łubianka	do zamknięcia
8	Łążyn	Zławieś Wielka	do zamknięcia

Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi II			
9	Machnacz	Brześć Kujawski	składowisko docelowe w obszarze RGOK II
10	Służewo	Aleksandrów kujawski	składowisko docelowe w obszarze RGOK II
11	Lipno	Lipno	składowisko docelowe w obszarze RGOK II
12	Wandynowo	Bytoń	eksploatacja do czasu wypełnienia
13	Byczyna	Dobre	eksploatacja do czasu wypełnienia
14	Broniewo	Radziejów	do zamknięcia
15	Stary Brześć	Brześć Kujawski	eksploatacja do czasu wypełnienia
16	Niemojewo	Chocień	do zamknięcia
17	Lubieniec	Chodecz	eksploatacja do czasu wypełnienia
18	Wilczeniec Fabiański	Fabianki	eksploatacja do czasu wypełnienia
19	Kucierz	Lubanie	do zamknięcia
Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi III			
20	Mątwy	Inowrocław	składowisko docelowe w obszarze RGOK III
21	Giebnia	Pakość	składowisko docelowe w obszarze RGOK III
22	Wawrzynki	Żnin	składowisko docelowe w obszarze RGOK III
23	Stanomin	Dąbrowa Biskupia	eksploatacja do czasu wypełnienia
24	Kaczkowo	Gniewkowo	eksploatacja do czasu wypełnienia
25	Karczyn	Inowrocław	eksploatacja do czasu wypełnienia
26	Jaszczyłkowo	Rojewo	eksploatacja do czasu wypełnienia
27	Sucharzewo	Dąbrowa Mogileńska	do zamknięcia
28	Jeziora Wielkie	Jeziora Wielkie	eksploatacja do czasu wypełnienia
29	Siedlimowo	Jeziora Wielkie	eksploatacja do czasu wypełnienia
30	Szerzawy	Mogilno	eksploatacja do czasu wypełnienia
31	Bławaty	Strzelno	działalność wstrzymana
32	Rozwaryn	Nakło n.Notecią	eksploatacja do czasu wypełnienia
33	Ostrówiec	Sadki	eksploatacja do czasu wypełnienia
Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi IV			
34	Osnowo	Chełmno	składowisko docelowe w obszarze RGOK IV
35	Sulnówko	Świecie	składowisko docelowe w obszarze RGOK IV
36	Bładowo	Tuchola	składowisko docelowe w obszarze RGOK IV
37	Tuszynki	Bukowiec	eksploatacja do czasu wypełnienia
37	Sierosławek	Drzycim	do zamknięcia
39	Białe Błota	Jeżewo	eksploatacja do czasu wypełnienia
40	Lnianek-Mszano	Lniano	do zamknięcia
41	Wierzchy	Osie	do zamknięcia
42	Osie Jaszcz	Osie	eksploatacja do czasu wypełnienia
43	Luszkowo Małociechowo	Pruszcz	eksploatacja do czasu wypełnienia
44	Zalesie Królewskie	Świekatowo	do zamknięcia
45	Kamień Krajeński	Kamień Krajeński	eksploatacja do czasu wypełnienia
46	Włosćborek	Sępólno Krajeńskie	eksploatacja do czasu wypełnienia
47	Skoraczewo	Sośno	eksploatacja do czasu wypełnienia
48	Dalkowo	Więcbork	eksploatacja do czasu wypełnienia
49	Bysławek	Lubiewo	do zamknięcia
50	Rosochatka	Śliwice	do zamknięcia
Region Gospodarki Odpadami Komunalnymi V			
51	Niedźwiedz	Dębowa Łąka	składowisko docelowe w obszarze RGOK V
52	Zakurzewo	Grudziądz	składowisko docelowe w obszarze RGOK V
53	Puszcza Miejska	Rypin	składowisko docelowe w obszarze RGOK V
54	Brodnica	Brodnica	eksploatacja do czasu wypełnienia
55	Łapinóż	Osiek	eksploatacja do czasu wypełnienia
56	Rudaw	Ciechocin	do zamknięcia
57	Białkowo	Golub-Dobrzyń	eksploatacja do czasu wypełnienia
58	Rembiocha	Zbójno	do zamknięcia
59	Świecie n/Osą	Świecie n/Osą	do zamknięcia
60	Górna Grupa	Dragacz	eksploatacja do czasu wypełnienia
61	Twarda Góra-Milewo	Nowe nad Wisłą	eksploatacja do czasu wypełnienia
62	Wielki Komórsk	Warlubie	do zamknięcia

Źródło: Opracowano na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Departamentu Środowiska i Geologii.

14 składowisk zostało wyznaczonych jako docelowe w ramach Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi. 19 składowisk wymienionych w powyższej tabeli nie spełnia podstawowych wymogów technicznych i zakwalifikowanych zostało do zamknięcia. 28 składowisk może funkcjonować do czasu wypełnienia, a następnie winny zostać zrekultywowane. Na jednym składowisku działalność została wstrzymana.

Zgodnie z wytycznymi Kpgo 2014, łączna wielkość składowisk (ich pojemność dyspozycyjna) w województwie powinna być wystarczająca na co najmniej 15-letni okres eksploatacji. W województwie kujawsko – pomorskim oszacowana wolna pojemność funkcjonujących składowisk odpadów obojętnych i innych niż niebezpieczne, których stan techniczny pozwala na eksploatację wystarczy na ponad 20 lat.

8.2. Odpady niebezpieczne

Po przeanalizowaniu aktualnego stanu gospodarki odpadami niebezpiecznymi, prognoz powstawania odpadów niebezpiecznych, a także założonych do osiągnięcia celów sformułowano kierunki działań:

- minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów niebezpiecznych poddawanych procesom unieszkodliwiania poprzez składowanie,
- rozwiązanie problemu wydzielenia odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych,
- organizacja nowych i rozwój istniejących systemów zbierania odpadów niebezpiecznych ze źródeł rozproszonych (małe i średnie przedsiębiorstwa), z uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych (gospodarstwa domowe), w oparciu o:
  - funkcjonujące sieci zbierania poszczególnych rodzajów odpadów niebezpiecznych utworzone przez organizacje odzysku lub przedsiębiorców,
  - funkcjonujące placówki handlowe, apteki, zakłady serwisowe oraz punkty zbierania poszczególnych rodzajów odpadów niebezpiecznych (np. przeterminowane leki, oleje odpadowe, baterie, akumulatory),
  - stacjonarne lub mobilne punkty zbierania odpadów niebezpiecznych,
  - regularne odbieranie odpadów niebezpiecznych od mieszkańców prowadzących selektywne zbieranie w systemie workowym lub pojemnikowym przez podmioty prowadzące działalność w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości.
- wdrażanie proekologicznych i efektywnych ekonomicznie metod zagospodarowania odpadów niebezpiecznych w oparciu o najlepsze dostępne techniki (BAT), w tym opracowanie i wdrożenie innowacyjnych technologii w zakresie zagospodarowania poszczególnych rodzajów odpadów niebezpiecznych (np. baterie małogabarytowe, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny).

8.2.1. Odpady zawierające PCB

PCB (polichlorobifenyle) zaliczane są do substancji stwarzających szczególne zagrożenie dla ludzi i środowiska. Wprowadzanie PCB do obrotu lub poddawanie ich procesom odzysku jest zabronione.

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania odpadami zawierającymi PCB wymaga:

- sukcesywnego usuwania urządzeń zawierających PCB,
- unieszkodliwiania/dekontaminacji odpadów zawierających PCB w kraju lub poza granicami,
- organizacji i prowadzenia bazy danych PCB,
- organizacji systemu gromadzenia i unieszkodliwiania urządzeń zawierających PCB, które nie podlegają inwentaryzacji,
- wprowadzenia zachęt dla przedsiębiorców, aby przyspieszyć proces wycofywania z użycia urządzeń zawierających PCB, dla których obowiązek wycofania nie był wyznaczony na rok 2010.

Niezbędne jest prowadzenie wojewódzkiej bazy informacyjnej gromadzącej dane dotyczące ilości i miejsc występowania PCB. Przedsięwzięcia związane z unieszkodliwianiem cieczy zawierających PCB oraz unieszkodliwieniem i dekontaminacją urządzeń zawierających PCB powinny zostać niezwłocznie wprowadzone na listę przedsięwzięć priorytetowych Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu.

8.2.2. Oleje odpadowe

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania olejami odpadowymi wymaga:

- rozwoju istniejącego systemu zbierania olejów odpadowych, w tym ze źródeł rozproszonych oraz standaryzacji urzędzeń,
- monitoringu prawidłowego postępowania z olejami odpadowymi (w pierwszej kolejności odzysk poprzez regenerację, a jeśli jest niemożliwy ze względu na stopień zanieczyszczenia poddanie olejów odpadowych innym procesom odzysku),
- właściwego zagospodarowania odpadów z rozlewów olejowych.

8.2.3. Odpady medyczne i weterynaryjne

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania odpadami medycznymi i weterynaryjnymi wymaga realizacji następujących działań:

- określenia jednolitego systemu zbierania, w tym magazynowania, odpadów medycznych w placówkach medycznych,
- ukształtowanie systemu unieszkodliwiania zakaźnych odpadów medycznych i weterynaryjnych, obejmującego docelowo spalanie tych odpadów w spalarniach przystosowanych do przyjmowania tego typu odpadów,
- inwentaryzacji i określenia faktycznej mocy przerobowej funkcjonujących spalarni odpadów.
- opracowania sposobu gospodarowania odpadami weterynaryjnymi wraz z prowadzeniem ewidencji wytwarzanych ilości,
- rozbudowy i ujednoczenia istniejących systemów zbierania przeterminowanych leków od ludności.

Segregacja tego typu odpadów powinna być w 100% prowadzona przez wszystkie szpitale, zakłady lecznictwa uzdrowiskowego i przychodnie lekarskie. Powinny w nich zostać zapewnione specjalne pomieszczenia do magazynowania odpadów. Unieszkodliwianie odpadów powinno odbywać się przez stosowanie metody termicznej. W województwie kujawsko – pomorskim termiczne przekształcania odpadów medycznych odbywa się w pięciu spalarniach. Wydajność spalarni zabezpiecza potrzeby województwa w zakresie unieszkodliwiania wytwarzanych w skali roku odpadów medycznych.

Najpowszechniej stosowaną metodą unieszkodliwiania odpadów medycznych będzie w dalszym ciągu ich unieszkodliwianie termiczne w spalarniach odpadów medycznych. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 lipca 2010 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z odpadami medycznymi (Dz. U. z 4 sierpnia 2010 r. Nr 139 poz. 940) dopuszcza także inne sposoby unieszkodliwiania tego typu odpadów.

Przy szpitalach, zakładach lecznictwa uzdrowiskowego i przychodniach lekarskich powinny powstać pomieszczenia do magazynowania tych odpadów zgodnie z obowiązującymi przepisami sanitarnymi.

Unieszkodliwianie odpadów weterynaryjnych będzie w dalszym ciągu odbywać się w oparciu o istniejące instalacje zajmujące się utylizacją materiałów szczególnego ryzyka i padłych zwierząt. Są to zakłady w Jezuickiej Strudze (gmina Rojewo) o wydajności po rozbudowie 120 ton na dobę i w Olszówce (gmina Golub-Dobrzyń) o wydajności 40 ton na dobę. Moce tych zakładów nie są obecnie w pełni wykorzystywane.

Istniejące instalacje do termicznego przekształcania odpadów medycznych i weterynaryjnych wystarczają na zabezpieczenie potrzeb w tym zakresie.

8.2.4. Zużyte baterie i akumulatory

W zakresie zbierania zużytych baterii i akumulatorów przewiduje się wzrost odzysku zużytych akumulatorów kwasowo-ołowiowych. Dzięki wprowadzonej opłacie depozytowej powinien nastąpić pełny odzysk zużytych akumulatorów kwasowo-ołowiowych. Zużyte baterie i akumulatory małogabarytowe w pierwszej kolejności powinny być podane procesom odzysku a dopiero jeżeli nie udało się ich odzyskać należy je unieszkodliwić.

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania zużytymi bateriami i akumulatorami wymaga:

- udoskonalenia i rozwinięcia systemu zbierania małogabarytowych zużytych baterii i akumulatorów ze źródeł rozproszonych,
- modernizacji istniejących instalacji pod kątem spełnienia wymagań środowiskowych oraz określenia ewentualnego zapotrzebowania na nowe instalacje (np. przetwarzania zużytych baterii i akumulatorów małogabarytowych),
- opracowania i wdrażania innowacyjnych technologii przetwarzania zużytych baterii i akumulatorów,
- rozszerzenia zakresu przeznaczenia środków finansowych pochodzących z opłat produktowych o finansowanie zakupu elementów infrastruktury zbierania (między innymi

pojemników i środków transportu) oraz badań związanych z opracowywaniem innowacyjnych technologii odzysku i recyklingu;

Głównym celem do realizacji w zakresie gospodarowania zużytymi bateriami i akumulatorami jest osiągnięcie wymaganych poziomów odzysku i recyklingu oraz stworzenie odpowiedniego systemu zbierania baterii i akumulatorów przenośnych umożliwiającego osiągnięcie tych poziomów oraz poziomów zbierania.

W celu uregulowania gospodarki zużytymi bateriami i akumulatorami małowagowymi niezbędne jest ich wysegregowanie ze strumienia odpadów komunalnych i zorganizowanie systemu ich zbiórki (zbieranie przez sieć handlową, objazdowe punkty odbioru odpadów niebezpiecznych w dostarczonych mieszkańcom pojemnikach). Zgodnie z ustawą o odpadach, odpady te powinny być w pierwszej kolejności poddawane procesom odzysku, a jeżeli nie udało się ich odzyskać należy je unieszkodliwić, dla części tych odpadów zostały wdrożone technologie recyklingu.

8.2.5. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny

Rosnąca w ostatnich latach ilość wycofywanych z użytkowania urządzeń elektrycznych i elektronicznych jest związana z rozwojem technicznym i technologicznym oraz postępem cywilizacyjnym. Wzrost ilości tego typu odpadów cechuje się i będzie odznaczać się nadal znaczną dynamiką, lecz jakość odpadów będzie ulegać poprawie, głównie na skutek stosowania coraz bardziej nowoczesnych technologii produkcji.

Podstawowym celem w postępowaniu ze zużytymi urządzeniami elektrycznymi i elektronicznymi jest ich maksymalny odzysk i recykling.

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania zużytym sprzętem elektrycznym i elektronicznym wymaga realizacji następujących działań:

- rozbudowania infrastruktury technicznej w zakresie zbierania i przetwarzania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego,
- zapewnienie instrumentów i mechanizmów organizacyjnych zapewniających zorganizowanie wtórnego obiegu przestarzałych lecz sprawnych urządzeń elektrycznych i elektronicznych.

Konieczne jest zorganizowanie regionalnego systemu zbiórki odpadów urządzeń elektrycznych i elektronicznych zarówno od podmiotów gospodarczych, jak i użytkowników indywidualnych. (oddawane do punktów sprzedaży nowego sprzętu /wymiana/ oraz zbieranie przez firmy odbierające odpady komunalne, w punktach zbierania odpadów niebezpiecznych, zbiorczych punktach gromadzenia odpadów, w punktach skupu surowców wtórnych i tzw. zbiórka przy drodze szczególnie na terenach wiejskich). Konieczne jest stworzenie sieci zakładów przetwarzania tego typu urządzeń oraz zorganizowanie systemu wtórnego obiegu przestarzałych urządzeń elektrycznych i elektronicznych.

Z posiadanych informacji z gmin wynika, że istniejąca liczba zakładów przetwarzania obecnie jest wystarczająca do przetwarzania zbieranego zużytego sprzętu (4 kg/mieszkańca/rok).

Zasady postępowania z produktami, urządzeniami i instalacjami zawierającymi substancje zubożające warstwę ozonową określa ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o substancjach zubożających warstwę ozonową (Dz. U. Nr 121, poz. 1263 ze zm.). Substancje zubożające warstwę ozonową, w myśl powyżej cytowanej ustawy, zwane są substancjami kontrolowanymi. Do urządzeń zawierających substancje zubożające warstwę ozonową należą urządzenia klimatyzacyjne, urządzenia chłodnicze i zamrażające, urządzenia gaśnicze, pompy ciepła, chłodziarki i zamrażarki typu domowego.

Zasady postępowania ze zużytym sprzętem elektrycznym i elektronicznym, w tym również zawierającym substancje zubożające warstwę ozonową określone zostały w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Dz. U. Nr 180, poz. 1495).

Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny winien być zbierany w sposób selektywny przez podmioty posiadające stosowne zezwolenia. Zbierający zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny jest obowiązany do nieodpłatnego przyjmowania sprzętu pochodzącego z gospodarstw domowych. Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, w tym zawierający substancje kontrolowane, winien być przekazywany do zakładów przetwarzania, a wyodrębnione frakcje odpadów winny być przetwarzane w specjalistycznych instalacjach.

Zgodnie z przepisami prawa, zakazuje się składowania urządzeń klimatyzacyjnych, chłodniczych lub gaśniczych zawierających substancje kontrolowane i będących odpadami oraz wszelkich urządzeń będących odpadami, zawierających substancje kontrolowane, wytworzonych w procesie demontażu tych urządzeń.

8.2.6. Pojazdy wycofane z eksploatacji

W związku z tym, że pojazdy wycofane z eksploatacji stanowią zagrożenie dla środowiska, niezbędne jest, aby wszystkie pojazdy wycofane z eksploatacji przekazywane były do stacji demontażu, gdzie następuje ich przetwarzanie poprzez wymontowanie przedmiotów wyposażenia i części przeznaczonych do ponownego użycia jak również wymontowanie elementów nadających się do odzysku i recyklingu.

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania pojazdami wycofanymi z eksploatacji wymaga realizacji następujących działań:

- zapewnienia sieci zbierania pojazdów wycofanych z eksploatacji, zapewniającej możliwość oddania pojazdu do stacji demontażu lub punktu zbierania pojazdów i monitoring postępowania z poszczególnymi substancjami niebezpiecznymi. W województwie funkcjonuje 45 stacji demontażu pojazdów posiadających wymaganą decyzję wojewody (37 stacji demontażu) lub marszałka (8 stacji demontażu) na kasację pojazdów oraz 5 punktów zbierania pojazdów,
- usprawnienia działania, uzupełnienia i weryfikacji danych,
- prowadzenia cyklicznych kontroli w zakresie przestrzegania przepisów o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji.

Funkcjonująca obecnie sieć zbierania pojazdów wycofanych z eksploatacji w pełni zabezpiecza potrzeby regionu w tym zakresie.

8.2.7. Odpady zawierające azbest

Podstawowym celem w zakresie gospodarowania odpadami zawierającymi azbest jest bezpieczne dla ludzi i środowiska unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest poprzez składowanie na wytypowanych składowiskach w sposób wykluczający ich szkodliwe oddziaływanie.

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania odpadami zawierającymi azbest wymaga realizacji działań wynikających z „Programu oczyszczania kraju z azbestu na lata 2009-2032”, w tym między innymi:

- przeprowadzenie pełnej inwentaryzacji budynków i urządzeń zawierających azbest,
- rozszerzenie mechanizmów finansowych (np. z funduszy ochrony środowiska) wspierających demontaż oraz unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest występujących w miejscach publicznych i indywidualnych gospodarstwach domowych;
- prowadzenie akcji informacyjnych w zakresie możliwości finansowania usuwania wyrobów zawierających azbest, adresów firm mogących dokonywać demontażu tych wyrobów;
- monitoringu prawidłowego postępowania z odpadami zawierającymi azbest, szczególnie obejmującego indywidualnych posiadaczy i firm zajmujących się demontażem;
- modernizacji i /lub budowy składowisk odpadów azbestowych;

Demontaż elementów izolacyjnych i budowlanych zawierających azbest winien być wykonywany tylko przez podmioty posiadające stosowne decyzje administracyjne, dotyczące sposobu postępowania z odpadami oraz zaświadczenia kwalifikacyjne w zakresie bezpiecznego postępowania i usuwania wyrobów zawierających azbest.

Niezbędna jest akcja informacyjna dla społeczeństwa, dotycząca zagrożenia zdrowia ludzi przy samodzielnym usuwaniu wyrobów zawierających azbest.

Zgodną z prawem metodą unieszkodliwiania odpadów zawierających azbest jest ich składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych lub przetwarzanie odpadów zawierających azbest w urządzeniach przewoźnych zapewniających takie przekształcenie włókien azbestu, aby nie stwarzały one zagrożenia dla zdrowia i życia ludzi oraz dla środowiska, przy czym wydawanie zezwoleń w tym zakresie będzie możliwe po wejściu w życie rozporządzenia ministra gospodarki określającego wymagania dla tych urządzeń przewoźnych.

Unieszkodliwianie odpadów zawierających azbest, wytworzonych na terenie województwa kujawsko – pomorskiego powinno odbywać się z wykorzystaniem składowisk odpadów niebezpiecznych lub wydzielonych kwater na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne na terenie województwa oraz na terenie kraju. Istniejące i planowane na terenie województwa kujawsko-pomorskiego składowiska odpadów, przeznaczone do składowania odpadów zawierających azbest przedstawia zestawienie poniżej:

Lp.	Lokalizacja składowiska	Zarządzający/ inwestor	stan
1.	Małociechowo, gm. Pruszcz	Eko-Pol sp. z o.o. w Pruszczu	istniejące
2.	Bycz, gm. Piotrków Kujawski	W. Lewandowski Zakład Instalacji Sanitarnych, Radziejów	w budowie
3.	Wawrzyńki, gm. Żnin	Krzysztof Bauza, Januszkowo, gm. Żnin	planowane
4.	powiat lipnowski	PP-H „KOLMEX”, Kolankowo, gm. Lipno	planowane
5.	Powiat grudziądzki	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Uslugowe „KAPAW” Wioletta Plaskota, Grudziądz	planowane

W przypadku stwierdzenia uzasadnionej potrzeby, rozważana będzie możliwość określenia innych składowisk odpadów niebezpiecznych na terenie województwa kujawsko – pomorskiego, na których składowane będą odpady zawierające azbest.

Konieczna jest współpraca powiatowych służb ochrony środowiska ze służbami nadzoru budowlanego, a także zapewnienie finansowania usuwania wyrobów zawierających azbest przez fundusze ochrony środowiska. Niezbędne jest na poziomie regionu uzupełnianie bazy informacyjnej

zawierającej dane o lokalizacji, ilości i stanie wyrobów zawierających azbest oraz opracowanie systemu monitoringu usuwania i prawidłowego postępowania z wyrobami zawierającymi azbest.

Wskazane jest opracowanie wojewódzkiego programu usuwania azbestu.

8.2.8. Zbędne środki bojowe i odpady materiałów wybuchowych

Utrzymanie dotychczasowego sposobu zagospodarowania zbędnych środków bojowych m.in. przez Agencję Mienia Wojskowego działającą w resorcie obrony narodowej.

8.3. Odpady pozostałe

Po przeanalizowaniu aktualnego stanu gospodarki odpadami powstającymi w sektorze gospodarczym, prognoz powstawania tych odpadów, a także założonych do osiągnięcia celów sformułowano kierunki działań:

- zwiększenie udziału odzyskiwanych i ponownie stosowanych w procesach produkcyjnych odpadów przemysłowych,
- wdrażanie systemów pełnej i wiarygodnej ewidencji odpadów i metod ich zagospodarowania,
- identyfikacja zagrożeń i rozszerzenie zakresu prac na rzecz likwidacji „starych składowisk odpadów”,
- modernizacja składowisk eksploatowanych i rekultywacja terenów zdegradowanych,
- zorganizowanie systemu odzysku wszystkich surowców wtórnych z wykorzystaniem najlepszych dostępnych technik,
- ograniczenie ilości odpadów składowanych na składowiskach.

8.3.1. Zużyte opony

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania zużytymi oponami wymaga realizacji następujących działań:

- rozbudowa infrastruktury technicznej zbierania zużytych opon, szczególnie w zakresie odbierania od małych i średnich przedsiębiorstw,
- kontrola postępowania ze zużytymi oponami.

Zużyte opony winny być zagospodarowane poprzez:

- bieżnikowanie,
- wytwarzanie granulatu gumowego,
- odzysk energii poprzez współspalanie w cementowniach, elektrowniach lub elektrociepłowniach spełniających wymagania w zakresie współspalania odpadów.

8.3.2. Odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania odpadami z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej wymaga realizacji następujących działań:

- rozwinięcie infrastruktury technicznej selektywnego zbierania, przetwarzania oraz ponownego wykorzystania, odzysku i recyklingu tych odpadów,
- kontrola właściwego postępowania z odpadami.

8.3.3. Komunalne osady ściekowe

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania komunalnymi osadami ściekowymi wymaga uwzględnienia zagadnień właściwego zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych w trakcie prowadzenia inwestycji w zakresie budowy lub modernizacji oczyszczalni ścieków oraz kontroli jakości i ilości komunalnych osadów ściekowych stosowanych na powierzchni ziemi. Ważnym zadaniem będzie wprowadzenie rozwiązań w zakresie zagospodarowania osadów ściekowych dla mniejszych aglomeracji.

Należy dążyć do zwiększenia ilości komunalnych osadów ściekowych wykorzystywanych w biogazowniach w celach energetycznych.

Preferowanym rozwiązaniem powinno być spalanie komunalnych odpadów ściekowych w instalacjach do tego przystosowanych np. cementowniach, kotłach energetycznych oraz spalarniach osadów ściekowych, z wykorzystaniem zawartej w nich energii cieplnej.

8.3.4. Odpady ulegające biodegradacji, inne niż komunalne

W zakresie gospodarki odpadami ulegającymi biodegradacji innymi niż komunalne wymaga rozbudowa infrastruktury technicznej, ponownego wykorzystania i odzysku, w tym recyklingu tych odpadów, m.in. poprzez realizację zadań zawartych w dokumencie przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 r. „kierunki rozwoju biogazowni rolniczych na lata 2010-2020”.

8.3.5. Odpady opakowaniowe

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarowania odpadami opakowaniowymi wymaga realizacji następujących działań:

- rozbudowy infrastruktury technicznej w zakresie selektywnego zbierania odpadów opakowaniowych pochodzących z gospodarstw domowych,
- rozbudowy infrastruktury technicznej w zakresie sortowania i recyklingu odpadów opakowaniowych,
- kontroli działania wprowadzających produkty w opakowaniach, organizacji odzysku i przedsiębiorców zajmujących się odzyskiem, w tym recyklingiem odpadów opakowaniowych,
- wprowadzenie instrumentów monitorowania przepływu odpadów opakowaniowych i działania systemu.

8.3.6. Odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy

Osiągnięcie założonych celów w zakresie gospodarki odpadami innymi niż komunalne i niebezpieczne (odpadami z przemysłu i usług) wymaga realizacji następujących działań:

- projektowania nowych procesów i wyrobów w taki sposób, aby w jak najmniejszym stopniu oddziaływały na środowisko w fazie produkcji, użytkowania i po zakończeniu użytkowania,
- dostosowania instalacji do odzysku i unieszkodliwiania odpadów do wymagań ochrony środowiska.

9. HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ DO ROKU 2014 Z PERSPEKTYWĄ 2015-2018

Możliwość osiągnięcia celów i kierunków założonych w Programie ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego wiąże się z realizacją określonych zadań, które w części stanowią ustawowe obowiązki samorządu wojewódzkiego. Jednak większość zadań Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego będzie wspierał, koordynował, inicjował bądź opiniował.

W harmonogramie realizacji przedsięwzięć umieszcza się następujące zadania planowane do realizacji w okresie do 2018 roku.

Tabela 81. Harmonogram realizacji przedsięwzięć priorytetowych

Lp	Opis działań/zakres	Jednostki odpowiedzialne/wykonawca	Realizacja/rok-lata
Kierunki ochrony i racjonalnego użytkowania zasobów przyrodniczych			
1	Wdrażanie sieci ekologicznej Natura 2000	Minister Środowiska w uzgodnieniu z samorządami terytorialnymi	Zadanie ciągłe
2	Opracowanie planów zadań ochronnych i planów ochrony dla obszarów Natura 2000	Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, Minister Środowiska we współpracy z samorządami	Zadanie ciągłe
3	Opracowanie i ustanowienie zadań ochronnych i planów ochrony dla rezerwatów przyrody	Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy we współpracy z samorządami	Zadanie ciągłe
4	Opracowanie i przyjęcie planów ochrony dla parków krajobrazowych: Brodnickiego, Chełmińskiego, Gostynińskiego-Włocławskiego, Górznińskiego-Lidzbarskiego, Nadwiślańskiego, Wdeckiego	Dyrektorzy parków krajobrazowych, Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego	do 2014
5	Powiększenie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego na tereny północnej części Kotliny Toruńskiej i jej strefy krawędziowej	Dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego	do 2013
6	Czynna ochrona ginących, zagrożonych oraz chronionych gatunków flory i fauny	Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy	Zadanie ciągłe
7	Inwentaryzacja przyrodnicza i monitoring przyrodniczy województwa i wybranych obszarów	Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, samorząd województwa, samorzady lokalne	Zadanie ciągłe
8	Wdrażanie zasad ochronnych na obszarze rezerwatu biosfery „Bory Tucholskie”	Zarząd i Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego we współpracy z samorządami lokalnymi	Zadanie ciągłe
9	Wdrażanie strategii rozwoju obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski	Zarząd i Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego we współpracy z samorządami lokalnymi	Zadanie ciągłe
10	Ochrona i konserwacja pomników przyrody	Samorzady lokalne	Zadanie ciągłe
11	Zwiększenie lesistości województwa – zalesienie około 1200 ha gruntów do 2014 r.	Właściciele gruntów, Lasy Państwowe, starostwa powiatowe, samorzady gminne, Wojewoda Kujawsko-Pomorski, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	do 2014
12	Wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów leśnych	RDLP, samorzady gminne	Zadanie ciągłe
13	Odbudowa populacji zwierzyny drobnej	RDLP, samorzady gminne	do 2014
14	Promocja walorów przyrodniczych i edukacja ekologiczna	Wojewoda Kujawsko-Pomorski, Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorzady gminne i powiatowe, Ośrodki Edukacji Ekologicznej	Zadanie ciągłe

15	Rewitalizacja przyrodniczych obszarów zdegradowanych i przywracanie ich walorów użytkowych	Właściciele gruntów, samorządy gminne	Zadanie ciągłe
Zasoby wodne i gospodarka wodno - ściekowa			
1	Modernizacja i rozbudowa do 2010 roku komunalnych oczyszczalni ścieków z podwyższonym usuwaniem związków biogennych w aglomeracjach o liczbie równoważnych mieszkańców (RLM) powyżej 15000 (aglomeracje o wydłużonym terminie realizacji inwestycji: Bydgoszcz, Choceń, Rypin, Wąbrzeźno, Pruszcz)	samorządy gminne	Choceń-2012 Rypin-2014 Bydgoszcz, Wąbrzeźno, Pruszcz - 2015
2	Budowa, modernizacja i rozbudowa do 2015 roku komunalnych oczyszczalni ścieków w aglomeracjach o liczbie równoważnych mieszkańców (RLM) od 2000 do 15000	samorządy gminne	do 2015
3	Budowa, modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków w miejscowościach o równoważnej liczbie mieszkańców poniżej 2000 kierunku spełnienia wymagań obowiązującego prawa i dyrektyw UE	samorządy gminne	do 2015
4	Zagospodarowanie osadów ściekowych	samorządy gminne	Zadanie ciągłe
5	Budowa oczyszczalni przyzgodowych w obszarach o rozproszonej zabudowie, gdzie budowa sieci kanalizacyjnych nie ma ekonomicznego uzasadnienia	samorządy gminne	Zadanie ciągłe
6	Sukcesywna modernizacja istniejącej i realizacja nowej sieci kanalizacji sanitarnej	samorządy gminne	Zadanie ciągłe
7	Sukcesywna modernizacja istniejącej i budowa nowej sieci kanalizacji deszczowej wraz z urządzeniami podczyszczającymi	samorządy gminne	Zadanie ciągłe
8	Aktualizacja dostępnych zasobów pitnych wód podziemnych wraz z budową, przebudową, rozbudową oraz monitoringiem komunalnych ujęć wód	samorządy gminne	Zadanie ciągłe
9	Ochrona przeciwpowodziowa (wały, regulacja wód)	Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Samorządy gminne	Zadanie ciągłe
10	Budowa zbiorników wodnych	Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorządy gminne	Zadanie ciągłe
11	Melioracje szczegółowe	Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorządy gminne	Zadanie ciągłe
12	Realizacja programu małej retencji	Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorządy gminne	Zadanie ciągłe
13	Projekt „Ekologiczne zabezpieczenie stopnia Włocławek” - zadania modernizacyjne na Stopniu Wodnym we Włocławku, - budowa nowego stopnia wodnego bądź progu poniżej stopnia wodnego we Włocławku, - roboty regulacyjne na rzece Wiśle, modernizacja wału przeciwpowodziowego w Dolinie Ciechocińskiej	RZGW w Gdańsku, Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorządy gminne	według odrębnego harmonogramu
14	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
Gospodarka odpadami			
1	Aktualizacja i uchwalenie Planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego	zarząd województwa kujawsko-pomorskiego	2014

2	Sporządzanie sprawozdań z realizacji wojewódzkiego planu gospodarki odpadami	zarząd województwa	2012, 2014
3	Tworzenie Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi (RGOK) wyposażonych w infrastrukturę do odzysku, recyklingu i unieszkodliwiania odpadów poza składowaniem, ze szczególnym uwzględnieniem metod termicznych i biologicznych oraz wystarczającą pojemność składowisk odpadów.	gminy w ramach związków bądź porozumień międzygminnych lub gminy w ramach struktur międzygminnych; zarządzający składowiskami odpadów i instalacjami w obrębie RGOK	do 2014
4	Modernizacja składowisk odpadów komunalnych planowanych do użytkowania w ramach Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi	gminy w ramach związków bądź porozumień międzygminnych lub gminy w ramach struktur międzygminnych; zarządzający składowiskami odpadów i instalacjami w obrębie RGOK	do 2014
5	Tworzenie systemów gospodarki odpadami komunalnymi obejmujących działania w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów, selektywnego zbierania odpadów (w tym odpadów ulegających biodegradacji, odpadów opakowaniowych, budowlanych, niebezpiecznych i innych), przetwarzania odpadów w celu przygotowania do odzysku lub unieszkodliwiania	gminy w ramach związków bądź porozumień międzygminnych lub gminy w ramach struktur międzygminnych; zarządzający składowiskami odpadów i instalacjami w obrębie RGOK	do 2014
6	Opracowanie i uchwalenie regulaminów utrzymania czystości i porządku na terenie gmin	rady gmin	do 2012
7	Kontrola stanu zawieranych umów przez właścicieli nieruchomości z firmami prowadzącymi działalność w zakresie odpadów komunalnych	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast	zadanie ciągłe
8	Budowa Zakładu Termicznego Przekształcania Odpadów oraz prowadzenie i analiza wyników monitoringu wód podziemnych wokół zakładu a następnie wdrożenie ewentualnie wymaganych działań naprawiających stan środowiska gruntowego	Samorząd m. Bydgoszcz Samorząd m. Toruń Samorząd Województwa	do 2014
9	Wdrożenie systemu selektywnej zbiórki odpadów	samorządy gminne	do 2014
10	Zamykanie i rekultywacja składowisk odpadów, na których składowane są odpady komunalne oraz prowadzenie i analiza wyników monitoringu wód podziemnych wokół składowisk odpadów a następnie wdrożenie ewentualnie wymaganych działań naprawiających stan środowiska gruntowego	zarządy związków międzygminnych, wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast	do 2014
11	Wydawanie decyzji w sprawie usuwania odpadów z miejsc na ten cel nieprzeznaczonych tzw. „dzikich” wysypisk odpadów	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast, władający terenem	do 2014
12	Zamknięcie i rekultywacja składowisk odpadów przemysłowych oraz prowadzenie i analiza wyników monitoringu wód podziemnych wokół składowisk odpadów a następnie wdrożenie ewentualnie wymaganych działań naprawiających stan środowiska gruntowego	zarządzający składowiskami odpadów	do 2014
13	Opracowanie i wdrażanie programów usuwania wyrobów zawierających azbest	Zarząd Województwa, wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast	do 2012
14	Prowadzenie inwentaryzacji budynków i urządzeń, w których wykorzystywane są wyroby zawierające azbest	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast, marszałek województwa	do 2014

15	Akcje informacyjne dotyczące możliwości finansowania i usuwania wyrobów zawierających azbest wskazująca firmy uprawnione do demontażu tych wyrobów oraz zagrożenia zdrowia związanego z samodzielnym prowadzeniem tych prac,	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast, marszałek województwa	do 2032
16	Kontrola prac związanych z usuwaniem azbestu, kontrole zinwentaryzowanych budynków	powiatowi inspektorzy nadzoru budowlanego	do 2032
17	Przeprowadzenie cyklu szkoleń dla administracji samorządowej szczebla powiatowego i gminnego w zakresie gospodarki odpadami, w szczególności wydawania decyzji administracyjnych	Marszałek województwa	do 2014
18	Prowadzenie działalności informacyjno-edukacyjnej dotyczącej konieczności właściwego postępowania z odpadami niebezpiecznymi i innymi niż niebezpiecznymi. Propagowanie stosowania nowoczesnych technologii skutkujących zmniejszeniem ilości wytworzonych odpadów.	samorząd województwa, zarządy powiatów, wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast przy współpracy z organizacjami odzysku, organizacjami ekologicznymi i mediami	zadanie ciągłe
19	Organizacja systemu zbiórki, transportu i magazynowania odpadów medycznych i weterynaryjnych	podmioty gospodarcze samorządy gminne	do 2014
20	Rozbudowa systemu zbierania olejów odpadowych ze źródeł rozproszonych	organizacje odzysku, producenci olejów	do 2014
21	Opracowanie i wdrożenie systemu selektywnego zbierania przenośnych zużytych baterii i akumulatorów	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast przy współpracy z organizacjami odzysku	do 2014
22	Opracowanie i wdrożenie systemu zbierania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego pochodzącego z gospodarstw domowych	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast przy współpracy z organizacjami odzysku	do 2014
23	Rozbudowa systemu zbierania zużytych opon	organizacje odzysku, producenci opon	do 2014
24	Rozbudowa systemu zbierania odpadów opakowaniowych z gospodarstw domowych	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast przy współpracy z organizacjami odzysku i producentami opakowań	do 2014
25	Rozbudowa systemu zbierania i likwidacji odpadów zawierających PCB o stężeniu poniżej 50 ppm	organizacje odzysku	do 2014
26	Tworzenie Gminnych Punktów Zbierania Odpadów niebezpiecznych (GPZON)	wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast	do 2014
27	Badanie morfologii odpadów komunalnych pod kątem ilości odzyskiwania poszczególnych frakcji wg metodyki opracowanej na zlecenie MŚ	zarządzający składowiskami odpadów komunalnych	zadanie cykliczne
28	Prowadzenie i aktualizowanie wojewódzkiej bazy danych w zakresie wytwarzania i gospodarowania odpadami	Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego	do 2014
29	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska – przeprowadzenie kontroli składowisk odpadów w zakresie przestrzegania warunków decyzji oraz dostosowania obiektów do wymagań prawnych, prowadzenie i analiza wyników monitoringu wód podziemnych (eksploatacyjnego i poeksploatacyjnego) wokół składowisk odpadów i zlikwidowanych mogilników a następnie wdrożenie ewentualnie wymaganych działań naprawiających stan środowiska gruntowego	Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	do 2014
Klimat akustyczny			
1	Analiza wyników rocznego monitoringu hałasu, określenie kierunków działań naprawczych	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska, Samorząd Województwa	Zadanie ciągłe

		Wojewoda Kujawsko-Pomorski,	
2	Opracowanie map akustycznych dla terenów wskazanych przepisami odrębnymi: -dla aglomeracji -dla dróg komunikacji -ocena klimatu akustycznego terenów pozostałych	-Samorząd Powiatu -Zarządca Drogi -Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe (co pięć lat) (co pięć lat) (zadanie ciągłe)
2 a	Opracowanie programów ochrony środowiska przed hałasem -dla aglomeracji -dla dróg komunikacji	-Samorząd Powiatu -Samorząd Województwa	Zadanie ciągłe
3	Wspieranie realizacji inwestycji wpływających na zmniejszenie uciążliwości hałasu komunikacyjnego (budowa obwodnic, budowa i modernizacja dróg komunikacji, budowa ekranów akustycznych, wymiana taboru na mniej hałaśliwy)	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Samorządy powiatowe Zarządca drogi	Zadanie ciągłe
4	Wspieranie działań prowadzących do eliminacji bądź ograniczenia emisji hałasu przemysłowego	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego samorządy powiatowe	Zadanie ciągłe
5	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
6	Kontynuacja działań monitorujących używanie sprzętu motorowodnego na wodach powierzchniowych	samorządy powiatowe	Zadanie ciągłe
7	Monitorowanie przestrzegania zasad strefowania terenów w planowaniu przestrzennym w odniesieniu do nowo zagospodarowywanych terenów.	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Zadanie ciągłe
Pola elektromagnetyczne			
1	Analiza wyników monitoringu pól elektromagnetycznych pod kątem ochrony ludności przed wzrostem poziomów pól sztucznie wytworzonych	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	
2	Prowadzenie monitoringu poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku wraz z rejestrem informacji o terenach, na których występują przekroczenia dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych ze szczególnym uwzględnieniem terenów zabudowy mieszkaniowej, terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową i terenów dostępnych dla ludności	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
3	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe			
1	Zbudowanie sprawnego systemu monitoringu transportu substancji niebezpiecznych na terenie województwa	Wojewódzka Państwowa Straż Pożarna Inspekcja Ruchu Drogowego	Zadanie ciągłe
2	Analiza porównawcza liczby, miejsc oraz rodzaju materiałów niebezpiecznych będących sprawcami wystąpienia zdarzeń o znamionach poważnych awarii, w celu wytypowania miejsc i obiektów wymagających objęciem działaniami kontrolnymi	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
3	Weryfikacja, wyznaczenie i zatwierdzenie tras przewozu substancji niebezpiecznych po drogach na terenie województwa	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzka Państwowa Straż Pożarna	Zadanie ciągłe
4	Wyznaczenie bezpiecznych miejsc parkingowych dla pojazdów przewożących	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa	Zadanie ciągłe

	niebezpieczne substancje	Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzka Państwowa Straż Pożarna	
5	Doposażenie Jednostek Ratowniczych w sprzęt do ratownictwa techniczno-chemicznego	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Zadanie ciągłe
6	Edukacja społeczeństwa na wypadek wystąpienia poważnych awarii	Wojewoda Kujawsko-Pomorski Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Służby ratownictwa technicznego	Zadanie ciągłe
7	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
Ochrona powietrza			
1	Sporządzenie rocznych ocen jakości powietrza atmosferycznego w województwie kujawsko-pomorskim	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	corocznie
2	Sporządzenie pięcioletniej oceny jakości powietrza atmosferycznego w województwie kujawsko-pomorskim za lata 2010-2014	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	2015
3	Sporządzenie i wdrażanie wojewódzkiego programu ochrony powietrza	Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego	2012
4	Sporządzenie i wdrażanie programów ochrony powietrza w strefach, które według klasyfikacji dokonanej ze względu na ochronę zdrowia ludzi znalazły się w klasie C	Samorząd województwa	Zadanie ciągłe w miarę potrzeb
5	Modernizacja/wymiana kotłów grzewczych/kotłowni zakładowych na proekologiczne	Samorząd województwa, samorządy lokalne, podmioty gospodarcze	Zadanie ciągłe
6	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
7	Działalność systemu oceny jakości powietrza, tj. sieci stacji pomiarowych w województwie	Inspekcja ochrony środowiska Inspekcja sanitarna Podmioty gospodarcze	Zadanie ciągłe
8	Termomodernizacja budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej	Samorządy lokalne, podmioty gospodarcze	Zadanie ciągłe
9	Budowa i przebudowa sieci ciepłowniczych w szczególności w celu zmniejszenia przesyłowych strat ciepła	Samorządy gminne, podmioty gospodarcze	Zadanie ciągłe
Ochrona zasobów kopalin			
1	Utworzenie wojewódzkiej bazy terenów poeksploatacyjnych wraz z oceną sposobów i kierunków ich rekultywacji	Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorządy powiatowe	Zadanie ciągłe
2	Opracowanie kompleksowej analizy skutków ewentualnej eksploatacji złóż węgla brunatnego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego	Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego,	do 2014
3	Rekultywacja wyrobisk poeksploatacyjnych, w tym wyznaczenie perspektywicznych wyrobisk pokopalnianych dla potrzeb magazynowania paliw	właściciele terenów, samorządy powiatowe	Zadanie ciągłe
4	Opracowanie wojewódzkich map perspektyw zasobowych	Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Zadanie ciągłe
5	Wspieranie działań w zakresie poszukiwania i dokumentowania złóż gazu z łupków na terenie województwa kujawsko-pomorskiego	Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Zadanie ciągłe
6	Działalność inspekcyjno-kontrolna służb Inspekcji Ochrony Środowiska	Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska	Zadanie ciągłe
Wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych			
1	Sporządzenie analizy dotyczącej wyznaczenia terenów niewskazanych dla lokalizacji elektrowni wiatrowych	Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego	do 2012
2	Zwiększenie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych	Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, samorządy gminne	Zadanie ciągłe

Źródło: Analizy własne przy współpracy Departamentu Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

10. ZARZĄDZANIE PROGRAMEM

10.1. Sposób monitoringu i oceny wdrażania programu ochrony środowiska

Program jest realizacją polityki ekologicznej państwa w województwie kujawsko-pomorskim, która jako podstawowy cel przyjmuje **zachowanie wysokich walorów środowiska przyrodniczego regionu w celu poprawy jakości życia mieszkańców oraz zwiększenia atrakcyjności i konkurencyjności województwa.**

Realizacja sformułowanego celu głównego oraz czterech celów ekologicznych Programu pozwoli na ochronę zasobów przyrodniczych i ochronę bioróżnorodności, poprawę stanu środowiska oraz zwiększenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Nieodłącznym elementem wdrażania Programu jest monitoring realizacji założonych w nim celów, priorytetów i kierunków działań w postaci mierników zmian stanu środowiska i bezpieczeństwa ludzi. Działania te wraz z oceną stopnia realizacji działań realizujących cele dostarczą podstawowych informacji o stopniu wdrożenia i efektach realizacji powyższego Programu, jak również wykażą rozbieżności pomiędzy zakładanymi w nim działaniami a ich wykonaniem wraz z uzasadnieniem zaistniałych rozbieżności.

Monitoring Programu w obszarze swojego działania obejmuje podsystemy:

- działania w zakresie ochrony przyrody ożywionej, lasów i gospodarki leśnej,
- działania w zakresie ochrony wód powierzchniowych i podziemnych, ochrony przed powodzią,
- działania w zakresie ochrony powierzchni ziemi i gleb,
- działania w zakresie ochrony klimatu akustycznego, ochrony przed polami elektromagnetycznymi,
- działania w zakresie bezpieczeństwa i ochrony przed poważnymi awariami,
- działania w zakresie ochrony powietrza atmosferycznego, wykorzystywania źródeł energii odnawialnej.

Podstawą właściwego systemu wdrażania Programu jest prowadzenie cyklicznej dwuletniej oceny jego realizacji na podstawie wskaźników opracowanych przez OECD, opartych na modelu Presja – Stan – Reakcja (gdzie presja wynika z działalności człowieka i jest miernikiem zmian i zagrożeń środowiska; stan jest jakością środowiska oraz jakością i ilością jego zasobów natomiast reakcja jest traktowaniem problemów środowiskowych przez społeczeństwo, mówiącym o podjętych działaniach nakierowanych na ograniczenie antropopresji i zachowanie walorów i zasobów środowiska) wraz ze sporządzeniem raportu wykonania Programu.

Do określenia wyżej cytowanych wskaźników wykorzystano dane z Departamentu Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Bydgoszczy, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Bydgoszczy i Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy.

Tabela 82. Wybrane wskaźniki monitoringu Programu Ochrony Środowiska (stan na rok 2009)

Wskaźnik presji	Ilość	Wskaźnik stanu	Ilość	Wskaźnik reakcji
Ochrona prawna środowiska przyrodniczego				
1. Istniejące obszary i obiekty chronione		Istnieją wyznaczone obiekty i obszary do objęcia ochroną prawną		- doprowadzenie do zatwierdzenia kolejnych obszarów i obiektów aktem prawnym - opracowanie planów ochrony dla obszarów NATURA 2000, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych - realizacja wszelkich działań mających na celu ochronę zasobów przyrody
rezerваты przyrody	96			
parki krajobrazowe	9			
obszary chronionego krajobrazu	30			
pomniki przyrody	1923			
użytki ekologiczne	1832			
-zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	12			
NATURA 2000:				
OSO	7			
SSO	35			
Lasy				
1. Ogólna powierzchnia lasów i gruntów leśnych	436356 ha	- ogólna powierzchnia lasów - wskaźnik lesistości	426170 ha 23,3%	Zalesianie gruntów leśnych i słabych gruntów rolnych

2. Negatywne oddziaływanie emisji pyłowych i gazowych		Powierzchnia lasów zagrożonych uszkodzeniami przemysłowymi	299 759 ha	Przebudowa gatunkowa lasów
Wody i gospodarka wodno-ściekowa				
1. Zanieczyszczenie wód powierzchniowych ściekami		<ul style="list-style-type: none"> - ogólna ilość punktów pomiarowych rzek - wody rzek : ilość punktów pomiarowych na których stwierdzono zły stan ekologiczny - jeziora nie spełniające wymogi Ramowej Dyrektywy Wodnej o wodach pozaklasowych 	<p>94</p> <p>na 2 punktach pomiarowych stwierdzono zły stan ekologiczny (V klasa)</p> <p>16 na ogólną ilość 54 jezior badanych</p>	Dalsza kontrola stanu czystości wód rzek i jezior
2. Ogólna ilość ścieków odprowadzanych do wód i do ziemi	114,4 hm ³	<p>Ilość ścieków wymagających oczyszczenia</p> <p>Ilość ścieków oczyszczonych z podwyższonym usuwaniem biogenów</p>	<p>110,0 hm³</p> <p>70,3 hm³</p>	Zwiększenie ilości ścieków oczyszczonych metodą z podwyższonym usuwaniem biogenów
3. Niewystarczająca ilość oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej		<ul style="list-style-type: none"> - liczba eksploatowanych oczyszczalni ścieków --ludność obsługiwana przez oczyszczalnię ścieków --stosunek długości sieci kanalizacyjnej do długości sieci wodociągowej 	<p>143</p> <p>70,3%</p> <p>0,23</p>	Budowa oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnych
4. Zanieczyszczenia obszarowe		<p>Ilość przydomowych oczyszczalni ścieków</p> <p>Ilość szamb</p>		Ograniczenie zasięgu wpływu zanieczyszczeń obszarowych - budowa przydomowych oczyszczalni Kontrola szczelności szamb
5. Zły stan wód powierzchniowych obciążonych odbiorem nieoczyszczonych ścieków, pogarszająca się jakość wód podziemnych		Liczba wyznaczonych aglomeracji kanalizacyjnych wg KPOŚK	91	Wyznaczenie pozostałych aglomeracji kanalizacyjnych i realizacja założonych w KPOŚK zadań
Gospodarka wodna – zabezpieczenia przeciwpowodziowe				
1. Zły stan infrastruktury wodnej		<ul style="list-style-type: none"> - ilość rzek i kanałów wymagających odbudowy - ilość budowli hydrotechnicznych wymagających odbudowy 	<p>70%</p> <p>8%</p>	Konieczność wykonania 528 inwestycji na ciekach i zbiornikach wodnych

2. Zagrożenie powodziowe		- obszar zagrożony powodzią - ludność zamieszkała na terenach zagrożonych powodzią	około 40028 ha około 40000 mieszkańców	
Ochrona powierzchni ziemi i gleb				
1. Techniczna degradacja (oddziaływanie przemysłu, górnictwa, kopalnictwa itp.)		Grunty zdewastowane i zdegradowane	4436 ha	Rekultywacja gleb
2. Fizyczna degradacja – erozja (oddziaływanie czynników natury)		Grunty zagrożone różnego typu erozją	922,8 km ²	Zabiegi przeciwoerozyjne
Klimat akustyczny				
1. Zakłady emitujące ponadnormatywny hałas do środowiska (kontrolowane)	21	Zakłady powodujące przekroczenia norm emitowanego hałasu	21	Konieczność realizacji urządzeń ograniczających emisję hałasu (w tym wymiana urządzeń)
2. Źródła emisji hałasu komunikacyjnego				Konieczność prowadzenia remontu i przebudowy dróg
-drogi krajowe	945 km	Natężenie ruchu powyżej 3.000.000 pojazdów rocznie, czyli ponad 8219 poj./dobę.	114,3 km	- kontrola natężenia ruchu - budowa ekranów
-drogi wojewódzkie	1617,1 km	Natężenie ruchu powyżej 3.000.000 pojazdów rocznie, czyli ponad 8219 poj./dobę.	7,7 km	- opracowanie map akustycznych
Pola elektromagnetyczne				
1. Oddziaływanie na ludzi pola elektromagnetycznego pochodzącego ze źródeł sztucznych		Ilość punktów pomiarowych pól elektromagnetycznych	172	Konieczność ciągłego monitoringu pól elektromagnetycznych
2. Brak ewidencji wszystkich źródeł		Stacje bazowe telefonii komórkowych		
Poważne awarie				
1. Zakłady o ZZR i ZDR wystąpienia poważnych awarii	19 (6 + 13)	Liczba zdarzeń o znamionach poważnych awarii	9 zdarzeń	Egzekwowanie całkowitego wykonania obowiązków wynikających z ustawy Prawo ochrony środowiska
2. Obiekty zaliczane do Potencjalnych sprawców poważnych awarii	71	- zaistniałe zdarzenia o znamionach poważnych awarii	20	Prowadzenie stałej kontroli ZZR, ZDR oraz obiektów zaliczanych do Potencjalnych sprawców poważnych awarii
Powietrze atmosferyczne				
1. Ogólna emisja zanieczyszczeń w województwie	56934,9 Mg	strefy znajduje się w klasie C: - strefy ze względu na 3 zanieczyszczenia (aglomeracja bydgoska, miasto Włocławek),	7 2	Realizacja inwestycji redukujących emisję pyłów i gazów do powietrza Konieczność opracowania programów ochrony powietrza dla 7 stref które w klasyfikacji dokonanej ze względu na ochronę zdrowia

3. Emisja zanieczyszczeń gazowych	51293,2 Mg	- strefy ze względu na 2 zanieczyszczenia (miasto Toruń, mogileńsko-żnińska), - strefy ze względu na 1 zanieczyszczenie (powiat nakielski, chełmińsko-świecka, kujawsko-pomorska)	2 3	znalazły się w klasie C
Energia odnawialna				
1. Nadmierna ilość energii pochodząca z konwencjonalnych źródeł		Ogólna produkcja energii odnawialnej, w tym: - z elektrowni wodnych - moc elektrowni wiatrowych - z instalacji do wykorzystywania biogazu (9 instalacji)	850,86GWh 773,6 GWh 78,678 MW	Zwiększenie produkcji energii odnawialnej poprzez budowę instalacji i obiektów wykorzystujących źródła naturalne

Źródło: Analizy własne przy współpracy Departamentu Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

10.2. Sposób monitoringu i oceny wdrażania planu gospodarki odpadami

Realizacja krajowego planu gospodarki odpadami będzie oceniana w oparciu o sprawozdania z realizacji wojewódzkich planów gospodarki odpadami, natomiast w celu monitorowania osiągnięcia celów założonych w Kpgo 2014 określonych zostało szereg wskaźników. Do określenia wartości niektórych wskaźników będą wykorzystywane dane ze sprawozdań z realizacji wojewódzkich planów gospodarki odpadami.

W związku z powyższym monitoring planu prowadzony będzie w oparciu o wybrane wskaźniki z tabeli 82 zgodnie ze specyfiką naszego województwa.

Tabela 83. Wskaźniki ogólne dla monitorowania osiągnięcia celów

Lp	Nazwa wskaźnika	Jednostka	Rok bazowy lub rok określający sytuację aktualną	Rok, w którym należy osiągnąć cel	
			Wartość wskaźnika	Wartość do osiągnięcia w roku docelowym	
1.	Liczba składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których są składowane odpady komunalne		2008	2014	2018
		sztuki	92	34	14
2.	Udział odpadów komunalnych składowanych w odniesieniu do wytworzonych		2008	2014	
		%	86,6	60	
3.	Stopień redukcji odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska lub maksymalna składowana masa tych odpadów w stosunku do wytworzonych w 1995 r.		1995	2013	2020
		%	100	50	35
4.	Udział przenośnych zużytych baterii i akumulatorów zbieranych selektywnie w odniesieniu do wprowadzonych do obrotu		-	2012	2016
		%	-	25	45

Tabela 84. Informacje o wytwarzaniu i gospodarowaniu odpadami

Lp.	Informacje o wytwarzaniu i gospodarowaniu odpadami	Jednostka
Ogólne		
1.	Masa odpadów wytworzonych - ogółem	Mg
2.	Odsetek masy odpadów wytworzonych poddanych recyklingowi (bez recyklingu organicznego)	%
3.	Odsetek masy odpadów wytworzonych poddanych recyklingowi organicznemu	%
4.	Odsetek masy odpadów wytworzonych poddanych termicznemu przekształcaniu z odzyskiem energii	%
5.	Odsetek masy odpadów wytworzonych wykorzystanych bezpośrednio na powierzchni ziemi do prac wskazanych w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 21 marca 2006 r. w sprawie odzysku lub unieszkodliwienia odpadów poza instalacjami i urządzeniami (Dz. U. Nr 49, poz. 356)	%
6.	Odsetek masy odpadów wytworzonych poddanych unieszkodliwianiu metodami biologicznymi	%
7.	Odsetek masy odpadów wytworzonych poddanych unieszkodliwianiu metodami termicznymi	%
8.	Odsetek masy odpadów wytworzonych poddanych składowaniu bez przetworzenia	%
9.	Wartość PKB	mld zł
10.	Odsetek zaktualizowanych wojewódzkich planów gospodarki odpadami	%
11.	Odsetek decyzji wydanych przez marszałków województw w zakresie gospodarki odpadami, na które złożono odwołania	%
12.	Odsetek decyzji wydanych przez regionalnych dyrektorów ochrony środowiska w zakresie gospodarki odpadami, na które złożono odwołania	%
13.	Odsetek decyzji wydanych przez Inspekcję Ochrony Środowiska w zakresie gospodarki odpadami, na które złożono odwołania	%
14.	Odsetek decyzji wydanych przez marszałków województw w zakresie gospodarki odpadami, utrzymanych w postępowaniu odwoławczym	%
15.	Odsetek decyzji wydanych przez regionalnych dyrektorów ochrony środowiska w zakresie gospodarki odpadami, utrzymanych w postępowaniu odwoławczym	%
16.	Odsetek decyzji wydanych przez Inspekcję Ochrony Środowiska w zakresie gospodarki odpadami, utrzymanych w postępowaniu odwoławczym	%
17.	Środki finansowe wydatkowane na budowę lub modernizację instalacji gospodarki odpadami - ogółem	mln zł.
18.	Środki finansowe wydatkowane na budowę lub modernizację instalacji gospodarki odpadami – z funduszy Unii Europejskiej	mln zł.
19.	Środki finansowe wydatkowane na prace naukowo – badawcze w zakresie gospodarki odpadami	mln zł.
20.	Liczba etatów w administracji centralnej w zakresie gospodarki odpadami	szt.
21.	Liczba etatów w administracji wojewódzkiej w zakresie gospodarki odpadami	szt.
22.	Liczba wdrożonych systemów zarządzania środowiskowego EMAS w przedsiębiorstwach i instytucjach gospodarki odpadami	szt.
Odpady komunalne		
23.	Odsetek mieszkańców objętych zorganizowanym systemem zbierania / odbierania odpadów komunalnych	%
24.	Masa zebranych / odebranych odpadów komunalnych – ogółem	mln Mg
25.	Masa odpadów komunalnych zebranych / odebranych selektywnie	mln Mg
26.	Masa odpadów komunalnych odebranych jako zmieszane odpady komunalne	mln Mg
27.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych jako zmieszane, poddanych przetwarzaniu metodami mechaniczno-biologicznymi	%
28.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych / odebranych jako zmieszane odpady komunalne, poddanych przetwarzaniu metodami termicznymi w spalarniach odpadów	%
29.	Odsetek masy odpadów komunalnych odebranych jako zmieszane odpady komunalne składowanych bez przetwarzania	%
30.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych / odebranych selektywnie poddanych recyklingowi (bez recyklingu organicznego)	%
31.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych / odebranych selektywnie, poddanych recyklingowi organicznemu	%
32.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych / odebranych selektywnie, poddanych termicznemu przekształcaniu w spalarniach odpadów (z odzyskiem energii)	%
33.	Odsetek odpadów komunalnych zebranych / odebranych selektywnie, poddanych termicznemu przekształcaniu we współspalarniach odpadów (z odzyskiem energii)	%
34.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych / odebranych poddanych unieszkodliwianiu (poza składowaniem)	%

35.	Odsetek masy odpadów komunalnych zebranych / odebranych selektywnie, poddanych składowaniu	%
36.	Masa odpadów komunalnych ulegających biodegradacji składowanych na składowiskach odpadów	mln Mg
37.	Iloraz masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji składowanych na składowiskach odpadów i masy tychże odpadów wytworzonych 1995 r.	%
38.	Liczba czynnych składowisk odpadów, na których składowane są odpady komunalne	szt.
39.	Pozostała do wypełnienia pojemność składowisk odpadów, na których są składowane odpady komunalne	m ³
40.	Liczba instalacji do biologiczno- mechanicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych	szt.
41.	Moce przerobowe instalacji do biologiczno-mechanicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych	mln Mg
42.	Liczba spalarni zmieszanych odpadów komunalnych	szt.
43.	Moce przerobowe spalarni zmieszanych odpadów komunalnych	mln Mg
Odpady niebezpieczne		
44.	Masa wytworzonych odpadów niebezpiecznych	tys. Mg
45.	Odsetek masy wytworzonych odpadów niebezpiecznych poddanych recyklingowi	%
46.	Odsetek masy wytworzonych odpadów niebezpiecznych poddanych termicznemu przekształceniu	%
47.	Odsetek masy wytworzonych odpadów niebezpiecznych składowanych bez przetworzenia	%
48.	Masa selektywnie zebranych / odebranych komunalnych odpadów niebezpiecznych	tys. Mg
49.	Odsetek masy selektywnie zebranych / odebranych komunalnych odpadów niebezpiecznych poddanych recyklingowi	%
50.	Odsetek masy selektywnie zebranych / odebranych komunalnych odpadów niebezpiecznych poddanych termicznemu przekształceniu	%
51.	Odsetek masy selektywnie zebranych / odebranych komunalnych odpadów niebezpiecznych składowanych bez przetworzenia	%
52.	Masa pozostałych do zlikwidowania urządzeń zawierających PCB	tys. Mg
53.	Poziom odzysku olejów odpadowych	%
54.	Poziom recyklingu (regeneracji) olejów odpadowych	%
55.	Masa wprowadzonych na rynek przenośnych baterii i akumulatorów ¹⁾	tys. Mg
56.	Masa selektywnie zebranych przenośnych baterii i akumulatorów ¹⁾	tys. Mg
57.	Masa zebranych zużytych baterii i akumulatorów kwasowo - ołowianych ¹⁾	Mg
58.	Masa zużytych baterii i akumulatorów kwasowo-ołowianych poddanych recyklingowi ¹⁾	Mg
59.	Masa zebranych zużytych baterii i akumulatorów niklowo - kadmowych ²⁾	Mg
60.	Masa zużytych baterii i akumulatorów niklowo-kadmowych poddanych recyklingowi ¹⁾	Mg
61.	Masa pozostałych zebranych zużytych baterii i akumulatorów ²⁾	Mg
62.	Masa pozostałych zużytych baterii i akumulatorów poddanych recyklingowi ¹⁾	Mg
63.	Osiągnięty poziom recyklingu zużytych baterii i zużytych akumulatorów kwasowo - ołowiowych	%
64.	Osiągnięty poziom recyklingu zużytych baterii i zużytych akumulatorów niklowo - kadmowych	%
65.	Osiągnięty poziom recyklingu zużytych baterii i zużytych akumulatorów pozostałych	%
66.	Masa pozostałych zinwentaryzowanych wyrobów zawierających azbest – do usunięcia i unieszkodliwienia	mln Mg
67.	Masa wprowadzonego na rynek sprzętu elektrycznego i elektronicznego	tys. Mg
68.	Masa zebranego zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego - ogółem	tys. Mg
69.	Masa zebranego zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego z gospodarstw domowych	tys. Mg
70.	Masa zebranego zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego z gospodarstw domowych w przeliczeniu na statystycznego mieszkańca	kg/mieszkańca
71.	Poziom odzysku dla zużytego sprzętu z grup 1 i 10 ¹⁾	%
72.	Poziom recyklingu dla zużytego sprzętu z grup 1 i 10 ¹⁾	%
73.	Poziom odzysku dla zużytego sprzętu z grup 3 i 4 ²⁾	%
74.	Poziom recyklingu dla zużytego sprzętu z grup 3 i 4 ³⁾	%
75.	Poziom odzysku dla zużytego sprzętu z grup 2, 5-7, i 9 ³⁾	%
76.	Poziom recyklingu dla zużytego sprzętu z grup 2, 5-7, i 9 ³⁾	%
77.	Poziom recyklingu dla zużytych lamp wyładowczych	%
78.	Liczba stacji demontażu ⁴⁾	szt.
79.	Liczba punktów zbierania pojazdów ⁴⁾	szt.
80.	Masa zebranych pojazdów wycofanych z eksploatacji ⁴⁾	tys. Mg
81.	Poziom odzysku odpadów pochodzących z demontowanych pojazdów wycofanych z eksploatacji	%
82.	Poziom recyklingu odpadów pochodzących z demontowanych pojazdów wycofanych z eksploatacji	%

Komunalne osady ściekowe			
83.	Masa wytworzonych komunalnych osadów ściekowych	tys. Mg	tys. Mg s.m.
84.	Odsetek masy wytworzonych komunalnych osadów ściekowych poddanych przetwarzaniu metodami biologicznymi		%
85.	Odsetek masy wytworzonych komunalnych osadów ściekowych poddanych przetwarzaniu metodami termicznymi		%
86.	Odsetek masy wytworzonych komunalnych osadów ściekowych bezpośrednio wykorzystywanych w rolnictwie		%
87.	Odsetek masy wytworzonych komunalnych osadów ściekowych bezpośrednio wykorzystywanych w innych zastosowaniach		%
88.	Odsetek masy wytworzonych komunalnych osadów ściekowych składowanych bez przetworzenia na składowiskach odpadów		%
89.	Odsetek masy wytworzonych komunalnych osadów ściekowych unieszkodliwionych innymi metodami niż wyżej wymienione		%
Odpady opakowaniowe			
90.	Masa opakowań wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
91.	Masa opakowań ze szkła wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
92.	Masa opakowań z tworzyw sztucznych wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
93.	Masa opakowań z papieru i tektury wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
94.	Masa opakowań ze stali wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
95.	Masa opakowań z aluminium wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
96.	Masa opakowań z drewna wprowadzonych z produktami na rynek	tys. Mg	
97.	Poziom odzysku dla odpadów opakowaniowych - ogółem		%
98.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych - ogółem		%
99.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych ze szkła		%
100.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych		%
101.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych z papieru i tektury		%
102.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych ze stali		%
103.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych z aluminium		%
104.	Poziom recyklingu odpadów opakowaniowych z drewna		%
Zużyte opony			
105.	Masa opon wprowadzonych na rynek	Mg	
106.	Masa opon poddanych innym niż recykling procesom odzysku	Mg	
107.	Masa opon poddanych recyklingowi	Mg	
108.	Poziom odzysku odpadów powstałych z opon		%
109.	Poziom recyklingu odpadów powstałych z opon		%
¹⁾ – zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2009 r. o bateriach i akumulatorach (Dz. U. Nr 79, poz. 666), ²⁾ – zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. z 2010 r. Nr 185 z późn. zm.), ³⁾ – według załącznika nr 1 do ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o zużytych sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Dz. U. Nr 180, poz. 1495 z późn. zm.), ⁴⁾ – określonych w ustawie z dnia 20 stycznia 2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz. U. Nr 25, poz. 202 z późn. zm.).			

Źródło: Krajowy plan gospodarki odpadami 2014

Prowadzony będzie również monitoring wód podziemnych (eksploatacyjny i poeksploatacyjny) wokół składowisk odpadów i zlikwidowanych mogiłników, a w przypadku wykrycia przekroczeń dopuszczalnych wskaźników wdrożone zostaną wymagane działania naprawiające stan środowiska gruntowo – wodnego.

11. ANALIZA ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI

Źródłami finansowania niniejszego Programu będą zarówno środki krajowe (także w ramach budżetów jednostek samorządowych) jak i dofinansowanie zewnętrzne (unijne). Duże znaczenie w realizacji ustaleń niniejszego programu będą miały publiczne środki finansowe, dysponowane przez samorządy lokalne i (częściowo) samorząd województwa w ramach działalności ich organów i podmiotów komunalnych oraz środki prywatne, inwestowane przez przedsiębiorców. Jednak w obliczu wdrażania wielu programów operacyjnych ma poziomie krajowym i regionalnym, zdecydowanie największe znaczenie mają obecnie środki unijne, zgromadzone we wspólnotowych funduszach (Fundusz Spójności oraz Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) i wdrażane przez szereg tematycznych programów operacyjnych szczebla krajowego (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich i in.) i regionalnego (Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego). Obowiązek wdrażania zawartych w programie ustaleń oraz wymagań wspólnotowych (m.in. w zakresie gospodarki wodno-ściekowej czy odpadowej) leży głównie na samorządach lokalnych i przedsiębiorstwach, jako końcowych beneficjentach tych funduszy.

Poza środkami własnymi oraz możliwym dofinansowaniem zewnętrznym, realizację zadań służących ochronie środowiska można finansować także z innych finansowych mechanizmów międzynarodowych (Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego), z krajowych i wojewódzkich funduszy celowych (Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) oraz innych inicjatyw, podejmowanych przez banki krajowe (m.in. premia termomodernizacyjna).

Środki Unii Europejskiej

W efekcie członkostwa Polski w Unii Europejskiej, przed inwestycjami służącymi poprawie krajowych, regionalnych i lokalnych systemów ochrony środowiska stoją nowe możliwości dofinansowania, w postaci funduszy unijnych. Ich zadaniem nie jest całkowite zastępowanie środków własnych, lecz ich uzupełnianie (często w znacznym stopniu, nawet powyżej 80% wartości inwestycji). Pełne i efektywne wykorzystanie tych środków ma kluczowe znaczenie dla przyszłej jakości środowiska w województwie, bowiem to dzięki tym środkom można sfinansować niemal w całości duże przedsięwzięcia, wcześniej zupełnie niemożliwe do realizacji (ograniczone możliwości finansowe). Pierwszeństwem w finansowaniu mają zadania niezbędne dla realizacji środowiskowych zobowiązań Traktatu Akcesyjnego, a więc dotyczące przede wszystkim realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych. Ze względu na kończącą się perspektywę programową, możliwość korzystania z wymienionych poniżej źródeł dofinansowania z funduszy strukturalnych kończy się w 2013 roku, a zakończenie (rozliczenie) projektów prowadzonych z ich udziałem musi mieć miejsce do 2015 roku.

W odniesieniu do finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej największe znaczenie ze środków unijnych ma Fundusz Spójności, którego środki są wdrażane w Polsce poprzez Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Program ten jest największym programem, za którego realizację odpowiadają bezpośrednio merytoryczne Ministerstwa. Środki w POIiŚ są rozdysponowane i pogrupowane w tematyczne osie priorytetowe, dzielące się na szereg działań a część z tych osi jest bezpośrednio adresowana w ochronę środowiska. Ich wdrażanie odbywa się w dwóch trybach: projektów indywidualnych (kluczowych), zarezerwowany dla największych inwestycji, o największym znaczeniu dla ochrony środowiska, z zagwarantowanym dofinansowaniem oraz w trybie konkursowym, dla pozostałych inwestycji (cyklicznie ogłaszane nabory wniosków). Ze względu na specyfikę programu, podane kwoty pieniędzy przeznaczone na poszczególne osie priorytetowe dotyczą całego kraju (a nie tylko województwa kujawsko-pomorskiego).

Celem osi priorytetowej I („Gospodarka wodno-ściekowa”) jest wyposażenie aglomeracji powyżej 15 tys. równoważnej liczby mieszkańców (RLM) w systemy kanalizacji oraz oczyszczania ścieków, na co przeznaczono blisko 3,3 mld euro: dotyczy to budowy, rozbudowy i modernizacji oczyszczalni ścieków komunalnych oraz budowy i modernizacji systemów kanalizacji zbiorczej w aglomeracjach ujętych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych. Ze środków tych realizuje się także inwestycje eliminujące ze ścieków niektóre substancje niebezpieczne oraz zadania służące dotrzymanyaniu bezpiecznych wskaźników emisyjnych w odniesieniu do pozostałych substancji zagrażających ekosystemom wodnym. Dopuszcza się także dofinansowanie budowy i modernizacja systemów zaopatrzenia w wodę oraz budowa kanalizacji deszczowej.

Oś priorytetowa II („Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi”) to źródło środków na rzecz zwiększenia korzyści gospodarczych, poprzez zmniejszenie udziału odpadów komunalnych składowanych, rekultywację terenów zdegradowanych oraz ochronę brzegów morskich. Zawarte w niej dwa działania, o łącznej kwocie środków do rozdysponowania w wysokości ponad 1,4 mld euro,

mają wesprzeć wdrożenie nowoczesnych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych (m.in. termicznego) oraz poprawienia odzysku, recyklingu a także eliminowanie zagrożeń wynikających ze składowania odpadów (zgodnie z krajowym planem gospodarki odpadami oraz niniejszym programem wojewódzkim). Wiąże się to także ze spełnieniem wymogów przedakcesyjnych (do UE) w tym zakresie. Realizowane projekty dotyczą kompleksowych przedsięwzięć z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi (przy szczególnym uwzględnieniu odpadów niebezpiecznych) oraz przywracania terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych.

Głównym celem osi priorytetowej III („Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska”) jest zapewnienie odpowiedniej ilości zasobów wodnych na potrzeby ludności i gospodarki kraju oraz minimalizacja skutków negatywnych zjawisk naturalnych, przeciwdziałanie poważnym awariom, zapewnienie dobrego stanu wód przybrzeżnych oraz wzmocnienie przepisów decyzyjnych poprzez zapewnienie wiarygodnych informacji o stanie środowiska uzyskiwanych w ramach monitoringu środowiska. Łączna pula środków wynosi ponad 650 mln euro, które są przeznaczona na retencjonowanie wody i zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, zapobieganie i ograniczanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom oraz monitoring środowiska.

Głównym celem osi priorytetowej IV („Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska”) jest ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowisko działalności przemysłowej i dostosowanie przedsiębiorstw do wymogów prawa wspólnotowego. W ramach osi priorytetowej przewiduje się działania, które będą wspierać zarówno przedsięwzięcia inwestycyjne jak i nieinwestycyjne polegające m.in. na wdrożeniu systemów zarządzania środowiskowego. Wsparcie mogą uzyskać projekty dużych, średnich i małych przedsiębiorstw, które zamierzają poprzez wdrożenie projektu zmniejszyć ilość zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery, odprowadzanych ścieków oraz zredukować ilość wytwarzanych odpadów jednocześnie zwiększając udział odpadów poddawanych procesom odzysku. Na wszystkie działania składające się na tę oś priorytetową przeznaczono środki finansowe w wysokości ponad 660 mln euro (współfinansowanie wraz z Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego).

Oś priorytetowa V („Ochrona przyrody i kształtowania postaw ekologicznych”) jest skierowana na ograniczenie degradacji środowiska naturalnego oraz jego strat i zmniejszania różnorodności biologicznej. W szczególności traktowane jest przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i ostoi gatunków na obszarach chronionych wraz z zachowaniem zagrożonych wyginieciem gatunków oraz różnorodności genetycznej roślin, zwierząt i grzybów a także przywrócenie drożności korytarzy ekologicznych i wsparcie procesu opracowania planów ochrony dla obszarów chronionych. Przeznaczono ponad 100 mln euro (współfinansowanie wraz z Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego) na działania związane ze wspieraniem kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej, zwiększanie drożności korytarzy ekologicznych, opracowanie planów ochrony i kształtowanie podstaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej.

Kolejnym funduszem unijnym, istotnym dla inwestycji służących ochronie środowiska, jest Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, który finansować będzie przedsięwzięcia w ramach krajowego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). W jego ramach na zadania środowiskowe przeznaczonych jest ponad 5,5 mld euro (dla całego kraju). Program finansuje przedsięwzięcia związane z poprawą środowiska naturalnego i obszarów wiejskich. Realizowane będą zalesiania gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne oraz odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych, współfinansowanie programów rolnośrodowiskowych, płatności dla obszarów Natura 2000 i związane z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej i in. Działania te mają na celu powiększenie obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych i tworzenie korytarzy ekologicznych oraz zwiększenie udziału lasu w globalnym bilansie węgla oraz ograniczenie zmian klimatu a także odnowienie i pielęgnację drzewostanów zniszczonych przez czynniki biotyczne i abiotyczne oraz wprowadzanie mechanizmów zapobiegających katastrofom naturalnym. Program pozwala także sfinansować modernizację gospodarstw rolnych oraz doskonalenie zawodowe rolników i ich edukację do rosnących wymagań w zakresie ochrony środowiska, jakości i bezpieczeństwa produkcji.

Europejski Fundusz Rybacki jest kolejnym źródłem dofinansowania, wdrażanego poprzez krajowy Program Operacyjny „Ryby”. Program finansuje m.in. projekty służące ochronie i rozwojowi fauny i flory wodnej. Wspierane jest rekultywacja wód śródlądowych (w tym tarlisk i tras migracyjnych gatunków wędrownych) oraz ochrona i poprawę środowiska w ramach programu Natura 2000. Przeznaczono na te zadania blisko 200 mln euro (dla całego kraju).

Bardzo znaczącym źródłem finansowania zadań związanych z ochroną środowiska jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, którego środki są rozdysponowane w każdym z województw poprzez Regionalne Programy Operacyjne (RPO). W ramach tych programów, samorządy województw mogły dowolnie (po uzgodnieniu z Komisją Europejską) rozdysponować

przyznane środki wedle potrzeb danego regionu. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego kładzie duży nacisk na aspekty środowiskowe i przeznaczają znaczną część środków na działania z tym związane.

Poświęcona jest im cała oś priorytetowa 2 („Zachowanie i racjonalne użytkowanie środowiska”), której celem jest poprawa jakości środowiska przyrodniczego, ograniczenie zanieczyszczeń powietrza, racjonalne gospodarowanie odpadami, zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, zapobieganie zagrożeniom naturalnym oraz ochrona i promocja zasobów przyrodniczych. Na ten cel przeznaczono ponad 110 mln euro.

RPO podkreśla znaczenie rozwoju i unowocześnienia sieci przesyłowych i urządzeń oczyszczalni ścieków. Priorytetowo traktowane będą projekty w aglomeracjach od 2 tys. do 15 tys. RLM w szczególności w zlewni rzek Brdy i Drwęcy (ujęcia wody powierzchniowej dla Bydgoszczy i Torunia, ujętych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych).

Dofinansowaniu podlegają także przedsięwzięcia inwestycyjne z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi. Wsparcie będzie kierowane na tworzenie kompleksowych systemów racjonalnego gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym zintegrowanej infrastruktury do prowadzenia segregacji i selektywnej zbiórki odpadów, transportu odpadów, ich odzysku, recyklingu, składowania i unieszkodliwiania w inny sposób niż składowanie, w tym połączonego z odzyskiem energii. Zwrócona także uwagę na zachowanie standardów jakości powietrza, dlatego środki kierowane są także na rozwój i modernizacja miejskich systemów (źródła i sieci) infrastruktury ciepłej oraz systemów ogrzewania obiektów usług publicznych wykorzystujących nowoczesne, energooszczędne urządzenia i technologie (z ograniczeniem przesyłowych strat ciepła). W ramach osi 2 wspierany jest także będzie rozwój infrastruktury przeciwpowodziowej i zabezpieczenia przed deficytem wody, zadania z zakresu usuwania skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałania poważnym awariom. Osobnym zagadnieniem jest wsparcie ukierunkowane na ochronę i promocję zasobów przyrodniczych regionu dla ograniczenia degradacji środowiska i strat zasobów różnorodności biologicznej.

Duże znaczenie środowiskowe ma również działanie w ramach osi priorytetowej 5, czyli „Wspieranie przedsiębiorstw w zakresie dostosowania do wymogów ochrony środowiska”, zakładające dostosowanie istniejących przedsiębiorstw do norm ochrony środowiska i innych wymogów wynikających z regulacji krajowych i wspólnotowych. Środki w wysokości ponad 5,7 mln euro, przeznaczone są na ograniczanie niepożądanego oddziaływania przedsiębiorstw na środowisko, ograniczenie energochłonności i materiałochłonności procesów produkcyjnych oraz redukcję ilości wytwarzanych odpadów.

Nieco inny charakter ma działanie „Rozwój usług turystycznych w oparciu o zasoby turystyczne” w ramach osi 6. Celem głównym działania jest ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego działania. Ponadto zakłada się promowanie walorów przyrody poprzez udostępnianie obszarów chronionych i tym samym umożliwienie ludności obcowania z naturą, co służy propagowaniu idei ochrony środowiska naturalnego. Przeznaczono na te przedsięwzięcia ponad 13 mln euro.

Inne źródła zagraniczne

W czerwcu 2011 r. podpisano memorandum w sprawie nowej perspektywy Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego, w ramach której Polska otrzyma wsparcie w wysokości 578 mln euro bezzwrotnej pomocy zagranicznej. Środki będą dostępne w formie procedury konkursowej – pierwsze nabory planowane są na rok 2012 i potrwać aż do roku 2014. Zdecydowana większość alokacji finansowej została przeznaczona na ochronę środowiska: do dyspozycji będzie 247 mln euro, skierowanych na wsparcie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii, działania na rzecz różnorodności biologicznej i ekosystemów, przedsięwzięcia służące wzmocnieniu monitoringu środowiska i działań kontrolnych oraz na wsparcie rozwoju i wychwytywania oraz składowania CO₂.

Fundusze ekologiczne

Istotnym wsparciem jest także dofinansowanie działań proekologicznych z celowych funduszy – Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW). Ich działalność jest regulowana ustawodawstwem oraz wewnętrznymi statutami.

NFOŚiGW jest państwową osobą prawną i podlega nadzorowi Ministra Środowiska, WFOŚiGW jest samorządową osobą prawną i podlega nadzorowi Zarządu Województwa. Zakres ich działalności, a także rozdział kompetencji pomiędzy funduszami określony został w Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska (j.t. Dz.U. z 2008 r., Nr 25, poz. 150 z późn. zm.) „Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej”.

NFOŚiGW oraz WFOŚiGW pozostają w bliskiej współpracy oraz obierają wspólny kierunek działań. Należy jednak pamiętać, że pomimo faktu iż tworzą one wspólnie system ochrony środowiska w Polsce, to stanowią niezależne, posiadające odrębne budżety i plany działań oraz innych zwierzchników jednostki.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu określił (na 2011 rok) następujące priorytety polityki ekologicznej:

- wspieranie przedsięwzięć, które objęte zostały dofinansowaniem z funduszy Unii Europejskiej, innych źródeł bezzwrotnej pomocy zagranicznej oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- wspomaganie przedsięwzięć prowadzących do wypełnienia postanowień traktatu akcesyjnego z obszaru środowiska a niedofinansowanych środkami UE.

Priorytety dziedzinowe Funduszu to:

1. Ochrona wód i gospodarka wodna

- 1) realizacja zadań z terenu województwa kujawsko-pomorskiego umieszczonych w Krajowym programie oczyszczania ścieków komunalnych,
- 2) budowa lub modernizacja oczyszczalni o przepustowości ponad 5 m³/dobę oraz budowa systemów kanalizacji sanitarnej ze szczególnym uwzględnieniem:
  - terenów głównych zbiorników wód podziemnych i obszarów ich zasilania,
  - obszarów prawnie chronionych,
  - zlewni rzek będących źródłem zaopatrzenia w wodę pitną,
  - dociążenia istniejących oczyszczalni ścieków,
- 3) działania dotyczące ograniczania zanieczyszczeń obszarowych terenów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu określonych przez Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej,
- 4) budowa lub modernizacja instalacji lub urządzeń ochrony przeciwpowodziowej i obiektów małej retencji,
- 5) budowa lub modernizacja komunalnych ujęć wody oraz stacji uzdatniania wody.

2. Gospodarka odpadami

- 1) realizacja zadań wynikających z Krajowego planu gospodarki odpadami i „Planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego”,
- 2) wspieranie systemów zagospodarowania odpadów ze szczególnym uwzględnieniem odzysku i recyklingu surowców wtórnych,
- 3) wspieranie technik i technologii ograniczających ilość wytwarzanych odpadów,
- 4) dofinansowywanie budowy i modernizacji instalacji oraz przedsięwzięć mających na celu unieszkodliwianie odpadów niebezpiecznych.

3. Ochrona powietrza

- 1) wspomaganie działań wskazanych w programach ochrony powietrza,
- 2) ograniczenie niskiej emisji w miejscowościach posiadających status uzdrowiska i obszarach szczególnie chronionych,
- 3) wspieranie działań dotyczących wykorzystania odnawialnych źródeł energii,
- 4) działania związane ze zwiększeniem efektywności energetycznej w tym termomodernizacja budynków.

4. Ochrona przyrody

- 1) dofinansowywanie Konserwatorskiej Ochrony Przyrody,
- 2) wspieranie działań związanych z tworzeniem i zachowaniem obszarów Natura 2000,
- 3) dofinansowanie programu kompensacji przyrodniczej.

5. Edukacja ekologiczna

- 1) dofinansowywanie programów edukacyjnych i konkursów dotyczących ochrony środowiska skierowanych do dzieci i młodzieży,
- 2) wspieranie działalności regionalnych i lokalnych Centrów Edukacji Ekologicznej i organizacji ekologicznych w zakresie realizacji programów ekologicznych w tym wyposażenia dydaktycznego.

6. Poważne awarie - dofinansowywanie służb ratownictwa chemiczno-ekologicznego.

7. Monitoring - dofinansowywanie badań jakości elementów środowiska realizowanych w ramach państwowego monitoringu środowiska.

12. WNIOSKI Z PROGNOZY ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

Obowiązek przeprowadzenia prognozy oddziaływania na środowisko dla dokumentu „Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018” wynika bezpośrednio z art. 46 ustawy z dnia 3 października 2008 o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199/2008, poz. 1227 z późn. zm.).

Prognoza oddziaływania na środowisko została opracowana przez Przedsiębiorstwo Usługowe EPRO na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego Departamentu Środowiska i Geologii.

Zakres rzeczowy prognozy oddziaływania na środowisko został określony w art. 51 w/w ustawy. Prognoza została opracowana zgodnie z podanym powyżej zakresem obowiązującej ustawy, a ponadto zakres został uzgodniony z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Bydgoszczy (pismo z dnia 7.04.2011) oraz Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w Bydgoszczy (pismo z dnia 23.03.2011).

Celem głównym prognozy jest określenie możliwych skutków w środowisku, jakie mogą wystąpić w wyniku realizacji przedmiotowego dokumentu. Prognoza ma za zadanie określić wpływ na środowisko założonych celów i działań zawartych w analizowanym dokumencie.

Prognoza jest dokumentem wspierającym proces decyzyjny i procedurę konsultacji dokumentu. Wskazuje ona na możliwe skutki realizacji dokumentu i przedstawia zalecenia dotyczące przeciwdziałania ewentualnym negatywnym skutkom oraz przedstawia sposoby ich minimalizacji.

W prognozie zapisane zostały następujące wnioski:

1. Analizowany projekt Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018 uwzględnia wszystkie najważniejsze priorytety Polityki Ekologicznej Państwa. Jedynym elementem działań systemowych, którego nie zawiera POŚ jest odpowiedzialność za szkody w środowisku. Wydaje się, że można to uzupełnić w rozdziale 5 – Kierunki ochrony środowiska, punkcie 5.1.5 - Ochrona przed poważnymi awariami i poważnymi awariami przemysłowymi, lub poprzez dodanie nowego punktu 5.1.7 – Odpowiedzialność za szkody w środowisku; lub w ramach celu ekologicznego 5.4 – Działania systemowe w ochronie środowiska.
2. W rozdziale dot. oceny najważniejszych problemów ekologicznych województwa warto usystematyzować je wg grup zagadnień (np. problemy gospodarki wodnej, ściekowej, powodziowej powinny być razem); istotne jest też podkreślenie hierarchii ważności problemów, co wskazuje na logiczną kolejność rozwiązywania problemów i co ważniejsze kierowanie nakładów finansowych.
3. Biorąc pod uwagę cel opracowania i wdrożenia POŚ należy stwierdzić, że z założenia służyć on będzie ochronie środowiska i uzyskaniu pozytywnych efektów ekologicznych. Z przedstawionej analizy wynika, że wszystkie planowane działania kierunkowe przyniosą pozytywne zmiany w środowisku, przy czym oddziaływanie większości z nich będzie miało charakter pośredni i długoterminowy. Jednocześnie należy podkreślić, że realizacja niektórych przedsięwzięć planowanych w ramach poszczególnych priorytetów (jak np. budowa siłowni wiatrowych, w ramach priorytetu dot. wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych) może spowodować też niekorzystne zmiany w środowisku przyrodniczym i krajobrazie.
4. W odniesieniu do przedsięwzięć inwestycyjnych, które mogą zaistnieć w trakcie realizacji Programu Ochrony Środowiska, należałoby podjąć następujące środki zapobiegające oraz ograniczające negatywne oddziaływanie na środowisko:
  - objęcie przedsięwzięć kwalifikujących się do kategorii mogących znacząco oddziaływać na środowisko, a w szczególności mogących oddziaływać na obszary Natura 2000, procedurą oceny oddziaływania na środowisko;
  - wprowadzenie ścisłego nadzoru nad wykonaniem warunków decyzji środowiskowych, a w szczególności zastosowanie wymaganych rozwiązań technicznych i technologicznych ograniczających oddziaływanie na środowisko
  - wprowadzenie systemu monitorowania realizacji przedsięwzięć w ramach POŚ.
5. W zakresie działań systemowych w ochronie środowiska duże znaczenie ma właściwe planowanie przestrzenne. W tym zakresie należy położyć duży nacisk na odpowiednie przygotowanie planów miejscowych, z uwzględnieniem warunków ekofizjograficznych. Ważne jest też odpowiednie wyprzedzenie czasowe w przygotowaniu planów, które nie powinny powstawać „pod naciskiem konkretnego inwestora”.
6. Skutecznie zapobiegać zagrożeniom środowiska i eliminować lub ograniczać ewentualne konflikty przyrodnicze można poprzez odpowiednie planowanie przestrzenne, które pozwala na:

- wybór niekolizyjnych środowiskowo (lub o ograniczonej konfliktowości) lokalizacji przedsięwzięć
  - zagospodarowanie terenów przeznaczonych na inwestycje zgodnie z wymogami ochrony środowiska.
7. Skutki środowiskowe podejmowanych działań silnie zależą od lokalnej chłonności środowiska lub od występowania w rejonie realizacji przedsięwzięcia tzw. obszarów wrażliwych dlatego przy budowie nowych dróg, obiektów technologicznych oczyszczalni ścieków, urządzeń wykorzystujących odnawialne źródła energii, zbiorników retencyjnych należy rozważać warianty alternatywne tak, aby wybrać ten, który w najmniejszym stopniu będzie negatywnie oddziaływać na środowisko. Jako warianty alternatywne przedsięwzięcia można rozważać: warianty lokalizacji, warianty konstrukcyjne i technologiczne, warianty organizacyjne czy wariant niezrealizowania inwestycji tzw. wariant „0”. Wariant „0” nie oznacza, że nic się nie zmieni, ponieważ brak realizacji inwestycji może także powodować konsekwencje środowiskowe.
  8. Warto aby perspektywiczny kierunek działań POŚ polegający na wspieraniu kogeneracyjnych systemów energetycznych z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii zacząć wdrażać już w pierwszym horyzoncie czasowym programu, tj. do roku 2014.
  9. Proponuje się też aby POŚ zawierał zapis promujący budownictwa energooszczędne, z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii (kolektorów słonecznych, pomp ciepła). W budownictwie mieszkaniowym istnieją duże możliwości oszczędności energii z wykorzystaniem źródeł odnawialnych i przyjęcie takiego kierunku działań w wojewódzkim programie ochrony środowiska dla podstawę do preferowania energooszczędnych rozwiązań w ramach systemów finansowania budownictwa.
  10. Zaproponowany system monitorowania realizacji POŚ zawiera czytelny układ wskaźników z podziałem na ilościowe wskaźniki presji, stanu i reakcji (niezbędnych działań), jednakże przyjęty wykaz wskaźników nie odzwierciedla wszystkich ujętych w projekcie działań kierunkowych i priorytetów, których realizacja może i powinna być monitorowana. Proponuje się usystematyzować i uzupełnić wykaz według zapisanych w projekcie POŚ celów ekologicznych, priorytetów i kierunków działań. Spójność zapisów projektu w tym względzie sprzyjać będzie wdrażaniu Programu zwłaszcza na niższych szczeblach samorządowych i przyczyni się do lepszej kontroli. Proponuje się uwzględnić w szczególności:
    - wskaźniki w zakresie celu ekologicznego – zrównoważone wykorzystanie surowców, materiałów, wody i energii (np. pobór wody w gospodarce komunalnej, pobór wody w przemyśle, wskaźniki zużycia energii itp. – wg kwalifikacji GUS)
    - wskaźniki w zakresie celu ekologicznego – ochrona i racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych (np. powierzchnia gruntów objętych zmianą sposobu użytkowania na cele nierolnicze i nieleśne)
    - wskaźniki w zakresie celu ekologicznego – Działania systemowe w ochronie środowiska (ilość firm posiadających certyfikat ISO 14001, ilość podmiotów objętych systemem pozwoleń zintegrowanych itp.).

13. STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM

Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami jest podstawą działań Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego w zakresie polityki ekologicznej i tworzenia innych programów branżowych oraz stanowi podstawę do formułowania wytycznych do powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska. Program ochrony środowiska określa cele ekologiczne, priorytety, harmonogram działań proekologicznych oraz źródła finansowania niezbędne do osiągnięcia podstawowych celów. Jest realizacją polityki ekologicznej państwa na terytorium województwa Celami planu gospodarki odpadami są: stworzenie zintegrowanej sieci instalacji i urzędzeń do odzysku oraz unieszkodliwiania odpadów, spełniających wymagania określone w przepisach o ochronie środowiska oraz realizacja obowiązku planowania, projektowania i prowadzenia wszelkich działań w taki sposób, aby zapobiegać powstawaniu odpadów lub ograniczać ich ilość, zapewniać odzysk z odpadów oraz zapewnić unieszkodliwianie odpadów, których powstawaniu nie udało się zapobiec lub których nie udało się poddać odzyskowi.

Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego zgodnie z wymogami ustawowymi opracował Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2003-2006 z perspektywą na lata 2007-2010, który został uchwalony przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą Nr XV/180/2003 z dnia 17 listopada 2003 r.

Z uwagi na obowiązek aktualizowania programów ochrony środowiska i planów gospodarki odpadami nie rzadziej niż co cztery lata Zarząd Województwa opracował a Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą Nr XXIV/468/08 z dnia 3 lipca 2008r przyjął „Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, który stanowi aktualizację dokumentu na lata 2007-2010 z perspektywą na lata 2011-2014.

W związku z potrzebą kolejnej aktualizacji w dniu 10 lutego 2011 r. Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego podjął Uchwałą Nr 10/120/11 w sprawie przystąpienia do kolejnej aktualizacji „Programu ochrony Środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego”. Przyjęto, że zaktualizowany dokument obejmować będzie lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018.

Projekt Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018 opracowano zgodnie z podstawowymi dokumentami na poziomie krajowym, a więc Polityką ekologiczną państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014 oraz Krajowym planem gospodarki odpadami 2014.

Punktem wyjścia do formułowania kierunkowych działań ochronnych była analiza istniejącego stanu środowiska województwa kujawsko-pomorskiego oraz ocena obecnego systemu gospodarowania odpadami w województwie. Dokonano oceny stanu środowiska według danych na koniec 2009 r. w zakresie poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego tj. rzeźby terenu, zasobów kopalin, zasobów glebowych, wód powierzchniowych i podziemnych, roślin i zwierząt, obszarów prawnie chronionych, zasobów leśnych, warunków klimatycznych, powietrza atmosferycznego, klimatu akustycznego, pól elektromagnetycznych i poważnych awarii. Na tej podstawie zidentyfikowano najważniejsze problemy ekologiczne województwa.

Przeprowadzona szeroka analiza stanu jakości środowiska pozwoliła na zidentyfikowanie najważniejszych problemów ekologicznych województwa, które stały się podstawą do konieczności wytypowania kierunkowych działań naprawczych.

Analiza zasobów i walorów poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego, ocena stanu i zagrożeń ich jakości oraz analiza stopnia wpływu człowieka na poszczególne składniki przyrody przy analizie ich wzajemnych powiązań pozwoliły sformułować najbardziej istotne problemy ekologiczne województwa kujawsko-pomorskiego. Są to:

- Jakość wód powierzchniowych i podziemnych
- Znaczne braki w uporządkowaniu systemów gospodarki ściekowej
- Zagrożenia środowiska związane z eksploatacją węgla brunatnego
- Zagrożenie deficytem wody w okresie wegetacyjnym
- Żywiłowy rozwój energetyki wiatrowej
- Jakość powietrza atmosferycznego
- Ponadnormatywne poziomy dźwięku
- Zagrożenie powodzią
- Poważne awarie i poważne awarie przemysłowe
- Niedostateczna świadomość ekologiczna społeczeństwa

Minimalizacja lub likwidacja zidentyfikowanych problemów przebiegać będzie poprzez realizację następujących priorytetów:

- Poprawa jakości wód;
- Poprawa jakości powietrza atmosferycznego i ochrona klimatu;
- Poprawa klimatu akustycznego;

- Ochrona przed polami elektromagnetycznymi;
- Ochrona przed poważnymi awariami i poważnymi awariami przemysłowymi.
- Zarządzanie środowiskiem w aspekcie ochrony zdrowia

W ramach każdego z priorytetów określono cele ekologiczne, a do każdego z celów kierunku działań do 2014 r. oraz perspektywiczne kierunki działań do 2018 roku.

W zakresie gospodarowania odpadami dokonano analizy aktualnego stanu gospodarowania odpadami w zakresie odpadów komunalnych, odpadów niebezpiecznych oraz pozostałych powstających w sektorze gospodarczym. Rozpoznano rodzaje, źródła powstawania, ilości wytworzonych poszczególnych grup odpadów oraz instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

Wojewódzki plan gospodarki odpadami opracowany jest zgodnie z wytycznymi Krajowego planu gospodarki odpadami 2014, określa dojście do systemu gospodarki odpadami zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju, w którym w pełni realizowane są zasady gospodarki odpadami, a szczególnie zasada postępowania z odpadami zgodnie z hierarchią gospodarki odpadami.

Celem nadrzędnym jest dojście do systemu gospodarki odpadami, zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju, w którym w pełni realizowane są zasady gospodarki odpadami, który przyczyni się do osiągnięcia wysokiej jakości życia w czystym i bezpiecznym środowisku, poprzez:

- zapobieganie i minimalizacja ilości wytwarzanych odpadów oraz ograniczenia ich właściwości niebezpiecznych,
- odzyskiwanie surowców i ponowne wykorzystywanie odpadów, wykorzystanie właściwości materiałowych i energetycznych odpadów,
- unieszkodliwianie poprzez składowanie tylko w przypadku gdy odpadów nie można poddać procesom odzysku.

Podstawowym założeniem funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi w Polsce jest system rozwiązań regionalnych, w których są uwzględnione wszystkie niezbędne elementy tej gospodarki w danych warunkach lokalnych. Istotnym jest, by planowane instalacje spełniały kryteria BAT, a stosowane technologie były sprawdzone poprzez wieloletnie i liczne doświadczenia. Szczególnie pożądane jest rozszerzenie selektywnej zbiórki odpadów ze szczególnym uwzględnieniem selektywnej zbiórki odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, rozwój selektywnej zbiórki odpadów niebezpiecznych z odpadów komunalnych oraz budowa pięciu Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi, w ramach których funkcjonować winny wszelkie niezbędne urządzenia i instalacje, w tym wskazane, już istniejące na terenie województwa składowiska odpadów, spełniające w zakresie technicznym kryteria najlepszej dostępnej techniki i posiadające przepustowość wystarczającą do przyjmowania i przetwarzania odpadów z wyznaczonych zasięgiem obszarów.

Dla potrzeb Regionów Gospodarki Odpadami Komunalnymi proponuje się eksploatację docelowo czternastu składowisk odpadów obojętnych i innych niż niebezpieczne, na których składowane będą odpady komunalne.

W zakresie gospodarowania odpadami niebezpiecznymi niezbędne będzie osiągnięcie poziomów zbierania i recyklingu zużytych baterii i akumulatorów, całkowite wyeliminowanie PCB ze środowiska, odzysk i regeneracja olejów odpadowych, wzrost efektywności selektywnego zbierania odpadów medycznych i weterynaryjnych, zapewnienie pełnej skuteczności działania systemu zbierania i demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji oraz odzysku odpadów powstających w wyniku złomowania pojazdów mechanicznych. Niezbędne jest także bezpieczne usuwanie i unieszkodliwianie wyrobów zawierających azbest.

Główne cele w gospodarce odpadami niebezpiecznymi:

- minimalizacja ilości wytworzonych odpadów niebezpiecznych poddanych procesowi unieszkodliwiania poprzez składowanie,
- sukcesywne zwiększanie ilości odpadów poddanych procesom odzysku,
- rozwój i organizacja nowych systemów zbierania odpadów niebezpiecznych.

Podstawowym celem w zakresie gospodarowania odpadami pozostałymi jest zwiększenie udziału odzyskiwanych i ponownie stosowanych w procesach produkcyjnych odpadów przemysłowych, wdrożenie systemów pełnej i wiarygodnej ewidencji odpadów i metod ich zagospodarowania, identyfikacja zagrożeń i rozszerzenie zakresu prac na rzecz likwidacji „starych” składowisk odpadów, modernizacji składowisk eksploatowanych i rekultywacji terenów zdegradowanych, zorganizowanie systemu odzysku wszystkich surowców wtórnych z wykorzystaniem najlepszych dostępnych technik oraz ograniczanie ilości odpadów deponowanych na składowiskach.

W dokumencie sformułowano także zasady wdrażania działań kierunkowych w zakresie ochrony środowiska oraz realizacji planu gospodarki odpadami. Podano także zestaw wskaźników, które będą służyły do monitorowania realizacji planowanych działań.

Wskazano sposoby pozyskiwania środków finansowych na realizację działań przewidzianych w dokumencie.

RYSUNKI

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Typy mezoregionów fizycznogeograficznych

Rys. 1

Źródło: Opracowanie własne wg J. Kondrackiego (1988)

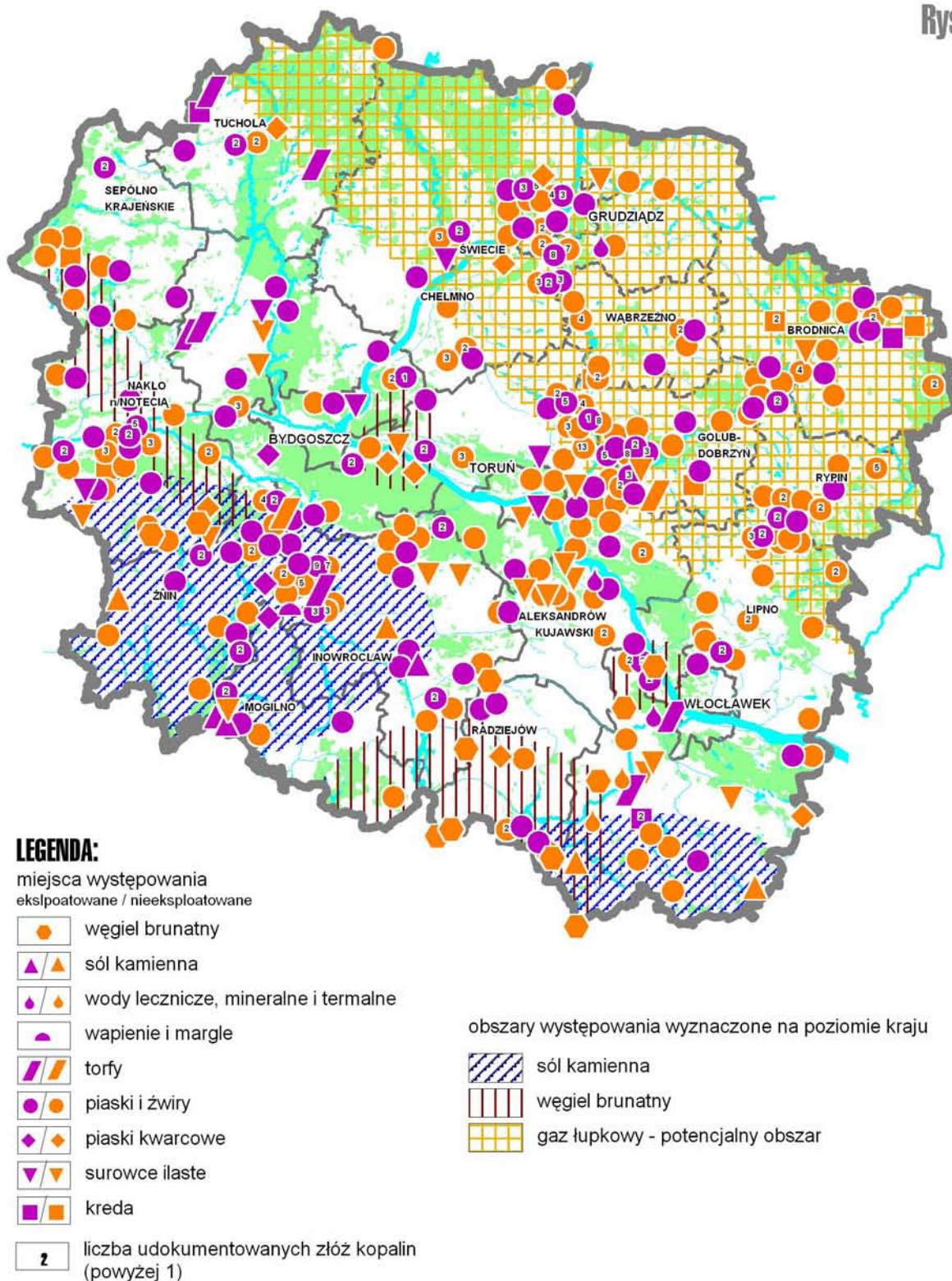

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Złóża kopalin

Rys. 2

Źródło: Bilans zasobów kopalni wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31.XII.2009 r., Koncepcja Przestrzennego zagospodarowania Kraju 2030 - projekt, 04.2011 r.

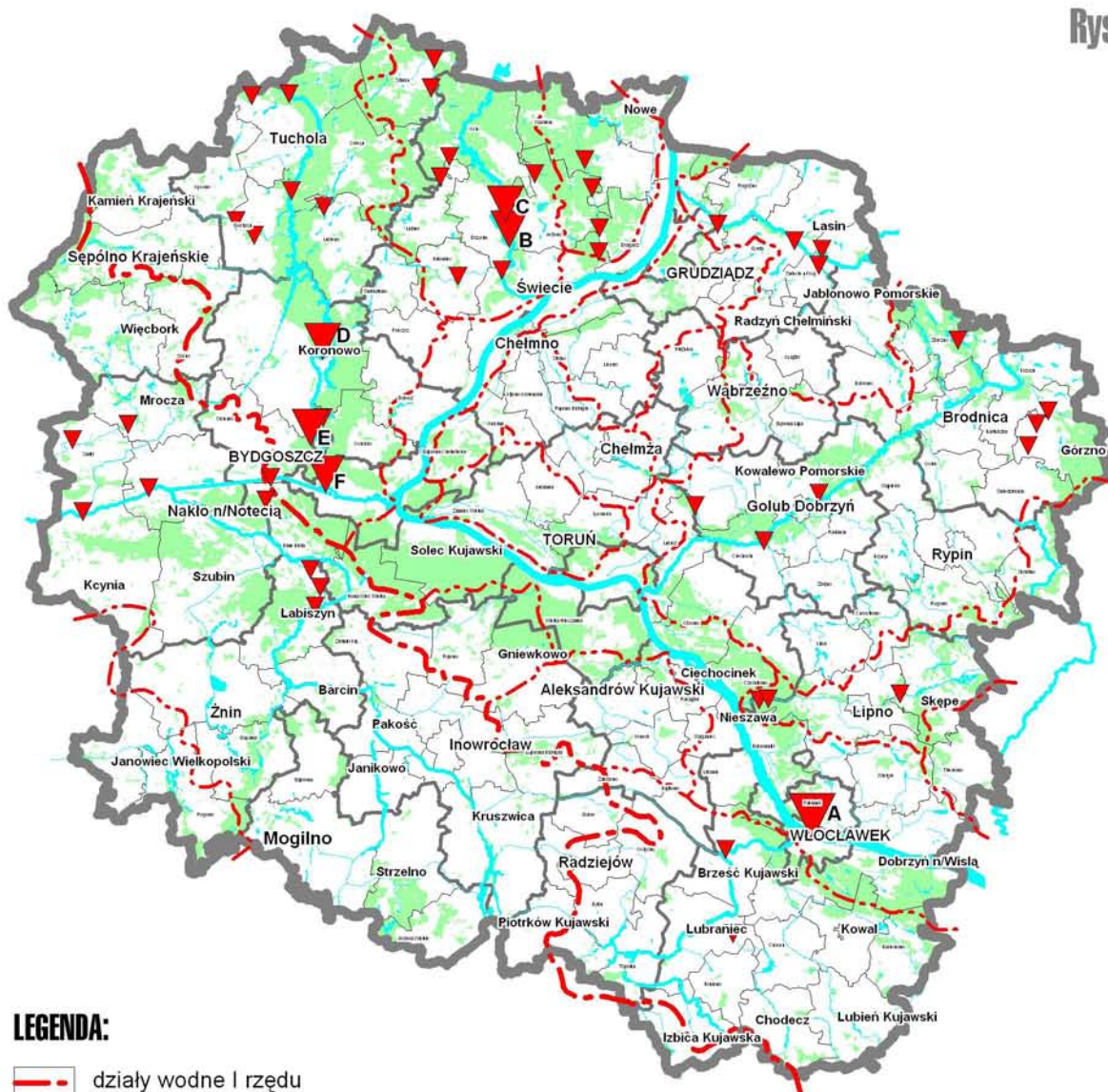

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Zasoby energetyczne wód płynących Obiekty hydroenergetyczne

Rys.3

LEGENDA:

- działy wodne I rzędu
- działy wodne II rzędu
- wielkość zasobów rzek (w przybliżeniu)
- małe elektrownie wodne
- elektrownie wodne zawodowe:
  - A elektrownia Włocławek 162 MW
  - B Gródek 3,5 MW
  - C Żur 8 MW
  - D Koronowo 26 MW
  - E Tryszczyn 3,4 MW
  - F Smukała 4,2 MW

Źródło: Odnawialne źródła energii - zasoby i możliwości wykorzystania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

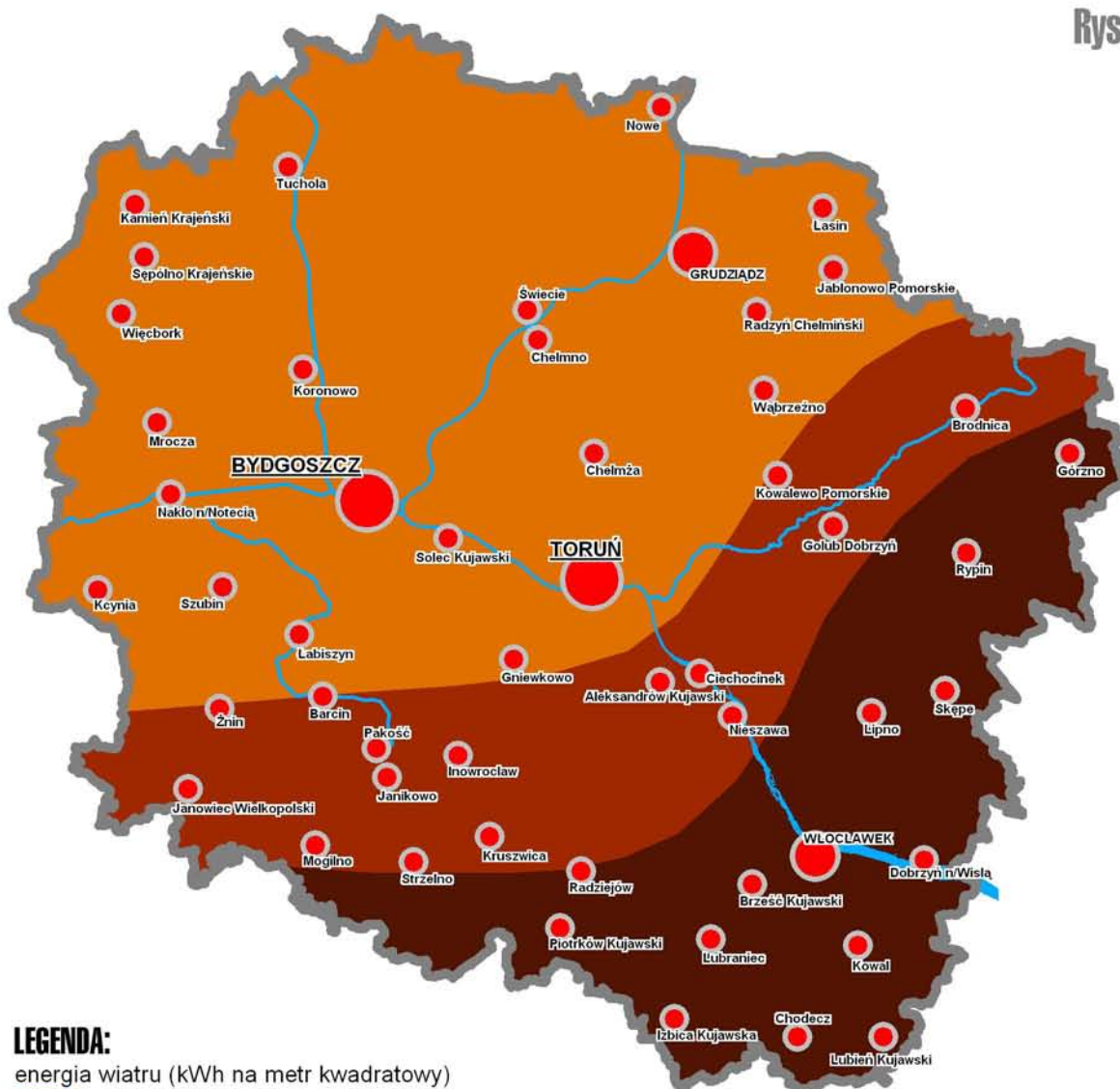

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Strefy energetyczne wiatru

Rys. 4

Źródło: Ośrodek Meteorologii IMGW, Strefy energetyczne wiatru wg prof. Haliny Lorenc, okres obserwacyjny: lata 1971-2000

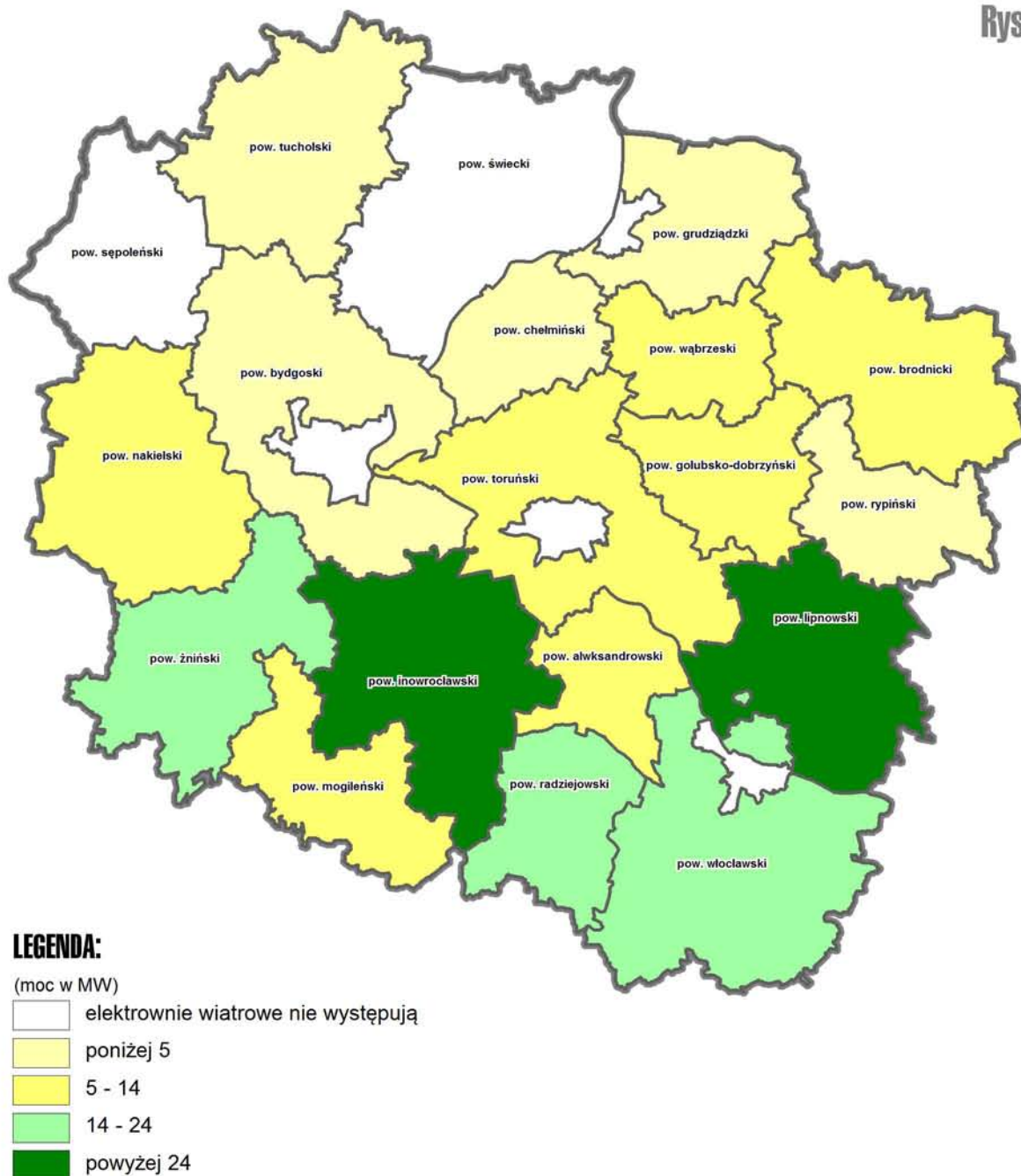

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Istniejące elektrownie wiatrowe
wg. mocy zainstalowanej do 2010r.

Rys. 5

Źródło: Enea S.A., Energa S.A. przy współpracy Departamentu Środowiska i Geologii.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Uwarunkowania pozyskania biomasy z roślin energetycznych

Rys. 6

LEGENDA:

- granica województwa
- granica powiatów
- miasta powiatowe
- wody powierzchniowe
- lasy
- tereny rolne przydatne pod względem przyrodniczym do prowadzenia plantacji roślin energetycznych - jednocześnie tereny "konkurowania o przestrzeń" z innymi uprawami towarowymi
- tereny nieprzydatne ze względów przyrodniczych lub z powodu charakteru użytkowania dla rozwoju plantacji roślin energetycznych
- tereny szczególnie predestynowane do pozyskania słomy na cele energetyczne
- tereny deficytu wody dla rolnictwa - wyłączone z upraw roślin energetycznych
- wielkoobszarowe formy ochrony przyrody, gdzie istnieją ograniczenia upraw gatunków obcych (miskant, ślazieriec)

Źródło: Odnawialne źródła energii - zasoby i możliwości wykorzystania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

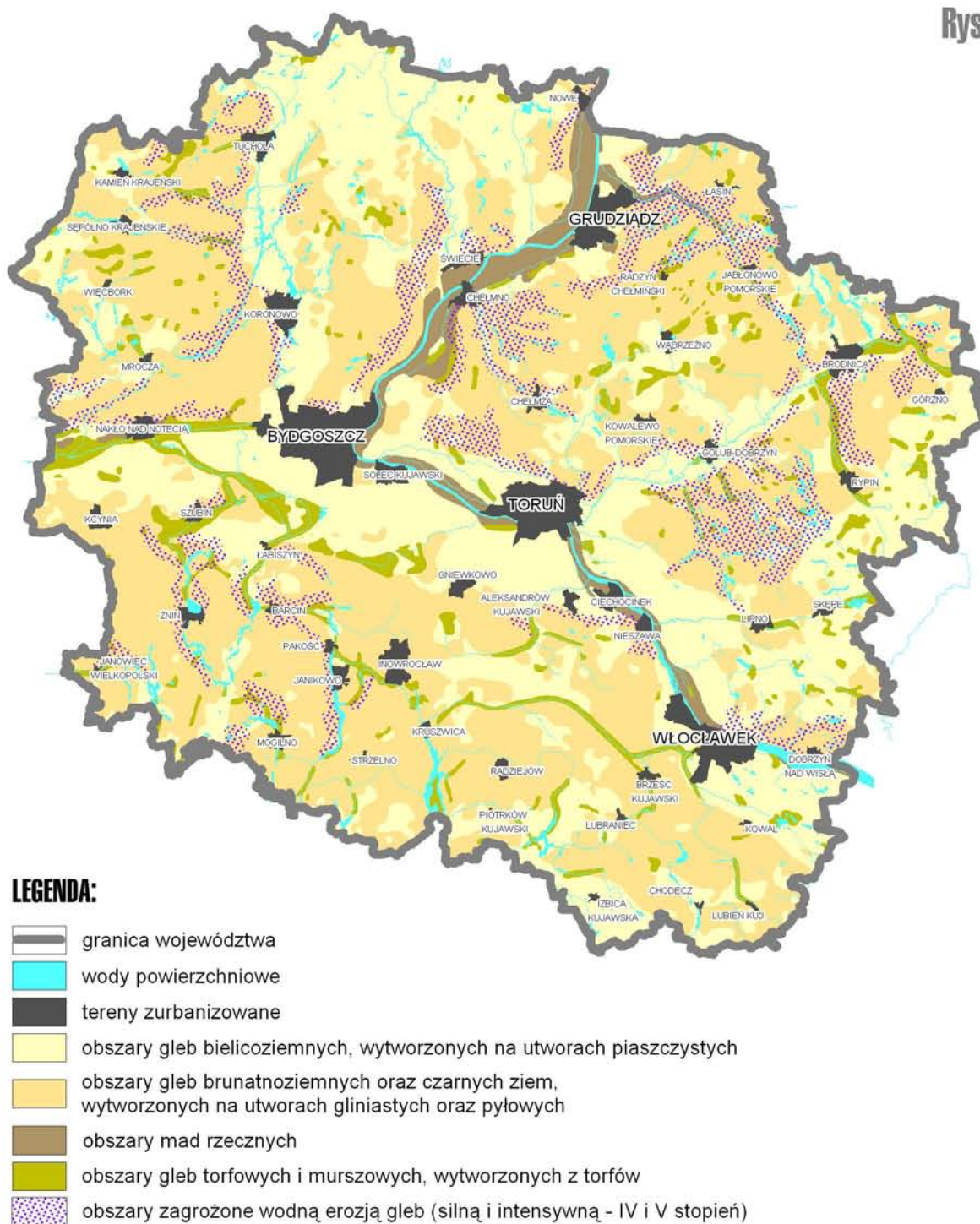

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Zasoby glebowe

Rys. 7

Źródło: Opracowanie własne

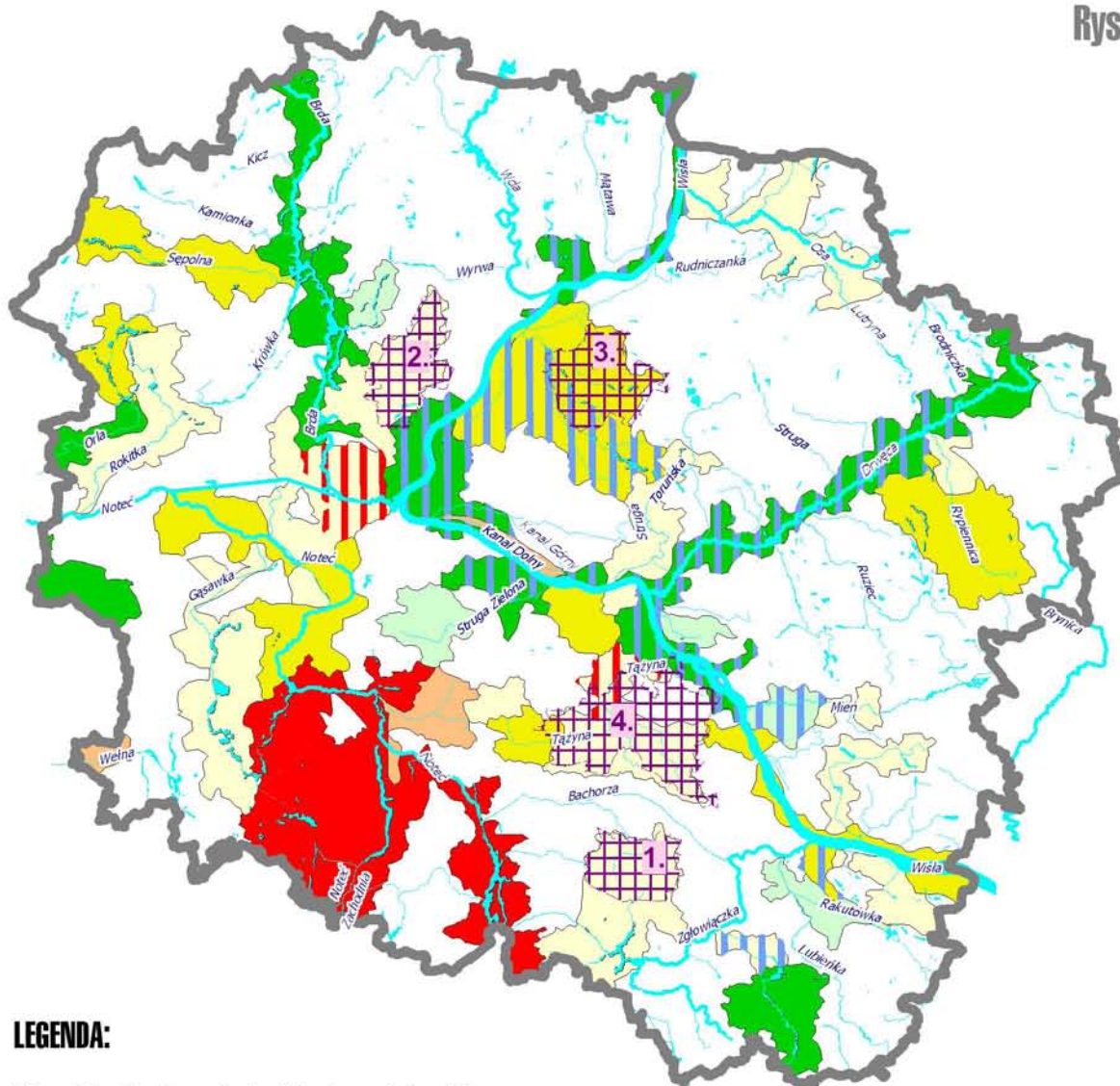

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Stan jednolitych części wód powierzchniowych
badanych w 2009 r.

Rys. 8

LEGENDA:

Klasyfikacja stanu jednolitych części wód

Stan ekologiczny

- stan dobry (II klasa)
- stan umiarkowany (III klasa)
- stan słaby (IV klasa)
- stan zły (V klasa)

Ocena fizykochemiczna

- ocena dobra
- ocena poniżej dobrej

Stan chemiczny

- stan dobry
- stan poniżej dobrego

Obszary szczególnie narażone na dopływ azotu ze źródeł rolniczych

- 1. - Zlewnia górnej Zgłowiączki
- 2. - Rzeki Katomierzycy
- 3. - Rzeki Struga Żacka, Jezioro Kornatowskie, Jezioro Czyste
- 4. - Rzeki Tażyna

Źródło: Raport WIOŚ Bydgoszcz - 2010

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Stan jednolitych wód powierzchniowych - jeziora

Rys. 9

Źródło: Raport WIOŚ Bydgoszcz - 2008 - 2010

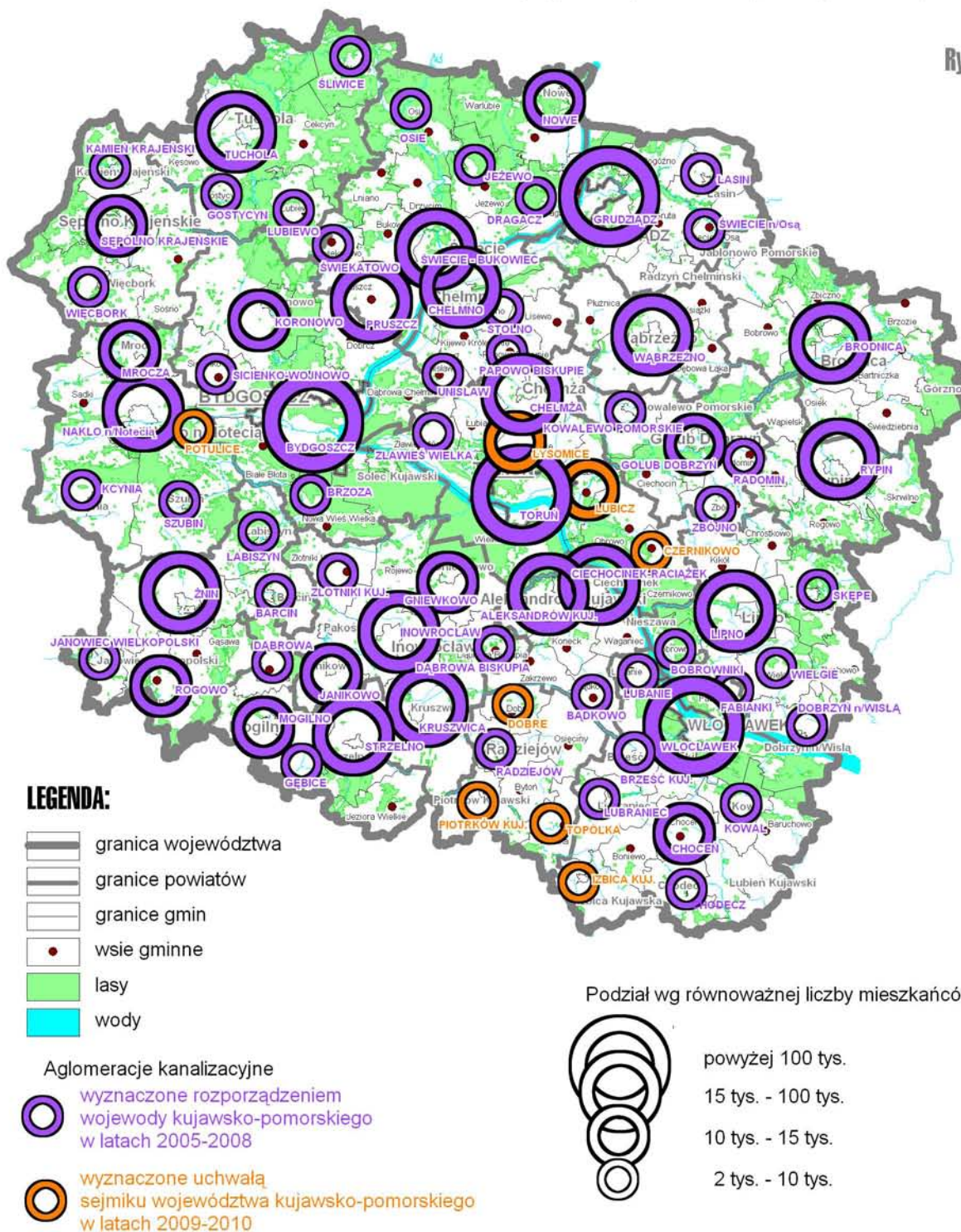

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Aglomeracje kanalizacyjne
wyznaczone rozporządzeniem wojewody kujawsko-pomorskiego
i uchwałą sejmiku województwa kujawsko-pomorskiego

Rys. 10

Źródło: Dzienniki Urzędowe Województwa Kujawsko-Pomorskiego z lat 2005-2010

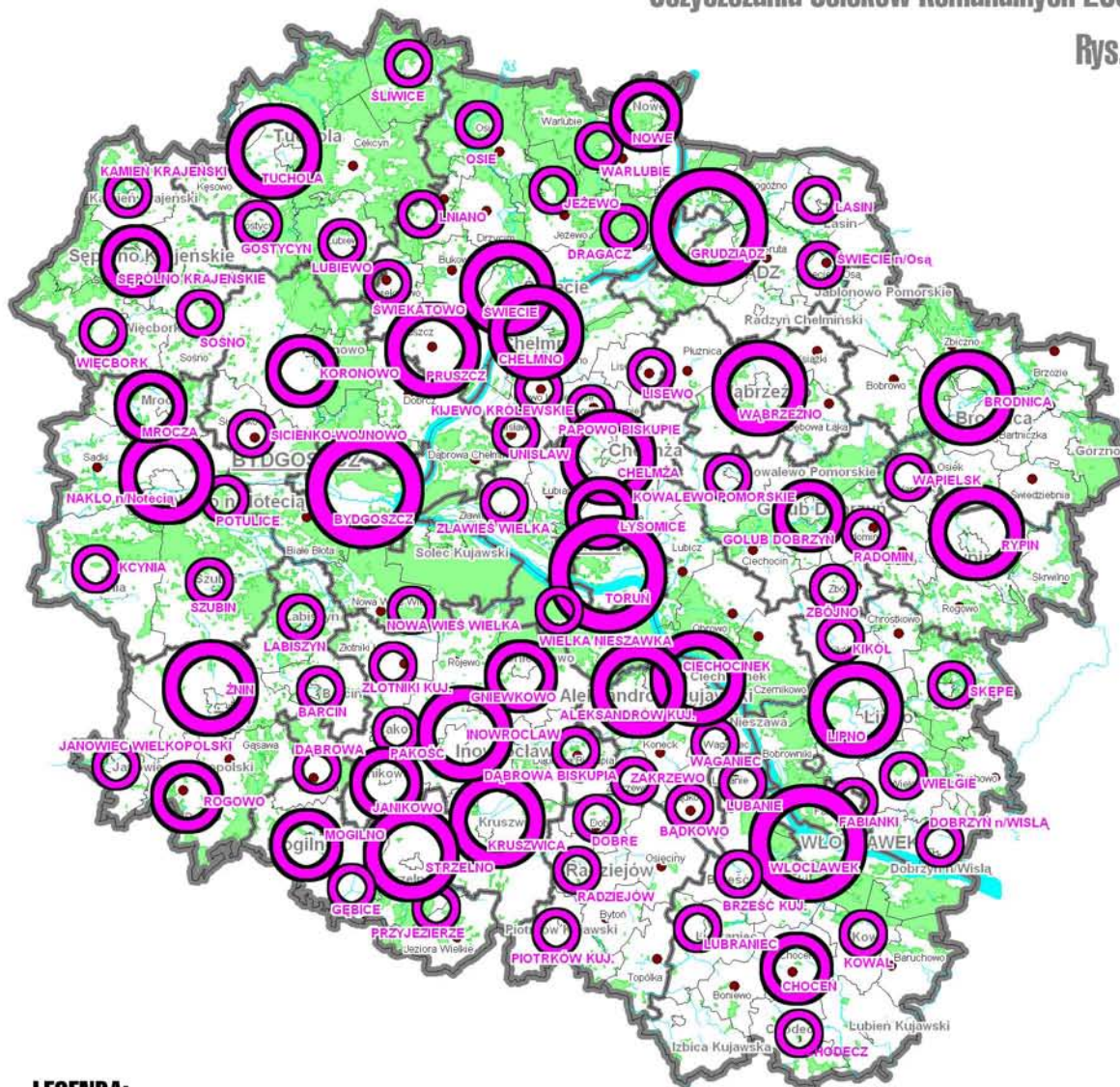

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Aglomeracje kanalizacyjne
ujęte w Aktualizacji Krajowego Programu
Oczyszczania Ścieków Komunalnych 2009

Rys. 11

LEGENDA:

- granica województwa
- granice powiatów
- granice gmin
- wsie gminne
- lasy
- wody

Podział wg równoważnej liczby mieszkańców

- powyżej 100 tys.
- 15 tys. - 100 tys.
- 10 tys. - 15 tys.
- 2 tys. - 10 tys.

Źródło: Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie, AKPOŚK 2009

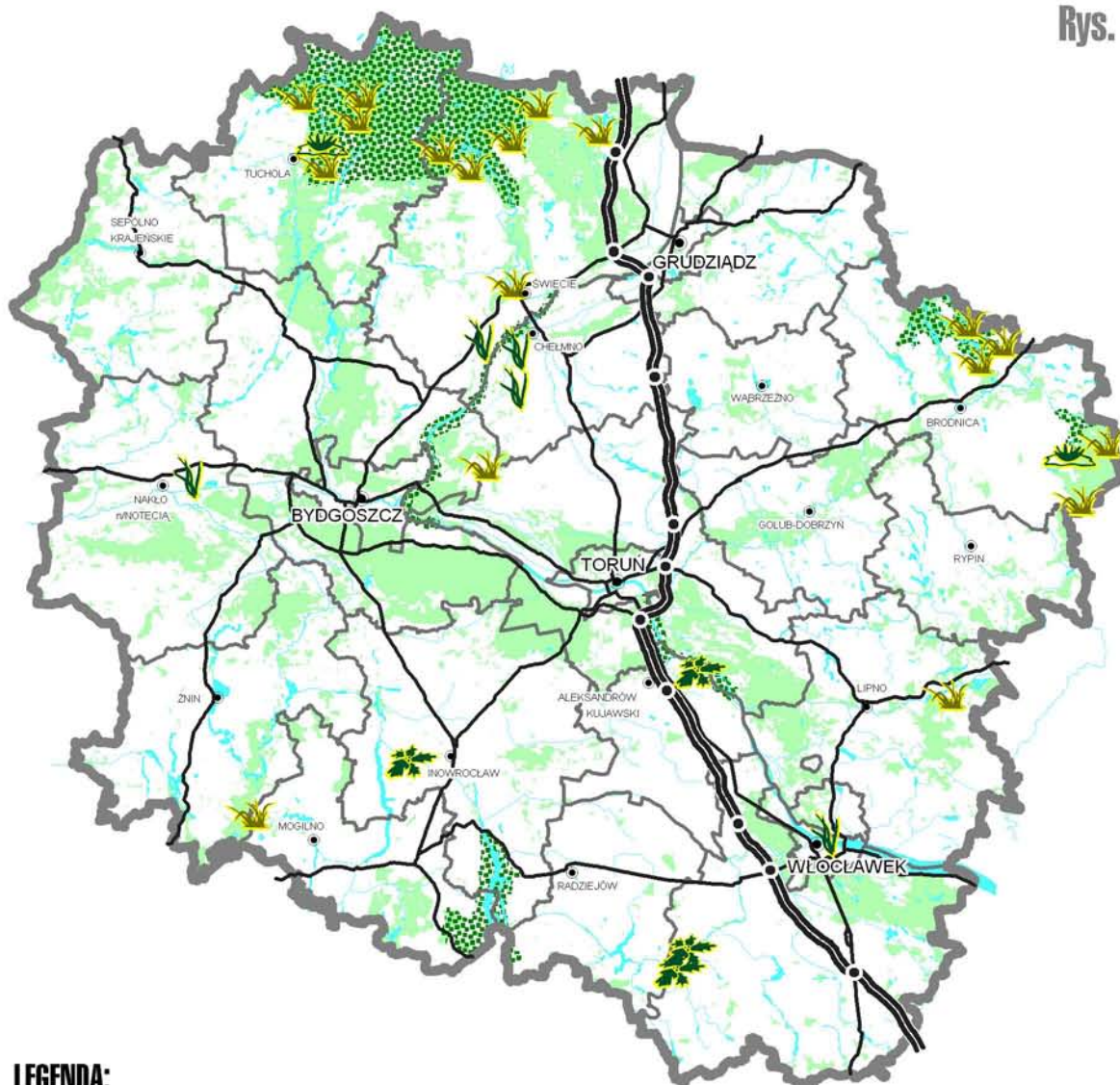

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Świat roślin

Rys. 12

LEGENDA:

- granica województwa
- granice powiatów
- miasta powiatowe
- autostrada A-1 z węzłami
- drogi krajowe
- wody powierzchniowe
- lasy

- większe skupiska rzadkich, zagrożonych i prawnie chronionych gatunków roślin
- szczególne zbiorowiska roślinności:
  - - ksero-termicznej
  - - torfowiskowej
  - - słonolubnej
  - - źródłiskowej

Źródło: Opracowanie własne

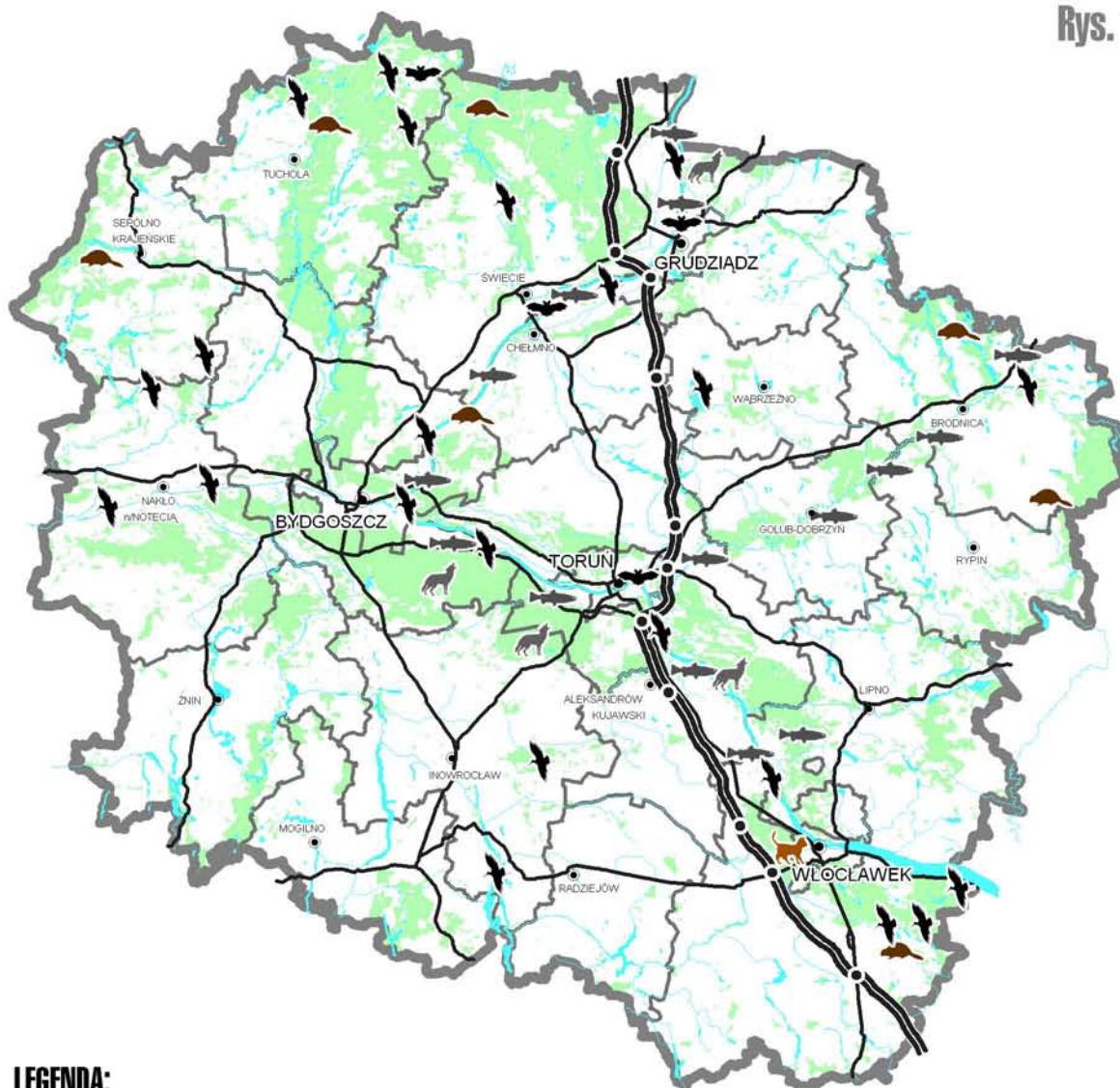

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Świat zwierząt

Rys. 13

LEGENDA:

	granica województwa		ważniejsze rejony występowania ptaków chronionych
	granice powiatów		miejsca występowania chronionych zimowisk nietoperzy
	miasta powiatowe		miejsca występowania bogatej ichtiofauny
	autostrada A-1 z węzłami		rejony dużej koncentracji bobra
	drogi krajowe		miejsca występowania wilków
	wody powierzchniowe		rejon bytowania rysia
	lasy		

Źródło: Opracowanie własne

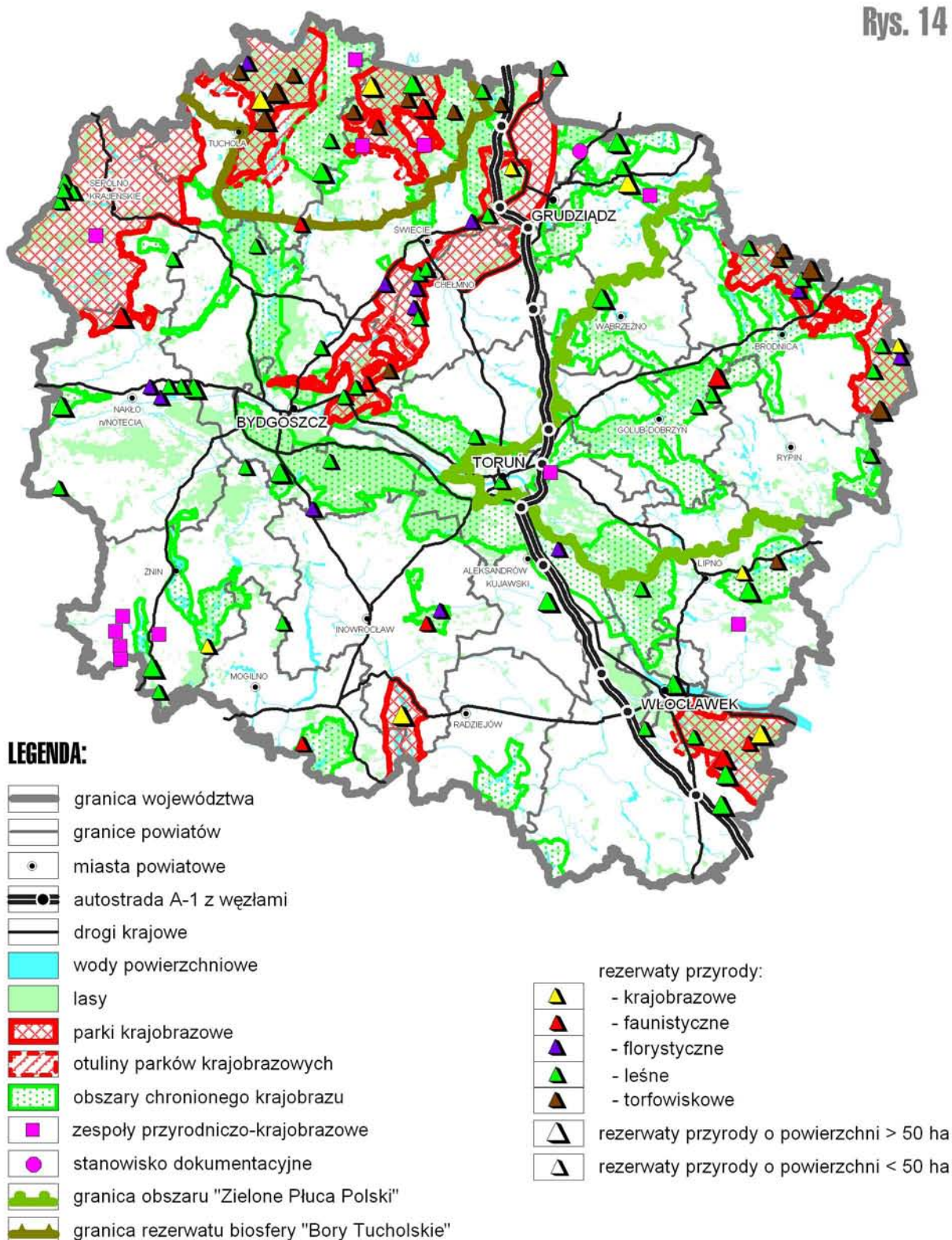

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Prawna ochrona przyrody i krajobrazu

Rys. 14

Źródło: Opracowanie własne

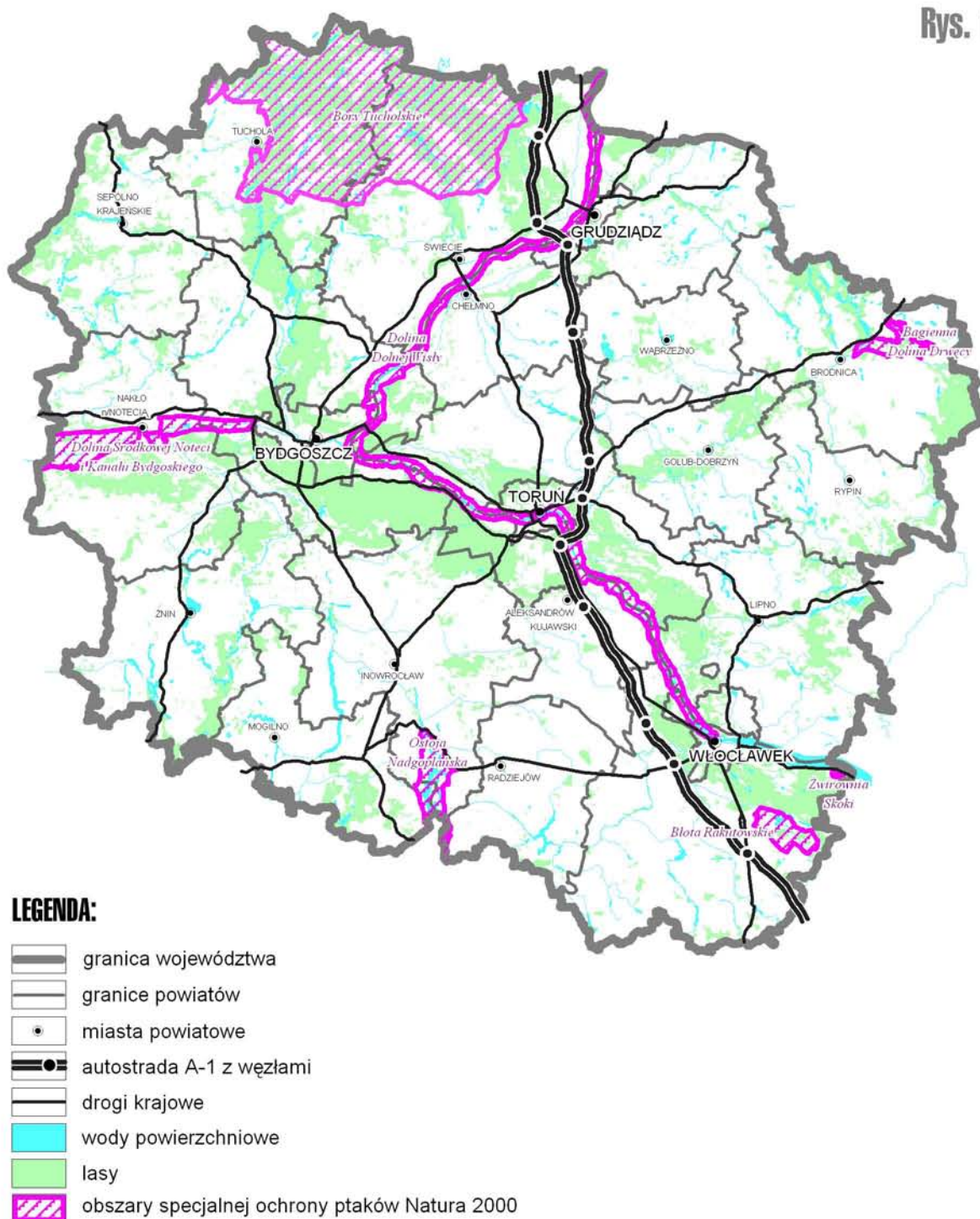

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000

Rys. 15

Źródło: Ministerstwo Środowiska

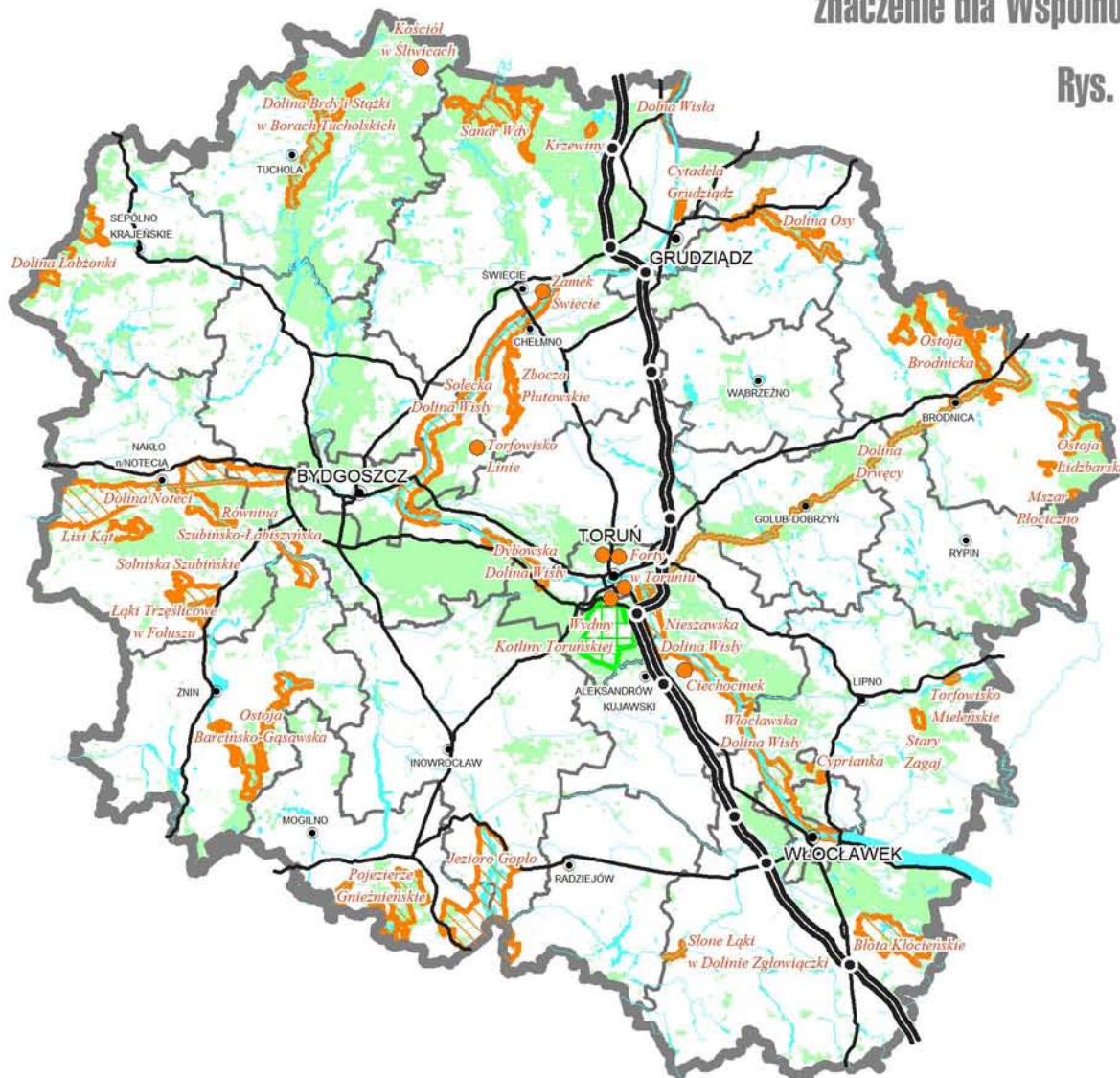

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 - obszary mające znaczenie dla Wspólnoty

Rys. 16

LEGENDA:

- granica województwa
- granice powiatów
- miasta powiatowe
- autostrada A-1 z węzłami
- drogi krajowe
- wody powierzchniowe
- lasy

- specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 zatwierdzone decyzją Komisji Europejskiej:
  - o powierzchni powyżej 100 ha
  - o powierzchni poniżej 100 ha
- specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 - proponowany

Źródło: Ministerstwo Środowiska

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Lesistość

Rys. 17

Źródło: opracowanie własne wg danych US w Bydgoszczy

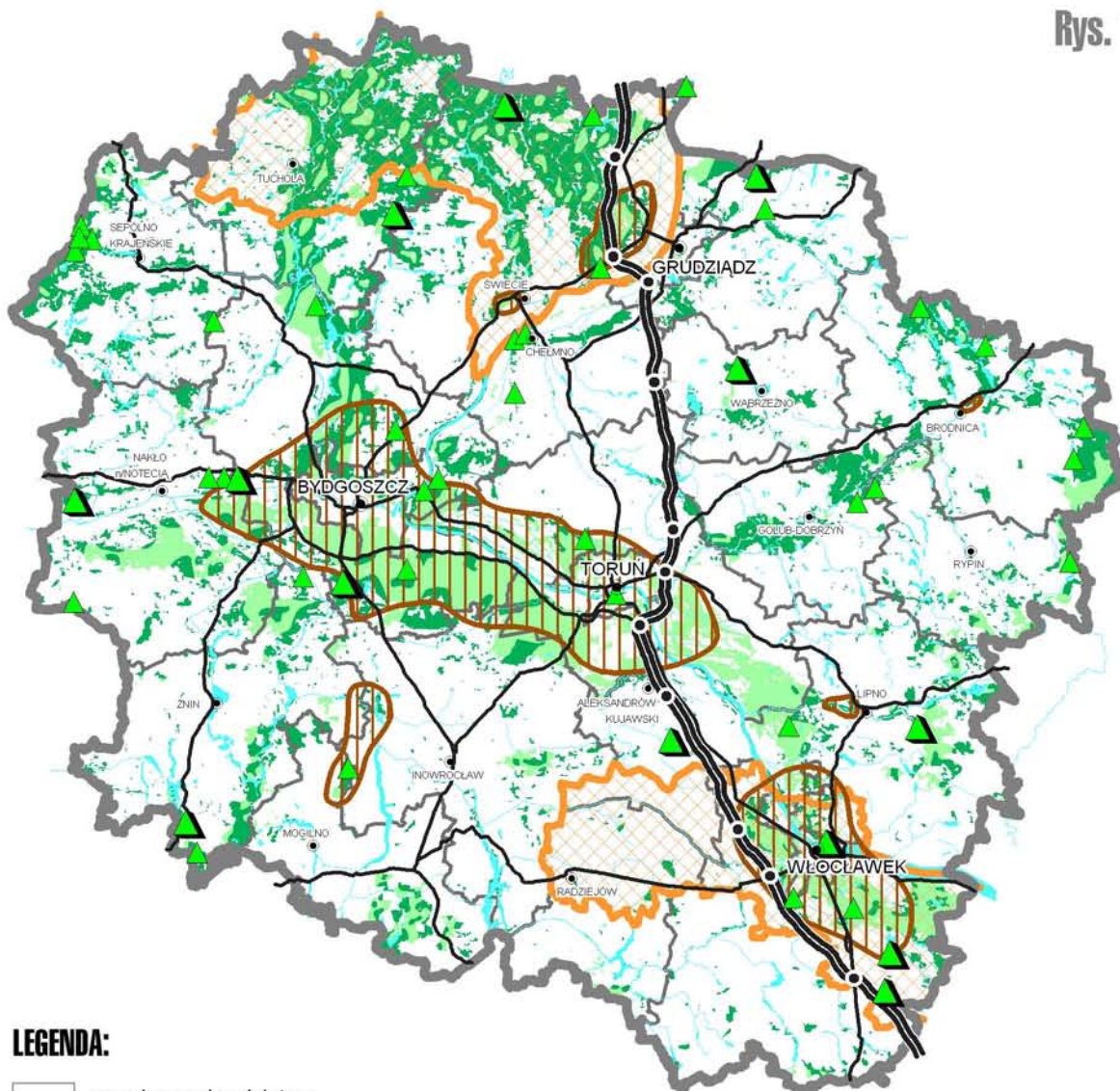

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Lasy i gospodarka leśna

Rys. 18

LEGENDA:

	granica województwa		leśne kompleksy promocyjne
	granice powiatów		lasy narażone na wzmożoną antropopresję
	miasta powiatowe		leśne rezerwy przyrody:
	autostrada A-1 z węzłami		- o powierzchni > 50 ha
	drogi krajowe		- o powierzchni < 50 ha
	wody powierzchniowe		
	lasy z przewagą siedlisk lasowych		
	lasy z przewagą siedlisk borowych		

Źródło: Opracowanie własne

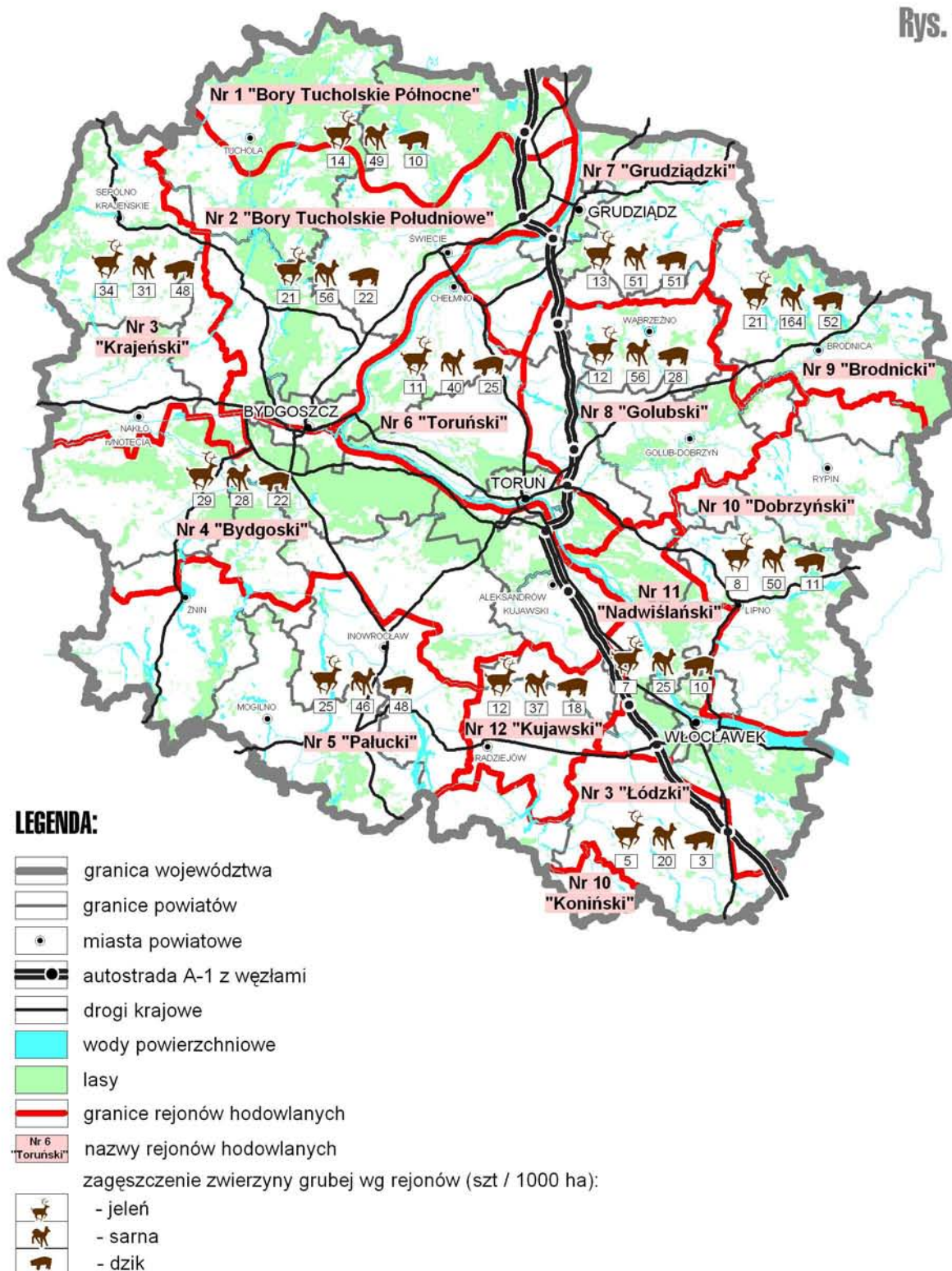

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Gospodarka łowiecka

Rys. 19

Źródło: Dane Departamentu Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu

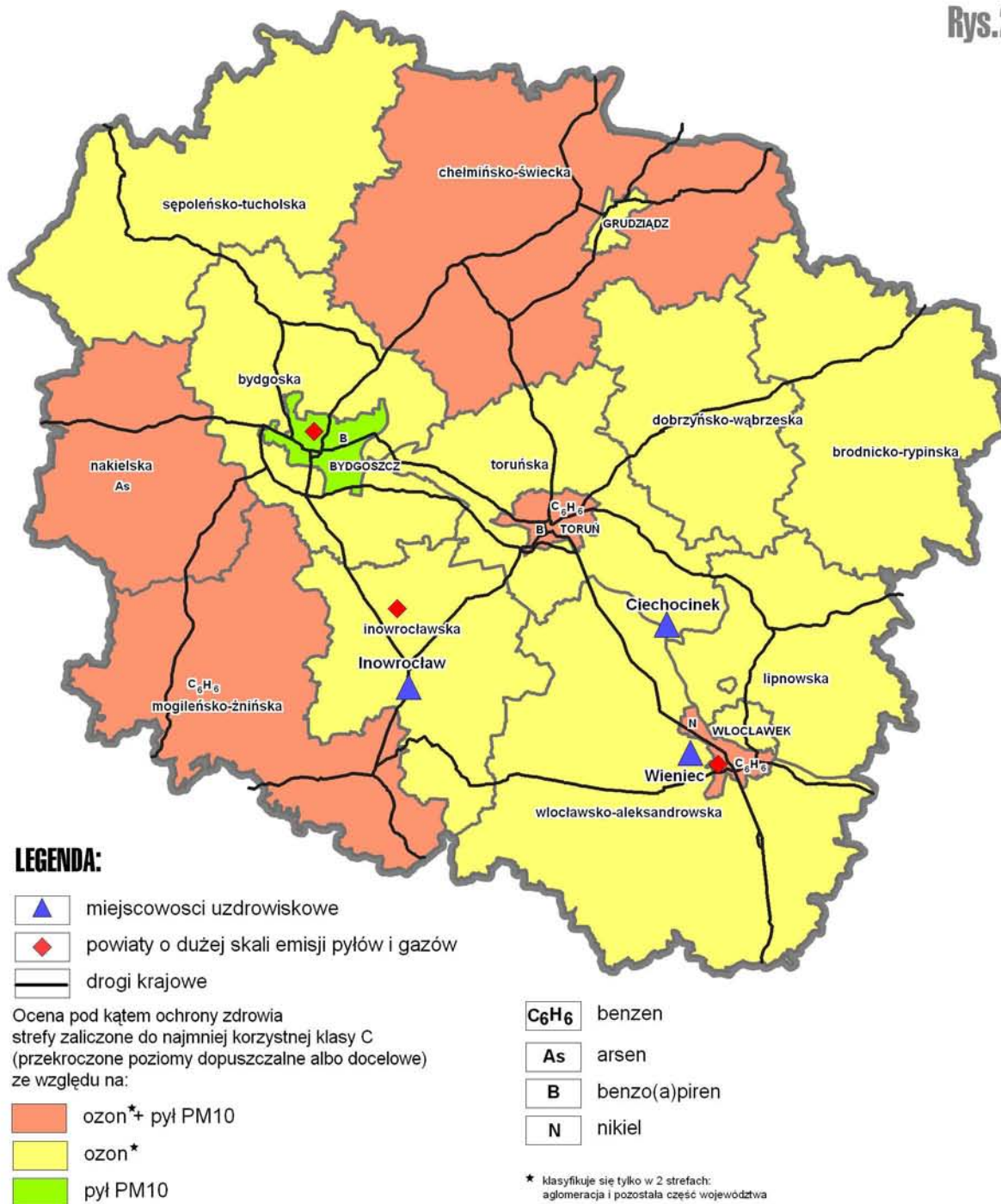

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Jakość powietrza wg kryteriów oceny rocznej
za rok 2009 - strefy najbardziej zanieczyszczone

Rys.20

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 roku

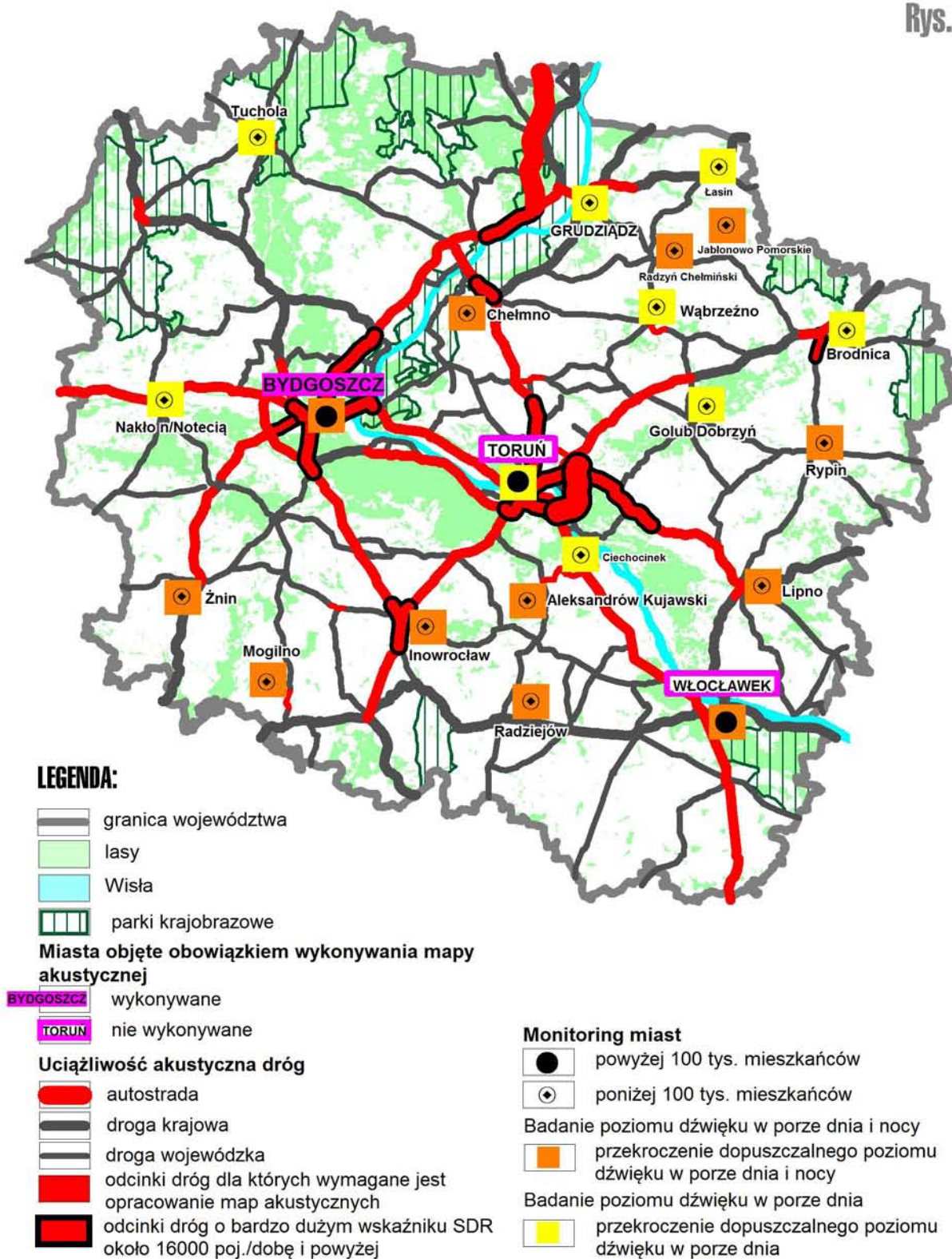

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Ocena klimatu akustycznego

Rys. 21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WIOŚ 2007 - 2010

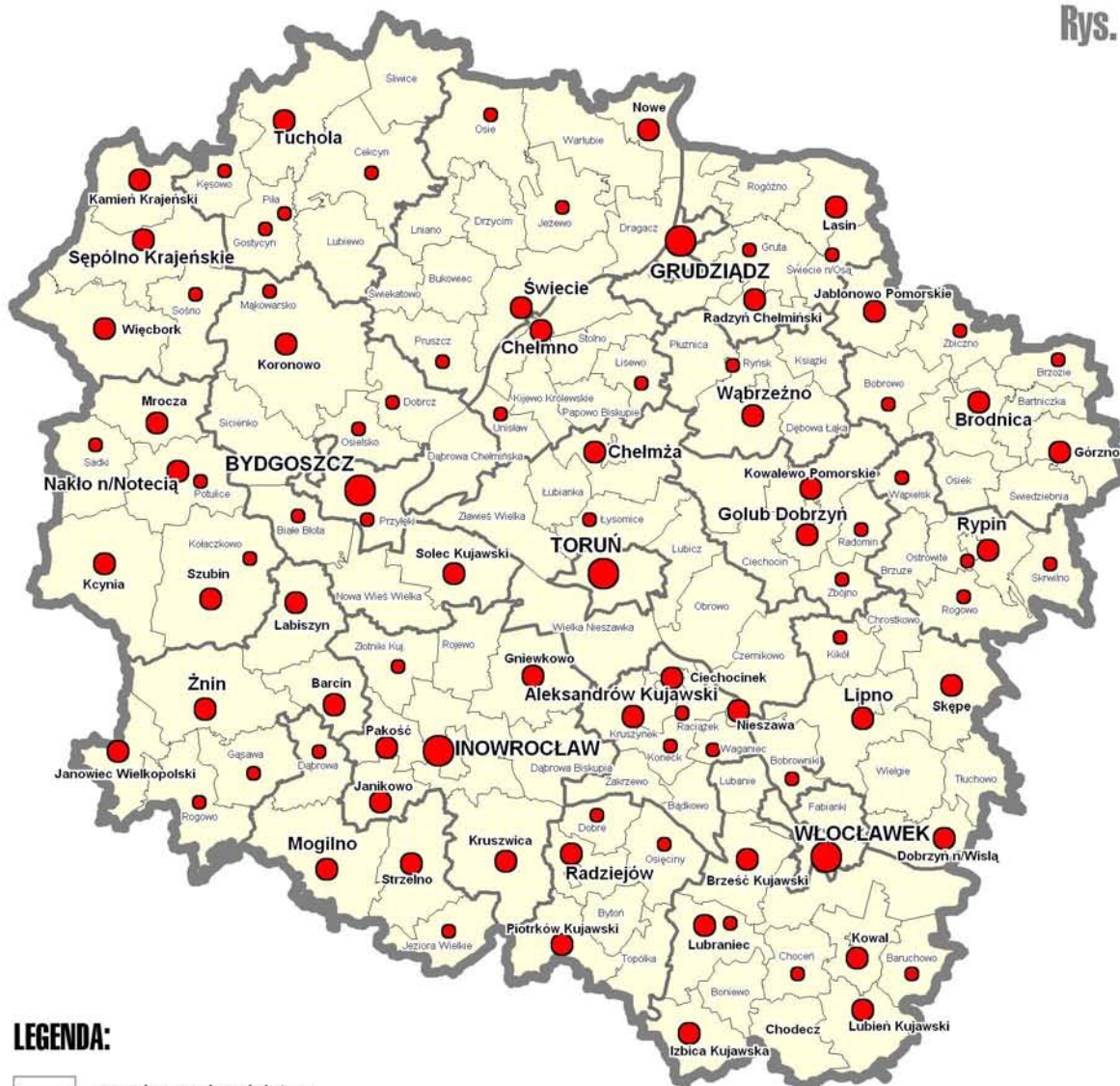

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Promieniowanie elektromagnetyczne

Rys. 22

LEGENDA:

- granica województwa
- granice powiatów
- granice gmin

Miejscowości wytypowane do badań poziomów pól elektromagnetycznych w latach 2006 - 2010

- miasta powyżej 50 tys. mieszkańców (15 punktów pomiarowych w roku)
- miasta poniżej 50 tys. mieszkańców (15 punktów pomiarowych w roku)
- tereny wiejskie (15 punktów pomiarowych w roku)

Źródło: Raport WIOŚ Bydgoszcz 2008 - 2010

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Poważne awarie

Rys. 23

Źródło: Raport WIOŚ Bydgoszcz - 2010

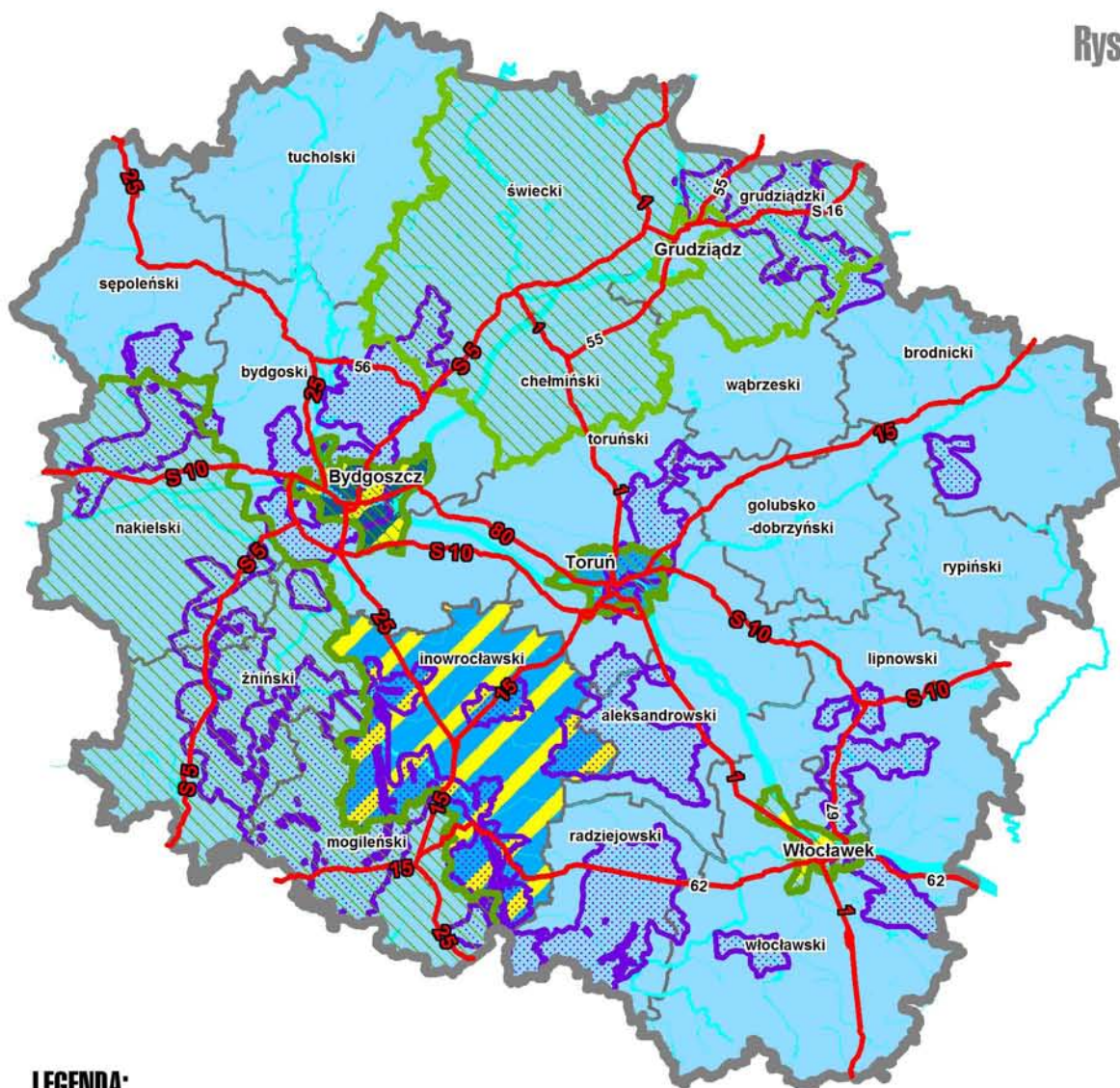

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

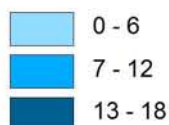
Środowisko i zdrowie

Rys. 24

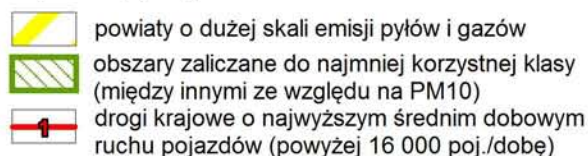

LEGENDA:

Umieralność (województwo=100%):
(przyczyny zgonów: choroby układu krążenia, nowotwory,
choroby układu oddechowego, układu trawiennego,
zewnętrzne przyczyny zachorowania i zgony, inne przyczyny)

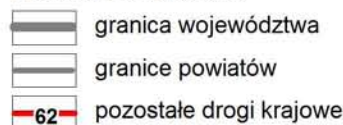

Czynniki wpływające na zdrowie ludzi :

obszary jednolitych części wód o złym stanie ekologicznym, stanie chemicznym poniżej dobrego i o ocenie fizykochemicznej poniżej dobrej

Pozostałe oznaczenia:

Źródło: GUS, "Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 roku", Bank Danych Regionalnych GUS.

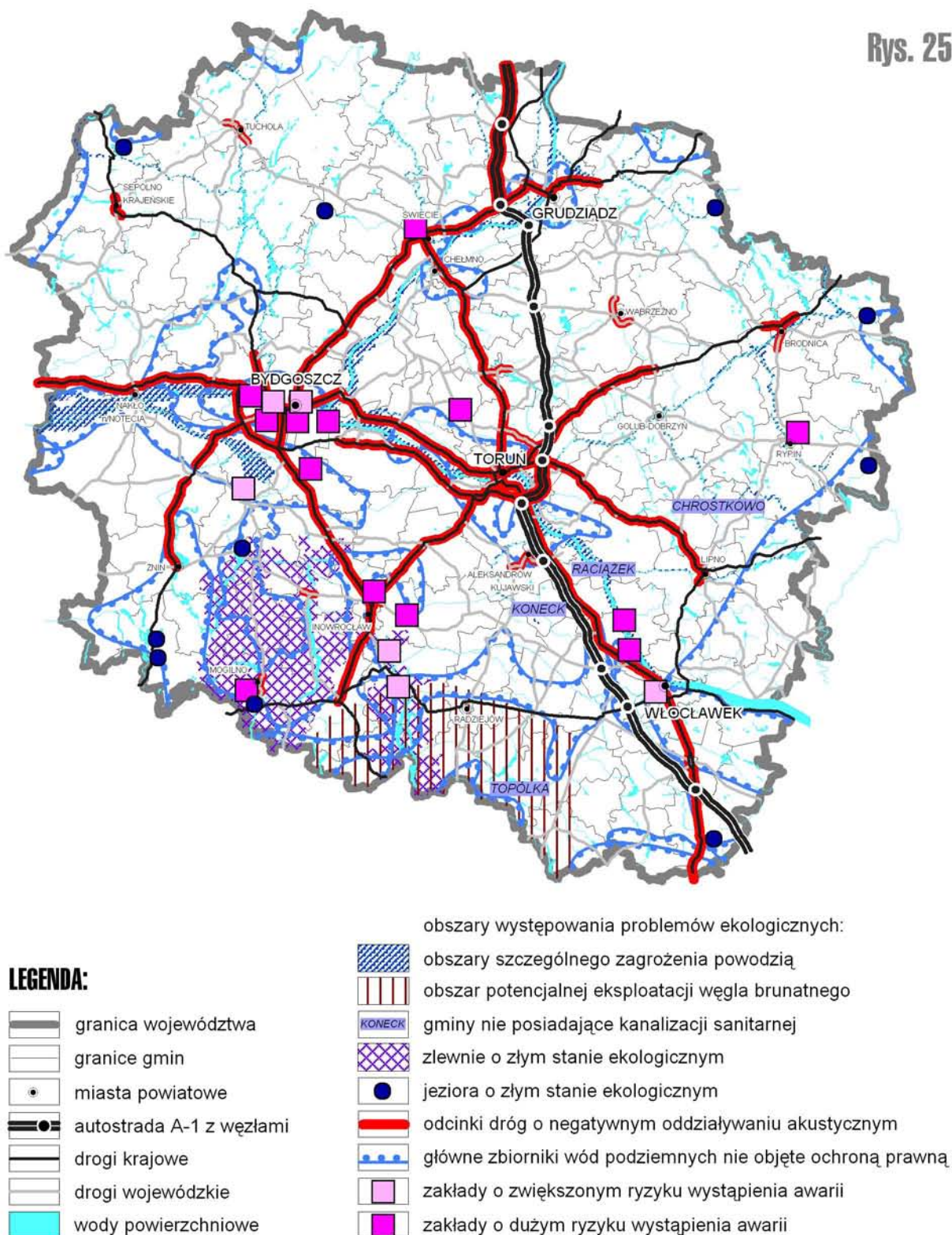

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Wybrane problemy ekologiczne

Rys. 25

Źródło: Opracowanie własne

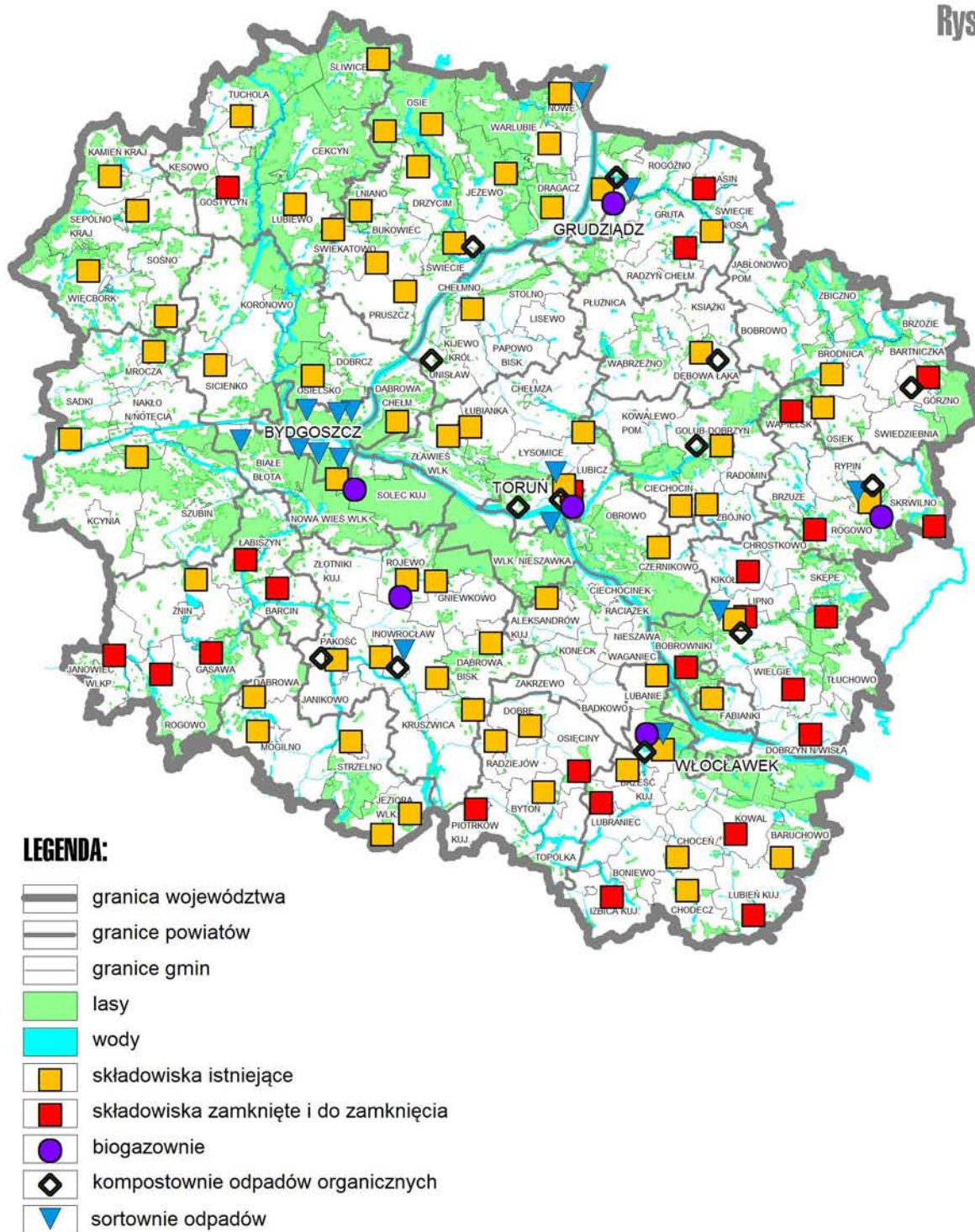

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Gospodarowanie odpadami komunalnymi

Rys. 26

Źródło: Departament Środowiska i Geologii
Urzędu Marszałkowskiego

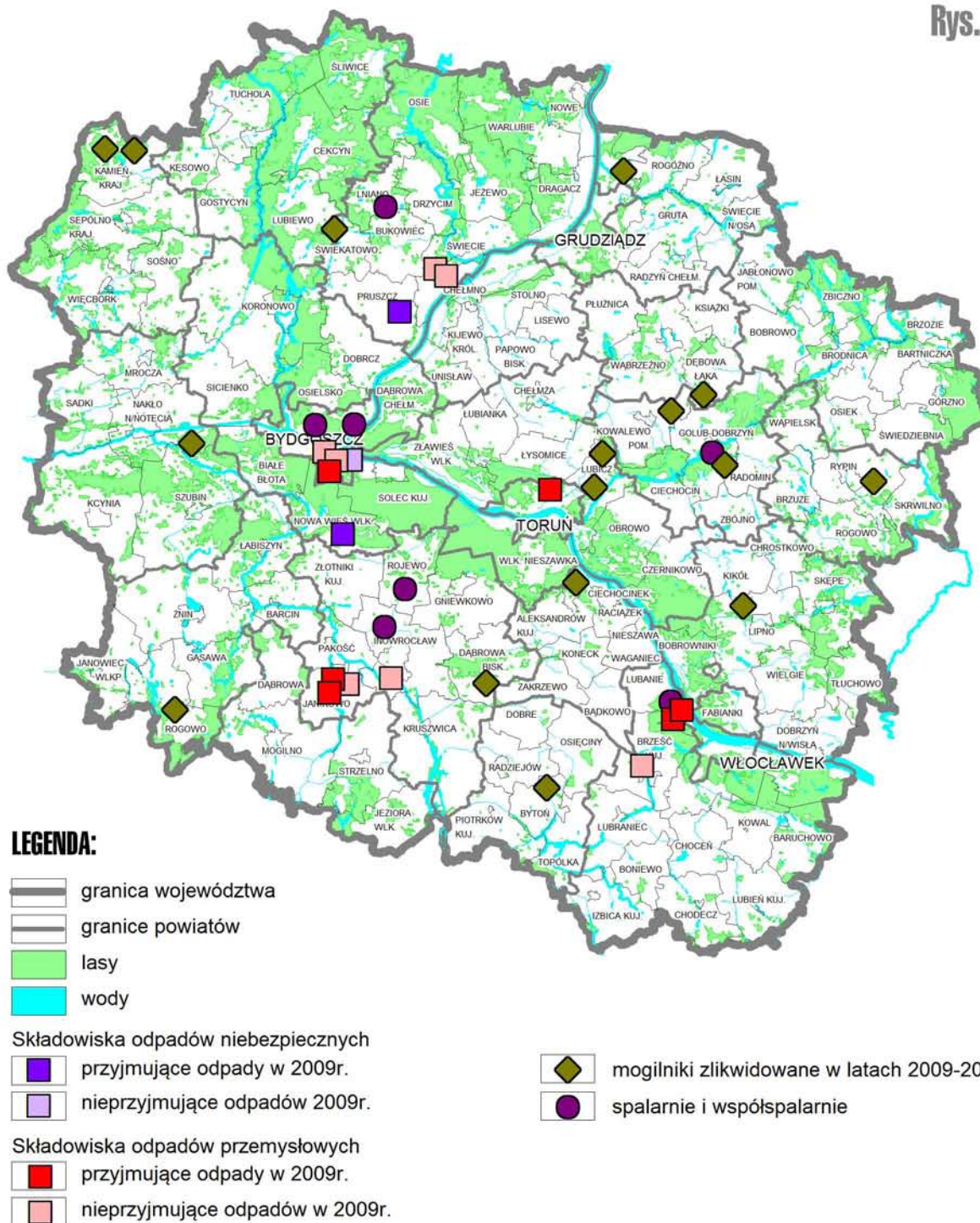

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

DIAGNOZA

Odpady niebezpieczne i pozostałe

Rys. 27

Źródło: Departament Środowiska i Geologii
Urzędu Marszałkowskiego

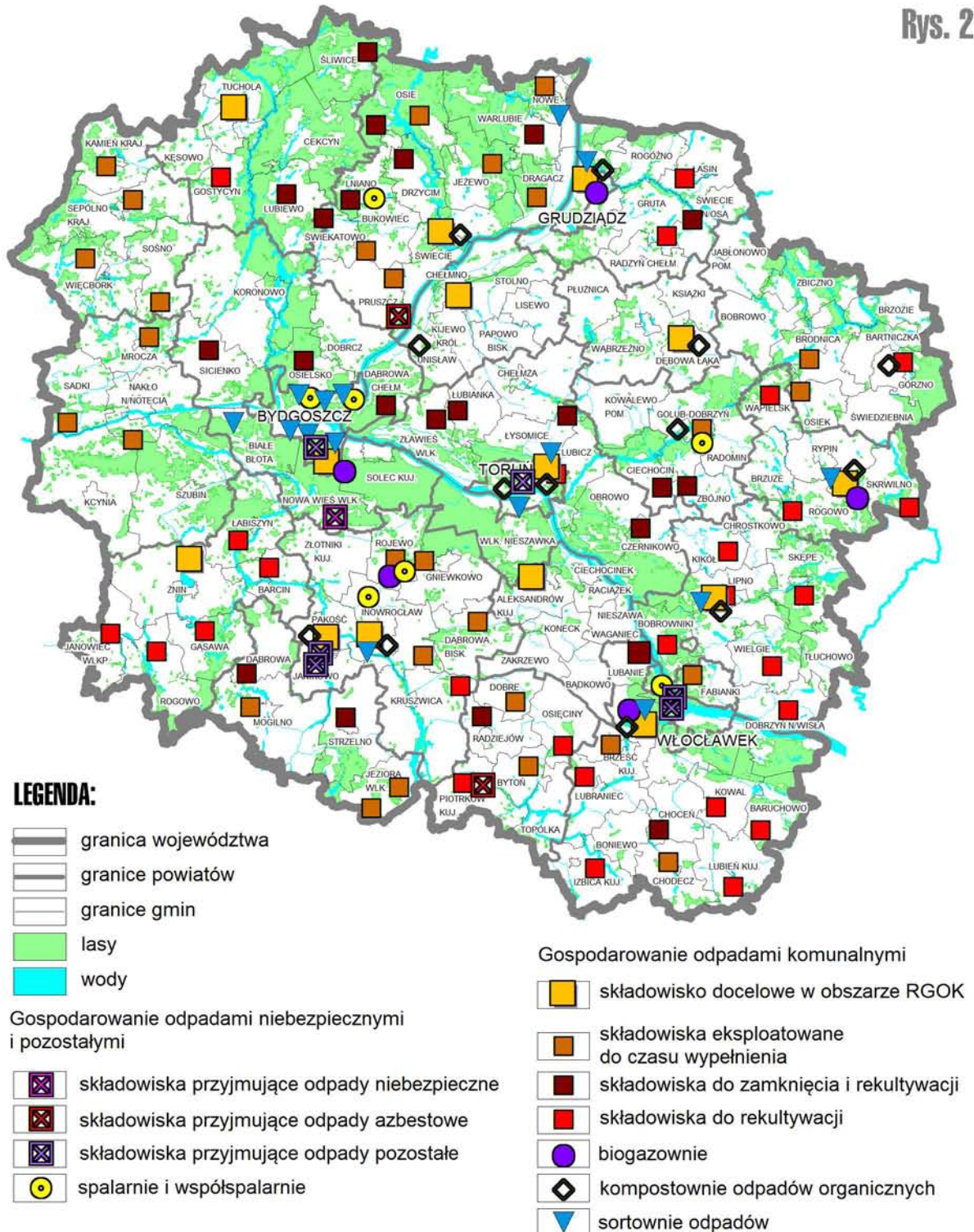

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

KIERUNKI

Gospodarowanie odpadami

Rys. 28

Źródło: Departament Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA Z PLANEM GOSPODARKI ODPADAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2011-2014 Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2015-2018

KIERUNKI

Regiony Gospodarki Odpadami Komunalnymi

Rys. 29

Źródło: Departament Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego

ZAŁĄCZNIK NR 1

ANALIZA WNIOSKÓW

ANALIZA WNIOSKÓW

Nadesłanych do aktualizacji Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018

Zgodnie z art. 39 ust. 1 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227 ze zm.) Marszałek Województwa ogłoszeniem z dnia 4 marca 2011 roku poinformował o przystąpieniu do aktualizacji „Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego” na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018 wyznaczając termin składania uwag i wniosków do dnia 4 kwietnia 2011 r.

W odpowiedzi Departament Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu otrzymał cztery wnioski, które związane są z gospodarką odpadami i dotyczą:

- możliwości ujęcia w Programie zrealizowanego już składowiska odpadów niebezpiecznych azbestowo-cementowych w miejscowości Bycz (gmina Piotrków Kujawski),
- możliwości budowy składowiska odpadów niebezpiecznych zawierających azbest w powiecie lipnowskim,
- informacji na temat działalności przedsiębiorstwa Oiler Sp. z o.o. z Torunia związanej z transportem odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne,
- uwzględnienia przynależności gminy Barcin do Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych Giebnia-Inowrocław.

Mimo zakończenia okresu składania uwag i wniosków (04.03.2011 r. - 04.04.2011 r.) Departament Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu przyjmował wnioski nadal i do dnia 22.06.2011 r. złożono trzy wnioski, które również związane są z gospodarką odpadami i dotyczą:

- budowy stacji odzysku materiałów opakowaniowych i innych oraz stacji przeładunkowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Grudziądzu,
- połączenia regionów gospodarowania odpadami bydgoskiego i toruńskiego,
- informacji na temat możliwości wykorzystania składowiska odpadów w miejscowości Niemojewo (gmina Choceń).

Odpowiedzi udzieliło również 14 zakładów działających w ramach Międzygminnych Kompleksów Unieszkodliwiania Odpadów. Informacje zawarte we wnioskach są szczegółowe i dotyczą stanu realizacji rozwiązań stosowanych w gospodarce odpadami zapisanych w obowiązującym Planie Gospodarki Odpadami Województwa Kujawsko-Pomorskiego, m.in.: likwidacji nierentownych linii unieszkodliwiania odpadów, rozbudowy i modernizacji składowisk, propozycji rozszerzenia zasięgu

terytorialnego obsługiwanych gmin, rozpoczęcia realizacji budowy kompleksu unieszkodliwiania odpadów.

Ponadto analizie poddano również wnioski złożone do Departamentu Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu zebrane w związku z aktualizacją „Programu...” w roku 2009, dotyczyły one:

- budowy składowiska odpadów zawierających azbest w miejscowości Wawrzynki (powiat żniński),
- możliwości budowy składowiska odpadów niebezpiecznych zawierających azbest w powiecie lipnowskim,
- budową kompostowni tunelowo-pryzmowej na terenie siedziby firmy Remondis Bydgoszcz,
- uwzględnienia przynależności gminy Barcin do Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych Giebnia-Inowrocław,
- budowy linii technologicznej do produkcji paliwa alternatywnego z odpadów na terenie siedziby firmy Remondis Bydgoszcz.

Analiza wszystkich zebranych wniosków wykazała bardzo małe zainteresowanie samorządów zmianą przedmiotowego dokumentu. Na 144 gminy w województwie kujawsko-pomorskim wnioski przysłały dwa samorzady – gmina Choceń i Barcin. Spośród trzech miast powiatowych wnioski nadesłało tylko miasto Bydgoszcz. Wszystkie wnioski dotyczą gospodarki odpadami, nie zanotowano wniosku dotyczącego gospodarki ściekowej. Duże zainteresowanie zaznacza się w sferze budowy składowisk dla odpadów niebezpiecznych oraz instalacji umożliwiających produkcję materiałów/substancji z odpadów znajdujących się na składowiskach. Z informacji nadesłanych od zakładów działających w ramach Międzygminnych Kompleksów Unieszkodliwiania Odpadów wynika, że wszystkie zakłady realizują zapisy obowiązującego Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego - 2010, choć są na różnym etapie jego realizacji. Nie zanotowano żadnych problemów związanych z koniecznością realizacji ustaleń w/w dokumentu.

Nadesłane wnioski zostały zawarte w tabeli p.n.: Wykaz wniosków nadesłanych do aktualizacji Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018.

Zgodnie z art. 39 ust. 1 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227 ze zm.) Marszałek Województwa ogłoszeniem z dnia 24.10.2011 roku poinformował o opracowaniu projektu „Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego” na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018 wyznaczając termin składania uwag i wniosków do dnia 14 listopada 2011 r.

W odpowiedzi Departament Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu otrzymał dwa wnioski, które związane są z gospodarką odpadami i dotyczą:

- składowiska odpadów w miejscowości Szerzawy, gm. Mogilno tj. zmiany statusu składowiska na składowisko „dostosowane” oraz zmianę horyzontu czasowego funkcjonowania składowiska na „eksploatacja do czasu wypełnienia”. Planowane jest wybudowanie stacji przetwarzającej odpadów wraz z sortownią oraz kompostownikiem odpadów;
- budowy składowiska odpadów dla grupy odpadów o kodach 17 06 01; 17 09 04; i 10 01 01 w miejscowości Sarnowo, powiat grudziądzki.

Tabela: Wykaz wniosków nadesłanych do aktualizacji Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018

Lp	Data wpływu wniosku	Znak, data pisma	Nazwa jednostki organizacyjnej i adres	Treść wniosku	Rozstrzygnięcie Marszałka w sprawie rozpatrzenia wniosku (tak/nie)		Uwagi
					6	7	
1	2		3	4	6	7	8
Wnioski nadesłane w terminie 03.04.2011 r. – 04.04.2011 r.							
1.	03.03.2011r.	03.02.2011r.	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe „Kolmex” Kolankowo 28 87-600 Lipno	Ująć budowę składowiska odpadów niebezpiecznych zawierających azbest			
2.	21.03.2011r.	18.03.2011r.	Oiler Sp. z o. o. ul. Malinowska 24A 83-110 Tczew Punkt Terenowy ul. Na Zapleczu 20 87-100 Toruń	Umieścić informacje o firmie Oiler Sp. z o. o. w „Programie ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa Kujawsko-Pomorskiego”			
3.	30.03.2011r.	30.03.2011r.	Władysław Lewandowski Zakład Instalacji Sanitarnych ul. Szybka 30 88-200 Radziejów	Ująć składowisko odpadów niebezpiecznych azbestowo-cementowych w miejscowości Bycz - dz. nr 102/7 (gmina Piotrków Kujawski)			
4.	06.04.2011r.	31.03.2011r.	Urząd Miejski Barcin Ul. Artylerzystów 9 88-190 Barcin	Ująć przynależność gminy Barcin do Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych Giebnia-Inowrocław			

Wnioski nadesłane poza wyznaczonym terminie							
5.	02.06.2011r.	27.05.2011r.	Prezydent Bydgoszczy Rafał Bruski	Połączyć regiony gospodarowania odpadami bydgoski i toruński			
6.	13.05.2011r.	06.05.2011r.	Przedsiębiorstwo Usług Miejskich „PUM” sp. z o.o.	Wpisać inwestycję p.n. budowa stacji odzysku materiałów opakowaniowych i innych oraz stacji przeładunkowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Grudziądzu przy ul. Droga Łąkowa 91			
7.	09.06.201 r.	R.0717.77.11, 06.06.2011r.	Urząd Gminy w Choceniu ul. Sikorskiego 4 87-850 Chocień	W załączeniu opracowanie wykonane w celu pokazania kierunków w jakim może być wykorzystane składowisko odpadów w Niemojewie			
Informacje z zakładów MKUOK							
8.	15.03.2011r.	L.Dz. PZ/89/11, 10.03.2011r.	Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o. o. ul. Kościuszki 53 85-079 Bydgoszcz	Likwidacja kwater mogilnika			
9.	11.04.2011r.	ZUK/607/11, 30.03.2011r.	Przedsiębiorstwo Komunalne w Tucholi Sp. z o. o. ul. Świecka 68 89-500 Tuchola	Rozbudowa i modernizacja Składowiska Odpadów w Bładowie			
10	11.04.2011r.	ŚG-I- Ś.7245.1.2011 .KO, 05.04.2011r.	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych Ekosystem ul. Matejki 13 87-200 Wąbrzeźno	Dołączenie do obszaru obsługiwanych przez MKUOK w Niedźwiedziu gminy Bartniczka, Łubianka oraz Gruta			
11.	11.04.201 r.	L.dz.85/04/201 1/EKO, 06.04.201 r.	Przedsiębiorstwo Unieszkodliwiania Odpadów „Eko-Wiśła” Sp. z o. o. Sulnówko 74 C 86-100 Świecie	Rozpoczęcie projektu „Budowa Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych dla powiatu świeckiego i chełmińskiego w Sulnówku”			

12.	11.04.2011r.	L.dz.2048/W/P Z/11, 06.04.2011r.	Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia sp. z o. o. w Grudziądzu	Modernizacja składowiska odpadów k. Grudziądza			
13.		L.dz.PUK 1161/2011, 07.04.2011r.	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych w Lipnie ul. K.Wyszyńskiego 47 87-600 Lipno	Ujęcie linii sortowniczej , część drugiej kwatery została przeznaczona na usypywanie kopca energetycznego, a także budowę instalacji do czynnego odprowadzania i oczyszczania gazu składowiskowego - kontenerowa stacja odzysku biogazu			
14.	07.04.2011r.	Ś-I- Ś.7245.1.1.20 11.KO DUO/296/2093 07.04.2011r.	Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o. o. ul. ks.P.Wawrzyniaka Inowrocław	Realizacja inwestycji instalacji do ujęcia i spalania biogazu składowiskowego			
15.	08.04.2011r.	GM- OŚ.7021.3.13. 2011.KG, 16.04.2011r.	Burmistrz Miasta Chełmna ul. Dworcowa 1 86-200 Chełmno	Budowa sortowni odpadów w ramach współpracy Gminy Miasto Chełmno z przedsiębiorstwem Zakład Usług Miejskich sp. z o. o.			
16.	11.04.2011 r.	NS/2696/2011, 08.04.2011r.	Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania Sp. z o. o. ul. Grudziądzka 159 87-100 Toruń	Zakończenie budowy Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych (ZUOK)			
17.		L.dz.474/04/20 11, 08.04.2011r.	Regionalny Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych RYPIN sp. z o. o. Puszcza Miejska 24 87-500 Rypin	Informacja o posiadanych instalacjach, a także o modernizacji Regionalnego Zakładu Utylizacji Odpadów Komunalnych			
18.	11.04.2011r.	SOK 2-4/11, 08.04.2011r.	Składowisko Odpadów Komunalnych w Wawrzynkach	Zakład będzie posiadał zakład mechaniczno-biologicznego przekształcania zmieszanych odpadów komunalnych, kompostownię, sortownię na odpady frakcji palnej.			
19.	11.04.2011r.	I.dz.PZ/178/11 08.04.2011r.	Międzygminny Kompleks Unieszkodliwiania Odpadów ProNatura Sp. z o. o. ul. Kościuszki 53 85-079 Bydgoszcz	Zawiera bogatą informację na temat stanu aktualnego składowiska jak i jego rozbudowy.			

20.	11.04.2011r.	L.dz.3154/11, 08.04.2011r.	Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej „SANIKO” Sp. z o. o. ul. Komunalna 4 87-800 Włocławek	Informacja na temat stanu realizacji rozwiązań stosowanych przez Spółkę w gospodarce odpadami komunalnymi			
21.	14.04.2011r.	L.Dz.GKW 771/2011, 08.04.2011r.	Przedsiębiorstwo Usług Gminnych Spółka z o. o. ul. Inowrocławska 14 88-170 Pakość	Informacja o zrealizowanych i planowanych rozwiązaniach w gospodarce odpadami komunalnymi			
22.	18.04.2011r.	I.dz.S/144/04/2 011, 15.04.2011r.	Przedsiębiorstwo Użyteczności Publicznej „EKOSKŁAD” Sp. z o. o. ul. Polna 87 87-710 Służewo	Informacja na temat stanu realizacji prowadzonych rozwiązań w gospodarce odpadami komunalnymi			
Wnioski pozostałe							
23.	08.04.2009r.	07.04.2009r.	Krzysztof Bauza Januszkowo 46 88-400 Żnin	Ująć budowę składowiska odpadów zawierających azbest o pojemności 25 000 ton na terenie działki nr 173/2 w miejscowości Wawrzynki gmina Żnin			
24.		30.11.2009r.	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe „Kolmex” Kolankowo 28 87-600 Lipno	Ująć budowę składowiska odpadów niebezpiecznych zawierających azbest na terenie powiatu lipnowskiego			
25.	15.12.2009r.	14.12.2009r.	Krzysztof Bauza Januszkowo 46 88-400 Żnin	Ująć budowę składowiska odpadów zawierających azbest o pojemności 25 000 ton na terenie działki nr 173/2 w miejscowości Wawrzynki gmina Żnin			
26.	19.04.2010r.	ZA/16/k/10, 16.04.2010r.	Remondis Sp. z o. o. ul. Inwalidów 45 85-749 Bydgoszcz	Ująć budowę kompostowni tunelowo-pryzmowej o wydajności 35 000 Mg/rok			
27.	26.07.2010r.	RPO.KR.7624- 2/9/09/2010, 20.07.2010r.	Urząd Miejski ul. Artylerzystów 9 88-190 Barcin	Wykreślić zapis dotyczący przynależności Gminy Barcin do Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych „Pałuki” w miejscowości Wawrzynki, gm. Żnin, a wprowadzić zapis o przynależności Gminy Barcin do Międzygminnego Kompleksu Unieszkodliwiania Odpadów Komunalnych Giebnia-Inowrocław			

28.	15.10.2010r.	11.10.2010r.	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe „Kolmex” Kolankowo 28 87-600 Lipno	Ująć budowę składowiska odpadów niebezpiecznych zawierających azbest			
29.	08.02.2011r.	ZA/5/k/11, 02.02.2011r.	Remondis Sp. z o. o. ul. Inwalidów 45 85-749 Bydgoszcz	Ująć budowę linii technologicznej do produkcji paliwa alternatywnego z odpadów frakcji o wydajności 100 000 Mg/rok			
30.	11.05.2011 (wpłynęło do KPBPPiR we Włocławku)	RRGiZP.601.1 .2011	Urząd Gminy Fabianki	Wójt Gminy Przekazuje swoje priorytety w gospodarce odpadami, w celu umieszczenia ich w programie ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego – raport – Gospodarka odpadami na obszarze gminy Fabianki, stan istniejący i kierunki rozwoju			

Wnioski nadesłane w terminie 24.10.2011 r. – 14.11.2011 r.

1.	08.11.2011 e-mail	07.11.2011r. l.dz.1789/W/20 11	Mogileńskie Przedsiębiorstwo Gospodarki komunalnej Sp. z o.o., ul. Wincentego Witosa 6, 88-300 Mogilno	Zmienić status składowiska w miejscowości Szerzawy, gmina Mogilno, na składowisko „dostosowane” oraz zmianę horyzontu czasowego funkcjonowania składowiska na „eksploatacja do czasu wypełnienia”. Planowane jest wybudowanie stacji przeładunkowej odpadów wraz z sortownią oraz kompostownikiem odpadów			
2.	14.11.2011	09.11.2011r.	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo- Usługowe „KAPAW” Wioletta Plaskota Ul. Warszawska 56/7 66-300 Grudziądz	Ująć budowę składowiska odpadów dla grupy odpadów o kodach 17 06 01; 17 09 04; i 10 01 01 w miejscowości Sarnowo, powiat grudziądzki			

ZAŁĄCZNIK NR 2
ANALIZA DOKUMENTÓW
KRAJOWYCH I WOJEWÓDZKICH
W ZAKRESIE GOSPODARKI
ODPADAMI

1. Strategia Rozwoju Województwa

Zaktualizowana strategia rozwoju województwa problematykę infrastruktury ochrony środowiska ujmuje w obszarze działań strategicznych **Unowocześnianie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu**, działaniu strategicznym **Rozwój infrastruktury technicznej**, w działaniu kierunkowym **Rozwój i unowocześnienie pozostałej infrastruktury technicznej i mieszkalnictwa**. Mając na względzie wzrost liczby ludności, rozwój gospodarczy, eksploatacyjne zużycie czynnej dziś infrastruktury i postęp techniczny z nią związany, strategia postuluje przedsięwzięcia z zakresu infrastruktury technicznej w tym, gospodarki odpadami:

- unowocześnianie systemu gospodarowania odpadami stałymi, w tym organizację odbioru i wywozu odpadów na składowiska, segregację odpadów i recykling, likwidację i rekultywację składowisk wypełnionych i nieużytkowanych, nie odpowiadających normom, w tym mogiłników,

2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2007 - 2013

Podstawowym instrumentem finansowym realizującym zaktualizowaną *Strategię Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020* a także *Strategię Rozwoju Kraju 2007 – 2015* będzie **Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007 – 2013** (RPO). Celem głównym RPO jest tworzenie warunków dla poprawy konkurencyjności województwa oraz spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej jego obszaru, to jest stanowienie w nim warunków dla dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego, wzrostu potencjału i efektywności gospodarowania, kreowanie zdolności do skutecznej gospodarczej rywalizacji z otoczeniem przy respektowaniu zasady zrównoważonego rozwoju.

Wśród trzech celów szczegółowych programu występuje cel **Zwiększenie atrakcyjności regionu kujawsko-pomorskiego**, który będzie realizowany przez działania skupione w dwóch osiach priorytetowych, osi **Rozwój infrastruktury technicznej** i osi **Zachowanie i racjonalne użytkowanie środowiska**.

W ramach osi priorytetowej **Zwiększenie konkurencyjności gospodarki regionu** przewidziane jest bezpośrednie wsparcie przedsięwzięć inwestycyjnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie ich dostosowywania do wymogów ochrony środowiska i innych wymogów wynikających z regulacji wspólnotowych, w tym; monitoring środowiskowy, systemy zarządzania środowiskiem, gospodarka wodno-ściekowa, **gospodarka odpadami**, ochrona powietrza, wdrażanie technik przyjaznych dla środowiska.

3. Polityka ekologiczna państwa

Podstawowym dokumentem krajowym z zakresu ochrony środowiska jest „**Polityka ekologiczna państwa na lata 2009 – 2012 z perspektywą do roku 2016**”, przyjęta uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 maja 2009r. (M.P. 2009 nr 34, poz. 501), w którym wyartykułowane są cele i zasady polityki ekologicznej kraju. Została sporządzona jako realizacja ustaleń ustawy z dnia 27 kwietnia 2001r. – Prawo ochrony środowiska, która w art. 13-16 wprowadza obowiązek przygotowywania i aktualizowania co 4 lata polityki ekologicznej państwa.

Zgodnie z II Polityką Ekologiczną Państwa wiodącą zasadą polityki ekologicznej naszego kraju jest przyjęta w Konstytucji RP **zasada zrównoważonego rozwoju**. Podstawowym założeniem tej zasady jest takie prowadzenie polityki i działań w poszczególnych sektorach gospodarki i życia społecznego, aby zachować zasoby i walory środowiska w stanie zapewniającym trwałe, nie doznające uszczerbku, możliwości korzystania z nich zarówno przez obecne jak i przyszłe pokolenia, przy jednoczesnym zachowaniu trwałości funkcjonowania procesów przyrodniczych oraz naturalnej różnorodności biologicznej na poziomie krajobrazowym, ekosystemowym, gatunkowym i genowym. Istotą zrównoważonego rozwoju jest równorzędne traktowanie racji społecznych, ekonomicznych i ekologicznych, co oznacza konieczność integrowania zagadnień ochrony środowiska z polityką w poszczególnych dziedzinach gospodarki.

Podstawowym celem nowej polityki ekologicznej państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego kraju (mieszkańców, infrastruktury społecznej i zasobów przyrodniczych), przy założeniu, że strategia zrównoważonego rozwoju Polski pozwoli na wdrażanie takiego modelu tego

rozwoju, który zapewni na tyle skuteczną regulację i reglamentację korzystania ze środowiska, aby rodzaj i skala tego korzystania realizowane przez wszystkich użytkowników nie stwarzały zagrożenia dla jakości i trwałości przyrodniczych zasobów.

W dziedzinie gospodarki odpadami Unia Europejska wydała aż dziewięć dyrektyw, które powinny być wprowadzone do polskiego prawodawstwa i wdrożone do praktyki.

Są to dyrektywy w sprawach:

- gospodarki odpadami (dyrektywa 2006/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2006 r. w sprawie odpadów),
- gospodarki odpadami pochodzącymi z przemysłu wydobywczego (dyrektywa 2006/21/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie gospodarowania odpadami pochodzącymi z przemysłu wydobywczego oraz zmieniająca dyrektywę 2004/35/WE),
- odpadów niebezpiecznych (dyrektywa Rady z dnia 12 grudnia 1991 r. w sprawie odpadów niebezpiecznych),
- składowania odpadów (dyrektywy Rady 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów),
- spalania odpadów (dyrektywa 2000/76/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 grudnia 2000r. w sprawie spalania odpadów),
- opakowań i odpadów opakowaniowych (dyrektywa 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych), 48
- zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (dyrektywa 2002/96/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 stycznia 2003 r. w sprawie zużytego sprzętu elektrotechnicznego i elektronicznego),
- baterii i akumulatorów (dyrektywa 2006/66/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie baterii i akumulatorów oraz zużytych baterii i akumulatorów oraz uchylająca dyrektywę 91/157/EWG),
- pojazdów wycofanych z eksploatacji (dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/53/WE z dnia 18 września 2000 r. w sprawie pojazdów wycofanych z eksploatacji).

Z dyrektyw tych wynikają liczne zobowiązania dla RP, z których najważniejsze to:

- osiągnięcie w 2014 r. odzysku min. 60% i recyklingu 55% odpadów opakowaniowych,
- osiągnięcie w 2010 r. odzysku co najmniej 25% odpadów biodegradowalnych tak, aby nie trafiły na składowiska, a w 2013 r. odzysku 50% tych odpadów,
- zebranie w 2012 r. 25% zużytych baterii i akumulatorów, a w 2016 r. 45% tych odpadów,
- zebranie w skali roku 4 kg na mieszkańca zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (pochodzącego z gospodarstw domowych).

Poza tym w Traktacie Akcesyjnym RP została zobowiązana do zamknięcia do 2012r. wszystkich wysypisk, które nie spełniają wymagań dyrektywy 99/31/WE. Realizacja wszystkich tych zadań powinna doprowadzić do radykalnej poprawy gospodarowania odpadami w Polsce, jednak konieczne są tu szybkie zmiany prawne, edukacyjne, organizacyjne i technologiczne oraz ścisłe współdziałanie Rządu RP z administracją samorządową.

Celami średniookresowymi do 2016r., wynikającymi z Polityki ekologicznej polski, w zakresie gospodarki odpadami są:

- utrzymanie tendencji oddzielenia ilości wytwarzanych odpadów od wzrostu gospodarczego kraju (mniej odpadów na jednostkę produktów, mniej opakowań, dłuższe okresy życia produktów itp.),
- znaczne zwiększenie odzysku energii z odpadów komunalnych w sposób bezpieczny dla środowiska,
- zamknięcie wszystkich składowisk, które nie spełniają standardów UE i ich rekultywacja,
- sporządzenie spisu zamkniętych oraz opuszczonych składowisk odpadów wydobywczych, wraz z identyfikacją obiektów wpływających znacząco na środowisko (obowiązek wynikający z dyrektywy 2006/21/WE oraz ustawy z dnia 10 lipca 2008 r. o odpadach wydobywczych (Dz. U. Nr 138, poz. 865),
- eliminacja kierowania na składowiska zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego oraz zużytych baterii i akumulatorów,

- pełne zorganizowanie krajowego systemu zbierania wraków samochodów i demontaż pojazdów wycofanych z eksploatacji,
- takie zorganizowanie systemu preselekcji sortowania i odzysku odpadów komunalnych, aby na składowiska nie trafiło ich więcej niż 50% w stosunku do odpadów wytworzonych w gospodarstwach domowych.

Kierunki działań do 2012 określone w Polityce ekologicznej państwa na lata 2009-2012 w celu osiągnięcia celów średniookresowych są następujące:

- zorganizowanie banku danych o odpadach (do końca 2009 r.),
- reforma obecnego systemu zbierania i odzysku odpadów komunalnych w gminach, dająca władzom samorządowym znacznie większe uprawnienia w zarządzaniu i kontrolowaniu systemu (do końca 2009 r.),
- zwiększenie stawek opłat za składowanie odpadów zmieszanych biodegradowalnych oraz odpadów, które można poddać procesom odzysku,
- finansowe wspieranie przez fundusze ekologiczne inwestycji dotyczących odzysku i recyklingu odpadów, a także wspieranie wdrożeń nowych technologii w tym zakresie,
- dostosowanie składowisk odpadów do standardów UE (do końca 2009 r.),
- wprowadzenie rozwiązań poprawiających skuteczność systemu recyklingu wyeksploatowanych pojazdów,
- finansowe wspieranie przez fundusze ekologiczne modernizacji technologii prowadzących do zmniejszania ilości odpadów na jednostkę produkcji (technologie małoodpadowe),
- realizacja projektów dotyczących redukcji ilości składowanych odpadów komunalnych i zwiększenia udziału odpadów komunalnych poddawanych odzyskowi i unieszkodliwieniu wspieranych dotacjami Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko”,
- intensyfikacja edukacji ekologicznej promującej minimalizację powstawania odpadów (np. opakowań, toreb foliowych) i ich preselekcję w gospodarstwach domowych,
- wzmocnienie przez Inspekcję Ochrony Środowiska kontroli podmiotów odbierających odpady od wytwórców oraz podmiotów posiadających instalacje do odzyskiwania i unieszkodliwiania odpadów,
- dokończenie akcji likwidacji mogilników, zawierających przeterminowane środki ochrony roślin i inne odpady niebezpieczne oraz akcji eliminacji PCB z transformatorów i kondensatorów (do końca 2010r.).

Ścisłe przestrzeganie uznanej hierarchii działań w gospodarowaniu odpadami - zapobieganie powstawaniu odpadów, ponowne wykorzystywanie i odzyskiwanie materiałów oraz energii, przekształcanie fizykochemiczne, termiczne lub biologiczne, unieszkodliwianie poprzez obróbkę termiczną i bezpieczne składowanie - służyć będzie zarówno zmniejszaniu rozmiaru problemu odpadów, jak i oszczędności energii oraz surowców.

4. Krajowy plan gospodarki odpadami

Podstawowym dokumentem w zakresie gospodarowania odpadami obejmującym obszar całego kraju jest zaktualizowany krajowy plan gospodarki odpadami (Kpgo 2014) przyjęty Uchwałą Rady Ministrów Nr 217 z dnia 24 grudnia 2010 r. w sprawie „Krajowego planu gospodarki odpadami 2014” (MP Nr 101 poz.).

Krajowy plan gospodarki odpadami 2014 jest opracowaniem, będącym aktualizacją pierwszego krajowego planu gospodarki odpadami, uchwalonego przez Radę Ministrów w 2002r. oraz drugiego krajowego planu gospodarki odpadami (Kpgo 2010) przyjętego Uchwałą Rady Ministrów Nr 233 z dnia 29 grudnia 2006 r. w sprawie „Krajowego planu gospodarki odpadami 2010” (MP Nr 90 poz. 946)

Plan obejmuje pełny zakres zadań koniecznych do zapewnienia zintegrowanej gospodarki odpadami w kraju w sposób zapewniający ochronę środowiska, uwzględniając obecne i przyszłe możliwości i uwarunkowania ekonomiczne oraz poziom technologiczny istniejącej infrastruktury.

Plan gospodarki odpadami dotyczy odpadów komunalnych, niebezpiecznych oraz odpadów pozostałych powstających w kraju oraz przywożonych na teren kraju.

Plan uwzględnia zarówno tendencje we współczesnej gospodarce światowej, jak również krajowe uwarunkowania rozwoju gospodarczego.

Przedstawione w planie cele i zadania dotyczą okresu 2011-2014 oraz perspektywnie okresu 2015-2022..

Przedmiotowy plan gospodarki odpadami obejmuje:

- analizę stanu gospodarki odpadami, zawierający informacje dotyczące:
- prognozę zmian w zakresie gospodarki odpadami
- przyjęte cele w gospodarce odpadami,
- kierunki działań w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów i kształtowania systemu gospodarki odpadami,
- harmonogram i sposób finansowania realizacji zadań,
- informacje o prognozie oddziaływania planu na środowisko,
- sposób monitoringu i oceny wdrażania planu,
- streszczenie.

Dla potrzeb planu dokonano podziału odpadów na:

- odpady komunalne,
- odpady niebezpieczne,
- pozostałe odpady, w tym zużyte opony; odpady z budowy, remontu i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej; komunalne osady ściekowe; odpady ulegające biodegradacji inne niż komunalne; odpady opakowaniowe; odpady z wybranych gałęzi gospodarki, których zagospodarowanie stwarza problemy.

W Krajowym planie gospodarki odpadami 2014 przedstawiono również wnioski z prognozy oddziaływania na środowisko, wskazujące na słuszność przyjętych rozwiązań.

Krajowy plan gospodarki odpadami 2014 opracowano według stanu prawnego na dzień 15 października 2010r. Grupy, podgrupy i rodzaje odpadów określano zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206).

5. Sprawozdanie z realizacji Planu gospodarki odpadami województwa kujawsko - pomorskiego w latach 2007-2008

Sprawozdanie z realizacji planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2007-2008 jest dokumentem opracowanym przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego i przyjętym przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Prowadzenie monitoringu realizacji wojewódzkiego planu gospodarki odpadami, wynika z zapisów z art. 14, ust. 12b i ust. 13 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001r. o odpadach (Dz. U. z 2007r. Nr 39, poz. 251 ze zm.), według których zarząd województwa przygotowuje sprawozdania z realizacji planu gospodarki odpadami. Przedmiotowe sprawozdania, obejmujące okres dwóch lat kalendarzowych, według stanu na dzień 31 grudnia roku kończącego okres sprawozdawczy, zarząd województwa przedkłada sejmikowi województwa oraz ministrowi właściwemu do spraw środowiska w terminie do dnia 30 września po upływie okresu sprawozdawczego. Zgodnie z zapisem art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o zmianie ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 175, poz. 1458), pierwsze sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego planu gospodarki odpadami obejmowało okres od dnia uchwalenia planu gospodarki odpadami do dnia 31 grudnia 2006r. Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego przedstawił Sejmikowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego i Ministrowi Środowiska sprawozdanie z realizacji planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2004-2006.

Obecnie sporządzone przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego sprawozdanie obejmuje okres lat 2007-2008.

W sprawozdaniu zostały zaprezentowane efekty realizacji planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego.

Powiatowe i gminne plany gospodarki odpadami - stan realizacji w województwie kujawsko-pomorskim

Organy wykonawcze powiatów dokonują obecnie aktualizacji powiatowych planów gospodarki odpadami, przyjmując okres ich realizacji w latach 2007-2010 z perspektywą na lata 2011-2014. Do końca 2008r. Zarządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego przedłożono do

zaopiniowania 12 projektów powiatowych planów gospodarki odpadami, z czego 7 projektów uzyskało pozytywną opinię Zarządu, a 5 projektów znajdowało się w trakcie uzupełniania i opiniowania. Do końca 2008r. rady powiatów uchwaliły 5 powiatowych planów gospodarki odpadami.

Organy wykonawcze gmin dokonują obecnie aktualizacji gminnych planów gospodarki odpadami, przyjmując okres ich realizacji w latach 2008-2011 z perspektywą na lata 2012-2015. Do końca 2008r. Zarządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego przedłożono do zaopiniowania 36 projektów gminnych planów gospodarki odpadami, (w tym 1 plan związku międzygminnego), z czego 18 projektów uzyskało pozytywną opinię Zarządu, a 18 projektów znajdowało się w trakcie uzupełniania i opiniowania. Do końca 2008r. rady gmin uchwaliły 5 gminnych planów gospodarki odpadami.

Analiza gospodarowania odpadami na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2007-2008

W latach 2007-2008 odpady komunalne składowano na 90 składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne.

Nagromadzenie odpadów na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne na koniec 2008r. osiągnęło ponad 6 mln. Mg. Poza odpadami komunalnymi na składowiskach tych składowano również odpady z grup 01-19 katalogu odpadów, określonego rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206).

W latach 2007-2008 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono ponad 10 mln odpadów z grup 1-19 katalogu odpadów określonego rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27 września 2001r. w sprawie katalogu odpadów (Dz. U. Nr 112, poz. 1206).

Najbardziej znaczącą grupą w strukturze odpadów pochodzących z sektora gospodarczego w województwie kujawsko-pomorskim są odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności, stanowiąc 29% ogółu wytworzonych odpadów. Znaczącą grupę wytworzonych odpadów stanowiły odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej stanowiąc 18% ogółu wytwarzanych odpadów, odpady z procesów termicznych – 14% ogółu wytwarzanych odpadów oraz odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów z oczyszczania ścieków oraz z uzdatniania wody pitnej i wody do celów przemysłowych – 12% ogółu wytwarzanych odpadów.

W latach 2007-2008 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego znajdowało się 12 składowisk odpadów, na których składowano odpady przemysłowe, Na koniec roku 2008 na składowiskach tych nagromadzono ponad 3,6mln Mg odpadów.

W latach 2007-2008 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wytworzono 442 tys Mg odpadów niebezpiecznych. Główne źródło odpadów niebezpiecznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego stanowi:

- przemysł chemiczny, produkujący nawozy i tworzywa sztuczne,
- zakłady zajmujące się zagospodarowaniem odpadów,
- produkcja konstrukcji stalowych i ich części

Dominującą grupę odpadów niebezpiecznych stanowiły odpady medyczne i weterynaryjne, odpady przemysłu chemicznego zajmującego się produkcją, przygotowaniem, obrotem i stosowaniem związków chemii organicznej. Ważnym źródłem powstawania odpadów niebezpiecznych były także procesy przygotowania powierzchni i powlekania metali oraz procesy hydrometalurgii metali nieżelaznych oraz odpadowe oleje silnikowe, przekładniowe i smarowe.

Na terenie województwa funkcjonowało 5 składowisk odpadów, na których składowano odpady niebezpieczne.

Na terenie województwa na koniec 2008r. istniało 9 instalacji do termicznego unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych.

Do procesów odzysku, w myśl załącznika nr 5 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001r. o odpadach (Dz. U. z 2007r. nr 39, poz. 251 ze zm.) zalicza się:

- R1 Wykorzystanie jako paliwa lub innego środka wytwarzania energii
- R2 Regeneracja lub odzyskiwanie rozpuszczalników

- R3 Recykling lub regeneracja substancji organicznych, które nie są stosowane jako rozpuszczalniki (włączając kompostowanie i inne biologiczne procesy przekształcania)
- R4 Recykling lub regeneracja metali i związków metali
- R5 Recykling lub regeneracja innych materiałów nieorganicznych
- R6 Regeneracja kwasów lub zasad
- R7 Odzyskiwanie składników stosowanych do usuwania zanieczyszczeń
- R8 Odzyskiwanie składników z katalizatorów
- R9 Powtórna rafinacja oleju lub inne sposoby ponownego wykorzystania oleju
- R10 Rozprowadzanie na powierzchni ziemi w celu nawożenia lub ulepszenia gleby
- R11 Wykorzystanie odpadów pochodzących z któregokolwiek z działań wymienionych punktach od R1 do R10
- R12 Wymiana odpadów w celu poddania któremukolwiek z działań wymienionych w punktach od R1 do R11
- R13 Magazynowanie odpadów, które mają być poddane któremukolwiek z działań wymienionych w punktach od R1 do R12 (z wyjątkiem tymczasowego magazynowania w czasie zbiórki w miejscu, gdzie odpady są wytwarzane)
- R14 Inne działania polegające na wykorzystaniu odpadów w całości lub części
- R15 Przetwarzanie odpadów, w celu ich przygotowania do odzysku, w tym do recyklingu.

W latach 2007-2008 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego procesom odzysku poddano 7,6 mln Mg odpadów. Największą grupę stanowiły odpady poddane odzyskowi w procesie R14 - Inne działania polegające na wykorzystaniu odpadów w całości lub części (4,7 mln Mg) oraz odpady poddane odzyskowi w procesie R1 - Wykorzystanie jako paliwa lub innego środka wytwarzania energii (1,0 mln Mg).

Do procesów unieszkodliwiania, w myśl załącznika nr 6 ustawy o odpadach zalicza się;

- D1 Składowanie na składowiskach odpadów obojętnych
- D2 Obróbka w glebie i ziemi (np. biodegradacja odpadów płynnych lub szlamów w glebie i ziemi)
- D3 Składowanie przez głębokie zatłaczanie (np. zatłaczanie odpadów, które można pompować)
- D4 Retencja powierzchniowa (np. umieszczanie odpadów na poletkach osadowych lub lagunach)
- D5 Składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych lub na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne
- D6 Odprowadzanie do wód z wyjątkiem mórz
- D7 Lokowanie (zatapianie) na dnie mórz
- D8 Obróbka biologiczna nie wymieniona w innym punkcie niniejszego załącznika, w wyniku której powstają odpady, unieszkodliwiane za pomocą któregokolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D12 (np. fermentacja)
- D9 Obróbka fizyczno-chemiczna nie wymieniona w innym punkcie niniejszego załącznika, w wyniku której powstają odpady, unieszkodliwiane za pomocą któregokolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D12 (np. parowanie, suszenie, strącanie)
- D10 Termiczne przekształcanie odpadów w instalacjach lub urządzeniach zlokalizowanych na lądzie
- D11 Termiczne przekształcanie odpadów w instalacjach lub urządzeniach zlokalizowanych na morzu
- D12 Składowanie odpadów w pojemnikach w ziemi (np. w kopalni)
- D13 Sporządzanie mieszanki lub mieszanie przed poddaniem któremukolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D12
- D14 Przepakowywanie przed poddaniem któremukolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D13
- D15 Magazynowanie w czasie któregokolwiek z procesów wymienionych w punktach od D1 do D14 (z wyjątkiem tymczasowego magazynowania w czasie zbiórki w miejscu, gdzie odpady są wytwarzane)
- D16 Przetwarzanie odpadów, w wyniku którego są wytwarzane odpady przeznaczone do unieszkodliwiania

W latach 2007-2008 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego procesom unieszkodliwiania odpadów poddano 1,7mln Mg odpadów. Największą grupę stanowiły odpady poddane unieszkodliwieniu w procesie D5 - Składowanie na składowiskach odpadów niebezpiecznych lub na składowiskach odpadów innych niż niebezpieczne (9,9 tys Mg) oraz odpady poddane unieszkodliwieniu w procesie D10 - Termiczne przekształcanie odpadów w instalacjach lub urządzeniach zlokalizowanych na lądzie (4,6 tys Mg).

Działania samorządu województwa kujawsko-pomorskiego na rzecz realizacji planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego

Do obowiązkowych zadań własnych gmin w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi należy:

- objęcia wszystkich mieszkańców gminy zorganizowanym systemem odbierania wszystkich rodzajów odpadów komunalnych,
- Zapewnianie warunków funkcjonowania systemu selektywnego zbierania i odbierania odpadów komunalnych, aby było możliwe:
  - ograniczenie składowania odpadów komunalnych ulegających biodegradacji,
  - wydzielenie odpadów niebezpiecznych z odpadów komunalnych,
  - osiągnięcie poziomów odzysku i recyklingu odpadów opakowaniowych,
- Zapewnianie budowy, utrzymania i eksploatacji własnych lub wspólnych z innymi gminami lub przedsiębiorcami instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych albo zapewnienie warunków do budowy, utrzymania i eksploatacji instalacji i urządzeń do odzysku i unieszkodliwiania odpadów komunalnych przez przedsiębiorców,
- Zapewnianie warunków ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania.

Rolą samorządu województwa jest wskazanie celów i kierunków działań w gospodarowaniu odpadami, zgodnych z wytycznymi krajowymi, przyjętych w wojewódzkim planie gospodarki odpadami i stanowiącym podstawę działań oraz formułowania innych programów branżowych, w tym powiatowych i gminnych planów gospodarki odpadami.

Działania w gospodarce odpadami, realizowane przy współudziale środków finansowych wojewódzkiego funduszu ochrony środowiska i gospodarki wodnej w Toruniu

W roku 2007 Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu dofinansowywał przedsięwzięcia, które miały wpływ na ilość wytwarzanych odpadów, odzysk surowców i ponowne wykorzystanie odpadów oraz bezpieczne dla środowiska końcowe unieszkodliwianie odpadów niewykorzystanych.

Na zadania z zakresu ochrony powierzchni ziemi w roku 2007 wydatkowano 5 374 tys. zł, tj. 5,3% łącznej pomocy finansowej udzielonej przez Fundusz.

W roku 2007 zakończono następujące przedsięwzięcia:

Składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których składowane są odpady komunalne:

- budowa, składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (dwie kwatery) wraz z linią do sortowania odpadów oraz kompostownią odpadów komunalnych w Lipnie,
- zakup specjalistycznego środka transportu do pracy na składowisku odpadów w gminie Wąpielsk.

Wdrażanie systemu zorganizowanej i selektywnej zbiórki, odzysku oraz zagospodarowania odpadów:

- doposażenie miast: Grudziądz, Chełmno, Janikowo, Aleksandrów Kujawski, Kowal oraz gminy Bukowiec i Zbiczno w specjalistyczne środki transportu odpadów komunalnych,
- zakup przez gminę Zbiczno pojemników na odpady komunalne,
- doposażenie miast: Grudziądz, Brodnica, Wąbrzeźno w pojazdy specjalistyczne zbiórki odpadów z terenów użyteczności publicznej.

W wyniku oddania do użytku powyższych inwestycji łączny efekt rzeczowy i ekologiczny przedstawia się następująco:

- zwiększenie ilości zbieranych odpadów o 13 100 Mg/rok, w tym odpadów zbieranych selektywnie o 1 900 Mg/rok,
- przyrost kubatury składowisk komunalnych o 217 850 m³,
- zwiększenie możliwości deponowania odpadów komunalnych o 6 500 Mg/rok i odpadów niebezpiecznych o 100 Mg/rok,
- zwiększenie możliwości produkcji kompostu o 600 Mg/rok.

W roku 2008 zadania z zakresu ochrony powierzchni ziemi, w tym racjonalnego gospodarowania odpadami, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu dofinansował w wysokości 4.751 tys zł, co stanowiło 4,6% łącznej pomocy finansowej udzielonej przez Fundusz. Zrealizowane zadania to:

Składowiska odpadów komunalnych

- rozbudowa systemu odgazowania składowiska odpadów komunalnych przy ul. Kociewskiej w Toruniu,
- zamknięcie i rekultywacja składowiska odpadów w miejscowości Skotniki, gm. Kruszwica.

Wdrożenie systemu zorganizowanej i selektywnej zbiórki, odzysku oraz zagospodarowania odpadów:

- doposażenia miast Lipno i Tuchola w specjalistyczne środki transportu,
- zakup pojemników na odpady komunalne dla gmin powiatu żnińskiego oraz gminy Dąbrowa Biskupia.

Usunięcie i unieszkodliwienie odpadów niebezpiecznych:

- likwidacja mogilnika w Bożacinie, gm. Rogowo i rekultywacja terenu – Etap,
- usunięcie i przekazanie do unieszkodliwienia substancji niebezpiecznych wytworzonych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytecie Techniczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy.

Recykling odpadów przemysłowych:

- zakup samochodu dostawczego i zagęszczarki przez Firmę „Kol-Mal Recykling” z Bydgoszczy

W wyniku realizacji powyższych przedsięwzięć uzyskano następujący, łączny efekt ekologiczny:

- unieszkodliwienie odpadów niebezpiecznych w ilości 152 Mg,
- zwiększenie możliwości zorganizowanej zbiórki odpadów w ilości 4 507 Mg/rok,
- zwiększenie możliwości selektywnej zbiórki odpadów w ilości 1 516 mg/rok,
- zbiórka i regranulacja odpadów z folii PE w ilości 50 mg/rok,
- ujęcie i wykorzystanie biogazu w ilości 1 200 000 m³/rok,
- rekultywacja terenu o powierzchni 1,98 ha

6. Realizacja zadań i przedsięwzięć „Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko - pomorskiego 2010

W dokumencie opisane zostały główne założenia Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010. Przedstawione zostały następujące zagadnienia:

- Charakterystyka zasobów przyrodniczych województwa kujawsko-pomorskiego,
- Zachowanie walorów,
- Bioróżnorodność,
- Odnawialne źródła energii,
- Gospodarka wodno-ściekowa,
- Programy ochrony powietrza,
- Gospodarowanie odpadami, w tym:

- ✓ Składowiska odpadów na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2006-2009,
- ✓ Działania na rzecz międzygminnych rozwiązań w zakresie racjonalnego gospodarowania odpadami komunalnymi,
- ✓ Program likwidacji mogiłników
- Propagowanie wartości środowiska,
- Pomoc finansowa
  - ✓ Regionalny program Operacyjny,
  - ✓ Wspomaganie przedsięwzięć proekologicznych ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

-
Dokument dużo miejsc poświęca odnawialnym źródłom energii

W 2009r. Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego wykonał opracowanie pt. „Odnawialne źródła energii – zasoby i możliwości wykorzystania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego”. Celem opracowania jest oszacowanie zasobów i wskazanie obszarów preferowanych dla rozwoju odnawialnych źródeł energii w województwie kujawsko-pomorskim. Wyniki opracowania mogą posłużyć za materiał pomocniczy dla samorządów terytorialnych oraz potencjalnych inwestorów – dając wiele wskazówek. Przedmiotowe opracowanie posłużyć może m.in. jako instrument pomocny przy tworzeniu podobnych opracowań w skali powiatu lub gminy, w szczególności przy tworzeniu przez gminy obowiązkowych „Projektów założeń do planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe” w części dotyczącej wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Szeroko omówiony został również temat dotyczący likwidacji mogiłników.

Na realizację przedsięwzięcia pod nazwą „Likwidacja przeterminowanych środków ochrony roślin oraz innych odpadów niebezpiecznych, zgromadzonych w mogiłnikach na terenie województwa kujawsko-pomorskiego” Województwo Kujawsko-Pomorskie uzyskało dofinansowanie w formie dotacji ze środków: Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu w wysokości:

- ✓ 10.612.000 zł - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
- ✓ 4.499.939 zł - Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Likwidacja mogiłników, planowana w latach 2009-2010, obejmuje następujące działania:

- Wykonanie badań gruntów przed przystąpieniem do likwidacji oraz po likwidacji mogiłnika.
- Prace przygotowawcze, w tym organizacja zaplecza logistycznego i tymczasowych punktów składowania odpadów oraz opracowanie programów gospodarki odpadami niebezpiecznymi i uzyskanie decyzji zatwierdzających programy gospodarki odpadami niebezpiecznymi przez starostów właściwych dla lokalizacji poszczególnych mogiłników.
- Wydobywanie odpadów zgromadzonych w mogiłnikach, przepakowanie do atestowanych pojemników, przetransportowanie do miejsca termicznego unieszkodliwiania odpadów (spalarnia odpadów niebezpiecznych).
- Unieszkodliwienie odpadów w spalarni odpadów niebezpiecznych.
- Badania gruntów i infrastruktury betonowej na zawartość pestycydów, opracowanie dokumentacji rekultywacyjnych zgodnie z obowiązującym prawodawstwem oraz uzyskanie decyzji uzgadniających warunki rekultywacji terenu (zakres, sposób i kierunek rekultywacji), wydanymi przez starostów właściwych dla lokalizacji poszczególnych mogiłników.
- Wydobywanie, transport i unieszkodliwienie na składowisku odpadów niebezpiecznych trwałej infrastruktury mogiłników.
- Wydobywanie, transport i unieszkodliwienie na składowisku odpadów niebezpiecznych zanieczyszczonego gruntu.
- Rekultywacja i zagospodarowanie terenu po usunięciu odpadów niebezpiecznych z 16-tu mogiłników; przywrócenie funkcji terenów do stanu wymaganego zgodnie z obowiązującym prawodawstwem.
- Zaprojektowanie i wykonanie sieci monitoringu lokalnego wód podziemnych zainstalowanie piezometrów, wykonanie serii badań monitoringowych, polegających na oznaczeniu akredytowanym laboratorium pestycydów.
- Opracowanie dokumentacji powykonawczej przebiegu prac i realizacji przedsięwzięcia.

29 lipca 2009r. Województwo Kujawsko-Pomorskie ogłosiło postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego pod nazwą „Likwidacja przeterminowanych środków ochrony roślin oraz innych odpadów niebezpiecznych, zgromadzonych w mogilnikach na terenie województwa kujawsko-pomorskiego Dokonano wyboru oferty złożonej przez Konsorcjum: SEGI-AT Sp. z o. o. w Warszawie i Hydrogeotechnika Sp. z o. o. w Kielcach.

Pomoc finansowa na inwestycje związane z gospodarką odpadową w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego

W harmonogramie konkursów na rok 2010 jako pierwszy przewidziano konkurs na działania związane z gospodarką odpadami. Ogłoszony w styczniu 2010 r. nabór wniosków o dofinansowanie projektów trwał od 1 kwietnia do 31 maja 2010 roku. W ramach konkursu do wsparcia przewidziano m.in. projekty obejmujące kompleksowe systemy gospodarowania odpadami komunalnymi, projekty związane z budową punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych, w tym szczególnie niebezpiecznych, budowa instalacji związanych z odzyskiem odpadów w procesach innych niż składowanie; a także modernizację lub rekultywację lub likwidację składowisk odpadów oraz likwidację „dzikich wysypisk śmieci”. Zaplanowano dofinansowanie w wysokości 70 % wydatków kwalifikowalnych, natomiast w przypadku projektów objętych pomocą publiczną do 50 % w ramach alokacji przeznaczonej na konkurs wynoszącej 14 mln euro.

ZAŁĄCZNIK NR 3

**PRZEPISY PRAWNE I ŹRÓDŁA
INFORMACJI WYKORZYSTANE
PRZY SPORZĄDZENIU PROGAMU**

10. PRZEPISY PRAWNE I ŹRÓDŁA INFORMACJI WYKORZYSTANE PRZY SPORZĄDZENIU PROGRAMU

Krajowe przepisy prawne:

Przy sporządzeniu aktualizacji Programu uwzględniono obowiązujące aktualnie przepisy prawne w zakresie ochrony środowiska i gospodarki odpadami, w tym następujące wybrane ustawy i przepisy wykonawcze:

- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw ((Dz. U. Nr 100, poz. 1085 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199 poz.1227 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne (Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 późn. zm.),
- Ustawa a dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2011 r. Nr 12, poz. 59 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 2004r. Nr 121, poz. 1266 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia z dnia 4 lutego 1994 roku - Prawo geologiczne i górnicze (tekst jednolity Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947),
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku o odpadach (Dz. U. z 2010 r. Nr 185, poz. 1243 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz. U. Nr 132, poz. 622 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 123, poz. 858),
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 2006 r. w sprawie ustanowienia programu pomocowego w zakresie regionalnej pomocy publicznej na niektóre inwestycje w ochronie środowiska (Dz. U. Nr 246, poz. 1795),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 26 lipca 2006 roku w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz. U. Nr 137, poz. 984),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 roku w sprawie rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz. U. z 2010 r. Nr 213, poz. 1397),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 2002 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów niektórych substancji w powietrzu, alarmowych poziomów niektórych substancji w powietrzu oraz marginesów tolerancji dla dopuszczalnych poziomów niektórych substancji (Dz. U. Nr 87, poz. 796),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 1 października 2002 r. w sprawie sposobu udostępniania informacji o środowisku. (Dz. U. Nr 176, poz. 1453),
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 29 lipca 2007 roku w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. Nr 178, poz. 1841),
- Krajowy plan gospodarki odpadami (MP z 2003r. Nr 11 poz. 159)
- Krajowy plan gospodarki odpadami 2010 (MP z 2006r. Nr 90 poz. 946)
- Krajowy plan gospodarki odpadami 2014 (MP z 2010r. Nr 101 poz. 1183)

Dokumenty rządowe:

Przy sporządzeniu aktualizacji Programu uwzględniono obowiązujące aktualnie oraz aktualizowane programy, polityki i strategie w zakresie ochrony środowiska i gospodarki odpadami, w tym w szczególności:

- II Polityka Ekologiczna Państwa, Rada Ministrów, Warszawa, 2000 r.
- Program Wykonawczy do II Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2002-2010, Rada Ministrów, Warszawa, 2002 r.,
- Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, Rada Ministrów, Warszawa, 2002 r.
- Polityka ekologiczna państwa na lata 2009-2012 z perspektywą z perspektywą 2016 (M.P. 2009 Nr 34, poz. 501),
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r.,
- Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 29 listopada 2006r.,
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r.,
- Strategia ochrony obszarów wodno-błotnych z Polsce wraz z planem działań na lata 2006-2013, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2006 r.,
- Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych wraz z Aktualizacją KPOŚK 2009r.
- Program wyposażenia aglomeracji poniżej 2000 RLM w oczyszczalnie ścieków i systemy kanalizacji zbiorczej,
- Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 lutego 2003 r.,
- Strategia rozwoju energetyki odnawialnej, przyjęta przez Sejm RP w dniu 23.08.2001 r.,
- Polityka energetyczna Polski do 2025 r., przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 4.01.2005 r., ogłoszona - Monitor Polski z 2005 r. Nr 42, poz. 562.,
- Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej, Warszawa, 1999 r.,
- Kodeks dobrej praktyki rolniczej, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Środowiska, 2002 r.

Dokumenty wojewódzkie:

Przy sporządzeniu aktualizacji Programu uwzględniono obowiązujące aktualnie oraz aktualizowane regionalne strategie i programy, w tym w szczególności:

- Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020, przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 12 grudnia 2005 r. uchwałą nr XLI/586/05,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 przyjęty Uchwałą Nr 9/49/07 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 6 lutego 2007 r.,
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjęty przez Sejmik Województwa w dniu 26 czerwca 2003 r. uchwałą nr XI/135/2003 oraz obecnie sporządzana aktualizacja planu,
- Strategia Rozwoju Transportu do roku 2015 w Województwie Kujawsko-Pomorskim, przyjęta przez Sejmik Województwa w dniu 6 lutego 2006 r. uchwałą nr XLIII/624/2006,
- Program zwiększania lesistości i zadrzewień w latach 2001-2020, Wojewoda Kujawsko-Pomorski, Bydgoszcz, 2001 r.,
- Regionalny program operacyjny polityki leśnej państwa dla RDLP w Toruniu, Toruń, lipiec 2003r.,
- Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego, przyjęta przez Sejmik Województwa w dniu 31 sierpnia 2004 r. uchwałą nr XXV/303/2004,
- Strategia Polityki Zdrowotnej przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 28 maja 2001 r., uchwałą nr 625/2001,
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego, przyjęta przez Sejmik Województwa w dniu 11 czerwca 2001 r., uchwałą nr 636/2001.

Literatura przedmiotu

- Wytyczne sporządzenia programów ochrony środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym, Ministerstwo Środowiska, Warszawa, grudzień 2002 r.,

- Program Ochrony Środowiska z Planem Gospodarki Odpadami Województwa Kujawsko-Pomorskiego, uchwalony przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 17 listopada 2003 r. uchwałą nr XV/180/2003,
- „Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, który stanowi aktualizację dokumentu na lata 2007-2010 z perspektywą na lata 2011-2014 (Uchwała Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr XXIV/468/08 z dnia 3 lipca 2008r.)
- Raport z wykonania Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2004-2005, Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2006 r.,
- Sprawozdanie z realizacji Planu gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2007-2008, Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2008 r.,
- Realizacja zadań i przedsięwzięć „Programu ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego 2010”, Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010 r.,
- Raporty o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego, Biblioteka Monitoringu Środowiska, WIOŚ Bydgoszcz, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009r.,
- Raport o stanie przyrody województwa kujawsko-pomorskiego, stan na dzień 30 kwietnia 2004 r., Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki, Wojewódzki Konserwator Przyrody; Bydgoszcz 2004,
- Przyroda Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki, Wojewódzki Konserwator Przyrody, Bydgoszcz, 2001 r.
- Województwo kujawsko-pomorskie. Obszary chronione. Mapa w skali 1:250 000, Wydział Ochrony Środowiska, Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki, Bydgoszcz 2001,
- Odnawialne źródła energii – zasoby i możliwości wykorzystania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu 2010,
- <http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000>,
- P. Indykiewicz, E. Krasicka-Korczyńska, Obszary Natura 2000 w województwie kujawsko-pomorskim, K-PODR w Minikowie, 2008,
- Szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego ustanowiony Decyzją nr 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w dniu 22 lipca 2002 r.,
- Program dla Wisły i jej dorzecza na lata 2000-2020 – projekt, Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku, 2003r.
- Monitoring i wybrane zagadnienia realizacji Programu Ochrony Środowiska z Planem Gospodarki Odpadami Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Urząd Marszałkowski w Toruniu, 2005 r.
- Dane i materiały Departamentu Środowiska i Geologii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu,
- Dane i materiały Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Bydgoszczy,
- Dane i materiały Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Bydgoszczy,
- Dane i materiały Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu,
- Ochrona środowiska w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2007-2009, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, 2011
- Głowaciński Z. (red.) 1992. Polska czerwona księga zwierząt. PWRiL; Warszawa.
- Rutkowski L. (red.) 1997. Czerwona lista roślin i zwierząt ginących i zagrożonych w regionie kujawsko-pomorskim. Acta Univ. Nic. Copern.; Biologia 53.
- Marszelewski W., Burak Sz., Solarczyk A., Jeziora województwa kujawsko-pomorskiego, Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki, Wydział Ochrony Środowiska, Bydgoszcz, 2000
- Generalny pomiar ruchu – 2010 rok, Transprojekt Warszawa
- Kleczkowski A.S., 1990, Mapa obszarów głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) w Polsce wymagających szczególnej ochrony, Instytut Hydrologii i Geologii Inż. AGH Kraków
- Kondracki J., 1980, Geografia fizyczna Polski, PWN Warszawa
- Bilans zasobów kopalni i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 2009r. PiG, Wa-wa 2010r.
- Atlas zasobów energii geotermalnej na Niżu Polskim, AGH, Kraków 1995,
- Ochrona Środowiska 2009, GUS Warszawa 2010,
- Ekspertyza dotycząca zasobów złóż kopalni województwa kujawsko-pomorskiego, Toruń 2002r.,

- Zasoby surowców naturalnych, zasady ich ochrony i możliwości wykorzystania dla rozwoju bydgosko-toruńskiego obszaru metropolitalnego, Toruń 2006 r.,
- Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1994 r.,
- Poradnik dotyczący gospodarki ściekowej w kontekście wykonania krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych, Krajowy zarząd Gospodarki Wodnej, Warszawa 2010.
- Koncepcja Gospodarowania Odpadami Komunalnymi, Przedsiębiorstwo Usługowe EPRO, Toruń listopad 2006 r.
- Poradnik – Wojewódzkie plany gospodarki Odpadami, Warszawa 2002,

ZAŁĄCZNIK NR 4

**WYKAZ PODMIOTÓW PROWADZĄCYCH
DZIAŁALNOŚĆ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO W ZAKRESIE
ZBIERANIA I TRANSPORTU ODPADÓW**

	Nazwa	Poczta	Miejscowość
1.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEROBU ZŁOMU METALI CENTROZŁOM WROCŁAW	WROCŁAW	
2.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLU SPRZĘTEM ROLNICZYM "AGROMA"	KUTNO	
3.	ZESPÓŁ SZKÓŁ ELEKTRONICZNYCH	BYDGOSZCZ	
4.	ZESPÓŁ SZKÓŁ SAMOCHODOWYCH	BYDGOSZCZ	
5.	SPECJALNY OŚRODEK SZKOLNO-WYCHOWAWCZY NR 3	BYDGOSZCZ	
6.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 20	BYDGOSZCZ	
7.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 37	BYDGOSZCZ	
8.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 41	BYDGOSZCZ	
9.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 46 IM. UNII EUROPEJSKIEJ	BYDGOSZCZ	
10.	I LO	BYDGOSZCZ	
11.	PRZEDSZKOLE NR 12	BYDGOSZCZ	
12.	PRZEDSZKOLE NR 18	BYDGOSZCZ	
13.	PRZEDSZKOLE NR 28	BYDGOSZCZ	
14.	PRZEDSZKOLE NR 34	BYDGOSZCZ	
15.	PRZEDSZKOLE NR 11	BYDGOSZCZ	
16.	VIII LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	BYDGOSZCZ	
17.	AVANS CENTRUM -ZACHÓD SP.ZO.O.	STARE MIASTO	
18.	WOJEWÓDZKI SZPITAL ZESPOLONY IM. L. RYDYGIERA W TORUNIU	TORUŃ	
19.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁU MEBLASKIEGO I BUDOWNICTWA OGÓLNEGO	POTULICE	
20.	SPÓŁDZIELNIA TRANSPORTU WIEJSKIEGO W BYDGOSZCZY	BIAŁE BŁOTA	LIPNIKI
21.	GMINNA SPÓŁDZIELNIA "SAMOPOMOC CHŁOPSKA"	KJEWÓ KRÓLEWSKIE	
22.	GMINNA SPÓŁDZIELNIA "SAMOPOMOC CHŁOPSKA"	KOWALEWÓ POMORSKIE	
23.	GMINNA SPÓŁDZIELNIA "SAMOPOMOC CHŁOPSKA"	SOŚNO	
24.	SPÓŁDZIELNIA "SOLIDARNOŚĆ"	GRUDZIĄDZ	
25.	SPÓŁDZIELNIA ROLNICZO-HANDLOWA " LESZEK"	GAŚAWA	
26.	SPÓŁDZIELNIA "VAMBRESIA"	WĄBRZEŻNO	
27.	"TUCHMET" SPÓŁDZIELNIA INWALIDÓW BRANŻY METALOWEJ	TUCHOŁA	
28.	SPÓŁDZIELNIA KÓLEK ROLNICZYCH	ROGÓZNO	
29.	SPÓŁDZIELCZE GOSPODARSTWO ROLNE	CHALIN	
30.	ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA	OSIE	
31.	ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA	SADKI	
32.	RSM JEDNOŚĆ	BYDGOSZCZ	
33.	SPÓŁDZIELNIA MIESZKANIOWA LOKATORSKO-WŁASNOŚCIOWA	TUCHOŁA	
34.	URZĄD MIEJSKI W STRZELNIE	STRZELNO	
35.	URZĄD MIEJSKI W ŁABISZYNIE	ŁABISZYN	
36.	URZĄD GMINY JEZIORA WIELKIE	JEZIORA WIELKIE	
37.	URZĄD GMINY LNIANO	LNIANO	
38.	SPÓŁDZIELNIA KÓLEK ROLNICZYCH KRUSZWICA	KRUSZWICA	
39.	URZĄD MIASTA BYDGOSZCZY	BYDGOSZCZ	
40.	SPÓŁDZIELNIA USŁUG WIELOBRANŻOWYCH	DOBRZYCIN	
41.	PRZEDSZKOLE NR 59	BYDGOSZCZ	
42.	PRZEDSZKOLE NR 61	BYDGOSZCZ	
43.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 14	BYDGOSZCZ	
44.	PRZEDSZKOLE NR 66	BYDGOSZCZ	
45.	HANDLOWO - WYTWÓRCZA SPÓŁDZIELNIA PRACY "ZŁOMEKS"	TORUŃ	

46.	GOSPODARSTWO POMOCNICZE KUJAWSKO-POMORSKIEJ WOJEWÓDZKIEJ KOMENDY OHP	GRUDZIĄDZ	
47.	PRZEDSZKOLE NR 70	BYDGOSZCZ	
48.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 9	BYDGOSZCZ	
49.	MEWAT Sp. z o.o.	BYDGOSZCZ	
50.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "R-R" Sp z o.o.	BYDGOSZCZ	
51.	INFOCOMP	TORUŃ	
52.	PENTIMA SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
53.	ARCUS S.A.	WARSZAWA	
54.	HAGE POLSKA SP.ZO.O.	OSIELSKO	
55.	STENA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
56.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ I MIESZKANIOWEJ W STRZELNO	STRZELNO	
57.	KONICA MINOLTA BUSINESS SOLUTIONS POLSKA SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
58.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "UNI - TECH" JÓZEF SARNECKI	BYDGOSZCZ	
59.	"Wilking" Sp. z o.o.	BYDGOSZCZ	
60.	FH TRANS-ROL-GUM MARCIN DAROŃ	MROČZA	BIAŁOWIEŻA 26
61.	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 65	BYDGOSZCZ	
62.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "MAJKA" ZDZISŁAW MAJEWSKI	BYDGOSZCZ	
63.	A.G.P.TRANS ANDRZEJ PAMUŁA, GRAŻYNA LEWANDOWSKA-PAMULE	ŚWIECIE	
64.	APTEKA "POD KRZYZEM" OŚMIAŁOWSCY SP.J.	INOWROCLAW	
65.	PW "RED-WIT" ROMUALD WITKOWSKI	SICIENKO	
66.	NATURAL CHEMICAL PRODUCTS SP.ZO.O	BYDGOSZCZ	
67.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE "KAMIONKA" SP. Z O.O.	GOSTYCYN	
68.	SKLEP OGRODNICZOCHEMICZNY STANISŁAW GRZELKA	TUCHOLA	
69.	"CENTROWET" SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
70.	JAVI - TRANS SP. Z. O.O.	NAKŁO N/NOTECIĄ	
71.	PRZEDSIĘBIORSTWO HNADLOWO-USŁUGOWE KRAFT HENRYK ŁOBOCKI	ŚWIECIE	
72.	USŁUGI TRANSPORTOWE HANDEL I GASTRONOMIA LUDWIK GLAZIK	ŚWIECIE	
73.	TRANSPORT CIĘŻAROWY TOMASZ URBAŃSKI	WŁOCŁAWEK	
74.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE "LARION" L.T.D." SP. Z O.O.	KATOWICE	
75.	PHU "DIANA" SP.J.	KONIN	
76.	BAZI HANDEL USŁUGI K.SADOWSKI, W. SZYMŃSKI SP.J.	OLSZTYNEK	
77.	KONTENER METAL SYSTEM DARIUSZ KOWALCZYK	GNIEZNO	
78.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "DIADA" S.J. MARIOLA i EDWARD SIKORA	CHELMNO	
79.	SPÓLDZIELNIA PRACY HANDLOWO-USŁUGOWA "OFERTA"	TORUŃ	
80.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWE "MAVILEX" MAŁGORZATA LUBERA	WĄBRZEŻNO	
81.	NOVA TRADING S.A.	TORUŃ	
82.	GMINNE SKŁADOWISKO ODPADÓW KOMUNALNYCH W BIAŁKOWIE	GOLUB-DOBRZYŃ	BIAŁKOWO
83.	FIRMA HANDLOWO - PRODUKCYJNO - USŁUGOWA JADOR	CHELMNO	
84.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRYWATNE UNITOR S.C. WANDA I PAWEŁ POLAK	TORUŃ	
85.	STEX JANISZEWSKY SPÓŁKA JAWNA	ŁYSOMICE	WYTRĘBOWICE
86.	APTEKA "POD LWEM-MICHAŁOWSKA" B.S.PAWŁOWSCY SP.JAWNA	BRODNICA	
87.	NEPTUN SP. Z O.O	TORUŃ	
88.	MIEJSKI ZAKŁAD KOMUNIKACJI W TORUNIU	TORUŃ	

89.	TORCHIP MAREK GURTKOWSKI	TORUŃ	
90.	FIRMA SKOWROŃSKI MARIAN SKOWROŃSKI	LUBICZ	MŁYNIEC PIERWSZY
91.	FOTO-BREK MARIAN BARCZ	BRODNICA	
92.	FIRMA "BEHRENDT"	BRODNICA	
93.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO USŁUGOWO PRODUKCYJNE "MAROKON" HANNA OKOŃSKA, ROMAN OKOŃSKI S.J.	TORUŃ	
94.	P.P.U.H. "ZOFIA" MAREK ZIELIŃSKI	WŁOCŁAWEK	
95.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO-HANDLOWY MAREK GAWROŃSKI	RYPIN	
96.	JERZY BARWIŃSKI "PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO- HANDLOWE"	RYPIN	
97.	ELMEHURT SP.J. L.KISIELEWSKI, E.SIERACZKIEWICZ, T.SZYBIENIECKI	WŁOCŁAWEK	
98.	PRZEDSIĘBIORSTWO "MIR" "SKLEP OGRODNICZY" RYSZARD DĄBROWSKI	WŁOCŁAWEK	
99.	R.P.S.H.-ROLMAT SP.JAWNA	FABIANKI	SZPETAL GÓRNY
100.	PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE BUDIZOL	WŁOCŁAWEK	
101.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BOLESŁAW TRĄD	WŁOCŁAWEK	
102.	POŁO PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE JERZY KŁOS	CIECHOCINEK	
103.	INPROL SP.ZO.O.	FABIANKI	CHELMICA DUŻA 258/47
104.	PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANO-INSTALACYJNE REMBUD SP.ZO.O.		
105.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO-HANDLOWY "ROLMET" WOJCIECH CIECHURSKI	WŁOCŁAWEK	
106.	PTS ROMAK SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
107.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-USŁUGOWE "AGORA" SP.ZO.O.	INOWROCŁAW	
108.	PHU MIROŚLAW WOJTASIŃSKI	ŚWIECIE	
109.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO - HANDLOWE "SANITRANS" RYSZARD WOLSKI	BIAŁE BŁOTA	
110.	TRANSPORT CIĘŻAROWY MAREK DYBOWSKI	TORUŃ	
111.	ZAKŁAD ZAOPATRZENIA ROLNICTWA "AGRO-CHEM"	RADZIEJÓW	CZOŁÓWEK 5
112.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWE "ANRO" Sp. z o.o.	WARSZAWA	
113.	SPIRIDON ANTZOULATOS "ELPLAST" PRODUKCJA - HANDEL - USŁUGI	BRZOZA	CHMIELNIKI
114.	"AUCHAN POLSKA" SP. Z O.O.	PIASECZNO	
115.	EURO - NET Sp. z o.o.	WARSZAWA	
116.	LAFARGE KRUSZYWA I BETON SP. Z O.O.	WARSZAWA	
117.	PROVIMI-ROLIMPEX S.A. WYTWÓRNIA PASZ W ŚWIECIU	WARSZAWA	
118.	HARA, CEMENT, BETON	MAŁOGOSZCZ	
119.	PTK CENTERTEL SP.ZO.O.	TORUŃ	
120.	LEROY MERLIN POLSKA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
121.	PLUS DISCOUNT SP.ZO.O.	POZNAŃ	
122.	CASTORAMA POLSKA Sp. z o.o.	WARSZAWA	
123.	SUPERHOBBY DOM I OGRÓD SP. Z O.O.	WARSZAWA	
124.	ONNINEN SP.ZO.O.	WARSZAWA	
125.	TESCO POLSKA SP. Z O.O.	KRAKÓW	
126.	POLKOMTEL S.A.	WARSZAWA	
127.	POLSKA TELEFONIA CYFROWA Sp. z o.o.	WARSZAWA	
128.	SUPERHOBBY MARKET BUDOWLANY SP. Z O.O.	WARSZAWA	
129.	EMPiK Sp. z o.o.	WARSZAWA	
130.	GEANT POLSKA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
131.	STO-ISPO SP. Z O.O.	WARSZAWA	
132.	MC DONALD'S POLSKA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
133.	TELEKOMUNIKACJA POLSKA S.A.	WARSZAWA	

134.	TELEKOMUNIKACJA POLSKA S.A. PION ADMINISTRACJI OBSZAR W BYDGOSZCZY	BYDGOSZCZ	
135.	STATOIL POLSKA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
136.	METRO GROUP ASSENT MANAGEMENT POLSKA SP.ZO.O.	WARSZAWA	
137.	DALGETY AGRA POLSKA SP. Z O.O.	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
138.	KAREN S.A.	WARSZAWA	
139.	MAKRO CASH AND CARRY POLSKA S.A.	WARSZAWA	
140.	"REAL SP. Z O.O. I SPÓŁKA" SPÓŁKA KOMANDYTOWA	WARSZAWA	
141.	INTER CARS S.A.	WARSZAWA	
142.	FARMA SP.ZO.O.	TORUŃ	
143.	BIS MainServ Sp.zo.o.	WARSZAWA	
144.	ABA - SERVICE Sp. z o.o	GRODZISK MAZOWIECKI	ŻUKÓW
145.	RAMID MIROSŁAW DEC	WARSZAWA	
146.	STOWARZYSZENIE "NIEPEŁNOSPRAWNI DLA ŚRODOWISKA EKON"	OTRĘBUSY	
147.	"ZŁOMTRADE" SP. Z O.O.	WARSZAWA	
148.	POLIFARM SP.ZO.O.	WARSZAWA	
149.	TSC SP. Z O.O.	WARSZAWA	
150.	SMYK SP.ZO.O.	TORUŃ	
151.	RYWAL - RHC Sp. z o.o.	WARSZAWA	
152.	STENA Sp. z o.o.	WARSZAWA	
153.	FARMACJA KOLEJOWA SP.ZO.O.	WARSZAWA	
154.	ALCHEM GRUPA SP. ZO.O.	TORUŃ	
155.	GRUDZIĄDZKIE CENTRUM CARITAS IM.BŁOGOSŁAWIONEJ JUTY	GRUDZIĄDZ	
156.	RZYM-KATOL.PARAFIA p.w.WNIEB.N.M.P	LIPNO	
157.	RZYMSKO KATOLICKA PARAFIA ŚW. BARBARY	CHROSTKOWO	
158.	PARAFIA RZYMSKO-KATOLICKA P.W. M.B.CZĘSTOCHOWSKIEJ	LIPNO	BRZEŻNO
159.	ZAKŁAD USŁUG MIEJSKICH SP.ZO.O.	CHELMNO	
160.	ROMICO ROMUALD HAŁABUDA	ŻYWIEC	
161.	CARREFOUR POLSKA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
162.	FIRMA USŁUGOWO HANDLOWA NOREMI	GRUDZIĄDZ	
163.	KTADEX TERESA I TADEUSZ KRULIKOWSCY	BYDGOSZCZ	
164.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWE "TRANSBUD-BIELAWY" W BIELAWACH	PIECHCIN	BIELAWY
165.	URZĄD GMINY ŚWIEKATOWO	ŚWIEKATOWO	
166.	ROLNIK JAN KLONECKI	ŚWIECIE	
167.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-PRODUKCYJNE "REMDROG" SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
168.	PPU INTER-TECH SP. ZO.O.	BYDGOSZCZ	
169.	FIRMA " OSIŃSKI" JACEK OSIŃSKI	NAKŁO NAD NOTECIĄ	PATEREK
170.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "KOCIEWIE" S.C.	WIĄŻ	
171.	PRZEDSIĘBIORSTWO ELEKTRYFIKACJI "ELTOR" Sp. z o.o.	BYDGOSZCZ	
172.	TRANSPORT CIĘŻAROWY JERZY BŁĘDZIŃSKI	SĘPÓLNO KRAJEŃSKI	
173.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ W MOGILNIE	MOGILNO	MOGILNO
174.	P.P.H.U."HURT-TRANS-KAWIKO" WŁADYSŁAW SZYLING	WIĘCIBORK	
175.	INOWROCLAWSKIE ZAKŁADY CHEMICZNE SODA MĄTWY S.A.	INOWROCLAW	
176.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE BUZAŁA EDMUND	PAKOŚĆ	RADŁOWO
177.	TADEUSZ SZCZEPAŃSKI ROBOTY ZIEMNE, BUDOWLANE I DROGOWE	SOLEC KUJAWSKI	
178.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-USŁUGOWE "WODBAR" SP. Z O.O.		BARCIN
179.	GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY-ŻOŁĘDOWO	OSIELSKO	ŻOŁĘDOWO

180.	PW ROZA ROMAN SOBIECHOWSKI		
181.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE COMTEL S.C.KRZYSZTOF DYGASIEWICZ, WOJCIECH ZYGADŁO	BYDGOSZCZ	
182.	WIECZROL CZESŁAW WIERCIGROCH	KRUSZWICA	
183.	FIRMA TRANSPORTOWO-BUDOWLANA "TRANSAND" JERZY GOTOWSKI	DOBRCZ	NEKLA 3A
184.	USŁUGI TRANSPORTOWE-HANDEL-BUDOWNICTWO WOJCIECH TYLKA	DĄBROWA BISKUPIA	WONORZE
185.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO-SPEDYCYJNE "TRANSCHEM" SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
186.	LOCUM S.A. ODDZIAŁ W BYDGOSZCZY	BYDGOSZCZ	
187.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "AGRO-PEST" SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
188.	P.P.H. "JAZEN" SP. Z O.O.	TORUŃ	
189.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-PRODUKCYJNE "MAXI" S.C. B.J.RUCIŃSCY	BYDGOSZCZ	
190.	PP-HiU "AGAVIS" S.A.	BYDGOSZCZ	
191.	PHU "CZER-TRANS"-CZERWONKA JÓZEF	PAKOŚĆ	RYBITWY 49
192.	TRANSPORT CIAŁOZAROWY NR 1 HENRYK EHLERT	ŚLIWICE	
193.	PHU "ZŁOMPOL" S.C. IWONA, WIESŁAW JAROSZ S.C.	BYDGOSZCZ	
194.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "INTERDAN" DANUTA DOMEK	GNIEWKOWO	WIERZBICZANY
195.	PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE W KRUSZWICY SP. Z O.O.	KRUSZWICA	
196.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO USŁUGOWO HANDLOWY "ADL"	INOWROCŁAW	
197.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO-USŁUGOWO-HANDLOWE RADZIKOWSKI	JANIKOWO	
198.	TRANSPORT CIĘŻAROWY S.C. EWA, BOGDAN, JUSTYNA LETKIEWICZ	ŚWIECIE	WIĄG
199.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE "EDEL"	PAKOŚĆ	RYBITWY 14
200.	PUBLICZNY TRANSPORT CIĘŻAROWY ANDREZJ CHUDZIŃSKI	ŚWIECIE	SULNÓWKO 44
201.	HURTOWNIA ARTYKUŁÓW ELEKTRYCZNYCH	INOWROCŁAW	
202.	PUBLICZNY TRANSPORT CIĘŻAROWY CZARNOWSKI BOGDAN	BYDGOSZCZ	
203.	PPUH KRZYSZTOF DAROŃ	MROCZA	
204.	SKŁADOWISKO ODPADÓW KOMUNALNYCH W WAWRZYŃKACH	ŻNIN	WAWRZYKI
205.	USŁUGI TRANSPORTOWE GRUGEL FRANCISZEK	MAŁE GACNO	ZDROJE 90
206.	SKLEP MOTORYZACYJNO-METALOWY PAWEŁ GAPIŃSKI	JANIKOWO	
207.	FIRMA HANDLOWO-TRANSPORTOWA-MARIAN BUZAŁA	PAKOŚĆ	RADŁOWO 69
208.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG ROLNICZYCH TECHROL PIOTR BASIŃSKI	GNIEWKOWO	SZADŁOWICE 18 B
209.	FIRMA "INSTALPAK" S.C. JÓZEF I STANISŁAW SIEMBAB	PAKOŚĆ	
210.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BUKOWSCY SP.ZO.O.	MOGILNO	WIECANOWO
211.	JAN STACHOWICZ "SPEC-TRANS"	OSIELSKO	ŻOŁĘDOWO
212.	TRANSPORT CIĘŻAROWY JÓZEF MOMOT	INOWROCŁAW	
213.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "WIOL-DAW" KOZŁOWSKI KAZIMIERZ	INOWROCŁAW	
214.	FIRMA OGÓLNOBUDOWLANA MIECZYŚLAW SZULCZYŃSKI	TUCHOLA	
215.	"MD - PROECO" SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
216.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "MICROS" JÓZEF LIPIŃSKI	BYDGOSZCZ	
217.	PHU ARRAS ADAM ROSA	BYDGOSZCZ	
218.	FIRMA WIELOBRANŻOWA "EXPRESS"	INOWROCŁAW	
219.	JAN DZIK	BYDGOSZCZ	
220.	ZUHP EKO-INSTAL, ROMAN CHABOWSKI,GRZEGORZ ŚMIGIELSKI S.J.	TORUŃ	
221.	TRANSPORT DROGOWY - DARIUSZ PIOTROWSKI	BIAŁE BŁOTA	
222.	PHU RAD-MET JĘDRASIK ZENON	INOWROCŁAW	
223.	JAWAL&M J.DEBA. R.Z.MURAWIEC SP.J.	MROCZA	

224.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "TRANS-TRUK" ZBIGNIEW TOBOLSKI	LNIAŃ	
225.	SKUP I SPRZEDAŻ NASION, ŚRODKÓW OCHRONY ROŚLIN ORAZ ARYTKUŁÓW PRZEMYSŁOWYCH ZENON KUCHARSKI	SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE	
226.	ZAKŁAD MECHANICZNO USŁUGOWO HANDLOWY "ROLTRANS" ROMAN WIERCIGROCH	KRUSZWICA	SUKOWY
227.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "EGB" GRZEGORZ BANACH	BYDGOSZCZ	
228.	P.P.H.U. RYCHTER STEFAN	JANIKOWO	LUDZISKO 80
229.	MULTIKOP SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
230.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ W MROCZY	MROCZA	
231.	USŁUGI TRANSPORTOWE TOMASZ CIESIELSKI	BYDGOSZCZ	
232.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-TRANSPORTOWE POLTRANS ROBERT STACHOWICZ	BIAŁE BŁOTA	
233.	POMORSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "PAWED"	BYDGOSZCZ	
234.	TRANSCLEAN Sp. z o.o.	BYDGOSZCZ	
235.	PPH MATMAR-COMINDEX SP. Z O.O.	INOWROCŁAW	
236.	TRANSPORT CIĘŻAROWY AUTO-TRANS BRONISŁAW ZABŁOCKI	BARCIN	
237.	TADEUSZ SKRZYPEK	BYDGOSZCZ	
238.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE ROMAN BISKUP	BYDGOSZCZ	
239.	SYLWESTRUK ROMAN	INOWROCŁAW	
240.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "SKALMET" MIROŚLAW GRABOWSKI	JANIKOWO	
241.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "PLAST - MAR" MAREK MARGIELEWSKI	INOWROCŁAW	JACEWO
242.	ESP-H2O SPZ.O.O.	BYDGOSZCZ	
243.	RUNOWO-ROLA SP. Z O.O.	RUNOWO KRAJEŃSKIE	
244.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ROMAN KROCZYK	ŻNIN	
245.	R.PRACZ,M.PRACZ,D.PRACZ PHU DAWEX S.C.	BYDGOSZCZ	
246.	"WOKAM" S.C.TRANSPORT HANDEL KAROL BANASIAK WOJCIECH BRZEZIŃSKI	DĄBROWA	SŁABOSZEWKO
247.	PPHU "SKŁAD-METAL" JOLANTA ŚWIĄTEK, GRZEGORZ BAŁAŻYK SP.J.	BIAŁE BŁOTA	ZIELONKA 101
248.	"ZACH - SERVICE" S.J. ALICJA ZAJĄC, SŁAWOMIR WESOŁOWSKI	BYDGOSZCZ	
249.	PGE GÓRNICCTWO I ENERGETYKA KONWENCJONALNA S.A.	BYDGOSZCZ	
250.	ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH W ŚLIWICACH	ŚLIWICE	
251.	ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY STOPIŃSKI RYSZARD	STRZELNO	
252.	PRZESIEBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "INSPOL"	ŁABISZYN	
253.	P.P.H.U. I OBROTU SUROWCAMI WTÓRNYMI "KARMIL" KRZYSZTOF GRZEGORCZYK, BOGDAN KOWALSKI S.J.	INOWROCŁAW	
254.	USŁUGI TRANSPORTOWE MARIA EHLERT	SLIWICE	
255.	EWROMAL ROMAN MALESA	BYDGOSZCZ	
256.	PUBLICZNY TRANSPORT SAMOCHODOWY	INOWROCŁAW	RADOJEWICE 3
257.	ZARZĄD DRÓG MIEJSKICH I KOMUNIKACJI PUBLICZNEJ W BYDGOSZCZY	BYDGOSZCZ	
258.	EKO-RECYKLING "ŁUCTRANS" ŁUCJA SAWOSZ	KORONOWO	
259.	GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY INOWROCŁAW Z SIEDZIBĄ W KRUŚLIWCU	INOWROCŁAW	KRUŚLIWIEC 12
260.	REMONDIS BYDGOSZCZ SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
261.	GCB METAL - PRODUKT Sp. z o.o.	BYDGOSZCZ	
262.	EL-TEL-SAT ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY PIOTR JOPEK	NOWE	
263.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO USŁUGOWO HANDLOWE "HUBERT ZIELIŃSKI"	MROCZA	
264.	VAUPE SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
265.	DOMAR-BYDGOSZCZ S.A. Z.P.CHR.	TORUŃ	
266.	SAMOCHODOWY TRANSPORT CIĘŻAROWY SPRZEDAŻ HURTOWA ART.BUDOWLANO-PRZEMYSŁOWE WRÓBEL JANUSZ	MOGILNO	WIECANOWO 4

267.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE AGROTECH SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
268.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "PROHANET"HANNA BAUMGART	DOBRCZ	WUDZYNEK
269.	ZAKŁAD PRODUKCJI MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH PROMAX SP. Z O.O.	PAKOŚĆ	GLEBNIA 25
270.	FH FLORAX K.GIERACH	BYDGOSZCZ	
271.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "WTÓR - POL" ANDRZEJ TOBOLSKI, MACIEJ CHMIELEWSKI S.J.	BRZOZA	
272.	PRZEDSIĘBIORSTWO NASIENNE "ROLNAS" SP. Z O. O. W BYDGOSZCZY	BYDGOSZCZ	BYDGOSZCZ
273.	ZBYCH-POL&MOBET SP.ZO.O.	MOGILNO	
274.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "AUTO-COMPLEX" ANDRZEJ LEWANDOWSKI	GNIEWKOWO	WIELOWIEŚ 89
275.	TRANSPORT CIĘŻAROWY KRZYSZTOF BAUMGART	ŚWIEKATOWO	
276.	ZAKŁAD WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI SP. Z O.O. W ŚWIECIU	ŚWIECIE	
277.	TRANSPORT CIĘŻAROWY, STANISŁAW RENK	TUCHOLA	
278.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "INTER-TRANS-SPED" ZYGFRYD GACKOWSKI	LNIANO	BŁĄDZIM 88A
279.	TARNSPORT SAMOCHODOWY-CIĘŻAROWY JACEK GOGOLA	ŚWIEKATOWO	MAŁE ŁĄKIE
280.	TRANSPORT CIĘŻAROWY JUREK SOSNOWSKI	BYDGOSZCZ	
281.	P.W.ELEKTRONIX S.C. J.WIERTLEWSKI-Z.JABŁOŃSKI	KORONOWO	
282.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ZBIGNIEW SOSNOWSKI	BYDGOSZCZ	
283.	SKUP METALI KOLOROWYCH,JAN STEFAŃSKI	KRUSZWICA	
284.	LOGON S.A.	BYDGOSZCZ	
285.	TRANSPORT CIĘŻAROWY AS-BUZAŁA STANISŁAW	PAKOŚĆ	
286.	SKLEP "DOMUS"	ŻNIN	
287.	TRANSPORT CIĘŻAROWY PIOTR SURDYK	INOWROCLAW	
288.	PRACE ZIEMNE-HEMAR,H.LEDZIŃSKI	ŚWIECIE	
289.	INHATEX SP. Z O.O.	INOWROCLAW	
290.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "TRANS - MOT" JAN SKOTARCZAK	BYDGOSZCZ	
291.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ ŻŁOTNIKI KUJAWSKIE	ŻŁOTNIKI KUJAWSKIE	
292.	MIEJSKIE WODOCIĄGI I KANALIZACJA SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
293.	EDWARD CHMARA, STACJA DEMONTAZU POJAZDÓW	CEKCYN	
294.	ZAKŁAD USŁUGOWY "REMTECH" ADAM KALKA	NAKŁO NAD NOTECIĄ	
295.	WIELOBRANŻOWA FIRMA HANDLOWA ANETA WALDEMAR KASPRZAK	BYDGOSZCZ	
296.	HENRYK SZKLANNY NAPRAWA SPRZĘTU SAMOCHODOWEGO KRAJOWY I MIĘDZYNARODOWY TRANSPORT DROGOWY	JEŻEWO	TOMASZEWSKIE POLE
297.	PUNKT SPRZEDAŻY MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH I OPAŁU WITOLD DĄBROWSKI	TUCHOLA	
298.	TRANSPORT CIĘŻAROWY NR 1 EDMUND PAŁUBICKI	LEGBĄD	
299.	STANISŁAW MACIEJKO ZAKŁAD MURARSKO-MALARSKI	NOWE	KOŃCZYCE 24
300.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA GRZEGORZ BUJEWSKI	ŁABISZYN	
301.	"ABIGAIL" USŁUGI KOMUNALNE EUGENIUSZ TREICHEL	ŚWIECIE	
302.	TRANSPORT DOSTAWCZY JANYSZ RÓŻYCKI	DOBRZYCIM	
303.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "TRANS - SUR" S.C. DARIUSZ I EWA RYSZEWSKY	JANIKOWO	KOŁUDA MAŁA
304.	PHU "TOREX"	INOWROCLAW	JACEWO 120
305.	J.H.S. STASIKOWSKI	KRUSZWICA	PIECKI 14
306.	IWONA OCIEPKA,ZAKŁAD USŁUGOWO - HANDLOWY W BORÓWNIE	DOBRCZ	BORÓWNO
307.	PH ANMAR	JANIKOWO	
308.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "IN - TOR" S.C. M. KRYSIŃSKI, E. LESSMANN, J. BARTKOWIAK, M. ŻURAWSKI	INOWROCLAW	
309.	PW "RAWPOL" WŁODZIMIERZ RÓŻEWICKI	BIAŁE BŁOTA	

310.	DANKAN SP. Z O.O.	INOWROCLAW	
311.	BOGDAN FELCZAK DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA	BYDGOSZCZ	
312.	SKLEP AGD I RTV USŁUGI TRANSPORTOWE M.STYPA	WIĘCBORK	
313.	SPRZEDAŻ-NAPRAWA SPRZĘTU RTV BOGUSŁAW RYTLEWSKI	WARLUBIE	
314.	"TRANSPORT CIĘŻAROWY SKUP-SPRZEDAŻ ZŁOMU" GRZEGORZ GRABOWSKI	DĄBROWA	
315.	PH "AGROCHEM" S.C. Z.MUSIAŁEK, M.MAJCHRZAK	KCYNIA	
316.	ADMINISTRACJA ZASOBÓW KOMUNALNYCH W WIĘCBORKU	WIĘCBORK	
317.	ARTOM BIS SP.J.	BYDGOSZCZ	
318.	PHU "HUMAJ"EDWARD HUMAJ	JANIKOWO	BALICE 17
319.	USŁUGI TRANSPORTOWE PEŁKA KRZYSZTOF	SICIENKO	OSÓWIEC 40
320.	KAMA WOJCIECH BALEWSKI	ŚWIECIE	
321.	PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE SANIKONT	INOWROCLAW	
322.	PRZESIEBIORSTWO HANDLU SPRZĘTEM ROLNICZYM "AGROMA" SP. ZO.O.	SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE	
323.	USŁUGI TRANSPORTOWO-ASENIZACYJNE MOLKENTIN KRZYSZTOF	LNIAO	
324.	PUHP "TOMEX STAL" SZCZEPAN SUTOR	STRZELNO	SŁAWKOWO DOLNE 33
325.	PPHU "ART-KOR"ARKADIUSZ DUDZIAK	BYDGOSZCZ	
326.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "KUJAWY-TRANS" SIRKO WIESŁAW	JANIKOWO	
327.	HANDEL I USŁUGI TRANSPORTOWE	INOWROCLAW	
328.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE TODO	KRUSZWICA	JANOWICE 20/3
329.	USŁUGI KOMUNALNE "CZARSYN" S.C. SYLWESTER CZARNECKI, MARCIN CZARNECKI, MAGDALENA DĄBROWSKA	INOWROCLAW	
330.	EKO-TECH PAWEŁ LEBIODA	BYDGOSZCZ	
331.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "BESTEL" SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
332.	TRANSPORT-SPEDYCJA-USŁUGI M&J "JANPOL"MAŁGORZATA PIPEREK	BUKOWIEC	
333.	SPÓŁKA WODNA "KAPUŚCISKA" OCZYSZCZALNIA ŚCIEKÓW KAPUŚCISKA	BYDGOSZCZ	
334.	CARICO KRZYSZTOF ROSIŃSKI	SZUBIN	
335.	ALCHEM DARIUSZ IGIELSKI, PAWEŁ CHLEWICKI S.J.	ŚWIECIE	
336.	P.H.U. TRANSPORT CIĘŻAROWY EWA NOWOGÓRSKA	KORONOWO	
337.	ZAKŁAD KOMUNALNY W SICIENKU	SICIENKO	
338.	RTM PLUS	BYDGOSZCZ	
339.	NIEPUBLICZNE PRZEDSZKOLE PUCHATEK	BYDGOSZCZ	
340.	ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH SP. Z O.O.	ŚWIECIE	
341.	USŁUGI TRANSPORTOWE-LEWANDOWSKI ROBERT	PAKOŚĆ	RADŁOWO 42
342.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNE "KAUSA" ANDRZEJ KAUSA, DARIUSZ KAUSA	BRZOZA	
343.	AKTYWA SP. Z O.O	BYDGOSZCZ	
344.	CORDES POLEN SP. Z O.O.	MOGILNO	
345.	ZAKŁAD USŁUGOWO - HANDLOWY ROBERT JELIŃSKI	BYDGOSZCZ	
346.	"BOLMAR" P.P.H.U. MAREK BOLIŃSKI	TUCHOLA	
347.	ŻEGLUGA BYDGOSKA S.A.	BYDGOSZCZ	
348.	WULMAREX MARIUSZ DOMEK	BIAŁE BŁOTA	
349.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ESPADE"	JANIKOWO	
350.	USŁUGI TRANSPORTOWE ANDRZEJ MARCINIAK	KRUSZWICA	
351.	TRANSPORT CIĘŻAROWY CZESŁAW RUDYK	BYDGOSZCZ	
352.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG ELEKTROENERGETYCZNYCH BYDGOSZCZ S.A.	BYDGOSZCZ	
353.	PIOTR KĘSIK	BYDGOSZCZ	
354.	P.W. VERAX T.F.K.J RZEMIENIEWSKY	INOWROCLAW	
355.	TRANSPORT CIĘŻAROWY IRENEUSZ DOLIGALSKI	ŚWIECIE	
356.	CAR EXPERT SERWIS DANIEL CISZEWSKI	BYDGOSZCZ	

357.	TRANSPORT CIĘŻAROWY JÓZEF MRÓWCZYŃSKI	GĄSAWA	CHOMIĄŻA SZL33
358.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE "AGRO-TRANS"	PIECHCIN	ZALESIE BARCINSKIE 7
359.	P.P.H.U. "TECHROL"	LNIANO	BŁĄDZIM 44
360.	BIO S.C. P.W.G.D.C BILSCY	BYDGOSZCZ	
361.	PHU MARZENA PERLAK	NAKŁO NAD NOTECIĄ	
362.	CENTRUM OGRODNICZE "KALINA" MAGDALENA MYLCAREK	NAKŁO	
363.	"SZOP" S.C. ANDRZEJ BRONCZAK, PIOTR BRONCZAK, WALDEMAR WOLNIEWICZ	INOWROCLAW	
364.	PRACOWNIA RENTGENODIAGNOSTYKI KRZYSZTOF LEWANDOWSKI	INOWROCLAW	
365.	FIRMA TRANSPORTOWA TADEUSZA MALICKIEGO	BYDGOSZCZ	
366.	USŁUGI TRANSPORTOWE ARTUR SAKŁAWSKI	ŚWIECIE	
367.	TRANSPORT CIĘŻAROWY PODKAŃSKI ARTUR	ŚWIECIE	
368.	USŁUGI TRANSPORTOWE BOGDAN MANIKOWSKI	DRZYCIM	
369.	SKORBUD ZYGMUNT SKORUPIŃSKI	BYDGOSZCZ	
370.	PHU "ELEKTRYK"	KRAKÓW	
371.	TRANSPOL KOPALNIA KRUSZYWA	INOWROCLAW	ŁOJEWO 70
372.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "SUR - WTÓR" MAREK RAJCA	INOWROCLAW	KŁOPOT 41
373.	EL-BIS SP.J.	KORONOWO	
374.	USŁUGI TRANSPORTOWE KRZYSZTOF SZKARAPATA	KORONOWO	
375.	ZAKŁAD USŁUGOWO - HANDLOWY "BIMAT" MATEUSZ BINIENDA	SICIENKO	KRUSZYN 94
376.	P.H.U. SEROCKI JERZY SEROCKI	DĄBROWA CHEŁMIŃSKA	GZIN 10
377.	FIRMA TRANSPORTOWO-HANDLOWA " MARTINEX" MARIUSZ NOWAK	ŁABISZYN	
378.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O	WIĘCBORK	
379.	USŁUGI TRANSPORTOWE JAN KAPICA	ŚWIECIE	
380.	P.W."KALMET" PIOTR KALINOWSKI	GNIEWKOWO	
381.	SKUP I SPRZEDAŻ METALI NIEŻELAZNYCH I ŻELAZNYCH	INOWROCLAW	
382.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE, MARIUSZ STEFFAN	OSIE	
383.	USŁUGI TRANSPORTOWE WIESŁAW WALCZAK	ŚWIECIE	
384.	SKLEP WIELOBRANŻOWY "OGRODNIK" MAŁGORZATA FURTAK-RATAJCZAK	MOGILNO	
385.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O. W SĘPÓLNIE KRAJEŃSKIM	SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE	
386.	ZAKŁAD ŚLUSARSKI " TOM-LECH"HANDEL WIELOBRANŻOWY, EKSPORT-IMPORT, GÓRALSKI TOMASZ&WEGNEROWSKI LESZEK	INOWROCLAW 2	MARCINKOWO 2
387.	FHU NATURA MAREK MICHAŁOWSKI	BYDGOSZCZ	
388.	FIRMA HANDLOWA "FENI" SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
389.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ZIELONKA" CYPRIAN BAŁAŻYK	BIAŁE BŁOTA	ZIELONKA 79 A
390.	MARMA ARTUR PERZYŃSKI,MACIEJ PERZYŃSKI, MAREK PERZYŃSKI	MOGILNO	
391.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG MIEJSKICH SP. Z O.O.	NOWE	
392.	P.H.U. "TRANS-MAR"	INOWROCLAW	
393.	MET - WTÓR - G.E. SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH EUGENIUSZ GÓRSKI	TUCHOLA	
394.	KACPURA-OPONY TIR, MICHAŁ KACPURA	ŚWIECIE	
395.	USŁUGI TRANSPORTOWE DARIUSZ OSOWICKI	BUKOWIEC	WYBUDOWANIE
396.	"SAB-MAR" FIRMA WIELOBRANŻOWA MARIUSZ JAŻWIECKI	CHELMNO	WIELKIE ŁUNA
397.	P.W.JAKUB OSKIEWICZ	BYDGOSZCZ	
398.	"HAN-MET"	INOWROCLAW	
399.	ALPHA-DAN JANUSZ CHILEWSKI SP.J.	BYDGOSZCZ	

400.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "EKO-TRANS" MACIEJ NIEDBAŁSKI	BARCIN	
401.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO HANDLOWO TRANSPORTOWE PIOTR ŁAWIŃSKI	DĄBROWA	SZCZEPANOWO
402.	ZAKŁAD REMONTOWO-MONTAŻOWY S.C. "LEDZIŃSCY" AGNIESZKA LEDZIŃSKA , TOMASZ LEDZIŃSKI	ŚWIECIE	
403.	USŁUGI TRANSPORTOWE JERZY HERNET	ŁABISZYN	SMOGORZEWO 84B
404.	P.W. MEGA-MET PIOTR KASIBORSKI	STRZELNO	STRZELNO
405.	OBWOŻNY SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH LUCJAN MŁYNARSKI	INOWROCLAW	
406.	NOWEX S.C. PAWEŁ KOZAKIEWICZ, ZDZISŁAW KOZAKIEWICZ	BYDGOSZCZ	
407.	TRANSPORT CIĘŻAROWY KONRAD BĄK	NAKŁO N/NOTECIĄ	
408.	P.P.H.U. "INOGAZ" SP.ZO.O.	INOWROCLAW	TUPADŁY 115
409.	FOL-MARK	GNIEWKOWO	
410.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE JAKUB CHWIEDUK	BYDGOSZCZ	
411.	ZAKŁAD USŁUGOWO - HANDLOWY "RODAM" DANUTA LEWANDOWSKA	INOWROCLAW	
412.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ANDRZEJ TRAJDER	ŚWIECIE	
413.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE TRANSPOL	INOWROCLAW	
414.	POŚREDNICTWO HANDLOWE "MAN-MET" JAN ZIÓLKIEWICZ	INOWROCLAW	LATKOWO 8B
415.	SOLCHEM SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
416.	SKUP I SPRZEDAŻ SUROWCÓW WTÓRNYCH WIESŁAW FRANKOWSKI	NAKŁO N/NOTECIĄ	
417.	POLOMARKET SP. Z O.O.	PAKOŚĆ	GIEBNIA 20
418.	JACEK SMOLIŃSKI	BYDGOSZCZ	
419.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE MAXBUD II BEATA MAĐRA	PAKOŚĆ	
420.	PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ I MIESZKANIOWEJ SP. Z O.O.	INOWROCLAW	
421.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE MACIEJ WYBRAŃSKI	GNIEWKOWO	GĄSKI 40
422.	PPHU AUTORYZOWANY ZAKŁAD NAPRAW I PRZEGLĄDU TECHNICZNEGO GAŚNIC INTER-POŻ GWIAZDA ROMAN	MOGILNO	PADNIEWKO2
423.	MANGO SP.ZO.O.	BIAŁE BŁOTA	
424.	"TRANSKO"	INOWROCLAW	
425.	"FH"-JERZY FINC	BYŚLAW	
426.	DAMAR DANIEL SKUPIN	ZAKRZEWO	
427.	USŁUGI TRANSPORTOWE IRENEUSZ MARKIEWICZ	JANIKOWO	SIELEC 2
428.	REN-TRANS RENATA JÓZWICKA	BYDGOSZCZ	
429.	JAROSŁAW BEDNARSKI USŁUGI TRANSPORTOWO-HANDLOWE	INOWROCLAW	ŁOJEWO 77
430.	TRANSPORT CIĘŻAROWY IZABELA UMLAUF	LNIANO	
431.	"KRISPOL"	INOWROCLAW	
432.	CENTRUM USŁUG INFORMATYCZNYCH "INTER-COM"S.J. CUPIAŁ TOMASZ, LATAŃSKI DARIUSZ	INOWROCLAW	
433.	PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWY DRÓG I MOSTÓW SP. Z O.O	BRZOZA	KOBYLARNIA 8
434.	USŁUGI TRANSPORTOWE KRZYSZTOF SZAMOCCI	ŚLIWICE	
435.	SOJDAL SŁAWOMIR OSIĄK	ŚWIECIE	
436.	JAWAL I M. SZUBIN, W. KLEMIŃSKI	SZUBIN	
437.	SZYM-TRANS SZYMON BOGACZ	STRZELNO	STODOLY 16
438.	PW MAKS-TRANS HENRYK WINKOWSKI	KCYNIA	ELIZEWO 2
439.	ZAKŁAD WIELOBRANŻOWY "JAG-BET" PIOTR JAGŁA	OSIE	
440.	ANIJAR GORZELNIA ROLNICZA JASTRZĘBIEC JAROSŁAW ZIÓLKOWSKI	JASTRZĘBIEC	
441.	P.W."MINI-MAX"	INOWROCLAW	
442.	FIRMA HANDLOWA "OMEGA" ANDRZEJ SIEKACZ	STRZELNO	KIJEWICE 1
443.	FIRMA WIELOBRANZOWA "DROMET"	BARCIN	
444.	PW "WIMAR"	INOWROCLAW	

445.	USŁUGI TRANSPORTOWE STANISŁAW PASTEWSKI	LNIANO	
446.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA COPER-METAL MAREK NOWAKOWSKI	JANIKOWO	LUDZISKO 86
447.	F.H.U. MARPAW MARCIN PAWŁOWSKI	GRUDZIĄDZ	
448.	EKO-SKUP KRZYSZTOF TOMANIK	NAKŁO N./NOTECIA	
449.	KRUSZ-ZŁOM KRZYSZTOF WRZESIEN	CHELMCE	POPOWO 24
450.	"P.H.U. MK SPEED"	INOWROCLAW	
451.	AUTOPOL SERVICE SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
452.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG I HANDLU "KOBRA-TRANS" ZBIGNIEW GAD	PAKOŚĆ	JANKOWO 38
453.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE ELKTROMEDIA MARIUSZ JĘDRZEJEWSKI	BYDGOSZCZ	
454.	USŁUGI TRANSPORTOWE IRENEUSZ ŻŁOBIŃSKI	SADKI	ANIELINY 70
455.	ZAKŁAD REGENERACJI CZYŚCIWA "SZOP"	INOWROCLAW	LATKOWO 34
456.	HURTOWNIA MOTORYZACYJNA "CROSS - IMPEX" PPHU IMPORT - EKSPORT BOGDAN ZGÓRSKI	SOLEC KUJAWSKI	
457.	EUROBAC SP. Z O.O.	NAKŁO N./NOTECIA	
458.	PUBLICZNY SPECJALISTYCZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W INOWROCLAWIU	INOWROCLAW	
459.	TRANSPORT CIĘŻAROWY - DARIUSZ WRZESIŃSKI	DOBRCZ	
460.	"MUR-MAN" RUTKOWSKI-TRZECKI SPÓŁKA JAWNA	STRZELNO	
461.	PW PAW PRZEMYSŁAW WÓJCICKI	BYDGOSZCZ	
462.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE GRALIK FILIP	KRUSZWICA	GRODZTWO 63
463.	ZARZĄD DRÓG POWIATOWYCH W INOWROCLAWIU	INOWROCLAW	
464.	FIRMA TRANSPORTOWA "TOMTRANS" JEDZINIAK TOMASZ	INOWROCLAW	
465.	APTEKA PARACELSUS HANNA GULCZEWSKA	BYDGOSZCZ	
466.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE TOMASZ OBARA	WIĘCBORK	
467.	"DRAGON"	INOWROCLAW	
468.	POLPLAST KRZYSZTOF GORALEWSKI	GNIEWKOWO	WIELOWIEŚ 28
469.	PPHU LAGUNA KRZYSZTOF WIKARSKI	BYDGOSZCZ	
470.	TRANSPORT CIĘŻAROWY JAN MIŃCZYŃSKI	BYDGOSZCZ	
471.	KONEK PSN	BYDGOSZCZ	
472.	ADEX TRANSPORT TOWAROWY	JANIKOWO	
473.	P.W. "TOFPOL" ZBIGNIEW TOFIL	PRUSZCZ	
474.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "U KOWALA" IZABELA ZWIERZYCHOWSKA	ZŁOTNIKI KUJAWSKIE	NISZCZEWICE49
475.	ZOZ I REHABILITACYJNY OŚRODEK OBSŁUGI OSÓB Z WADĄ SŁUCHU DOROTA BANASZKIEWICZ - LIPIŃSKA S.J.	BYDGOSZCZ	
476.	P.H.U.JAN STODOLSKI	BYDGOSZCZ	
477.	P.H.U. WIESŁAW MUZIOL	BIAŁE BŁOTA	
478.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "TĘCZA" - HENRYK BRYDA	PAKOŚĆ	
479.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWO-PRODUKCYJNE SERWEN SŁAWOMIR PRZYBYŁA	BYDGOSZCZ	
480.	GIMNAZJUM NR 5	BYDGOSZCZ	
481.	FIRMA HANDLOWO-PRODUKCYJNA GRETA	TUCHOLA	
482.	NEW TECHNOLOGY POLAND BYDGOSZCZ SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
483.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWY "DORPOL"- PIOTR DOROSZEWICZ	SOLEC KUJAWSKI	MAKOWISKA 29
484.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "EDPOL" EDWARD OSTROWSKI	BYDGOSZCZ	
485.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWE "DOCARD" DOROTA BARTCZAK	ŻNIN	
486.	EKO-ODZYSK SUROWCÓW WTÓRNYCH BOGUMIŁA SZMAŃDA	JANIKOWO	
487.	P.P.H.U. ATRAX II DARIUSZ BERNAT	INOWROCLAW	
488.	"POL - DRÓG NAKŁO NAD NOTECIA" SP. Z O.O.	NAKŁO	

		N/NOTECIĄ	
489.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA JANUSZ PIASECKI	KRUSZWICA	
490.	"BAMAR" P.W. EXPORT IMPORT KAROL BANASIAK	DĄBROWA	SŁABOSZEWKO
491.	ZAKŁAD OGÓLNOBUDOWLANY MARCIN WIECHECKI	ROJEWO	ROJEWO 82
492.	TRANS KRUSZWICA SP.ZO.O.	KRUSZWICA	KOBYLNIKI 35
493.	CRONIMET PL SP. Z O.O.	INOWROCLAW	KŁOPOT 10A
494.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO - PRODUKCYJNE "GRANTEX" GRAŻYNA PIETRZYK	KĘSOWO	
495.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLWO-USŁUGOWE "TRANS"	GNIEWKOWO	
496.	USŁUGI TRANSPORTOWE JURCZYK WOJCIECH	WARLUBIE	
497.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "POL-ZŁOM" HENRYK LESZCZYŃSKI, GRAŻYNA LESZCZYŃSKA SPÓŁKA JAWNA	JEZIORA WIELKIE	NOWA WIEŚ 86
498.	PPHU K.K. TRANS-KRAJ KRZYSZTOF NOSAL	SZUBIN	SZUBIN WIEŚ 6A
499.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "BAIR-BIS" SP. JAWNA I.J. BANASIAK	INOWROCLAW	
500.	PW "AGATKA" DARIUSZ SMOLIŃSKI	BYDGOSZCZ	
501.	SKUP I SPRZEDAŻ ZŁOMU HENRYK KOZDROŃ	SADKI	MROZOWO 12
502.	FIRMA WIELOBRANŻOWA "JANEK" JANUSZ KOZICKI	TUCHOLA	
503.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG KOMUNALNYCH "TARO" SP. Z O.O.	ŁOCHOWO	LISI OGON
504.	KmK TECHNIKA BIUROWA KINGA KRUSZCZYŃSKA-SIENKO	BYDGOSZCZ	
505.	HODOWLA ZIEMNIAKA ZAMARTE SP. Z O.O.	KAMIEN KRAJEŃSKI	ZAMARTE 33
506.	FIRMA HANDLOWA DEMM-SAN MARIUSZ TEICHMAN, DARIUSZ ZMARZŁY, EWA ŁANIECKA SP.J.	NAKŁO N/NOTECIĄ	
507.	TRANSODA SP.ZO.O.	INOWROCLAW	
508.	RIRMA HANDLOWO USŁUGOWA "KAMA" KRYSZYNA SENSKA	WIĘCBORK	
509.	RECYPLAST SŁAWOMIR WRZAŁA	BYDGOSZCZ	
510.	"HENIO-TRANS" HENRYK WARZYBOK	NAKŁO N/NOTECIĄ	PATEREK
511.	SKUP ZŁOMU I SUROWCÓW WTÓRNYCH ANDRZEJ NOWICKI	ŁABISZYN	
512.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "RADPOL"	KORONOWO	
513.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "BORDIEHN"	WIĘCBORK	
514.	COPY SYSTEM LESZEK STRÓŻ	BYDGOSZCZ	
515.	STALGO TADEUSZ MILER	BYDGOSZCZ	
516.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE TRANS-MOT (MARIUSZ MOMOT)	INOWROCLAW	SIKOROWO 40
517.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "KONTRAKT"	ROJEWO	ZAWISZYN 29
518.	ZAKŁAD USŁUGOWO - HANDLOWY "INOWAP" ROMAN LEWANDOWSKI	INOWROCLAW	
519.	GABBER BERNACIAK JAN	PIECHOCIN	SADŁOGOSZCZ9
520.	"PYCHOTA" PRZEMYSŁAW SZNAJDROWSKI	PRUSZCZ	NIEWIEŚCINA 8
521.	TRANSPORT, ZBIGNIEW PUKOWNIK	KĘSOWO	
522.	ZAKŁAD DRZEWNY PRODUKCJA ZRĘBKÓW WĘDZARNICZYCH USŁUGI TRANSPORTOWO-ASENIZACYJNE KRYSZYNA LEŚNICKA	LNIANO	
523.	P.H-P.-U. "DARMARK" DARIUSZ ZGLIŃSKI	MROCZA	
524.	PW "MIKA - TRANS"	ROJEWO	ROJEWICE 15
525.	FIRMA JANKI PIOTR WIĘCKOWSKI	SADKI	RADZICZ 8
526.	FIRMA USŁUGOWA "BEST" BARTŁOMIEJ CZAPKA	ŚWIECIE	SULNOWKO 6
527.	USŁUGI TRANSPORTOWE	ŚWIECIE	CZAPELKI 12
528.	SANPLAST S.A.	STRZELNO	WYMYSŁOWICE
529.	PHU ELMAR SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
530.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ULMET" BIS SŁAWOMIR SIKORSKI	INOWROCLAW	MARULEWY 21
531.	PW "MAR-POL" MARCIN SZEWEERA	SADKI	
532.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA PIOTR PRZYBYSZ	BIAŁE BŁOTA	ŁACHOWICE
533.	WARSZTAT REMONTOWY KRUSZWICA SP.ZO.O.	KRUSZWICA	

534.	EKO-TECH. PAWEŁ KARPINSKI	INOWROCLAW	
535.	USŁUGI TRANSPORTOWE-HANDEL ADAM PEĆ	KĘSOWO	PIASTOSZYN
536.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "TARSTAL - BIS" MARIUSZ TARKOWSKI	PIOTRKÓW KUJ.	
537.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-PRODUKCYJNE RAFAŁ KEMPIŃSKI	PRUSZCZ	
538.	SPÓŁKA KOMUNALNA "BŁYSK" SP. Z O.O	PRUSZCZ	
539.	P.P.H.U. ORAZ OSW "DZIAD" KAZIMIERZ KOŚCIELSKI	MOGILNO	
540.	P.W. OL-STAL	INOWROCLAW	
541.	WOJCIECH CHUDZIŃSKI TRANSPORT CIĘŻAROWY	ŚWIECIE	SULNOWKO 44
542.	ANPOL TRANSPORT-SPEDYCJA-LOGISTYKA PIOTR MAZURKIEWICZ	INOWROCLAW	LATKOWO 32
543.	JAN ANTCZAK	RUNOWO KRAJ.	RUNOWO KRAJ.12
544.	ROL-TRANS ANDRZEJ WCISŁO	DĄBROWA	SZCZEPANOWO
545.	PHU INKOMP	INOWROCLAW	
546.	FIRMA USŁUGOWO-HANDLOWA "EKKO-WOD- GAZ"G.BUDZYŃSKA	INOWROCLAW	
547.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE CHEMIROL SP. Z O.O.	MOGILNO	
548.	CENTRUM USŁUG MOTORYZACYJNYCH JODKOWSCY OKRĘGOWA STACJA KONTROLI POJAZDÓW	WIĘCIBORK	WITUNIA
549.	PRZEDSIĘBIORSTWO OCZYSZCZANIA MIASTA "EKO - NAKŁO" MIECZYŚLAW KLAJDA, TOMASZ BRZYKCY S.J.	NAKŁO N/NOTECIĄ	
550.	FIRMA WIELOBRANŻOWA, KRYSZYNA PIETRZAK	INOWROCLAW	CIEŚLIN 10
551.	P.P.U.H. "MONO" PIOTR NOWAK	INOWROCLAW	
552.	PETRO-MAT MATYSIAK AGNIESZKA	BYDGOSZCZ	
553.	ZESPÓŁ SZKÓŁ NR 9	BYDGOSZCZ	
554.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO USŁUGOWE RYCHŁOWSKI	MOGILNO	
555.	I.T.I.POLAND SP. Z O.O.	GNIEWKOWO	WIELOWIEŚ 28
556.	EKO-TANK SP. Z O.O.	OSIE	
557.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ERLPEX-METAL- RECYKLING"ERNEST KUBICKI	PAKOŚĆ	JANKOWO 7
558.	"DERPOL" SP.ZO.O	INOWROCLAW	
559.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWE "EUROTRANS" TOMASZ JASIAK	INOWROCLAW	
560.	P.P.H.U. RYCHPOL RYCHTER ŁUKASZ	JANIKOWO	
561.	ROLNIK CENTRALA NASION SP. ZO.O.	KCYNIA	
562.	SKUP METALI NIEZALEŻNYCH ZŁOMU STALOWEGO I SUROWCÓW WTÓRNYCH ARTUR SZYDŁOWSKI	DĄBROWA BISKUPIA	
563.	P.W."MARO" MAREK FRYZA	GNIEWKOWO	
564.	PPHU TRANSPORTOWE SPEDYCYJNE - BARTOSZ CHOJNACKI	BIAŁE BŁOTA	
565.	PHU ADAM PAWLICKI	BYDGOSZCZ	
566.	USŁUGI TRANSPORTOWE IRENEUSZ WRÓBEL	GRUCZNO	
567.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO-HANDLOWO-USŁUGOWO-PRODUKCYJNE JANUSZ LESZCZYŃSKI	LNIANO	
568.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA KRZYSZTOF SÓJKA	SADKI	SMIELIN
569.	EKO-CHEMIA ŚRODKI OCHRONY ROŚLIN JACEK GABRYCH	TUCHOŁA	
570.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "TARSTAL" SYLWIA TARKOWSKA	PIOTRKÓW KUJ.	
571.	FAAR TRADING SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
572.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "GOLA" MAŁGORZATA MOLKENTIN	OSIEK N/WISŁĄ	OSIEK N/WIS128
573.	PPHU "WALDI" HALINA ŻUK	SZCZEPANKOWO	SZCZEPANKOWO 19/3
574.	ZESPÓŁ SZKÓŁ NR 31 SPECJALNYCH	BYDGOSZCZ	
575.	BLUE-BOX PRZEMYSŁAW SKRZESZEWSKI	BYDGOSZCZ	
576.	ZAKŁAD HANDLOWO USŁUGOWY "EMAR"	KRUSZWICA	

577.	VENTURI SYSTEM SŁAWOMIR SOWA	NAKŁO N/NOTECIĄ	
578.	ZESPÓŁ SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH NR 5	BYDGOSZCZ	
579.	ZESPÓŁ SZKÓŁ NR 12	BYDGOSZCZ	
580.	PW "EWITA" EWA KURZYNA	INOWROCLAW	PARCHANIE 13
581.	PAFAL-TRANSPORT PATRYK FALEŃCZYK	PRUSZCZ	
582.	INVEST - REM SP. Z O.O.	MOGILNO	
583.	EURO-CLEAR PIOTR ARMIŃSKI, MAGDALENA SZCZUKOWSKA S.C.	BYDGOSZCZ	
584.	ZAKŁAD WIELOBRANŻOWY HANDEL-USŁUGI "TAK"	DĄBROWA BISKUPIA	WONORZE 28
585.	P.W."GALKOR"	KORONOWO	
586.	ARTYKUŁY ELEKTROINSTALACYJNE "HURT-DETAL" WIESŁAW HOPPE	WIĘCBORK	
587.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWO-PRODUKCYJNE "GRESTA" S.C. G.FETTER, P. CICHOWSKI	ŚWIECIE	
588.	HAKAP EKO PÓLNOC SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
589.	SKUP I SPRZEDAŻ METALI KOLOROWYCH KĘPSKI LESZEK	INOWROCLAW	
590.	BIURO RACHUNKOWO-INFORMATYCZNE EFEKT MARZENA NOWICKA	BYDGOSZCZ	
591.	P.P.H.U."FOLMAR"	GNIEWKOWO	CHRZAŚTOWO 4
592.	DOM-BRUK JANUSZKOWO,P.DOMAGAŁA	ŻNIN	
593.	FAXIKOP LESZEK STRZYŻEWSKI	BYDGOSZCZ	
594.	TRANSPORT CIĘŻAROWY TOMASZ ANDRYCH	ŚWIECIE	POLSKI KONOPAT
595.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO-HANDLOWE	BUKOWIEC	PRZYSIERSK 68A
596.	BAIR I. BANASIAK, J. BANASIAK, K. BANASIAK SP. JAWNA	INOWROCLAW	
597.	TRANSTOM GÓRKA SP.J.	KORONOWO	MAKOWARSKO
598.	GRAFCO ROKSANA ZDRADA	SOLEC KUJAWSKI	
599.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE ARTMED-DUO	INOWROCLAW	KRUSZA ZAMKOWA
600.	FHU "ELTOR"	JANIKOWO	
601.	F.H.U. TRUCK SP.J. JÓZEF PRUŚ, ROBERT PRUŚ, MARCIN PRUŚ	ŚWIECIE	
602.	"PLASTMIK" ANDRZEJ MIKLAS	ROJEWO	ROJEWO 6
603.	PW "JONTEX" GÓRA RAFAŁ	JAKSICE	
604.	TRANSPORT KRAJOWY PATRYK ŚMIGIEL	INOWROCLAW	SŁONSKO 7
605.	PARTNERS SP. Z O.O. SPÓŁKA KOMANDYTOWA	ŚWIECIE	
606.	MOTO - CENTRUM STANISŁAW ZIELIŃSKI	SZUBIN	
607.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ W BUKOWCU	BUKOWIEC	
608.	CEZAR ARTUR KOCIUK	JANIKOWO	
609.	MASTER MICHAŁ LINKOWSKI	BYDGOSZCZ	
610.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE PRIMO MAGDALENA PAŁKA	WARSZAWA	
611.	ZESPÓŁ SZKÓŁ NR 32	BYDGOSZCZ	
612.	KORA IRENEUSZ WOJTASIK	BYDGOSZCZ	
613.	SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH	INOWROCLAW	
614.	SALINEX ANNA NIEMCZYK	INOWROCLAW	
615.	EURO-TRANS-NIKA MONIKA STASIKOWSKA	KRUSZWICA	
616.	PHU HAND-STELL	DOBR CZ	BORÓWNO 2/12
617.	ECO TOMASZ MATYSIAK	ZŁOTNIKI KUJAWSKIE	
618.	"TRANSGLOB" FIRMA PRZEWOZOWA DANUTA RUSZKIEWICZ	ŚWIECIE	
619.	GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY W OSIU	OSIE	
620.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BATTERY POLSKA	ROJEWO	ROJEWO 11
621.	FARMHOME SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
622.	USŁUGI-HANDEL S.C.,JAN OZGA-SEBASTIAN STYKAŁA	BUKOWIEC	

623.	SKLEP WIELOBRANŻOWY "ROL-MET" PIOTR SZUMIGAJ	SĘPOLNO KRAJENSKIE	
624.	PHU IRMAR I.KLISZEWSKI	BYDGOSZCZ	
625.	F.H.U. "KUBA" RYDZIK JAKUB	INOWROCLAW	
626.	SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH AGNIESZKA WITKIEWICZ	BYDGOSZCZ	
627.	P.W."KAZ-MAR" HANNA TOMCZAK	PAKOŚĆ	DZIARNOWO 9/1
628.	600 DPI SP.Z O.O.	BYDGOSZCZ	
629.	GRUPA KAPITAŁOWA EURO-BUD SP. Z O. O.	TORUŃ	
630.	CETOR SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
631.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BRA-BUD DARIUSZ BRANICKI	BYDGOSZCZ	
632.	JANIPOL MEBLE SP. Z O.O.	JANIKOWO	
633.	EXTAR JAROSŁAW SKAŁECKI	GRUCZNO	DWORZYSKO
634.	RECYKLER TOKARZ I S-KA	BYDGOSZCZ	
635.	PRZESIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "METALWENT" JAN ŁOBACZ	SOLEC KUJAWSKI	
636.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE SKAZIŃSKI TOMASZ	INOWROCLAW	
637.	PW "M-PLAST"	INOWROCLAW 2	BALCZEWO 46A
638.	KOLMET S.C.MARIUSZ KURZAWA, AGNIESZKA KURZAWA	INOWROCLAW	KRUSZA ZAMKOWO
639.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "AWBUD" ADAM WAWRZON	BYDGOSZCZ	
640.	"NOW-TRANS"S.C.	NOWE	
641.	PHU SEKTOR S.TRZCIŃSKI	BYDGOSZCZ	
642.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE JERZY ZIELIŃSKI I WSPÓLNICY SP.J.	JANOWIEC WIELKOPOLSKI	
643.	KULA-ZŁOM KULA KRYSZYNA	KWIECISZEWO	KUNOWO 10
644.	FIRMA TRANSPORTOWO - SPEDYCYJNA MEGATRANSLAW LIDIA BŁASZKIEWICZ	BYDGOSZCZ	
645.	NOVUM-MED SP.ZO.O.	WIĘCBORK	
646.	ŻEGLUGA BYDGOSKA SP. ZO.O.	BYDGOSZCZ	
647.	"PHU RAF-MET" S.C. A.MALICKA-JÓŻWIAK, R.MALICKI	INOWROCLAW	LATKOWO 11B
648.	LOBIS MAGDALENA SZCZUKOWSKA	BYDGOSZCZ	
649.	"TRANS-SPEED"S.C.K.MARCHLEWICZ, K. TRZCIŃSKI	ŚWIECIE	
650.	FIRMA HANDLOWO USŁUGOWA "EUROLEX"	INOWROCLAW	
651.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE "KAM-EKO" SP. Z O.O.	KAMIEŃ KRAJEŃSKI	
652.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO USŁUGOWO HANDLOWE EMILIA EHLERT	ŚLIWICE	
653.	WŁADYSŁAW RADZIĘDA TRANSPORT CIĘŻAROWY WM	NOWA WIEŚ WIELKA	
654.	ZAKŁAD OCHRONY ŚRODOWISKA "EKOSERWIS" EDWARD JAROSZEWSKI	BYDGOSZCZ	
655.	JACEK DEBA " JAWAL KORONOWO"	KORONOWO	
656.	KAMTRANS MAREK I KRZYSZTOF KAMIŃSCY SP.J.	NOWE	PYRZYNY 22
657.	TOMPOL RECYCLING SP.ZO.O.	TOMASZÓW MAZOWIECKI	
658.	IZMAR SP.ZO.O.	WARSZAWA	
659.	POL-AM-PACK S.A. W KRAKOWIE ODDZIAŁ SERWIS OPAKOWAŃ W KRAKOWIE	KRAKÓW	
660.	SET LININGS POLAND SP.ZO.O.	KRAKÓW	
661.	EKO SERWIS SP. Z O.O.	KRAKÓW	
662.	IWONA IMBS	BARUCHOWO	ZAKRZEWO 5
663.	MEDIA MARKT POLSKA SP. Z O.O. TORUŃ SP. KOMANDYTOWA	WARSZAWA	
664.	ANIRO GRUPA HAMDLOWA SP.ZO.O.	TORUŃ	
665.	MEDIA MARKT POLSKA SP. Z O.O. BYDGOSZCZ SPÓŁKA KOMANDYTOWA	WARSZAWA	
666.	KRAJMAN PIOTR KRAJEWSKI	WARSZAWA	

667.	VISOTEC SOCHA SP.Z O.O.	WARSZAWA	
668.	T-KOM SP.ZO.O.	MINSK MAZOWIECKI	
669.	PRORECYKLER SP.ZO.O.	POZNAŃ	
670.	SATURN PLANET SP. Z O.O. BYDGOSZCZ SPÓŁKA KOMANDYTOWA	WARSZAWA	
671.	"GRUPA PEP - BIOMASA ENERGETYCZNA" SP. Z O.O.	WARSZAWA	
672.	EKO RECYKLING GROUP SP.ZO.O.	WARSZAWA	
673.	GRUPA MARCOVA POLSKA SP.ZO.O.	WARSZAWA	
674.	SYNTOM S.A	WARSZAWA	
675.	ENVISTAR SP.ZO.O.	PIASECZNO	MYSIADŁO
676.	EUROKOP SP. Z O.O.	WARSZAWA	
677.	KAUFLAND POLSKA MARKETY SP. Z O.O. SP. K	WROCLAW	
678.	HEMARPOL BOGACCY SPÓŁKA JAWNA	KALETY	
679.	HURTOWNIA KABLI I PRZEWODÓW BYCHOWO WIESŁAW HARACKIEWICZ	KWIDZYŃ	
680.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE IGLOTECH S.J. LESZEK BYSTRZYCKI, RAFAŁ OSTROWSKI	KWIDZYŃ	
681.	HURTOWNIA ELEKTRYCZNA H-EL WIESŁAW HARACKIEWICZ SPÓŁKA KOMANDYTOWA	KWIDZYŃ	
682.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁU ZBOŻOWO-MŁYNARSKIEGO "PZZ" W KWIDZYNIE SP. Z O.O.	KWIDZYŃ	
683.	FIRMA HANDLOWA "RUDNICKI"S.C.WIESŁAW RUDNICKII KATARZYNA RUDNICKA	ELBLĄG	
684.	APAR SP.ZO.O.	BRODNICA	
685.	ENTER PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE SŁAWOMIR JASTRZĘBSKI	JABŁONOWO POMORSKIE	
686.	ODPADY NIEBEZPIECZNE ANDRZEJ GAJ	GRUDZIĄDZ	
687.	ZAKŁAD TECHNIKI CIEPLNEJ EKO-RODAN DARIUSZ TRACZYKOWSKI	TORUŃ	
688.	LOTOS PALIWA SP. Z O.O.	GDAŃSK	
689.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ELDREW" S.C.J.H.EHLERT	BOBOWO	
690.	EUROTEL S.A.	GDAŃSK	
691.	DRAPOL SP.ZO.O.	GDAŃSK	
692.	"MORS" SP.ZO.O.	GDYNIA	
693.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-USŁUGOWE "WAKRO" Kopisto Jacek	KWIDZYN	
694.	FOTA S.A.	GDYNIA	
695.	MARS S.A.	GORZÓW WIELKOPOLSKI	
696.	POLINVEST EWA MARIA GRZEBIN	GDAŃSK	
697.	INTERTOLL POLSKA SP. Z O.O.	PELPIN	ROPUCHY 7A
698.	EMGRAND SP.ZO.O.	CZŁUCHÓW	
699.	ROKO-TRANS STANISŁAW KOJADYŃSKI	SŁUPSK	
700.	FIRMA HANDLOWO-PRODUKCYJNO-USŁUGOWA "DANGOO"	BYDGOSZCZ	
701.	ASHTRANS SP. Z O.O.	MAŁOGOSZCZ	
702.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWE ALFA ELEKTRO SP.ZO.O.	KATOWICE	
703.	ELEKTROBUDOWA S.A.	PŁOCK	
704.	ERGUM	KLUCZE	
705.	SINTAC POLSKA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
706.	CMC CENTROZŁOM SP. Z O.O.	KATOWICE	
707.	STALBUD MIKLUSZKA MARIA	BRODNICA	
708.	APTEKI POLSKIE S.A.	KATOWICE	
709.	EKORECYCLING BEATA WOJTASIK	RADZIONKÓW	
710.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "WTÓRPOL"	SKARŻYSKO- KAMIENNA	
711.	NOMI S.A.	KIELCE	

712.	"ZBB"ZBIGNIEW BAJUK	BYDGOSZCZ	
713.	SOLEX S.C. ZBIGNIEW KAŁA, ILONA PAWŁOWSKA-KAŁA	KIELCE	
714.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA SPRZĘTKOM KRZYSZTOF SEWERYN	STASZÓW	
715.	AGROKON SP.ZO.O.	KONIN	
716.	ENEA OPERATOR SP. Z O.O.	POZNAŃ	
717.	"JENDRUS" SP. Z O.O.	BUDZYŃ	
718.	AVANS CENTRUM-ZACHÓD SP.ZO.O.	STARE MIASTO	MŁODA KOLONIA
719.	HMA KISTOWSCY WŁODZIMIERZ KISTOWSKI	ŻNIN	
720.	KMC ADMINISTRATOR NIERUCHOMOŚCI I INWESTYCJE SP.ZO.O.	PIŁA	
721.	ZUHiP JAN GRZELAK	TUREK	
722.	DOMATOR SP.ZO.O.	KONIN	
723.	GRENE SP.ZO.O.	STARE MIASTO	MODŁA KRÓLEWSKA
724.	PHU TRANSLIS PIOTR LISKOWSKI	KONIN	
725.	AVANS PÓLNOC SP. Z O.O.	GRUDZIĄDZ	
726.	EKO-PROJECT ROBERT MACHLOWIEC	KOSZALIN	
727.	PW EKOMER KATARZYNA WRÓBLEWSKA	TORUŃ	
728.	"EKO-MAR" MARLENA SZCZEPAŃSKA	RYPIN	SIKORY 27
729.	ROAMER SP. Z O.O.	NAKŁO NAD NOTECIĄ	
730.	"ZŁOMEX" SKUP ZŁOMU EMILIA GOŁĘBIEWSKA	LUBRANIEC	
731.	MRJ METAL RECYCLING SP. Z O.O.	TORUŃ	
732.	FIRMA USŁUGOWO-HANDLOWA, HELENA TATAREWICZ	KIKÓŁ	KOŁATEK 1
733.	F.P."EKOBIS" S.C.,LESZEK BURZYMOWSKI, WIESŁAW WINTER	LIPNO	JANKOWO
734.	EKOMER-K. WRÓBLEWSKA SP.J.	TORUŃ	
735.	TRANS-BET-MAR MARIAN MAĆKIEWICZ	WĄBRZEŻNO	
736.	USŁUGI TRANSPORTOWE KRZYSZTOF ZAMPLAWSKI	ŚWIECIE	
737.	GOSPODARSTWO ROLNE "LISI OGON" SP.ZO.O.	ŁOCHOWO	LISI OGON
738.	"HIT-COM"	MOGILNO	
739.	"MIKO-CHEM" MAREK KAMIŃSKI	WAGANIEC	
740.	SKLEP OGRODNICZY „OGRODNIK”, HURT-DETAL, I. BALCEROWSKA	DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	LENIE WIELKIE
741.	AGRO SPEDYCJA MACIEJ CZARNECKI	GOLUB-DOBRZYŃ	
742.	TENACO SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
743.	"MAKRO" SKUP ZŁOMU MARIUSZ HOFMAN	NAKŁO NAD NOTECIĄ	
744.	RE - MET	ŁUBIANKA	
745.	F.H.U. "ITAM PRO" MATEUSZ JAKUBOWSKI	BYDGOSZCZ	
746.	TRANSPORT KRAJOWY I MIĘDZYNARODOWY SPEDYCJA, HANDEL PRZEMYSŁAW ZAWIŚLAK	DRAGACZ	MICHAŁE 100
747.	PAKO-MED BARBARA TAMARA KOŁĘDA	WŁOCŁAWEK	
748.	D.J. DAMIAN JANUSZEWSKI	BYDGOSZCZ	
749.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "REMECO" REMIGIUSZ RYŃKIEWICZ	SADKI	SAMOSTRZEL 30/10
750.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE „SZYM-TRANS”		RYBITWY 49
751.	PPHU I OBROTU SUROWCAMI WTÓRNYMI "KARMIL" K.GRZEGORCZYK,B.KOWALSKI SP.J.	INOWROCŁAW	
752.	KAROLINA BIAŁEK	BYDGOSZCZ	
753.	PUNKT SKUPU ZŁOMU I METALI KOLOROWYCH WIESŁAW GIEŁAŻYN	ŁASIN	
754.	P.P.H.U. "EKO-RECYKLING" KRYSZYNA AMERYK	INOWROCŁAW	
755.	J.B. WIECZOREK EXPAL S.C.	BYDGOSZCZ	
756.	"PKP CARGO - WAGON" SP. Z O.O.	TORUŃ	
757.	"SAWDEL" SP. ZO.O.	NAKŁO NAD	

		NOTECIA	
758.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BAD-MET ANDRZEJ BADYNA	STRZELNO	MARKOWICE 43A/6
759.	FIRMA "STASIŃSKI" BOGUMIŁ STASIŃSKI	RADZIEJÓW	BRONIEWO20/13
760.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ „GRONEKO” MARCIN GRONOWSKI I MIKOŁAJ GRONOWSKI	LUBANIE	MIKORZYN 19
761.	SCRAP METEL SYSTEM SP. Z O.O.	TORUŃ	
762.	MRG PLAST MIROSLAW, ROBERT, GRZEGORZ KOZACZYŃSCY S.C.	JANIKOWO	BRONIEWICE
763.	"KREON" G.DZIĘCIOŁ, TRANSPORT I SPEDYCJA MIĘDZYNARODOWA S.C.	CHELMNO	
764.	"DRAGON" DRAGON-BURAK MARIA	INOWROCLAW	CZYSTE 6
765.	EKKO DANUTA SKRZYPCZAK	BYDGOSZCZ	
766.	"TRANS-POOL"	INOWROCLAW	
767.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "BAKO"	INOWROCLAW	
768.	"MARKOM" MARIUSZ OGÓREK	TORUŃ	
769.	PW "GRAMET" TOMASZ GRABIŃSKI	TORUŃ	
770.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE HAFRA FRĄCKIEWICZ HANNA	TORUŃ	
771.	P.H.U. "SYLA" SYLWIA ŁUKASIK	ŚWIECIE	
772.	PRZEMYSŁAW PATYK DRAGONEX	ŁYSOMICE	GOSTKOWO 102
773.	JAR-MIR S.C. POŚREDNICTWO HANDLOWE J. MATUSZAK & M. MIELCAREK	INOWROCLAW	
774.	KONCESJONOWANA STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW C/29 SKUP ZŁOMU METALI KOLOROWYCH „JANSTAL” JANUSZ BIŃCZYCKI	ŚWIEDZIEBNA	GRZĘBY 25
775.	ABC PELLETU KRZYSZTOF KORDAS	BRODNICA	
776.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE „MATPA” MARIANNA ŁYCZAK	BĄDKOWO	TOMASZEWO 24
777.	ZAKŁAD BLACHARSKO-DEKARSKI GRZEGORZ WANTOCH-REKOWSKI	MELNO	GRUTA 67
778.	USŁUGI TRANSPORTOWE JAN I JOLANTA KOWALSCY S.C.	BARCIN	
779.	PHU "EKO - FLORA" SP. Z O.O.	KOWALEWO POMORSKIE	
780.	OPTIMAL WLUDARSKI =, WOJCIECHOWSKI, KIELBASIEWICZ SPÓŁKA JAWNA	TORUŃ	
781.	PC-PROJEKT.PL , ANNA CZYŻNIEWSKA	TORUŃ	
782.	ZAKŁAD USŁUGOWY "TANK SERWIS" CEZARY KALKA	NAKŁO NAD NOTECIA	
783.	ZAKŁAD GOSPODARKI MIESZKANIOWEJ SP. Z O.O.	ŚWIECIE	
784.	PW "JURPOL" JERZY TRELA	TORUŃ	
785.	FLASH-COM 1	GRUDZIĄDZ	
786.	"MADIX" MARZENA PASZKIEWICZ	GRUDZIĄDZ	
787.	HANDEL WIELOBRANŻOWY „RABAT” ZDZISŁAW BATKOWSKI	KRUSZWICA	RACICE 17
788.	SKUP ZŁOMU NIESPODZIŃSKI LESŁAW, CZESŁAWA	INOWROCLAW	
789.	FIRMA HANDLOWO-TRANSPORTOWA-"MAKSPOL"S.C.	ŁYSOMICE	
790.	"WIKI-TRANS" JERZY SPYCHALSKI USŁUGI TRANSPORTOWE	DRAGACZ	GRUPA
791.	TOREKO-PIOTR WINIARSKI	TORUŃ	
792.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO HANDLOWO USŁUGOWE EKO-ZIELEŃ ADRIAN DASZKOWSKI	ŚWIECIE	
793.	"RENO-TRANS"	LISEWO	CHRUSTY
794.	TRANSPORT KRAJOWY I MIĘDZYNARODOWY „PRZEM-TRANS” PRZEMYSŁAW ZIELIŃSKI	CEKCYN	
795.	KRAM S.C. M. KRAMARCZYK I WSPÓLNICY	TORUŃ	
796.	PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANO TRANSPORTOWE "L-NORD" SP.ZO.O.	TORUŃ	
797.	ZAKŁAD HANDLOWO-USŁUGOWY TOMPIK	INOWROCLAW	DZIENNICE 9A/9
798.	ZAKŁADA HANDLOWO-USŁUGOWY „STO-MET”	INOWROCLAW	
799.	PRZERÓB SUROWCÓW WTÓRNYCH "GIBBO" SZYMON KŁOCZKO	JANIKOWO	GIEBNA 16

800.	SILWER-PLAST	KSIĄŻKI	OSIECZEK
801.	MG PAPIER RECYKLING MAREK GAWIŃSKI	BYDGOSZCZ	
802.	P.W. SINTRA SŁAWOMIR WYSOCKI	GĄSAWA	GODAWY 16A
803.	ORION ELECTRIC POLAND SP. Z O.O.	ŁYSOMICE	OSTASZEWO 57
804.	USŁUGI TRANSPORTOWE RADOSŁAW BŁASZKIEWICZ	LUBICZ	
805.	TRANSPORT CIĘŻAROWY "ADAMS" ZENON ADAMCZAK	KRUSZWICA	
806.	EKOSERWIS	INOWROCŁAW	
807.	"ZUZA TRANS" USŁUGI TRANSPORTOWE MARZENA SPYCHALSKA	DRAGACZ	GRUPA
808.	BARBARA KRZEMKOWSKA FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA	WITOSŁAW	WITOSŁAW 17/1
809.	FIRMA HANDLOWO USŁUGOWA BITKOM S.C. P.KUKLA, J. CZYZNIEWSKI	TORUŃ	
810.	ADRIAN BIEGALSKI	BARUCHOWO	NOWA ZAWADA
811.	"TAJ" TOMASZ GÓRSKI	ŚWIECIE	
812.	UNO-FARM sp.zo.o. APTEKA "VERIS"	JANIKOWO	
813.	PRZEDSIĘBIORSTWO-WIELOBRANŻOWE TORMAP POPŁAWSKI MAREK	TORUŃ	
814.	CENTRUM RECYKLINGU, TRANSPORTU I GÓRNICICTWA „PACIO” MATEUSZ PACIOREK	PAKOŚĆ	
815.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE JAN-POL MACIEJ WAJSZCZUK	TORUŃ	
816.	"TOM-DREW" SP. Z O.O.	CIECHOCINEK	
817.	PPHU "KAPI",JOANNA RYCHARSKA	JANIKOWO	LUDZISKO
818.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - USŁUGOWO - HANDLOWO - TRANSPORTOWE WALDEMAR KOWALSKI	ŻNIN	PODGÓRZYN 62
819.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "CHŁODNIA MOKRE" S.C. TADEUSZ JASTRZĘBSKI, PAWEŁ KAPUSTA	GRUDZIĄDZ	MOKRE
820.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE SECOPOL SEBASTIAN BARAN	NAKŁO NAD NOTECĄ	PATEREK
821.	MODAMET WOJCIECH PRZYBOROWSKI	TORUŃ	
822.	SOFADIM LOGISTIQUE BOŻENA MAJEWSKA	BYDGOSZCZ	
823.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE BOGUMIŁ DUCH	GNIEWKOWO	
824.	MK-TECH MARZENA KRASUCKA	TORUŃ	
825.	BIURO PLUS-TELEFAX SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
826.	TRANSPORT CIĘŻAROWY GRZEGORZ LAZUREK	GRUDZIĄDZ	RUDA 1D
827.	RAVIOLA, RAFAŁ KŁOSOWSKI	SZUBIN	
828.	"ROBIXON"-POŚREDNICTWO HANDLOWE	JANIKOWO	TRLĄG 37
829.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO USŁUGOWO PRODUKCYJNE "MAROKON"	TORUŃ	
830.	PHU VERPOL	INOWROCŁAW	
831.	"TOMAR" MARCIN BRZOSOWSKI	BYDGOSZCZ	
832.	FIRMA HANDLOWO USŁUGOWA MAX PAWEŁ SŁUPSKI	TORUŃ	
833.	POŚREDNICTWO HANDLOWE	INOWROCŁAW	
834.	"BISMAL"	BYDGOSZCZ	
835.	INMETAL MARCIN WOŹNIAK	BYDGOSZCZ	
836.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE	STRZELNO	
837.	PHU AUTO KAMARO	INOWROCŁAW	
838.	"TRANSPORT CIĘŻAROWY" TEOFILIA BARAŃSKA	ŚWIECIE	
839.	SOLUTION FOR ECOLOGY SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
840.	P.P.H.U. "GOLDEN" MARCIN FRENCEL	JEŻEWO	LASKOWICE
841.	"POPIELARSKI" USŁUGI TRANSPORTOWE MARIUSZ POPIELARSKI	CIECHOCIN	ŚWIĘTOSŁAW
842.	RUBECO SP. Z O.O.	BRODNICA	
843.	TORUŃSKIE SUROWCE WTÓRNE SP. Z O.O.	TORUŃ	
844.	STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW AUTO - GRACIK ELWIRA KONIECZKA	ROGOWO	ROGÓWKO 6
845.	VVS PL SP. Z O.O.	MROCZA	WITOSŁAW 32

846.	AUTO-METAL SP. Z O.O.	INOWROCŁAW	
847.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE „LID-POL” LIDIA WANECKA	SADKI	BRONIEWO 2
848.	"ZŁOMET" PAWEŁ BROŻEK	RADZIEJÓW	
849.	EMIPAK JAROSŁAW STOLIŃSKI	JANIKOWO	SIELEC 6
850.	PRESTIŻ SYSTEM ELŻBIETA DOBRACKA	RYPIN	
851.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE PAWEŁ CIEŚLAK	DĘBOWA ŁĄKA	MAŁE PUŁKOWO 55
852.	"CARGO TEAM" S.PRABUCKI I M. MINDRYCKI S.C.	ŚWIECIE	SULNÓWKO 79
853.	BARTOSZ KOCIENIEWSKI USŁUGI ASENIZACYJNE	GRUDZIĄDZ	
854.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA BARTOSZ CZARNECKI	JANIKOWO	
855.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE WAGALD	ŚWIECIE	
856.	REPRINT ROBERT PILARCZYK	BYDGOSZCZ	
857.	BOGMAR SP.ZO.O.	DĄBROWA CHEŁMIŃSKA	OSTROMECKO
858.	POLPAK-RECYKLING SP. Z O.O.	BUKOWIEC	POLEDNO 2
859.	KOMPANIA RECYCLINGOWA SP. Z O.O.	TORUŃ	
860.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE „KAWALEK” ADRIAN MAILNOWSKI	LUBICZ	
861.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA „KUJAWIAK”	ZŁOTNIKI KUJAWSKIE	
862.	TRANS - ACUSTIC GRAŻYNA ŚWIECIAK	KRUSZYN	KRUSZYNEK 28
863.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE „ZŁOMTOP” CIECHANOWSKI JAROSŁAW	PAKOŚĆ	KOŚCIELEC 11A/2
864.	P.H.U. "MARWIL" MAREK WILIŃSKI	RADZIEJÓW	STARY RADZIEJÓW KOLONIA 22
865.	TRANS -TRUCK" TRANSPORT, HANDEL RAFAŁ DZEDZEJ	ŚWIECIE	CZAPLE 13
866.	F.H.U LOGIN ŁUKASZ CZEPEK	GRUDZIĄDZ	
867.	TRANS - MET KRUSZWICA PAWEŁ STEFAŃSKI	KRUSZWICA	ŁAGIEWNIKI 32
868.	DAWDAR DAWID KOPCZYŃSKI	TORUŃ	
869.	NET-POL AGNIESZKA DĄBROWSKA	BYDGOSZCZ	
870.	POŚREDNICTWO HANDLOWE REDAM WIŚNIEWSKI RADOSŁAW	BARCIN	
871.	MIK-TRANS TOMASZ SZULCZEWSKI	GNIEWKOWO	
872.	SKLEP NASIENNY JANUSZ PRĄDZYŃSKI	BRODNICA	
873.	REGIONALNY ZAKŁAD UTYLIZACJI ODPADÓW KOMUNALNYCH RYPIN SP.Z O.O.	RYPIN	PUSZCZA MIEJSKA 24
874.	SKUP PALET I PRDUKCJA SKRZYNIOPALET PAWEŁ KOTAS	CHEŁMCE	CHEMICZKI 43
875.	P.H.POLSCRAP MACIEJ LANG	INOWROCŁAW	
876.	OŁO-TRANS, TRANSPORT MIĘDZYNARODOWY, ALEKSANDER KUTOWSKI	TUCHOLA	
877.	REC-STAL S.C. MICHAŁ KOWAL I JAROSŁAW RADAJEWSKI	SZUBIN	
878.	DAN ROB S.C. ROBERT TONICKI, DANIEL RACINOWSKI	ZŁOTNIKI KUJAWSKIE	
879.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE "EKO - DAR" DARIUSZ SZMYDT	RADZIEJÓW	SZOSTKA 48
880.	KARAT ELEKTRO RECYKLING SP. Z O.O.	TORUŃ	
881.	P.H.U. KOMPOL	INOWROCŁAW	
882.	SPRZEDAŻ HURTOWA ODPADÓW I ZŁOMU S.C. M. KUZARA, K. GORAL - SIWIEC	GRUDZIĄDZ	
883.	POL - STYR S.C. PIOTR CHRZEŚCIENKO, WOJCIECH GUTKOWSKI	RYPIN	STARORYPIN RZĄDOWY 29B
884.	ROMAN KLONOWSKI	ŁYSOMICE	GOSTKOWO 81
885.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE MARCIN LEWANDOWSKI	INOWROCŁAW	BORKOWO 5
886.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA „J&W” WALDEMAR GMYS	ŚWIEKATOWO	ZALESIEKRÓLEWSKI
887.	PMB TRANSORT MARTA ŁUKASZEWSKA	LUBICZ	KROBIA
888.	FIRMA HANDLOWA "RADMIL" MILENA ZAKIERSKA	RYPIN	ZAKROCZ 1
889.	GRUPA PRODUCENTÓW BURAKA CUKROWEGO RAZEM SP. Z O.O.	MELNO	SALNO 1

890.	M.G.TRANS S.C. GRZEGORZ SZCZEPANIAK, MIECZYSLAW SZCZEPANIAK	PIOTRKÓW KUJAWSKI	ŚWIĄTNIKI 18
891.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-USŁUGOWO-HANDLOWE GKL SP.ZO.O.	GOLUB-DOBRZYŃ	PODZAMEK GOLUBSKI 8
892.	ADAM PODRAZA PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO USŁUGOWE "METPO"	OLIMPIN	
893.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE AGPOL AGNIESZKA SZCZUPAKOWSKA	WŁOCŁAWEK	
894.	CERTUS SŁAWOMIR RACINOWSKI	BYDGOSZCZ	
895.	SOLIDUS S.C. SŁAWOMIR MISIEJUK, MARIUSZ MELEŃ	BYDGOSZCZ	
896.	MIĘDZYGMINNY KOMPLEKS UNIESZKODLIWIANIA ODPADÓW PRONATURA SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
897.	"TRANS-FREZ" ADAM RÓŻYCKI	DRZYCIM	
898.	KAR-SUR	ŚWIECIE	
899.	UTYL-SERVICE S.C.	OSIEK	STRZYGI
900.	JAWAPOL S.C. JANUSZ PAWLIKOWSKI	TORUŃ	
901.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ I WODOCIĄGÓW	IZBICA KUJAWSKA	
902.	ZAKŁAD NAPRAW I KONSERWACJI SPRZĘTU P.POŻ I LEGALIZACJI BUTLI MAREK HAMERSKI	BYDGOSZCZ	
903.	TRANS-PL PAWEŁ LEWALSKI	WĄBRZEŻNO	
904.	USŁUGI TRANSPORTOWE KRENC BARTŁOMIEJ	INOWROCLAW	
905.	MAT-TRANS SŁAWOMIR MATEŃKO	STRZELNO	STODÓLNO 20
906.	"IW-BUD" USŁUGI OGÓLNOBUDOWLANE IWONA SKRZYPCZAK	ŁYSOMICE	KAMIONKI MAŁE
907.	KUJAWSKIE CENTRUM HANDLOWO PRODUKCYJNE I LOGISTYCZNE „AGROLIDERPOL” SP. Z O.O.	TŁUCHOWO	KAMIEŃ KOTOWY 3A
908.	"WIKTTRANS" ALINA UMLAUF	LNIANO	
909.	MARVEL GRUPA ML S.C. MIECZYSLAW LECH, MATEUSZ LECH	ŁYSOMICE	ZĘGWIRT 13
910.	PHU RACZEK R. WOLF	BYDGOSZCZ	
911.	EKOLOG RAFAŁ TYBURSKI	RYPIN	GŁOWIŃSK 71
912.	FIRMA WIELOBRANŻOWA "MANIEK" MARCIN SOŚNICKI	MOGILNO	ŚWIERKÓWIEC 10
913.	USŁUGI TRANSPORTOWE RYSZARD FILIPSKI	CIECHOCIN	ŚWIĘTOSŁAW 102
914.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE „JARO”	INOWROCLAW	
915.	"HUBERT" SP. Z O.O.	MROCZA	
916.	PRZEDSIĘBIORSTWO UNIESZKODLIWIANIA ODPADÓW „EKO-WISŁA” SP. Z O.O.	ŚWIECIE	SULNÓWKO 74C
917.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE „DANBUD” IMPORT EXPORT DANUTA MUSZYŃSKA	BARCIN	
918.	NATUREL SP. Z O.O.	BRZEŚĆ KUJAWSKI	DUBIELEWO 12
919.	PRAMUKH TRADING SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
920.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWE TRANSBUD BIS BIELAWY SP. Z O.O.	PIECHCIN	BIELAWY 55
921.	AUTO CZĘŚCI MUCHA BOŻENA MUCHA	SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE	
922.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG KOMUNALNYCH W LIPNIE SP. Z O.O.	LIPNO	
923.	PRINT MACIEJ MAMEL	KORONOWO	
924.	USŁUGI TRANSPORTOWE KRZYSZTOF KOŁODZIEJCZAK	BYDGOSZCZ	
925.	MAR-KAS TRANS	INOWROCLAW	
926.	P.W."FAN-TOM"	INOWROCLAW	
927.	"KOB-TRANS” KAI BONNER	JEŻEWO	LASKOWICE
928.	TRANSPORT CIĘŻAROWY FRANCISZEK GIL	PAPOWO BISKUPIE	DUBIELNO 93
929.	"T.K.M.G." S.C. TOMASZ KASPRZAK, MICHAŁ GOŁEMBIEWSKI	BYDGOSZCZ	
930.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE CIN-TRANS	JAKSICE	
931.	"ECOSERVICE"	INOWROCLAW	
932.	LAUDE.PL SP. Z O.O.	TORUŃ	

933.	PIO-TRANS PIOTR PORZEZIŃSKI	TORUŃ	
934.	P.H.U. SKUP ZIOMU "EL-MAR" EWELINA SZMYT	DOBRE	KOSZCZAŁY 27
935.	HADEPOL FLEXO SP. Z O.O.	RYPIN	
936.	"T.K.M.G." DAGMARA BORTKIEWICZ I WSPÓLNICY S.C. DANUTA GOLEMBIEWSKA - BORTKIEWICZ, DAGMARA BORTKIEWICZ	BYDGOSZCZ	
937.	PHU SEB-MAR	ORCHOWO	PODBIELSKO 95
938.	PW EKO KONSULTING BYDGOSZCZ KAROLINA SZTYLKA	BYDGOSZCZ	
939.	P.P.H.U. ARTZŁOM-MAGDALENA KOTAS	DĄBROWA BISKUPIA	CHROSTOWO 28
940.	P.P.H.U.DAR-PLAST DARIUSZ URBANOWICZ	DOBRZEJEWICE	BRZOZÓWKA
941.	"DANTEK" DANIEL KOZŁOWSKI	JEZIORA WIELKIE	WOLA KOZUSZKOWA5
942.	RADOSŁAW JEŻ	DRAGACZ	DOLNA GRUPA27
943.	P.W."ROL-GAZ" MAREK TOMCZAK	INOWROCŁAW	TUPADŁY 5
944.	MI-TRANS MICHAŁ RATKA	STRZELNO	OSTRÓW 7
945.	POWERED POLSKA SP. Z O.O.	TORUŃ	
946.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE „RAMZES”	WŁOCŁAWEK	
947.	MAKOWSKI INDUSTRIESERVICE KRZYSZTOF MAKOWSKI	TORUŃ	
948.	PAWIS PAWEŁ WIŚNIEWSKI	TORUŃ	
949.	USŁUGI TRANSPORTOWE "PATMAR" PAWEŁ SYROKA	WŁOCŁAWEK	
950.	"GRAS" S.C.MAREK GRUBECKI, JAKUB GRUBECKI	CHEŁMŻA	
951.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA SZYMON PUCZYŃSKI	CHELMNO	
952.	"BIOS" S.C. A. OSIŃSKI, M. OSIŃSKI	CHEŁMŻA	
953.	NIKOSS NIECIKOWSKI MARIUSZ	MOGILNO	
954.	FARMADA TRANSPORT SP.ZO.O.	TORUŃ	
955.	"MARK-TRANS" STASIAK MAREK	LIPNO	BISKUPIN 21B
956.	HURTOWNIA OGRODNICZA "AGROFOL" SŁAWOMIR CZŁAPIŃSKI	LIPNO	
957.	ZAKŁAD ROBÓT PUBLICZNYCH	INOWROCŁAW	
958.	"AGROMASTER" JACEK IWIŃSKI	LIPNO	
959.	"SPEDKOM" KAROLINA KOBYSKA	ŁASIN	WYBUDOWANIE ŁASIŃSKIE 8
960.	FIRMA USŁUGOWO-HANDLOWA "AGTRANS" AGNIESZKA ZELMAŃSKA	WĄPIELSK	RADZIKI DUŻ129
961.	TOSKANDIA PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE TOMASZ GŁOWACKI	DĄBROWA	
962.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA EWA LESZEK PORAZIK	GRUDZIĄDZ	
963.	P.H.U. "ETM-TRANS"	GNIEWKOWO	
964.	ANGWAŁ ANGELIKA BANASZKIEWICZ	MOGILNO	STRZELCE 66
965.	EKOINVEST SP. Z O.O.	BRODNICA	
966.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "SZTYR-TRANS" IWONA ZGUBIŃSKA	WARLUBIE	
967.	"RAD-TRANS" RADOSŁAW WEJSZEWSKI	CHEŁMŻA	GŁUCHOWO 4A/12
968.	GMD PLUS WRÓBLEWSKI I INNI SPÓŁKA JAWNA	LNIANO	
969.	TOM-TRANS	GRUDZIĄDZ	
970.	"JAG" JAGODA BANASIAK	INOWROCŁAW	
971.	WAWRZYŃIAK IWONA FENIKS-TRANS	PAKOŚĆ	LUDKOWO 20
972.	SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH I METALI KOLOROWYCH	INOWROCŁAW	
973.	"EKO - SZKŁO" S.C. PIOTR SZAL, SZYMON KŁOCZKO	JANIKOWO	GIEBŃIA 16
974.	"FROST" SYLWESTER MRÓZ, SŁAWOMIR NADOLSKI S.C.	PAKOŚĆ	RADŁOWO 50
975.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE KATMET ZBIGNIEW FRANKÓW	INOWROCŁAW	
976.	P.H.U. RAN - EKO RADOSŁAW KANIEWSKI	UNISŁAW	BRUKI UNISŁAWSKIE83
977.	METAL SCRAP RECYKLING SPÓŁKA CYWILNA	BYDGOSZCZ	
978.	A-MET ADRIAN NOWAKOWSKI	FABIANKI	NOWY

			WITOSZYN 24/2
979.	P.H.U."KAMA"	INOWROCLAW	
980.	PRINT-JET S.C. P. HAN.M.BLUMOWSKI	TORUŃ	
981.	FUH EKO - UTIL MONIKA PUC	BRODNICA	
982.	"NICOL CATERING"	PAPOWO BISKUPIE	DUBIELNO 92
983.	ZAKŁAD GOSPODAROWANIA ODPADAMI "ALBEKO"	RYPIN	
984.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE „BOLO” BOLEWSKA AGNIESZKA	PAKOŚĆ	GORZANY
985.	ZPHU "MASTA PRIMA" S.C. AGNIESZKA KORTAS I STANISŁAW KORTAS	GRUDZIĄDZ	ŚWIERKOCINGIELNIA
986.	P.H.U.TRANS	GNIEWKOWO	WIELOWIEŚ 7
987.	„USŁUGI TRANSPORTOWE” GRZEGORZ KRUCZYŃSKI	BARUCHOWO	DĘBOWO 42
988.	UTYL-SERVICE BIS JOANNA SOCHACZEWSKA	BRODNICA	
989.	FIRMA "AKUS" MARIA OSIŃSKA	NAKŁO NAD NOTECią	PATEREK
990.	FIRMA TRANSPORTOWA KAMILA ŁYSAKOWSKA	BRODNICA	
991.	ECOZONE JAKUB CHOJNICKI	BYDGOSZCZ	
992.	WB-RECYCLING WILDHIRT I BLUM S.C.	BYDGOSZCZ	
993.	FIRMA HANDLOWA "VIP-METAL" GRZEGORZ KAMIŃSKI	ŁYSOMICE	RÓŻANKOWO 8
994.	AGRO-TOUR GŁOWACKI KRZYSZTOF	OSIĘCINY	JARANTOWICE30/4
995.	P.W. "MAG-TRANS" IMPORT EXPORT	INOWROCLAW	DULSK 4
996.	JACEK KLEWICZ USŁUGI TRANSPORTOWE "NIC-ALEX"	ŚLIWICE	
997.	TRANSPORT KRAJOWY I ZAGRANICZNY NATALIA DUBIEL	CHELMNO	OSNOWO 5
998.	SARGON SKŁADY MATERIAŁOWE KALINA PATYK	TORUŃ	
999.	"USŁUGI TRANSPORTOWE JÓZEF CISZCZOŃ"	WŁOCŁAWEK	
1000.	GREEN AND JOY SP.ZO.O. TORUŃ SPÓLKA KOMANDYTOWA	TORUŃ	
1001.	P.W. "FLIZBUD" DAWID FLIS	JAKSICE	
1002.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA „MIKA” JACEK KŁOSIŃSKI	DOBRZEJEWICE	ŁĄŻYŃ II 108
1003.	"MARSTAL" MAREK TADAJEWSKI	CZERNIKOWO	CZERNIKOWO87B
1004.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWE INTER HANDEL RYDLICHOWSKI PATRYK	TORUŃ	
1005.	"EKOPRINT" GRZEGORZ LEWANDOWSKI	INOWROCLAW	
1006.	PH SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH DAMIAN DOLNY	GRUDZIĄDZ	
1007.	JACEK BORZYSZKOWSKI	NAKŁO NAD NOTECią	WYSTĘP
1008.	TSR INOWROCLAW SP.ZO.O.	INOWROCLAW	
1009.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE KOZŁOWSKI MICHAŁ	WOLA KOZUSZKOWSKA	WOLA KOZUSZKOWSKA 55
1010.	LUK-TRANS	INOWROCLAW	
1011.	KERON DOMINIK NOWODWORSKI	PIOTRKÓW KUJAWSKI	JÓZEFOWO 5
1012.	SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA "BYDGOSZCZANKA"	BYDGOSZCZ	
1013.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "QUATRO"	INOWROCLAW	ORŁOWO 95
1014.	P.W."AG-MIR" MIROSLAW BYKOWSKI	PAKOŚĆ	DZIARNOWO 9/1
1015.	"ADIKA"	INOWROCLAW	
1016.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE KAS-MET	INOWROCLAW	
1017.	SINOMA KRZYSZTOF OETTINGEN	KRAKÓW	
1018.	CARREFOUR POLSKA SP. ZO.O.	WARSZAWA	
1019.	ZAKŁAD PRZEROBU ZŁOMU "SKAW - MET" SP. Z O.O.	SKAWINA	
1020.	SUDER & SUDER SP. Z O.O.	MODLNICA	
1021.	ALBA ATOL SP. Z O.O.	KRAKÓW	
1022.	MIX ELEKTRONIC S.A.	SKAWINA	
1023.	EKONAFI SP. Z O.O.	TRZEBINIA	
1024.	UNIMARK SP. Z O.O.	WADOWICE	
1025.	HURTOWNIA ŚRODKÓW DO PRODUKCJI ROLNO SPOŻYWCZEJ	KOŚCIAN	NACŁAW 25

	„ROLNIK” GRAJEWSKI KACZMAREK SP.J.		
1026.	PZF CEFARM-LUBLIN	LUBLIN	
1027.	ELEKTRO-SPARK SP. Z O.O.	LUBLIN	
1028.	DEMART SPÓKA JAWNA ŻELAZNY	BYDGOSZCZ	
1029.	"KOLOR METAL - TADEUSZ PACYNA" SP. Z O.O.	ŁÓDŹ	
1030.	CENTRUM BIOTECHNOLOGII SP. Z O.O.	ŁÓDŹ	
1031.	DBK SP. Z O.O.	OLSZTYN	
1032.	„OLBART” BARTŁOMIEJ ZIOBROWSKI	GRĘBOCIN	
1033.	F.H.SUKCES	OLSZTYN	
1034.	P.H.STABIL-BIS MAREK WAŚNIEWSKI	BRODNICA	
1035.	"PROMET" S.A.	ŁAWA	
1036.	FOTOJOKER SP.ZO.O.	TORUŃ	
1037.	P.V. PREFABET KLUCZBORK S.A.	KLUCZBORK	
1038.	BRENNTAG POLSKA SP. Z O.O.	KĘDZIERZYN KÓŹLE	
1039.	STORA ENSO POLAND S.A.	OSTROŁĘKA	
1040.	ZIEMPIL S.A.	PIŁA	
1041.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO HANDLOWE "TERG" TERESA GRZEBITA SP.JAWNA	ZŁOTÓW	
1042.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "JĘDRUŚ" ANDRZEJ NADOLIŃSKI	BUDZYŃ	
1043.	F.H.U.P. "TOMPOL"	TOMASZÓW MAZOWIECKI	
1044.	TOMPOL SP.J. EWA BURIAN, SŁAWOMIR BURIAN	TOMASZÓW MAZOWIECKI	
1045.	TOMPOLSCRAP SP. Z O.O.	TOMASZÓW MAZOWIECKI	
1046.	"CENTREX" ANDRZEJ PODUFALSKI	TORUŃ	
1047.	POLSKI KONCERN NAFTOWY "ORLEN" S.A.	PŁOCK	
1048.	TERMOIZOLACJA I ANTYKOROZJA "TERBUD" BOGDAN JONKWISZ	PŁOCK	
1049.	SITA PŁOCKA GOSPODARKA KOMUNALNA SP. ZO.O.	PŁOCK	
1050.	SOFTHARD S.A.	ŁÓDŹ	
1051.	JERONIMO MARTINS DYSTRYBUCJA S.A.	KOSTRZYN	
1052.	PHU "ANTENA SZAMOTUŁY" S.C. ROMAN SUJAK I PIOTR ZIELIŃSKI	SZAMOTUŁY	
1053.	SKANSKA S.A.	WARSZAWA	
1054.	BRICOMARCHE INKAUST SP.ZO.O.	INOWROCŁAW	
1055.	"HAKAP EKO" SP. Z O.O.	BYDGOSZCZ	
1056.	AM TRANS PROGRES SP. Z O.O.	POZNAŃ	
1057.	BEMAR SP.ZO.O.	BYDGOSZCZ	
1058.	SYMPATIA SP.ZO.O.	INOWROCŁAW	
1059.	PHE NOWA- FRANCE SP. Z O.O.	POZNAŃ	
1060.	EKOPOZ SP.ZO.O.	OWIŃSKA	BOLECHOWO
1061.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "LECH" IWONA GRYGIER - ZWOLIŃSKA	TRZEMESZNO	
1062.	FARMA 3 SP.ZO.O.	PRZEMYŚL	
1063.	ZUH "LOBO" GRZEGORZ PASZKIEWICZ	ŚWIECIE	
1064.	OPTIMA RECYKLING SP. Z O. O.	SZYDŁOWIEC	
1065.	SKUP ZBÓŻ PRODUKCJA MAK EUGENIUSZ SUCHOWIECKI	DEBRZNO	
1066.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE IWONA ADAMCZEWSKA	CZŁUCHÓW	
1067.	"POL - DRÓG CHOJNICE" SP. Z O. O.	CHOJNICE	
1068.	VIKTORIA TRANSPORT MIĘDZYNARODOWY SP. Z O.O.	KOSZALIN	
1069.	BIURO HANDLOWE "AGRO - BAKAŁARZEWO" SP. Z O. O.	BAKAŁARZEWO	
1070.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ	ŁASIN	

1071.	STENA SP. Z O.O.	WARSZAWA	
1072.	„PARK” PAWEŁ WOJCIESZYŃSKI	SZCZECIN	
1073.	GRAWIL SP. Z O. O.	WŁOCŁAWEK	
1074.	ZAKŁAD HANDLU I USŁUG TRANSPORTOWYCH "TRANSWER", MARIAN WERNEROWSKI	LUBICZ	MŁYNIEC K/TORUNIA
1075.	"EKOSYSTEM" PRZED. USŁUG KOMUNALNYCH I MIESZKANIOWYCH SP.Z O.O.	WĄBRZEŻNO	
1076.	CENTROSTAL-TORUŃ S.A.	TORUŃ	
1077.	USŁUGI TRANSPORTOWE ROMAN KUCHARSKI	CHEŁMŻA	
1078.	„TRANSPORT CIĘŻAROWY” JERZY MĄDRY	LISEWO	BŁACHTA 5
1079.	"ROLMAS-BIS" I. LASZKIEWICZ, S. ŁAPIEŚ, M. MICHAŁSKI PS. JAWNA	UNISŁAW	
1080.	PUBLICZNY TRANSPORT CIĘŻAROWY - BIAŁKIEWICZ RYSZARD	TORUŃ	
1081.	FIRMA TRANSPORT I SPEDYCJA W KRAJU I ZA ZAGRANICĄ MARIAN LACH	TORUŃ	
1082.	RYSZARD POKORSKI "USŁUGI TRANSPORTOWE"	LISEWO	
1083.	Z.U.H. WOJ-MAR MARIUSZ WOJTANOWICZ	GRUDZIĄDZ	
1084.	SŁAWOMIR KLAFCZYŃSKI "KATRANS"	LISEWO	PNIEWITE 1
1085.	PRZEDSIĘBIORSTWO INWESTYCYJNO-HANDLOWE INWEST-SATELIT	GOLUB- DOBRZYŃ	
1086.	EURO-TRANS MARIAN CHACHAJ	TORUŃ	
1087.	USŁUGI TRANSPORTOWE GAŁKOWSKI GRZEGORZ	ŁYSOMICE	
1088.	TRANSPORT CIĘŻAROWY GRZEGORZ SIEMIĄTKOWSKI	TORUŃ	
1089.	ZAKŁAD TRANSPORTU CIĘŻAROWEGO MIROSLAW POŚPIECH	ZŁOTORIA	
1090.	FIRMA "MI-STA"	DOBRZEJEWICE	GŁOGOWO 29A
1091.	USŁUGI ASENIZACYJNE-TRANSPORT CIĘŻAROWY - WRC ROSIŃSKI SEBASTIAN	TORUŃ	
1092.	USŁUGI TRANSPORTOWE SPRZĘTOWO-BUDOWLANE TORKOP STANISŁAW ŻÓŁTEWICZ	TORUŃ	
1093.	AUTOTRANSPORT JERZY RAFALSKI	GRUDZIĄDZ	BIAŁY BÓR
1094.	KAZIMIERZ PAWŁOWSKI	GRUDZIĄDZ	
1095.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ANDRZEJ CHMIELEWSKI	GOLUB- DOBRZYŃ	
1096.	FIRMA PRZEMYSŁOWO - HANDLOWA "ELIZA" ELŻBIETA PORTKA	GOLUB- DOBRZYŃ	
1097.	"ZAKŁAD USŁUG DLA ROLNICTWA, PUBLICZNY TRANSPORT CIĘŻAROWY", ROMAN FINC	UNISŁAW	
1098.	"DYSTRYBUCJA GAZU BUTELKOWEGO" SYLWESTER KOBYSKI	ŁASIN	
1099.	EKO-PLAST JANUSZ SZCZEPANIAK	TORUŃ	
1100.	KAZIMIERZ CHMIELEWSKI	GRUDZIĄDZ	
1101.	FIRMA AUTOTRANSPORT BATORSKI LESŁAW JÓZEF, OBSŁUGA I NAPRAWA POJAZDÓW MECHANICZNYCH	GOLUB- DOBRZYŃ	LISEWO 61
1102.	HANDEL I USŁUGI TRANSPORTOWE PIOTR BARAN	CHEŁMŻA	
1103.	PRZEDSIĘBIORSTWO „TRANS-TECH” MIROSLAW JURKIEWICZ	LUBICZ	KROBIA
1104.	ZAKŁAD REMONTOWO-BUDOWLANY MAREK CHMIEL	TORUŃ	
1105.	SOEN SP.Z O.O.	GRUDZIĄDZ	
1106.	PPH "PEKŁOSÓŁ " SP.J.A. BURKACKI, M. SKARŻYŃSKI	MELNO	NICWAŁD
1107.	USŁUGI TRANSPORTU CIĘŻAROWEGO GRZEGORZ ŚLIWIŃSKI	GRUDZIĄDZ	
1108.	ZAKŁAD USŁUG ROLNICZYCH, ZBIGNIEW NOGALSKI	STOLNO	GRUBNO 38
1109.	EKO-TECH-M SP. Z O. O.	BRODNICA	
1110.	GRZEGORZ PORA „USŁUGI TRANSPORTOWO-SPRZĘTOWE”	UNISŁAW	
1111.	USŁUGI TRANSPORTOWE WŁADYSŁAW BENDYKOWSKI	GRĘBOCIN	
1112.	"TARYK" SP.J. T.KRZEMIEŃ, Z.KRZEMIEŃ	TORUŃ	
1113.	P.P.H. "EDRYS"	GRUDZIĄDZ	
1114.	ELBOR ELEKTRONARZĘDZIA ANDRZEJ CIENKOWSKI	TORUŃ	
1115.	"SKLEP OGRODNICZY CELLMER"	BRODNICA	
1116.	P.W. PAWŁAK ANDRZEJ „TWOJA APTEKA”	CHEŁMNO	

1117.	TRANSPORT CIĘŻAROWY PAWEŁ LAZUREK	PLUŻNICA	PLĄCHAWY 45
1118.	ELISABETH TRANSPORT CIĘŻAROWY SŁAWOMIR GODZINA	ŁYSOMICE	GOSTKOWO 83
1119.	ZAKŁAD USŁUG WODNO-WODOCIĄGOWYCH KRZYSZTOF CZAJKOWSKI	BRODNICA	
1120.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA LEGUTKO ZBIGNIEW	CHELMŻA	
1121.	Z.E.H.U. PULSAR	TORUŃ	
1122.	TRANSPORT SAMOCHODOWY-CIĘŻAROWY ZIELIŃSKI KRZYSZTOF	CHELMŻA	SKĄPE 75
1123.	ZAKŁAD WIELOBRANŻOWY JAROSŁAW ŻMIJEWSKI	ŁASIN	
1124.	STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW ZŁOMOWANIE MECHANIKA POJAZDOWA GRZEGORZ KOWALSKI	BOBROWO	GRZYBNO 26
1125.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCJI RYBACKIEJ "PSTRĄG" SP. Z O. O.	LUBICZ	
1126.	BADEX ZAKŁAD HANDLOWO-USŁUGOWO-PRODUKCYJNY GABRIEL PIOTR BADACZEWSKI	ŚWIEDZIEBIA	ROKITNICA
1127.	"STAN-TRANS" STANISŁAW KAMIONKA	STOLNO	STOLNO 32
1128.	PHU ROLDOM JANINA I JAROSŁAW LEWANDOWSCY	BRODNICA	
1129.	GOLPASZ S.A.	GOLUB-DOBRZYŃ	
1130.	FIRMA HANDLOWO - USŁUGOWA "IRENA" IRENA KOCIŃSKA	GOLUB-DOBRZYŃ	
1131.	NEUCA S.A.	TORUŃ	
1132.	FIRMA HANDEL-USŁUGI PRODUKTY UBOCZNE UBOJU MIROSŁAW WITKOWSKI W KLÓDC	ROGÓŻNO	
1133.	OŚRODEK WZASOWY RYTEBŁOTA ROAMN ROZWADOWSKI	ZBICZNO	RYTEBŁOTA
1134.	MEGA-TRANS JANUSZ PYĆ	WĄBRZEŻNO	
1135.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE DUNDELSKI MARIAN	CHELMŻA	BIELCZYNY 38
1136.	P.W. REDIS SP.J.	TORUŃ	
1137.	ZHE USŁUGI-TRANSPORT HENRYK ZAWADZKI	GOLUB-DOBRZYŃ	GAŁCZEWKO 56
1138.	ZAKŁAD USŁUG WODNYCH SP. Z O. O.	GOLUB-DOBRZYŃ	OSTROWITE
1139.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWY "NITEX" BEATA MUCHA	PLUŻNICA	PLUŻNICA 58L
1140.	FIRMA PRODUKCYJNO - HANDLOWA "GRAN - FOL" KRZYSZTOF FAŁKOWSKI	PLUŻNICA	WIEWIÓRKI 35
1141.	FIRMA USŁUGOWA MONTOR WIESŁAW DMOWSKI	TORUŃ	
1142.	PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE W TUCHOLI SP. Z O.O.	TUCHOLA	
1143.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA APOLONIUSZ KUŹNIAR	KOWALEWO POMORSKIE	PRUSKA ŁĄKA 54
1144.	METAL RECYCLING GRUDZIĄDZ SP. Z O. O.	GRUDZIĄDZ	
1145.	PUBLICZNY TRANSPORT CIĘŻAROWY-HANDEL JACEK STRZELECKI	LUBICZ	
1146.	SLASH S.C.	TORUŃ	
1147.	JACEK BEREZA TRANSPORT TOWAROWY	GRUDZIĄDZ	
1148.	T.K.J. MATUSZEWSKI S.J.	GRUDZIĄDZ	
1149.	P.P.H.U.PIKAT-FLOR PIOTR WOŹNIAK	GRUDZIĄDZ	
1150.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO TRANSPORTOWE AGROTRANS, KRYSZYNA PIĘTKA	TORUŃ	
1151.	DORADZTWO EKONOMICZNE TRANSPORT CIĘŻAROWY WOJCIECH LOPATA	TORUŃ	
1152.	FIRMA TRANSPORTOWA ALFA-TRANS ZIELIŃSKI ROBERT	TORUŃ	
1153.	FIRMA HANDLOWO USŁUGOWA AUTOANDREAS JADANOWSKI ANDRZEJ	TORUŃ	
1154.	EXCOM KAZIMIERZ BREZA	TORUŃ	
1155.	PRODUKCJA-NADEL-USŁUGI "MAR-POL" JACEK MARCINKOWSKI	TORUŃ	
1156.	USŁUGI TRANSPORTOWE I WIELOBRANŻOWE LENC WALDEMAR	TORUŃ	
1157.	BITLAND	TORUŃ	
1158.	REGIONALNY SZPITAL SPECJALISTYCZNY IM.DR. WŁADYSŁAWA	GRUDZIĄDZ	

	BIEGAŃSKIEGO		
1159.	ZAKŁAD HANDLOWO-USŁUGOWY BOŻENA DREŚLIŃSKA	BRODNICA	
1160.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE SP.J.CUPRUM - BIS ZBIGNIEW KOWALSKI	TORUŃ	
1161.	FIRMA TRANSPORT CIĘŻAROWY WIESŁAW KOT	TORUŃ	
1162.	ZDZISŁAWA SZAŁKOWSKA	GRUDZIĄDZ	
1163.	ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY KAZIMIERZ CHMIELEWSKI	PLUŻNICA	BŁĘDOWO
1164.	USŁUGI TRANSPORTOWE WOJCIECH PIPCZYŃSKI	TORUŃ	
1165.	ZAKŁAD USŁUG LEŚNYCH "KOS" JAROSŁAW JASKULSKI	GRUDZIĄDZ	HANOWO 8
1166.	PPRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "WĘGLIK" S.C. ANNA GRABIŃSKA, BARTOSZ GRABIŃSKI	TORUŃ	
1167.	SKLEP CHEMICZNO-PRZEMYSŁOWY HENRYK CELMER	DĘBOWA ŁĄKA	
1168.	"FLOX" hURTOWNIA MATERIAŁÓW TAPICERSKICH IWONA WAŁDOWSKA	BRODNICA	
1169.	FIRMA USŁUGOWO - HANDLOWA "GRAND" ANDRZEJ TWAROWSKI	TORUŃ	
1170.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "SUPLIK" JERZY SUPLICKI	TORUŃ	
1171.	FIRMA USŁUGI TRANSPORTOWE ANDRZEJ GAŚSIOROWSKI	GOLUB- DOBRZYŃ	LISEWO 30
1172.	PRZEDSIĘBIORSTWO NOE JUNIOR DAWID ŁUKASZEWSKI	TORUŃ	
1173.	ZAKŁAD USŁUG MIEJSKICH SP. Z O.O.	CHELMNO	
1174.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-TRANSPORTOWE TOR-TRANS PIANKOWSKI ZDZISŁAW	TORUŃ	
1175.	FHU "TOM-TRANS" JANKOWSKI TOMASZ	TORUŃ	
1176.	PHU KALCHEM WALDEMAR KALISZ	BRZOZIE	BRZOZIE 157
1177.	"DENAR" PTASZEK MAREK	TORUŃ	
1178.	TRANSPORT CIĘŻAROWY BAPRAWSKI JACEK	GRĘBOCIN	
1179.	FIRMA HANDLOWO-TRANSPORTOWA LASTAR S.C.	BRODNICA	
1180.	POŻYCZKI UNIWERSALNE "LOMBARD" JÓZEF SZYMCZYK	ŁUBIANKA	PRZECZNO 6
1181.	GOSPODARSTWO ROLNE TADEUSZ OSUCH	CHELMŹA	DZIEMIONY 8
1182.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO-HANDLOWE BONOWICZ GRZEGORZ	TORUŃ	
1183.	KRAJOWA SPÓŁKA CUKROWA S.A.	TORUŃ	
1184.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE "DRAM" PIECUCH RYSZARD	TORUŃ	
1185.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODYKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWE LAURENCE MIELNICZUK RAFAŁ	GRUDZIĄDZ	
1186.	FIRMA HANDLOWO-TRANSPORTOWA HENRYK FALKIEWICZ	LUBICZ GÓRNY	
1187.	P.H.U.SPÓŁKA CYWILNA MAREK I RYSZARD SIEDLIKOWSCY	BARTNICZKA	RADOSZKI
1188.	TRANSPORT CIĘŻAROWY S.C. SZWED WŁODZIMIERZ; SZWED ROMAN	TORUŃ	
1189.	FIRMA USŁUGI TRANSPORTOWE "AUTOTRANS" ZBIGNIEW MARZEC	RADZYŃ CHELMIŃSKI	RYWAŁD
1190.	F.P.H.U."RUMI" ALICJA RUMIŃSKA	BRODNICA	
1191.	FIRMA TRANSPORTOWA "KARO" S.C. ROBERT PODKRÓLEWICZ	ŁYSOMICE	
1192.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA, DAMIĘCKI STANISŁAW	ŁYSOMICE	
1193.	P.P.H.U. "ELDOM" ANDRZEJ ROZWADOWSKI, WIESŁAW ŚWIĄTEK S.J.	GRUDZIĄDZ	
1194.	ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH ZBICZNO	ZNICZNO	
1195.	ER-TRANS FIRMY TRANSPORTU CIĘŻAROWO-OSOBOWEGO HANDLU, USŁUG ROMAN WOJDA	GRUDZIĄDZ	MOKRE 170
1196.	FIRMA TRANSPORT CIĘŻAROWY GRUDZIŃSKI JAROSŁAW	TORUŃ	
1197.	FIRMA TRANSPORTOWA „LAUTRANS” JAROSŁAW ZAKRZEWSKI	GOLUB- DOBRZYŃ	SADYKIERZ 9
1198.	APTEKA „POD ORLEM” T.T.M. LENARTOWICZ SP.J.	GOLUB- DOBRZYŃ	
1199.	APTEKA „PAN TADEUSZ” TADEUSZ LENARTOWICZ	GOLUB- DOBRZYŃ	

1200.	ZAKŁAD WŁÓKIENNICZY "GOTEX" ANDRZEJ GOŁĘBIEWSKI	LUBICZ	
1201.	CENTRUM OGRODNICZE F.P.U.H. "DZIAŁKOWICZ"	BRODNICA	
1202.	JACEK DĘBSKI	KOWALEWO POMORSKIE	BIELSK 43
1203.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-PRODUKCYJNO-HANDLOWE MAŁGORZATA DUSZYŃSKA	TORUŃ	
1204.	F.H.U. ALES-TECH ADAM PRZĄDKA	STOLNO	STOLNO 1
1205.	STACHTRANS JOLANTA PUSZCZAŁOWSKA	GRUDZIĄDZ	
1206.	USŁUGI TRANSPORTOWE SŁAWOMIR ADAMKIEWICZ	KOWALEWO POMORSKIE	
1207.	FIRMA HANDLOWA FLEWER S.C.	TORUŃ	
1208.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE "GRAFIT"	CHELMNO	KALDUS
1209.	FIRMA TRANSPORTOWO-HANDLOWA ZIELIŃSKA IWONA	CHELMŹA	SKĘPE 75
1210.	EURO-TRANS ANNA PACZKOWSKA	TORUŃ	
1211.	FIRMA TARTAK PRODUKCJA-HANDEL-USŁUGI MAREK LISIŃSKI	KSIĄŻKI	OSIECZEK
1212.	MIEJSKIE WODOCIĄGI I OCZYSZCZALNIA SP. Z O.O.	GRUDZIĄDZ	
1213.	UNIPET S.A.	TORUŃ	
1214.	KMT MAC DERMID - POLSKA Sp. Z O. O.	ŁYSOMICE	PAPOWO TORUŃSKIE
1215.	"MAGNUS-NORD" SP. Z O.O.	TORUŃ	
1216.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWE "UNIGUM" ZBIGNIEW WROTEK	TORUŃ	
1217.	PRZEDSIĘBIORSTWO ZAOPATRZENIOWE "MARK-POL"	WĄBRZEŻNO	
1218.	TRANSPORT PUBLICZNY STEFAN BŁAŻEJCZYK	ŁUBIANKA	BRĄCHNOWO
1219.	P.H.P. "FRANK" FRANCISZEK KRUTELEWICZ	CHELMŹA	
1220.	F.P.H.U. "EKOLAND" USŁUGI OGÓLNOBUDOWLANE STANISŁAW KLICMAN	CHELMŹA	SKĄPE 1
1221.	"AUTO-AS" ANDRZEJ KOTARSKI	LUBICZ	
1222.	UNI - SERW S.J. D. GŁOWACKI, W. BOROWSKI	GRUDZIĄDZ	
1223.	MAREK PRZYBYLSKI	CHELMNO	
1224.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "ABBA - EKOMED" SP. Z O.O	TORUŃ	
1225.	INSE-TOX JAN STROMIDŁO	TORUŃ	
1226.	FIRMA PRODUKCYJNO-HANDLOWA "PRZEWEX"	TORUŃ	
1227.	P.P.H.U.GOL-TRANS-SPED KAZIMIERZ DĄBROWSKI	GOLUB-DOBRZYŃ	
1228.	INTERSET SP. ZO.O.	LUBICZ	
1229.	A&B PAPER SP. Z O.O.	DOBRZEJEWICE	KAWĘCZYN 1A
1230.	ROLNICZE BIURO HANDLOWE-ZIEMOWIT RĘBISZ	GRUTA	
1231.	KRAWCZYK PIOTR HANDEL OBWOŻNY, TRANSPORT CIĘŻAROWY	CHELMŹA	SKĄPE 43
1232.	FIRMA "LUMAWER" IMPORT-EXPORT PNIEWSKI KAZIMIERZ	TORUŃ	
1233.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "WITOR" MIECZYŚLAW WIWATOWSKI	TORUŃ	
1234.	LOGOTRANS SP. Z O.O.	TORUŃ	
1235.	JANUSZ ANDRYSIAK PUBLICZNY TRANSPORT CIĘŻAROWY	STOLNO	GRUBNO 58
1236.	MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO OCZYSZCZANIA SP. Z O.O. W TORUNIU	TORUŃ	
1237.	ZAKŁAD USŁUGOWO-PRODUKCYJNO-HANDLOWY ELEKTRO EUGENIUSZ MIASKOWSKI	TORUŃ	
1238.	NADLEŚNICTWO BRODNICA	BRODNICA	
1239.	ERGIS-EUROFILMS S.A. Z/S W WARSZAWIE ODDZIAŁ W WĄBRZEŻNIE	WĄBRZEŻNO	
1240.	"GARAŻ" AUTO - CZĘŚCI ANDRZEJ JARUSZEWICZ	BRODNICA	
1241.	"AGRO-TERM ZAKŁAD ŚLUSARSKI ANDRZEJ KOPROWSKI	BRZOZIE	JAJKOWO 2A
1242.	P.P.U.H. ZAG WOJCIECH GÓRZYŃSKI	TORUŃ	
1243.	FIRMA "APIO", PIOTR SIĘBOR	UNISŁAW	BRUKI UNISŁAWSKIE 79
1244.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ROMAN KWIATKOWSKI	TORUŃ	

1245.	ANDRZEJ TRELEWICZ, USŁUGI TRANSPORTOWE	STOLNO	PAPRZYN
1246.	TRANSPORT CIĘŻAROWY JANUSZ POWIERSKI	ŁUBIANKA	ZAMEK BIERZGŁOWSKI 22
1247.	"SKUP-SPRZEDAŻ ZŁOMU" LECH MALINOWSKI	LUBICZ	LUBICZ GÓRNY
1248.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA KRZYSZTOF PIOTROWSKI	TORUŃ	
1249.	ZAKŁAD USŁUG TRANSPORTOWYCH TADEUSZ PIĘTKA	TORUŃ	
1250.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ANDRZEJ RUTKOWSKI	TORUŃ	
1251.	FIRMA HANDLOWA "POLMOZBYT" HALINA KŁOSOWSKA	CHEŁMNO	
1252.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "MIŁODEX", ZENON MYSIEWICZ	LISEWO	
1253.	P.H.U.MEKOŁ SKUP ZŁOMU HALINA ŚNIEGOWSKA	TORUŃ	
1254.	ZAKŁAD USŁUG LEŚNYCH "DANIEL"	GRUDZIĄDZ	
1255.	ZAKŁAD USŁUGOWOHANDLOWY I PRODUKCYJNY ADAM POSZYTEK	STOLNO	ROBAKOWO
1256.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "LasMar" w MOKREM	GRUDZIĄDZ	MOKRE
1257.	PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWY DRÓG W BIELCZYNACH	CHEŁMŹA	BIELCZYNY 10
1258.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA JAWAPOL JANUSZ PAWLIKOWSKI	TORUŃ	
1259.	AGNIESZKA GRACJAN FIJAŁKOWSCY PRZEWOZY TURYSTYCZNE DALTRAS S.C.	GRUDZIĄDZ	
1260.	ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY BUDOWA I UTRZYMANIE DRÓG J.CHMIELEWSKI	ŁASIN	ZAWDA
1261.	FIRMA "PIĄTEK" WIESŁAWA PIĄTEK	GRUDZIĄDZ	
1262.	KONTAKT S.A.	TORUŃ	
1263.	FIRMA USŁUGOWO HANDLOWA "KAIN" ANDRZEJ POKORSKI	TORUŃ	
1264.	FIRMA USŁUGOWO-HANDLOWA "ANGELA", B.DZIĘCIOŁ	CHEŁMNO	
1265.	AMBROSZKIEWICZ I BEYGER UNIMETAL SP. JAWNA	TORUŃ	
1266.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "SZYDLIK" JAN SZYDLIK	GRUDZIĄDZ	BIAŁY BÓR 65
1267.	FIRMA HANDLOWA "WRZOS" ROMAN BLACHOWSKI	ŁUBIANKA	
1268.	SKLEP OGRODNICZY "NARCYZ" ILONA BARTOSIŃSKA-POŚPIECH	GRĘBOCIN	
1269.	PPHU R.M. HILDEBRANDT MAREK HILDEBRANDT	BRODNICA	
1270.	FIRMA HANDLOWO-PRODUKCYJNO-USŁUGOWO-TRANSPORTOWA BARBARA MIKOŁAJEK	BRODNICA	
1271.	FIRMA "ZŁOMOWIEC" STANISŁAW KOWALSKI	GÓRZNO	SZCZUTOWO 65
1272.	FIRMA "FANT" S.C.J.WIJAS, W.ZILLMANN	TORUŃ	
1273.	KARAT ELEKTRO RECYKLING	LUBICZ	
1274.	SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH JAN ŁAPKIEWICZ	STRZYG	SUMIN
1275.	PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT DROGOWO-BUDOWLANÝCH DROBUD SP.J	CHEŁMŹA	
1276.	FIRMA HANDLWO-USŁUGOWA MAT NIKODEM PAWŁOWSKI	TORUŃ	
1277.	USŁUGI TRANSPORTOWE WIESŁAW PIANKOWSKI	TORUŃ	
1278.	P.P.H.U. "FROST-PLAST" KRZYSZTOF MRÓZ	DOBRZEJEWICE	BRZOZÓWKA
1279.	USŁUGI TRANSPORTOWE BARTKOWSKI GRZEGORZ	JABŁONOWO POMORSKIE	SZCZEPANKI 70
1280.	INGLOBUS ROMAN KOWALSKI	BRODNICA	
1281.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO PRODUKCYJNO-HANDLOWE "TORMAT" MACIEJ KOŃCZEWSKI	TORUŃ	
1282.	ROLZIT- USŁUGI TRANSPORTOWE ZBIGNIEW TACZYŃSKI	PLUŻNICA	UCIAŻ
1283.	DZIAŁAŃCZOŚĆ USŁUGOWO-HANDLOWO "NA DZIAŁCE"	UNISŁAW	RACINIEWO
1284.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE MARCIN ŁAWICKI	LUBICZ	BRZEŻNO 16A
1285.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE MERCATOR MARZENA KOWALSKA	TORUŃ	
1286.	PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNIKACJI SAMOCHODOWEJ W BRODNICY S.A.	BRODNICA	
1287.	PW "HC-POL"HENRYK CELMER	DOBRZEJEWICE	ŁĄŻYNEK 48
1288.	"KLON" MARIA RYBICKA	BRODNICA	

1289.	FIRMA PRODUKCYJNO HANDLOWO USŁUGOWA AUTO - ZŁOM ZAKS JOANNA GÓRNA	LUBICZ	ROGÓWKO 5
1290.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O.	CHEŁMŻA	
1291.	BIOPROJEKT KRZYSZTOF ŁUKASZEWSKI	GOLUB-DOBRZYŃ	
1292.	P.H.U. ARCO MARIOLA KUZARA	GRUDZIĄDZ	
1293.	USŁUGI TRANSPORTOWO-HANDLOWE "FALKO" FALKOWSKI JERZY	DOBRZEJEWICE	ŁĄŻYŃ II
1294.	"TRANSGIS" SP.ZO.O.	WĄBRZEŻNO	
1295.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE RUTKA JACEK	DOBRZEJEWICE	GŁOGOWO
1296.	TRANS -SPED SŁAWOMIR MIKSA	GRUDZIĄDZ	
1297.	PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O. W BRODNICY	BRODNICA	
1298.	ZAKŁAD STOLARSKO-TAPICERSKI "SAWSTOL" WŁODZIMIERZ SAWICKI	BRODNICA	SZABDA 105A
1299.	PRZEDSIĘBIORSTWO NASIENICTWA OGRODNICZEGO I SZKÓŁKARSTWA S.A. TORSEED	TORUŃ	
1300.	MEGA S.A.	TORUŃ	
1301.	PPHU SANITAS DOMARECKI JAROSŁAW	WĄBRZEŻNO	
1302.	J.M. TRADE JERZY MRÓZ	LUBICZ	KROBIA
1303.	CONKRET S.J. ZBIGNIEW I ROBERT TREJDEROWSCY	KOWALEWO POMORSKIE	WIELKIE RYCHNOWO
1304.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWE "EXET"	ROGÓŻNO	SZEMBURK
1305.	JEDNOSTKA WOJSKOWA NR 1123	GRUDZIĄDZ	
1306.	REMIGIUSZ GRZESZCZAKOWSKI PROWADZĄCY DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ	CHEŁMNO	
1307.	DAKAT TERESA DRÓŻDŻ	TORUŃ	
1308.	DANIEL LESZEK	LISEWO	
1309.	"USŁUGI TRANSPORTOWE WOJCIECH KAŻMIERCZAK"	BRODNICA	
1310.	FIRMA PRODUKCYJNO-USŁUGOWO-HANDLOWA GROSST MALEC DARIUSZ	TORUŃ	
1311.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "SELECT" WOJCIECH PUDLIŃSKI	GOLUB-DOBRZYŃ	
1312.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE TRAKT JERZY PAWŁOWSKI	LUBICZ	GRĘBOCIN
1313.	MAK SP. Z O.O.	TORUŃ	
1314.	"AGRO-SIEĆ" SP.ZO.O. PUNKT SPRZEDAŻY	GOSTYCYN	ŁYSKOWO 89
1315.	"GSK" S.GRYKAŁOWSKI, S. KOSZEWSKI	WĄBRZEŻNO	
1316.	ARTEFAKT OLEJE SMARY	GRUDZIĄDZ	
1317.	FIRMA WIELOBRANŻOWA MAĆKO S.C. MACIEJ WŁUDARSKI, STANISŁAW WOJCIECHOWSKI	TORUŃ	
1318.	PHP "AGROPOL" ADAM AŁACHOWICZ	MELNO	
1319.	F.H.U. "OLEK" ROBERT HNATUSZ	GOLUB-DOBRZYŃ	OSTROWITE 22
1320.	"EURO-TRANS" S.C. MAŁGORZATA JABŁOŃSKA, KRZYSZTOF OPATRZYK	TORUŃ	
1321.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "DAW-TRANS" DAWID KUJAWSKI	LUBICZ	
1322.	INTERNATIONAL TRANSPORT Z. JASKOT SP.ZO.O.	TORUŃ	
1323.	Z.U.H. EKO-DOM	GRUDZIĄDZ	
1324.	TRANSPORT CIĘŻAROWY CHUDZIK MARIUSZ	ŁUBIANKA	
1325.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "DOMPOL"	GRUDZIĄDZ	
1326.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE ZŁOM-TOR MAGDALENA ROGOZIŃSKA	TORUŃ	
1327.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "SYL-MAR" SYLWIA KATARZYNA GABOR	CHEŁMŻA	
1328.	TRANSMAR MARIUSZ LAZAROWSKI	GOLUB DOBRZYŃ	SOKOŁOWO 57
1329.	SOLID S.C. W.RYSZEWSKI, W.RYSZEWSKA	TORUŃ	
1330.	"TRANSPORT CIĘŻAROWY"	LISEWO	BŁACHA 5

1331.	P.P.H.U. OBRÓBKI ZŁOMU METALU LECH FAŁĘTA	GRUDZIĄDZ	
1332.	"TWORZYWA SZTUCZNE -RAFAŁ ADAMCZYK"	LISEWO	STRUCFOŃ 27
1333.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA BARBARA PTASZYŃSKA	WĄPIELSK	DŁUGIE II NR 75
1334.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO GASTRONOMICZNE "GABAR" ANTONI BARCZEWSKI	WROCKI	WROCKI 92A
1335.	SKUP SPRZEDAŻ SUROWCÓW WTÓRNYCH "RADEX" RADOSŁAW KŁOSIŃSKI	LUBICZ	
1336.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "KABI" WALDEMAR KABAT	GRUDZIĄDZ	MOKRE 1
1337.	ZAKŁAD UTYLIZACJI ODPADÓW EKO DUET STANISŁAW FEDEROWICZ	WĄPIELSK	RADZIKI DUŻE 1
1338.	TROPS S.A.	TORUŃ	
1339.	APTEKA "FAMILIJNA" ZBIGNIEW TRAPKOWSKI	TORUŃ	
1340.	SIDEN SYSTEMY INFORMATYCZNE, DORADZTWO, ENERGETYKA SP.ZO.O.	TORUŃ	
1341.	HURTOWNIA ELEKTRYCZNA KOPEL SP.ZO.O.	TORUŃ	
1342.	"P-14" TOMASZ BAJDAK	CIERPICE	WIELKA NIESZAWKA
1343.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-TRANSPORTOWE "BESPOL" SP. Z O.O.	ŁASIN	
1344.	CORDA SP.ZO.O. ,APTEKA CORA SP.ZO.O.	TORUŃ	
1345.	ZAKŁAD PRZETWÓRSTWA TWORZYW SZTUCZNYCH JOLANTA I WŁADYSŁAW KOZAK S.C.	RYŃSK	TRZCIANO 27
1346.	USŁUGI SPRZĘTOWO TRANSPORTOWE "REMIKOP" PAWEŁ ZIELIŃSKI	TORUŃ	
1347.	"LIDER" S.C.	BRODNICA	
1348.	MIENTKI ROMAN F.H.U.P "PEKIN"	TORUŃ	
1349.	MARTI-TRANS TRUSZCZYŃSKI ANDRZEJ	TORUŃ	
1350.	GAMET SP. Z O. O.	TORUŃ	
1351.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA RUDEWICZ DARIUSZ	TORUŃ	
1352.	"IW-POL" USŁUGI-TRANSPORTOWE IWONA OWIEŚNA	ZŁAWIEŚ WIELKA	TOPORZYSKO 23A
1353.	"GROS" S.C. M. GRUBECKI & A.OSIŃSKI	CHEŁMŻA	
1354.	SPEDYCJA-TRANSPORT-USŁUGI "TRANS WIT" JAN WITOLD GUTMAŃSKI	LUBICZ	
1355.	EURO-TRANS SEBASTIAN BORKOWICZ	GOLUB DOBRZYŃ	
1356.	"ECO-POL" SP. Z O.O.	PRUSZCZ	
1357.	P.H.BEST-LAK KRZYSZTOF NOWAK	TORUŃ	
1358.	PHU AGAMIR MIROSLAW BORKOWSKI	GRUDZIĄDZ	
1359.	FLEKSO - PAK SP. Z O.O.	ŁUBIANKA	PIGŻA
1360.	TRANS - POLMO DROŻDŻ I F.O.R. S.J.	BRODNICA	
1361.	PP-H-U-T BARTŁOMIEJ BARTKOWSKI	KOWALEWO POMORSKIE	
1362.	"AMPOL-MEROL" SP.ZO.O.	WĄBRZEŻNO	
1363.	USŁUGI TRANSPORTOWE SZANIAWSKI MARCIN	CHEŁMŻA	GŁUCHOWO 52
1364.	FIRMA HANDLOWA "WĘGŁOPOL" ZOFIA MUCHA-WIESŁAW MUCHA SPÓŁKA JAWNA	TORUŃ	
1365.	TRANSPORT CIĘŻAROWY DANIEL MAZUR	LISEWO	MALANKOWO 51
1366.	PHU WZP KAWEMEX Z. KAWECKI APTEKA IM. S. SYMERIUSZA	BYDGOSZCZ	
1367.	USŁUGI TRASPOROWE PAWEŁ POPIELARSKI	CIECHOCIN	ŚWIĘTOSŁAW
1368.	"AGRO-CIECH" SP.J.	GOLUB DOBRZYŃ	
1369.	ANMIR ANNA KOSICKA	TORUŃ	
1370.	MARCIN MAŁAGOCKI	PAPOWO TORUŃSKIE	DUBIELNO 42
1371.	MEDICA CIESIELSKA MONIKA	TORUŃ	
1372.	MACKPOL ECO-EXPERT	TORUŃ	
1373.	FIRMA HANDLOWA "ALMET" MICHAŁ WOJCIECHOWSKI	ŁYSOMICE	ŚWIERCZYŃKI 1

1374.	EMTOR SP. Z O.O.	TORUŃ	
1375.	"AGRO-MARK" MAREK SZLUFIK	RADOMIN	RADOMIN 2C
1376.	"PROGRES" PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE RAFAŁ CHMILEWSKI	GRUDZIĄDZ	RUDA 93
1377.	"NO NAME" ARTUR KRZEMIŃSKI	LUBICZ	
1378.	P.W."HALSTAL" ARKADIUSZ ORZESZYNA	GRUDZIĄDZ	
1379.	BERKO SP.ZO.O.	KOWALEWO POMORSKIE	SZYCHOWO 28
1380.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO HANDLOWO USŁUGOWY "MASTA" STANISŁAW KORTAS	GRUDZIĄDZ	ŚWIERKOCIN
1381.	P.H.U. "WULKAN" PIOTR SZWARC	BRODNICA	
1382.	FIRMA HANDLOWO USŁUGOWA PROFES MARIUSZ JĘDRAK	TORUŃ	
1383.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "ELPLAST" ELŻBIETA KOWALSKA	TORUŃ	
1384.	"WAWA-TRUCK" PATRYK KOŚCIELSKI	MELNO	OKONIN 58
1385.	F.H.U.P."KARO" ADAM BAJIŃSKI	CHEŁMŻA	
1386.	PLASTICA SP. Z O.O.	KOWALEWO POMORSKIE	FRYDRYCHOWO
1387.	FIRMA HANDLOWO - USŁUGOWO - PRODUKCYJNA "ANIX" JERZY GUZOWSKI	GOLUB DOBRZYŃ	
1388.	INFOLIDER SYSTEMY KOMPUTEROWE	GRUDZIĄDZ	
1389.	PHU "ROCENT" ROBERT ZIĘTARSKI	ŁASIN	
1390.	ROBERT MAŁEK "ROB-TRANS"	CHELMNO	
1391.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE KRYSZTAŃSKI	TORUŃ	
1392.	PRZEDSIĘBIORSTWO SPRZĘTU I TRANSPORTU EM-TECH SP.ZO.O.	TORUŃ	
1393.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "MIEDZIAK" MARCIN SUPLIKI	TORUŃ	
1394.	PHPU "NIEDZIELSKI" MICHAŁ NIEDZIELSKI	GRUDZIĄDZ	
1395.	"EKO-BROD" S.C. MICHAŁ RUMIŃSKI ALICJA RUMIŃSKA	BRODNICA	
1396.	GLOBAL TRADE INDUSTRY MAŚLOCH PIOTR	TORUŃ	
1397.	SEZAM METAL JAKUB LEWANDOWSKI	TORUŃ	
1398.	DANIEL MAKOWSKI SKLEP PRZEMYSŁOWY TV-SAT	GRUDZIĄDZ	
1399.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE TRNASPED CHUCHRA PIOTR	TORUŃ	
1400.	ECO-PET ZBIGNIEW KINSTLER	TORUŃ	
1401.	"DZIAŁALNOŚĆ HANDLOWO-USŁUGOWO-TRANSPORTOWA" ZBIGNIEW SIWIEC	STOLNO	ROBAKOWO 14
1402.	FIRMA WIELOBRANŻOWA "POLIMEX"	BRODNICA	
1403.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA MARCIN ZAKIERSKI	PLUŻNICA	NOWA WIEŚ KRÓLEWSKA 27
1404.	SHARK KARINA ŻERKOWSKA	TORUŃ	
1405.	"TRANS-CAR" SYLWIA WILEMSKA	GRUDZIĄDZ	NOWA WIEŚ
1406.	FIRMA HANDLOWA KATARZYNA OLEWIŃSKA	TORUŃ	
1407.	ENTER SYSTEMY KOMPUTEROWE MARCIN TARKOWSKI	GRUDZIĄDZ	
1408.	LOGOS S.C. K.RUTECKI P.SYCZYŁO	TORUŃ	
1409.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO - HANDLOWE "WIMET"	CHEŁMŻA	
1410.	THORNMANN RECYCLING SP. Z O.O.	WARSZAWA	
1411.	INCEPTUM RECYKLING SP.ZO.O.	GRUDZIĄDZ	
1412.	FIRMA TRANSPORT CIĘŻAROWY JANKOWSKI MIECZYŚLAW	TORUŃ	
1413.	SKLEP OGRODNICZY SŁONECZNIK WOJCIECH MISZEWSKI	TORUŃ	
1414.	FIRMA RECO S.C.	TORUŃ	
1415.	RAFTER SPÓŁKA JAWNA W. BALEJKO, T. WSZELAKI	TORUŃ	
1416.	PW "METALBUD" JADWIGA BUŁKA	GRUDZIĄDZ	MOKRE 102
1417.	PHU PONAR ARKADIUSZ PONIEWIERSKI	OSIEK	WRZESZEWO 29
1418.	F.P.H.U. "DAMIROL" VIOLETTA KUC	PLUŻNICA	
1419.	"BIURO PLUS" S.C. E.T.JANOWSCY	TORUŃ	

1420.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BRODFOL JAKUB STROKSZTEJN	BRODNICA	
1421.	USŁUGI TRANSPORTOWE WOJCIECH SZEMBORSKI	RYPIN	
1422.	F.H.U.TRANS-MOTO JANUSZ PIOTROWSKI	KIKÓŁ	
1423.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ I MIESZKANIOWEJ	KOWAL	
1424.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE VIKOR JERZY KORPAL	CHODECZ	
1425.	ZAKŁAD BUDOWLANY I WYTWÓRNIA MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH JAN GUTKOWSKI	RYPIN	
1426.	PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE "KOMES" SP. Z O.O.	RYPIN	
1427.	KOMUNALNE PRZEDSIĘBIORSTWO UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ "EKOCIECH" SP. Z O.O.	CIECHOCINEK	
1428.	P.P.H.U.ANDRZEJ BŁĄDEK	CIECHOCINEK	SŁOŃSK DOLNY 38
1429.	TRANSPORT CIĘŻAROWY MOLENDA WIESŁAW	WAGANIEC	
1430.	USŁUGI HANDLOWO-TRANSPORTOWEJ ANDRZEJ GÓRSKI	LUBRANIEC	
1431.	ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY JERZY JĘDRUSIAK	LUBIEŃ KUJAWSKI	
1432.	USŁUGI TRANSPORTOWE MIROSLAW ŚWIECIK	FABIANKI	URSZULEWO 18
1433.	ZAKŁAD OGÓLNOBUDOWLANY "LEWBUD" EUGENIUSZ LEWANDOWSKI	RADZIEJÓW	
1434.	USŁUGI TOWAROWO-TRANSPORTOWE KRZYSZTOF SADOWNIK	BRZEŚĆ KUJAWSKI	JĄDROWICE 13
1435.	USŁUGI TRANSPORTOWE MARIAN SADOWNIK	LUBRANIEC	REDECZ WIELKI WIEŚ 15A/1
1436.	P.P.H.U. "ORPAK" ORBACZEWSKI I WSPÓLNICY SP.J.	DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	SZPIEGOWO 30
1437.	PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ "SANIKO" SP. Z O.O.	WŁOCLAWEK	
1438.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-USŁUGOWO-HANDLOWE "LUX-DOM" SP.ZO.O.	WŁOCLAWEK	
1439.	HANDEL ART.PRZEMYSŁOWYMI I PRODUKTAMI ROLNYMI DARISZ ŚWIDERSKI	BYTOŃ	BYTOŃ 85
1440.	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ "TERMED"	PIOTRKÓW KUJAWSKI	
1441.	ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY JANUSZ GRODZICKI	CZERNIKOWO	MAZOWSZE PARCELE 33
1442.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE - HANDEL, USŁUGI TRANSPORTOWE WIESŁAW MROCZKOWSKI	LUBANIE	
1443.	USŁUGI TRANSPORTOWE JACEK KĘDZIERSKI	KIKÓŁ	LUBIN 88
1444.	FIRMA USŁUGI TRANSPORTOWO-HANDLOWE GRZEGORZ SZCZEPANIAK	PIOTRKÓW KUJAWSKI	ŚWIĄTNIKI 18
1445.	PRZEDSIĘBIORSTWO ZIELENI I USŁUG KOMUNALNYCH "ZIELEŃ MIEJSKA" SP. Z O.O.	WŁOCLAWEK	
1446.	APEX-ELZAR SP. Z O.O.	WŁOCLAWEK	
1447.	JAUTO-TRANS USŁUGI TRANSPORTOWE RYSZARD CZAPSKI	KRUSZYN	
1448.	FIRMA USŁUGOWO-HANDLOWA "OGRODOWSKI" GRZEGORZ OGRODOWSKI	SINIARZEWO	
1449.	PH "AGROL" GRAŻYNA ZDROJEWSKA	LIPNO	
1450.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "AGRO-CHEMICAL" ALICJA WAWRZEŃCZAK	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
1451.	ZAKŁAD USŁUGOWO PRODUKCYJNY "EKO-DRÓG" SP. Z O.O.	WŁOCLAWEK	
1452.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE SAS-POL, SŁAWOMIR SKIBIŃSKI	LUBRANIEC	
1453.	JAR-WEX WIESŁAWA I JAROSŁAW NENCZAK	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
1454.	FIRMA KOPUTEROWA MADA AGNIESZKA TWARDOWSKA	CIECHOCINEK	
1455.	JANKOWSKI AUTO - HANDEL	CHODECZ	
1456.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "ROMAR" ROMAN DESKIEWICZ	CHOCEŃ	CZERNIEWICE
1457.	ZAKŁAD PRODUKCYJNO-HANDLOWY SŁAWOMIR WOJCIECH LISIŃSKI	CZERNIKOWO	WYGODA 26
1458.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWE "KOLMEX"	LIPNO	KOLANKOWO 26

1459.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE MAREK DOMINIĄK	CIECHOCINEK	
1460.	"MAJSTER-ATLAS KUJAWY" P.ŚWIEC,G.NOVAKOVIĆ SPÓŁKA JAWNA	WŁOCLAWEK	
1461.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWO-TRANSPORTOWA SŁAWOMIR HIŃCZEWSKI	CIECHOCINEK	
1462.	PRZEDSIĘBIORSTWO TRANSPORTOWO SPRZĘTOWE TRANSJUR JERZY BYTNER	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
1463.	AUTO-KASACJA JAN JANKOWSKI	KIKÓŁ	
1464.	TRANSPORT-HANDEL-USŁUGI-KRZYSZTOF WASILEWSKI	DOBRE	CZOŁPIN 12
1465.	"GRANPOL" SP. Z O.O.	KRUSZYN	NOWA WIEŚ
1466.	INSTAL - PROJEKT GAWŁOWSCY, ŚCIERZYŃSCY S.J.	KRUSZYN	NOWA WIEŚ
1467.	SKLEP BRANŻY MOTORYZACYJNEJ "AUTO MAT" HANNA KUZIMKOWSKA	RYPIN	
1468.	FIRMA PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWA DARIUSZ MATUSZEWSKI	CHROSTKOWO	NOWA WIEŚ
1469.	ZAKŁAD NAPRAW AKUMULATORÓW KONSTANTY ZATKA	RYPIN	
1470.	SKLEP "OGRODNIK" ANNA NOWAK-WRZESIEŃ	PIOTRKÓW KUJAWSKI	
1471.	INTERFERON S.J. S.KISIELEWSKI, S.SADZIŃSKI	WŁOCLAWEK	
1472.	PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "WĘGŁOZŁOM" ADAM KRÓLIKOWSKI	BYTOŃ	BYTOŃ 22A
1473.	FIRMA HANDLOWO - USŁUGOWA "SURMAX" ANDRZEJ WERNEROWSKI	RYPIN	
1474.	ZAKŁAD HANDLOWO-USŁUGOWY MIROSLAW ZIELIŃSKI	CHODECZ	KROMSZEWICE 24
1475.	USŁUGI TRANSPORTOWE-HANDEL JAN FAŁDOWSKI	SKRWILNO	RUDA
1476.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE SŁAWOMIR MATUSIAK	KONECK	SPOCZYNEK 7
1477.	AWU POLSKA SP.ZO.O.	RYPIN	GŁOWIŃSK 57
1478.	FIRMA PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWA KAZIMIERZ AUGUSTYNIĄK	DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	STRACHOŃ 1
1479.	SPÓŁKA CYWILNA SŁAWOMIR ADAMOWICZ, MARIA ADAMOWICZ	DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	BACHORZEWO
1480.	USŁUGI TRANSPORTOWE-HANDEL BOGUMIŁA ROMANOWSKA	KIKÓŁ	
1481.	ELŻBIETA ARANOWSKA ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY	SKRWILNO	
1482.	"ZURT" ZAKŁAD USŁUG RADIOWO-TELEWIZYJNYCH	RYPIN	
1483.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "LIDA" PIOTR ROZŁONKOWSKI	RYPIN	
1484.	P.T.U.H. "TRANSDET" JÓZEF DETMER	KIKÓŁ	
1485.	ZAKŁAD BETONIARSKO-KAMIENIARSKI JAN GŁOWACKI	DOBRE	DĘBY 99
1486.	AUTO - HANDEL JACEK TURBIAK	CHODECZ	
1487.	PHU "POLITOWICZ" POLITOWICZ BOGDAN	WŁOCLAWEK	
1488.	P.P.H.U. "ZAGTRANS" MARIUSZ ZAGRABSKI	KIKÓŁ	JANOWO
1489.	ZAKŁAD INSTALCJI SANITARNYCH INŻ.WŁADYSŁAW LEWANDOWSKI	RADZIEJÓW	
1490.	P.P.H.U. TRANS-KRUSZ SP.Z O.O.	LIPNO	LIPNO
1491.	TRANSPORT DARIUSZ KRUSZYŃSKI	WŁOCLAWEK	
1492.	HANDEL ART. PRZEMYSŁOWYMI USŁUGI EWA GRACZYK	IZBICA KUJAWSKA	
1493.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "TRADAM" ADAM SMUŻYŃSKI	RYPIN	
1494.	MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ "EMPEGIEK" SP. Z O. O.	RADZIEJÓW	
1495.	F.H.U.GRZEGORZ BROŻEK	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
1496.	DIGI-TECH EWA I MICHAŁ DRAMCZYK	WŁOCLAWEK	
1497.	P.H.U. PLUS CHOJNACKI WOJCIECH	TORUŃ	
1498.	FIRMA USŁUGOWO - HANDLOWA "MARIO" MARIAN WŁADYSŁAW DUDZIŃSKI	RYPIN	DYLEWO 36
1499.	PRZEDSIĘBIORSTWO UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ "EKOSKŁAD" SP. Z O.O.	SŁUŻEWO	
1500.	BIUROMAX SP.ZO.O.	WŁOCLAWEK	

1501.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "KIS" BOGDAN KMIĘCIAK	SŁUŻEWO	
1502.	USŁUGI HANDLOWE "ARTECH" S.C., M.ŁUKOWSKI, E.ŁUKOWSKI	TŁUCHOWO	
1503.	ZAKŁAD USŁUG TRANSPORTOWYCH WOJCIECH PIOTR KŁOSOWSKI	RYPIN	
1504.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE PRODUKCYJNO-USŁUGOWO-HANDLOWE ANDRZEJ ALABRUDZIŃSKI	KOWAL	
1505.	ZAKŁAD OBSŁUGI KOMUNALNEJ MIASTA LIPNA	LIPNO	
1506.	HANDEL ARTYKUŁAMI MASOWYMI I TRANSPORT, STANISŁAW ONKA	DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	GLEWO 12
1507.	ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ CHODECZ	CHODECZ	
1508.	MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO ENERGETYKI CIEPLNEJ SP. Z O.O.	RYPIN	
1509.	TRANSPORT CIĘŻAROWY ADAM ŁOCHOCKI	BĄDKOWO	
1510.	ZAKŁAD TRANSPORTOWO-USŁUGOWO-HANDLOWY GRZEGORZ LEWANDOWSKI	BRZEŚĆ KUJAWSKI	KLEMENTOWO 1
1511.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE GE-ES	BYTOŃ	BYTOŃ
1512.	PAŁUCKI-TEXTIL WOJCIECH PAŁUCKI	FABIANKI	BOGUCIN 46C
1513.	USŁUGI TRANSPORTOWO-HANDLOWE F.WENCELEWSKI	WŁOCLAWEK	
1514.	FIRMA "SAMAR" ROMAN WALCZAK, LECHOSŁAW WALCZAK SP.J.	OSIĘCINY	PILICHOWO 37
1515.	ZAKŁAD USŁUG MOTORYZACYJNO-DIAGNOSTYCZNYCH OKRĘGOWA STACJA KONTROLI POJAZDÓW USŁUGI TRANSPORTOWE BEDNAREK I S-KA	LUBIEŃ KUJAWSKI	
1516.	SZPITAL WOJEWÓDZKI WE WŁOCLAWKU	WŁOCLAWEK	
1517.	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	LIPNO	
1518.	ZAKŁAD REMONTOWO-BUDOWLANY "WZ"	LUBRANIEC	
1519.	USŁUGI KOMUNALNE WYWÓZ STAŁYCH NIECZYSTOŚCI ZDZISŁAW KLOCKOWSKI	BONIEWO	GRÓJCZYK 13
1520.	ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH W BRZEŚCIU KUJAWSKIM	BRZEŚĆ KUJAWSKI	
1521.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA S.C.,R.I M.SZYDŁOWSCY	KOWAL	
1522.	FIRMA HANDLOWO - USŁUGOWA "RENOMA" RENATA MIĘTKIEWICZ	KONECK	KONECK 113
1523.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "MARCIN" AUTO-HANDEL MARCIN MOLEWSKI	CHODECZ	
1524.	PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "EKOMENT"	WŁOCLAWEK	
1525.	RAJMUND OSIŃSKI HURTOWNIA PAPIERNICZA"FORUM"	WŁOCLAWEK	
1526.	PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO - HANDLOWE LECH KRUSZYŃSKI	OSTROWITE	OSTROWITE 184/3
1527.	FIRMA HANDLOWA "BODGAR" DARIUSZ GETKA	WĄPIELSK	RADZIKI DUŻE
1528.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA GOSŁAW SŁAWOMIR ORZAŻEWSKI	CZERNIKOWO	
1529.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "STAWEX" MARCIN STAWECKI	CIECHOCINEK	
1530.	KONED SP.ZO.O.	WŁOCLAWEK	
1531.	"B&J" ELŻBIETA JARMUŻEK	WŁOCLAWEK	
1532.	ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY JERZY PODGÓRSKI	KOWAL	
1533.	PW CEZARY DANIELEWSKI	BĄDKOWO	WYSOCIN 36
1534.	P.P.H.U. "ARTRANS" ZENON RUMIŃSKI	KIKÓŁ	KONOTOPIE 3
1535.	ZAOPATRZENIE ROLNICTAW BEA-AGRA-BEATA CIEŚLEWICZ	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	ODOLIN
1536.	"ZŁOMSTAL" KRÓLIKOWSKA HALINA	BYTOŃ	BRYLEWO 1
1537.	AUGUSTYNIAK I PRZEŹDZIECKI S.C. APTEKA RODZINNA	SKĘPE	
1538.	KUJAWSKA FABRYKA MASZYN ROLNICZYCH SP. Z O.O.	BRZEŚĆ KUJAWSKI	
1539.	USŁUGI KOMUNALNE JÓZEF ROSOŁOWSKI	LUBRANIEC	
1540.	"TRANS-DAR"-DARIUSZ GAWŁOWSKI	KOWAL	RAKUTOWO 3
1541.	OGRODNICTWO MAREK MATYSIAK	WŁOCLAWEK	NOWA WIEŚ 38A
1542.	PLAST - RECYKLING JÓZEF KACPROWICZ	BRZEŚĆ	STARY BRZEŚĆ 32

		KUJAWSKI	
1543.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-REMONTOWO-BUDOWLANE "ROL-BUD", KAZIMIERZ JANKOWSKI	LUBRANIEC	
1544.	PAWILON OGRODNICZO-ROLNY, SŁAWEK, MARIAN SŁAWKOWSKI	KIKÓŁ	
1545.	ZBIORNICA KAT I i II DAWID KRYGIER	PIOTRKÓW KUJAWSKI	
1546.	SKLEP OGRODNICZO-CHEMICZNY "FARMER" PIOTR MICHALSKI	TŁUCHOWO	
1547.	FHU EKOBLOB JACEK CHOJNACKI	WIELGIE	CZERSKIE RUMUNKI 60
1548.	EKO-CLAD WIOLETTA SŁOWIŃSKA	BYDGOSZCZ	
1549.	"EKOZŁOMAK" BARBARA ORZECZOWSKA	BRZEŚĆ KUJAWSKI	
1550.	PHU "HYDROSTAL-BIS" BRONISŁAW JASZCZYSZYN	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
1551.	PHU "POKSTAL" LUCJAN POKORZYŃSKI	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	
1552.	ADR-TRANS ANETA KOBIELSKA	WŁOCLAWEK	
1553.	STOL-DOM ANETA WŁOCZEWSKA	WŁOCLAWEK	
1554.	Przedsiębiorstwo-Produkcyjno-Handlowo-Usługowe ERBON Sp.z.o.o.	WŁOCLAWEK	
1555.	PRZEDSIĘBIORSTWO BTE PAWEŁ WŁODARSKI	KRUSZYN	NOWA WIEŚ
1556.	"TRANSFER" FRYDERYK CZERWIŃSKI	LUBRANIEC	LUBRANIEC PARCELE 18
1557.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "MAREX"	BOBROWNIKI	
1558.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA ŁUCZKIEWICZ DANUTA	RYPIN	
1559.	"EKOWOLT" TOMASZ ZIÓLKOWSKI	FABIANKI	BOGUCIN 97
1560.	"MAR-POL" MARCIN ZBIGNIEW OCHOŃSKI	RYPIN	CETKI 5
1561.	GRAFFITI ZAKŁAD OGÓLNOBUDOWLANY PAWEŁ LEWANDOWSKI	RADZIEJÓW	SZYBKA 30
1562.	NASZE MAZURY ZAKŁAD GÓRNICZY "STĘPOWO I"	RYPIN	MŁYŃSKA
1563.	"BRASS" JACEK NAWROCKI	WŁOCLAWEK	
1564.	RECYKLING-CENTER SP.ZO.O.	WŁOCLAWEK	
1565.	F.H.U. "GAJA" LIPSKA ANETA	RYPIN	
1566.	AUTO ZŁOMOWANIE STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW EDWARD BIERNACKI	IZBICA KUJAWSKA	
1567.	PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "ELGO PLUS" ANDRZEJ MAREK ZIELIŃSKI	WŁOCLAWEK	
1568.	ALTECH ALINA SKIBICKA	SKEPE	
1569.	PPHU "AGROBEST"	CHOCEN	
1570.	TIRTRANS SP.Z O.O.	FIABIANKI	NOWY WITOSZYN 10
1571.	P.H.U.P. "MÓJ OGRÓD" - KRYSZYNA GORZYCKA	SKEPE	MOCZADŁA 21
1572.	PPHU KAMIŃSKI EMIL KAMIŃSKI	BRZEŚĆ KUJAWSKI	
1573.	ALBEKO SIEGER S.J.	KOTOWY	
1574.	SKLEP Z ARTYKUŁAMI DO PRODUKCJI ROLNEJ I OGRODNICZEJ ANNA GRABOWSKA	OSIĘCINY	
1575.	MIEJSKI ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ	WŁOCLAWEK	
1576.	FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA BEATA, JAROSŁAW WOCHNA	KONECK	KONECK 194
1577.	JÓZEF ZIÓLKOWSKI	WŁOCLAWEK	
1578.	SERWIS OPON "U JACKA" JACEK BORKOWSKI	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	ŁAZIENIEC
1579.	"ALBECO" MARLENA SZCZEPAŃSKA S.J.	RYPIN	
1580.	FIRMA INŻYNIERYJNO DROGOWA "DROGTOM" SP.ZO.O.	WŁOCLAWEK	
1581.	EMIK JACEK PIOTROWSKI	BRZEŚĆ KUJAWSKI	
1582.	"RAK-TRANS"	OSIĘCINY	OSIĘCINY WIEŚ 11
1583.	"DMD - BIS" SP. Z O.O.	PIOTRKÓW KUJAWSKI	

1584.	MAMAUTO S.J. ADAM KULA, MACIEJ KULA	RYPIN	STARORYPIN RZĄDOWY 29A
1585.	FEGA POLAND SP.ZO.O.	WROCLAW	
1586.	NEONET	WROCLAW	
1587.	TIM S.A.	SIECHNICE	
1588.	"WIKO" RECYKLING TOMASZ URSYN-SZANTYR	WROCLAW	
1589.	FABRYKA MEBLI „BODZIO” SP.J.	TWARDOGÓRA	

ZAŁĄCZNIK NR 5

**WYKAZ PODMIOTÓW PROWADZĄCYCH
DZIAŁALNOŚĆ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO W ZAKRESIE
ODZYSKU I UNIESZKODLIWIANIA ODPADÓW**

Nazwa	Poczta	Miejscowość	Działalność, proces
BYDGOSKIE ZAKŁADY RZEMYSŁU GUMOWEGO "STOMIL" S.A.	Bydgoszcz		odzysk
NATURAL CHEMICAL PRODUCTS SP. Z O.O.	Bydgoszcz		unieszkodliwianie
WOJEWÓDZKI SZPITAL ZESPOLONY IM. L. RYDYGIERA W TORUNIU	Toruń		unieszkodliwianie
SPÓŁDZIELNIA TRANSPORTU WIEJSKIEGO W BYDGOSZCZY	Białe Błota	Lipniki	odzysk
GMINNA SPÓŁDZIELNIA "SAMOPOMOC CHŁOPSKA"	Świecie		odzysk
SPÓŁDZIELNIA "SOLIDARNOŚĆ"	Grudziądz		odzysk
ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA "NOWE ŻYCIE"	Dobrcz	Trzeciewiec	odzysk
ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA "NOWOŚĆ"	Rojewo	Jezuicka Struga	odzysk
ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA "JUTRZENKA"	Czarnotul	Lubieszewo	odzysk
ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA	Osie		odzysk
ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA	Sadki		odzysk
URZĄD MIASTA CHEŁMNO	Chełmno		odzysk/unieszkodliwianie
URZĄD MIEJSKI W STRZELNIE	Strzelno		unieszkodliwianie
GMINA MIASTA KOWAL	Kowal		odzysk
URZĄD GMINY CIECHOCIN	Ciechocin		unieszkodliwianie
URZĄD GMINY DĄBROWA	Dąbrowa		unieszkodliwianie
KOMUNALNE GOSPODARSTWO POMOCNICZE PRZY URZĘDZIE GMINY OSIEK	Osiek		odzysk/unieszkodliwianie
URZĄD GMINY GOSTYCYN	Gostycyn		unieszkodliwianie
URZĄD GMINY JEZIORA WIELKIE	Jeziora Wielkie		unieszkodliwianie
URZĄD GMINY LUBIEWO	Lubiewo	Lubiewo	unieszkodliwianie
URZĄD GMINY ZBÓJNO	Zbójno	Zbójno	unieszkodliwianie
URZĄD GMINY W LNIANIE	Lniano		odzysk/unieszkodliwianie
URZĄD GMINY W SADKACH	Sadki		
URZĄD GMINY ŻŁAWIEŚ WIELKA	Żławieś Wielka		unieszkodliwianie
SPÓŁDZIELNIA KÓŁEK ROLNICZYCH KRUSZWICA	Kruszwica		odzysk
DOM POMOCY SPOŁECZNEJ W SIEMIONKACH	Jeziora Wielkie	Siemionki	odzysk
POLBRUK S.A.	Gdańsk		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ I MIESZKANIOWEJ W STRZELNIE	Strzelno		odzysk/unieszkodliwianie
BAUMAT SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "UNI - TECH" JÓZEF SARNECKI	Bydgoszcz		odzysk
"WILKING" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "KRAPIEWO" SP.ZO.O.	Wierzchucin Królewski		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "MAJKA" ZDZISŁAW MAJEWSKI	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO KULAS INŻ. HENRYK KULAS	Tuchola		odzysk
SPÓŁDZIELNIA INWALIDÓW "ZUTECH" ZPCH	Paterek	Nakło N/Notecią	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNE	Lniano	Ostrowite	unieszkodliwianie

"POLUTIL" B. BUDEK, K. KWIATKOWSKI S.J.			
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "POMIMEX" SP. Z O.O.	Mogilno		odzysk
ROLNICZA SPÓŁDZIELNIA PRODUKCYJNA	Radziejów	Stary Radziejów	odzysk
FABRYKA STYROPIANU "ARBET" BARTOSIK, CZERNICKI, FUNKE, KUNCER, MUZYCZUK SP.J.	Koszalin		odzysk
DUN-POL	Płock		odzysk
KONTENER METAL SYSTEM DARIUSZ KOWALCZYK	Gniezno		odzysk
GRABOWSKI EXPORT - IMPORT HANDEL HURTOWY	Nowy Tomyśl	Glinno	odzysk
FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA "DIADA" S.J. MARIOLA I EDWARD SIKORA	Chełmno		odzysk
FIRMA HANDLOWO-PRODUKCYJNO-TRANSPORTOWA MARIAN GERKA	Brodnica	Gorczenica	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWE "MAVILEX" MAŁGORZATA LUBERA	Wąbrzeźno		odzysk
GMINNE SKŁADOWISKO ODPADÓW KOMUNALNYCH W BIAŁKOWIE	Golub-Dobrzyń	Białkowo	odzysk/unieszkodliwienie
"FIRMA SKOWROŃSKI" MARIAN SKOWROŃSKI	Lubicz	Młyniec Pierwszy	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE BUDIZOL	Włocławek		unieszkodliwienie
POŁO PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE JERZY KŁOS	Ciechocinek		odzysk
ZAKŁAD PRODUKCYJNO - HANDLOWY "ROLMET" WOJCIECH CIECHURSKI	Włocławek		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG BUDOWLANYCH I TECHNICZNYCH "MARBUD" SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
"MIROSLAW GZELLA" ZPCH	Osie		odzysk
ZAKŁAD PRODUKCYJNO - USŁUGOWO - HANDLOWY JANUSZ KIEDROWSKI	Bystaw		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO - HANDLOWE "SANITRANS" RYSZARD WOLSKI	Białe Błota		odzysk
SPIRIDON ANTZOULATOS "ELPLAST" PRODUKCJA - HANDEL - USŁUGI	Brzoza	Chmielniki	odzysk
"HANPLAST" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
LAFARGE KRUSZYWA I BETON SP. Z O.O.	Warszawa		odzysk
PROVIMI-ROLIMPEX S.A.	Warszawa		odzysk
LAFARGE CEMENT S.A.	Małogoszcz		odzysk/unieszkodliwienie
CROWN CENTER SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
"CEG-TOR" K.SZUBIERAJSKI I SPÓŁKA SP.J.	Sieraków		odzysk
VAPO SP.ZO.O	Warszawa		odzysk
GRUDZIĄDZKIE CENTRUM CARITAS IM.BŁOGOSŁAWIONEJ JUTY	Grudziądz		odzysk
"ROMICO" ROMUALD HAŁABUDA	Żywiec		odzysk
BYDGOSKIE FABRYKI MEBLI S.A.	Bydgoszcz		odzysk
URZĄD GMINY ŚWIEKATOWO	Świekatowo		odzysk/unieszkodliwienie
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP.Z O.O.	Mogilno		odzysk/unieszkodliwienie

P.P.H.U."HURT-TRANS-KAWIKO" WŁADYSŁAW SZYLING	Więcbork		odzysk
INOWROCŁAWSKIE ZAKŁADY CHEMICZNE SODA MATWY S.A.	Inowrocław		odzysk/unieszkodliwi anie
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ I MIESZKANIOWEJ W GNIEWKOWIE	Gniewkowo		odzysk/unieszkodliwi anie
LAKTOPAK WYRÓB OPAKOWAŃ Z TWORZYW SZTUCZNYCH	Inowrocław		odzysk
TADEUSZ SZCZEPAŃSKI ROBOTY ZIEMNE, BUDOWLANE I DROGOWE	Solec Kujawski		odzysk
GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY-ŻOŁĘDOWO	Osielsko	Żołądowo	unieszkodliwianie
KOMUNALNE PRZEDSIĘBIORSTWO WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI SP. Z O.O. W NAKLE	Nakło nad Notecią		odzysk
FIRMA TRANSPORTOWO - BUDOWLANA "TRANSAND" JERZY GOTOWSKI	Dobrcz	Nekla	odzysk/unieszkodliwi anie
CEGIELNIA KARMELITA ZDZISŁAW KOKOSZA I SPÓŁKA S.J.	Kcynia		odzysk
PRACE ZIEMNE ROMAN SĄDŁOWSKI	Barcin		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG GMINNYCH SP. Z O.O. - PAKOŚĆ	Pakość		odzysk/unieszkodliwi anie
LOCUM S.A. ODDZIAŁ W BYDGOSZCZY	Bydgoszcz		odzysk
SKŁADOWISKO ODPADÓW KOMUNALNYCH W WAWRZYNKACH	Żnin	Wawrzynki	odzysk/unieszkodliwi anie
ZAKŁAD ROBÓT PUBLICZNYCH PRZY URZĘDZIE MIASTA BYDGOSZCZ	Bydgoszcz		odzysk/unieszkodliwi anie
"MD - PROECO" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		unieszkodliwianie
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ W MROCZY	Mrocza		odzysk/unieszkodliwi anie
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUG OWE WAL-MAR WALDEMAR KRÓL	Bydgoszcz		odzysk
TLH POLSKA SP. Z O.O.	Białe Błota	Przytęki	odzysk
TADEUSZ SKRZYPEK	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "SKALMET" MIROSŁAW GRABOWSKI	Janikowo	Skalmierowice	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "PLAST - MAR" MAREK MARGIELEWSKI	Inowrocław	Jacewo	odzysk
RUNOWO-ROLA SP. Z O.O.	Runowo Krajeńskie		odzysk
ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH W ŚLIWICACH	Śliwice		unieszkodliwianie
PRZESIEBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "INSPOL"	Łabiszyn		odzysk
EWROMAL ROMAN MALESA	Bydgoszcz		odzysk
INOWROCŁAWSKIE KOPALNIE SOLI SOLINO S.A.	Inowrocław		odzysk
EKO-RECYKLING "ŁUCTRANS" ŁUCJA SAWOSZ	Koronowo		odzysk
GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY INOWROCŁAW Z SIEDZIBĄ W KRUSLIWCU	Inowrocław	Kruszowiec	odzysk/unieszkodliwi anie
REMONDIS BYDGOSZCZ SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "WIENC-ROL" SP. Z O.O.	Mogilno	Wieniec	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG KOMUNALNYCH "CORIMP" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO USŁUGOWO HANDLOWE "HUBERT ZIELIŃSKI"	Mrocza		odzysk

ZAKŁAD PRODUKCJI MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH PROMAX SP. Z O.O.	Pakość	Glebnia	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO HANDLOWE "PLASTCHEM" KAZIMIERZ LEWANDOWSKI	Świecie	Wielki Konopat	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE AUTO - COMPLEX ANDRZEJ LEWANDOWSKI	Gniewkowo	Wielowieś	odzysk
ZAKŁAD WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI SP. Z O.O. W ŚWIECIU	Świecie		odzysk/unieszkodliwienie
ZAKŁADY CHEMICZNE ZACHEM S.A. W BYDGOSZCZY	Bydgoszcz		odzysk
ZAKŁADY MIĘSNE "VIANDO" WANDA SZCZUPAK	Inowrocław	Radojewice	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "CHATE" LECH CHMARA, ZDZISŁAW TOK S.J.	Łochowo	Łochowice	odzysk
NADLEŚNICTWO ŻOŁĘDOWO	Osielsko		odzysk
INHATEX SP. Z O.O.	Inowrocław		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "TRANS - MOT" JAN SKOTARCZAK	Bydgoszcz		odzysk
ZAKŁAD SAMOCHODOWY EDWARD CHMARA	Cekcyn		odzysk
WIELOBRANŻOWA FIRMA HANDLOWA ANETA WALDEMAR KASPRZAK	Bydgoszcz		odzysk
REJONOWY ZARZĄD INFRASTRUKTURY	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BET-BUD SP.ZO.O.	Bydgoszcz		odzysk
ZAKŁAD WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI "WIK" SP. Z O.O.	Żnin		odzysk
"PAŁUKI" E. M. GŁUSZCZYŃSKI S.J.	Kcynia	Malice	odzysk
"AGROTECHNIKA" S.C. I.CIEMNY, B.CIEMNY	Solec Kujawski		odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE SZEWNO S.C. CEZARY ZAWIŚLAK, STANISŁAW ŚLIŹ	Świekatowo	Szewno	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "IN - TOR" S.C. M. KRYSIŃSKI, E. LESSMANN, J. BARTKOWIAK, M. ŻURAWSKI	Inowrocław		odzysk
PPHU "PLASTECH" ZOFIA JOACHIMIĄK	Osielsko	Niemcz	odzysk
ZAKŁADY MECHANICZNE "SOLBET-ZREMB" S.A.	Solec Kujawski		odzysk
ADMINISTRACJA ZASOBÓW KOMUNALNYCH W WIĘCBORKU	Więcbork		odzysk/unieszkodliwienie
ZAKŁAD PRZETWÓRSTWA DRZEWNEGO "PATEREK" SP. Z O.O.	Nakło nad Notecią		odzysk
"KAMA" WOJCIECH BALEWSKI	Świecie		odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE CHWALISZEWO SP. Z O.O.	Gromadno	Chwaliszewo	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE ROBAC KRZYSZTOF BONIECKI	Bydgoszcz		odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "KAMIENICA" SP. Z O.O.	Gostycyn	Kamienica	odzysk
"EKO-TECH" PAWEŁ LEBIODA	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "BESTEL" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
SPÓŁKA WODNA "KAPUŚCISKA" OCZYSZCZALNIA ŚCIEKÓW	Bydgoszcz		unieszkodliwienie

KAPUŚCISKA			
ZAKŁAD KOMUNALNY W SICIENKU	Sicienko		unieszkodliwianie
ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH SP. Z O.O.	Świecie		odzysk/unieszkodliwianie
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNE "KAUSA" ANDRZEJ KAUSA, DARIUSZ KAUSA	Brzoza		odzysk
MAREK BULIK TRANSPORT CIĘŻAROWY	Nowa Wieś Wielka		odzysk
INTEMO S.A.	Piotrków Kujawski		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁU BETONÓW PREFABET	Białe Błota		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "CLASSIC" SŁAWOMIR GIŻA	Janikowo		odzysk
PPHU "ROL-BUD" SP.J., T.MENDRYGAŁ, M. KASZUBOWSKA	Dobrcz		odzysk
SKORBUD ZYGMUNT SKORUPIŃSKI	Bydgoszcz		odzysk
TRANSPOL KOPALNIA KRUSZYWA	Inowrocław	Łojewo	odzysk
CEGIELNIE BYDGOSKIE S.A.	Warszawa		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "SUR - WTÓR" MAREK RAJCA	Inowrocław	Kłopot	odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O.	Więcbork		odzysk/unieszkodliwianie
"MTB" TRZEBIŃSCY S.J.	Nakło nad Notecią		odzysk
NST SP.ZO.O.	Bydgoszcz		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O. W SĘPÓLNIE KRAJEŃSKIM	Sępólno Krajeńskie		odzysk/unieszkodliwianie
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG MIEJSKICH SP. Z O.O.	Nowe		odzysk/unieszkodliwianie
MET - WTÓR - G.E. SKUP SUROWCÓW WTÓRNYCH EUGENIUSZ GÓRSKI	Tuchola		odzysk
P.W.JAKUB OSKIEWICZ	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANO - USŁUGOWE "BUDOPOL" S.A.	Bydgoszcz		odzysk
KOPALNIA KRUSZYWA "HENED" S.C. HENRYK KOSZUCKI, ELŻBIETA SUDOŁ	Koronowo	Przyrzecze	odzysk
P.P.H.U. "POLIMER" SP.CYWILNA, K.FRYDRYCH,L.MISIĄK	Nakło nad Notecią	Paterek	odzysk/unieszkodliwianie
"FOL-MARK"	Gniewkowo		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE EKOPOL RECYKLING	Bydgoszcz		odzysk
F.W.KADA-BIS A. KANIEWSKI	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ I MIESZKANIOWEJ SP. Z O.O.	Inowrocław		odzysk/unieszkodliwianie
DELTA GARTENHOLZ POLSKA SP. Z O.O.	Małe Gacno	Zdroje	odzysk
MANGO SP.ZO.O.	Białe Błota		odzysk
REN-TRANS RENATA JÓŻWICKA	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWY DRÓG I MOSTÓW SP. Z O.O.	Brzoza	Kobylarnia	odzysk
ZAKŁAD WIELOBRANŻOWY "JAG-BET" PIOTR JAGŁA	Osie		odzysk
"ANIJAR" GORZELNIA ROLNICZA JASTRZĘBIEC JAROSŁAW ZIÓŁKOWSKI	Jastrzębiec		odzysk
ZAKŁAD STOLARSKI WIESŁAWA I	Sosno		odzysk

TADEUSZ CHODERA S.C.			
ZAKŁAD REGENERACJI CZYŚCIWA "SZOP"	Inowrocław	Latkowo	odzysk
HURTOWNIA MOTORYZACYJNA "CROSS - IMPEX" PPHU IMPORT - EKSPORT BOGDAN ZGÓRSKI	Solec Kujawski		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWE "EKOSIMEX" MARIAN LACHOWSKI	Bydgoszcz		odzysk
EUROBAC SP. Z O.O.	Nakło nad Notecią	Paterek	odzysk
GMINA LNIANO	Lniano		odzysk
"MUR-MAN" RUTKOWSKI-TRZECKI SPÓŁKA JAWNA	Strzelno		odzysk
POLPLAST KRZYSZTOF GORALEWSKI	Gniewkowo	Wielowieś	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "U KOWALA" IZABELA ZWIERYCHOWSKA	Złotniki Kujawskie	Niszczewice	odzysk
ODLEWNIA ŻELIWA BYDGOSZCZ SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PPHU O.C.D. ANDRZEJ ILNICKI	Bydgoszcz		odzysk
"EKO-ODZYSK" SUROWCÓW WTÓRNYCH BOGUMIŁA SZMAŃDA	Janikowo		odzysk
P.P.H.U. ATRAX II DARIUSZ BERNAT	Inowrocław		odzysk
"SOPEL" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
CRONIMET PL SP. Z O.O.	Inowrocław	Kłopot	odzysk
ZAKŁAD PRODUKCJI MEBLI KUCHENNYCH "LEMAR-KUCHNIE" S.C.	Sępólno Krajeńskie		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "POL - ZŁOM" HENRYK LESZCZYŃSKI, GRAŻYNA LESZCZYŃSKA S.J.	Jeziora Wielkie	Nowa Wieś	odzysk
"BREIT - POL" SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG KOMUNALNYCH "TARO" SP. Z O.O.	Łochowo	Lisi Ogon	odzysk
HODOWLA ZIEMNIAKA ZAMARTE SP. Z O.O.	Kamień Krajeński	Zamarte	odzysk
ROMAN TALAROWSKI	Łabiszyn	Wielki Sosnowiec	odzysk
RECYPLAST SŁAWOMIR WRZAŁA	Bydgoszcz		odzysk
ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH W WARLUBIU	Warlubie		odzysk/unieszkodliwienie
TIS SP. Z O.O.	Tuchola		odzysk
"STOLAR" SP. Z O.O.	Świekatowo		odzysk
GABBER BERNACIAK JAN	Piechcin	Sadłogoszcz	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNE USŁUGOWO - HANDLOWE "ARKA" ZDZISŁAWA WĘGRZYN	Sucha	Sucha	odzysk
SANPLAST S.A.	Strzelno	Wymysłowice	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ULMET" BIS SŁAWOMIR SIKORSKI	Inowrocław	Marulewy	odzysk
FABRYKA MEBLI BIUROWYCH MDD SP. Z O.O.	Sępólno Krajeńskie		odzysk
EKO-TECH. PAWEŁ KARPINSKI	Inowrocław		odzysk
SPÓŁKA KOMUNALNA "BŁYSK" SP. Z O.O.	Pruszcz		odzysk/unieszkodliwienie
JAN ANTCZAK	Runowo Kraj	Runowo	odzysk
FIRMA WIELOBRANŻOWA KRYSZYNA PIETRZAK	Inowrocław	Cieślin	odzysk/unieszkodliwienie
PETRO-MAT MATYSIAK AGNIESZKA	Bydgoszcz		odzysk
FABRYKA MEBLI "GALA COLLEZIONE" SP. Z O.O.	Łochowo	Lisi Ogon	odzysk
INDUSTRIAL TECHNOLOGY	Gniewkowo	Wielowieś	odzysk

INVESTMENTS POLAND SP. Z O.O.			
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "ERLPEX - METAL - RECYKLING" ERNEST KUBICKI	Pakość	Janikowo	odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O.	Solec Kujawski		odzysk
HEBAN DOMY Z DREWNA SP. Z O.O.	Cekcyn		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "TARSTAL" SYLWIA TARKOWSKA	Piotrków Kujawski		odzysk
FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWO-WYDOBYW CZA NOWICKI SEBASTIAN	Łabiszyn	Ojranowo	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO "PROSPER-2" S.C. GABRIELA, ZBIGNIEW BARLIK	Osielsko	Żołędowo	odzysk
P.P.H.U."FOLMAR"	Gniewkowo	Chrzastowo	odzysk
"DOM-BRUK" JANUSZKOWO,P.DOMAGAŁA	Żnin		odzysk
CASTING K.S. POLAND SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
MOTO - CENTRUM STANISŁAW ZIELIŃSKI	Szubin		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ W BUKOWCU	Bukowiec		odzysk/unieszkodliwienie
CEZAR ARTUR KOCIUK	Janikowo		odzysk
"MASTER" MICHAŁ LINKOWSKI	Bydgoszcz		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ W SOŚNIE	Sosno		unieszkodliwienie
GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY W OSIU	Osie		odzysk/unieszkodliwienie
M.W.M.EKO SP.ZO.O.	Dragacz	Górna Grupa	odzysk/unieszkodliwienie
ZAKŁAD OBROTU ZŁOMEM S.C. R. JELIŃSKI, K. PACHURA	Bydgoszcz		odzysk
600 DPI SP.Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE PAWEŁ ŚLIWIŃSKI	Dąbrowa Chełmińska	Ostromecko	odzysk
JANIPOL MEBLE SP. Z O.O.	Janikowo		odzysk
EXTAR JAROSŁAW SKAŁECKI	Gruczno	Dworzysko	odzysk
"RECYKLER" TOKARZ I S-KA	Bydgoszcz		odzysk
BORG - HICO POLSKA SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PW "M-PLAST"	Inowrocław 2	Balczewo	odzysk
ZAKŁAD OCHRONY ŚRODOWISKA "EKOSERWIS" EDWARD JAROSZEWSKI	Bydgoszcz		odzysk
BORUTA - ZACHEM KOLOR SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
POL-AM-PACK S.A. W KRAKOWIE ODDZIAŁ SERWIS OPAKOWAŃ W KRAKOWIE	Kraków		odzysk
ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH "USKOM" SP.Z O.O.	Mława		
EKO SERWIS SP. Z O.O.	Kraków		odzysk
"GRUPA PEP - BIOMASA ENERGETYCZNA" SP. Z O.O.	Warszawa		odzysk
GRUPA MARCOVA POLSKA SP.ZO.O.	Warszawa		odzysk
ENTER PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE SŁAWOMIR JASTRZĘBSKI	Jabłonowo Pomorskie		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO TECHNICZNO-USŁUGOWE "KORAB" DOROTA SKAŁKOWSKA	Sopot		odzysk
ZAKŁAD EXWOOD SP.ZO.O.	Tczew		odzysk
"POLINVEST" EWA MARIA GRZEBIN	Gdańsk		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO -	Łęka Opatowska	Piaski	odzysk

USŁUGOWE "GABI - BIS" SP. Z O.O.			
GÓRAŹDŹE BETON SP. Z O.O.	Opole	Chorula	odzysk
ZAKŁAD ROBÓT INŻYNIERYJNYCH I SPECJALNYCH S.C. KATOWICE WŁODZIMIERZ GÓRSKI, TOMASZ GÓRSKI	Katowice		odzysk
PKP CARGO S.A.	Warszawa		odzysk
PROTE-TECHNOLOGIE DLA ŚRODOWISKA SP. Z O.O.	Poznań		odzysk
AGROGAZ SP.ZO.O.	Poznań		odzysk
PHU TRANSLIS PIOTR LISKOWSKI	Konin		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI ODPADAMI W ROZWARZYNIĘ	Nakło nad Notecią		odzysk/unieszkodliwienie
"ZŁOMEX" SKUP ZŁOMU EMILIA GOŁĘBIEWSKA	Lubraniec		odzysk
F.P."EKOBIS" S.C.,LESZEK BURZYMOWSKI, WIESŁAW WINTER	Lipno	Jankowo	odzysk
EKOMER - K.WRÓBLEWSKA SP.J.	Toruń		odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "WOJNOWO" SP.ZO.O.	Sicienko	Wojnowo	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "REMECO" REMIGIUSZ RYMKIEWICZ	Sadki	Samostrzel	odzysk
"PKP CARGO - WAGON" SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
MRG PLAST MIROSŁAW, ROBERT, GRZEGORZ KOZACZYŃSCY S.C.	Janikowo	Broniewice	odzysk
MERALLIANCE POLAND SP. Z O.O.	Dąbrowa Chełmińska		odzysk
KONCESJONOWANA STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW C/29 SKUP ZŁOMU METALI KOLOROWYCH "JANSTAL" JANUSZ BIŃCZYCKI	Świdziebnia	Grzęby	odzysk
P.P.H.U. "PARADOWSCY" S.C. ANNA PARADOWSKA, WOJCIECH PARADOWSKI	Gniewkowo		odzysk
"DAN" S.C. MIROSŁAW CICHORADZKI I WSPÓLNICY	Bydgoszcz		odzysk
"MADIX" MARZENA PASZKIEWICZ	Grudziądz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANO TRANSPORTOWE "L-NORD" SP.ZO.O.	Toruń		odzysk
SILWER-PLAST	Książki	Osieczek	odzysk
INFOPLAST TOMASZ GEDEK	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO-WIELOBRANŻOWE TORMAP POPLAWSKI MAREK	Toruń		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - USŁUGOWO - HANDLOWO - TRANSPORTOWE WALDEMAR KOWALSKI	Żnin	Podgorzyn	odzysk
FABRYKA LIN I DRUTU "DRUMET" SP. Z O.O.	Włocławek		unieszkodliwienie
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE SECOPOL SEBASTIAN BARAN	Nakło nad Notecią	Paterek	odzysk
POŚREDNICTWO - HANDLOWE ELŻBIETA STASIŃSKA	Osięciny	Latkowo	odzysk
CEGIELNIA STOPKA SP. Z O.O.	Koronowo	Okole	odzysk
INOBURZ S.C. DOROTA KŁÓSKOWICZ, IZABELA BUCZKOWSKA	Inowrocław		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO-HANDLOWE	Strzelno		odzysk
SOLUTIONS FOR ECOLOGY SP.Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
RUBECO SP.ZO.O.	Brodnica		odzysk
STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW AUTO - GRACIK ELWIRA KONIECZKA	Rogowo	Rogówko	odzysk

EMIPAK JAROSŁAW STOLIŃSKI	Janikowo	Sielec	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO - USŁUGOWE WAGALD	Świecie		odzysk
REGIONALNY ZAKŁAD UTYLIZACJI ODPADÓW KOMUNALNYCH RYPIN SP.Z O.O.	Rypin	Puszcza Miejska	odzysk/unieszkodliwi anie
KARAT ELEKTRO RECYKLING SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE "GNIEWKOWO" SP Z O.O.	Gniewkowo		odzysk/unieszkodliwi anie
POL - STYR S.C. PIOTR CHREŚCIENKO, WOJCIECH GUTKOWSKI	Rypin	Starorypin Rządowy	odzysk
ROMAN KLONOWSKI	Łysomice	Gostkowo	odzysk
GRUPA PRODUCENTÓW BURAKA CUKROWEGO RAZEM SP.ZO.O.	Melno	Salno	odzysk
MIĘDZYGMINNY KOMPLEKS UNIESZKODLIWIANIA ODPADÓW PRONATURA SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWE PAWEŁ KULIGOWSKI	Radzyń Chełmiński	Zielnowo	odzysk
MARVEL GRUPA ML S.C. MIECZYŚLAW LECH, MATEUSZ LECH "HUBERT" SP. Z O.O.	Łysomice	Zęgowit	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO UNIESZKODLIWIANIA ODPADÓW "EKO-WISŁA" SP.Z O.O.	Mrocza		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO UNIESZKODLIWIANIA ODPADÓW "EKO-WISŁA" SP.Z O.O.	Świecie	Sulnówko	
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "DANBUD" IMPORT-EXPORT DANUTA MUSZYŃSKA	Barcin		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUG KOMUNALNYCH W LIPNIE SP. Z O.O.	Lipno		odzysk/unieszkodliwi anie
ZBYCH-POL & MOBET SP.ZO.O.	Mogilno		odzysk
PW EKO KONSULTING BYDGOSZCZ KAROLINA SZTYLKA	Bydgoszcz		odzysk
P.P.H.U.DAR-PLAST DARIUSZ URBANOWICZ	Dobrzejewice	Brzozówka	odzysk
"GRAS" S.C.MAREK GRUBECKI, JAKUB GRUBECKI	Chełmża		odzysk
"BIOS" S.C. A. OSIŃSKI, M. OSIŃSKI	Chełmża		odzysk
PW MAREK KAŁMUCZAK	Bydgoszcz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE BRODFOL JAKUB STROKSZTEJN	Brodnica		odzysk
ALSTAL GRUPA BUDOWLANA SP. Z O.O., SPÓŁKA KOMANDYTOWA	Inowrocław	Jacewo	odzysk
"FROST" SYLWESTER MRÓZ, SŁAWOMIR NADOLSKI S.C.	Pakość	Radłowo	odzysk
PRINT-JET S.C. P. HAN, M.BLUMOWSKI	Toruń		odzysk
UTYL-SERVICE BIS JOANNA SOCHACZEWSKA	Brodnica		odzysk
FIRMA HANDLOWA "VIP-METAL" GRZEGORZ KAMIŃSKI	Łysomice	Rozankowo	odzysk
TSR INOWROCŁAW SP.ZO.O.	Inowrocław		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWNICTWA INŻYNIERYJNEGO TRANS-ZIEM ZBIGNIEW JASIEWICZ	Kraków		odzysk
CAN-PACK S.A.	Kraków		odzysk/unieszkodliwi anie
CEGIELNIE POLSKIE SP. Z O.O.	Bydgoszcz		odzysk
P.V. PREFABET KLUCZBORK S.A.	Kluczbork		odzysk
"CENTREX" ANDRZEJ PODUFALSKI	Toruń		odzysk/unieszkodliwi anie

POLSKI KONCERN NAFTOWY "ORLEN" S.A.	Płock		unieszkodliwianie
SKANSKA S.A.	Warszawa		odzysk
"HAKAP EKO" SP.ZO.O.	Bydgoszcz		odzysk
EKOPOZ SP.ZO.O.	Owińska	Bolechowo	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "LECH" IWONA GRYGIER - ZWOLINSKA	Trzemeszno		odzysk
ONYKS POZNAŃ SP.ZO.O.	Poznań		odzysk
BORYSZEW S.A.	Sochaczew		odzysk
SKUP ZBÓŻ PRODUKCJA MAK EUGENIUSZ SUCHOWIECKI	Debrzno		odzysk
"POL - DRÓG CHOJNICE" SP. Z O.O.	Chojnice		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ STYRO-MAR SP.ZO.O.	Łasin		odzysk
THOMAS BETON POLSKA SP.ZO.O.	Szczecin		odzysk
"EKOSYSTEM" PRZED. USŁUG KOMUNALNYCH I MIESZKANIOWYCH SP.Z O.O.	Wąbrzeźno		odzysk/unieszkodliwianie
TORUŃSKIE ZAKŁADY URZĄDZEŃ OKRĘTOWYCH "TOWIMOR" S.A.	Toruń		odzysk
OPEC GRUDZIĄDZ SP. Z O.O.	Grudziądz		odzysk
GRUPA CB PREFABRYKACJA SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
FIRMA HANDLOWO - USŁUGOWO - PRODUKCYJNA "BETIX" WŁODZIMIERZ SOBCZAK	Toruń		odzysk
ZAKŁAD PRZETWÓRSTWA TWORZYW SZTUCZNYCH HALINA BŁĄŻEJEWICZ	Wąbrzeźno	Katarzynki	odzysk
FIRMA PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUGOWA "MASTA" MARIOLA KORTAS	Grudziądz	Cegielnia Świerkocin	odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "STABROL" SP. Z O.O.	Unisław	Stablewice	odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "ROLTON" SP.ZO.O.	Kijewo Królewskie	Płutowo	odzysk
GOSPODARSTWO ROLNE "RAVIT" SP Z O.O. W RACINIEWIE	Unisław		odzysk
STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW ZŁOMOWANIE MECHANIKA POJAZDOWA GRZEGORZ KOWALSKI	Bobrowo	Grzybno	odzysk
ZAKŁAD PRODUKCYJNO - HANDLOWY KRZYSZTOF SZUTKOWSKI	Brodnica		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE TOM-PLAST TOMASZ HINCZEWSKI	Toruń		odzysk
TORUŃSKA ENERGETYKA CERGIA S.A.	Toruń		odzysk/unieszkodliwianie
ZAKŁAD PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWY "NITEX" BEATA MUCHA	Płużnica	Płużnica	odzysk
FIRMA PRODUKCYJNO - HANDLOWA "GRAN - FOL" KRZYSZTOF FAŁKOWSKI	Płużnica	Wiewiórki	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE W TUCHOLI SP. Z O.O.	Tuchola		odzysk/unieszkodliwianie
METAL RECYCLING GRUDZIĄDZ SP. Z O.O.	Grudziądz		odzysk
FAM-TECHNIKA ODLEWNICZA S.A.	Chełmno		odzysk
T.K.J. MATUSZEWSKI S.J.	Grudziądz		odzysk
ZAKŁAD UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ	Świecie nad Osą		odzysk/unieszkodliwianie

FIRMA USŁUGOWO - HANDLOWA "GRAND" ANDRZEJ TWAROWSKI	Toruń		odzysk
ODLEWNIA ŻELIWA LISIE KĄTY SŁAWOMIR I BOGUSŁAW MIODUSZEWSKY S.J.	Grudziądz	Lisie Katy	odzysk
TORUŃSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO PRZEMYSŁU DRZEWNEGO S.A.	Toruń		odzysk
ZAKŁAD WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI W CHEŁMNIE	Chełmno		odzysk/unieszkodliwienie
GOSPODARSTWO ROLNE TADEUSZ OSUCH	Chełmża	Dziemiony	odzysk
MULTIMER SP.ZO.O.	Toruń		odzysk
KRAJOWA SPÓŁKA CUKROWA S.A.	Toruń		odzysk/unieszkodliwienie
AGNIESZKA I TOMEK CURYŁO	Kowalewo Pomorskie		odzysk
SUPERPLAST	Grudziądz	Mokre	odzysk
ELANA PET SP. Z O.O.	Toruń		odzysk/unieszkodliwienie
ZAKŁAD WŁÓKIENNICZY "GOTEX" ANDRZEJ GOŁĘBIEWSKI	Lubicz		odzysk
TORUŃSKIE ZAKŁADY URZĄDZEŃ MŁYŃSKICH SPOMASZ S.A.	Toruń		odzysk
MIEJSKI ZAKŁAD ENERGETYKI CIEPLNEJ WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI SP. Z O.O. W WĄBRZEŹNIE	Wąbrzeźno		odzysk
POLDER SP.ZO.O.	Łysomice		odzysk
"MAGNUS-NORD" SP. Z O.O.	Toruń		
PRZEDSIĘBIORSTWO ZAOPATRZENIOWE "MARK-POL"	Wąbrzeźno		odzysk/unieszkodliwienie
PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANEGO TOR-INŻ. SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "ABBA - EKOMED" SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO OCZYSZCZANIA SP. Z O.O. W TORUNIU	Toruń		odzysk/unieszkodliwienie
ERGIS S.A. Z/S W WARSZAWIE ODDZIAŁ W WĄBRZEŹNIE	Wąbrzeźno		odzysk
FIRMA HANDLOWO-USŁUGOWA KRZYSZTOF PIOTROWSKI	Toruń		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "LASMAR" W MOKREM	Grudziądz	Mokre	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWY DRÓG W BIELCZYNACH	Chełmża	Bielczyny	odzysk
ZAKŁAD WŁÓKIENNICZY JARMA	Kijewo Królewskie	Watorowo	odzysk
FIRMA USŁUGOWO HANDLOWA "KAIN" ANDRZEJ POKORSKI	Toruń		odzysk
AMBROSZKIEWICZ I BEYGER UNIMETAL SP. JAWNA	Toruń		odzysk
FIRMA "ZŁOMOWIEC" STANISŁAW KOWALSKI	Górzno	Szczutowo	odzysk
FIRMA "FANT" S.C.J.WIJAS, W.ZILLMANN	Toruń		odzysk
KARAT ELEKTRO RECYKLING	Lubicz		odzysk
SONNENFELD PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE	Grudziądz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT DROGOWO-BUDOWLANÝCH DROBUD SP.J	Chełmża		odzysk
P.P.H.U. "FROST-PLAST" KRZYSZTOF	Dobrzejewice	Brzozówka	odzysk

MRÓZ			
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "MAT-BUD" SP.J. B.PIETRAS, E. PIETRAS	Zławieś Wielka	Rozgarty	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO PRODUKCYJNO-HANDLOWE "TORMAT" MACIEJ KOŃCZEWSKI	Toruń		odzysk/unieszkodliwienie
ADRIANA S.A.	Kijewo Królewskie	Kosowizna	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE MARCIN ŁAWICKI	Lubicz	Brzeźno	odzysk
1 OKRĘGOWE WARSZTATY TECHNICZNE	Grudziądz		odzysk/unieszkodliwienie
FIRMA PRODUKCYJNO HANDLOWO USŁUGOWA AUTO - ZŁOM ZAKS JOANNA GÓRNA	Lubicz	Rogówko	odzysk
BIOPROJEKT KRZYSZTOF ŁUKASZEWSKI	Golub-Dobrzyń		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ SP. Z O.O. W BRODNICY	Brodnica		odzysk/unieszkodliwienie
MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO WODOCIĄGÓW I KANAŁIZACJI SP.ZO.O. W BRODNICY	Brodnica		odzysk
ZAKŁAD STOLARSKO-TAPICERSKI "SAWSTOL"WŁODZIMIERZ SAWICKI	Brodnica	Szabda	odzysk
CONKRET S.J. ZBIGNIEW I ROBERT TREJDEROWSCY	Kowalewo Pomorskie	Wielkie Rychnowo	odzysk
ELANA - ENERGETYKA SP. Z O.O.	Toruń		odzysk
STRUGA S.A. W JEZUICKIEJ STRUDZE	Rojewo	Jezuicka Struga	unieszkodliwienie
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "SELECT" WOJCIECH PUDLIŃSKI	Golub-Dobrzyń		odzysk
PHP "AGROPOL"ADAM ATŁACHOWICZ	Mełno		odzysk
ZAKŁAD USŁUGOWO-HANDLOWY ŁUCJA SZYMIELEWICZ	Brodnica		odzysk
"TWORZYWA SZTUCZNE -RAFAŁ ADAMCZYK"	Lisewo	Strucfoń	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO HANDLOWO-USŁUGOWE GORZELNIA "ŁYCZEK" ROMAN CIPKOWSKI	Wąbrzeźno	Nielub	odzysk
ZAKŁAD PRZETWÓRSTWA TWORZYW SZTUCZNYCH JOLANTA I WŁADYSŁAW KOZAK S.C.	Ryńsk	Trzciano	odzysk
ARTUR ROGALSKI	Wąbrzeźno		odzysk
"GROS" S.C. M. GRUBECKI & A.OSIŃSKI	Chełmża		odzysk
"ECO-POL" SP. Z O.O.	Pruszcz		unieszkodliwienie
FLEKSO - PAK SP. Z O.O.	Łubianka	Pigza	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "EKO - ZIELEŃ" S.C. MICHAŁ NIEDZIELSKI, WIOLETTA PŁASKOTA	Grudziądz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "ELPLAST" ELŻBIETA KOWALSKA	Toruń		odzysk
PHP "NOVIS"EXPORT- IMPORT	Toruń		odzysk
PLASTICA SP. Z O.O.	Kowalewo Pomorskie	Frydrychowo	odzysk
GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY W CZERNIKOWIE	Czernikowo		odzysk/unieszkodliwienie
"EKO-BROD" S.C. MICHAŁ RUMIŃSKI ALICJA RUMIŃSKA	Brodnica		odzysk

P.H.U."ROMEX"	Lubicz	Krobia	odzysk
THORNMANN RECYCLING SP. Z O.O.	Warszawa		odzysk
INCEPTUM RECYKLING SP.ZO.O.	Grudziądz		odzysk
RAFTER SPÓŁKA JAWNA W. BALEJKO, T. WSZELAKI	Toruń		odzysk
PW "METALBUD" JADWIGA BUŁKA	Grudziądz	Mokre	odzysk
MIEJSKI ZAKŁAD UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ	Grudziądz		odzysk/unieszkodliwi anie
PAWEŁ SZYMAŃSKI SKORPION	Nieżywiec	Grabówiec	odzysk
URZĄD GMINY WAGANIEC	Waganiec		odzysk
ZAKŁAD BUDOWLANY I WYTWÓRNIA MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH JAN GUTKOWSKI	Rypin	Zakrocz	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNALNE "KOMES" SP. Z O.O.	Rypin		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ "SANIKO" SP. Z O.O.	Włocławek		odzysk/unieszkodliwi anie
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-USŁUGOWO-HANDL OWE "LUX-DOM" SP.ZO.O.	Włocławek		odzysk
FABRYKA FARB "WEGA" MIERZWICCY S.J.	Nieszawa		odzysk
ANWIL S.A.	Włocławek		unieszkodliwianie
AGROTEX SP. Z O.O.	Wtelno	Wtelno	odzysk
ZAKŁAD USŁUGOWO PRODUKCYJNY "EKO-DRÓG" SP. Z O.O.	Włocławek		unieszkodliwianie
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO-HANDLOWO-USŁUG OWE PRO-LAB SP.ZO.O.	Włocławek		odzysk
JANKOWSKI AUTO - HANDEL	Chodecz		odzysk
AUTO-KASACJA JAN JANKOWSKI	Kikół		odzysk
"GRANPOL" SP. Z O.O.	Kruszyn	Nowa Wieś	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO PRODUKCYJNO - HANDLOWO - USŁUGOWE "WĘGLOZŁOM" ADAM KRÓLIKOWSKI	Bytoń	Bytoń	odzysk
BET-BUD ZAKŁAD USŁUGOWO-PRODUKCYJNY	Ciechocinek		odzysk
GMINNY ZAKŁAD KOMUNALNY - DOBRE	Dobre		odzysk
AUTO - HANDEL JACEK TURBIAK	Chodecz		odzysk
"IRENA" FIRMA PRODUKCYJNO-HANDLOWA PAULINA JANKOWSKA-MACIEJ JANKOWSKI	Piotrków Kujawski		odzysk
P.P.H.U. "MARKAS" MARCIN SKOWROŃSKI	Skępe		odzysk
MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO GOSPODARKI KOMUNALNEJ "EMPEGIEK" SP. Z O. O.	Radziejów		unieszkodliwianie
"HENKOR" J.M. KORDYLAK S.J.	Topólka	Dębniaki	odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ "EKOSKŁAD" SP. Z O.O.	Służewo		odzysk/unieszkodliwi anie
PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE "KIS" BOGDAN KMIECIAK	Służewo		odzysk
ZAKŁAD GOSPODARKI KOMUNALNEJ CHODECZ	Chodecz		odzysk
MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO ENERGETYKI CIEPLNEJ SP. Z O.O.	Rypin		odzysk
SZPITAL WOJEWÓDZKI WE WŁOCŁAWKU	Włocławek		unieszkodliwianie
PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT DROGOWYCH SP. Z O.O.	Lipno		odzysk

ZAKŁAD USŁUG KOMUNALNYCH W BRZEŚCIU KUJAWSKIM	Brześć Kujawski		odzysk/unieszkodliwienie
PRZEDSIĘBIORSTWO HANDLOWO-USŁUGOWE "MARCIN" AUTO-HANDEL MARCIN MOLEWSKI	Chodecz		odzysk
PRZEDSIĘBIORSTWO USŁUGOWO - HANDLOWE LECH KRUSZYŃSKI	Ostrowite	Ostrowite	odzysk
KUJAWSKA FABRYKA MASZYN ROLNICZYCH SP. Z O.O.	Brześć Kujawski		odzysk
PLAST - RECYKLING JÓZEF KACPROWICZ	Brześć Kujawski	Stary Brześć	odzysk
PHU "HYDROSTAL-BIS" BRONISŁAW JASZCZYSZYN	Aleksandrów Kujawski		odzysk
"MAR-POL" MARCIN ZBIGNIEW OCHOŃSKI	Rypin	Cetki	odzysk
NASZE MAZURY ZAKŁAD GÓRNICZY "STĘPOWO I"	Rypin	Młyńska	odzysk
RECYKLING-CENTER SP.ZO.O.	Włocławek		odzysk
AUTO ZŁOMOWANIE STACJA DEMONTAŻU POJAZDÓW EDWARD BIERNACKI	Izbica Kujawska		odzysk
SERWIS OPON "U JACKA" JACEK BORKOWSKI	Aleksandrów Kujawski	Łazieniec	odzysk
FIRMA INŻYNIERYJNO DROGOWA "DROGTOM" SP.ZO.O.	Włocławek		odzysk
"DMD - BIS" SP. Z O.O.	Piotrków Kujawski		odzysk
MAMAUTO S.J. ADAM KULA, MACIEJ KULA	Rypin	Starorypin	odzysk
AGLOPLAST – PRZETWÓRSTWO TWORZYW SZTUCZNYCH ZDZISŁAW RATAJCZAK	Ryńsk	Orzechówko	odzysk